

Od točkopisa do eBralca

100 let organiziranega delovanja slovenskih slepih in slabovidnih



Luis Braille

Uredniški odbor: Luka Pavlin,
Viktor Vertačnik, Stane Padežnik



ZVEZA DRUŠTEV SLEPIH IN
SLABOVIDNIH SLOVENIJE

Zazrti v prihodnost



© ZZS 2020. Vse pravice pridržane.

Od točkopisa do eBralca

**100 let organiziranega delovanja
slovenskih slepih in slabovidnih**

1 NAGOVORI IN VOŠČILA

1.1 Nagovor predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja



Spoštovani!

Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije iskreno čestitam ob obeleževanju sto let organizirane skrbi za slepe in slabovidne na Slovenskem. Izražam posebno zadovoljstvo in veselje, da sem lahko prevzel častno pokroviteljstvo dogodkov, ki jih boste priredili v letošnjem jubilejnem letu. Vlogo častnega pokrovitelja bom opravljal po svojih najboljših močeh in želim si, da bo obeležitev odmevala. Širša javnost si namreč zasluži spoznati vaša pomembna prizadevanja in uspehe, ki hkrati izboljšujejo slovensko družbo ter jo delajo bolj vključujočo, solidarno in človečno.

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije je v stoletju od leta 1920 naprej razvijala programe za ljudi z okvaro vida, pri čemer posebej izpostavljam založniško in informativno dejavnost, ki vključuje več kot stoletno delovanje Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne. Dostop do informacij je ključen za izobraževanje in usposabljanje ter omogoča socialno aktivacijo ter razmeroma samostojno življenje in delo slepih in slabovidnih na podlagi dostopa do dela, ustvarjalnosti in podjetnosti.

Kot že sto let, letos pa še močneje, vas prevevata optimizem in vnema za nadaljnje delo v dobro slepih in slabovidnih.

Iskrene čestitke in srečno!

1.2 Nagovor nekdanjega predsednika Vlade Republike Slovenije Marjana Šarca



Spoštovani!

Vsak od nas kdaj izkusi dotik teme, take ali drugačne. Strah, tesnoba, neprijeten občutek preveva telo. Večina ali pa skoraj vsi sčasoma stopimo iz kroga teme in obda nas, morda samo v prvem hipu, pomirjajoč občutek svetlobe. Premalokrat se znamo vživeti v občutke sočloveka, predvsem v občutke ranljivih skupin naše družbe. Sogovornika, ki mu razlagamo svoje težave, velikokrat slišimo reči, da nas razume.

Pa nas res? Občuti enako kot mi? Poznamo pravi pomen besede empatija? In ne nazadnje – bo samo empatija dovolj za normalno življenje katere koli ranljive skupine?

Pred stotimi leti so se ljudje z okvaro vida samoorganizirali v društvo, ki je do danes preraslo v Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije. Že takrat so vedeli, da so skupaj močnejši, in se zavedali, da so v družbi, ki temelji na vizualnosti, premalo, a tako vendarle bolj vidni. Njihovo iskreno prizadevanje za izboljšanje položaja slepih in slabovidnih je obrodilo mnoge sadove, a odgovornost države, da jim omogoči enake možnosti razvoja, izobraževanja in zaposlovanja, ni nič manjša. Nasprotno, še večja je. Potrebe slepih in slabovidnih v družbi morajo biti slišane, razumljene in vidne.

Prav na omenjenih področjih se skrivajo največji izzivi, ki nas čakajo v prihodnje. Krepitev systemske zgodnje obravnave slepega otroka staršem olajša začetek nove, s številnimi nepojasnjenimi vprašanji prežete življenjske poti, otroku z okvarjeno vidno funkcijo pa ponudi nujno potrebno razvojno pomoč. Slepí in slabovidni sicer obiskujejo šolo skupaj z vrstniki, ki vidijo, a država jim mora zagotoviti ustrezno prilagojene učbenike. Izobrazba in zaposlovanje sta za invalide enako pomembna, če ne še pomembnejša kot za druge člane družbe. Vsi skupaj pa jim moramo pomagati, da lažje premagajo ovire pri enakopravnem vključevanju.

Pri tem je izjemnega pomena ozaveščanje javnosti. Časi, ko se učitelj v razredu ustraši dela s slepim otrokom, ko ima delodajalec pomisleke, če se na razpisano delovno mesto prijavi slepa ali slabovidna oseba, morajo biti preteklost, ne stvarnost. Tehnologija pomaga preskočiti te ovire, ne zmore pa premagati stereotipov in predsodkov. Ta korak moramo storiti kot družba, predvsem pa vsak od nas v sebi, v razmišljanju, čutenju in delovanju.

Premagajmo temo našega neznanja, da razsvetlimo temo, v kateri živijo slepi in slabovidni. Prepričan sem, da bomo kmalu ugotovili, da je zgolj navidezna.

1.3 Nagovor predsednika vlade Republike Slovenije Janeza Janše



Spoštovani!

Ko so Helen Keller vprašali: »Kaj je po vašem mnenju še huje kot roditi se slep?« je odvrnila: »Videti, a ne imeti vizije«.

Kako prav je imela ta borka za pravice slepih in slabovidnih, ki je postala tudi ena najvidnejših humanitark in ki je s svojim življenjem in delom vedno znova dokazovala, da, ko si človek zada cilj in mu sledi vztrajno ter neomajno, uspeh ne more izostati, ne glede na okoliščine, ki so težavne in ki človeka spremljajo ob tem.

Vizijo, nekaj narediti in spremeniti položaj slepih in slabovidnih na slovenskem ozemlju sta imela ustanovitelja Podpornega društva slepih, predhodnice vaše zveze, Franc Dolinar in Alojzij Levstek. Iz te vizije je skozi dolgo stoletje vzcvetela organizacija, ki danes vso skrbnost posveča zadovoljevanju potreb slepih in slabovidnih. Veseli me, da se je globoko poslanstvo vaše zveze izoblikovalo v bogati zgodovini, prepleteni z najrazličnejšimi veselimi, pa tudi grenkimi izkušnjami, in v neposrednem življenju slepih in slabovidnih. Zavedam se, da se je skozi pore časa ter zgodovinske dogodke društvo nenehno prilagajalo družbenim razmeram in se v tem pogledu tudi dobro ukalilo v borbi za pravice slepih in slabovidnih.

Prav zaradi tega neutrudnega in nepretrganega delovanja vaše Zveze, življenja slepih in slabovidnih niso samo temna brezpotja, ampak radostna sonca na čudovitih poteh bivanja.

Po tem, ko smo premagali prvi val epidemije koronavirusa, smo se naučili, kako neprecenljivo je v kriznih časih ostati složen in solidaren. Predvsem pa kako biti povezani kot bratje, kot lepo prijateljstvo opiše v svoji pesmi Veronika Žižek, članica Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Murska Sobota.

Kljub temu, da slepi in slabovidni niste najbolj glasni člani naše družbe in da nimate močnih medijskih zvočnikov, ki bi se bučno borili za vaše pravice, pa se bo vlada, ki jo vodim, vedno zavedala, da so v naši družbi ranljivi posamezniki in skupine, katerim je treba še posebej tenkočutno prisluhniti, in to še posebej, ko gre za vaš položaj znotraj našega celotnega slovenskega občestva.

Vaša stoletnica je vsem nam zgled in obenem tudi simbolni opomin, da je, tako kot je to zelo dobro povedala Helen Keller, „življenje izzivalna pustolovščina, pri kateri smo, če se znamo soočiti s spremembami in se svobodnega duha spopasti z usodo, nepremagljivi.“

Iskrene čestitke ob visokem jubileju!

1.4 Nagovor nekdanjega predsednika Državnega zbora mag. Dejana Židana



Spoštovani bralke in bralci monografije ob 100-letnici organiziranega delovanja slepih in slabovidnih v Sloveniji!

Stoletnice so pomemben mejnik, so priložnost, da strnemo misli in pretekla dejanja, si zastavimo nove cilje ter se spomnimo vseh, ki so pogumno orali ledino za napredek in skupno dobro. Ob 100-letnici organiziranega delovanja slepih in slabovidnih smo lahko ponosni na številne posameznice, posameznike in društva v Sloveniji, ki so skozi zgodovino soustvarjali pogoje, zahvaljujoč katerim so slepi in slabovidni danes enakovredni in enakopraven del naše skupnosti.

Boj slepih in slabovidnih za ekonomsko, politično in socialno enakopravnost traja več stoletij – od prve francoske šole za slepe v 18. stoletju in iznajdbe brajeve pisave do informacijsko-komunikacijskih tehnologij in današnje digitalizacije, ki slepim in slabovidnim odpira nove, boljše ter hitrejše možnosti dostopa do informacij, znanj in izobrazbe. Pri tem ne gre spregledati pomena ustanovitve prve knjižnice za slepe in slabovidne v Sloveniji, katere pobudnica in ustanoviteljica je bila pred 102 letoma Minka Skaberne. Z neutrudnim delom za slepe in slabovidne je pridobila spoštovanje samega Ivana Cankarja, ko ga je zaprosila, ali lahko nekaj njegovih del prepíše v brajico.

Danes je v knjižnico, ki se imenuje po tej plemeniti ženski, Knjižnico slepih in slabovidnih Minke Skaberne, včlanjenih več kot 2.250 oseb, na voljo pa so jim tako zvočne kot brajeve knjige. Dostopnost do knjig, literature in slovenske pisane besede je pravica vseh nas. Je osnovni pogoj za to, da lahko posameznik širi svoja obzorja, se izobražuje ter s tem samostojno izpolni svoje želje in dosega cilje. Zato je poziv k povečanju števila knjig in učbenikov, prilagojenih za slepe in slabovidne osebe, več kot na mestu.

Vzpostavljanje enakih možnosti za vse državljanke in državljane od vseh nas zahteva strpnost in pozornost pri uvajanju sprememb, ki lahko senzorno oviranim sodržavljanom povzročijo tudi nove ovire. V Državni zbor RS prihajajo številni zakonodajni predlogi, ki lahko imajo bistvene posledice predvsem za slepe in slabovidne. Zato je pomembna ozaveščenost vseh, ki kakorkoli sodelujemo pri oblikovanju zakonodajnih predlogov. Vedno moramo imeti v mislih ljudi s senzorno oviranostjo ter pri oblikovanju norm in politik postavljati pravico do enakih možnosti pred rokohitske spremembe

zakonov. Te imajo namreč velikokrat za posledico diskriminacijo in nadaljnjo stigmatizacijo slepih in slabovidnih.

Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije čestitam ob 100-letnici delovanja. Naj bo prihodnost v znamenju ambicioznih ciljev, uspehov in zlasti dobrega sodelovanja.

1.5 Nagovor predsednika Državnega zbora Igorja Zorčiča



Spoštovani!

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije letos praznuje visok jubilej, 100-letnico organiziranega delovanja. Njeni začetki segajo v težek čas konca prve svetovne vojne, ki pa je bil hkrati tudi čas upanja v boljši jutri. In prav v tem duhu in pričakovanju je bilo 7. novembra leta 1920 ustanovljeno Podporno društvo slepih - prva slovenska invalidska organizacija.

V preteklem stoletju se je organizirano delovanje slepih in slabovidnih razvijalo in krepilo ter omogočilo prenekatero izboljšavo in napredek. Če so bili slepi in slabovidni nekoč finančno skorajda povsem odvisni, za kulturni napredek in izobrazbo popolnoma prikrajšani, predvsem pa sami sebi prepuščeni in od družbe izolirani, danes, k sreči, temu ni več tako. Zahvaljujoč ustanovitvi društva, ki predstavlja tisto ključno prelomnico, se je položaj slepih in slabovidnih začel, sicer počasi in postopoma, a vendarle spreminjati na bolje. Hkrati pa se je spreminjala tudi širša družba ter tekom desetletij postala bolj vključujoča, bolj solidarna in, predvsem glede ranljivih skupin, veliko bolj ozaveščena.

Pričujoča obletnica je gotovo razlog za veselje in praznovanje, obenem pa je tudi odlična priložnost za dviganje ozaveščenosti o slepoti in slabovidnosti ter spodbujanje enakosti. Slepota in slabovidnost sta namreč, žal, še vedno precej tabuizirani in stigmatizirani, kar je nedvomno moč pripisati nepoznavanju in posledično predsodkom. V naši civilizaciji vid namreč prevladuje nad vsemi drugimi čutili, saj s pomočjo vida iz okolice dobimo več kot 80 odstotkov ključnih informacij in podatkov. Zato ni presenetljivo, da je za tiste, ki vidimo, življenje brez oziroma z omejenim vidom skorajda nepredstavljivo. Nepredstavljive so nam tudi vsakodnevne težave, s katerimi se srečujejo slepi in slabovidni, med katerimi izstopajo predvsem otežena dostopnost, omejen dostop do knjig in literature, neustrezno oblikovane spletne strani in posledično nedostopnost do informacij. Prav informiranost pa je tista, ki danes bistveno vpliva na kakovost osebnega in poklicnega življenja ter je hkrati tudi predpogoj za socialno vključenost ljudi z okvarami vida. A kljub omenjenim težavam in omejitvam, kljub dejstvu, da slepi in slabovidni potrebujejo določene prilagoditve in pomoč pri nekaterih opravilih, morajo in zmorejo živeti kakovostno, pestro, družbeno dejavno in bogato življenje.

Visok jubilej zatorej ne sme ostati neopažen, tako zaradi obletnice same, kot tudi zaradi dejstva, da v Sloveniji, po dostopnih podatkih, s hudo okvaro vida živi približno deset tisoč ljudi, z resnejšo okvaro vida pa celo od 30 do 40 tisoč ljudi. V Državnem zboru se zavedamo, da kot osrednja predstavniška institucija predstavljamo prav vse državljanke in državljane, tudi slepe in slabovidne. Zavedamo pa se tudi, da ranljivejše in depriviligirane družbene skupine potrebujejo našo posebno skrb in pozornost, in da nas tako družbo, kot politiko čaka še veliko dela, preden bomo lahko resnično zadovoljni s položajem slepih in slabovidnih pri nas. V tem duhu smo se v začetku jubilejnega leta 2020 z veseljem odzvali na vabilo Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije in ob svetovnem dnevu brajice v Državnem zboru gostili razstavo, s katero smo dobili majhen, a nazoren vpogled v življenje z okvaro vida. Naša vrata bodo tudi v prihodnje ostala odprta za podobne pobude in predloge, ki predstavljajo dragocen prispevek k utrjevanju zavesti, da je prav drugačnost tista, ki dela družbo bogato, odprto, strpno in vključujočo in da so tudi slepi in slabovidni enakopravni, enakovredni in dragoceni člani naše družbe.

Stoletje je dolga doba, v kateri je mogoče veliko doseči in veliko dobrega storiti. Zveza društev si že vsa ta dolga desetletja prizadeva za dobrobit in napredek slepih in slabovidnih, hkrati pa s svojim delom tudi pomembno prispeva k boljši in strpnejši družbi. Verjamem, da so bila pretekla leta polna doživetij in izkušenj, tako dobrih, kot tudi nekoliko bolj grenkih, a prav vse predstavljajo dragoceno dediščino za prihodnost in nadaljnje delovanje Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Ob 100 letnici organiziranega delovanja Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije ter vsem kakorkoli vpetim v njeno delo iskreno čestitam. Tudi v prihodnje vam želim še veliko vztrajnosti in odločenosti za opravljanje tega dragocenega in nenadomestljivega poslanstva.

1.6 Nagovor nekdanje ministrice za delo družino, socialne zadeve in enake možnosti Ksenije Klampfer



Spoštovani!

Ob 100-letnici vaše organizacije vam najprej iskreno čestitam. S svojim delom in predanostjo ste v vseh teh letih neštetim invalidom pomagali pri vključevanju v družbo. Vaša obletnica kaže na pomen organiziranosti civilne družbe. Invalidom omogočate dejavno sodelovanje na vseh področjih, ki se tičejo njihovega življenja. V vseh teh letih ste izbojevali številne bitke. Tudi ministrstvo je in bo v prihodnje podpiralo vaša prizadevanja za boljše življenje slepih in slabovidnih ter se z vami posvetovalo o vseh, za vaše življenje pomembnih zadevah. V preteklih letih je Slovenija vzpostavila zgleden sistem invalidskega varstva, ki temelji na človekovih pravicah. Je tudi podpisnica Konvencije o pravicah invalidov, v kateri je zapisano, da je država dolžna zagotavljati in spodbujati polno uresničevanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse invalide brez kakršnekoli diskriminacije zaradi invalidnosti. Prav je, da z roko v roki tudi v bodoče krepimo sodelovanje v skupno dobro.

1.7 Nagovor ministra za delo, družino, socialne zadeve in enakemožnosti Janeza Ciglerja Kralja



Spoštovani,

Z velikim veseljem in hvaležnostjo sem sprejel izziv, zapisati nagovor ob vaši častitljivi obletnici. 100 let ni kratko obdobje. 100 let je več kot traja povprečno človeško življenje, je več kot obstaja Evropska unija in je več kot imamo Slovenci svojo državo. Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, kot pravna naslednica Podpornega društva slepih in slabovidnih Slovenije ustanovljenega 7.11.1920, si že 100 let prizadeva odgovorjati na potrebe slepih in slabovidnih in skupaj z mnogimi deležniki izboljšati njihov položaj.

100 let je prineslo številne spremembe. Kot družba se vedno bolj zavedamo, da imajo slepi in slabovidni enake potrebe, želje, upanja in nenazadnje strahove kot vsi. K temu so pomembno doprinesla prizadevanja in združevanja slepih in slabovidnih. Tudi v prihodnje si moramo kolektivno prizadevati, da potrebe slepih in slabovidnih ostajajo slišane in razumljene. Po vseh svojih močeh si bomo skupaj prizadevali za iskanje najboljših možnih rešitev za izzive, ki jih prinaša prihodnost.

Kot oče se lahko zelo poistovetim s starši. Ko se rodi slep ali slaboviden otrok, je to velik izziv za vso družino. Izjemno pomembno je, da družina dobi pomoč in informacije v najkrajšem času, zato je potrebno zagotoviti, da bo zgodnja obravnava slepih otrok čim prej zaživela.

Slepi in slabovidni se v veliki meri zavedate pomena besed Williama Shakespeara, ki je zapisal: »Edina tema, ki obstaja, je neznanje.« Pripravljeni ste vložiti mnogo naporov v pridobivanje formalnega in neformalnega znanja, kar vam odpira možnosti za delovanje na najrazličnejših področjih. Zakonodaja in drugi ukrepi omogočajo dostop do prilagojenih informacij v tehnikah za slepe in slabovidne ter dostop do okolja, kar pomeni vključevanje slepih in slabovidnih otrok v običajne šole, in jim pri tem zagotavlja tudi podporo, kot npr. prilagojene učbenike za slepe in slabovidne.

A izzivi ostajajo na področju zaposlovanja slepih in dostopu do trga dela, saj se kljub vsem prizadevanjem, ki jih slepi in slabovidni vlagajo v izobraževanje pogosto zgodi, da se delodajalci bojijo zaposliti slepega ali slabovidnega človeka kljub njegovi usposobljenosti in podpori, ki jo država namenja zaposlovanju invalidov. Vsi, predvsem

država, moramo po svojih močeh pripomoči k zmanjševanju stereotipov o slepoti in slabovidnosti in s tem povečati možnosti za zaposlovanje slepih in slabovidnih.

Rehabilitacija je ključnega pomena za to, da se slepa ali slabovidna oseba lahko nauči različnih spretnosti, ki so nujno potrebne za samostojno življenje. Pred kratkim je rehabilitacija slepih in slabovidnih končno zaživela, še naprej pa bomo podpirali njeno izvajanje in se zavzemali za zmanjšanje čakalnih vrst.

Tehnologija se razvija z neverjetno hitrostjo, kar slepim in slabovidnim odpira popolnoma nove priložnosti. Pripomočki so za slepe in slabovidne ključnega pomena, da so lahko čim bolj samostojni pri skrbi zase, v komunikaciji ter mobilnosti in orientaciji.

V 100 letih je bil narejen ogromen napredek. Pred 100 leti so slepi in slabovidni za svoje preživetje beračili. Sedaj imajo možnost izobraževanja, lahko berejo knjige in časopise, se zaposlujejo na različnih, tudi najzahtevnejših delavnih mestih, opremljeni so s pripomočki, ki jim omogočajo večjo samostojnost, lahko se srečujejo in si oddahnejo v domovih oddiha, po opravkih jih lahko pospremi usposobljen spremljevalec ali asistent, slepi in slabovidni otroci in njihove družine imajo veliko priložnosti za družene in izmenjavo dragocenih izkušenj, skratka ustvarjajo, delujejo in so med največjimi strokovnjaki na različnih področjih.

Kljub vsemu napredku pa pot še ni končana. Nove tehnologije in nova medicinska odkritja skoraj vsakodnevno vplivajo na boljše možnosti in življenje slepih in slabovidnih. Cilji so višji in višji, zato vse nas čaka še veliko dela in novih izzivov, vendar sem prepričan, da jih bomo s skupnimi močmi premagali.

Tudi v naslednjih 100 letih vam želim nadaljevanje zgodbe uspešnega delovanja. S svojo vztrajnostjo, voljo in veseljem do življenja ostajate zgled vsem nam in hvala vam, da še naprej bogatite naš svet!

1.8 Nagovor predsednika Državnega sveta Republike Slovenije Alojza Kovšce

Spoštovani!

V Državnem svetu RS, drugem domu slovenskega parlamenta, vsa leta delovanja aktivno spremljamo prizadevanja Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije ter se proaktivno vključujemo zlasti v družbene procese, ki krepijo povezanost med člani zveze ter izboljšujejo kakovost bivanja slepih in slabovidnih, zlasti ko gre za njihovo socialno vključenost. Letos v Sloveniji obeležujemo stoletnico organiziranega delovanja slepih in slabovidnih – častitljiv jubilej, ki ga ponosno praznuje vsa Slovenija. Kot odprta in vsevključujoča sodobna družba moramo poskrbeti drug za drugega, to je naša dolžnost. Da bi videli dlje, ne potrebujemo oči, temveč odgovorno, opolnomočeno in ozaveščeno skupnost. Iskrene čestitke za odlično prehojeno pot, ki je niso ustavile še tako težke in nepredvidljive ovire.



1.9 Vaše dosedanje delo je vez med sedanjostjo in prihodnostjo, naj vam v prihajajočem jutru zorijo sanje, da se boste lahko postavili zanje



Spoštovani!

Svet za invalide Republike Slovenije, neodvisni tripartitni organ, katerega člani so predstavniki reprezentativnih invalidskih organizacij, strokovnih institucij s področja invalidskega varstva ter Vlade Republike Slovenije, deluje kot obvezni posvetovalni forum o vprašanih invalidske politike. Tako spremlja življenje in delo vseh invalidov, tudi slepih in slabovidnih. Predstavniki Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije pomembno prispevajo k uspešnemu delovanju sveta, njihovo aktivnost pa je mogoče zaznati tudi na podlagi sodelovanja v drugih telesih, ustanovljenih z namenom zagotavljanja strukturiranega civilnega dialoga s predstavniki reprezentativnih invalidskih organizacij, kot je Nacionalni svet invalidskih organizacij Slovenije, z Zavodom za zdravstveno zavarovanje Slovenije, organi in delovnimi telesi v Socialni zbornici Slovenije idr.

Častitljiva doba organiziranega delovanja slepih in slabovidnih v Sloveniji se kaže v prenekaterih sprejetih rešitvah za slepe in slabovidne, tako na področju inkluzivnega kot specifičnega izobraževanja slepih in slabovidnih otrok, koncesijske knjižnične dejavnosti za slepe in slabovidne, celostne rehabilitacije slepih in slabovidnih na Očesni kliniki idr. Slepri in slabovidni so veliko prispevali tudi pri nastajanju Direktive o dostopnosti do proizvodov in storitev za invalide. S svojimi priporočili in pripombami so aktivno sodelovali pri najpomembnejšem dokumentu o dostopnosti na ravni Evropske unije, ki bo imel pomemben pozitiven vpliv na vse invalide.

Še vedno pa ostaja veliko izzivov za prihodnost, kot so prostorska rešitev za delovanje Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne, ureditev in vrnitev posestva Toma Zupana Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije, sistemsko financiranje sprotne prilagajanja leposlovnih in strokovnih del, prilagajanje učbenikov za slepe in slabovidne otroke z odločbo o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, ureditev komunikacijskega dodatka za slepe in slabovidne v okviru Zakona o osebni asistenci, posodabljanje in razširitev seznama tehničnih in drugih pripomočkov za slepe in slabovidne po Zakonu o zdravstvenem varstvu in ne nazadnje osvežitev Zakona o izenačevanju možnosti invalidov.

Tako kot je Svet za invalide Republike Slovenije v preteklosti podpiral prizadevanja slepih in slabovidnih, bo tudi v bodoče podpiral njihove potrebe, kot so zapisane v Konvenciji o pravicah invalidov in Zakonu o izenačevanju možnosti invalidov. To pa je proces in ne enkratno dejanje – je zaveza danes za jutri, za ustvarjanje enakih možnosti ter za socialno vključenost in nediskriminacijo invalidov.

V času svojega delovanja je Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije z znanjem in medsebojno podporo zmogla premagati prenekatere prepreke. Ob 100-letnici organiziranega delovanja ji želimo še več energije, moči, ustvarjalnosti in uspešno zaključenih zgodb. Kot družba se morda veliko premalo zavedamo, da ima vsak posameznik ustvarjalne potencialne, ki jih skupnost potrebuje, in to ne glede na telesne ali druge posebnosti. Zato je izjemnega pomena, da smo sposobni in da želimo ustvarjati take razmere, v katerih se lahko ustvarjalni potencial sprošča in uresničuje v dobro vseh. Prav zato so zelo pomembna sistematična prizadevanja za izenačevanje možnosti invalidov. Tako lahko invalidi pridobimo priložnost in moč, da postanemo aktivni in bolj enakopravni soustvarjalci lastnega in širšega družbenega življenja na vseh ravneh.

V Svetu za invalide Republike Slovenije bi se radi Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije zahvalili za dosedanje sodelovanje. Želimo si, da bi se v delo sveta uspešno vključevala tudi v bodoče. Ob častitljivem jubileju ji iskreno čestitamo in želimo še veliko uspehov v skrbi za slovenske državljane, ki jih zastopa in zaradi katerih ji je država podelila status reprezentativne invalidske organizacije.

1.10 Nagovor varuha človekovih pravic Petra Svetine

Spoštovani!

Ob častitljivem jubileju, 100. obletnici organiziranega delovanja slepih in slabovidnih v Sloveniji, vam iskreno čestitam, predvsem pa se vsem, ki ste kakorkoli povezani z Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije, zahvaljujem za požrtvovalno in neprecenljivo delo.



Ne želim pisati o različnosti ali drugačnosti, ker sem trdno prepričan, da nas okoliščine ne delajo drugačnih. Vsi smo in moramo biti spoštovani in razumljeni člani družbe.

A žal se še vedno pre pogosto dogaja, da so mnogi izmed nas odrinjeni na rob, da se morajo boriti za danes že povsem osnovne pravice. Boriti. Tudi nasproti državi in odločevalcem, ki nam krojijo vsakdan.

A prav ta vsakdan prinaša tudi nove in nove priložnosti, da odpremo vrata in tako pomagamo rušiti tabuje. Vsak od nas ima to priložnost – ne le posamezen invalid, tudi njegova družina, sodelavci, sošolci, prijatelji in drugi. Vsak od nas ima možnost biti aktiven v družbi, vsak na svojem področju in po svojih sposobnostih. Če želimo spremembe na bolje, moramo družbo sooblikovati in vplivati na njen razvoj. Ne nazadnje si vsi želimo živeti v okolju, v katerem bo zagotovljena primerljiva kakovost življenja za vse. To vodilo pa ne sme biti le načelo, temveč ga moramo uresničevati na vseh ravneh, pa naj gre za odpravljanje arhitekturnih ovir, zagotavljanje možnosti inkluzije v izobraževanju, zdravstvenih in socialnih storitev ter programov, prostočasnih aktivnosti, dostopa do novih tehnologij in drugih storitev, ali »zgolj« za pripravljenost prisluhniti potrebam invalidov in jih vključiti v procese sprejemanja odločitev, še posebej tistih, ki zadevajo njihove pogoje bivanja in dela.

Čeprav sem se posvetil delu z osebami s posebnimi potrebami, še zdaleč ne morem vedeti, kakšen je vaš svet. Izmed petih čutil je oko tisto, ki sprejema največ informacij – kar 83 odstotkov. Kljub temu da še vedno kar dobro vidim, se mi včasih zgodi, da mi uide tisto, kar je bistveno – tako kot nam v silni empatiji do ljudi z različnimi oviranostmi oziroma drugačnostmi še vedno pre pogosto uide tisto temeljno: spoštovanje. In tega se vsak dan učimo.

Vsi imamo zadržke pred drugačnostjo, saj je ne poznamo in se je zato bojimo. Smo pa tudi zelo fleksibilni in jo ob pravilnem pristopu ter pozitivni izkušnji tudi sprejmemo. Zato pa se je še toliko bolj pomembno zavedati, da se vse začne in konča s spoštovanjem.

Hvala vsem, ki to vrednato razumete, prenašate naprej, predvsem pa živite.

1.11 Nagovor predsednika nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije Boruta Severja



V Nacionalnem svetu invalidskih organizacij Slovenije (NSIOS) Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije (ZDSSS) čestitamo ob stoletnici organiziranega delovanja slepih in slabovidnih. Ob tem se zvezi, njenim medobčinskim društvom, njihovim članicam in članom ter vsem drugim, ki delujejo v tej organizaciji, iskreno zahvaljujemo za trud in delo.

ZDSSS je v teh letih postala ena ključnih sogovornic države ter s tem eden pomembnejših členov NSIOS v skrbi za človekove pravice, socialno pravičnost in enake možnosti. Bila je ena izmed ustanoviteljic NSIOS, prej SIOS, in je vsa leta eden najpomembnejših partnerjev v skrbi za slovenske invalide. Zgodovina ZDSSS je tako tudi zgodovina NSIOS, na kar smo zelo ponosni. Ob svojem plemenitem poslanstvu skrbi za boljšo kakovost življenja svojih članov, neposredno sodeluje pri pripravi zakonskih in drugih rešitev ter s tem soustvarja sistem invalidskega varstva v Sloveniji. V NSIOS še posebej cenimo prispevek ZDSSS na področju skrbi za slepe in slabovidne, pri čemer poudarjamo pomembnost njenih posebnih socialnih programov, ki so že zdavnaj prerasli okvir dopolnilne skrbi države in so na svojem področju pogosto edini, ki omogočajo enakopravno in enakovredno vključevanje v družbo.

Ob častitljivem jubileju ZDSSS in vsem, ki delujejo v njej, želimo še nadaljnje uspešno delo ter zagovarjanje interesov slepih in slabovidnih, to pa bo tudi vodilo našega skupnega dela v prihodnje.

1.12 Nagovor predsednika Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije Mateja Žnuderla



Vsem slepim in slabovidnim v Republiki Sloveniji želim vse najboljše ob stoti obletnici najstarejše invalidske organizacije. Kadar človeku manjka zmožnost vidnega zaznavanja v celoti ali v veliki meri, se pojavi mnogo ovir, ki jih drugi ljudje pogosto sploh ne opazijo, kaj šele, da bi jim življenje pomembno otežile. Čeprav smo ljudje do drugih sočutni, se je težko vživeti v nekoga, ki je zelo različen od nas. To lahko opazimo, ko nam dobro misleči znanci ali mimoidoči ponujajo pomoč, ki je ne potrebujemo oziroma nas morda celo spravi v še večje težave. Tako se hitro naučimo, da moramo svoje želje jasno oblikovati in sporočiti drugim ter skupaj z njimi iskati rešitve in prilagoditve. Ker je posameznikov glas največkrat skoraj neslišen, je združitev več deset slepih v Podporno društvo slepih pred sto leti zelo pomembna. S tem se je bistveno povečala možnost družbenega vpliva na območju današnje države v smer posebnih pravic in olajšav za slepe, kasneje tudi za slabovidne. Kmalu so pomembnost takšnega povezovanja spoznali tudi invalidi z drugimi težavami in začeli ustanavljati svoje invalidske organizacije.

Ker v življenju ni trajnih rešitev, ki bi bile ustrezne v vseh okoliščinah in za vse ljudi, moramo ostati povezani in družbo vztrajno opozarjati, da v njej živimo tudi ljudje, ki potrebujemo nekatere drugačne rešitve kot večina. S takim ozaveščanjem ne pomagamo samo slepim in slabovidnim, ampak tudi drugim skupinam ljudi, ki bi bile sicer prezrte. To nalogo bomo v Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije še naprej opravljali z vso vnemo.

Sedaj se lahko ponosno ozremo na prehojeno stoletno pot in jo pošteno proslavimo.

2 UVODNA BESEDA

Valter Čučkovič: »V slepoti ni zlata, so pa dragulji, ki jih imenujemo Prijatelji!«

Na pot iskanja in zbiranja teh draguljev je Luka Pavlina, Vikija Vertačnika in Staneta Padežnika upravni odbor Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije poslal 8. junija 2018, in sicer kot člane komisije, ki naj bi brskala po zgodovinskih virih, pripravila gradivo in spisala publikacijo o stoletni zgodovini najstarejše invalidske organizacije v Sloveniji.

V 100 letih prehojene poti (od 1920 do 2020) so se življenjske razmere popolnoma spremenile, z njimi pa tudi položaj oseb, ki so na kakršenkoli način izgubile vid. Okvare tega izredno pomembnega in občutljivega čutila se pri mnogih ljudeh nenehno dogajajo, v otroštvu ali kasneje, zato ni vseeno, kako je zanje poskrbljeno in kakšne možnosti imajo za osebni razvoj ter uveljavljanje v družbi.

Če so nekoč slepi morali beračiti, da bi preživel, danes to ni potrebno, saj jim dosežen status, ki še vedno ni optimalen, odpira možnosti za razvijanje talentov, zaposlitev s pomočjo prilagojenih tehničnih pripomočkov in družbeno aktivnost s spremljevalcem ali osebno asistenco, pa tudi zagotavlja denarne dodatke in ugodnosti.

Rezultati, ki jih lahko ZDSSS pokaže, seveda ne bi bili takšni brez prizadevanj številnih zagnanih posameznikov, slepih in slabovidnih aktivistov na terenu, med članstvom, v lokalni skupnosti ali na državni ravni, brez strokovnih delavcev, zaposlenih v društvih in na zvezi, strokovnjakov ter drugih, ki so gradili našo invalidsko organizacijo ali bili z njo povezani.

Ker ne moremo dopustiti, da bi šel njihov trud v pozabo, smo si člani komisije (od oktobra 2019 tudi v vlogi uredniškega odbora) zadali nalogo osvetliti življenje in delo najzaslužnejših osebosti, pričevalcev in tistih, ki s svojo strokovnostjo in izjemno ustvarjalnostjo krasijo in tlakujejo našo skupno pot.

Poleg predstavitve razvoja družbene skrbi za slepe in slabovidne skozi čas, samoorganiziranja oseb z okvaro vida ter ustanovitve prve in najstarejše invalidske organizacije, ki je zgradila obsežno strukturo in reprezentativnost, boste bralci v tej knjigi našli oris dejavnosti naše organizacije, izvajanja posebnih socialnih programov, delovanja organov odločanja in izvajanja ciljev zveze, s pomočjo katerih se izpolnjuje njeno poslanstvo.

Ponosni smo tudi na vse tiste naše člane ali druge slepe in slabovidne, ki se ne vključujejo v naša društva, ki s svojo izvirnostjo in ustvarjalnostjo delujejo na različnih

področjih življenja in v projektih zunaj invalidske organizacije ter prejemajo odmevna družbena priznanja oziroma so v družbi tako ali drugače opaženi.

Za proučevalce invalidskega varstva na Slovenskem v preteklosti ter sposobnosti spopadanja oseb z minimalnim ali nikakršnim ostankom vida z življenjskimi izzivi bo to delo pomemben vir poglobljenih študij, saj vsebuje malokje objavljene podatke in biografije, ki so bile doslej pozabljene ali raztresene.

Vsem sodelujočim pri našem raziskovalnem delu, posebno tistim, ki ste se odzvali našemu povabilu ter informacije, biografije ali prispevke z opisom svoje aktivnosti oziroma dejavnosti, ki ste jo vodili ali jo še vodite, posredovali predsedniku ZDSSS Mateju Žnuderlu in njegovi asistentki Suzani Štefanič, tajniku zveze Štefanu Kušarju ter strokovni službi zveze, se uredniški odbor iskreno zahvaljuje za dragoceno podporo in plodno raziskovalno delo. Vaši kamenčki v mozaiku prikaza našega stoletnega skupnega prizadevanja za izboljšanje kakovosti življenja oseb z okvaro vida so nepogrešljivi. Brez njih bi bila vsebina te monografije precej siromašna. Ne nazadnje gre zahvala vsem financerjem in vodilnim državnim funkcionarjem, ki razumejo naš položaj in so se pripravljene še bolj potruditi, da bi tudi v praksi dosegli uveljavitev pozitivne diskriminacije.

2.1 Kaj letos praznujemo

Ko sem bil spomladi 2009 izvoljen za predsednika ZDSSS, sem se moral takoj in z vso vnemo lotiti priprav na proslavo in obeleževanje 90-letnice ZDSSS. V meni je že takrat glodal črv, ki mi ni dal miru. Kljub pregledovanju ter intenzivnemu in zamudnemu študiju vseh takrat dostopnih verodostojnih virov nismo mogli ugotoviti datuma ustanovitve našega predhodnika, »Podpornega društva slepih«. Še najbližje resnici so bili viri, ki so poročali, da se je to najbrž zgodilo »enkrat jeseni 1920, najverjetneje septembra ali oktobra«. Vendar nismo odnehali in tisto, česar nam ni uspelo odkriti pred obeleževanjem naše 90-letnice, smo intenzivno iskali naprej. Dolgo ni bilo nobenega rezultata, šele 14. septembra 2014 mi je mag. Aleksandra Serše sporočila, da je našla članek iz takratnega časopisa Jutro, ki je kot datum ustanovitve Podpornega društva slepih navajal 7. november 1920. Odkritje tega datuma je zelo olajšalo nadaljnje iskanje. Kmalu zatem smo odkrili še nekatere dokumente in časopisne članke, ki so ta datum potrdili. Med drugim smo v Arhivu Slovenije našli prva pravila društva, ki v marsičem presenetljivo spominjajo na statut ZDSSS, ki je v veljavi danes.



Tomaž Wraber

Organizirana skrb za slepe pa se je seveda začela že precej pred ustanovitvijo Podpornega društva slepih, saj je bil npr. prvi Zavod za slepe pri nas ustanovljen 13. septembra 1919, torej dobro leto prej (pri tem enako kot na slepe seveda mislim tudi na slabovidne, ki jih zaradi krajšanja besedila in zgodovinskega razumevanja v tistih časih zavestno izpuščam). A moti se, kdor meni, da se je organizirana skrb za slepe pri nas začela šele z ustanovitvijo zavoda. Že več let pred njim je bilo ustanovljeno društvo Dobrodelnost, ki je veliko pozornosti posvetilo slepim in marsikaj prispevalo tudi k temu, da je lahko 1. marca 1918 Minka Skaberne ustanovila našo knjižnico. Prav tako je bil leta 1919 ustanovljen Kuratorij za slepce, ki je (kot že ime pove) skrbel zanje in načrtoval ter deloma tudi izpeljal veliko dejanj, pomembnih za olajšanje in izboljšanje življenja slepih. Pa tudi to ni bil začetek. Ljubljanski župan Janez Nepomuk Hradeczky je že leta 1827 pripomogel k temu, da so ustanovili sklad za podporo slepim. Leta 1832 ga je gubernij pozval, naj ustanovi društvo človekoljubnih in vplivnih mož, ki bi z javnim pozivom zbrali denar za ustanovitev zavoda za slepe. Leta 1874 so bile razpisane štipendije iz Ilirskega fonda za slepe za kritje oskrbovalnine v zavodu za slepe v Linzu, nekaj kasneje pa iz drugega sklada še za štipendije za šolanje slepih otrok v Linzu ali na Dunaju.

Na strokovni konferenci, ki smo jo ZRC SAZU in ZDSSS skupaj organizirali aprila 2013, smo izvedeli, da so našli (dotlej) najstarejše zapise nekaterih župnišč o skrbi za

slepe celo iz 18. stoletja! Teh raziskav žal nismo poglobili in razširili, da bi izvedeli še kaj več ter se ob 100-letnici ponašali še z bogato in strokovno napisano zgodovinsko monografijo o slepih na Slovenskem od nekdanj do danes. Mirno lahko torej trdimo, da je organizirana skrb za slepe pri nas mnogo starejša kot 100 let, če seveda razumemo tudi to, da je vsaka doba poznala svoje standarde skrbi za slepe.

Resnica pa je, da je tudi samoorganiziranje slepih na Slovenskem starejše kot 100 let. Na tem območju je namreč delovalo avstrijsko društvo slepih, ki pri nas zaradi svoje nemške usmerjenosti sicer ni imelo veliko članov in simpatizerjev. A vendar, delovalo je. Delo tega društva pa seveda pomeni samoorganiziranost slepih. Med prvo svetovno vojno je bil v Ljubljani njegov pooblaščenec slepi ugleševalec klavirjev Anton Skutl, ki je ob ustanovitvi Podpornega društva slepih postal tudi njegov podpredsednik. Tradicija samoorganiziranosti slepih je pri nas torej starejša od 100 let.

Pri tem moramo razčistiti še dilemo, povezano z različnimi imeni naše invalidske organizacije. Seveda 7. novembra 1920 ni bila ustanovljena Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, ampak Podporno društvo slepih. A že to je leta 1938 spremenilo svoje ime. Ko je bilo po drugi svetovni vojni (septembra 1945) razpuščeno, je bilo kot njegov pravni naslednik, ki je prevzel tudi njegovo imetje in članstvo, 11. avgusta 1946 ustanovljeno Združenje slepih Jugoslavije za Slovenijo, ki je do naše današnje ZDSSS leta 1957 znova spremenilo ime. Ves čas pa je šlo za isto organizacijo, z istimi člani, od katerih so bili nekateri tudi med ustanovitelji podpornega društva, mnogi pa so že pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej v organizaciji opravljali pomembne, tudi najvišje funkcije.

Letos torej praznujemo sto let uspešnega razvoja in dela Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije (ZDSSS), prve in najstarejše slovenske invalidske organizacije.

Srečno ZDSSS, v prihodnjih desetletjih pa še naprej uspešno delo za slovenske slepe in slabovidne!

3 SLEPI IN SLABOVIDNI V PRETEKLOSTI

3.1 Zgodovina odnosa do slepote

Odnos do slepote je bil vedno odvisen od filozofsko-gnoseoloških in etičnih pojmovanj, ki so prevladovala v določenem času in določeni družbi. Glede na to lahko zgodovino odnosa do slepote razdelimo na tri obdobja:

1. obdobje primitivnega razumevanja v starih kulturah, ko so imeli slepe za nepotrebne in nesposobne za življenje ter so jih zato ubijali,
2. obdobje azilov, ki se je pričelo s širjenjem budizma, se utrdilo z uveljavitvijo krščanstva in trajalo do konca 18. stoletja,
3. obdobje socialne integracije, ko so slepi pod vplivom francoskih razsvetlencev zopet dobili pravico do življenja, pa tudi osnove za organizirano izobraževanje.

V obdobju najstarejše človekove zgodovine so bili slepi in drugače prizadeti najpogosteje zapuščeni ali pa so jih v surovem boju za obstoj preprosto ubili. Slepota je bila torej v praskupnosti sociološki problem, ki so ga reševali na radikalen način.

Rimski zakon na dvanajstih ploščah je očetu omogočal, da je sam odločal o usodi sleporojenega otroka. Herodot in Demokrit sta menila, da je ubijanje za delo nesposobnih, »kilavih« – nemočnih –, pravica sleherne skupnosti. Aristotel in Platon sta ta običaj odobraval v okviru takratnega ideala fizične in duhovne lepote. Podobne podatke je mogoče zaslediti tudi v egiptovskih virih.

Ubijanje nemočnih, »defektnih«, za življenje nesposobnih otrok in odraslih so posamezne kulture razumele kot stvar časti. Pravica družbe, da se osvobodi nepotrebni članov, je izhajala iz tedanjega načina življenja in potrebe po fizično zdravem človeku. Slepí, ki so preživeli, so bili prepuščeni lastni usodi. Skupnost zanje ni skrbela, ponavadi pa so jo sami zapustili.

V sužnjelastniški družbi je bil položaj slepega že razredno obarvan. S slepimi iz vladajočega sloja so ravnali drugače kakor s sužnji. Omogočili so jim izobraževanje, zato so mnogi dosegli visoko spoštovanje in bili za tisti čas neke vrste živa biblioteka.

V starem Egiptu in Atenah so slepim in drugim pomoči potrebnim z zakonom zagotovili meščansko pravico do miloščine. Poleg svobodnih slepih beračev in redkih slepih bogatašev je bila večina slepih sužnjev prikovana na galeje, ženske pa prisiljene v prostitucijo. V tem obdobju so se pojavile tudi načrtne oslepitve sužnjev, da ne bi mogli pobegniti.

Zaradi vpliva orientalske filozofije in religije je bil odnos do slepote na vzhodu precej drugačen. Na Kitajskem ni bilo neobičajno srečati slepega šolanega glasbenika. Že v obdobju dinastije Han je nastala najstarejša organizacija slepih v Pekingu. Na Japonskem se je pod vplivom budizma slepim odprla možnost za monopolna poklica na področju glasbe in masaže. Slepí so imeli svoje ustanove za izobraževanje.

Na Balkanu, natančneje, na hrvaškem in srbskem jezikovnem območju, je obstajala svobodno organizirana skupnost slepih guslarjev – potujočih pevcev, ki so prenašali ljudsko izročilo. Njihov skupni brezdomni način življenja jih je združil v prvo socialno skupnost v jugovzhodni Evropi. Na njihovem načinu zagotavljanja sredstev za življenje temelji ena prvih oblik profesionalnega usposabljanja slepih pri nas.

Predvsem v evropskih deželah so bili slepi prepuščeni beračenju, le manjši del je zatočišče našel v azilih. Prepoved ubijanja slepih in vseh »za življenje nesposobnih« je prineslo šele krščanstvo. Določeno skrb za slepe so nato prevzele cerkvene skupnosti in bogataši. S povečevanjem moči Cerkve je postajala pomoč slepim vse bolj organizirana. Ustanavljali so azile, med katerimi je bil najbolj poznan azil v Parizu, ustanovljen leta 1254, ki je bil namenjen oskrbi tristotih vitezov, oslepelih v križarski vojni. Podobne institucije so uspešno delovale tudi v Nemčiji, Italiji in Španiji. Bratovščina v Palermu je razvijala predvsem glasbene dejavnosti.

Reformacija je v veliki meri zmanjšala in omejila skrb Cerkve za slepe, saj so začeli na slepoto gledati kot na kazen za greh, najpogosteje seksualnega izvora. V srednjeveški Srbiji je na primer Dušanov zakonik uvedel oslepitev kot obliko kazni. Tedanje države niso nudile organizirane pomoči slepim, to pa je privedlo do agresivnega navala beračenja slepih v Evropi. Šele renesansa je prinesla realen vpogled v osnovne probleme slepih. Spodbujati je začela njihov intelektualni razvoj, rodilo pa se je spoznanje, da so tudi slepe osebe sposobne za delo (1526, Juan Louis Vives).

V tem času so imeli slepi na vzhodu boljši položaj. V Egiptu so bili proti koncu 11. stoletja že učitelji na kairski univerzi in pripovedovalci v džamijah. Na Japonskem je bila osnovana akademija, ki je slepim omogočala sistematično izobrazbo na področju glasbe, masaže, religije in literature. Vzhodne dežele so slepim prve omogočile, da so samostojno skrbeli zase.

Zanimanje znanstvenih ved za probleme slepih in njihove senzorne sposobnosti se je pojavilo v delih Locka, Berkeleyja, Diderota in filozofov 18. stoletja. Prvo filozofsko-psihološko delo o sposobnostih slepih je Diderotov Zapis o slepih za tiste, ki vidijo, iz leta 1749, v katerem opisuje možnosti izobraževanja slepih na osnovi sluha in tipa. Vsa ta spoznanja so omogočila prve oblike organiziranega izobraževanja. Valentin Hauy je leta 1784 osnoval prvo šolo za slepe. Njegove ideje in izkušnje sta v 19. stoletju izpopolnila Johann Wilhelm Klein v Nemčiji in Samuel G. Kowe v Ameriki.

Klein je razvil pikčasto perforirano pisavo na osnovi latinice. V nadaljnjem iskanju najprimernejše pisave za slepe je svoj sistem razvil Charles Barbier, in sicer na osnovi reliefne točke, tako imenovano nočno pisavo, sprva namenjeno tajni službi.

Učenec pariškega zavoda za slepe Louis Braille je reformiral Barbierovo pisavo in razvil sistem celice šestih izbočenih pik, ki v različnih kombinacijah pomenijo znak za črke, števila in ločila ter za fizikalne, kemične in glasbene oznake. Braillov zapis je bil leta 1854 na kemijskem inštitutu razglašen za univerzalen način komunikacije med slepimi.

Položaj slepih se je začel spreminjati v smislu socialne integracije s specifičnimi oblikami izobraževanja in usposabljanja. Na univerzi v Kaliforniji je slepi zgodovinar osnoval NFB, Nacionalno federacijo slepih – fond, ki se še danes zavzema za socialno in ekonomsko enakopravnost slepih prek izobraževanja in zakonodaje.

Prvi zavod za slepe v jugovzhodni Evropi je bil leta 1895 ustanovljen na Hrvaškem, imenoval pa se je po Vinku Beku, ki je brajico prvi prilagodil za hrvaško-srbsko jezikovno področje.

V Sloveniji se je prva institucionalna oblika skrbi za slepe razvila po prvi svetovni vojni v Ljubljani – leta 1919 za slepe vojake. Leto zatem je bilo v Ljubljani ustanovljeno Podporno društvo slepih. V šolskem letu 1919/1920 je bila ustanovljena še Šola za slepe Josip Kobal, poimenovana po človeku, ki je napisal prvo slovensko čitanko za slepe otroke. Zaradi predsodkov do slepih se je moral ta zavod preseliti v Kočevje. Leta 1931 so odrasle osebe ločili od mladine in jih premestili v Strahlov grad v Škofjo Loko (iz tega se je pozneje razvil Center slepih in slabovidnih), mlade pa so leta 1945 preselili v Ljubljano, kjer so ponovno ustanovili Zavod za slepo in slabovidno mladino.

Viri:

Padežnik, Stane (2000): *Ustvarjalnost ne pozna teme*. Ljubljana: PAST [samozaložba].

3.2 Odnos družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju

Uvod

Na podlagi gradiva, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije v fondu Deželne vlade za Kranjsko¹ ter fondu Deželnega zbora in odbora za Kranjsko,² lahko poskušamo osvetliti problematiko odnosa družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju. Pozornost bomo namenili Ilirskemu in Flödnikovemu skladu za slepe, ki sta revnim slepim otrokom z območja Kranjske podeljevala štipendije za obiskovanje izobraževalnega zavoda za gluhoneme in slepe v Linzu. Na Kranjskem takega zavoda ni bilo, zato so deželne oblasti pošiljale štipendiste v druge zavode. Zavodi so poučevali slepe otroke obeh spolov, jih pripravljali na življenje, usposabljali za delo, in sicer z razvijanjem uma ter npravnega in verskega čuta. Posameznik naj bi kasneje zaživel samostojno življenje. V prispevku bomo skušali odgovoriti na vprašanje, ali je ta izobrazba otrokom dejansko omogočila samostojno življenje.

Raziskovanje sloni predvsem na podatkih iz arhivskega gradiva omenjenih upravnih fondov. Delovala sta na območju dežele Kranjske v času od 1861 do 1918, zato je v članku poudarek predvsem na obdobju delovanja obeh organov. Gradivo o slepih je obsežno in ga v celoti ni mogoče predstaviti na nekaj straneh. Da bi bila slika skrbi za slepe in njihovih življenjskih usod jasnejša, bi bilo treba arhivsko gradivo še natančneje pregledati.

Ustanove

Prve ustanove, ki so nastale na Kranjskem v 17. stoletju, so bile namenjene mladim, študentom, dijakom, učiteljem, vdovam, bolnim, starim, dekletom, vojakom itd.³ V drugi polovici 19. stoletja sta na Kranjskem skrbela za slepe dva sklada, in sicer Ilirski ustanovni sklad za slepe in sklad Karla Flodnika. Prvi ustanovi za slepe sta pomagali pridnim revnim otrokom in mladini, da so lahko kljub hudim socialnim in gmočnim razmeram pridobili osnovno izobrazbo, ki so jo takratni zavodi za slepe zagotavljali svojim gojencem, in sicer v branju, pisanju, računanju in pridobivanju ročnih spretnosti. Ročne

1 SI AS 33, šk. 10 (konvolut 27/111), šk. 52 (konvolut 129), šk. 348, šk. 338, reg. f. 18/3 (t. e. 1861-1872, t. e. 1873-1920).

2 SI AS 38, šk. 289-299.

3 Ribnikar: Študentske in dijaške ustanove na Kranjskem, str. 9-16.

spretnosti so vključevale izdelovanje pletenih košev in pohištva ter ženska ročna dela. Glasbeno nadarjene posameznike so učili igrati klavir, orgle in citre.

Oba sklada, namenjena slepim, sta 26. julija 1870 prešla v upravljanje deželnega odbora.⁴ Deželni odbor je varoval premoženje skladov in gospodaril z njimi, finančno pa ju je vodilo deželno knjigovodstvo. Več podatkov o vsakoletnem finančnem stanju lahko najdemo v Obravnava, tj. objavljenih sejnih zapisnikih deželnega zbora, v prilogah in gradivu deželnega odbora ter pristojnih odsekov, ki so pripravljali gradivo za seje zbora.⁵

Prejemniki štipendij pa teh niso dobivali v denarju, temveč v obliki štipendijskega mesta v zavodu, v katerega so slepi z območja Kranjske hodili. V zavodu so imeli zas-tonj oskrbo, namestitev, prehrano in druge storitve, ki so zadoščale za preživetje v času šolanja.

*Ilirski ustanovni sklad*⁶ — ustanovno pismo (16. 2. 1831/1714) je bilo potrjeno leta 1831. Ustanovljen je bil kot sklad za preskrbovalni zavod za revne slepe, vendar v tistem obdobju ni bilo nikakršne možnosti, da bi na Kranjskem zgradili ali ustanovili primeren zavod za slepe. Gubernij je zato določil (4. 1. 1834), da imajo pravico iz sklada prejemati štipendije revni slepi otroci z območja Kranjske in Koroške.

Pri podeljevanju štipendij so zaradi nejasnosti predlagali delitev finančnih sredstev, tj. na Ilirski sklad za Kranjsko in Ilirski sklad za Koroško. O delitvi sklada so sklepali leta

4 **Obravnave**, 10. zvezek, seje deželnega zbora od 20. do 30. avgusta 1870; Priloga 31, Ustanove/9, str. 176. Ustanove so upravljali državni organi na ravni dežele, po letu 1868 pa jih je večina prešla v upravljane deželnega odbora. Za podeljevanje štipendij je bila pooblaščen deželna vlada. Ministrstvo za uk in bogočastje je leta 1869 pooblastilo deželno predsedstvo za Kranjsko, da sklade dijaških ustanov za Kranjsko izroči deželnemu odboru.

5 Premoženje ustanov so sestavljali gotovina, vrednostni papirji, premičnine z dohodki od nepremičnin. Gotovina in vrednosti papirji so bili naloženi v ustanovah, ki so bile pooblaščen za denarno poslovanje. Kapital ustanov se je obrestoval po 4- do 5-odstotni obrestni meri. Vrednostni papirji so obsegali državne, deželne in mestne obveznice, obveznice posojil loteriji, rentnega zavarovanja, obveznice zemljiške odveze, obveznice vojnih posojil ter druge obveznice in za- dolžnice privatnih posojil.

6 SI AS 33, Ilirska ustanova za slepe, šk. 52 (konvolut 129), spisi 27707/1833, 6575/1834 in 4955/1879. Že leta 1827 je bilo v Ljubljani ustanovljeno društvo, ki je zbiralo prispevke za ustanovitev zavoda v Ljubljani. Neznani dobrotnik je leta 1833 dal 600 goldinarjev. Zavod ni bil ustanovljen, zato so začeli podeljevati štipendije revnim slepim otrokom; SI AS 33, reg. f. 18/3, 18 Humanitarni zavodi, ubožne zadeve/3 Zavod za slepe (odslej 18/3), t. e. 1873-1920, mapa 1877/1878, spis 8251/1878; SI AS 38, III Ustanove, 111/37 Ilirska ustanova za slepe, šk. 295 (1870-1909); **Obravnave**, 11. zvezek, zapisniki sej deželnega zbora od 14. septembra do 14. oktobra 1871, str. 265; **Obravnave**, 19. zvezek, zapisniki sej deželnega zbora od 12. septembra do 16. oktobra 1878. XIV. seja, 16. oktobra 1878 in priloga 81, str. 510.

1850, 1863, 1869 in 1877,⁷ vendar delitve ni bilo, ker niso mogli natančno določiti, koliko sta posamezni deželi prispevali v sklad. Predstavnikom Kranjske se je zdelo nesmiselno deliti, ker so se štipendije večinoma podeljevale Koroščem. V devetindvajsetih letih so podelili štiri štipendije in porabili 2764 goldinarjev, na Kranjskem pa tri štipendije in porabili le 969 goldinarjev.

S podeljevanjem štipendij Ilirskega sklada na Kranjskem⁸ niso imeli sreče. Ko so leta 1878 razpisali štipendijo, se nihče ni prijavil. Razpis so ponovili. Ker ni bilo pravega odziva, so začeli slepim iz Ilirskega sklada podeljevati podpore za nakup orodja in materiala za ročna dela ter nakup pisalnega pribora⁹ (Kleinova pisava). Presežke neodanih štipendij oziroma podpor so se nalagali v hranilnici. Po podatkih iz leta 1916 se je v fondu ilirske ustanove nabralo 8.180 kron.

Natančnega vzroka za to, da na Kranjskem ni bilo prosilcev za ta sklad, iz pregledanega gradiva ni bilo moč razbrati. Vzrok je mogoče iskati v sočasnem podeljevanju Flödnikovih štipendij, ki so bile namenjene le otrokom s Kranjskega. *Flödnikov sklad za slepe*¹⁰ - Ustanovno pismo je bilo potrjeno 3. novembra 1860/16756. Gubernijski svetnik Karel Flödnik je 29. decembra 1854 v testamentu namenil denar za štipendije revnim slepim otrokom od sedmega do petnajstega leta, rojenim na Kranjskem, in sicer ne glede na spol. Prednost so imeli otroci z območja Smlednika. V ustanovni listini je omenjeno, da bodo štipendije podeljene za obisk tujih zavodov z željo, da bi na Kranjskem ustanovili primeren zavod za slepe. Začetni kapital je dovoljeval podelitev kar dvanajstih štipendij. Prva leta so jih podelili zelo malo, kasneje je bilo število oddanih štipendij višje, a je zelo nihalo. Nikoli pa niso bile oddane vse štipendije z izjemo leta 1895, ko je bilo v Linzu enajst gojencev in eden na Dunaju.

Ob koncu stoletja sta nastali še dve ustanovi, a sta začeli podeljevati štipendije oziroma podpore šele v začetku 20. stoletja, zato njunega delovanja ne bomo natančneje

7 **Obravnave**, 20 zvezek, seje deželnega zbora od 8. junija do 13. julija 1880; Priloga 23, str. 392 in **Ustanove**, str. 388.

8 SI AS 33, 18/3, t. e. 1873-1920, mapa 1877/1878, spis 8251/1878.

9 SI AS 38, 111/36 Ustanova za slepe — Smlednik (odslej III/36), šk. 290. Primeri: spisa 6821 in 7432/1896: Viktor Plazar prosi za nakup knjig slepi hčeri; spis 13242/1898: Ivana Murn prosi za pisalni pribor in se zanj zahvali - spis 2039/1899; spis 13377/1900: 39 letni Jakob Petkovšek prosi za donacijo Ilirskega sklada za obisk glasbene šole v Linzu.

10 Levec: Rodbina Flödnig, str. 251. Družina se je prvotno imenovala Prenburg. Plemstvo so dobili 29. julija 1599. Leta 1674 v zastavo smledniško graščino. Margareta Prenburg, rojena Kozler, jo je leta 1689 kupila. Prodali so jo leta 1795. Po prodaji se je družina preselila v Ljubljano na Gosposko ulico 12. Franc Flödnik se je poročil 1781 z Jožefo Hohenwart. Njuna sinova sta bila Karel Jožef Flödnik (Flödnigg, Flödnik), in Karel Klemens. Karel Jožef Flödnik je ustanovil sklad za revne slepe otroke, ki je znašal 93.350 goldinarjev. Živel je v Ljubljani, kjer je opravljal službo gubernijskega svetnika, nekaj let je bil pri deželnem namestništvu referent za področje slepih in slabovidnih. Umrli je v Ljubljani 23. maja 1857. Karel Klemens se je poročil na Madžarsko. Njegova sinova sta bila zadnja iz rodbine Flödnikov; zadnji Adolf je umrl leta 1894 v Budimpešti.

opisali. Omenili ne bomo niti skladov, ki so nastali med prvo vojno ali takoj po njej in so namenjali skrb v vojni oslepelim posameznikom.

Prva ustanova, ki je nastala na koncu stoletja in je podeljevala štipendije slepim in slabovidnim otrokom, je bila *ustanova dvornega svetnika dr. Jožeta Zhishmanna*¹¹ (23. 10. 1897/91769 je bila potrjena ustanovna listina.) Sklad je skrbel za revne slepe deklice in dečke, stare od 7 do 12 let, ne glede na veroizpoved. Prednost so imeli otroci, rojeni na Kranjskem. Če na Kranjskem ni bilo prosilcev, so za štipendijo lahko zaprosili otroci, rojeni na Koroškem ali Štajerskem. Štipendije so bile namenjene za obisk zavoda za slepe na Dunaju (Blinden-Institut Wien). Prve štipendije so podelili za šolsko leto 1899/1900.

Zanimivo bi bilo omeniti še ustanovo, ki je podeljevala podpore predvsem ostarelim slepim ženskam. To je bila *ustanova Elizabete Zupančič (Suppantschitsch) — Lugstein*¹², ki je nastala proti koncu 19. stoletja za uboge in slepe žene in dekleta. Ustanovna listina je bila potrjena 18. maja 1900/7416.

Štipendije

Štipendijska mesta Flödnikove ustanove so podeljevali na podlagi razpisa in ob upoštevanju določb ustanovne listine. Razpis je bil javen. Deželna vlada je objavila razglas v časopisih. Razpisni pogoji so vključevali zahteve po določenih potrdilih (krst, uboštvo, zdravstveno stanje), ki jih je moral prosilec dodati k prošnji. Ko je bil izbran, je moral imeti kandidat ob odhodu v zavod pripravljena najosnovnejša oblačila. Štipendijskih mest je bilo pri Flödnikovi ustanovi dvanajst, a sprva je bilo le malo prijavljenih. Sklepamo, da vsi, ki bi jih to zanimalo, niso bili seznanjeni z razpisi. Problem večine revnih staršev je bila nepismenost. To je vidno iz arhivskih dokumentov, in sicer iz podpisov staršev. Ko so otroke predali ob odhodu ali jih prevzeli ob prihodu, so se podpisali s križcem.

Tisti, ki so želeli štipendije, so po razpisu, ki je bil objavljen v časopisju, oddali prošnje. Pogosto so jih v imenu staršev pisali domači župniki ali občinski uradniki. K prošnjam so priložili zahtevane dokumente. To so bili rojstni/krstni list, ubožno spričevalo - potrditi ga je moral okrajni urad - in zdravniško spričevalo. Po uvedbi obveznega cepljenja proti kozam so prosilci k prošnjam dodali potrdilo o cepljenju. Vsi, ki jim je bila dodeljena štipendija, so morali ob odhodu v zavod imeti s seboj najosnovnejša oblačila: delovno in praznjo obleko, 4 spodnje hlače, 3 pare nogavic, 2 para čevljev, 2 do 4 robce, 2 pokrivali — kapo in klobuk, 2-3 hlač, 2-3 telovnike, 2-3 suknje ali suknjiče.

11 SI AS 33, 18/3, t. e. 1873-1920, mapa 1899/1900 in SI AS 33, šk. 338, Zavod za vzgojo slepih.

12 SI AS 33, šk. 348, Zupančič Elizabeta-ustanova za slepe. Leta 1902 je na seznamu 12 prosilk. Leta 1905 že 32 žensk.

V razpisih so določali le oblačila za dečke, v gradivu goriške gluhonemnice pa je tudi seznam oblačil za dekleta: 4 srajce, 2 spodnji krili, 2 života, 4 pari nogavic, 3 robci, 3 predpasniki, par čevljev in 3 rute.¹³

Deželna vlada je na podlagi oddanih prošenj izbrala kandidate in to naznanila deželnemu odboru, ki je z okrožnico obvestil vsa županstva. Ta so o izboru obvestila starše. Sporočila staršem so vsebovala natančna navodila, kako in kdaj pripeljati otroka v Ljubljano. Starši ali skrbniki so ob določeni uri pripeljali otroke z vso potrebno obleko in dokumenti v pomožno pisarno deželnega odbora. V pisarni je bil opravljen uradni prevzem otrok z zapisnikom. Prevzel jih je upokojeni uradnik deželnega odbora, ki je bil usposobljen za spremljanje slepih in gluhonemih otrok. Navadno je bil to upokojen uradni služabnik, ki ga je za to odgovorno nalogo določil deželni odbor. Večina štipendistov Flödnikovega sklada je odšla na izobraževanje v Holdheimov zasebni zavod za gluhoneme in slepe v Linzu. Potne stroške, ki so nastali pri prevozu, prenočevanju in prehrani na poti iz Ljubljane v Linz, je pokrila že omenjena ustanova Karla Flödnika.

Holdheimov zasebni izobraževalni zavod za gluhoneme in slepe¹⁴ je vsako leto poročal deželni vladi za Kranjsko o gluhonemih in slepih gojencih, ki so dobivali štipendije, in sicer s finančnega kot tudi izobraževalnega stališča. Po končanem šolanju je deželna vlada dobila poročilo o odpustu gojencev. Vsebovalo je natančno poročilo o učnem uspehu otrok. Deželna vlada je o prihodu otrok iz Linza obvestila deželni odbor, ta pa je po ustaljeni poti obvestil županstva. Staršem so sporočili datum in uro vrnitve otrok. Obvestila so morala biti natančna, saj so morali starši ali skrbniki po otroke v Ljubljano, da so jih uradno prevzeli. Tako kot so napisali zapisnik pri odhodu v zavod, so ga napisali tudi ob vrnitvi. Spremljevalec je tako kot pri odhodu uradno predal otroke staršem ali kakemu drugemu spremljevalcu, ti pa so podpisali listino o prevzemu.

Ko je deželna vlada je sprejela obvestilo o številu otrok, odpuščenih iz zavoda v Linzu, je lahko razpisala štipendije za novo šolsko leto.

13 SI AS 38, III/38, šk. 296, Zavod za gluhoneme, spisa 5221, 5814/1870.

14 austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Damals_in_der_Steiermark/Odilien-Institut; de.wikipedia.org/wiki/Jo-hann_Wilhelm_Klein; Holdheimov zavod v Linzu je bil ustanovljen leta 1834. SI AS 33, šk. 52 (konvolut 129), spis 12833/1850 in šk. 10 (27/111), spisi 9605, 12397/1842 in 9080, 22759/1843, 29039/1844, 16782/1845. Prvi slepi gojenec Ilirskega sklada je bil Jože Tengg (Teng), ki je prišel v Holdheimov zavod že leta 1835 in ostal tam vse do svoje smrti 1845. Naslednja gojenka je bila leta 1849 Marija Plattner, zaradi psihičnih težav pa je zavod kmalu zapustila.

Zavodi

Kljub željam v Ljubljani v 19. stoletju ni bilo zavoda za izobraževanje slepih. Deželna vlada za Kranjsko ni želela pošiljati otrok v zavode po preostalih avstrijskih deželah, ne da bi prej poizvedela, kakšni so ti zavodi, kakšni so njihovi pogoji za sprejem, kakšne so cene in trajanje učne dobe. Na podlagi poizvedovanja in poslanih poročil direktij zavodov, ki so skrbeli za slepe, je deželna vlada sklenila, da je najprimernejši zavod za izobraževanje kranjskih otrok Holdheimov zasebni zavod, ki je bil sprva namenjen le izobraževanju gluhonemih.

Deželna vlada je poslala povpraševanja na Dunaj, Prago, Linz, Budimpešto. Proti koncu 19. stoletja in na začetku 20. so se v arhivskem gradivu pojavili podatki še o drugih zavodih, kot sta npr. zagrebški¹⁵ in graški.¹⁶ Seveda so posamezniki hodili tudi v te zavode, a večina, sodeč po ohranjenem arhivskem gradivu obeh upravnih organov, je še vedno gravitirala v Linz.

Deželna vlada je pri omenjenih zavodih iskala odgovore o stroških za vzdrževanje gojenca, o tem kaj mora imeti gojenec s seboj ob sprejemu, kdaj je najprimernejši čas za sprejem novega gojenca, kako dolgo traja izobraževanje oziroma kako dolgo traja učna doba.

Vsi trije zavodi so odgovorili, da je treba v zavod prinesiti določeno dokumentacijo in osnovna oblačila. Gojenec pa poleg tega, da je bil slep, ni smel imeti nobenih drugih pomanjkljivosti.

V Pragi¹⁷ so imeli tri zavode, ki so bili namenjeni slepim: vrtec za predšolske otroke, zavod za izobraževanje otrok od 7. do 12. leta starosti in zavod za vseživljenjsko oskrbo slepih, v katerem so bili nastanjeni tisti, ki so imeli več kot 20 let. Vrtec za slepe otroke

15 SI AS 33, 18/3, t. e. 1873-1920, mapa 1903, zadeva Sopišič. Leta 1902 se je deželni odbor obrnil na zagrebški zavod društva sv. Vida z vprašanjem, s kakšnimi pogoji bi sprejeli Sopišiča. Niso dobili odgovora. Šele na urgenco so odgovorili, da je gojenec že bil pri njih leto dni in da je prostovoljno izstopil in da zdaj v domači vasi izdeluje krtače. V zavod so bili pripravljene sprejeti vsakega gojenca v uk, in sicer za izdelovanje krtač. Stroški za leto dni pa so znašali 300 kron.

16 SI AS 38, 111/36, šk. 290, spisi 11615/1896, 4157/1896 in 11551/1896. Prvi podpiranec Flödnikovega sklada, ki je odšel leta 1895 v Gradec — Odilien-Blindenanstalt, je bil Franc Dobnikar. Omenjenemu so nakazovali štipendijo še leta 1903. Za štipendijo je prosil tudi Jožef Kolenc. Njegova prošnja za izobraževanje v Gradcu je bila zavrnjena, ker je bila Flodnikova ustanova namenjena le otrokom, rojenim na Kranjskem in ne na Štajerskem. Glej: de.wikipedia.org/wiki/Odilien-Blindeninstitut; austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Damals_in_der_Steiermark/Odilien-Institut. Zavod v Gradcu je bil ustanovljen leta 1881 na pobudo slepega glasbenika Gustava Garzanerja, ki se je izobraževal v Holdheimovem zavodu v Linzu.

17 SI AS 33, 27/111, šk. 10, spis 26920/1845; de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wilhelm_Klein; Prvi zasebni izobraževalni zavod za slepe v Pragi je bil ustanovljen leta 1808. Leta 1832 je bil ustanovljen še oskrbovalni zavod za slepe.

v Pragi je v arhivskem gradivu omenjen le bežno, in sicer v povezavi z usodo petletnega dečka Maksa Folkerja, ki je leta 1904 oslepel zaradi tuberkuloze vratnih bezgavk (škrofuloze). Deček je bil nezakonski, zanj je skrbela le mati. Oče je odšel za boljšim zaslužkom v Bosno. Ko je bil star pet let, je mati umrla. Stara mati ga ni mogla vzdrževati, zato je zaprosila za Flödnikovo štipendijo. Deželni odbor ji ni ugodil, ker je bil deček star šele pet let. Štipendijo so podeljevali sedemletnikom, saj so v izobraževalne zavode sprejemali šest- ali sedemletnike. Deželni oblastni organi so poizvedovali po primernih zavodih, v katere bi lahko napotili dečka.¹⁸ Zanj so zbrali otroški vrtec v Pragi. V njegovem primeru bi naredili izjemo, poslali bi ga v Prago za dve leti (480 kron)¹⁹ in bi ga štendirali iz Flödnikovega sklada. Usoda pa je znova posegla v dečkovo življenje, zbolel je in namesto v Prago so ga odpeljali v bolnišnico.²⁰

Drugi praški zavod je bil izobraževalni in vanj so sprejemali otroke stare od 7 do 12 let. Letna vzdrževalnina za posameznika je znašala 120 goldinarjev. Po končanem šolanju so se gojenci vrnili k svojim domačim, kot je bilo v navadi pri vseh izobraževalnih zavodih. Tretji praški zavod pa je bil oskrbovalni in deloma tudi izobraževalni. Sprejemal je posameznike, stare več kot 20 let. V tem zavodu so skrbeli za oskrbovance vse življenje, tudi med boleznijo. Lahko so se izobraževali na glasbenem in verskem področju ter se izpopolnjevali v obrti. V zavodu pa niso pozabili niti na telesne aktivnosti slepih in slabovidnih.

Deželna vlada za Kranjsko je dobila tudi odgovor dunajskega zavoda.²¹ V izobraževalni zavod so tako kot v Pragi sprejemali otroke od 7. do 12. leta starosti. V dunajskem zavodu je izobraževanje trajalo osem let. Stroški niso bili stalni in so se iz leta v leto spreminjali, a so bili precej višji kot v Linzu. To lahko sklepamo po ohranjenem arhivskem gradivu o gojencu Gvidu Vencajzu. Bil je sin okrajnega sodnika v Krškem. Oče si je zelo prizadeval, da bi oddal sina v dunajski zavod, zato se je z zavodom dogovarjal za prevzem fanta. Za bodočega gojenca je bil pripravljen prispevati k stroškom. Enoletni stroški za enega gojenca so znašali 300, v Linzu pa 130 goldinarjev. Po sedmih letih je odšel v linški zavod, in sicer po intervenciji očeta, takrat že sodnega svetnika v Ljubljani. Seveda se je vsota štipendije znižala za 150 goldinarjev.²²

Tudi na Dunaju je bil tako kot v Pragi poleg izobraževalnega zavoda tudi zasebni skrbstveni in zaposlitveni zavod za odrasle.

18 SI AS 38,111/36, šk. 290, spis 15561/1904. V gradivu dopisov je tudi popis avstrijskih zavodov namenjenih slepim.

19 SI AS 38,111/36, šk. 290, spis 15561/1904.

20 SI AS 33, 18/3, t. e. 1873-1920, mapa 1905.

21 de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wilhelm_Klein; www.blind.at/erfahrung.htm; Johann Wilhelm Klein (1765-1848) je bil prvi nemški pedagog — pionir na področju izobraževanja slepih. Na Dunaju je dal pobudo za ustanovitev šole za slepe 1804. Leta 1825 so ustanovili še oskrbovalni zavod za odrasle.

22 SI AS 38, 111/36, šk. 289, spisi 4654/1882, 5421/1886, 3120/1889, 4941/1889 in 4610/1889.

Holdheimov zasebni zavod za gluhoneme in slepe v Linzu je sprejemal otroke starejše od 6 let in ne starejših od 15 let, čeprav lahko po starosti gojencev sklepamo, da so delali tudi izjeme. V zavodu so ostali šest let (izjemoma tudi daljše obdobje). Po končani učni dobi so se vrnili v domači kraj. Stroški za vzdrževanje so prva leta obstoja zavoda znašali le 80 goldinarjev. V času dopisovanja z deželno vlado za Kranjsko so znašali 100 goldinarjev. Stroški so se zviševali, najprej na 130, potem pa so se zvišali na 150 goldinarjev. Najtehtnejši razlog za odločitev deželne vlade za linški zavod je bila prav gotovo najnižja cena, tj. letni stroški za gojenca.

Med vsemi pa je bil za kranjske otroke najmanj primeren zavod v Budimpešti, saj je predstavljal največjo oviro učni jezik v zavodu, torej madžarščina.²³

Šolanje slepih otrok v zavodu

Kot smo omenili že v uvodu, so bili zavodi ustanovljeni zato, da bi gojence usposobili za samostojno življenje. Pouk se je navadno začel 1. oktobra in končal 31. avgusta. Šolanje je skoraj na vseh zavodih trajalo šest ali osem let. To je bilo odvisno od števila razredov. Vsak je trajal dve leti. Prvi pripravljalni, naslednje leto prvi nadaljevalni in tako tudi v drugem in tretjem razredu — nižja in potem višja stopnja. Pri pouku so upoštevali učni načrt ljudskih šol, a so ga prilagodili potrebam slepih učencev. Poleg osnovnih predmetov, branja, pisanja in računanja, so se gojenci zavodov za slepe učili še orientacije v prostoru, učilnicah, delavnicah, jedilnici ..., okolici, dvorišču, vrtu. Pedagogi so jih seznanjali s predmeti, orodjem, stroji, materialom. Ko so spoznali delavnico, orodje in materiale, so se začeli učiti tudi ročnih spretnosti. Za slepe gojence sta bili najprimernejši obrti pletarstvo in izdelovanje ščetk, za dekleta pa ženska ročna dela, kot sta vezenje in pletenje.

Po končanih šolskih urah so gojencem dodelili naloge, ki so bile primerne za njihove sposobnosti in spol. Če je bilo mogoče, so upoštevali tudi njihove želje, da bi se privajali na določeno obrt, s katero bi mogoče v prihodnje lahko služili. Po končanem šolanju je večina gojencev ostala v zavodu, da so se izpopolnili v ročnih spretnostih, hkrati pa so jih skušali navajati na življenje zunaj zavoda.

Kaj jim je omogočilo pridobljeno znanje? Samostojno življenje ali morda vsaj minimalen zaslužek, da bi lahko prispevali v že tako revni družinski proračun? Odgovor je negativen.

23 SI AS 33, 27/111, šk. 10, spisa 32341/1845 in 4467/1846; www.blind.at./erfahrung.htm. V Budimpešti je bil zavod ustanovljen leta 1835.

Vsa pridobljena izobrazba jim je bila morda v osebno zadoščenje. Usoda jim ni bila naklonjena. Tudi upanje staršev, ki so zaprosili za štipendije, da bi otrokom z izobrazbo omogočili samostojno življenje, tj. preživljanje, je po prihodu otrok splahnelo.

Ohranjeni dokumenti pričajo, da so se v svojih pričakovanjih starši in otroci močno zmotili. V arhivskem gradivu sicer ni konkretnih izjav ali mnenj staršev ali otrok o konkretni koristi izobraževanja, a iz posameznih prošenj za podpore lahko sklepamo, da je bila večina otrok še naprej odvisna od staršev in sorodnikov. Če jim je bila usoda naklonjena, so živeli pri starših ali na račun miloščine, beračenja in raznih podpor. Redki so se preživljali sami, a še tem so večinoma pomagali domači ali sorodniki. Zakaj je bila usoda otrok s Kranjskega tako žalostna, nam deloma odgovori mnenje, ki ga je leta 1896 izrazil takrat že nekdanji direktor linškega zavoda ob prošnji gojenke Ivane Murn:²⁴ *»Na Kranjskem so razmere za slepe zelo slabe, in sicer tako slabe, da gojenci, ki so končali šolanje z odličnim uspehom, ne najdejo zaposlitve. Okolje je zelo revno, rešitev bi bila v ustanovitvi oskrbovalnega zavoda za slepe.«*²⁵

Postavlja se vprašanje, koliko je bil slepi posameznik konkurenčen domači obrti, saj je v štirih tednih izdelal le en pleten stol, tj. približno deset stolov na leto. Ali je teh deset stolov omogočalo samostojno življenje? Številne prošnje slepih za nakup orodja in materiala, naslovljene na deželni odbor, so bile zavrjene. Slepiz iz revnih družin brez podpore deželnega odbora niso mogli niti do orodja, s katerim bi lahko izdelovali stole, koše ... in si izboljšali gmotno stanje. Večina gojencev se je po šestih letih, posamezniki pa po devetih vrnila domov. S pridobljenim znanjem se zaradi slabih razmer niso mogli vzdrževati sami.

Tako po gradivu spremljamo različne usode. Seveda le tistih, ki so zaprosili za pomoč deželni odbor ali deželno vlado. Nekateri so v upanju, da bodo lahko kaj zaslužili, prosili deželni odbor za pomoč pri nakupu orodja, ki so ga potrebovali za izdelavo košev, stolov in krtač. Prosili so tudi za dodatno štipendijo, da bi nadaljevali izobraževanje na glasbenem področju, dekleta pa v ročnih delih. Bili pa so tudi takšni, ki denarja niso potrebovali za izobraževanje ali orodje. Preprosto, bili so v hudi stiski, in da ne bi bili lačni, so prosili za podporo.

Prvi primer nam nakazuje, da tudi učenci, ki so bili nadpovprečno nadarjeni in so končali šolanje z odliko, niso našli primerne zaposlitve, ali bolje zaslužka, s katerim bi se preživljali. Ivana Murn se je leta 1895 vrnila domov. Šolo je končala z odličnim uspehom. Izobraževanje je želela nadaljevati, da bi si sama služila kruh. Deklica je bila nadarjena, dobila je tudi priporočila, a je bila njena prošnja zavrjena s približno takimi besedami: *»Tudi če je še tako nadarjena in pohvaljena in je dosegla najvišje, najboljše*

24 SI AS 38, 111/36, šk. 290, spis 8517/1896

25 de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wilhelm_Klein. Johann Wilhelm Klein je bil mnenja, da je nujno poleg izobraževalnih ustanoviti tudi oskrbovalne zavode za slepe. Slepim je treba omogočiti dostojno življenje in zato so bili po njegovem mnenju potrebni zavodi, ki bi zanje skrbeli vse življenje.

uspehe, se ti uspehi ne morejo kosati z najboljšimi ... in seveda z argumentom, da na Kranjskem ni zavoda, ki bi slepim z oskrbo omogočal dostojno življenje.« Deklica je bila vztrajna. Ker se ji ni izpolnila želja po dodatnem izobraževanju, je zaprosila za pisalni pribor (Kleinova pisava).²⁶ Dobila ga je in v arhivskem gradivu najdemo njeno zahvalno pismo, napisano z dobljenim pisalnim orodjem — edino med pregledanim gradivom.²⁷

Dokaj slab položaj slepih na Kranjskem kaže prošnja Janeza Sitarja,²⁸ izdelovalca krtač in pletenih izdelkov, v kateri je prosil za podporo. Po končanem šolanju je želel odpreti obrtno delavnico v Linzu. Prošnjo je utemeljil z dejstvom, da si na Kranjskem ne bi mogel ustvariti eksistence, ker je tam prevelika konkurenca domače obrti. Prosil je za podporo v višini 690 kron za orodje, material in za delavnico. Ker je bila vojna, so mu nakazali 190 kron. Po vojni je takoj zaprosil še za preostalih 500 kron.

Štiriindvajsetletna Alberta Kattauer je sedem let obiskovala linški izobraževalni zavod za slepe. Po končanem šolanju se je vrnila k staršem. Oče je vsa leta družino vzdrževal, ker je imel dokaj dobro službo. Leta 1900 je bila prisiljena prositi za podporo, ker ji je oče umrl, mati pa je bila prestara in ji ni mogla pomagati. Sama se kljub šolanju ni mogla preživljati. Vsa leta je dobivala podporo magistrata, in sicer 3 goldinarjev, a ji po smrti očeta to ni zadostovalo. Njeni prošnji so ugodili, dobila je podporo v višini 40 kron.²⁹

Arhivsko gradivo nam odkriva tudi žalostno življenjsko zgodbo Ane Honingmann.³⁰ Doma je bila v Petrovi vasi pri Črnomlju. Za podporo je zaprosila leta 1912, ko je bila stara 39 let. V Ljubljani se je preživljala le z miloščino, ker v mestu ni smela beračiti, ljudje na podeželju pa še sami niso imeli ničesar. V prošnji je navedla, da je sirota brez sorodnikov, ki bi ji lahko pomagali v stiski. Njena usoda je zanimiva, a ni edina. Leta 1882 ji je umrla mati, naslednje leto je odšel oče v Ameriko. Njena skrbnica je bila revna, zato je zaprosila za Flödnikovo štipendijo. Ana je bila izbrana in poslali so jo v Linz. Deklico so po dveh letih, ko je bila stara 13 let, odpustili. Direktor zavoda je v poročilu deželni vladi napisal, da je zlobna in uporna. Vzgojitelji pa so menili, da pri slepi deklici ne gre za zlobo, ampak neprilagodljivost. V dopisu deželni vladi najdemo to: je neprilagodljiva, slabo se uči, je zelo nagajiva, neubogljiva in neukrotljiva ter moči posteljo. Ko je prišla v Ljubljano, je ponjo prišel Janez Štrukelj. Zanimivo, v Ljubljano jo je pripeljala skrbnica Neža Hočevnar. Očitno je bilo dekletce vsem v napoto.

26 SI AS 38, 111/36, šk. 290, spis 13242/1898.

27 SI AS 38, III/36, šk. 290, spis 2039/1899 (glej opombo 21 — Johann Wilhelm Klein, pisava za slepe).

28 SI AS 33, 18/3, t.e. 1873-1820, 1917, zadeva Janez Sitar.

29 SI AS 38, 111/36, šk. 290, spisa 13377/1900 in 9969/1900.

30 SI AS 38, 111/36, šk. 289, spisi 6455/1882, 6239/1885 in 2306/1885.

Hoeldheimov zavod je velikokrat zavrnil neprilagodljive, bolne ali slabovidne otroke. V gradivu je nekaj primerov teh zavrnenih otrok, a njihove usode ne moremo spremljati. To bo morda priložnost za prihodnje raziskovanje.

Po vrnitvi v domači kraj so imeli malo več sreče od preostalih gojencev linškega zavoda le glasbeno nadarjeni posamezniki. Slepí glasbeniki so igrali na prireditvah, a so potrebovali spremstvo, če so želeli zaslužiti nekaj denarja z igranjem v gostilnah, na porokah in pogrebih. Posamezni primeri nam kažejo, da so slepi glasbeniki s trdom in dodatnim izobraževanjem svoje glasbeno znanje tako izpopolnili, da so lahko igrali tudi na cerkvene orgle, to pa jim je pomenilo tudi zaslužek in samostojno življenje.

Jože Gostinčar³¹ se je šolal devet let ter bil odličen v igranju klavirja in orgel ter v ročnih spretnostih. Po vrnitvi domov si je občasno služil denar z igranjem, a le dokler ga je spremljala mati. Ko je zbolela, je oče, ki je bil star in je moral skrbeti še za svoje nepreskrbljene otroke, zaprosil za dodatno štipendijo za sina, da bi izpopolnil glasbeno znanje. Prošnji je deželna vlada ustregla. Leta 1895 je dobil še štipendijo za pouk v igranju orgel na konservatoriju.

Leta 1900 je dobil štipendijo za nadaljnje izobraževanje v glasbi tudi Jakob Petkovšek, ki se je sicer leta 1878 vrnil iz linškega zavoda. Vodstvo šole v Linzu ga je sprejelo na tečaj igranja orgel. Imel je veliko veselje za igranje. Imel pa je tudi obljubljenó tudi službo orglarja. V Linzu je ostal leto dni in se učil igranja na klavir, orgle in harmonij.³²

Šolanje slepih otrok v javni šoli

V arhivskem gradivu deželne vlade za Kranjsko najdemo v konvolutu 27/111 nekaj več podatkov o možnostih, da bi se slepi otroci izobraževali v javnih šolah, in sicer tisti, ki niso bili deležni izobraževanja v zavodih ali zasebnega izobraževanja. Področje javnih šol in vključitve gluhonemih in slepih otrok v takratni izobraževalni proces je država uredila leta 1869. Na Kranjskem pa so se zadeve na tem področju počasi obračale. Velikokrat so bile napredne misli sprejete z zadržki ali celo odklonilno s celim kupom tehničnih argumentov ali pa tudi ne. Državni zakon je omogočal gluhonemim in slepim otrokom, ki niso obiskovali posebnih zavodov, izobraževanje v ljudskih šolah skupaj s preostaliimi otroki. Uredba študijske dvorne komisije je že leta 1842³³ predvidevala vključitev gluhonemih in slepih v ljudsko šolsko izobraževanje. Na osnovi te uredbe je študijska

31 SI AS 33, šk. 52 (konvolut 129), spis 4955/1879; SI AS 38, 111/36, šk. 290, spis 9969/1900 in 111/36, šk. 289, spis 4707/1882.

32 SI AS 38, 111/36, šk. 290, spisa 13377/1900 in 9969/1900.

33 SI AS 33, 27/111» šk. 10, spis 32563/1842. Podobne predloge je imel že odlok 26. novembra 1818/3941, po njem naj bi otrok, ki ni imel možnosti za zasebni pouk in ni obiskoval nobenega drugega pouka, obiskoval javno šolo v domačem kraju.

komisija poslala po deželah poizvedbo, kako je z izobraževanjem gluhtonemih in slepih otrok. Primerjali bomo odgovor ljubljanskega in celovškega konzistorija.³⁴

Ljubljanskemu poročilu z dne 3. aprila 1843 je dodan tudi seznam otrok po dekanijah:

Ljubljana	2
Lož	1
Stara Loka	2
Šmartno	1
Idrija	1
Kočevje	2
Metlika	1
Vrhnika	1
Zgornje Gorje	4

Večina otrok je hodila k verouku. Spremljali so jih starši ali kateri od domačih (pristojnih). Pri preostalem izobraževanju teh otrok pa je bilo na Kranjskem dokaj slabo, saj je bila večina krajev brez šol, tako da vsi otroci, ne glede na to, ali so bili gluhtonemi ali slepi, niso bili deležni primerne pouka. V poročilu konzistorija je navedeno, da na Kranjskem gluhtonemi in slepi otroci nimajo nobenega izobraževanja razen verouka.

Celovski konzistorij je 5. maja 1843 poročal, da so bili otroci škofije Krka, mesta Celovca in župnije Podkloster večinoma poslani v linški zavod. V župniji Skoči Dol niso imeli šole, zato so slepi otroci obiskovali le verouk.

V poročilu so tudi omenili, da so na Dunaj poslali učitelja, ki naj bi se v enem ali dveh letih naučil metode poučevanja gluhtonemih in slepih. Po načrtu bi po končanem šolanju prevzel pouk v Celovcu. Prostore so nameravali najeti v normalki. Učenci bi imeli dve do štiri ure pouka na teden, za štiri ure pa bi jih prevzel še katehet.

Problem izobraževanja slepih in slabovidnih otrok v javnih šolah na Kranjskem ni bil nič manjši leta 1889, ko je deželno predsedstvo za Kranjsko posredovalo deželnemu zboru v obravnavo predlog zakona o izobraževanju in pouku za gluhtoneme in slepe otroke. Predlog zakona za vojvodino Kranjsko je vseboval 8 členov.

Zakon je predvideval izobraževanje gluhtonemih in slepih otrok na ljudskih šolah, če niso imeli možnosti obiskovati zasebnega pouka ali pa ni bilo primernega zavoda

34 SI AS 33, 27/111» šk. 10, spis 12507/1846. Poročilo ljubljanskega in celovškega konzistorija je dodano povzeto v dopisu študijske komisije ilirskemu guberniju v Ljubljani, 7. maj 1846.

zanje. Če je bilo v občini 12 takih otrok, bi na šoli odprli poseben oddelek. Če je bilo 12 takih otrok in ni bilo možnosti za poseben oddelek zanje, naj bi bil organiziran poseben pouk, in sicer bi imeli vsak teden vsaj po tri ure pouka na domači šoli. Zakon je ponujal tudi možnost, da več občin skupaj ustanovi razred oziroma razrede za te otroke. Učitelji pa bi morali biti usposobljeni za poučevanje gluhtonemih in slepih otrok. Za poučevanje bi dobivali letne nagrade.³⁵

Deželni zbor je 29. oktobra 1889 na sedmi seji obravnaval predlog zakona, a ga je večina poslancev zavrnila. Odborniki so bili mnenja, da bi bile vse težave izobraževanja gluhtonemih in slepih rešene z zavodom. Obravnavo o zakonu so preložili na prihodnje leto s sklepom, da ga ne bodo obravnavali, če bo v Ljubljani v omenjenem času ustanovljen zavod. Nič bolje ni kazalo naslednje leto 1890. Odsek upravnogospodarskega odbora je preučil zadevo s finančnega stališča in porodila se jim je misel, da Kranjska glede na število gluhtonemih in slepih otrok sploh ne potrebuje zakona o izobraževanju zanje. V potrditev mnenja so podali seznam gluhtonemih in slepih otrok.

Deželni šolski svet³⁶ je prvi seznam otrok podal že leta 1889.

Kraj	Gluhtonemi	Slepi
Postojna	6	6
Kočevje	11	1
Krško	12	1
Kranj	14	6
Ljubljana mesto	1	0
Ljubljana okolica	20	0
Litija	13	2
Logatec	13	2
Radovljica	3	1
Novo mesto	18	2
Kamnik	9	2
Črnomelj	8	2
SKUPAJ	128	25

35 SI AS 38, 111/36, šk. 289, spisa 7736/1889 in 8389/1889. Deželno predsedstvo v Ljubljani 10. oktobra 1889/2024 posreduje deželnemu zboru v obravnavo zakon, ki se tiče izobraževanja in pouka za gluhtoneme in slepe otroke. Ministrstvo za uk in bogočastje — Uredba, 22. decembra 1888/678 (Zakon o izobraževanju gluhtonemih in slepih), in **Obravnave**, 30. zvezek, seje deželnega zbora od 10. oktobra do 23. novembra 1889; Priloga 31, VII. seja 29. oktobra 1889, str. 103.

36 SI AS 38, 111/36, šk. 289, spis 2379/1889. Deželni šolski svet je pripravil 23. marca 1889 seznam gluhtonemih in slepih otrok v šolskih okrajih.

Na Kranjskem je bilo 457 gluhtonemih in 357 slepih otrok. Vseh šoloobveznih otrok, ki so bili stari od 6 do 12 let in so morali hoditi v šolo že po zakonu, je bilo skupaj 153, torej na 100.000 prebivalcev le 32 otrok. Med 153 otroki, ki so bili sposobni za šolo, je bilo 128 gluhtonemih in 25 slepih. Polovica slepih otrok je bila brez vsakršne vzgoje. Štirinajst jih je obiskovalo zavode — večina zavod v Linzu. Štipendirala jih je Flödnikova ustanova. Poskrbeti je bilo treba za drugo polovico slepih otrok, ki niso bili vključeni v nikakršno izobraževanje. Poslanci kranjskega deželnega zbora se perečega vprašanja niso zavedali. Poleg argumenta o premajhnem številu slepih otrok so menili, da bi bil pouk teh otrok skupaj z ostalimi nemogoč. To mnenje so utemeljili z dejstvom, da bi učitelj, ki bi se ukvarjal z gluhtonemimi ali slepimi, zanemarjal preostale otroke. Če bi se ukvarjal s preostalimi, slepi otroci od pouka ne bi odnesli ničesar. Skupen pouk bi po mnenju večine poslancev imel veliko pomanjkljivosti, predvsem s pedagoškega stališča, saj v takem razredu ne bi bilo možno vzdrževati discipline.

Kljub državnemu zakonu o izobraževanju gluhtonemih in slepih so na Kranjskem menili, da je za gluhtoneme in slepe otroke mnogo bolje, da se ne udeležujejo pouka na javnih ljudskih šolah.³⁷ Problematiko zakona o izobraževanju in pouku za gluhtoneme in slepe otroke so prestavili na eno izmed naslednjih sej. Poslanci zbora so želeli ustanoviti zavod za gluhtoneme in slepe v Ljubljani in se tako izogniti sprejetju omenjenega zakona. Zavod bi sprejel vse gluhtoneme in slepe šoloobvezne otroke in s tem bi se izognili potrebi po izobraževanju teh otrok v javnih ljudskih šolah.

Tudi sicer smo bili na Kranjskem glede osnovnega šolstva, da o drugih izobraževalnih zavodih ne govorimo, precej na slabšem kot marsikatera avstrijska dežela. V večini dežel je veljal 21. člen zakona, ki je določal, da mora otrok obiskovati šolo od 6. do 14. leta. Na Kranjskem pa je učna doba v nasprotju z drugimi avstrijskimi deželami trajala le do 12. leta.

Obisk šole na Kranjskem je bil slab. Šolo je obiskovalo le 85 % šoloobveznih in za šolo sposobnih otrok. Šole ni obiskovalo 15 % otrok. Državni in deželni šolski zakon sta omogočala, da so šoloobvezni otroci ostajali doma. Okrajni šolski sveti so opravičevali izostanke otrok zaradi telesne nerazvitosti, majhnosti, šepavosti, oddaljenosti šole (več kot 4 km) itd. Zato se ne moremo niti čuditi, da so bili poslanci nenaklonjeni osnutku zakona o izobraževanju gluhtonemih in slepih v javnih šolah. Kranjsko so dejansko pri vseh odločitvah in ne samo pri šolstvu obremenjevali slab socialni položaj večine prebivalstva in tudi gospodarske razmere, saj niso omogočale velikopoteznih odločitev. Zal ima pri večini odločitev zelo pomembno vlogo denar. Zaradi nerazvitosti pokrajine ni bilo bogatih posameznikov, ki bi lahko vložili dovolj denarja v izobraževalni proces. Zavode so ustanavljali le tam, kjer sta bila zanimanje in denar.

37 SI AS 38, 111/36, šk. 289, spis 8389/1889 in *Obravnave*, 30 zvezek; Priloga 31, seja VII., 29. oktobra 1889, str. 103.

Zavod v Ljubljani³⁸

V prejšnjem poglavju o izobraževanju gluhtonemih in slepih otrok v javnih šolah smo omenili neodločnost poslancev pri sprejemanju predloga zakona. Menili so, da bo ustanovitev ljubljanskega izobraževalnega zavoda razrešila vse težave šoloobveznih gluhtonemih in slepih otrok. Ustanovitev zavoda je bila dolgotrajen in zahteven projekt s strokovnega, gradbenega in predvsem finančnega stališča in mu dežela ni bila kos, tako daje leta 1900 ustanovila le zavod za gluhtoneme. Zavod za slepo mladino pa smo dobili šele leta 1919, po prvi svetovni vojni.

Več kot dvajset let so v deželnem zboru razpravljali o ustanovitvi zavoda za gluhtoneme in slepe. Ves postopek in tudi konkretni nasveti odbora za razrešitev problema so vidni iz poročil deželnega odbora (1890, 1892, 1893, 1894 in 1895). Dolga leta so potekala pogajanja med deželnim odborom in deželno vlado. Končno je prevladalo stališče deželne vlade. Ta je z nakupom zemljišča za Bežigradom omogočila graditev stavbe, ki je kasneje dajala streho le zavodu za gluhtoneme otroke.

Leta 1895 so deželnemu stavbnemu uradu naložili, naj natančno pregleda Cekinov grad³⁹ in presodi o njegovi primernosti. Stavba se strokovnjakom ni zdela primerna za zavod, zato so se odločili zgraditi popolnoma novo stavbo, in sicer po načrtih deželnega inženirja Vladimirja Hraskega. Hraske se je že leto prej dogovarjal o izvedbi projekta s hrvaškim arhitektom Krunom Waidmannom.⁴⁰ Deželna vlada se je odločila za nakup zemljišča za Bežigradom.⁴¹ Pri prodaji zemljišča za Bežigradom je deželni odbor poudaril željo deželne uprave, da bi bil zavod ustanovljen kot zavod za gluhtoneme in slepe otroke. Iz vseh dopisov in dogovorov med deželnimi in državnimi organi je vidno, da so deželni organi zagovarjali skupni zavod za gluhtoneme in slepe, državni organ pa je dajal prednost zavodu za gluhtoneme z možnostjo kasnejše priključitve zavoda za slepe.⁴² Ustanovitev zavoda za gluhtoneme je bila po mnenju deželne vlade nujnejša, kajti

38 **Obravnave**, 38. zvezek, seje deželnega zbora za obdobje od 28. decembra 1896 do 6. marca 1897; Priloga 46. — Poročilo deželnega odbora o prodaji deželi kranjski pripadajočih zemljišč za Bežigradom deželni vladi za namen ustanovitve zavoda za gluhtoneme, str. 400-404; **Obravnave**, 37. zvezek, seje deželnega zbora za obdobje od 28. decembra 1895 do 11. julija 1896; Letno poročilo/§9 — Ustanove, Zavod za gluhtoneme in slepe, str. 270-275; SI AS 38, 111/36-38, šk. 294, Zavod za gluhtoneme in slepe 1894-1901.

39 SI AS 38,111/36-38, šk. 294, spis 2113/1895

40 SI AS 38,111/36-38, šk. 294, spis 7202/1894.

41 SI AS 38, 111/38, šk. 294, spisi 2236/1886, 1240/1897 in 5110/1897. Že 23. marca 1888 je obstajal načrt. Zemljišče za Bežigradom naj bi zamenjali z doplačilom za zemljišče pri muzeju. Tudi tu se ni vse izteklo, kot je bilo zamišljeno. Deželni odbor je bil pooblaščen, da proda deželno zemljišče deželni vladi za 10.000 goldinarjev.

42 Zaradi nujnosti rešitve problema je deželni odbor 17. julija 1896 poslal pisno prošnjo, ali bi deželna vlada hotela ustanoviti zavod v okviru deželnozbornskih sklepov. Se isto leto avgusta je vlada odgovorila, da namerava ustanoviti izobraževalni zavod za gluhtoneme otroke, zavoda

gluhonemih otrok v Linzu niso več sprejemali. Izpostavljeni so bili predvsem gluho-nemi dečki, saj je v Šmihelu pri Novem mestu že deloval dekliški zavod, ki so ga vodile šolske sestre de Notre Dame. V Ljubljani je bil odprt zavod za gluhoneme dečke 28. oktobra 1900.⁴³

Ustanovitev zavoda za gluhoneme in slepe ni pomenila le iskanja primerne stavbe ali zemljišča, ampak tudi zbiranje podatkov o učnih načrtih in literaturi o izobraževanju gluhonemih in slepih. Na podlagi strokovnih ekskurzij po tujih zavodih v Avstriji in Nemčiji so strokovnjaki nabrali obilo izkušenj in podatkov o tujih zavodih, njihovih predmetnikih, pouku, o izobraževanju učiteljev. V sodelovanju s tujimi strokovnjaki so pripravili elaborate o stavbah, učilnicah, opremi, delavnicah in o orodju — o vsem, kar je bilo potrebno za izvedbo kvalitetnega pouka. Pri pripravi je s slovenskimi strokovnjaki sodeloval in jim svetoval ravnatelj graškega zavoda. Na podlagi vseh zbranih podatkov in posvetov, ki so potekali med državnimi, deželnimi in občinskimi organi, je o pripravah in zbranem gradivu deželni odbor poročal tudi deželnemu zboru.⁴⁴

Sklep

Področje in obdobje, ki ju prispevek obravnava, je neraziskano, zato je le kamenček v mozaiku zgodovine slepih in slabovidnih in le kratek in dokaj skop pregled prvih začetkov organizirane skrbi za slepe na Kranjskem v drugi polovici 19. stoletja. Tema je zanimiva in bi zahtevala natančnejši pristop, saj o slepih in skrbi zanje v preostalih slovenskih deželah v sklopu Avstrije, tj. Štajerski, Primorski in Prekmurju, v 19. stoletju vemo morda le toliko, kolikor so te dele v svoje raziskave vključili avstrijski in madžarski raziskovalci. Za natančnejši vpogled v življenje slepih v 19. stoletju na območju današnje Slovenije bi bilo nujno pogledati v arhive upravnih organov, ki jih hranijo v arhivih zunaj meja Slovenije. Zanimivo bi bilo ugotoviti, ali so štajerski slovenski otroci dobivali študentske stipendije za graški zavod in ali so v Gradcu že v 19. stoletju pri pouku slovenskih otrok uporabljali slovenski jezik. Prekmurje je bilo vse do prve vojne zapostavljeno. Tam je bil še v 20. stoletju zelo pogost trahom, tako da je zbolelo veliko število prebivalstva. Kako je bilo v 19. stoletju s slovenskimi šoloobveznimi slepimi otroki v tem delu Slovenije, ki je bila pod madžarskim upravnim aparatom? Za natančnejši vpogled v življenje slepih bi bilo treba pregledati ubožne zadeve pri upravnih organih na vseh ravneh, tj. tudi v regionalnih arhivih.

za slepe pa ne, in sicer zaradi pomanjkanja finančnih sredstev.

43 SI AS 38, 111/36-38, šk. 294, spis 7782/1901. V Šmihelu pri Novem mestu je bilo 24 deklic. Ljubljanski zavod je sprejel 25 gluhonemih dečkov. V spisu 6199/1901 sta organizacijski statut in začasni hišni red zavoda samo za gluhoneme.

44 SI AS 38, 111/36-38, šk. 294 in 111/38, šk. 294, spisi 4619/1892, 7534/1892, 4197/1893 in 5082/1893.

Seveda problematika kranjskih otrok in odraslih v tem prispevku prav gotovo še zdaleč ni obdelana. To je le vaba, ki naj bi privabila v arhive posameznike, ki bi jih tema zanimala. Že na začetku članka smo postavili vprašanje, ali je linški zavod, v katerega so hodili na izobraževanje slepi otroci s Kranjskega, omogočil samostojno življenje gojencem po vrnitvi v domače okolje. Odgovor je negativen. Izobrazba otrokom ni omogočila samostojnega življenja. Ta zelo specifični odgovor smo dobili v arhivskem gradivu najvišjih deželnih organov. Morda bi nam nadaljnja raziskava dala še tehtnejši argument za našo trditev. Zanimiva bi bila primerjava s štajerskimi in prekmurskimi gojenci. Pustimo se presenetiti nadaljnjim raziskavam.

Viri in literatura

Viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

SI AS 33, Deželna vlada za Kranjsko 1861-1918, šk. 10, 52, 338, 348, reg. f. 18/3 (t. e. 1861—1872 in t. e. 1873-1920).

SI AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko 1861-1918,šk. 289-299.

Internet

austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Da-mals_in_der_Steiermark/Odilien-Institut

de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wilhelm_Klein www.blind.at./erfahrung.htm

Literatura

Leveč, Vladimir: *Rodbina Flodnig. V: Izvestja muzejskega društva IV (1894)*, str. 251.

Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani. Ljubljana: kranjski deželni odbor 1861—1814, sejni zapisniki deželnega zbora za leta 1870, 1871, 1878, 1880, 1889 in 1896.

Ribnikar, Peter: *Študentske in dijaške ustanove na Kranjskem. V: Arhivi 22 (1999)*, št. 1—2, str. 9-16.



Aktivnosti za otroke ob mednarodnem dnevu arhivov v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, 7. junij 2013 (foto: Tina Arh, ZAL).

3.3 Podporno društvo slepih

V 19. stoletju na področju današnje Slovenije ni bilo izobraževalnega niti skrbstvenega zavoda za slepe. Slepí so bili prepuščeni sami sebi, niso bili organizirani, niso imeli društva – organizacije, ki bi jim nudila pomoč ali jim nudila pomoč v težkih življenjskih razmerah. Avstrijsko društvo slepih je imelo med prvo vojno v Ljubljani svojega predstavnika,¹ vanj pa je bilo včlanjenih le nekaj Slovencev.

Čas po prvi vojni je prinesel spremembe in novosti na področju izobraževanja ter skrbstva slepih. Vzrok za spremembe sta bila ustanovitev nove države SHS ter prihod slepih vojaških invalidov, otrok in odraslih iz avstrijskih zavodov v letih 1918 in 1919. Povojna zavest ljudi je bila na visoki stopnji, zaradi vojne in njenih posledic so bili zelo naklonjeni slepim in drugim invalidom, kar se je odražalo v dobri organiziranosti in zbiranju denarja.² Za invalide, predvsem za slepe, je skrbelo društvo Dobrodelnost v Ljubljani,³ ki je že leta 1917 dalo pobudo za oskrbo slepih.⁴ Narodna vlada je pooblastila Poverjeništvo za socialno skrb, da je jeseni leta 1918 ustanovilo Kuratorij zavoda za slepe⁵ in mu poverilo nalogo, da poskrbi za vse slepe, ki so se po koncu vojne vrnili v domovino.« Kuratorij jim je poiskal primerne prostore za bivanje in organiziral izobraževanje mladine. Prostore so za kratek čas našli v stavbi kranjske hranilnice, ki jo je leta 1922 ministrstvo za zdravje kupilo za bolnišnico za ženske bolezni.

Kuratorij si je zadal nalogo ustanoviti primeren zavod za mladino in starejše, vendar so želje in načrti presegali dane možnosti. V 2. členu društvenih pravil Kuratorija

1 Mimi Breznik, Slepí Slovenije med obema vojnama, Svetloba izpodriva temo, Zbornik slepih Slovenije 1969, str. 14.

2 SI AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, š. 292, 1915. Že 1915 so začeli z zbiranjem denarja za bodoči zavod za slepe. Deželni odbor je potrdil prejem darov in denarnih prispevkov. SI AS 38, š. 293, 1916–1919 podatki o darilih za zavod slepih.

3 SI AS 38, š. 293, spis 11338/1918. V sodelovanju s profesorico Minko Skaberne je bila ideja o knjižnici tudi izpeljana, saj sta sto dve ženi po končanem tečaju brajice brezplačno prepisovali slovenska leposlovna dela.

4 SI AS 1460, Zavod za slepo in slabovidno mladino v Kočevju, š. 74, mapa 184.

5 SI AS 1460, š. 74. Narodna vlada je pooblastila Poverjeništvo za socialo za ustanovitev kuratorija.

SI AS 1460, š. 19, mapa 23. Predsednik društva Kuratorija zavoda za slepe je bil dr. Mavricij Rus, predsednik in upravitelj zavoda je bil Josip Simončič, ki je začasno prevzel tudi vodstvo dvoletne šole, tajnica društva je bila Minka Skaberne.

SI AS 1466, Poverjeništvo za socialno skrbstvo, š. 1, mapa poročila 1923. Poročilo 1. 7.–1. 10. 1923, str. 2.

za oskrbo slepih v Ljubljani 1925 lahko o teh načrtih preberemo naslednje vrstice: [...] »Namen društva je vzbujati zanimanje za slepe, podpirati njihove težnje po izobrazbi, zbirati sklad za zgradbo ‚Doma slepih‘, ustanoviti ta zavod ter skrbeti za vzdrževanje te ustanove. Ta humanitarni zavod/zidan bržčas v paviljonskem sistemu/bo služil slepcem kot zavetišče v vseh dobah njihovega življenja.« [...] ⁶ Razmere niso bile naklonjene velikopoteznim načrtom. Izpeljavo zelenih ciljev je preprečila tudi druga svetovna vojna. Morda ne bo odveč, če povzamemo misli Josipa Kobala o odnosu takratne družbe do slepih: »Nimamo smisla ne srca za najnesrečnejša bitja pod soncem in ne sledimo sosednjim državam, ki so tekmovali med seboj, katera bo zgradila lepše poslopje za zavod. Sklicujemo se ob vsaki priložnosti na svojo kulturo, v *slepstvu pa tako nekulturni.*«⁷

Poleg kuratorija, ki ga je ustanovila vlada, so slepi že zgodaj ugotovili, da ta ne bo zadovoljeval vseh potreb slepih, zato so se odločili ustanoviti društvo po vzoru avstrijskega, ki bi posvečalo več pozornosti posameznikom in njihovim življenjskim usodam ter jim poskušalo pomagati v težavah, s katerimi so se slepi srečevali v vsakdanjem življenju. Dve leti po prvi svetovni vojni so slepi že imeli društvo z imenom Podporno društvo slepih. Samo ime pove, da je bilo ustanovljeno z namenom pomagati slepim na vseh področjih.

Prvi koraki

Podporno društvo slepih⁸ je bilo prvo med slovenskimi društvi namenjeno invalidom. O ustanovitvi društva je bilo znano le leto – ne pa mesec in dan. Zanimanje za delovanje društva ob 95-letnici delovanja je privedlo do vnovičnega pregledovanja arhivskega gradiva in iskanja novih informacij. Pri pregledovanju je med porumenelimi listi gradiva ležal časopisni izrezek,⁹ ki je vseboval natančen datum ustanovitve društva, tj. 7. november 1920.¹⁰

6 SI AS 68, Kraljevska banska uprava dravske banovine, Upravni oddelek, serija Register društev – društvena pravila, š. 35, št. 3621, Dom slepih. Pravila so bila potrjena, 2. novembra 1925.

7 Josip Kobal, Potreba in koristnost propagande na polju slepstva. V: Učiteljski tovariš 1922/38.

8 Nova vedenja o Podpornem društvu slepih, objavljena v tem prispevku, temeljijo na dokumentih in podatkih, najdenih v arhivskem gradivu Arhiva Republike Slovenije.

9 SI AS 1460, š. 51, mapa 165b/71, Slovenec, 4. februar 1922.

10 Podatek o ustanovitvi društva (7. novembra 1920) vsebuje tudi članek Josipa Kobala v Popotniku, 1923.



Glavni odbor Zveze slepih v letu 1952, med njimi tudi Anton Pleško, drugi predsednik Podpornega društva slepih (Vir: arhiv ZDSSS).

Odkritje omenjenega datuma je pripomoglo, da smo nadaljevali z iskanjem. V Arhivu Republike Slovenije v fondu Kraljeve banske uprave dravske banovine pri upravnem oddelku v seriji Register društev smo našli društvena pravila Podpornega društva slepih.¹¹ V gradivu omenjenega fonda smo našli tudi pravila Kuratorija slepih s sedežem v Ljubljani.¹²

Prvo pobudo za ustanovitev društva slepih v Sloveniji sta dala Franc Dolinar¹³ in Alojzij Levstek.¹⁴ V novih razmerah sta začela razmišljati o ustanovitvi slovenskega društva. Načrte o ustanovitvi društva sta razkrila Antonu Skutlu¹⁵, slepemu uglaševalcu

11 SI AS 68, Register društev š. 35, a. e. 3622.

12 Leta 1931 se je preimenovalo v Dom slepih.

13 Breznik, str. 14. **Franc Dolinar** (1890–1967) po zdravljenju v graški bolnišnici so ga sprejeli v zavod za slepe v Gradcu, kjer je končal osnovno šolo in se izučil pletarske obrti. V graškem zavodu se je zaposlil kot pletarski pomočnik, mojstrski izpit je opravil pozneje v Zemunu.

14 Breznik, str. 14–15. **Alojzij Levstek** (1900–1969) se je po nesreči z apnom zdravil v ljubljanski bolnišnici, pozneje v graški. Tam je bil sprejet v zavod za slepe, kjer je končal osnovno in obrtno šolo, izučil se je za pletarja.

15 Breznik, str. 14. **Anton Skutl** (+1939 v Ljubljani), med prvo svetovno vojno je bil zastopnik

klavirjev, ki je bil predstavnik avstrijskega društva slepih v Ljubljani. Posređoval jima je svoje izkušnje in svetoval, naj navežeta stike z Gabrijelom Juraskom,¹⁶ ki je bil prav tako kot Skutl ugleševalec klavirjev v Ljubljani. Jurasek je bil navdušen nad njuno idejo. Prav gotovo je od pobude in prvih skupnih sestankov preteklo nekaj časa, saj sta morala Levstek in Dolinar po takratnih zakonskih predpisih zbrati določeno število članov, da so lahko ustanovili društvo. V ta namen sta prepotovala vso Slovenijo. Nalogo sta opravila uspešno, saj sta pripravila vse potrebno za ustanovitev društva. Ustanovni občni zbor društva je bil organiziran 7. novembra 1920 v dvorani Ljudskega doma nad nekdanjo Ljudsko kuhinjo na Streliški ulici, kjer danes domuje Waldorfska šola. Na ustanovnem sestanku so imeli že pripravljena pravila, ki so jih dali potrditi velikemu županu ljubljanske oblasti. Potrjena so bila že 9. decembra 1920. Pravila so dvakrat dopolnili, spremenili pa leta 1930 in 1938.

Na ustanovnem občnem zboru so društvo imenovali Podporno društvo slepih. Njegova naloga je bila zbirati denar za pomoč revnim slepim. Društveno pisarno so imeli na Wolfovi ulici v zasebnem stanovanju predsednika Juraske, in sicer v pritličnem skladiščnem prostoru. Za prvega predsednika so izvolili Gabrijela Juraska, za podpredsednika Antona Skutla, odborniki pa so bili Franc Dolinar, Alojzij Levstek, Anton Drnovšek in Franc Šventner. Prvi blagajnik društva je bil Franc Matičič. Posle prvega tajnika je prevzel Levstkov brat, Andrej Levstek, pravnik.

Društveno poslovanje je vodil predsednik Jurasek. Blagajnik društva ni imel vpogleda v blagajniško poslovanje, ker je vse vodil predsednik, ki je odbornike seznanjal s finančnim stanjem na sejah. S takim stanjem odborniki niso bili zadovoljni, vendar je stanje ostalo do leta 1929 nespremenjeno, le tajniki so se menjali. Do odkritega spora med predsednikom in odborniki je prišlo leta 1929. Takrat si je predsednik brez predhodnega soglasja odbora izposodil iz društvene blagajne 50 tisoč dinarjev. Pozneje je zahteval soglasje odbornikov z grožnjo, da jim bo odpovedal pisarniške prostore, če ne bodo dali soglasja. Kljub grožnjam so mu odborniki izglasovali nezaupnico. Predsednik društva je postal Anton Pleško. Pisarniške prostore so dobili v tretjem nadstropju v hiši Pod Trančo, kjer je društvo delovalo deset let. Leta 1939 so društveno pisarno preselili v Šumijevo hišo v Gradišču, kjer je društvo delovalo do razpusta.

Pod novim predsednikom je postal odbor društva zelo dejaven in je svojo dejavnost razširil. Društvena naloga je bila zbirati denar za revne in pomoči potrebne člane. To so dosegli predvsem s pisanjem prošenj na razna

društva slepih Avstrije v Ljubljani. Koroški Slovenec, izobraževal se je na Dunaju za ugleševalca klavirjev.

16 Breznik, str. 15. **Gabrijel Jurasek** (1896–1983), po rodu je bil Čeh, šolal in usposabljal se je na zavodu za slepe v Brnu. Bil je ugleševalec klavirjev. Predsednik Podpornega društva slepih je bil do leta 1929, ko so mu odborniki izglasovali nezaupnico in za novega predsednika izbrali Antona Pleška.



Franc Dolinar
(Vir: osebni arhiv Božidarja Vavtarja,
vnuka Franca Dolinarja)



Alojz Levstek
(Vir: arhiv ZDSSS)

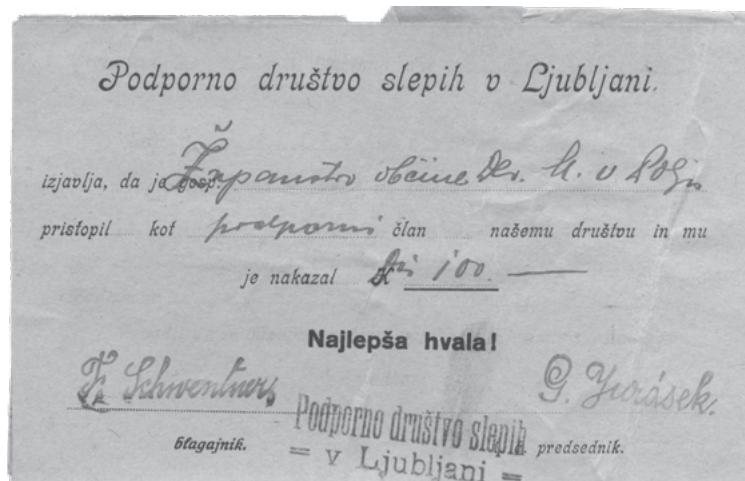
podjetja in zasebnikom, toda pri tem niso izpustili niti oblastnih organov, kot so bile občine in banska uprava. Denar pa so zbirali tudi z volili, zbirkami in darili.¹⁷

Ustanovitev društva je bila za slepe zelo pomembna, saj so bile takratne razmere za slepe slabe in prav društvo je odigralo pomembno vlogo pri izboljšanju teh, saj so bile za povratnike iz Avstrije, predvsem odrasle, težke. Prepuščeni so bili sami sebi. Velikokrat so potrebovali finančno ali tehnično-strokovno podporo ali nasvet pri življenjskih odločitvah in o nadaljnjem slogu življenja v novi domovini. Še večje težave so se začele, ko je prvo povojno navdušenje pomagati invalidom upadlo in so bile finančne podpore iz dneva v dan bolj skromne. Življenje slepih je bilo težavno, večina ni imela nikakršne izobrazbe. Mnogi so bili prisiljeni beračiti. Beračenje slepih je bila že tradicija. Večina slepih je bila odvisna od svojcev ali dobre volje in pomoči sosedov ali občine. Podpore, ki jih je podeljevala občina, so znašale od 100 do 200 dinarjev mesečno.¹⁸ Slepimi vojaki so dobivali invalidsko pokojnino, če so izpolnjevali določene pogoje. Mesečno so jo dobivali v višini 27,50 din, po letu 1922 se je povišala na 162 din in leta 1940 na 1.400 din. Slepimi na splošno niso bili deležni zdravstvenega varstva, za občinske podpirance so stroške zdravljenja krile pristojne občine. Takratna humanitarna društva, kot so bili Rdeči križ in razna ženska društva, ki so imela v svojem delovnem programu tudi humanitarno dejavnost (npr. Kolo jugoslovanskih sester in Krščanska ženska zveza), niso posvečala slepim posebne pozornosti.¹⁹

17 Breznik, str. 17.

18 Leta 1930 je bila vpisnina – pristopnica za Modro ptico 10 din, letna naročnina 180 din, mehko vezna knjiga od 40 do 60 din. V času pred drugo vojno je bil kubičen meter drv 140 din, premo-ga pa 380 din.

19 Breznik, str. 19–21.



Izjava Podpornega društva slepih o prejeti podpori
(Vir: Zgodovinski arhiv Ljubljane).

Odbor društva je večkrat razpravljal o težkih razmerah, v katerih je živel marsikateri slepi posameznik, predvsem o odpravi beračenja med slepimi, vendar niso našli učinkovitega izhoda (rešitve). Članom so delili enkrat letno podpore. Za božične praznike so članom podarili od 50 do 500 dinarjev. Najrevnejšim članom pa so dajali mesečne podpore v višini 100 din. Če se je član osamosvojil in je odprl lastno delavnico, mu je društvo za lažji začetek podelilo 1.500 din, pozneje, leta 1938, pa je ta enkratna podpora znašala že 3.000 din.²⁰ Društvo slepih je skrbelo za izboljšanje gmotnega stanja – položaja svojih članov, ne pa za njihov kulturni napredek. V času pred drugo svetovno vojno je imelo pomembno vlogo, saj je evidentiralo in združevalo slepe Slovenije ter jim s svojimi nasveti, in kolikor je bilo mogoče, tudi materialno pomagalo.²¹

Pravila Podpornega društva slepih

Dolarju, Levstku in ustanovnim članom društva je pri sestavi društvenih pravil Podpornega društva slepih pomagal Alojzjev brat, Andrej Levstek, ki je bil po poklicu pravnik. Društvena pravila so bila napisana premišljeno in strokovno tako dobro, da jih je leta 1923 Kuratorij za oskrbo slepih v Ljubljani imel za vzorec pri pripravi svojih prvih pravil.

Podporno društvo slepih je v času delovanja pripravilo tri pravila, prvo 1920, drugi dve leta 1930 in 1938. Omenjena tri pravila se bistveno ne razlikujejo. Prvi dve sta skoraj enaki, le da je prvo rokopisno, drugo pa natipkano – obe vsebujeta 15 sklopov s 37. člani in dodatek, ki vsebuje le en člen, tj. 38. člen. Zadnja pravila, ki so bila potrjena leta

²⁰ Breznik, str. 20.

²¹ Breznik, str. 21.

1938, so imela le 15 členov, vsebinsko pa so ustrezala prejšnjima. Vsi trije vsebujejo člene o imenu društva, namenu, sredstvih, članih, sprejemu članov, njihovih pravicah in dolžnostih, obstoju društva, društvenih organih, občnem zboru, odboru, predsedniku, društvenem imetju, nadzornikih, izključitvi članov, društvenem častnem sodišču in društvenem letu. Dodatek z 38. členom govori o društvenem premoženju ob prenehanju delovanja društva. Tako beremo leta 1920 v 38. členu: »*Ako merodajna oblast društvo razpusti, pripade njegovo premoženje državnemu zavodu za slepe v Ljubljani, ki naj ga razdeli med slepe pripadnike Slovenije, nahajajoče se istočasno izven zavoda slepih ali kakega drugega zavetišča.*« V naslednjih pravilih je besedilo dodatka ali 38. člen v rokopisu za razliko od preostale vsebine, ki je natipkana. »*V primeru prostovoljnega razida društva se izvoli tričlanski likvidacijski odbor, ki razdeli društveno premoženje med najpotrebnejše člane. Ako pa merodajna oblast društvo razpusti preide premoženje društva v upravo ‚Društva Dom Slepih v Ljubljani‘ za dobo 3 let, da izroči premoženje onemu društvu, ki bi se ustanovilo s sličnimi cilji na področju dravske banovine. V primeru pa, da bi se po preteku 3 let slično društvo ne ustanovilo, naj pripada imovina ‚Društvu Dom slepih v Ljubljani‘ v last.*« Besedilo zadnjega člena se ni spremenilo niti leta 1938, ko je društvo dalo potrditi zadnja pravila.²²

Iz prvega dela citiranega besedila je razvidno, da odnosi med podpornim društvom in kuratorijem v obdobju do leta 1930 niso bili najboljši, saj društvo ob morebitnem razpustu svojega premoženja ne bi prepustilo kuratoriju. V naslednjih pravilih pa se je besedilo spremenilo glede na boljše sodelovanje med obema društvoma. V času, ko je bil predsednik društva Jurasek, so bila nesoglasja med društvoma precejšnja. Člani kuratorija so ob ustanovitvi izrazili nezadovoljstvo z mnenjem, da se z ustanovitvijo društva cepijo sile.²³ Ko je vodstvo Podpornega društva slepih prevzel Anton Pleško,²⁴ je prišlo do medsebojnega sodelovanja obeh društev, kar se odraža tudi v besedilu društvenih pravil leta 1930 in 1938.

Ključni poudarki v pravilih

22 SI AS 68, š. 35, a. e. 3622.

23 Breznik, str. 16.

24 Breznik, str. 17. **Anton Pleško** (1896–1983), rojen je bil 14. maja 1896 v Kozarjah pri Ljubljani. Ko je dopolnil 19 let, so ga leta 1914 vpoklicali v avstrijsko vojsko. Tri mesece po mobilizaciji je na ruski fronti izgubil vid. Po zdravljenju se je rehabilitiral v graškem zavodu za slepe. V zavodu se je seznanil s Francem Dolinarjem in Alojzijem Levstkom. Nesreča ob izgubi vida ga ni strla. Leta 1918 se je vrnil v Koseze, dodelili so mu trafiko. Leta 1920 se je poročil, na Mirju si je zgradil enodružinsko hišo, kjer je imel tudi trgovino z mešanim blagom in trafiko. Po ustanovitvi društva je navezal stike s svojimi nekdanjimi znanci iz graškega zavoda, sodeloval je tudi pri ustanovitvi društva.

Prvi člani društvenih pravil so namenjeni imenu in namenu društva, članom društva in njegovim organom. Na ustanovnem sestanku so izbrali ime društva – Podporno društvo slepih.²⁵ Glavni namen društva je bil v danih razmerah omogočiti človeku primerno življenje. Bolnim in dela nezmožnim so pomagali z različnimi podporami in oskrbo. Društvo se je povezovalo s sorodnimi društvi v domovini. Sredstva za delovanje so pridobivali s članarinami, javnim zbiranjem denarja, prostovoljnimi darili, volili, javnimi prireditvami ter prodajo izdelkov in pridelkov. Člani društva so bili redni, podporni, ustanovni in častni. Redni član je postal vsakdo, ki je sprejel društvene pogoje ter je plačal vpisnino in članarino. Podporni člani so bili vsi, ki so vsako leto društvu darovali denarna sredstva. Mednje so sodile tudi občine, družbe in zavodi. Ustanovni član je bil tisti, ki je za ustanovno članstvo daroval enkratno vsoto, ki jo je določil občni zbor. Za častne člane je odbor imenoval osebe, ki so imele posebne zasluge za društvo. Člani društva so imeli pravice in dolžnosti, ki so bile določene v 6. členu pravil. To je pomenilo redno plačevanje članarine, aktivno sodelovanje v društvu in na prireditvah ter udeležbo na zborovanjih, kjer so glasovali, volili ali so bili izvoljeni. Člani, ki niso plačevali članarine, so bili izključeni. Društvo je moralo imeti vsaj deset rednih članov. Društvena organa sta bila zbor in odbor. Sestanke zbora in odbora je skliceval predsednik. Občni zbor se je sestajal en-, odbor pa šestkrat na leto. Na občnem zboru so bila podana poročila odbora in nadzornega odbora o opravljenem delu in finančnem poslovanju. Občni zbor je odločal o poročilih posameznih odbornikov, volil odbor, določal vpisnino in članarino rednih, podpornih in ustanovnih članov, odločal o predlogih odbora in spremembi pravil, razpustil je lahko društvo in določil način razpustitve. Občni zbor je iz svoje srede za dobo enega leta izvolil odbor in dva nadzornika.

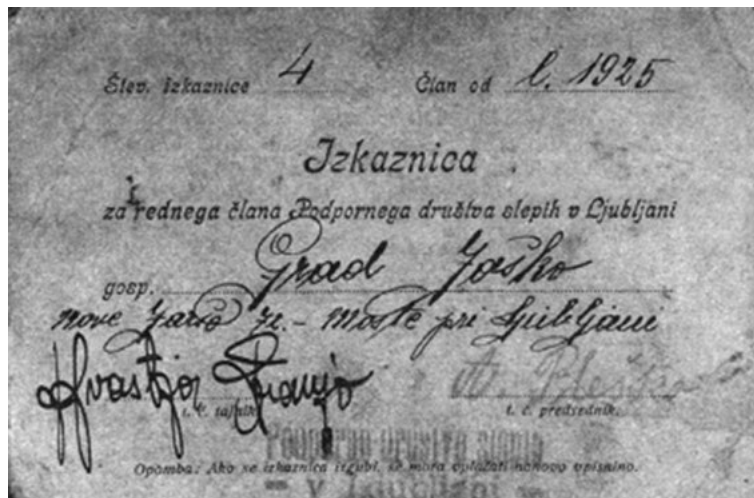
Za spremembo pravil društva je bila potrebna dvotretjinska večina članov, za razpustitev društva pa štiripetinska. Absolutna večina članov je bila potrebna, ko so razpravljali o načinu razpustitve. Občni zbor je bil sklepčen, če je bila prisotna ena petina članov.

Redne člane, ki so stanovali zunaj Ljubljane, je lahko nadomestil drug redni član. Spremembo je moral sporočiti predsedniku ali odboru najmanj pet dni pred sejo. Te ali neje o nadomeščanju članov ne najdemo v naslednjih pravilih društva.

Ob nesklepčnosti občnega zbora ga je predsednik znova sklical v štirinajstih dneh. Drugi sklic je bil sklepčen ne glede na število udeležencev. Ob nesklepčnosti zbora so zaradi smotrnosti delovanja društva v naslednjih pravilih skrajšali čas za vnovični sklic občnega zbora. Predsednik je prisotne sklical, ko je preteklo pol ure, in sicer ne glede na število prisotnih.

V odboru so bili trije odborniki, blagajnik, predsednik in podpredsednik. Tajnika pa je določil sam odbor. Na tajnih sejah so sklepali o stvareh, ki niso sodile v delokrog

25 Društvo je ime obdržalo do leta 1938, ko so opustili besedo podporno in se je preimenovalo v Društvo slepih.



Članska izkaznica Podpornega društva slepih
(Vir: arhiv ZDSSS).

zboru. Seja je bila sklepčna, če so bili navzoči vsaj štirje člani. Če odbornika ni bilo na sejo trikrat brez opravičila, so to razumeli kot odpoved mandata. Naloga odbora je bila skrbeti za premoženje, sprejemanje in izključevanje članov, imenovanje častnih članov, sklicevanje zborovanja, prirejanje predavanja, posredovanje rednim članom službo in delo, iz društvenega sklada deliti rednim članom podporo in jih finančno podpreti pri njihovem delu ali obrti, imenovati zaupnike, ki so se zavzemali za interese društva v okrajih. Ti zaupniki so imeli pravico sodelovati na sejah odbora. Odboru so svetovali pri različnih vprašanjih.

Predsednik društva je predstavljal društvo, vodil je seje zboru in odbora ter izvajal sklepe zboru. V nujnih primerih je odločal sam. Listine, razglasila in potrdila sta podpisovala predsednik in tajnik. Nadomeščal ga je podpredsednik, v posameznih primerih pa tudi pooblaščen odbornik.

Društveno premoženje se je delilo na glavnico, inventar in gotovino v blagajni. Na občnem zboru sta bila za dobo enega leta izvoljena dva nadzornika. Štirikrat na leto sta pregledala društveno blagajno, delo posameznih odbornikov in društva. Delo prvih društvenih nadzornikov pa je po prvih društvenih pravilih trajalo tri leta, stanje društvene blagajne in delo odbornikov sta pregledala le enkrat na leto. Nadzorniki so o svojih ugotovitvah poročali na vsakoletnem občnem zboru.

Nezaželene člane je društvo na podlagi 13. člena lahko izključilo. Društvene prepire je reševalo častno razsodišče.²⁶ Vanj so volili tri člane za vsak posamezni primer druge. Društveno leto se je začelo s 1. januarjem in končalo z 31. decembrom.

26 14. člen društvenih pravil.

Do leta 1918 na Slovenskem ni bilo ne izobraževalnega ne skrbstvenega zavoda za slepe. V novi državi so vprašanje zavoda hitro rešili, organiziranje slepih pa so prevzeli povratniki iz avstrijskih zavodov. V tamkajšnjih zavodih so pridobili izobrazbo in temu primerno razgledanost, da so se zavedali pomembnosti delovanja društva in težav, s katerimi so se srečevali slepi. Večina slepih takrat ni imela nikakršne izobrazbe; brez dela, dohodka in denarne podpore je bila prepuščena sama sebi. Z ustanovitvijo društva so pobudniki tvorno pomagali slepim na Slovenskem.²⁷



Poziv Podpornega društva slepih k podpori
(Vir: Slovenec, 4. februar 1922, str. 5)

27 V novembru 2015 mineva 95 let od ustanovitve Podpornega društva slepih. Problematika slepih slovenskih otrok in odraslih v obdobju po prvi svetovni vojni v tem prispevku še zdaleč ni obdelana. Prispevek podaja le kratek pregled prvih začetkov organizirane skrbi za slepe. Za natančnejši vpogled v povojno dogajanje na področju slepih in slabovidnih na Slovenskem bi bilo nujno pregledati še drugo arhivsko gradivo Arhiva Republike Slovenije. V dozdajšnjih raziskavah je bilo le deloma uporabljeno gradivo upravnih organov regionalnih arhivov v Sloveniji, gradivo obeh škofijskih arhivov v Ljubljani in Mariboru ter škofijskega v Kopru. Nadaljnje raziskave in medsebojne primerjave bi nam dale odgovore na mnoga nerešena vprašanja.

3.4 Josip Kopal in njegov pomen za izobraževanje slepih otrok

Jurij Auer: Josip Kopal in njegov pomen za izobraževanje slepih otrok. Šolska kronika. 1-2/23 = 47 (2014), str. 124-130.

Današnji čas narekuje spremembe na področju vzgoje in izobraževanja. Zato je pomembno spoznati tudi za danes sodobne namere nekaterih pedagogov. Josip Kopal je nedvomno med tistimi, ki je postavil temelje sodobnejše doktrine izobraževanja slepih in slabovidnih otrok. Ena njegovih največjih odlik je zahteva po izobraževanju učiteljev za delo s slepimi učenci ter priprava ločenih navodil za poučevanje slepih otrok za učitelje in starše.



Josip Kopal (Foto: arhiv ZDSSS).

Opis obdobja in populacije

Kopal je deloval v obdobju po prvi svetovni vojni, ko se je veliko nekdanjih vojakov, oslepelih zaradi vojnega delovanja, vračalo domov. Slovenija je v tem obdobju pripadala Kraljevini SHS (Srbov, Hrvatov in Slovencev). Povečano število slepih vojakov do konca prve svetovne vojne je bilo povod, da se je to vprašanje začelo reševati. S prvo narodno vlado leta 1918 sta bila namreč ustanovljena poverjeništvo za socialno skrbstvo ter Kuratorij za oskrbo slepcev. Predsedoval mu je dr. Mavricij Rus, ki je najel zavetišče Kranjske hranilnice na Vodmatu v Ljubljani. S tem se je na slovenskem ozemlju postopoma začela organizirana skrb za slepe in slabovidne osebe. Poslopje je bilo v vseh pogledih ustrezno. Po zaslugi učitelja Božidarja Betrianija in učiteljice Minke Skaberne sta v zavodu začeli delovati dvorazredna osnovna šola ter delavnica za pletarstvo in ščetarstvo. V duhu napredka in strokovnosti je kuratorij za oskrbo slepih v Ljubljani poverjeništvo za socialno zaprosil, naj zagotovi ustrezno vodenje šole, oziroma, kot je navedeno, *strokovno usposobljenega upravitelja* (Kopal, 1921, 198).

V Popotniku (1933–1934, 139) Kopal navaja, da je vojna zapustila 73 popolnoma slepih vojnih invalidov iz nekdanje dežele Kranjske. V drugem viru, tudi v Popotniku (1921, 197), v članku »Zavodi za slepce«, navaja, da je bilo leta 1910 na bivšem Kranjskem 342 slepih, od teh 57 za šolo primernih otrok. Ocenjujejo, da je Slovenija leta 1910 imela 700 slepih, od tega 110 primernih za šolo. Kljub temu stara avstrijska država za te otroke ni ustanovila slovenske šole. Slovenske slepe otroke je pošiljala v nemške zavode, kjer so se izobraževali v nemškem jeziku. Zaradi krajevnega oddaljenosti in majhnih možnosti obiskovanja so starši slepe otroke obdržali doma. Takšna praksa je otroke puščala socialno izolirane in neizobražene.

Življenjska pot Josipa Kobala

Kobal se je rodil 28. marca 1882 na Planini pri Vipavi, umrl pa 16. marca 1964 v Ljubljani. Kot učitelj je pred odhodom v Ljubljano leta 1920 poučeval v Premu pri Ilirski Bistrici, v Dolenji vasi pri Senožečah in Grahovem pri Cerknici. Poleg dela, ki je povezano s šolanjem slepih otrok ter razvojem sodobne didaktike in metodike za slepe otroke, je imel tudi izredne organizacijske sposobnosti.

Preselitvi zavoda v Kočevje junija 1922 je odločno nasprotoval. Po tem dogodku je bil imenovan za upravitelja centralnega šolskega vrta v Ljubljani; to delo je opravljal do upokojitve.

Po osnovni izobrazbi je bil učitelj, učiteljišče je končal leta 1901 v Ljubljani. Njegovo zanimanje za slepe se je pojavilo, ko je bil v Uradnem listu št. 150 leta 1919 objavljen razpis za mesto upravitelja Zavoda za slepe, ki je bil takrat v pristojnosti poverjenišтва za socialo. Na to delovno mesto se je poleg njega prijavil še Mirko Dremelj. Kot izbrani kandidat je Kobal mesto upravitelja nastopil 1. decembra 1920. Od pokrajinske uprave, poverjenišтва za socialno skrbstvo v Ljubljani, je namreč dobil dekret P. št. 718/21 z dne 31. 8. 1921. Kobal se je nove naloge lotil z veliko vnemo in odgovornostjo. Želel si je oblikovati sodobno šolo za slepe v Sloveniji (Mlekuž, 1969, 37).

Takratne oblasti so se dobro zavedale pomembnosti delovnega mesta upravitelja in pomanjkanja znanja o poučevanju slepih otrok, zato so Kobalu najprej odredile obvezne hospitacije v zavodu v Ljubljani, ki so trajale od 1. 12. 1920 do 4. 3. 1921. Kobal je tako hospitiral v dveh razredih in delavnicah. Pridobiti je želel čim več praktičnega, teoretičnega in administrativnega znanja o sestavi in delovanju zavoda.

Po končanih hospitacijah so ga poslali na študijsko potovanje v tujino. V Linzu je 17. novembra 1922 pred državno komisijo opravil strokovni izpit. Študijsko potovanje je trajalo dobre tri mesece, od 4. marca do 12. junija 1922. V tem času je obiskal priznane zavode in institucije v Avstriji, Nemčiji in na Češkem, ki so bile kakorkoli povezane z izobraževanjem slepih.

Na Dunaju je razen v državnem zavodu za slepe hospitiral še na pedagoški akademiji pri prof. Burklenu ter v Deželnem zavodu za slepe v Pukersdorfu pri Dunaju, kjer se je posebej zanimal za delavnice in možnosti nadaljnega šolanja slepih. V Pragi je obiskal Klarov zavod za slepe, kjer je izvedel, da v Nemčiji izvajajo posebne tečaje za tiste učitelje, ki poučujejo slepe učence.

To ga je vodilo v Berlin, kjer je želel obiskati tečaj za učitelje slepih in se seznaniti z metodo poučevanja gluhoslepih otrok. Skupaj z ostalimi tečajniki si je ogledal tovarno Siemens Schuckert, kjer so zaposlovali okoli 200 slepih odraslih. Zapisal je, da je večina teh delavcev zaslužila več kot njihovi videči tovariši (Kobal, 1921, 199). Za njegove nadaljnje poteze je bil odločilen ogled lokalnega zavoda za slepe v Hannovru. Zavod je deloval po starostnih stopnjah — predšolski oddelek, osnovna šola, ločeni domovi za



Šola za slepe otroke v Kočevju. (Zasebni arhiv).

bivanje za starejše in mlajše dečke in deklice. Ustanova je naredila nanj velik vtis tudi zaradi reda in urejenosti prostorov. Po vrnitvi domov si je ogledal še ustroj zavoda v Zemunu (od 24. do 26. oktobra 1921). O svojem študijskem potovanju je obširno pisal v Popotniku v članku »Zavodi za slepce«.

Ko je zasedel mesto upravitelja, so se v zavodu za slepe kmalu začeli spori z nazadnjaškimi silami, ki so nasprotovale njegovim naprednim idejam. Kobal je bil vizionar naprednega mišljenja; bil je socialno čuteč ter izredno delaven; želel je vzpostaviti in uveljaviti moderno šolo za slepe otroke. Zaradi tega je kmalu po zasedbi mesta upravitelja postal tarča redovniškega dela osebja. Podrobno dogajanje, povezano z odstranitvijo Josipa Kobala z mesta upravitelja, ni predmet tega prispevka.

Pomen pedagoškega dela Josipa Kobala za izobraževanje slepih otrok

Opus člankov Josipa Kobala o slepih in njihovem poučevanju obsega več temeljnih del, vendar je glavnina iz časovnega razdobja 1921–1934. Največ je objavljajal v Popotniku, ki je bil pedagoški in znanstveni list. Izdajalo ga je takratno »Udruženje jugoslovanskega učiteljstva«, poverjeništvo za Ljubljano.

Odmevnejši članek v Popotniku iz leta 1921 nosi naslov *Zavodi za slepce*. V njem Kobal natanko opisuje svojo trimesečno študijsko pot (Kobal, 1921, 197–204). Ob koncu članka pa povzema pomembne ugotovitve o zavodih za slepe:

- Kjer je medicinska fakulteta, deluje še očesna klinika in ima na zavodih za slepe dovolj dela.

- Univerze imajo zavode za slepe za kulturno torišče in področje, kjer se testirajo nove pedagoške in psihološke metode ter fiziologija.
- Učiteljišča imajo nalogo vzbuditi zanimanje bodočih učiteljev za slepe otroke, in sicer s pomočjo predavanj in hospitacij v zavodih za slepe.
- V glavnih mestih so na voljo okulisti, zato je dolžnost vsakega vzgojitelja, da poskrbi, da se pri otroku ohrani še tako majhen ostanek vida.
- Če imajo slepi otroci veselje do glasbe, jim je treba zagotoviti sposobne glasbene učitelje. Glasba mehča duh in vzpodbuja estetsko čustvovanje.
- Nadarjeni slepi otroci so se sposobni izobraževati v glasbenih šolah. Slepi učitelji glasbe niso redki.
- V mestih, kjer je možnosti več, naj bi učenci obiskovali različne koncerte in sami prirejali koncerte, saj je v večjih središčih za obisk tovrstnih prireditev več posluha.
- Zavodi za slepe imajo tudi delavnico. Zato naj imajo zraven nje še prodajalno, kjer naj ponujajo svoje izdelke in zagotavljajo popravila.
- Le velika mesta lahko slepim ponudijo dovolj vzpodbud, zato take ustanove ne sodijo v manjše kraje.

Iz zgoraj navedenih Kobalovih ugotovitev lahko vidimo, da so smernice za delo s slepimi otroki aktualne še danes.

Drugi pomembnejši članek je bil objavljen v zaporednih številkah Popotnika letnika 1933/1934 pod naslovom: »Odlomki o slepstvu in o pouku slepih otrok«. Članek je Kobal razdelil v pet delov:

- pojem slepote,
- vzroki in posledice slepote,
- zgodovinski podatki o vzgoji slepih,
- razvoj točkopisa,
- naloga učiteljstva osnovne šole.



Slepi otroci v okolici Kočevja. (Zasebni arhiv).

Za današnje pedagoško prakso je pomemben drugi del članka, tj. poglavje *Naloga učiteljstva osnovne šole* (Kobal, 1933/34, 206–208).

V razpravi navaja, da so potrebna posebna *navodila za starše*, ki imajo slepega otroka. Učitelj je prvi, ki jim mora to povedati, »zato mora vsak učitelj poznati vsaj osnovna, najvažnejša pravila vzgoje slepih otrok«. Ob tem opozarja na članek Viktorja Bežka »Vzgoja slepcev«, v katerem avtor navaja, da mnogi starši zadržujejo otroka v sobi in so do njega preveč ustrezljivi.

Kobal trdi, da se mora slep otrok že zgodaj naučiti *primerno gibati*. To pomeni, da se sam oblači, slači, pije. Na ta način se mu zbudi želja po gibanju. Posebej so pomembne vaje z rokami in prsti, z njimi doseže mišičnost, gibkost in gibljivost prstov. To je pomembno za kasnejše življenje, pri opravljanju poklica in uporabi glasbenega instrumenta.

Poleg tega je za slepega otroka pomembno *poslušanje različnih zvokov iz narave in predmetov*. Starši naj ga učijo poslušanja v odprtem in zaprtem prostoru. V družinskem življenju ima slepi otrok veliko možnosti spoznati, kaj je dopustno oziroma slabo. Na ta način se razvija *etično čustvovanje*.

Kobal nasploh priporoča vključitev slepega otroka v vrtec, če so za to možnosti. Sicer pa podpira vključitev slepega otroka v zavod, saj tam delo poteka sistematično.

Kadar takih možnosti ni, naj bi učitelj starše prepričal, naj otroka vključijo v običajno šolo. Otrok bo na ta način pridobil nekaj osnovnega znanja ter se navadil na red in disciplino.

V navodilih za učence v osnovni šoli (Kobal, 1933/34, 208) zapiše, da mora upravitelj šole obvestiti krajevni organ, da imajo v šoli slepega učenca. Dolžnost razrednika je, da učence pripravi na sprejem slepega učenca. Razloži jim primerno vedenje do njega in oblike pomoči. Razrednik naj bi bil izkušen učitelj z veliko empatije. Slepemu učencu naj bi učitelj določil mesto blizu vrat, po možnosti v prvi klopi. Njegov сосед naj bo učenec mirnega vedenja in tihega značaja. Ko se učenec navadi na razred, naj ga učitelj postopno vodi po ostalih prostorih šole, vse naj bi spoznaval z otipavanjem. Učitelj naj bo pozoren predvsem na *držanje učenčevega trupa* tako pri sedenju kot pri hoji. Kot zadnje Kobal omenja urjenje voha in okusa, kar omogočajo vsi predmeti v osnovni šoli.

Sklepna misel

Kobalovo publicistično delo v povezavi s slepimi je dokaj obširno. Znanje je širil na različnih posvetih učiteljev. Poznano gradivo je bilo: *Nekaj smernic, ki naj jih pozna osnovnošolski učitelj o pouku slepih*, izdelal je osnovna navodila za delo staršev s slepim otrokom in vseh učiteljev v osnovni šoli. Prav to je njegov dragocen prispevek, saj tej tematiki tudi danes namenjamo posebno pozornost. Zagovarjal je stališče, da bi morali vsi učitelji obiskovati *tečaje za poučevanje slepih učencev*. Zato je *takratnemu socialnemu skrbstvu podal zahtevo, da mora biti na vseh učiteljskih šolah uvedena metodika o poučevanju slepih otrok*.

Kobal je sestavil tudi prvi slovenski abecednik za slepe. Uporabil je znake za palatalne glasove (st, št, šč) in tako izpopolnil brajevo pisavo v slovenskem jeziku. »Početnico«, kot so imenovali ta priročnik, je leta 1923 potrdil Oddelek za uk in bogočastje višje pokrajinske uprave za Slovenijo, oddelek za osnovno šolo.

Kobalovo pomembno delo je bilo *urejanje čitank za slepe* za 2., 3., 4., 5., 6., 7. in 8. šolsko leto, saj jih Zavod za slepe do takrat ni imel. Postavil je tudi temelje za *poklicno kvalifikacijo slepih učencev*, saj je pripravil učni načrt, ki je v celoti ustrezal življenjskim potrebam slepih.

Kobal je svoje strokovno navdušenje črpal iz študijskega potovanja, študija tuje literature, izkušenj iz pedagoške prakse in ljubezni do slepih otrok. Veljal je za izredno delavnega, tihega in skromnega človeka, ki je zastavljene cilje tudi dosegel. Od tujih avtorjev mu je bil blizu rek: »Čez jarek, ki ga otrok lahko preskoči iz lastne moči, ga ne smeš vzdigniti« (Dittes).

Viri:

Mlekuž, V.: Josip Kobal in njegovo delo v Zavodu za slepo mladino, *Svetloba izpodriva temo*. Zbornik Zveze slepih Slovenije, Ljubljana, 1969.

Kobal, J.: Zavodi za slepce, *Popotnik* 42, 1921.

Kobal, J.: Odlomki o slepstvu in o pouku slepih otrok, *Popotnik* 55, 1933—1934.

3.5 Franica Vrhunc – prva slovenska tiflopedagoginja

Rodila se je 10. 6. 1881 v Kranjski Gori, umrla pa 7. 2. 1964 v Ljubljani.

Osnovno šolo je sprva obiskovala v Prašah pri Kranju in kasneje v dekliški šoli Lichtenthurnovega zavoda v Ljubljani. Po materini strani je bila v sorodu s slovenskim književnikom Franom Levstikom. Tako kot njemu tudi Vrhunčevi matematika ni šla ravno najbolje, slovenski jezik pa je vzljubila in ga dobro obvladala. Leta 1898 je na učiteljišču opravila izpit za vzgojiteljico v otroškem vrtcu in istega leta stopila v red sv. Vincencija Pavelskega v Gradcu, kjer je prevzela redovniško ime sestra Klara. Vodstvo samostana je Vrhunčevo kot vzgojiteljico in pomožno učiteljico premeščalo po različnih samostanih svojega reda: med drugim je delala v Eggenburgu blizu Gradca, v Lichtenthurnovem zavodu v Ljubljani, v Osijeku, Volosku pri Opatiji ...



Franica Vrhunc (Foto: arhiv ZDSSS).

S 1. avgustom 1914 se je po 16 letih dela v različnih ustanovah vrnila v Gradec in se zaposlila v Odilijinem zavodu za slepe v Gradcu, enem najsodobnejših ustanov za slepe v tistem času. Tam se je naučila brajevo abecedo in v bogati zavodski knjižnici prebirala strokovno literaturo s področja izobraževanja slepih. Poučevala je drugi razred na zavodski trioddelčni osnovni šoli. Ko so v zavod prišli oslepelci slovenski vojaki, ji je bila zaradi večjega števila slovenskih slepih (v vojni naj bi vid izgubilo kar 60 slovenskih fantov in mož) zaupana skrb zanje. Dopoldne je tako poučevala, popoldne pa je bila zaposlena pri slovenskih slepih vojaki, ki so dopoldne delali v delavnicah. Učili so se brajeve pisave, Kleinovega iglopisa in tipkanja na pisalni stroj. Vrhunčeva jim je brala članke iz dnevnega časopisja in knjige, peli so in poslušali glasbo. Na pomanjkanje slovenskih literarnih del, prepisanih v brajevo pisavo, je Vrhunčeva slovensko javnost opozorila v kratki notici, objavljeni v slovenskih častnikih, in predlagala, da bi slovenska literarna dela v brajevo pisavo prepisale slovenske prostovoljke, njihovo delo pa bi bila osnova za ustanovitev slovenske knjižnice za slepe. Rehabilitacija slovenskih vojakov je, v nasprotju s poukom, potekala v slovenskem jeziku. Ob nedeljah so slepe vojake v zavodu obiskovali tudi slovenski častniki, ki so v tujini našli službo, in jih vodili na izlete. Večkrat so jim v zavodu zapeli tudi slovenske pesmi. Z njihovimi obiski je ugled slovenskega oddelka graškega zavoda vse bolj rasel.

Franica Vrhunc je 22. novembra 1918 slovenske slepe vojake pospremila v Ljubljano in kot izkušeni praktik sodelovala pri organizaciji prvega slovenskega zavoda za slepe. Dr. Mavricij Rus, član Kuratorija za slepe in komandant takratne bolnišnice v belgijski vojašnici, jim je v uporabo odstopil XIV. objekt, kjer so si prišleki čez čas uredili učilnico in delavnico. Vojaki so se tako izobraževali pri Vrhunčevi, ki je postala njihova

učiteljica, in usposabljali za pletarje in ščetarje. Pletarstvo je prevzel Franc Dolinar, nekdanji oskrbovavec graškega zavoda. V šolskem letu 1919/1920 so se vsi skupaj preselili v prostore stare ginekološke klinike, kamor so po posredovanju Kuratorija za slepe prispeli še ostali slepi, ki so se doslej šolali v tujih zavodih. Pouk ščetarstva in pletarstva na dvorazredni osnovni šoli je prevzel Franc Dolinar, Vrhunčeva, kateri je bilo zaupano vodstvo šole, pa je skupaj s s. Agnezo Topolnik poučevala gospodinjstvo, petje in klavir. Pouk je bil organiziran po vzoru graškega zavoda, ki je poseben pomen dajal tehničnemu pouku, ročnim spretnostim in glasbeni vzgoji.

Vrhunčeva je bila v zavodu zaposlena do leta 1921, ko je zapustila prej omenjen cerkveni red, ki jo je želel premestiti v žensko kaznilnico v Begunjah na Gorenjskem. Na povabilo Veljka Ramadanovića se je zaposlila v novoustanovljenem zavodu za slepe v Zemunu, kjer je poučevala prvi razred in delala kot vzgojiteljica v tamkajšnjem internatu. Pomagala je tudi pri tiskanju slovenskih učbenikov za kočevski zavod, kamor se je vrnila novembra 1922. Poučevala je prvi razred in bila med učenci zelo priljubljena. Dobro je poznala tudi domače razmere nekaterih svojih učencev, zlasti tistih, ki so prihajali od daleč. Te je po koncu šolskega leta spremila domov in se jeseni skupaj z njimi vrnila v zavod. Vodila je tudi pevski zbor, ki je v Kočevju priredil poseben koncert, ki je bil dobro sprejet. Zbor je s svojim petjem prepričal tudi predstavnika ministrstva za socialno politiko. Država je namreč želela kočevski zavod likvidirati oz. ga združiti z zemunskim, vendar se to po zaslugi pevcev ni zgodilo. Predstavnika ministrstva je, potem ko je slišal petje zavodskih učencev, izjavil: »Zavoda, ki tako lepo kulturno deluje in ki dosegata takšne uspehe, ne bomo zaprli.«

Zaradi pomanjkljive formalne izobrazbe in deloma zaradi izstopa iz cerkvenega reda je bila leta 1928 predčasno upokojena, a je kot honorarna učiteljica ostala dejavna tudi po upokojitvi, saj ji je delo s slepimi priraslo k srcu. Zavodski učenci so ji ob 25-letnici njenega dela za slepe v znak zahvale priredili posebno proslavo s posebnim govorom, dramsko uprizoritvijo in svečano koračnico. Leta 1939 je prejela odlikovanje sv. Save IV. reda.

Potem ko je bil del poslopja kočevskega zavoda leta 1943 porušen, se je Vrhunčeva z nekaterimi gojenci preselila v prostore zavoda za gluho mladino in na novem oddelku začela poučevati. V letih 1944 in 1945 je sodelovala tudi z očesno kliniko pri zdravljenju oslepelih žrtev vojne. Po osvoboditvi je bila ponovno redno zaposlena kot strokovna učiteljica in se marca 1946 po 43 letih in pol službovanja upokojila. V zavod se je rada vračala tudi po upokojitvi in bila nad tamkajšnjimi razmeram vedno znova navdušena.

Viri:

Majda Golob [ur]: Pot k svetlobi. Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino, 1999.

Minka Skaberne: Franica Vrhunc – prva slovenačka učiteljica slepih. V: Raskidamo okove tame: Zbornik radova u čast kongresa. Centralni odbor Udrženja slepih Jugoslavije. Beograd, 1952.

Minka Skaberne: Skrbstvo za slovenske slepe v bivši Avstriji vse do leta 1918. V: Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.

Minka Skaberne: Prvi slovenski zavod za slepe. V: Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.

Slovenski biografski leksikon [elektronska izdaja]. Ljubljana: ZRC SAZU, 2013.

3.6 Slepí in slabovidní med drugo svetovno vojno in po njej

Potem ko je občni zbor Podpornega društva slepih s spremembo svojih pravil 29. maja 1938 spremenil ime društva in iz njega črtal besedo podporno (ostal je samo naziv Društvo slepih, kar je potrdil banski inšpektor 18. julija 1938), je bilo delo društva med drugo svetovno vojno zelo oteženo. V bojih in nesrečah z eksplozivnimi sredstvi je med vojno in v letih po njej vid izgubilo veliko ljudi, zlasti otrok.

Vsa društva, tudi slepih in za slepe, so bila leta 1945 s posebnim zakonom razpuščena. Društvo slepih, s sedežem v Ljubljani, Gradišče 7, je imelo zadnjo sejo septembra 1945. Vse njegovo premoženje je prevzel pristojni upravni organ ljudske oblasti.

Ministrstvo za notranje zadeve je dne 12. septembra 1945 izdalo odločbo št. 1484/1, s katero je odklonilo prošnjo Društva slepih Ljubljana za možnost nadaljnega delovanja. Društvo je nato 30. oktobra 1945 na navedeno odločbo podalo pritožbo na Narodno vlado Slovenije. Ta je 7. novembra 1945 sprejela odločbo št. 2965/1/45, s katero je odločila, da pritožbi ne ugodí, saj je razpust zadostno utemeljen že v prvostopni odločbi ministrstva za notranje zadeve, ker bo vse človekoljubne naloge, ki jih je izvrševalo dosedanje Društvo slepih, v bodoče izvrševalo deloma ministrstvo za socialno zaščito, deloma pa ostali organi narodne oblasti. S tem je podano jamstvo, da bo skrb za slepe, ki jo je doslej v hvalevredni meri vršilo Društvo slepih, v bodoče izdatno povečana v njihovo korist, na drugi strani pa s tem odpade potreba po obstoju specialnega društva, kakršno je Društvo slepih'.

Istega leta je (z odločbo o razpustitvi št. 1984/1 z dne 12. septembra 1945) prenehalo delovati tudi Društvo Dom slepih v Škofji Loki.

»Z odločbo Ministrstva za notranje zadeve Ljudske vlade Slovenije št. 8185/3-46 z dne 19. novembra 1946 je občeupravni oddelek odločil o nepremični in premični imovini razpuščenega Društva Dom slepih. Odločba o razpustitvi ima št. 1984/1 in je datirana na dan 12. septembra 1945, z njo pa je določeno:

1. Grad v Stari Loki v občini Škofja Loka s posestvom in njive proti Selcam se izročijo v last državi Federativne ljudske republike Jugoslavije in v upravljanje ministrstvu za socialno skrbstvo Ljudske republike Slovenije.
2. Gradič Okroglo v občini Naklo s parkom in posestvom se izroči v last Federativni ljudski republiki Jugoslaviji in v upravljanje Okrajnemu ljudskemu odboru v Kranju.
3. Svet ob Zaloški cesti v Ljubljani in vsa ostala premična imovina se izročita v last Združenju slepih Jugoslavije, federalnemu zavodu Slovenije v Ljubljani, Gradišče 7.«



Prvi upravni odbor zveze slepih in slabovidnih Slovenije.

Na pobudo slepih iz Srbije in Hrvaške je bilo 14. julija 1946 v Zemunu ustanovljeno Združenje slepih Jugoslavije. Na ustanovni skupščini ni bilo predstavnikov Slovenije, izjema je bil le takratni gojenec v zemunskem zavodu za slepe Jože Cuder.

Ustanovna skupščina Združenja slepih Jugoslavije za Slovenijo je bila 11. avgusta 1946 v dvorani Ministrstva za socialno skrbstvo v Ljubljani. Uvodni govor je imel takratni minister za socialo Ljudske republike Slovenije dr. Anton Kržišnik. V govoru je obrazložil namen in pomen Združenja za slepe v Sloveniji ter predlagal program, ki je v poznejših obdobjih Združenja slepih Slovenije usmerjal delo organizacije. Vinko Roš je bil izvoljen za predsednika glavnega odbora združenja. Tajnica je postala Milica Pretnar. Ker je bila slepa, so ji kot pomoč izvolili še Marijana Pavčiča. Za prvo povojno obdobje je značilno precej menjav na mestu tajnika. Združenje slepih Jugoslavije za Slovenijo je v jugoslovansko združenje že takoj po ustanovitvi imenovalo svoje predstavnike, ki so v njem delovali do razpada Jugoslavije.

Na podlagi odločbe Ministrstva za notranje zadeve dne 12. septembra 1945 je nato isto ministrstvo (njihov obče upravni oddelek) dne 19. novembra 1946 izdalo odločbo št. 8185/3-46, s katero je vso nepremično in premično imovino razpuščenega Društva slepih desekvestiralo in izročilo v last Združenja slepih Jugoslavije, federalnemu odboru Slovenije v Ljubljani z naslovom Gradišče 7, Ljubljana. Po odločbi je bilo Združenju slepih Jugoslavije, federalnemu odboru Slovenije v Ljubljani, naloženo, da prevzame imovino od dosedanjega skrbnika in samo poskrbi za zemljiško knjižni prepis lastninske pravice na nepremičninah (to je stanovanjska hiša z vrtom v Novih Jaršah 79, četrt Moste).

Kmalu po tem so se začela ustanavljati poverjenišтва (osnovne organizacije slepih, iz katerih so se preoblikovala društva) za posamezna območja. Naloge poverjenikov so bile odkrivanje slepih na terenu in njihovo včlanjevanje v organizacijo, otroke pa so



Leta 1920 je bilo v tej stavbi na Streliški ulici v Ljubljani ustanovljeno Podporno društvo slepih (Foto: arhiv ZDSSS).

pošiljali na šolanje v Zavod za slepe, pozneje Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani.

3.6.1 Razmah naše invalidske organizacije in njenih dejavnosti

Leta 1947 je razširjena dejavnost zahtevala ustanavljanje okrajnih združenj slepih s sedeži pri takratnih okrajnih ljudskih odborih (Ljubljana, Kranj, Maribor, Celje, Novo mesto in drugje). Ustanovitev okrajnih društev je bila tudi izraz vedno večjih potreb članstva in razširjene dejavnosti organizacije. Pomen društev je vedno bolj naraščal na različnih področjih: izobraževanju, zaposlovanju, kulturno-prosvetni dejavnosti, športu in rekreaciji, reševanju stanovanjskih in socialno-zdravstvenih vprašanj. Navajamo primer ustanovitve ljubljanskega društva slepih:

»Ministrstvo za notranje zadeve je na podlagi prošnje Združenja slepih Jugoslavije, podružnice Ljubljana in okolica, pod št. 71/49 z dne 15. junija 1949 na dan 24. septembra 1949 izdalo odločbo številka IV-3579/2-9, s katero je odločilo, da Združenju slepih Jugoslavije, podružnici za mesto Ljubljana in okolico s sedežem v Ljubljani ter delovnim področjem za Ljubljano – mesto in okolico, dovoli ustanovitev in delovanje

kot podružnici Združenja slepih Jugoslavije, Glavnega odbora Slovenije v Ljubljani. To odločbo je prejel takratni prvi podpisnik prijave Združenja slepih Jugoslavije, podružnice za mesto Ljubljana in okolico tov. Dolinar Franc, pletarski mojster, bivališče v Ljubljani, Marmontova 24.«

Po ustanovitvi novih okrajev leta 1955 se je organizacija slepih znova preimenovala. Na tretjem kongresu Združenja slepih Jugoslavije, ki je potekal novembra 1956, je bil sprejet nov statut, centralni svet Združenja slepih Jugoslavije pa se je preimenoval v Okrajni odbor Zveze slepih Jugoslavije. Temu so sledile republiške organizacije in plenum Glavnega odbora Združenja slepih Slovenije je leta 1957 prilagodil svoja pravila Statutu jugoslovanske zveze slepih. Združenje slepih Slovenije se je tedaj preimenovalo v Zvezo slepih Slovenije (ZSS), Glavni odbor pa v Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

Na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja se je dejavnost razširila tudi na skrb za slabovidne po vsej Sloveniji. Po ustavnih spremembah v letu 1974 se je 10. decembra 1974 Zveza slepih Slovenije preimenovala v Zvezo slepih in slabovidnih Slovenije (ZSSS).

Zaradi potrebe po drugačni ureditvi naše nacionalne invalidske organizacije, ki naj bi jo sestavljale pravne osebe, torej društva slepih in slabovidnih, ne pa fizične osebe, ki so se že tako včlanjevale v osnovne organizacije oziroma društva, se je Zveza slepih in slabovidnih Slovenije dne 7. aprila 1976 preimenovala in preoblikovala v Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije (ZDSSS), kakršna je še danes. (Opomba: »Republiški sekretariat za notranje zadeve je dne 7. aprila 1976 izdal odločbo št. 16/4-S-024-18/68, s katero je v register društev vpisal prej navedeno spremembo naziva naše zveze; iz ZSSS v ZDSSS.«)

3.6.2 Kronologija spreminjanja naziva upravljavca posestva na Okroglem

V letu 1958 je bila s sklepom OLO Kranj št. 03/5-204/2-38 z dne 7. julija 1958 za upravni organ za upravljanje predmetnih nepremičnin, takrat vpisanih v ZK vi. št. 17 k.o. Okroglo in ZK vi. št. 161 k.o. Zgornja Besnica, določena Zveza slepih Slovenije, Glavni odbor v Ljubljani. Na podlagi sklepa je bila v zemljiški knjigi izbrisana zaznamba dotedanjega upravnega organa OLO Kranj in vpisana zaznamba novega upravnega organa, t. i. Zveze slepih Slovenije – Glavni odbor v Ljubljani.

Iz v spis priložene odločbe Upravne javne varnosti z dne 25. maja 1954 ter nadaljnjih odločb Republiškega sekretariata za notranje zadeve z dne 12. januarja 1963, z dne 13. maja 1968, z dne 10. decembra 1974, z dne 7. aprila 1976, z dne 16. aprila 1979 in z dne 5. junija 1985 je razvidno, da se je na podlagi navedenih odločb podelilo dovoljenje

za nadaljnje delo Združenju slepih Slovenije s sedežem v Ljubljani, nato pa Zvezi slepih Slovenije v Ljubljani. Zveza se je tudi vpisala v register društev.

Na podlagi odločbe z dne 10. decembra 1974 se je Zveza slepih Slovenije preimenovala v Zvezo slepih in slabovidnih Slovenije ter se na podlagi odločbe z dne 7. aprila 1976 vpisala v register društev, medtem ko je z odločbo z dne 5. junija 1985 zveza spremenila statut. V letu 2006 se je v zemljiški knjigi zaznamovala sprememba naziva upravnega organa Zveze slepih in slabovidnih – Glavni odbor v Ljubljani v Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije, Groharjeva 2, Ljubljana, s čimer so se zemljiškoknjižni podatki uskladili z dejanskim stanjem.

3.6.3 Slepí opravljajo samostojne poklice

Med obema vojnama je bilo zaposlenih zelo malo slepih, čeprav je Podporno društvo slepih želelo organizirati lastne delavnice, v katerih bi se slepi člani priučili in nato zaposlili v tradicionalnih obrteh, predvsem pletarstvu in ščetkarstvu. Po drugi svetovni vojni je bilo iskanje možnosti za zaposlitev slepih eden glavnih poudarkov dela Združenja slepih.

V petdesetih letih prejšnjega stoletja se je začelo pospešeno zaposlovanje v industriji, še posebej pri embaliranju raznih izdelkov in delu na hišnih telefonskih centralah. V drugi polovici petdesetih let prejšnjega stoletja pa je zaposlovanje doseglo vrh.

Klasične obrti (pletarstvo in ščetkarstvo) so zaradi konkurence industrijskih izdelkov skoraj povsem opustili. V teh obrteh so se zaposlovali le še redki posamezniki. Predvsem od osedemesetih let prejšnjega stoletja pa se je vse več slepih in slabovidnih tudi visokošolsko izobraževalo.

Eno od vprašanj, ki je takoj po vojni najbolj zaposlovalo takratno Združenje slepih Jugoslavije za Slovenijo, je bilo, kako zagotoviti ustrezna sredstva za delovanje, s širitvijo dejavnosti pa tudi ustrezne prostore. V povojnih letih se je sedež Združenja slepih večkrat preselil, leta 1962 pa je Zveza slepih Slovenije s strani Izvršnega sveta Socialistične republike Slovenije pridobila prostore na Groharjevi ulici 2, kamor je postopoma preselila svojo dejavnost, tja pa se je najpozneje leta 1967 iz Zavoda za slepo mladino preselila tudi tiskarna.

3.6.4 Prednostno zaposlovanje slepih in slabovidnih

Zakon o zaposlovanju slepih invalidnih oseb (ZZSIO) je stopil v veljavo 24. 4. 1970 in je veljal vse do Začetka izvajanja kvotnega sistema zaposlovanja invalidov iz 62. Člena

Zakona o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov (ZZRZI) 25. 4. 2004. Po ZZSIO so bile delovne in druge organizacije dolžne na izpraznjena in novo odprta delovna mesta telefonistov v prvi vrsti zaposlovati slepe invalidne osebe, ki so bile usposobljene za delovna mesta, če so izpolnjevale tudi vse ostale splošne pogoje za delo iz prvega odstavka 20. člena temeljnega zakona o delovnih razmerjih.

Republiški sekretar za delo je potem, ko je dobil mnenje Zveze slepih Slovenije, določil s pravilnikom, kakšna delovna mesta telefonistov so primerna za slepe invalidne osebe, ki so usposobljene za takšna dela, kakšna druga dela lahko opravljajo slepe invalidne osebe, obenem z delom telefonista ter kdo ugotavlja delovno usposobljenost slepe invalidne osebe za posamezno delovno mesto.

Delovne in druge organizacije so bile dolžne obvestiti Zvezo slepih Slovenije o vsakem prostem delovnem mestu, na katerega so bile dolžne zaposliti slepe invalidne osebe.

Viri:

Mlekuž, Vekoslav [ur.] (1969): *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

Mihelič, Blaž, Čufer, Barbara (2005): *Podaj mi roko: 85 let organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Portal IUS-INFO. Dostopno na: <https://www.iusinfo.si/>

Arhiv ZDSSS.

3.7 Karel Jeraj

Rodil se je 4. 7. 1874 na Dunaju, umrl pa 30. 12. 1951 v Ljubljani. Mama je bila Čehinja, oče pa je izhajal iz kmečke družine s Smlednika. Na Dunaju je bil revirni policijski inšpektor. Oba starša sta izhajala iz glasbenih rodbin. Karlov stric je bil znameniti skladatelj Gregor Rihar.

Po končani ljudski šoli in gimnaziji je Karel Jeraj na dunajskem konservatoriju, kjer je bil njegov profesor tudi Anton Bruckner, diplomiral iz violine.

Karel Jeraj je bil najprej učitelj violine pri glasbeni matici v Ljubljani, nato pa je odšel v London, kjer je v hudi konkurenci postal vodja Imperialnega britanskega glasbenega inštituta, s katerim je koncertiral po številnih evropskih mestih. Zatem je skupaj s prijateljem, skladateljem Georgeom Enescujem kot violinist odšel na turnejo po Romuniji. Leta 1900 se je vrnil na Dunaj, kjer je bil med 45 kandidati izbran za rednega člana in koncertnega mojstra orkestra dunajske dvorne opere in filharmonije, ki ga je vodil Gustav Mahler. Član orkestra je ostal do spomladi 1919. Koncertiral je po več evropskih mestih. Leta 1910 je bil imenovan za dvornega glasbenika, prevzel pa je tudi glasbeni pouk v gluhonemnici v Purkersdorfu pri Dunaju. Leta 1912 se je v Purkersdorfu prvič srečal s slepimi, ki so imeli v sklopu gluhonemnice svoj zavod. Poučeval jih je violino in zelo ambiciozno zastavil pouk glasbe. Ob izbruhu prve svetovne vojne je bil v Purkersdorfu organiziran lazaret. Karel Jeraj je s poškodovanimi v vojni, med njimi je bilo mnogo slepih, pripravil vrsto koncertov.

Po končani prvi svetovni vojni se je skupaj z ženo, znano pesnico Vido Jeraj, preselil v Ljubljano. Tu je postal član orkestra narodne opere in profesor violine na konservatoriju v Ljubljani. Prvi je redno prirejal koncerte za mlade, za kar je bil odlikovan z redom Sv. Save. Na oder je med drugimi deli postavil Prešernovo Lepo Vido in na novo tudi Gorenjskega slavčka.

Po drugi svetovni vojni, ko se je Zavod za slepo mladino preselil v Ljubljano, je ravnateljica Bogomira Dobovšek upokojenega profesorja Karla Jeraja povabila, naj v zavodu organizira glasbeni pouk. Ta je z delom v ljubljanskem Zavodu za slepo mladino pričel leta 1947. Vzpostavil je klavirsko in violinsko šolo, godalni orkester ter več zborov. Nekaj posebnega je bil orkester orglic, v katerem so sodelovali predvsem učenci, ki so bili slepi in brez ene roke, saj je bilo zanje igranje na orglice lažje. Za vse sestave je priredil mnogo skladb, s katerimi so nastopili na številnih akademijah v Sloveniji, pa tudi v Beogradu. Najodmevnejša je bila akademija ob stoletnici smrti Louisa Braila leta 1951, ki je potekala v dvorani ljubljanske filharmonije.



Karel Jeraj (Foto: arhiv ZDSSS).



Karel Jeraj s sodelavci (Foto: arhiv Centra IRIS).

Karel Jeraj je umrl sredi svojega zelo plodnega sodelovanja s slepo in slabovidno mladino.

Za svoje delovanje je prejel visoko državno priznanje Red dela prve stopnje. Njegovi gojenci so ga ohranili v zelo lepem spominu. Slepí in slabovidni so 26. 3. 1957 v Ljubljani ustanovili kulturno-prosvetno in športno-rekreativno društvo, ki so ga poimenovali po Karlu Jeraju.

Viri:

[več avtorjev] (2019): *Slovenska biografija – Karel Jeraj*: Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi255373/>

Golob, Marija: Bogomira Dobovšek. *Naša Komuna* 16-17/XXXII [11. oktober 1994].

Spletna stran www.kpsrd.si.

https://sl.wikipedia.org/wiki/Karel_Jeraj (16. 2. 2020)

3.8 Milica Debeljak

Rodila se je 4. 4. 1915 na Zgoši pri Begunjah, umrla pa 26. 11. 2017 v Trziču. Čeprav je bila slepa od rojstva, je s šolanjem pričela v domačem kraju, kasneje pa odšla v šolo za slepe v Zemunu in končala meščansko šolo v Trziču. Zatem je ponovno odšla v Zemun, kjer je postala strokovna učiteljica glasbe.

Že pred drugo svetovno vojno je učila na meščanski šoli v Trziču, po vojni pa se je zaposlila na gimnaziji v Trziču. Leta 1947 je bila med ustanovitelji in prva ravnateljica glasbenega tečaja v Trziču, ki se je čez dve leti preimenoval v glasbeno šolo. Tam je poučevala do upokojitve, kot ravnateljica pa je leta 1953 odstopila, saj je imela obilo dela s poučevanjem na več drugih šolah, dve leti tudi v Zavodu za slepe v Ljubljani. Tudi po upokojitvi je številne otroke poučevala pri sebi doma, predvsem klavir in harmoniko.

Viri:

Padežnik, Stane (2000): *Ustvarjalnost ne pozna teme*. Ljubljana: PAST [samozaložba].

Pavlin, Luka, Žitnik Metaj, Natalija, Zavrl Žlebir, Danica (2018): *Upam si, zato zmorem: Zbornik ob 70-letnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj*. Kranj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.



Milica Debeljak (Foto: osebni arhiv).



Milica Debeljak pri igranju klavirja (Foto: arhiv ZDSSS).

3.9 Franc Rožanec

Rodil se je 16. 11. 1925 v Begunjah pri Cerknici, umrl pa 6. 8. 1984 v Ljubljani, kjer je živel večji del življenja.

Oslepel je med drugo svetovno vojno pri zbiranju orožja. Kot slep vojni invalid je leta 1944 prišel v Zavod za slepo mladino v Ljubljani. Pri izbiri poklica se je, vedoželjen kot je bil, odločil za študij na učiteljišču. Po njegovem uspešnem zaključku se je vpisal še na Pedagoško akademijo v Ljubljani ter diplomiral iz tiflopedagogike, zgodovine in geografije. Ker mu to še vedno ni bilo dovolj, je v Zagrebu zaključil študij defektologije in si pridobil naziv profesor defektologije. Vneto zanimanje za esperanto je nadgradil s pridobitvijo diplome za poučevanje esperanta na osnovnih šolah. Leta 1950 se je kot učitelj zgodovine in zemljepisa zaposlil v Zavodu za slepe, po potrebi pa poučeval še druge predmete: spoznavanje narave in družbe, slovenščino, ruščino ter esperanto. Delal je tudi kot vzgojitelj v internatu Zavoda za slepe. Leta 1972 je postal ravnatelj v Zavodu za slepo in slabovidno mladino ter na tej funkciji ostal vse do smrti. Kot ravnatelj je uvedel kabinetni pouk, celodnevno osnovno šolo ter pouk orientacije in mobilnosti. Njegova velika zasluga je, da so v šoli leta 1984 zgradili sodobno telovadnico. V času njegovega ravnateljstva je Zavod za slepo in slabovidno mladino leta 1975 gostil prvo evropsko konferenco učiteljev slepih in slabovidnih.



Franc Rožanec (Foto: osebni arhiv).

France Rožanec je od leta 1968 na Pedagoški akademiji predaval predmeta tiflopedagogika in tiflomotorika. Bil je tudi član vladnega sveta Socialistične republike Slovenije za socialno varstvo, kjer je zastopal slepe.

Leta 1946 je bil član ustanovne skupščine Združenja slepih Jugoslavije za Slovenijo. Od leta 1947 je bil član glavnega odbora. Krajše obdobje je opravljal tudi naloge tajnika odbora. Med letoma 1952 in 1960 je bil predsednik Združenja slepih za Slovenijo. V času njegovega predsedovanja je dokončno zaživela brajeva tiskarna, v kateri so tiskali brajeve časopise in učbenike. Ker je združenje delovalo v majhnih prostorih, si je ves čas prizadeval za večje prostore. Veliko pozornost je namenjal tudi izboljšanju socialnega položaja slepih in iskanju novih možnosti za zaposlovanje. Leta 1960 je kot predsednik odstopil, a ostal še naprej aktiven član organizacije. Med drugim je bil 24 let odgovorni urednik časopisa *Moj prijatelj*.

Viri:

Mlekuž, Vekoslav [ur.] (1969): *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

Golob, Marija [ur.](1999): *Pot k svetlobi*. Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino.

3.10 Zgodovina medobčinskih društev slepih in slabovidnih

3.10.1 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Celje

Začetki Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Celje (MDSS Celje) segajo v leto 1948, ko je bila ustanovljena Osnovna organizacija slepih v Celju (OOSCE). V takšni statusni obliki je delovala do sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko je bila na podlagi takratnih predpisov o društvih ustanovljena Medobčinska organizacija slepih in slabovidnih Celje (MOSSCE). S tem imenom je organizacija delovala do leta 1997, nato pa se je zaradi novega Zakona o društvih Republike Slovenije preoblikovala v MDSS Celje.

Sedež organizacije je bil na Krekovem trgu v Celju. Na mednarodni dan bele palice, 15. oktobra 2010, pa je bilo slovesno odprtje novozgrajene hiše na Mariborski cesti.

V letih delovanja so se razvrstili in pustili svoj pečat društvu uspešni predsedniki: Ivan Ograjenšek (1950–1960), Rudi Pustinek (1961–1971), mag. Adolf Videnšek (1971–1995), Edvard Vodeb (1995–2013), Ladislav Humski (2013–2014) in od leta 2014 znova Edvard Vodeb.

Trenutno društvo pokriva območje triintridesetih občin celjske regije.

Organizirano imamo bivalno skupnost v petih bivalnih enotah, kjer se slepi in slabovidni usposobijo za bivanje in samostojno življenje. Za ohranjanje zdravja in življenjske energije je od leta 1997 vsem članom MDSS Celje na voljo tudi počitniška hišica v Termah Olimia v Podčetrtku, koristijo pa jo lahko tudi drugi zainteresirani.

3.10.2 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Koper

Začetki delovanja Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Koper (MDSS Koper) segajo v leto 1948. Takratni referent za socialno skrbstvo in zdravstvo v okraju Sežana, tovariš Oskar Pegan, je 17. julija 1948 sklical ustanovni sestanek slepih iz omenjenega okraja. Ustanovnega sestanka se je od 60 evidentiranih slepih iz tega okraja udeležilo 15; skoraj vsi so bili žrtve vojnega nasilja in zato obravnavani po službeni dolžnosti. Gre torej za povojno obdobje, ko je bilo primorsko ozemlje razdeljeno na cono A, ki je bila pod upravljanjem britanskih zavezniških sil, in B, ki je bila pod oblastjo jugoslovanske vojske. Na ustanovnem sestanku je bil izvoljen tričlanski odbor Združenja slepih za okraj Sežana (ZSS). Za prvega predsednika je bil izvoljen Emil Babič, za tajnika Oskar Pegan, za člana odbora pa Avguštin Kosmina. Zaradi nemirnih

časov je že nekaj mesecev po ustanovitvi delovanje takratnega združenja zamrlo vse do 7. oktobra 1953, ko je bila vnovič sklicana konferenca za okraj Sežana, ki se je je udeležilo 39 od 41 evidentiranih slepih iz Sežane. Za novega predsednika so izvolili Avguščina Kosmina.

Prelomno leto organiziranosti slepih na področju delovanja zdajšnjih desetih občin je bilo leto 1955, ko so se slepi 7. avgusta 1955 po sprejetju londonskega sporazuma, s katerim sta se razmejili coni A in B, zbrali na skupščini slepih postojnskega okraja. Na tem je bila dana pobuda za ustanovitev skupne zveze za takratne okraje: Koper, Postojno, Sežana in Ilirsko Bistrico. Tako so že 18. avgusta 1955 na prvi plenarni seji slepih iz celotnega območja, pripadajočega Jugoslaviji, ustanovili Zvezo slepih Koper (ZSKP) s prvim sedežem v Piranu, kmalu nato v Kopru. Vse od takrat MDSS Koper pokriva območje na območju občin Koper, Izola, Piran, Hrpelje-Kozina, Ilirska Bistrica, Pivka, Postojna, Divača, Sežana in Komen.

3.10.3 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Kranj

Leta 1948 so bile na Gorenjskem ustanovljene tri organizacije, namenjene slepim in slabovidnim, in sicer v Škofji Loki, Kranju in na Jesenicah. Po krajšem času so se zaradi objektivnih okoliščin združile v eno organizacijsko enoto, ki od leta 1997 deluje pod imenom Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Kranj (MDSS Kranj). Nova oblika organiziranosti, ki smo ji priča še danes, bolj učinkovito in lažje izvaja določene programe, ki jih narekujejo specifične potrebe, povezane z okvaro vida.

Po združitvi podružnic v eno organizacijo je njeno vodstvo prevzela Milica Debeljak, za njo pa je predsedniški položaj prevzel Nace Ušlakar, ki je to funkcijo opravljal polnih 17 let. Za njim so se zvrstili še predsedniki Ciril Drinovec, Silvo Hostnikar, Emil Muri, Anton Žakelj in Franci Pirc. Trenutno predsedniško funkcijo kranjskega društva opravlja Emil Muri. K uspešnemu delovanju društva so pripomogli tudi tajniki, ki so vodili celotno operativo, in uslužbenci, ki so vodili našo delovno skupnost. Tajniško funkcijo so opravljali Francka Jeraj, Anica Okorn, Ciril Drinovec, Emil Muri in Beno Virt, ki to delo opravlja še danes.

3.10.3.1 *Silvo Hostnikar*

Rodil se je 4. 12. 1923 v Puščavi na Pohorju, umrl pa 10. 1. 1984 v Kranjski Gori. Ob začetku druge svetovne vojne je bil mobiliziran v nemško vojsko, kjer je v eni izmed akcij izgubil vid, poškodovani pa je imel tudi roki. Leta 1946 je prišel v dom slepih v Škofjo Loko, kjer je leta 1950 prevzel metlarsko obrt.

V domu v Škofji Loki je bila leta 1948 ustanovljena podružnica združenja slepih za Slovenijo, katere prvi predsednik je bil Hostnikar. Leta 1956 je bila ukinjena in pridružena kranjskemu društvu, ki mu je Silvo Hostnikar predsedoval v letih 1963–1965 in 1980–1984.

Med mnogimi priznanji je bil Silvo Hostnikar zelo ponosen na zlati znak Rdečega križa Jugoslavije, saj je 36-krat daroval kri.

Viri:

Pavlin, Luka, Žitnik Metaj, Natalija, Zavrl Žlebir, Danica (2018): *Upam si, zato zmorem: Zbornik ob 70-letnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj*. Kranj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.



Silvo Hostnikar (Foto: osebni arhiv).

3.10.3.2 Nace Ušlakar

Nace Ušlakar (po domače Jakčev) se je kot edini otrok v družini rodil 27. 7. 1931 kmečkim staršem v Prebačevem pri Kranju, umrl pa 26. 4. 1998 na Golniku. Veselje staršev ob rojstvu sina je kmalu skalila ugotovitev, da si bo moral njun edinec življenje v primerjavi s sovrstniki urediti nekoliko drugače. Vzrok za to je bila prirojena stoočstotna okvara vida.

Breme slepote je Ušlakar prvič močneje občutil, ko je moral zaradi slepote zapustiti domače ognjišče in oditi na šolanje v Zavod za slepo deco v Kočevje. Med drugo svetovno vojno je moral šolanje začasno prekiniti. Po koncu vojne vihre ga je nadaljeval v Centru za rehabilitacijo in varstvo slepih v Škofji Loki, kjer se je izučil pletarske obrti in se kot pletar za krajši čas tudi zaposlil. Nato si je kot telefonist zaposlitev našel v Kranju. Na področju telefonije je pridobil še dodatno znanje, kar mu je omogočilo, da je v Centru za rehabilitacijo slepih in slabovidnih v Škofji Loki (kjer je bil internat s poklicno šolo) poučeval telefonijo, na telefonski centrali pa kot inštruktor usposabljal bodoče telefoniste, ko so bili na praksi pri njem v službi. Svoje bogate izkušnje je nesebično razdajal številnim generacijam slepih in slabovidnih, ki so si kot telefonisti služili kruh.



Nace Ušlakar (Foto: arhiv MDSS Kranj).

Med slepimi in slabovidnimi je bil zelo priljubljen. Za prijatelje in znance je pletel košare, družinam slepih in slabovidnih pa je namenil koške za novorojenčke in otroške vozičke, s katerimi so se igrale deklice.

Dejaven je bil tudi v organizacijah slepih in slabovidnih. Sedemnajst let je uspešno predsedoval Odboru osnovne organizacije Zveze slepih Kranj in bil član najrazličnejših vodstvenih organov Zveze slepih Slovenije. Poleg splošnih sposobnosti za delo v organizacijah velja omeniti njegovo vlogo na kulturnem področju. Kot nadarjen glasbenik je vrsto let sodeloval z različnimi glasbenimi zasedbami in nekaj časa vodil mešani pevski zbor, v katerem so prepevali slepi in slabovidni. Dolga leta je kot organist sodeloval v cerkvi in različna družabna srečanja popestril s harmoniko.

V organizacijo, danes poznano kot MDSS Kranj, je uvajal vrsto aktivnosti, ki so pripomogle k polnosti življenja slepih in slabovidnih. Sledi njegovega dela v organizaciji čutimo še danes, ko izvajamo različne dejavnosti, načrtovane v okviru naših programov.

Viri:

Pavlin, Luka, Žitnik Metaj, Natalija, Zavrl Žlebir, Danica (2018): *Upam si, zato zmorem: Zbornik ob 70-letnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj*. Kranj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.

3.10.3.3 Ciril Drinovec

Rodil se je 3. 7. 1939 v Srednji vasi pri Podbrezjah, umrl pa 26. 10. 2013 v Kranju. Med drugo svetovno vojno je bil skupaj z družino interniran v Srbijo. Po vrnitvi domov se je ponesrečil z bombo, ki jo je našel v domači hiši, in oslepel.

Osnovno šolo je končal v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Šolanje je nadaljeval na srednji šoli za fizioterapevte v Beogradu in se v Kranju zaposlil kot fizioterapevt, nato pa je ob delu končal še višjo šolo za fizioterapevte ter višjo šolo za organizacijo dela.

Med letoma 1975 in 1980 je bil predsednik MDSS Kranj. Na tem društvu je bil od 1980 do upokojitve leta 1995 tajnik.

Dejaven je bil na športnem področju, še posebej pri golbalu in šahu. Bil je član glasbene skupine Okroglo. Pomembno sled je pustil tudi v Društvu civilnih invalidov



Ciril Drinovec (Foto: arhiv ZDSSS).

Kranj ter v Zvezi društev civilnih invalidov Slovenije in Jugoslavije. Vse te organizacije je tudi vodil.

Viri:

Pavlin, Luka, Žitnik Metaj, Natalija, Zavrl Žlebir, Danica (2018): *Upam si, zato zmorem: Zbornik ob 70-letnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj*. Kranj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.

3.10.3.4 Pavel Pirc

Rodil se je 11. 1. 1915 na Križatah pri Moravčah, umrl pa 26. 7. 1998 v Škofji Loki. Vid je izgubil pri starosti 15 let, ker ga je kot pastirja krava z rogom udarila v oko, kasneje pa se je vnelo še drugo. Osnovno šolo je obiskoval v šoli za slepe v Kočevju. Kasneje je nekaj let na domu pletel izdelke za prodajo. Po drugi svetovni vojni je delal kot pletar v domu v Škofji Loki in kot prvi slep človek pri nas leta 1948 opravil mojstrski izpit za pletarja. Te obrti je učil tudi mlajše. Izučil jih je 52. Bil je tako spreten, da je srednje velik cekar s pletenim dnom izdelal v treh urah.

Na različnih področjih je bil aktiven v MDSS Kranj. Leta 1946 je bil izvoljen v prvi odbor Združenja slepih Jugoslavije, podružnice za Slovenijo.



Pavel Pirc (Foto: osebni arhiv).

Viri:

Padežnik, Stane (2000): *Ustvarjalnost ne pozna teme*. Ljubljana: PAST [samozaložba].

Pavlin, Luka, Žitnik Metaj, Natalija, Zavrl Žlebir, Danica (2018): *Upam si, zato zmorem: Zbornik ob 70-letnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj*. Kranj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.

3.10.4 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Ljubljana

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Ljubljana (MDSS Ljubljana) deluje od 24. septembra 1949. Najprej je bilo organizirano v okviru Združenja slepih Jugoslavije – Glavni odbor za Slovenijo kot Podružnica za mesto Ljubljana in okolico s sedežem v Ljubljani in z delovnim področjem za Ljubljano – mesto in okolico. V Kamniku, Kočevju

in Trbovljah so obstajale samostojne podružnice slepih in slabovidnih, ki so se več let povezovale v osnovno organizacijo. Leta 1971 so se tudi združile z ljubljansko, delovnim območjem v osrednji slovenski regiji, kot ga pokrivamo še danes, z izvajanjem nekaterih programov pa ga v zadnjem času celo presegamo.

MDSS Ljubljana ima (tako kot druga društva, ki spadajo pod okrilje ZDSSS) status invalidske organizacije ter združuje slepe in slabovidne z območja Mestne občine Ljubljana in devetintridesetih občin širše ljubljanske regije. Na leto pridobimo približno trideset novih članov.

Sredstva za delovanje pridobivamo (tako kot druga društva) od subvencij občin za izvajanje posameznih socialnih programov, članarin in fundacije FIHO. Za izvajanje programov namenjamo tudi lastna sredstva, ki jih dobimo od naše loterijske dejavnosti. Pomemben vir sredstev so tudi donacije različnih darovalcev in Lions klubov, ki so nam v veliko pomoč, predvsem pri nakupu prilagojenih tehničnih pripomočkov za naše šolajoče se otroke in mladostnike.

3.10.5 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Maribor

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Maribor (MDSS Maribor) stoji ob strani slepim in slabovidnim z območja podravske regije že od leta 1948. Takrat so se dogovorili, da naj bi tam, kjer živi v enem okraju več kot dvajset slepih, nastali okrajni odbori organizacije.

Prvi podružnični odbor združenja slepih je bil 4. aprila 1948 v Ljutomeru, avgusta istega leta pa tudi v Mariboru in jeseni še na Ravnah na Koroškem. Ustanovnega občnega zbora podružničnega odbora združenja slepih v Mariboru, ki je bil v restavraciji Rotovž v Mariboru, se je udeležilo 32 članov. Sedež mariborskega odbora je bil najprej v prostorih socialnega skrbstva na Sodni ulici, v letih od 1951 do 1956 pa v prostorih trgovine slepih na Gosposki 24 v Mariboru.

Naslovi organizacij na terenu so se od leta 1948 do danes večkrat spremenili, saj so se prilagajali zakonskim predpisom, spreminjanju lokalne in teritorialne lokalne samouprave ter sestavi članstva v društvu. Podružnični odbor združenja slepih se je 18. septembra 1954 preimenoval v Okrajni odbor združenja slepih Slovenije v Mariboru (OOZSSMB). Deloval je na območju Maribora in okolice, sedež pa je imel na Tyrševi ulici 4. Vanj je bilo včlanjenih 131 oseb. Po ustanovitvi novih okrajev 1955. leta se je organizacija slepih spet preimenovala, tokrat v Zvezo slepih Slovenije – odbor osnovne organizacije Maribor –, ki se ji je pridružilo še ptujsko društvo. Leta 1965 je prišlo do vnovične reorganizacije, saj se je iz mariborskega društva izločilo ptujsko. Mariborska

organizacija je imela tisto leto 250 članov, od takrat pa deluje na območju občin Maribor, Dravograd, Lenart, Pesnica, Radlje, Ravne, Ruše, Slovenska Bistrica in Slovenj Gradec.

Sedež društva se je leta 1968 s Tyrševe ulice preselil na Gospejno 11, kjer deluje še danes. Leta 1976 se je društvo, v katero je bilo vključenih več kot 300 slepih, preimenovalo v MDSS Maribor. Dve leti pozneje so na občnem zboru sprejeli spremembo pravil društva in med člane začeli vključevati tudi slabovidne.

MDSS Maribor deluje na območju koroške in podravske regije, vanj pa je vključenih 767 oseb, od tega 430 slepih in 337 slabovidnih.

3.10.6 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Murska Sobota

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Murska Sobota (MDSS Murska Sobota) je bilo ustanovljeno leta 1948. Društvo ne razpolaga z dokumentom o ustanovitvi, novinarski prispevki pa razkrivajo, da je bila na drugem občnem zboru slepih po vojni v Ljutomeru za predsednico prvega slovenskega odbora slepih na terenu izvoljena Veronika Žižek.

Od ustanovitve naprej je MDSS Murska Sobota pridobivalo vse več članov, s tem pa so se širile tudi obveznosti, predvsem na področju zaposlovanja in evidentiranja novih članov. Pozornost so posvečali ogroženim članom, za katere so zbirali denar in jim zagotavljali finančno pomoč. Do leta 1989 je društvo delovalo v majhni pisarni gradu Murska Sobota. S preselitvijo društvene pisarne v prostore nekdanje kirurgije na Ulico arhitekta Novaka 4 pa se je razmahnila tudi njegova dejavnost.

MDSS Murska Sobota danes deluje na območju sedemindvajsetih občin Pomurja in edino na tem območju izvaja posebne socialne programe za osebe z okvarami vida.

Pri prepoznavnosti društva, pomoči slepim in slabovidnim ter vključevanju društva v vse segmente lokalnega in mednarodnega okolja je neprecenljivo vlogo opravil Anton Tonček Kos, dolgoletni predsednik MDSS Murska Sobota. Na njegovo pobudo je bila na prireditvenem prostoru letališča Rakičan pri Murski Soboti v letu 2003 izvedena sklepna prireditev v okviru Evropskega leta invalidov, na kateri je sodelovalo okoli tisoč invalidov iz različnih invalidskih in humanitarnih organizacij ter številni funkcionarji iz lokalnega in mednarodnega okolja. Leta 2002 pa je s predsednikom Društva slepih Lenti, Belom Kovacsem, podpisal pogodbo o mednarodnem sodelovanju med društvoma. V naslednjih letih se je sodelovanje razširilo še na druge partnerje na obmejnem območju Avstrije, Madžarske in Slovenije.

3.10.7 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Nova Gorica

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Nova Gorica (MDSS Nova Gorica) deluje že od leta 1948. Trenutno je v društvo včlanjenih 231 članov iz trinajstih občin na Severnem Primorskem.

Društvo vodi predsednik Igor Miljavec. Poleg njega pa so na društvu zaposleni še štirje strokovni delavci – Petra Figelj, Edvard Strosar, Kristina Rupnik in Lavra Poniž – ter dve osebni asistentki – Nataša Fortunat in Mojca Pustovrh.

Društvo se financira s prijavljanjem na razpise. Približno 40 odstotkov sredstev pridobimo od Fundacije za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji, preostalih 60 pa od Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, 13. občin Severne Primorske, Lions klubov Severne Primorske ter različnih donatorjev.

3.10.8 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Novo mesto

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih iz Novega mesta (MDSS Novo mesto) deluje od leta 1948, ko je bilo ustanovljeno poverjeništvo za to področje z nalogo odkrivanja slepih na terenu in njihovo vključevanje v organizacijo. Med drugim so tudi slepe in slabovidne otroke vključevali v šolanje oziroma Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani.

Pomen društva je naraščal tudi na drugih področjih: izobraževanje, zaposlovanje, kulturno-prosvetna dejavnost, šport in rekreacija ter urejanje stanovanjskih in socialno-zdravstvenih vprašanj. V letu 2003 si je na podlagi odločbe Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve pridobilo tudi status invalidske organizacije. Včlanjujemo več kot 200 slepih in slabovidnih oseb iz devetnajstih občin Dolenjske, Bele krajine in Posavja.

Od leta 2005 društvo deluje v novih, večjih poslovnih prostorih, kjer vse posebne socialne programe izvajamo na enem mestu, na naslovu Irča vas 31.

3.10.9 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Ptuj

Okrajno združenje slepih Ptuj je bilo ustanovljeno leta 1947. Na ustanovni skupščini so 11. oktobra 1947 izvolili sedemčlanski odbor, ki ga je vodil predsednik Franc Petek ob pomoči podpredsednika Franca Kajzarja in tajnika Karla Požlepa. Ob ustanovitvi je združenje štelo 25 članov. Njihovo delo ni bilo lahko, saj združenje ni imelo svojega prostora, ampak je gostovalo v prostorih socialnega skrbstva.

Z leti je društvo pridobivalo vse več članov, s tem pa so se širile tudi obveznosti. Njegova vloga je prišla do izraza pri iskanju zaposlitve in evidentiranju novih članov, predvsem mladih, ki jih je bilo treba poslati na šolanje in rehabilitacijo. Posebno pozornost je društvo posvečalo socialno ogroženim. V ta namen je zbiralo finančna sredstva in zagotavljalo finančno pomoč najbolj ogroženim posameznikom. Prebijalo se je skozi boljše in slabše razmere za delo, pa vendar je uspelo zagotavljati nekatere pogoje, ki so bili v posameznem obdobju pomembni. Posebne omembe vredno je prizadevanje na področjih usposabljanja za delo ter zaposlovanja slepih in slabovidnih. Ponosni smo lahko na podatek, da je bil leta 1948 prav na Ptuju zaposlen prvi slepi telefonist, leta 1950 pa še trije.

Precejšnjo oviro za delovanje je vse od začetka predstavljala prostorska utesnjenost. Z vztrajnim prizadevanjem nam je v letu 1988 uspelo zaključiti preureditev starega kopališča v zdajšnje društvene prostore. Za potrebe slepih in slabovidnih pa smo kupili in uredili več bivalnih enot. Društvo ima status invalidske organizacije in deluje na območju devetnajstih občin.

Viri:

Grobovšek, Sanja, Mihelič, Blaž: *Tradicija za prihodnost: 95 let samoorganiziranja slepih in slabovidnih na Slovenskem*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

3.11 Slepí in slabovidni v družbi

Inštitut za slovensko narodopisje in Zgodovinski inštitut Milka Kosa pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije sta v Ljubljani 23. in 24. aprila 2013 organizirala konferenco o položaju slepih in slabovidnih od začetka 19. stoletja do danes. Povzetki s konference so izšli v posebni knjižici z naslovom Slepí in slabovidni v družbi. Med zgodovinsko perspektivo in sodobnimi vprašanji, za katero so poskrbele prej omenjene inštitucije

Konferenco, ki je potekala v Prešernovi dvorani SAZU, sta omogočila Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije. Med konferenco je bila v Atriju ZRC SAZU na ogled razstava Pokrajinskega muzeja Kočevje Edina tema je neznanje: Šolstvo in skrb za slepe in slabovidne na Slovenskem.

Program konference je zajemal predstavitve 41 prijavljenih referentov zgodovinarjev, etnologov, geografov, pedagogov, arhivistov, kustosov, knjižničarjev, arhitektov in urbanistov, računalniških strokovnjakov ter medijskih, kulturnih in zdravstvenih delavcev, ki so obravnavale zgodovinska dejstva in aktualna vprašanja, povezana s slepimi in slabovidnimi: položaj slepih in slabovidnih v družbi od začetka 19. stoletja dalje, razvoj šolstva za slepe otroke in odrasle, zdravstvena vprašanja, komunikacijo, interakcijo z videčimi, dostopnost do knjig, novih medijev, muzejev in umetnosti, mobilnost ... Namen konference je bil medsebojno povezati znanstvenike in strokovnjake, ki se ukvarjajo s slepoto in slabovidnostjo. S konferenco so želeli tudi okrepiti zavedanje o vsakdanjih težavah, s katerimi se slepi in slabovidni srečujejo v sodobni družbi.

Na tem mestu objavljamo izbrane prepise raziskav iz omenjene knjižice za starejše obdobje.

3.11.1 Položaj slepih in slabovidnih v prvi polovici 19. stoletja

V prispevku bo avtorica predstavila dva vidika položaja slepih in slabovidnih v prvi polovici 19. stoletja: delež slepih v večji urbani populaciji (Ljubljana) ter življenjske razmere slepih v urbani družbi.

Začetek 19. stoletja je obdobje, ko je takšna rekonstrukcija mogoča, hkrati pa tudi obdobje, ko se vzpostavlja nov, strokovni odnos do slepote. Odnos do slepih na začetku 19. stoletja lahko rekonstruiramo na podlagi njihovega sicer selektivnega pojavljanja med tistimi, ki so bili deležni določenih oblik formalne podpore. Tako kot na drugih področjih vsakdanjega življenja je seveda neopredeljiv delež slepih ostal neviden; o njih ni ohranjenega nobenega gradiva, saj poleg tega, da so bili nepismeni in da so bili

nepismeni tudi njihovi »skrbniki«, niso bili vključeni v nobeno obliko institucionalne oskrbe ali podpore. Na podlagi gradiva najbolj številčne populacije v osrednjem delu slovenskega ozemlja bo na podlagi izbranih primerov z začetka 19. stoletja opravljena analiza pojavljanja slepote med različnimi starostnimi skupinami: otroki, mladimi in ostarelimi. Čeprav so njihove življenjske zgodbe in okoliščine odraz položaja zgolj dela populacije – tistih, ki so se po svojih možnostih za preživetje uvrščali v spodnji del družbene lestvice –, vendarle razkrivajo številne odtenke odnosa do slepote in slepih, od izražanja religiozne dobrotelosti do družbene odgovornosti in zahtev družbe, da si posameznik sam pridobi del sredstev za preživetje. Rekonstrukcija življenjskih usod, ki bodo ponazarjale odnos do slepih, bo predstavljala drugi tematski poudarek prispevka. V ta spekter pa se do določene mere vključujejo tudi medicina, znanost in politika države.

3.11.2 Vojna slepota – primer prve svetovne vojne in slovenski prispevek k izboljšanju položaja vojnih slepcev

V prispevku želim opozoriti na dva vidika problematike vojne slepote, povezana s prvo svetovno vojno, in sicer želim predstaviti osnovne vzroke vojne slepote, s posebnim poudarkom na avstro-ogrski vojski, ter konkretno (slovensko) dejavnost v skrbi za vojne invalide – slepce.

Delež vojnih slepcev v invalidski populaciji svetovne vojne 1914–1918 je bil nepriemerljivo večji kot v prejšnjih vojnah (1,2–6 % slepih), in sicer zaradi množičnega vpoklica, novih tehnik bojevanja ter novih bojnih sredstev. Po prvi medicinski oskrbi na fronti in v zaledju je bilo izjemnega pomena obdobje rehabilitacije, prevzgoje in resocializacije odraslega, ki si je v dotedanem življenju vse veščine in spoznanja pridobil prav s pomočjo vida, pa je nenadoma oslepel. Vojno slepoto so razumeli in doživljali kot »največjo nesrečo« ne glede na njen travmatski ali netravnatski vzrok.

Pomembno vlogo v procesu rehabilitacije in priprave na novo življenje so odigrale tudi Slovenke. Pri tem je treba v slovenskem okviru, ki pa je pomembno presegal slovenski etnični prostor, omeniti dve imeni, Minko Skaberne in redovnico Franico Vrhunc – sestro Klaro. Obe sta bili dejavni v Odilijinem zavodu za slepe v Gradcu. Minka Skaberne je s slovenskimi redovnicami oblikovala knjižnico za oslepele ter v ta namen izučila 106 žena in deklet za pouk v brajici, v katero so prepisale tudi 100 slovenskih del. Oslepele slovenske invalide je sestra Klara učila obeh pisav za slepe ter strojepisja. Po koncu prve svetovne vojne sta se skupaj s slepimi vrnili v domovino in pomembno pripomogli k ustanovitvi zavoda za slepe v Ljubljani.

3.11.3 Obravnavanje problematike Zavoda za slepe otroke v Kočevju na sejah ljubljanske oblastne skupščine in banskega sveta Dravske banovine

Zavod za slepe otroke v Kočevju in Gluhonemnica v Ljubljani sta bila zavoda za vzgojo otrok s posebnimi potrebami, ki ju je ljubljanski oblastni odbor leta 1927 od države prevzel v upravo. Ob prevzemu so bili v kočevskem zavodu poleg slepih otrok tudi odrasli, ki so oslepelili v vojni, in nekaj takih, ki so oslepelili zaradi drugih vzrokov. Ljubljanski oblastni odbor se je zavedal, da se zavod zaradi prostorske stiske ne more razvijati in da tudi bivanje mladine in odraslih v enem poslopju ni primerno. Čeprav so bili rezultati prevzema zavoda v upravo ljubljanske oblasti pozitivni, saj se je oblastnemu odboru posrečilo doseči ravnovesje v oblastnem proračunu in s tem zavodu nuditi zadostna sredstva za nemoteno delo, do rešitve prostorskega vprašanja ni prišlo.

Zaradi velike gospodarske krize, ki je v prvi polovici 30. let zajela tudi Dravsko banovino, se je zavod soočil s pomanjkanjem sredstev. Še vedno je deloval v premajhnih prostorih, problematična pa je bila tudi oddaljenost od drugih učnih zavodov ter prometnega in kulturnega središča banovine.

V obdobju postopnega gospodarskega okrevanja banovine od leta 1935 dalje je banovinska oblast prostorski problem zavoda poskušala rešiti z oblikovanjem posebnega denarnega sklada, s pomočjo katerega bi kupili poslopje v Mengšu in ga primerno uredili. Tovrstna prizadevanja je prekinila druga svetovna vojna.

3.11.4 Zdravstvena kultura na Goričkem v prvi polovici 20. stoletja: Trahom kot posledica socialnih razmer

Na zdravstveno kulturo na Goričkem so vplivali vsakokratni zgodovinski, ekonomski, družbeni in kulturni dejavniki. Za Goričko ugotavljamo, da je imel na začetku 20. stoletja največji vpliv ekonomski dejavnik, saj posamezniki zaradi pomanjkanja denarja pogosto sploh niso razmišljali o zdravniški oskrbi. Največkrat so si pomagali sami, kakor so bili prepričani, da je zanje najbolje, občasno tudi v lastno škodo. Tako so npr. rane razkuževali z doma narejenim alkoholom (palinko), iz nabranih zelišč kuhali različne čaje, rane oblagali s trpotcem ali zeljnimi listi, bolečine blažili s kisom ipd. Drugi dejavnik, ki je prav tako močno vplival na iskanje zdravniške oskrbe, je bil prostorski; zdravnikov v bližnji okolici ni bilo. Nadvse pomemben pa je bil tudi socialni dejavnik. Prekmurje je bilo namreč žarišče socialnih bolezni, predvsem trahoma, ki je brez pomoči zdravnika povzročal slepoto in posledično pahnil ljudi v še večjo revščino.

3.11.5 Posledice epidemije trahoma za šolstvo v Prekmurju

Prebivalstvo Prekmurja je bilo v preteklosti na udaru zaradi očesne bakterijske bolezni, imenovane tudi trahom. Razsežnost te nalezljive bolezni lahko razdelimo v dve obdobji, v čas pred združitvijo Prekmurja z matico (do 1920) ter v obdobje med svetovnim vojnama oziroma do druge svetovne vojne, ko so po vsej pokrajini delovale številne ambulante, osrednja v Murski Soboti. Na udaru so bili tudi šolarji oziroma osnovnošolci, trdovratne nalezljive bolezni pa so se še posebej bali učitelji, sploh v obdobju med svetovnim vojnama. Gre za čas, ko je bilo veliko prosvetnih delavcev iz osrednje Slovenije poslanih na novo delovno mesto ravno v Prekmurje, o katerem je tudi v medijih prevladoval predsodek, da gre za kazensko kolonijo – tako v smislu zaostalosti kot grozeče nalezljive bolezni. Večina se je učiteljske službe v Prekmurju otepala, kraj nove zaposlitve pa so največkrat poimenovali z negativnimi prisposodobami, kot so slovenska Sibirija, dežela trahoma ali egiptovske bolezni. Število obolelih je po drugi svetovni vojni upadlo, v prvi polovici 60. let 20. stoletja je bil delež obolelih v Prekmurju 1 % celotnega prebivalstva, pozneje pa so bolezen povsem iztrebili, k čemur sta pripomogla antibiotično zdravljenje ter splošen dvig higienskih standardov.

3.11.6 Prikaz rada Udruženja nastavnika škola defektne dece Kraljevine Jugoslavije

Rad prikazuje genezu Udruženja učitelja invalidne dece kraljevine Jugoslavije. Ono je formirano u Zemunu, pri Domu slepih, na inicijativnoj skupštini oktobra 1927. godine.

Osnivačke skupštine su održane u Zagrebu i Ljubljani 1933. i 1934. godine, predsjednik društva je bio Veljko Ramadanović, a u Izvršnom odboru su bili poznati slovenački pedagozi i defektolozi Fran Grm, Anton Skala, Minka Skaberne, Gabrijel Janežič i Ivan Dimnik. Udruženje je postojalo do 1945. godine, dok njegov rad formalno nastavlja Društvo defektologa Jugoslavije. Pomenuto udruženje je bilo pridruženo Jugoslovenskom učiteljskom udruženju, čiji je Dimnik jedno vreme bio predsednik.

3.11.7 Društvo Dom slepih

Društvo Dom slepih je bilo ustanovljeno leta 1923 z namenom zbrati sklad za gradnjo doma slepih, ustanoviti tak zavod ter skrbeti za njegovo vzdrževanje. Glavni ustanovitelj in voditelj društva je bil duhovnik Tomaž Klinar. Po dveh neuspešnih poizkusih v Ljubljani in Goričanah je društvo leta 1933 kupilo Strahlov grad v Škofji Loki, ga obnovilo in v njem leta 1935 odprlo Dom slepih, ki je bil prva tovrstna ustanova na Slovenskem. V njem je že v prvem letu delovanja našlo dom triindvajset odraslih oseb.

3.11.8 Zavod za slepe otroke in mladino v Kočevju

Avtorica v prispevku oriše nastanek prvega zavoda za slepe, ki se je na območju Slovenije oblikoval v prestolnici po koncu prve svetovne vojne in se je imenoval Zavod za slepe v Ljubljani. Pod njegovim okriljem sta delovali osnovna šola in obrtna nadaljevalna šola. Leta 1922 so zavod preselili v Kočevje in ga preimenovali v (Državni) zavod za slepe/slepce v Kočevju. Vzdrževanje zavoda in šole za slepe je bilo v pristojnosti države do šolskega leta 1928/29, ko je po reformi skrb za zavod prevzela takratna oblastna samouprava. Vsi odrasli oskrbovanci so bili iz zavoda odpuščeni, v njem so ostali šoloobvezni otroci in šolajoča se mladina. Zavod se je preimenoval v Zavod za slepo deco v Kočevju. Pod tem imenom so internat, osnovna in obrtna šola kljub slabim razmeram razmeroma uspešno delovali do začetka druge svetovne vojne. Avtorica prispevek zaključi z orisom življenja in šolanja v zavodu med drugo svetovno vojno oziroma s selitvijo (Pokrajinskega) Zavoda za slepe otroke v Kočevju leta 1944 v prestolnico in ustanovitvijo Oddelka za slepe novince v Ljubljani.

3.11.9 Učitelji, učiteljice in šolanje slepih in slabovidnih v prvi polovici 20. stoletja: Vpogled v pedagoški tisk in arhivsko gradivo

Velik prispevek učiteljev, posebno pa učiteljic, k izobraževanju in kulturnemu razvoju Slovencev se je kazal tudi v posebnem šolstvu. Nič manj prevladujoča ni bila vloga učiteljic pri šolanju slepih in slabovidnih. Prispevek opozarja na družbeni vpliv učiteljstva, zavzetega tudi za pouk slepih in slabovidnih, na oblike njihovega izobraževanja in razumevanja pomena tega šolstva med slovenskim učiteljstvom. Vloga izobraževanja in šolanja slepih in slabovidnih na Slovenskem ob koncu avstrijskega časa in v obdobju prve jugoslovanske države je predstavljena prek pedagoškega tiska (revij Slovenski učitelj, Učiteljski tovariš in Popotnik). Na konkretno delovanje in položaj učiteljic opozarjajo drobci arhivskega gradiva v Slovenskem šolskem muzeju, ki govorijo o Miri Dobovšek (1905–1994) ter njenem strokovnem delu učiteljice (od 1928) in pozneje upraviteljice zavoda v Kočevju. Posebej je predstavljeno osebno doživljanje učiteljskega dela, kolikor ga lahko razberemo iz uradnih dokumentov.

Viri:

Poljak Istenič, Saša (2013): *Slepi in slabovidni v družbi: Med zgodovinsko perspektivo in sodobnimi vprašanji [Konferenca o položaju slepih in slabovidnih od začetka 19. stoletja do danes, Ljubljana 23. in 24. april 2013]*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

4 SPLOŠNO O ZVEZI DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE (ZDSSS)

4.1 Organiziranost ZDSSS

4.1.1 Poslanstvo ZDSSS

Zveza deluje na načelih prostovoljnosti, samostojnosti, nepridobitnosti, demokratičnosti, humanosti in enakopravnosti.

Zveza se ne zavzema za politične cilje in ni vezana na nobeno politično stranko, vero, sekto, organizacijo ali kakršnokoli drugo obliko organiziranja.

Osnovni cilji zveze so pomoč slepim in slabovidnim zaradi njihovih posebnih potreb za čim bolj neodvisno, samostojno in enakopravno vključevanje v življenje in delo, uveljavljanje človekovih pravic, nediskriminacije, enake možnosti, spodbujanje slepih in slabovidnih za opiranje na lastne moči in sposobnosti ter ekonomsko, socialno, zdravstveno in pravno varstvo slepih in slabovidnih.

Za doseg svojih ciljev zveza opravlja predvsem naslednje naloge:

- ugotavlja interese in zagovarja potrebe slepih in slabovidnih na vseh področjih, ki zadevajo njihovo življenje, prispevajo k osveščanju javnosti in vplivajo na spremembe v korist slepih in slabovidnih;
- načrtuje, organizira in izvaja programe, ki slepim in slabovidnim omogočajo bolj aktivno sodelovanje ter pripomorejo k odstranjevanju ovir in bolj samostojnemu življenju, kot tudi programe za preprečevanje in blaženje socialnih in psihičnih posledic okvare vida;
- spremlja in proučuje položaj slepih in slabovidnih;
- izvaja založniško in knjižnično dejavnost za slepe in slabovidne;
- spremlja in proučuje razvoj tehničnih pripomočkov, potrebnih za življenje in delo slepih in slabovidnih;
- nabavlja, zagotavlja in posreduje tehnične pripomočke članom zveze in njihovim članom ter skrbi za drugo materialno pomoč slepim in slabovidnim;
- organizira in izvaja aktivnosti za ohranjanje zdravja in druge rehabilitacijske programe za slepe in slabovidne;
- organizira in izvaja ter sodeluje pri izvajanju in razvijanju posebnih socialnih, zdravstvenih, izobraževalnih, kulturnih in športno-rekreacijskih kot tudi drugih programov za slepe in slabovidne;

- spremlja in proučuje problematiko usposabljanja, izobraževanja, rehabilitacije, zaposlovanja slepih in slabovidnih, predlaga ustrezne ukrepe ter izvaja aktivnosti za reševanje teh potreb;
- spremlja in proučuje problematiko socialnega varstva slepih in slabovidnih, predlaga potrebne ukrepe ter izvaja aktivnosti;
- usposablja slepe in slabovidne za samopomoč ter svojce in prostovoljce za življenje in delo s slepimi in slabovidnimi;
- sodeluje pri oblikovanju državnih ukrepov ter predlaga sprejem predpisov in ukrepov na področju invalidskega varstva in drugih področjih, ki so povezani z življenjem in delom slepih in slabovidnih;
- spodbuja in omogoča interesno združevanje slepih in slabovidnih;
- skrbi za izmenjavo informacij in izkušenj med člani zveze;
- ustanavlja ali soustanavlja invalidska podjetja, socialna podjetja, ustanove, zavode in gospodarske družbe, katerih dejavnost je povezana z doseganjem namena in ciljev zveze;
- razvija socialne spretnosti slepih in slabovidnih;
- informira slepe in slabovidne na različnih področjih življenja;
- prizadeva si za izboljšanje organiziranega delovanja slepih in slabovidnih;
- prizadeva si za vključevanje slepih in slabovidnih v družbo;
- predstavlja, varuje in uveljavlja pravice in interese slepih in slabovidnih na državni ravni;
- zbira in razširja informacije o položaju slepih in slabovidnih v drugih državah;
- obvešča javnost in člane o svojih aktivnostih in delu;
- opravlja naloge v skladu s predpisi ali na podlagi pogodb in pridobljenih pooblastil;
- opravlja druge naloge, za katere se člani dogovorijo na skupščini ali upravnem odboru in so povezane z namenom in cilji zveze;
- se povezuje z drugimi invalidskimi organizacijami doma in v tujini.

Poleg navedenih nalog zveza opravlja tudi pridobitne dejavnosti.

4.1.2 Člani ZDSSS

Zveza je reprezentativna nacionalna invalidska organizacija, ki deluje v javnem interesu in v katero je povezanih devet medobčinskih društev s sedeži v Celju, Kopru, Kranju, Ljubljani, Mariboru, Murski Soboti, Novi Gorici, Novem mestu in na Ptuj, ki po statističnih podatkih z dne 31. decembra 2019 združuje 4021 članov – 2281 slepih in 1740 slabovidnih. Zveza je včlanjena v Evropsko zvezo slepih (EBU) in Svetovno zvezo slepih (WBU). Je tudi članica Nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije (NSIOS).

Zveza ima lahko tudi častne člane. Častni člani zveze so lahko domače in tuje pravne in fizične osebe, ki imajo posebne zasluge za uresničevanje ciljev in nalog za slepe in slabovidne. Naziv častnega člana mu podeli skupščina s sklepom. Častni član se udeležuje slavnostnih sej skupščine in drugih sej, vendar brez pravice glasovanja.

4.1.2.1 Skupščina zveze

Najvišji organ zveze je skupščina, ki voli in razrešuje organe zveze. Na rednih sejah sprejema in spreminja statut ter druge akte, sprejema poročila organov zveze, letno poročilo o poslovanju zveze, program dela in finančni načrt zveze, voli in razrešuje predsednika, podpredsednika ter člane drugih organov, opravlja druge naloge, ki so potrebne za uresničevanje ciljev in nalog zveze. Sestavlja jo sedemindvajset članov – iz vsakega medobčinskega društva po trije predstavniki. Volitve članov skupščine so na štiri leta, predstavnike pa volijo zbori članov medobčinskih društev. Redne seje skupščine so najmanj enkrat na leto, izredne pa po potrebi.

Za člane skupščine zveze v mandatnem obdobju 2017 do 2021 so bili izvoljeni Brane But, Sanja Kos in Jana Führer iz MDSS Celje, Jože Škrbec, Anton Kambič (umrl leta 2019) in Drago Šajn iz MDSS Koper, Natalija Žitnik Metaj, Jože Lampe, ki ga je leta 2018 zamenjala Silva Potočnik, in Ivan Železnikar iz MDSS Kranj, Stane Padežnik, Alen Koblica in Luj Šprohar iz MDSS Ljubljana, Milan Mugerle, Franc Padežnik in Maks Škof iz MDSS Maribor, Jelka Orban, Cvetka Jurišaga in Zdenko Šmid iz MDSS Murska Sobota, Irena Mihelj, Metoda Likar in Dario Vogrič iz MDSS Nova Gorica, Francka Vehar, Marija Malnarič in Jože Zupanc iz MDSS Novo mesto ter Polonca Perger, Janez Solina in Franc Vaupotič iz MDSS Ptuj.

Skupščina voli in razrešuje predsednika zveze, člane upravnega odbora, nadzornega odbora in disciplinske komisije.



Skupščina zveze slepih. Jože Zupanc izvoljen za podpredsednika (Foto osebni arhiv).

4.1.2.2 Upravni odbor

Je izvršilni organ skupščine zveze, ki skrbi za uresničevanje in izvajanje nalog skupščine ter drugih organov zveze. Upravni odbor vodi in usmerja delo zveze med dvema sejama skupščine ter skrbi in zagotavlja materialne pogoje za delovanje zveze. Sestavljajo ga po en predstavnik vsake članice zveze, ki jih izvoli skupščina zveze na predlog medobčinskih društev slepih in slabovidnih. Predsednik zveze pa je hkrati predsednik upravnega odbora. V delu upravnega odbora sodeluje tajnik zveze. Vsak član upravnega odbora, razen predsednika, je odgovoren za spremljanje enega ali več delovnih področij zveze. Vendar člani upravnega odbora ne morejo biti hkrati tudi člani skupščine zveze. Za člane upravnega odbora zveze so bili na 1. seji novoizvoljene skupščine zveze dne 8. aprila 2017 za mandatno obdobje 2017 do 2021 izvoljeni Edvard Vodeb iz MDSS Celje, Safet Baltič iz MDSS Koper, Emil Muri iz MDSS Kranj, Damjan Goršek iz MDSS Maribor, Vojmir Prosen iz MDSS Murska Sobota, Igor Miljavec iz MDSS Nova Gorica, Janez Kermc iz MDSS Novo mesto ter Anton Žerak iz MDSS Ptuj. Za člana UO iz MDSS Ljubljana je bil na seji dne 8. aprila 2017 predlagan Luj Šprohar, ki na seji ni prejel zadostnega števila glasov. Tako je bila za kandidatko upravnega odbora iz MDSS Ljubljana predlagana Nataša Žgajnar, ki jo je skupščina na svoji 2. redni seji dne 15. septembra 2017 izvolila v upravni odbor.

4.1.2.3 Nadzorni odbor

Nadzira izvajanje sklepov skupščine in upravnega odbora, njihovo usklajenost s predpisi, statutom in drugimi akti zveze, uresničevanje in varstvo pravic in dolžnosti članic

zveze ter opravlja nadzor nad izvajanjem posebnih socialnih programov in naložb glede na zakonitost, namembnost, gospodarnost in učinkovitost. Opravlja tudi notranji nadzor nad razpolaganjem s finančnimi sredstvi zveze. Pri izvajanju nadzora lahko k sodelovanju povabi tudi strokovnjake, ki niso člani nadzornega odbora.

Za svoje delo odgovarja skupščini in ji mora o svojem delu poročati na vsaki redni seji. Sestaja se po potrebi, najmanj enkrat letno, ko pripravi poročilo za skupščino o svojem delu in nadzoru. Sestavljajo ga predsednik in dva člana, od katerih mora biti vsaj eden zunanji sodelavec s področja finančno-materialnega poslovanja. Leta 2017 so bili v nadzorni odbor izvoljeni Silva Kosmač iz MDSS Nova Gorica kot predsednica, Branko Petovar iz MDSS Murska Sobota kot član in Predrag Milenkovič kot zunanji član. Zaradi poznejšega kolektivnega odstopa izvoljenega nadzornega odbora je skupščina na svoji 3. redni seji dne 6. aprila 2018 izvolila nov nadzorni odbor v sestavi Zvonka Leban kot predsednica, Majda Slavinec kot članica in Marina Pobljšaj kot zunanja članica. Slednja je z mesta članice nadzornega odbora dne 2. oktobra 2018 nepreklicno odstopila, zato je bila na 5. redni seji skupščine dne 18. aprila 2019 za zunanjo članico nadzornega odbora do konca mandatnega obdobja 2017 do 2021 izvoljena Sonja Korošec.

4.1.2.4 *Disciplinska komisija*

Vodi postopek ugotavljanja kršitev članic zveze, članov organov zveze, tajnika zveze in od zveze imenovanih drugih predstavnikov, ki jih je imenoval upravni odbor za določene naloge oziroma funkcije ter izreka ukrepe. Disciplinska komisija odloča v senatu treh članov, ki ga za vsak primer posebej določi predsednik oziroma namestnik predsednika disciplinske komisije. Senat sprejema odločitve z večino glasov vseh članov senata. Za mandatno obdobje 2017 do 2021 so bili na 1. seji novoizvoljene skupščine izvoljeni Janez Mlakar iz MDSS Novo mesto, Vinko Kotar iz MDSS Ptuj, Adolf Videnšek iz MDSS Celje, Željko Starc iz MDSS Koper in Anton Žakelj iz MDSS Kranj.

4.1.3 *Tajnik ZDSSS*

Zveza ima tajnika, ki je zadolžen predvsem za naslednje naloge: organizira in koordinira izvajanje programa zveze ter materialno-finančnega poslovanja; skupaj s predsednikom usklajuje in je soodgovoren za pravočasno izvajanje sklepov skupščine, upravnega odbora in drugih organov zveze; skupaj s predsednikom pripravlja gradivo oz. zagotavlja pripravo gradiv za sejo skupščine in seje upravnega odbora ter drugih organov in teles zveze; usklajuje in koordinira delo članic zveze; koordinira delo organov in delovnih teles zveze; vodi in organizira delo strokovne službe zveze. Skupaj s predsednikom zveze je odgovoren za zakonito poslovanje zveze in javnost dela organov zveze.

Tajnica zveze je bila v obdobju od 2006 do 2018 Azra Seražin, po poklicu pravnica, ki jo je septembra 2018, po izteku tretjega mandatnega obdobja, zamenjal Štefan Kušar, diplomirani teolog.

4.1.4 Strokovna služba ZDSSS

Opravlja strokovne, administrativne, tehnične in druge naloge, povezane z izvajanjem posebnih socialnih programov za slepe in slabovidne. Trenutno so na zvezi zaposleni:

- Štefan Kušar kot tajnik in vodja strokovne službe;
- Polona Car kot vodja programov, trenutno na porodniškem dopustu;
- Nika Pajek kot vodja pisarne, ki je v letu 2019 na tem mestu zamenjala našo dolgoletno sodelavko Tino Drnovšek;
- Blaž Pavlin, ki skrbi za tisk brajevih časopisov, časopisov v povečanem tisku in druge tiskovine zveze;
- Suzana Bevk, ki skrbi za program ohranjanja zdravja;
- Boštjan Vogrinčič, ki je zamenjal dolgoletnega sodelavca zveze Bogdana Saksido in skrbi za tehnične pripomočke;
- Štefica Kričej kot vodja računovodstva;
- Danica Oblak kot knjigovodja;
- Blaž Saksida, ki skrbi za tehnično urejanje časopisov zveze, šport in šah;
- Brigita Kosi, dejavna na programu Mreža spremljevalcev za preprečevanje socialne izključenosti slepih in slabovidnih ter trenutna vodja programov zaradi porodniškega dopusta Polone Car;
- Karolina Doltar kot strokovni vodja osebne asistencije, ki hkrati skrbi za dejavnosti, namenjene slepim in slabovidnim otrokom, mladostnikom in njihovim družinam ter družinam slepih in slabovidnih staršev;
- Luka Pavlin, ki opravlja delo usklajevalca osebne asistencije.

V okviru zveze že več let deluje tudi Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne, ki se od leta 2014 nahaja na Kotnikovi 32 v Ljubljani. V knjižnici so trenutno zaposleni:

- Dušan Sterle kot vodja knjižnice;
- Dušan Brešar Mlakar, ki skrbi za dejavnosti na področju kulture;
- Katarina Černe kot bibliotekarka;
- Rok Fiamengo kot zvočni tehnik.

Zveza kot izvajalec osebne asistencije od 1. januarja 2019 do danes zaposluje tudi osebne asistente. Tako je bilo do 31. decembra 2019 na zvezi zaposlenih osem osebnih

asistentov: Suzana Štefanič, Petra Habjan, Mojca Auguštin, Rok Miklavž, Nataša Grobiša, Špela Pangerc, Ula Sulič in Jerneja Vrabič.

4.1.5 Medobčinska društva slepih in slabovidnih

V medobčinska društva slepih in slabovidnih se po načelu prostovoljnosti in samostojnosti združujejo slepi in slabovidni, da zadovoljujejo svoje posebne potrebe in interese po druženju. V ta namen društva izvajajo posebne socialne programe ter opravljajo določene storitve za zadovoljevanje potreb slepih in slabovidnih tako, da se ti lahko čim bolj neodvisno in enakopravno vključijo v okolje.

4.1.5.1 Osnovni podatki o društvih

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih CELJE, Mariborska 210c, 3000 Celje, tel.: 03 49 30 050, faks: 03 54 81 420, e-naslov: mdssce@zveza-slepih.si, predsednik: Edvard Vodeb, tajnica: Vesna Božičkovič

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih KOPER – Associazione intercomunale non vedenti e ipovedenti Capodistria, Repičeva 4, 6000 Koper, tel.: 05 62 61 000, faks: 05 62 61 001, e-naslov: info@mdsskp.si, predsednik: Safet Baltić, tajnik: Drago Šajn

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih KRANJ, Ulica Staneta Žagarja 27, 4000 Kranj, tel.: 04 23 69 830, faks: 04 20 11 918, e-naslov: pisarna@mdsskr-drustvo.si, predsednik: Emil Muri, tajnik: Beno Virt

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih LJUBLJANA, Jamova cesta 5, 1000 Ljubljana, tel.: 01 25 22 360, faks: 01 25 14 279, e-naslov: info@mdsslj.si, predsednik: Luj Šprohar, tajnica: Nuša Car

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih MARIBOR, Gospejna 11, 2000 Maribor, tel.: 02 22 83 421, faks: 02 22 83 424, e-naslov: info@drustvo-mdssmb.si, predsednik: Milan Mugerle, tajnica: Petra Vogrinec Černezel

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih MURSKA SOBOTA, Arhitekta Novaka 4, 9000 Murska Sobota, tel.: 02 52 11 042, faks: 08 20 09 522, e-naslov: mdssms@zveza-slepih.si, predsednik: Vojmir Prosen, tajnica: Marjeta Grabar

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih NOVA GORICA, Gradnikove brigade 33, 5000 Nova Gorica, tel.: 05 33 34 650, faks: 05 33 34 651, e-naslov: info@mdssng.si, predsednik: Igor Miljavec, strokovna delavka: Petra Figelj

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih NOVO MESTO, Irča vas 31, 8000 Novo mesto, tel.: 07 33 82 540, faks: 07 33 82 541, e-naslov: mdssnm@zveza-slepih.si, predsednik: Janez Kermc, tajnica: Marjana Gazvoda

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih PTUJ, Dravska ulica 18, 2250 Ptuj, tel.: 02 77 20 921, faks: 02 77 20 921, e-naslov: mdsspt@zveza-slepih.si, predsednik: Janez Solina, tajnica: Brigita Primožič.

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, Groharjeva 2, 1000 Ljubljana, tel.: 01 47 00 211, faks: 01 47 00 220, e-pošta: info@zveza-slepih.si

4.2 Predsedniki in tajniki Zveze društev slepihin slabovidnih Slovenije¹

4.2.1 Predsedniki ZDSSS

Gabrijel Jurasek (1920–1929)

Anton Pleško (1929–?)

Vinko Roš (1946–1947)

Anton Pleško (1947–1952)

France Rožanec (1952–1960)

Marija (Mimi) Breznik v. d. (1960–1962)

Marija (Mimi) Breznik (1962–1975)

Jože Zupanc (1975–1980)

Hubert Verdnik (1980–2001)

Brane But (2001–2005)

Stane Padežnik (2005–2009)

Tomaž Wraber (2009–2017)

Matej Žnuderl (2017–2021)

¹ Pri oblikovanju seznama smo upoštevali podatke dostopne v arhivu zveze.

4.2.2 Tajniki ZDSSS

S podpornim društvom slepih so kot tajniki sodelovali: Vinko Naglič, Luka Senčnik, Jože Čuk, Franc Hvastja, Ivan Zorc, Franc Pleško, Lojzka Pleško in Lado Rape. Po ustanovitvi Združenja slepih Jugoslavije za Slovenijo so tajniška dela opravljali:

Milica Pretnar in Marjan Pavčič (1946–1947)

Josip Ambrožič in Artur Rojs (1947–1948)

Franc Rožanec (1948–1952)

Ivan Bizant (1952–1968)

Peter Kladnik (1968–19...)

Bogomir Rebolj(19..–19..)

Jože Zupanc (1980–1984)

Tone Šega (1984–1987)

Edvard Krebs (1987)

Nevenka Ahčan (1988–2006)

Azra Seražin (2006–2018)

Štefan Kušar (2018–)

4.3 Življenje in delo predsednikov in tajnikov Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije

4.3.1 Ivan Bizant

Rodil se je 1. 12. 1919 v Preski pri Medvodah, umrl pa 1. 8. 2003. Pokopan je v Preski pri Medvodah.

Po končanem osnovnem šolanju se je zaposlil pri domačinu Rebolju – izdelovalcu krtač.

Že prvo leto druge svetovne vojne je odšel k partizanom na zelo zvit način. Šel se je kopat na Soro in tam pustil obleko, da je bilo videti, kot da je utonil. Tako domači niso imeli težav z okupatorjem. Bil je član Škofjeloškega odreda.

Po koncu vojne je še nekaj let ostal v vojski, nato pa se je odločil za študij socialnega dela. Ko je diplomiral, ga je pritegnilo profesionalno delo s slepimi. Leta 1952 se je zaposlil v Združenju slepih Jugoslavije za Slovenijo, poznejši Zvezi slepih Slovenije. Ko je ta imela še svoje prostore na Parmovi cesti v Ljubljani, je opravljal naloge sekretarja (oziroma tajnika). Izkazal se je kot odličen organizator tudi v času predsednikovanja Marije Mimi Breznik. Poleg koordiniranja delovanja tako Zveze slepih kot tudi društev je organiziral in vodil številna športna tekmovanja, kulturne prireditve, izlete v hribe in letovanja. Med drugim je vodil tudi slovenska prvouvrščena slepa smučarja tekača z vodnikom skupaj s hrvaškimi slepimi na zimske športne igre 1967/68 na Norveškem. Na njih so sodelovali slepi smučarji iz nordijskih in drugih evropskih držav. V hudi konkurenci te mednarodne športne manifestacije slepih sta slovenska slepa smučarja tekača na tekmovanju v teku na 10 in 25 kilometrov dosegla zavidljiv uspeh, saj sta se uvrstila med prvo dvajseterico petinšestdesetih udeležencev. Dolga leta, še po odhodu iz zveze, je bil tudi urednik zvočnega časopisa Obzorje, potem pa ga je nasledil Adolf Videnšek.

Leta 1972 je postal direktor Centra (za rehabilitacijo in varstvo) slepih in slabovidnih v Škofji Loki. Prizadeval si je za uspešno delovanje invalidskih delavnic, srednje šole in doma starejših, ki so bili v sklopu centra v Stari Loki. Z njegovo pomočjo sta bila leta 1979 zgrajena nov dom za starejše slepe in druge ter srednja šola (tudi za poklicno rehabilitacijo in prekvalifikacijo pozneje oslepelih). Istega leta se je upokojil, vendar je še naprej ostal v stiku z delom in življenjem slepih in slabovidnih, za katere je ogromno naredil ter pomembno prispeval k razvoju družbene skrbi zanje.



Ivan Bizant (Foto arhiv ZDSSS).

Viri:

Mlekuž, Vekoslav [ur.] (1969): Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

4.3.2 Marija (Mimi) Breznik

Mimi Breznik, rojena Letnar, se je rodila 13. 3. 1917 v Ljubljani, kjer je 2. 12. 1979 tudi umrla. Izučila se je za trgovko. Kmalu ji je začel pešati vid, dokler ni zaradi atrofije vidnega živca kot mati šestmesečnega otroka pri devetnajstih letih popolnoma oslepela.

Čeprav slepa je v času vojne aktivno pomagala partizanom s poslušanjem tujih radijskih postaj in prenašanjem novic ter bila tudi kurirka.

Po drugi svetovni vojni se je dejavno vključila v delo Združenja slepih Jugoslavije za Slovenijo. Sprva je bila dejavna predvsem v ljubljanski organizaciji, ki ji je nekaj let tudi predsedovala. Od leta 1956 je bila podpredsednica Združenja slepih Slovenije, organizacije, ki se je leto za tem preimenovala v Zvezo slepih Slovenije. Po odstopu njenega predsednika Franceta Rožanca leta 1960 je za petnajst let prevzela njeno predsedovanje, sprva kot v. d. direktorice, saj je bila še predsednica ljubljanskega društva, od 1962 do 1975 pa kot predsednica Zveze slepih Slovenije.

Med njenim predsedovanjem je organizacija dosegla skokovit napredek pri zaposlovanju slepih, kulturnoprosvetnih dejavnostih, prepoznavnosti organizacije v javnem življenju ter še posebej v skrbi za slepe in slabovidne ženske. Na njeno pobudo je zveza začela izdajati poseben časopis v brajici, *Obzornik za ženo in družino*, ki obravnava žensko tematiko. Bila je tudi članica uredniškega odbora časopisa *Moj prijatelj*. V njenem času se je začel razvijati tudi poseben program ohranjanja zdravja v domovih oddiha zveze, zlasti na Okroglem pri Kranju ter v Piranu, pridobljen pa je bil tudi dom oddiha v Izoli, ki se v spomin nanjo imenuje po njej. Skrbela je za razvoj in aktivnejšo vlogo društev v Sloveniji. Med njenim predsedovanjem je Zveza slepih Slovenije razširila svojo skrb tudi na slabovidne in se 10. decembra 1974 preimenovala v Zvezo slepih in slabovidnih Slovenije (ZSSS).

S svojim delom in aktivnostjo je Mimi Breznik zapustila neizbrisen pečat pri razvoju organizacije oziroma organizirane skrbi za slepe in slabovidne na ozemlju Slovenije.



Mimi Breznik (Foto arhiv ZDSSS).

Viri:

Mlekuž, Vekoslav [ur.] (1969): *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

Mihelič, Blaž, Čufer, Barbara (2005): *Podaj mi roko: 85 let organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

4.3.3 Drago Šajn

Rodil sem se 12. 7. 1956 v Ilirski Bistrici. Član organizacije slepih bi lahko postal že kot otrok, vendar so temu nasprotovali moji starši. Še posebej se je temu upirala mama, saj jo je bilo strah, da bom zaradi tega moral oditi na šolanje v Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Kot triletni otrok sem namreč za posledicami mehanske poškodbe izgubil več kot 95 odstotkov vida. Poškodba je bila tako huda, da sem moral kar šest mesecev negibno ležati v tedanji ljubljanski kliniki. Po pripovedovanju mame me je zaradi dolgotrajnega ležanja morala ponovno učiti hoje. Mama si je zaradi nesreče, ki sem jo doživel, celo življenje očitala, da je kriva ona, češ da ni dovolj pazila name. Še kako živo se spomnim nekajkratnih obiskov tedanjega predsednika organizacije slepih iz Kopra Staneta Oblaka, ki je prihajal k nam domov ter nagovarjal mamo, da me včlani v organizacijo slepih in pošlje v osnovnošolsko šolanje v Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljano. Mama ga je nekajkrat na nič kaj vljuden način ostro odslovila že kar na vratih.



Drago Šajn (Foto osebni arhiv).

Navkljub dokaj oslabelemu vidu sem osnovno šolo uspešno dokončal v domačem kraju v Ilirski Bistrici. Priznati moram, da na to obdobje nimam nič kaj lepih spominov. Vse razrede sem sicer izdelal z dobrim uspehom, vendar sem se pri premagovanju učnih obveznosti srečeval s številnimi težavami in ovirami. Tehničnih pripomočkov, ki bi mi bili v pomoč pri pisanju in branju, pravzaprav ni bilo. Čeprav sem vedno sedel v prvi klopi sredinske vrste tik pred šolsko tablo, nisem videl prepisovati z nje. Večkrat sem moral preprosto vstati in se sprehoditi do table, kar so tedanje tovarišice in tovariši tolerirali. Določeno obdobje sem imel težave tudi z nekaterimi sošolci, ki so me zaradi oslabelega vida zasmehovali, za kar pa sem se jim v višjih razredih, ko sem postal fizično močnejši, krepko maščeval. Zaradi tega sem naletel na težave pri učiteljih. Ko smo se sošolci v osmem razredu odločali za nadaljnje šolanje in poklice, sem si vtepel v glavo, da bom šolanje nadaljeval na srednji pomorski šoli v Piranu. Seveda ni bilo iz

tega nič, saj mi je idejo že v kali zatrla šolska svetovalna služba, ki me je skupaj z mamo prepričala, da bi bilo zame najbolje, da grem na šolanje v Center slepih in slabovidnih v Škofjo Loko, od koder me lahko po zaključku osnovnega usposabljanja za administratorja preusmerijo na nadaljnje šolanje. Šolanje v Škofji Loki je bilo v mojem življenju posebno poglavje. V obilici materialnih dobrin, ki mi jih je nudila predvsem mama, sem kot odraščajoči fant za svoja leta in tedanje razmere živel preveč lagodno in razsipno.

Ko sem ponovno ušpičil eno od vragolij, je bila mera polna. Ravnateljstvo centra me je tik pred zaključnimi izpiti izključilo iz šole in dijaškega doma. Zahvaljujoč razumevanju tedanjega ravnatelja kot tudi nekaterih profesorjev, med drugim tudi profesorja Francija Kovačiča, so mi dovolili opravljati zaključne izpite, ki sem jih vse uspešno opravil. Takoj za tem sem po sili razmer nekaj mesecev ostal v Kranju, kjer sem se začasno zaposlil v oglasnem oddelku Gorenjskega tiska, zadolžen pa sem bil tudi za telefonsko centralo. Po šestih mesecih sem se vrnil v domači kraj, kjer sem se zaposlil kot teleprinterist v prevozniskem podjetju Transport Ilirska Bistrica. Medtem sem se vključil v delovanje postojnskega društva slepih in slabovidnih, ki je po odcepitvi od Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Koper takrat delovalo na območju občin Ilirska Bistrica, Pivka in Postojna. Aktivno sem se vključil predvsem v programe športa in šaha. Na enem od šahovskih prvenstev, ki je bilo organizirano v Domu oddiha ZDSSS v Izoli, sem spoznal svojo ženo Nevijo, ki je na nastop pevskega zbora pripeljala svojo mamo, ki je imela okvaro vida. Kmalu za tem sem se preselil v Koper.

Zaposlil sem se v pomorski agenciji Jadroagent Rijeka, poslovna enota Koper, in ponovno delal kot teleprinterist vse do leta 1995.

Kmalu po preselitvi v Koper sva se z Nevijo poročila, dobila sina Roka, po šestih letih pa še hčerko Teo. Na delovnem mestu sem kmalu napredoval, saj je tedanji direktor prepoznal nekatere moje sposobnosti. Vmes je bilo nekaj dodatnih poskusov šolanja, pri čemer pa sem vedno prehitro obupal. Kolektiv Jadroagenta mi je izkazal zaupanje tudi tako, da mi je prepustil vodenje sindikalne organizacije. Po preselitvi v Koper sem se aktivno vključil v delovanje koprskega društva in bil že na samem začetku izvoljen za podpredsednika.

Moj prestop v koprsko društvo je povzročil spor med postojnsko in koprsko organizacijo slepih. O tem so razpravljali in odločali celo na takratnem Izvršnem odboru Zveze slepih. Po nenadni smrti takratnega predsednika društva Marjana Mejaka, ki je to funkcijo opravljal zgolj nekaj mesecev, sem bil v marcu 1985 izvoljen za predsednika koprskega društva. Kot predsednik medobčinskega društva sem po takratnem statutu postal tudi član upravnega odbora Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije in bil njen najmlajši član.

Temu so se še posebej čudili nekateri funkcionarji iz organizacij slepih v takratni Jugoslaviji, s katerimi sem se srečeval v sklopu raznih delegacij in obiskov. Razlagali so, da je to častna funkcija, ki jo lahko zasede šele človek v zrelih letih.

4.3.4 Nevenka Ahčan

Rodila sem se 5. 11. 1950 v Ljubljani, kjer vseskozi tudi bivam. Obiskovala sem Osnovno šolo Oskarja Kovačiča, nato II. gimnazijo v Ljubljani ter Višjo šolo za socialno delo prav tako v Ljubljani.

Po poklicu sem socialna delavka kadrovske usmeritve. Imela sem dve službi. Najprej sem bila od leta 1970 do 1989 zaposlena v podjetju GP Megrad, ki se je pozneje združilo z GIP Ingrad Celje. Tam sem službovanje zaključila kot vodja kadrovsko-pravnega sektorja izpostave v Ljubljani. V letih od 1988 do 2006, ko sem se upokojila, sem delala na mestu tajnice Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije. Bila sem tajnica organov upravljanja in vodja strokovne službe te najstarejše invalidske (nevladne) organizacije.



Nevenka Ahčan (Foto osebni arhiv).

K delu s slepimi in slabovidnimi sta me pritegnila težnja po spremembi kot tudi izziv za delo v invalidski organizaciji z osebami, ki potrebujejo strokovno, operativno, pa tudi drugo pomoč. Tej svoji odločitvi sem bila zvesta več kot osemnajst let.

Ob službi tajnice zveze sem se med mnogimi mojimi aktivnostmi še posebej trudila za sistemske rešitve na področju socialnega in invalidskega varstva kot podpredsednica Komisije za vprašanja invalidov in članica Odbora za delo, zaposlovanje in socialno politiko v prvem slovenskem parlamentarnem obdobju. Bila sem tudi predsednica upravnega odbora Socialne zbornice Slovenije, ves čas službovanja na zvezi pa članica Sveta fundacije za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji ter predsednica ali članica njegovih komisij.

Ob pohvalah, zahvalah, priznanjih in plaketi invalidskih organizacij in drugih mi največ pomenita naziv in listina častne članice zveze.

Želim si, da bi zveza tudi v prihodnje sledila svojemu osnovnemu poslanstvu in celostnemu razvoju tako, da bi se vedno lahko primerjala s podobnimi organizacijami v najrazvitejših evropskih državah. Ne pozabimo, da so se močni in trdno odločeni slepi posamezniki že pred sto leti organizirali za boljši jutri! V nadaljevanju so bili z idejami, strokovnimi rešitvami in obsežnim vloženim delom ustvarjeni materialni, kadrovski in prostorski pogoji za današnje delovanje zveze kot tudi devetih medobčinskih društev, ki so vanjo povezana. In ne nazadnje, z ozaveščanjem javnosti o delu in izvajanju posebnih socialnih programov v korist oseb z okvarami vida je pogoj za doseganje razumevanja javnosti, da se doseženi standardi izboljšajo, po drugi strani pa je to garant upanja tistim, ki takšno pomoč potrebujejo in jo šele iščejo. Pokazati jim je treba, kaj vse slepi in slabovidni, kljub težki invalidnosti, ob primerni podpori zmorejo.

4.3.5 Branko Petovar

Rojen sem 14. 8. 1975. Osnovno šolo sem obiskoval v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, poklicno izobraževanje pa sem opravil v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki. Ker z doseženo izobrazbo nisem bil zadovoljen, sem šolanje nadaljeval Na ljudski univerzi v Škofji loki, da sem dopolnil srednješolsko izobrazbo in se sploh lahko vpisal na Visoko šolo za socialno delo. Na Fakulteti za socialno delo v Ljubljani sem končal univerzitetni študij.

Po poklicu sem univerzitetni diplomirani socialni delavec. Sem strokovni delavec na področju socialnega varstva, zaposlen v Centru za socialno delo Pomurje, prej imenovanem Center za socialno delo Ljutomer.

Okvara vida ima precejšen vpliv na moje izbire, saj so bile v času mojega šolanja omejene, zato sem se tudi odločil za študij socialnega dela. Tudi zaposlil sem se na področju socialnega varstva in v šestih letih napredoval od pripravnika do direktorja zavoda.

V okviru ZDSSS sem med letoma 2012 in 2017 deloval kot član upravnega odbora, v drugem mandatu sem bil podpredsednik ZDSSS, večji del tudi član UO, odgovoren za področje sociale.

Moj najpomembnejši hobi je telesna aktivnost, saj rekreativno tečem; za mano je 15 pretečenih maratonov (42 km), prvi oktobra 2011, zadnji oktobra 2019. Tečem seveda tudi krajše razdalje, tek v neznanem okolju pa mi povzroča določene težave oziroma izzive.



Branko Petovar (Foto osebni arhiv).

4.3.6 Jože Zupanc

Rojen sem 3. 7. 1937 v Novem mestu. Oslepel sem pri šestih letih zaradi eksplozije italijanske bombe. Zaradi povojnega zaprtja očetove pekarnice sem odraščal v skromnih razmerah, v katerih mi je družina le stežka priskrbela osnovne materialne dobrine, ki sem jih potreboval ob odhodu v Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, kamor sem hodil v osnovno šolo. Zavod sem proti koncu šolanja predčasno zapustil zaradi nemirnega in neupogljivega duha, ki je bil vzrok za spor z vodstvom, kot tudi domačih razmer. Zadnji razred nižje gimnazije sem obiskoval v domačem kraju, kjer sem skrbel za mamo, ki je bila zaradi bolezni priklenjena na



Jože Zupanc1 (Foto arhiv ZDSSS).



Jože Zupanc na delovnem mestu (Foto osebni arhiv).

bolniško posteljo. Zavedal sem se, da zaključena osnovnošolska izobrazba ni dovolj. Začel sem obiskovati večerno gimnazijo in se nato vpisal na Višjo upravno šolo Maribor, ki je svojo enoto imela v Novem mestu. Študija zaradi pomanjkanja časa nisem dokončal.

Prvo zaposlitev sem leta 1956 dobil na Okrajnem ljudskem odboru na telefonski centrali, kjer sem ostal tudi po ustanovitvi občin. Dejaven sem bil tudi v drugih organizacijah. Tako sem Društvu prijateljev mladine Novo mesto predsedoval med letoma 1957 in 1960, ko je bilo v Novem mestu zgrajeno prvo igrišče za otroke in odprt oddelek otroškega vrtca v enem od stanovanjskih blokov. Uspešen sem bil tudi kot predsednik Turističnega društva Dolenjske Toplice, saj so v tem času ti kraji postali zanimivi za različne turistične vlagatelje, pa tudi turistična ponudba se je izpopolnila. Dolenjske Toplice so postale eden najbolj urejenih krajev v Sloveniji. Leta 1956 sem postal tudi predsednik današnjega Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Novo mesto.

Bil sem tudi podpredsednik Zveze slepih Slovenije in leta 1975 prevzel predsedniško funkcijo, ki mi jo je prepustila predhodnica Mimi Breznik. Leta 1980 sem postal tajnik ZDSSS in to službo opravljal vse do upokojitve leta 1985.

Zaradi uspešnega dela sem bil imenovan za predsednika Zveze slepih Jugoslavije. Udeležil sem se tudi ustanovne skupščine Evropske zveze slepih v Oslu. Sem torej eden od ustanovnih članov omenjene organizacije iz jugovzhodne Evrope. Dejaven sem bil tudi kot član sveta Loterije Slovenije ter kot član upravnega odbora Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. V obeh družbah sem skušal delovati v korist vsem invalidom, ne le slepim. Aktiven sem bil tudi kot član Zveze društev civilnih invalidov vojn Slovenije. Sodeloval sem pri njeni ustanovitvi in bil predsednik jugoslovanske zveze civilnih invalidov vojne. Prisoten sem bil tudi na parlamentarni seji, kjer so sprejemali zakon, ki je obravnaval civilne žrtve vojne. Zakon je bil sprejet leta 1958, izvajati pa se je začel leto pozneje. Sprejet je bil po moji zaslugi, potem ko sem na

seji poslancem pojasnil, v kakšnih razmerah smo se znašle civilne žrtve vojne (Barbič 2017: 6–7). Sodeloval sem tudi pri uveljavitvi zakona o prednostnem zaposlovanju slepih in slabovidnih telefonistov, ki je dolga leta osebam z okvaro vida omogočal redno zaposlitev.

Med osamosvojitveno vojno sem organiziral mrežo za obveščanje o aktivnostih jugoslovanske vojske na območjih Dolenjske, Bele krajine in Posavja. Poseben center je pod mojim vodstvom prejemal obvestila o preletih letal, helikopterjev in premikih drugih vozil. Za opisano dejavnost mi je Ministrstvo Republike Slovenije za obrambo leta 1993 podelilo posebno listino za izjemen prispevek in sodelovanje z omenjeno institucijo (Padežnik 2000: 279–286).

Eden mojih večjih projektov je bila ustanovitev podjetja Iris leta 1989. Ustanovitelj podjetja je bilo sicer MDSS Novo mesto. Na mojo pobudo je predlog za ime podjetja dala priznana oftalmologinja dr. Vesna Morela. Iris je namreč latinsko ime za šarenico. Zgodovina podjetja se začne s starim fotokopirnim strojem, ki ga je novomeškemu društvu zaradi vse večjih stroškov vzdrževanja posodila Zveza društev civilnih invalidov vojn Slovenije. Z njim je prva začela delati slabovidna članica društva, potem ko smo z nižjimi cenami od konkurence pridobili nekaj manjših podjetij. V obdobju, ko sem ga vodil kot nepoklicni direktor, je podjetje zaposlovalo izključno invalide (skupaj 37), med katerimi je bila tretjina slepih in slabovidnih. Tako smo mnogim pomagali pridobiti delovne izkušnje in vsestransko rehabilitacijo. Pomembno za zaposlene je bilo tudi to, da je podjetje ustanovilo več podružnic, s čimer je zaposlenim približalo delovna mesta. Sprva se je podjetje ukvarjalo s fotokopiranjem in pretipkavanjem različnih gradiv. Dejavnost se je sčasoma širila. Med drugim smo opremili sodoben tonski studio, v katerem je bilo posnetih kar nekaj knjig za Knjižnico slepih in slabovidnih Minke Skaberne, še več pa jih je bilo s kaset presnetih na zgoščenke. Za delo v podjetju sem bil tudi nagrajen. Danes podjetje deluje kot kopirnica z enotami v Novem mestu, Črnomlju in Metliki.

Viri:

Stane Padežnik: *Ustvarjalnost ne pozna teme*, Ljubljana PAST 2000.

Barbara Barbič: *Živi spomeniki nesmisla vojne smo. Žal človeka nič ne izuči*. V: *Vrelec: Glasilo občine Dolenjske Toplice*. Let. 19/2, št. 212 (28. februar 2017), str. 6–7.

4.3.6.1 Mandat Jožeta Zupanca

V bogati zgodovini ZDSSS sem bil poleg Franca Rožanca edini, ki sem bil tako njen predsednik kot tajnik. Ob tem sem vodil tudi novomeško društvo slepih in slabovidnih ter Zvezo slepih Jugoslavije. Bil sem med ustanovitelji Evropske zveze slepih.

Predsednik zveze sem bil v letih 1975–1980, v letih 1980–1985 pa njen tajnik. V tem obdobju so bili moji najpomembnejši dosežki naslednji:

- Leta 1975 sem v Pragi predaval na simpoziju o zaposlovanju slepih in slabovidnih. Predaval sem na temo možnosti dela slabovidnih. Predavanje je bilo posledica preoblikovanja naše organizacije iz zveze slepih v zvezo slepih in slabovidnih, saj smo od takrat začeli večjo pozornost posvečati slabovidnim.
- V sodelovanju s strokovnjakoma inštituta Jožef Štefan je nastala kodna tabela kot osnova za računalniško pretvorbo zapisa v brajico, na osnovi tega pa je zaživelo računalniško tiskanje knjig in učbenikov v brajici. Takšna tiskarna je takrat delovala samo še v Veliki Britaniji in ZDA.
- Aktivno sem sodeloval pri pripravi pravilnika o financiranju in izvajanju socialne rehabilitacije kasneje oslepelih.
- Vodil sem komasacijski postopek zemljišč na Okroglem. S tem je bila z združitvijo njivskih površin dana možnost rehabilitacije oslepelih ali močno slabovidnih kmetov.
- V istem domu smo uredili kuhinjo, da so lahko slepi in slabovidni na različnih tečajih pridobivali veščine s področja gospodinjstva.
- Gospodinjske tečaje za vse, ki so kasneje izgubili vid, sem organiziral tudi v domačem okolju.
- Za kasneje oslepele sem pod vodstvom psihologinje Vali Tretnjak organiziral psihosocialno terapijo.
- Ves čas sem vzpodbujal vključevanje mladih slepih in slabovidnih ter njihovih staršev v ZDSSS.
- V času vodenja jugoslovanske zveze slepih sem bil tudi član sveta loterije Jugoslavije. Ker je hotela SOFK (Savez organizacija fizičke kulture) vsa loterijska sredstva nameniti nogometnim klubom, sem začel z aktivnostmi, da se loterija razdeli po republikah in pokrajinah. Razumljivo je, da sem bil zatem dolga leta član loterijskega sveta Slovenije, kjer sem si prizadeval za čim večja sredstva za ZDSSS.
- Dogradili smo stavbo na Groharjevi 2, kjer smo v podstrešnem delu zgradili hišniško stanovanje in moderne kabine za snemanje zvočnih knjig. V sodelovanju s podjetjem Kontal mi je namreč uspelo iz Nizozemske redno uvažati vedno večje količine magnetofonov. Najprej smo uvažali dvosledne, kasneje pa štirisledne magnetofone (tudi do 200 aparatov letno).

- Med slepimi se je takrat uveljavilo smučanje, s katerim se je prvi začel pogumno ukvarjati profesor Pavle Janežič. Na Okroglem pri Kranju smo poleg smučarskih tečajev organizirali tudi taborjenje naših slepih, tako da so nam hrano pripravljali v kuhinji gradiča Okroglo.
- Bil sem pobudnik ustanovitve pevskega okteta slepih in slabovidnih Louis Braille. Oktet je dosegel visoko umetniško raven in je bil znan tako pri nas kot tudi v tujini.

4.3.7 Hubert Verdnik

Rodil se je 11. 8. 1939 na Remšniku pri Radljah ob Dravi, umrl pa 13. 1. 2009. Med drugo svetovno vojno je zbolel za meningitisom, zaradi česar je oslepel na eno oko, kasneje so se simptomi bolezni pojavili še na drugem. Zaradi vojnih razmer je bilo težje priti do pomoči, tako da je popolnoma oslepel. Prek poverjenika organizacije slepih je prišel v stik s šolo za slepe in tako je osnovno izobrazbo pridobil v Zavodu za slepo mladino. Usposobil se je za delo telefonista, ki ga je opravljal do upokojitve.

Hitro se je vključil v delo organizacije slepih, najprej v Mariboru, po letu 1977 pa je živel in deloval v Ljubljani. Najplodneje je deloval na kulturnem področju. Igral je več inštrumentov, bil pa je eden ustanovnih članov okteta Louis Braille. Pri oktetu je sprva sodeloval organizacijsko, po dveh letih delovanja pa je kot pevec zamenjal Franca Donka.



Hubert Verdnik (Foto arhiv ZDSSS).

Leta 1980 je bil izvoljen za predsednika Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije. To funkcijo je opravljal do marca 2001. V času njegovega predsedovanja se je pri nas začelo intenzivno uvajanje sodobne računalniške opreme, prilagojene za slepe, ki je zelo obogatila in olajšala življenje in delo mnogim slepim in slabovidnim. Ob pomoči Lions in Rotary klubov je bil v obdobju njegovega predsedovanja storjen velik korak naprej pri dostopnosti okolice slepim in slabovidnim, zlasti glede zvočnega opremljanja semaforjev. Veliko energije je vlagal v pomoč članom pri iskanju novih možnosti za zaposlovanje, ko je pričel izumirati poklic telefonista. V tem času se je povečala kapaciteta v knjižnici Minke Skaberne, uvajali pa so tudi nove tehnologije pri snemanju in distribuiranju. V obdobju njegovega predsedovanja je bila obnovljena večina kapacitet v domovih oddiha.

Leta 2001, ko se je odločil, da ne bo več kandidiral za predsednika, ga je skupščina ZDSSS 5. 4. soglasno imenovala za častnega člana naše organizacije.

Viri:

Mihelič, Blaž, Čufer, Barbara (2005): Podaj mi roko: 85 let organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

4.3.8 Brane But

Rodil sem se 27. 10. 1949 v Mariboru, živim pa v Žalcu. Po osnovni šoli, ki sem jo obiskoval v Rogaški Slatini, sem obiskoval I. gimnazijo v Celju, nato pa Filozofsko fakulteto v Ljubljani, smer psihologija kot enopredmetni študij. Sem univerzitetni diplomirani psiholog, VII. stopnja izobrazbe. Za področje socialnega varstva imam strokovni naziv višji svetovalec. Zaposlil sem se na Centru za socialno delo Celje, kjer sem bil zaposlen ves čas do upokojitve.

Vid sem izgubil pred začetkom 2. polletja 4. letnika gimnazije. Prej sem bil ves čas, že iz osnovne šole, odločen, da bom študiral tehnično matematiko, ob tem pa tudi na glasbeni akademiji, igral sem namreč trobento. Zaradi izgube vida je bil študij matematike seveda nemogoč, pa tudi študij trobente sem moral odpisati, saj je nisem smel več igrati.

Želja in odločenost študirati na fakulteti pa sta ostali in odločil sem se za psihologijo. Študij sem v roku uspešno zaključil in se takoj po diplomi zaposlil.

V ZDSSS sem aktiven že 45 let. V mandatnem obdobju 2001–2005 sem bil njen predsednik. V več mandatih sem bil član skupščine ali Upravnega odbora ZDSSS. Večkrat sem bil predsednik ali član različnih delovnih teles, odborov in komisij ZDSSS (npr. nadzorni odbor, komisija za akte, komisija za nepremičnine idr.).

Lahko rečem, da sem v celoti presegel oviranost zaradi izgube vida. Bil sem uspešen v službi, ves čas pa sem strokovno in družbeno aktiven na najrazličnejših področjih, predvsem na področju socialnega in invalidskega varstva tako na lokalni kot državni ravni.

V službi sem bil najprej psiholog svetovalec, nato vodja Zakonske svetovalnice pri CSD Celje (1978–1985) in direktor CSD Celje (15 let od 1985 do upokojitve, prej osem let namestnik direktorja). Dva mandata (1976–1984) sem bil delegat v republiški skupščini (Zbor združenega dela), pristojen za področje zdravstva in socialnega varstva (dva mandata sem bil torej republiški poslanec). Sedem let sem vodil medresorsko skupino za spremljanje izvajanja zakonskega in predzakonskega svetovanja, bil sem



Brane But (Foto osebni arhiv).

podpredsednik skupščine Posebne raziskovalne skupnosti za zdravstvo in socialno varstvo idr.

Od pomladi 2001 sem bil zelo aktiven pri razvijanju organiziranega delovanja invalidskih organizacij v Sloveniji. Tako sem bil aktiven pri delovanju Sveta invalidskih organizacij Slovenije in njegovem preoblikovanju v Nacionalni svet invalidskih organizacij Slovenije. Zelo angažiran pa sem bil tudi pri povezovanju SIOS z Evropo. Tako sem bil udeleženec 1. evropskega parlamenta invalidov v Bruslju, udeleženec skupščine Evropskega invalidskega foruma (EDF), ko je bil SIOS sprejet kot polnopravni član idr.

Tudi po upokojitvi sem zelo aktiven ter opravljam različne funkcije in zadolžitve. Tako sem od leta 2002 član Strokovnega sveta Socialne zbornice Slovenije, od 2005 Strokovnega sveta za socialno varstvo pri Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, Sveta za invalide RS ter Sveta Vlade RS za aktivno staranje in medgeneracijsko sodelovanje. Bil sem predsednik Odbora Sklada za nagrajevanje inovacij na področju usposabljanja, življenja in dela invalidov idr.

Stalnica mojega delovanja je bilo tudi prizadevanje za iskanje in sistemsko reševanje različne problematike na področju socialnega in invalidskega varstva v ustrezni zakonodaji in predpisih.

Od priznanj, ki sem jih prejel, naj navedem dve najvišji. Prejel sem nagrado za življenjsko delo na področju socialnega varstva, ki jo je za leto 2018 kot najvišje priznanje podelilo Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, leta 2019 pa sem prejel najvišje priznanje Socialne zbornice Slovenije – plaketo Socialne zbornice Slovenije.

4.3.8.1 Enake možnosti za vse - Mandat Braneta Buta

V mandatnem obdobju 2001–2005, ko sem bil predsednik ZDSSS, je bilo organizirano delovanje slepih in slabovidnih zelo živahno in razvejano tako v medobčinskih društvih kot na ravni zveze. Izvajali smo celo vrsto programov ter storitev, pri čemer nismo le nadaljevali z dotedanji programi, ampak smo jih tudi izboljševali in dopolnjevali z novimi vsebinami. S številnimi posebnimi socialnimi programi za slepe in slabovidne nismo le dopolnjevali dejavnosti javnih služb, ampak smo marsikaj izvajali tudi namesto države. Pri tem gre zahvala velikemu številu prizadevnih ljudi – funkcionarjem, zaposlenim, prostovoljcem in drugim sodelavcem.

Na začetku mandata je upravni odbor sprejel vizijo in strategijo dela ter usmeritve zveze za štiri leta. Naj navedemo le nekaj najpomembnejših od številnih aktivnosti in dosežkov.

Proti koncu leta 2001 je pri zvezi začela delovati skupina staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč, ki je do tedaj delovala pri Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana.

Zveza je bila aktivno vključena v oblikovanje in prizadevanja za sprejetje zakona o invalidskih organizacijah, ki je bil sprejet novembra 2002. Leta 2003 so se zveza in medobčinska društva preoblikovala v invalidske organizacije ter pridobila status invalidske organizacije. Zvezi je bila priznana tudi reprezentativnost za zastopanje interesov vseh slepih in slabovidnih oseb v Sloveniji s prirojeno ali pridobljeno okvaro vida, zaradi česar ne morejo same delno ali v celoti zadovoljevati potreb osebnega, družinskega in družbenega življenja.

Leto 2003 je bilo evropsko leto invalidov, tudi Vlada Republike Slovenije je sprejela sklep o določitvi leta 2003 za leto invalidov v Republiki Sloveniji. Med številnimi aktivnostmi, ki smo jih izvajali v tem letu, smo opravili temeljito analizo obstoječih pravic slepih in slabovidnih, ki so bile urejene v slovenski zakonodaji, in primerjavo s Standardnimi pravili Združenih narodov za izenačevanje možnosti invalidov. Ugotavljali smo, kako se z vidika slepih in slabovidnih oseb v njihovem osebnem in družbenem življenju ta pravila v praksi uveljavljajo v naši državi. Po opravljeni analizi smo izvedli javno tribuno Enake možnosti za vse – tudi za slepe in slabovidne osebe. Na njej smo odgovorne predstavnike države opozorili na najpomembnejše nerešene težave glede izenačevanja možnosti slepih in slabovidnih, katerih systemske rešitve bi nujno morali poiskati v novi zakonodaji (zakon o izenačevanju možnosti invalidov, zakon o zaposlitveni rehabilitaciji in zaposlovanju invalidov, zakon o celoviti zgodnji obravnavi vseh otrok s posebnimi potrebami, zakon o rehabilitaciji kasneje oslepelih oseb idr.). Opozarjali smo tudi na tista področja, ki so sicer systemsko urejena, so pa težave pri udejanjanju v praksi. Rezultati analize, posamezni prispevki in zaključki javne tribune ter sprejeti sklepi organov upravljanja so bili temelj za nadaljnje akcijske usmeritve naše organizacije.

Tako smo za nastajajoči novi zakon o izenačevanju možnosti invalidov izdelali konkretne predloge za systemsko ureditev tistih pravic za potrebe slepih in slabovidnih, ki do tedaj niso bile systemsko urejene, oziroma so bile po našem mnenju urejene nezadostno. Pristojnemu ministrstvu smo posredovali podrobnejše predloge rešitev za naslednja področja:

- rehabilitacija kasneje oslepelih oziroma odraslih slepih in slabovidnih oseb,
- ureditev celovite zgodnje obravnave slepih in slabovidnih otrok ter njihovih družin v najzgodnejši otroški dobi,
- pravica do osebne asistencije za slepe in slabovidne pri premagovanju gibalnih in komunikacijskih ovir,
- ustrežnejša ureditev dodatka za pomoč in postrežbo,

- ureditev invalidnine oziroma nadomestila za invalidnost,
- ustrezna ureditev ugodnostnih voženj za slepe in slabovidne.

Kot enega pomembnejših dosežkov naj poudarimo dopolnitev 14. člena Ustave Republike Slovenije leta 2004. Med osebne okoliščine glede zagotavljanja enakih človekovih pravic in temeljnih svoboščin je bila dodana tudi invalidnost. Invalidnost kot osebna okoliščina je tako postala ustavna kategorija. Ustava nam zagotavlja enakost pred zakonom, ne glede na različne osebne okoliščine, tudi invalidnost.

V letih 2003 in 2004 smo sodelovali pri obravnavi vprašanj reorganizacije Centra slepih in slabovidnih Škofja Loka ter preoblikovanju Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Pri tem smo tesno sodelovali s skupino staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč.

Na pobudo dr. Josipa Turka in dr. Rajka Turka, bratov pokojne slepe Milice Abram, smo leta 2005 ustanovili Sklad Milice Abram, ki deluje v okviru ZDSSS. Sredstva sklada so namenjena za pomoč slepim in slabovidnim študentom slovenskih univerz.

V letih 2004 in 2005 smo sodelovali pri ustanovitvi Nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije in pristopili k podpisu pogodbe o ustanovitvi. Uspelo nam je, da je Državni zbor Republike Slovenije leta 2004 sprejel dopolnitev zakona o zaščiti živali, po kateri imajo psi vodiči slepih oseb skupaj s svojim skrbnikom pravico vstopa na vsa javna mesta in v sredstva javnega prevoza.

Veliko skrb smo namenjali tudi našim nepremičninam. Tako smo med drugim nabavili in opremili enoto v Dolenjskih Toplicah, izvedli temeljita investicijsko-vzdrževalna ter obnovitvena in prenovitvena dela na Okroglem, treh enot v Červarju idr. Računalnike v čitalnicah v vseh devetih medobčinskih društvih slepih in slabovidnih smo opremili z brajevo vrstico.

Od začetka leta 2003 do izteka mojega mandata leta 2005 sem redno, enkrat na mesec, v oddaji Luč v temi Radia Ognjišče v nekaj minutah spregovoril o aktualnih zanimivostih organiziranega delovanja slepih in slabovidnih v Sloveniji. Slepim in slabovidnim so tako bili redno seznanjeni z zanimivejšimi aktualnimi informacijami o našem delovanju.

Od leta 2002 štirikrat letno v digitalni in zvočni obliki neprekinjeno izhaja revija Rikoss, edina poljudnoznanstvena revija v Sloveniji s področja ljudi z okvarami vida. V njej pišemo o najnovejši informacijsko-komunikacijski tehnologiji ter specialni informacijski opremitvi, o spoznanjih z izobraževalnih, oftalmoloških in socioloških področij, o možnostih za usposabljanje in delo, prostem času, pravicah in zakonodaji.

Od leta 2005 zveza občasno kot brošuro in v elektronski obliki izdaja Vodnik po pravicah in ugodnostih slepih in slabovidnih oseb, ki izhajajo iz slovenske zakonodaje. Namenjen je slepim in slabovidnim, da bi bili bolje obveščeni o tem, kakšne pravice in ugodnosti jim daje slovenska zakonodaja, pa tudi strokovnim delavcem in drugim, ki se pri svojem delu srečujejo s slepimi in slabovidnimi osebami.

4.3.9 Stane Padežnik

Rojen sem 22. 3. 1956 v Celju. Otroštvo sem preživel v Slovenskih Konjicah, kjer sem obiskoval običajno osnovno šolo. Že od dvajsetega leta živim v Ljubljani.

Sprva sem obiskoval kovinarsko srednjo šolo v Celju in bil vajenec pri obrtniku v Slovenskih Konjicah, po prvem letniku pa se prešolal v Center za rehabilitacijo slepih in slabovidnih v Škofjo Loko na poklicno smer telefonist-administrator.

Po zaposlitvi v Celju, Velenju in za tem na telefonski centrali v Ljubljani za dobo pet let sem se pripravljala na sprejemne izpite na Višji šoli za socialne delavce, a bil uspešnejši na Pedagoški akademiji v Ljubljani, kjer sem po končanem študiju ob delu leta 1980 diplomiral iz zgodovine in slovenskega jezika. Ker z višjo izobrazbo predmetnega učitelja teh dveh predmetov primerne službe nisem dobil, sem nadaljeval redni študij zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani in diplomiral leta 1984.

Poklic profesorja zgodovine in sociologije sem nato opravljal na več srednjih šolah v Ljubljani in Kamniku, najdlje pa na Osnovni šoli v Zalogu v Ljubljani.

Ob tem sem nekaj časa izobraževal odrasle, ki so se pripravljali za študij na Višji šoli za upravne delavce, prek zasebnega izobraževalnega podjetja, Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije ter Andragoškega centra Slovenije pa med letoma 1995 in 2016 vodil študijske krožke kot neformalno obliko izobraževanja odraslih (pedagoških delavcev kot tudi članov društev slepih in slabovidnih).

Za potrebe delovanja posebnih socialnih programov v okviru Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Ljubljana ter ZDSSS sem opravil državni izpit iz socialnega varstva.

Vrsto mandatov sem bil član skupščine ZDSSS in njenih komisij za spremljanje različnih posebnih socialnih programov, član statutarne komisije kot predstavnik MDSS



Stane Padežnik (Foto osebni arhiv).

Ljubljana, v mandatnem obdobju od 2005 do 2009 pa predsednik ZDSSS in podpredsednik NSIOS. Od leta 2006 sem že četrti mandat član programskega odbora za problematiko programskih vsebin za invalide na RTV SLO kot predstavnik vseh invalidov, tudi na predlog ZDSSS. Predsednik tega odbora sem bil tri zaporedne mandate.

Moji posebni dosežki na poklicnem in drugih področjih

Uveljavil sem se kot publicist, objavil vrsto pedagoških člankov v priznanih revijah in vodil raziskave krajevne zgodovine z učenci osnovne šole, ki sem jih objavil v enajstih zgodovinskih publikacijah. Med drugim sem izsledke krožkarjev objavil v zborniku pod naslovom *Ustvarjalnost ne pozna teme* in izdal v samozaložbi leta 2000. Istega leta sem v soavtorstvu z Barbaro Trnovec javnosti predstavil didaktični film *Po sledih leoparda*, ki je prikazal pohod odprave slepih in slabovidnih na Kilimanjaro leta 1998. Čez nekaj let sem pri založbi Math d.o.o. izdal igralne didaktične karte *Krištof Kolumb*, primerne za vse šolarje in druge, saj so prek teh spoznali velike geografske odkritelje, osvajalce in raziskovalce.

Pri Prešernovi družbi sem leta 1987 izdal literarni prvenec – ljubezenski roman *Pod plaščem naivnosti*, v katerem sem orisal lik fanta z večjo okvaro vida v vrtincu ljubezni z videčim dekletom. Leta 1996 sem dobil drugo nagrado na natečaju založbe DAN za izvirno slovensko povest ali roman z naslovom *Črni petelin*. Vanj sem pretil izkušnje iz študentskega življenja.

Z dodatnim astrosociološkim študijem v letih od 1997 do 2000 sem poleg osnovnega pedagoškega poklica začel opravljati tudi poklic dopisnika za nekaj uglednih revij in časopisov, z njimi pa pripravil nekaj samostojnih avtorskih publikacij kot tudi prilog.

4.3.9.1 (Za) enake možnosti, vključevanje in proti diskriminaciji - Mandat Staneta Padežnika

Glavni poudarki delovanja ZDSSS v obdobju mojega predsedovanja med letoma 2005 in 2009

Zveza si je pod mojim vodstvom v stikih s posameznimi državnimi institucijami ter poslanskimi skupinami nenehno prizadevala doseči zakonsko podlago, po kateri bi tudi slepi in slabovidni dobili pravico do rehabilitacije. Ker je tudi gluhi in naglušni niso imeli, smo se za isti cilj borili skupaj z njihovo reprezentativno invalidsko organizacijo.

Na to in na druga nerešena vprašanja sem opozarjal v medijskih nastopih, na srečanjih z najvišjimi predstavniki države ter ob praznovanju 85-letnice delovanja zveze na Kongresnem trgu v začetku junija 2005, kjer smo nastopili s sloganom »ZA enake možnosti, socialno vključenost in proti diskriminaciji«. Slavnostni govornik je bil predsednik državnega zbora dr. France Cukjati, ki se je osebno zavzel za čimprejšnjo ureditev

našega položaja. Celoten kulturni program so izvedli uveljavljeni slepi in slabovidni glasbeniki, povezovala pa ga je Eva Longika.

Istočasno smo si prizadevali za sprejetje Zakona o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI), s katerim naj bi slepi in slabovidni v Sloveniji dobili pravico do osebne asistencije, invalidnine, nadomestila za telesno okvaro in višjega oziroma primernejšega dodatka za pomoč in postrežbo, pa tudi pravico do zgodnje obravnave slepih in slabovidnih otrok ter tistih otrok, ki imajo poleg okvare vida še motnje v telesnem in duševnem razvoju. Toda še pred njegovim sprejetjem leta 2010 smo aprila 2008 v naši državi dočakali ratifikacijo Konvencije o pravicah invalidov (KPI), ki naj bi postopoma odpravila sleherno diskriminacijo.

Skupaj s članicami NSIOS smo sodelovali pri oblikovanju Akcijskega programa za invalide (API), ki je začel veljati leta 2005. Natančno je določal, da morajo biti slepi in slabovidni do 31. 12. 2015 v njim prilagojenih tehnikah dostopne informativne, izobraževalne, dokumentarne in znanstvene avdiovizualne televizijske programske vsebine.

Pod pritiski ZDSSS ter Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije (ZDGNS) je bila 11. julija 2008 v Državnem zboru RS naposled le sprejeta novela Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, ki je senzornim invalidom, torej tudi slepim in slabovidnim, prinesla pravico do celovite obravnave slepote in slabovidnosti, vključno z zdravljenjem in rehabilitacijo. Ker je bilo določeno, da se bo zakon začel izvajati s 1. 1. 2009, smo se že julija 2008 pričeli pogovarjati s potencialnim nosilcem izvajanja celovite obravnave z rehabilitacijo. Vodstvu Očesne klinike in Univerzitetnega kliničnega centra v Ljubljani sta bili za to, le da ti ustanovi še nista imeli opremljenih prostorov in ustreznega tima strokovnjakov. Kmalu je bila imenovana projektna skupina za pripravo dveh programov: 1. za zgodnje odkrivanje in celovito obravnavo slepih in slabovidnih otrok ter njihovih družin in 2. program za osnovno rehabilitacijo odraslih oseb, ki kasneje izgubljajo vid ali povsem oslepijo. V to projektno skupino je zveza imenovala dva strokovnjaka, tričlanska delovna skupina pri zvezi pa je sama pričela pisati program.

Pravico do obnovitvene rehabilitacije za osebe z okvaro vida in sluha je nato v 50. člen svojih pravil vnesel Zavod za zdravstveno zavarovanje RS, ki je to pravico številnim drugim vrstam invalidov zagotavljal že dotlej.

Na skupnem sestanku s predstavniki Direktorata za invalide RS, Zavoda za zdravstveno zavarovanje RS in Očesne klinike Ljubljana na Ministrstvu za zdravje RS smo izrazili upanje, da se priprave na ustanovitev Centra za rehabilitacijo ter celovito obravnavo slepih in slabovidnih pod strokovnim vodstvom očesne klinike ne bodo zavlekle. Le tako bi lahko že leta 2009 za vse tri prej omenjene programe črpali sredstva, ki jih je novela zakona rezervirala pri ZZZRS, to je več kot 292.000 evrov. Za rehabilitacijo gluhih in naglušnih, od katerih smo imeli v naših društvih včlanjenih več kot 150 gluhoslepih, je imela ZZZRS za prvo leto programa pripravljenih več kot 300.000 evrov. Ker je naša delovna skupina pisanje programa zavlekla za najmanj dve leti in ker je vmes

nastopila gospodarska kriza, center za rehabilitacijo pri očesni kliniki pa ni bil ustanovljen, nihče od slepih in slabovidnih ni mogel uporabiti za svojo rehabilitacijo že predvidenih sredstev.

Medtem smo si pri Zdravstvenem svetu RS prizadevali doseči, da bi biološko zdravilo Lucentis za zdravljenje starostne degeneracije makule uvrstili na seznam bioloških zdravil, ki naj bi jih plačala ZZZRS, kar se je kasneje tudi zgodilo.

Zveza se je prek NSIOS vključila v evropski projekt »Mediji in invalidi« ter me poslala na usposabljanje za morebitno sodelovanje v predvidenem programskem odboru za problematiko programskih vsebin za invalide, ki ga je jeseni 2006 imenoval programski svet RTV Slovenija, in sicer na osnovi ZRTVS-1, ki je bil sprejet oktobra 2005. Za predsednika tega odbora me je izvolilo osem sočlanov invalidov. V akcijskem načrtu, ki ga je odbor predlagal programskemu svetu, ta pa ga je sprejel, smo zapisali dolgoročni cilj, pomemben za osebe z okvaro vida, da je treba poleg pogostejšega vključevanja invalidskih vsebin v programe zagotoviti tudi dostopnost avdiovizualnih vsebin z bralnimi podnapisi in opisovanjem slike. Z zvočnim opisom je bilo v mojem mandatu opremljenih le nekaj filmov.

Da bi pospešil ustvarjalnost med slepimi in slabovidnimi, sem še posebej podpiral kulturno sekcijo, vzpodbujal naše vidnejše umetnike ter prispeval k temu, da je zveza v Slovenski filharmoniji v Ljubljani priredila samostojen koncert naših glasbenikov. Prav tako smo koncert naših ustvarjalcev in recitatorjev decembra 2008 priredili v UKC Ljubljana, in sicer zato, da bi podprli nastajanje centra za rehabilitacijo slepih in slabovidnih, dogodek pa naj bi postal tradicionalen.

Prvi dan tedna slepih leta 2006 smo imeli to čast, da smo skupaj z g. Benedičičem iz družbe Serapis v Mestnem muzeju Ljubljana soorganizirali odmevno mednarodno razstavo reliefnih fotografij velikih mest z naslovom »Dotakni se in poglej« avtorja Bertrana ter jih opremili z brajevimi spremnimi besedili.

Ker se je obseg financiranja naših programov, delovanja, investicij ter vzdrževanja nepremičnin s strani FIHO sčasoma zmanjševal, je bilo treba iskati nove možnosti pridobivanja dodatnih sredstev. S tem namenom sem se skupaj z vodjo programov udeležil nekaj seminarjev za pripravljanje in izvedbo evropskih projektov. Na enem od teh izobraževanj je bila tudi nova tajnica zveze Azra Seražin, ki pa kasneje na sejah upravnega odbora ni pritegnila moji pobudi, da bi zveza prijavila enega ali dva evropska projekta. Najprej je prepričala podpredsednika zveze Ljubomirja Daničiča, nakar sta na svojo stran dobila večino članov upravnega odbora. Prepričana sta bila, da zveza za take projekte še ni pripravljena, čeprav sem takrat imel podrobno spisana in finančno ovrednotena dva projekta, na voljo pa smo imeli vsaj dva zunanja strokovnjaka, ki bi ju lahko vodila.

Podobno sem si s članico upravnega odbora Marjano Jagarinec kolegom v upravnem odboru in skupščini zveze prizadeval predstaviti status hrvaške javne knjižnice za

slepe, da bi po vzoru dobrih praks v tujini našli ustrezen model javne knjižnice za knjižnico Minke Skaberne ter dosegli njeno financiranje iz proračuna in uvrstitev v sistem javnih knjižnic, a je prevladala bojazen, da bi slepi in slabovidni oziroma ZDSSS izgubila lastninsko pravico ter nadzor nad njenim upravljanjem in programom.

V naše skupne delovne uspehe ni bilo vtakano le delo članov zveze in strokovne službe, temveč tudi vrste posameznikov, strokovnjakov in dobrotnikov, med njimi zlasti članov Lions klubov, ki so naša prizadevanja vseskozi materialno podpirali na področju zagotavljanja sodobnih tehničnih pripomočkov, ker v Sloveniji ta problem še ni bil sistemsko rešen. S sodobno informacijsko tehnologijo bi bila slepim in slabovidnim omogočena komunikacijska neodvisnost.

Je pa zveza na začetku mojega mandata od podjetja Mobitel prevzela več kot 300 doniranih mobilnih telefonov Nokia 3650 z govornim programom, posebno prilagoditvijo za slepe in slabovidne, ki sem jih s pomočjo strokovnega delavca zveze maja 2005 razdelil tistim članom, ki so bili takih naprav najbolj potrebni.

Z donacijo se je izkazala tudi NLB, ki je za slepe in slabovidne komitente prilagodila kar nekaj bankomatov v prestolnici, in sicer jih je opremila z govornim programom za spremljanje podatkov na zaslonu prek slušalk, kar nam je omogočalo samostojno dvigovanje denarja.

Zveza se je zaradi potrebe po kvalitetnejšem in trajnejšem zapisovanju zvočnih knjig in časopisov odločila za sodobnejšo snemalno tehniko v studijih knjižnice Minke Skaberne ter pričela fond knjižnice iz avdiokaset pretvarjati v MP3-zapis. Za Dejzi, ki je bil veliko bolj praktičen in uporaben zlasti za šolajočo se mladino, se član upravnega odbora, zadolžen za področje tehničnih pripomočkov, skupaj s strokovno službo ni navdušil. Pri ZZZRS smo po večkratnih pogajanjih le dosegli posodobitev pravic do tehničnih pripomočkov, med katere je bila na novo uvrščena tudi pravica do MP3-predvajalnikov in brajeve vrstice.

Ko je bila ZDSSS še prejemnica obsežnih sredstev FIHO, je lahko ambiciozno investirala v svoje kapacitete. Do otvoritve 3. 6. 2006 smo v celoti Prenovili vilo Toma Zupana na Okroglem pri Kranju, jo najsodobneje opremili, park pred njo na novo uredili s sprehajalnimi potmi in botaničnim vrtom ter se nato lotili še prenove gostinskega dela zgradbe na Okroglem, bazena in plaže v Izoli ter doma na Vrtni ulici v Piranu, kjer smo predali v uporabo prilagojeno dvigalo, manjše prenove in zamenjave opreme pa so bili deležni tudi apartmaji na Trgu bratstva v Piranu ter v Červarju.

4.3.10 Tomaž Wraber

Rodil sem se v Ljubljani 19. 4. 1950 kot peti in zadnji otrok v družini ob treh starejših bratih in eni starejši sestri. Mama, defektologinja in učiteljica na »Pomožni šoli Janeza Levca« (tako se je takrat ta ustanova imenovala), je kmalu ugotovila, da se kot dojenček ne odzovem, ko stopi v prostor, ampak šele takrat, ko se oglasi. Že pred drugim letom starosti sem tako dobil očala z dioptrijo -5, oftalmolog pa je ugotovil, da imam le 50 % vida.

Šolske oblasti so me zato nameravale poslati v Zavod za slepo in slabovidno mladino. A takrat je nastopilo tisto, čemur danes pravimo »komisija za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami« v sestavi: defektologinja moja mama, oče (biolog in znanstvenik z velikim mednarodnim ugledom) ter njegov gimnazijski sošolec in najboljši prijatelj, psiholog svetovnega slovesa prof. dr. Anton Trstenjak. Ta (povsem neformalna, a po svojih kompetencah najbolj vrhunska možna) »komisija« je odločila drugače in vpisali so me v običajno osnovno šolo v Spodnji Šiški v Ljubljani, kjer smo živeli. Tudi vse nadaljnje šolanje je potekalo tako. Po četrtem razredu sem se zaradi pouka latinščine prepisal na Osnovno šolo Prežihov Voranc, iz istega razloga nato na Šubičevo gimnazijo, potem pa sem vzporedno vpisal študij gledališko radijske (kasneje pa še filmsko televizijske) režije na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo, na Filozofski fakulteti pa študij primerjalne književnosti ter francoščine.

Čeprav so me že od 1. razreda osnovne šole dalje vedno posadili v 1. vrsto, je moj vid pomenil hudo težavo, ki pa sem se ji prilagodil. Če sem na šolsko tablo vsaj za silo videl, dokler je bila suha, pa zame na njej ni bilo ničesar več, ko so jo pobrisali z mokro gobo. Ker se tu ni dalo ničesar spremeniti, sem moral rešitev najti sam. Zelo kmalu sem se naučil razlago učiteljev smiselno zapisovati v svoje zvezke, in to tako, da sem jo po branju zapiskov lahko tudi razumel. In ker smo imeli pri fakultetnem študiju večinoma ciklična predavanja, ki so obravnavala vsako leto drugo temo ali zgodovinsko obdobje, profesorji niso izdajali skript. Zato mi je ta večšina prišla zelo prav. Veliko pa so imeli od nje tudi študijski kolegi, ki so si radi izposojali moje zapiske, napisane v celih, jasnih in smiselnih stavkih, in si z njimi odlično pomagali pri izpitih. Moja inkluzija, izraza takrat še nismo poznali, pa ni bila v celoti uspešna, saj sem se že pred diplomom zaposlil na Televiziji Slovenija, dobil otroka in nato »nisem imel časa« za diplomu.

Še pred končanim študijem so me redno honorarno zaposlili kot režiserja v takratnem Ekonomsko propagandnem programu (danes Marketingu) TVS, nato pa (srečna okoliščina!), ker ni bilo sistemiziranega delovnega mesta režiserja, so me za nedoločen čas sprejeli na mesto redaktorja. Srečna okoliščina je bila zato, ker so se kmalu začele pojavljati vedno hujše težave z mojim vidom. Nisem več natančno videl, kaj se dogaja pred kamero ali kaj v kadru na majhnem zaslonu filmske montažne mize, medtem ko



Tomaž Wraber (Foto arhiv ZDSSS).

sem za silo še pisal in bral. Delo redaktorja namreč obsega predvsem oblikovanje strategij in umetniških konceptov, pisanje besedil, scenarijev in idej, oblikovanje propagandnih gesel itd. To je pomenilo več pisanja kot dela pri snemanjih.

Vrhunec te krize je bil izvid oftalmologinje, ki je ocenila, da imam na boljšem očesu le še 1,8 odstotka ostanka vida in sem torej »slep po definiciji«. Izvid so mi prebrali drugi, saj takrat že lep čas nisem več mogel brati sam.

Invalidska komisija mi je brez oklevanja ponudila invalidsko upokožitev, ki pa je nisem sprejel. A to moje vztrajanje pri zaposlitvi je bilo možno, ker sem (v nasprotju z osnovno šolo, kjer se je to dogajalo intuitivno) tokrat zavestno iskal alternativne načine opravljanja svojega dela. Pri tem pa ne bi šlo brez razumevanja neposrednih sodelavcev, ki so v dogovoru z mano prevzeli nekatere projekte, kjer bi mi moj (ne)vid lahko povzročal največ težav. Ker pa je končni rezultat na televiziji vedno kolektivno delo, je bilo nadvse pomembno, da je cela vrsta sodelavcev, včasih tudi v zelo številčnih ekipah, razumela moje težave in mi bila pripravljena priskočiti na pomoč.

Da bi svoj delovni položaj vsaj za silo zaščitil, sem kmalu po »usodni« diagnozi sprožil postopek invalidske kategorizacije. Pri vsej moji poti je bila to ena najbolj grenkih in najtežjih preizkušenj, ob kateri sem se zaklel, da bom, če jo sploh preživim, storil vse, kar znam in zmorem, da bi bila drugim ta pot lažja. Po opravljeni kategorizaciji so me na mojo željo poslali še na »usposabljanje za drugo delovno mesto«, kar je bil zakonski pogoj za to, da mi je lahko Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (po nekaj kar neverjetnih pravniških akrobacijah) zagotovil »prilagoditev delovnega mesta«. To je pomenilo, da so financirali nakup posebnega računalnika, s katerim sem lahko spet sam pisal in bral, kar je bil prvi tak primer v tedanji Jugoslaviji. Računalnik z vso nujno dodatno prilagoditveno opremo je stal približno toliko, kot so takrat stali trije Volkswagnovi Golfi, tj. sto mojih mesečnih plač. Tako sem uspešno delal še 28 let od invalidske kategorizacije in v pokojninsko blagajno prispeval, namesto da bi ji bil v breme. To je trajalo, dokler se ni leta 2012 pojavil razvpiti ZUJF (Zakon o uravnoteženju javnih financ). Po dveh letih rednega honorarnega dela in devetintridesetih oddelanih letih v rednem delovnem razmerju za nedoločen čas sem se decembra 2012 na RTVS upokojil.

Do moje »upokožitve« na ZDSSS pa je trajalo še pet let.

Ko sem prejel šokantni izvid o stanju svojega vida, nisem takoj zmogel moči, da bi se vpisal v organizacijo slepih. A v upanju, da bom tam dobil pomoč, sem se po nekaj mesecih odlašanja le odločil in prvič prestopil prag hiše Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Ljubljana na Jamovi. Bil sem prijazno sprejet, včlanili so me, a tistega, kar sem potreboval, ne na društvu ne na zvezi ne kjerkoli drugje takrat nisem mogel dobiti in spet sem se za precej časa umaknil. Iz moje »luknjice« sta me le počasi in obzirno »zbezala« Pavle Janežič in takratni predsednik Janez Hrovat. Oba sta kmalu postala moja odlična prijatelja, Janezu pa je celo uspelo, da je ključno vplival na mojo nadaljnjo pot v organizaciji. Ko sem se nekoč, ranjen od svoje še sveže in ne povsem sprejete izgube vida in nezadovoljen z vsem, precej glasno kar povprek pritoževal, me

je prav po očetovsko nahrulil: »Kaj se usajaš? Vlada se v vladi, ne pa v opoziciji! Kandidiraj za kakšno funkcijo, da boš lahko izvoljen, in ko jo boš sprejel, boš lahko začel stvari tudi spreminjati!« Poslušal sem ga in zelo hitro sprejel kar več funkcij hkrati. Najprej sem bil član Komisije za izobražence, ki sem ji kmalu začel tudi predsedovati. A njeno ime in poslanstvo sta bila za nekatere tako sporna, da so jo kar ukinili. Zato smo dosegli njeno obnovitev, ime pa smo dogovorno spremenili v SSI – Slepí in slabovidni intelektualci v ZDSSS. Postal sem član izvršnega odbora in podpredsednik društva, član Skupščine ZDSSS in kasneje še član Upravnega odbora ZDSSS. Večino funkcij sem opravljal po več mandatov. Leta 2009 sem bil izvoljen za predsednika ZDSSS in to funkcijo opravljal dva mandata, do leta 2017.

Obenem sem bil imenovan ali izvoljen tudi na vrsto drugih funkcij po institucijah ali organih, ki so se v naši državi ukvarjali z invalidsko problematiko ter sprejemali pomembne sklepe za položaj in življenje invalidov. Prevezel sem tudi nekatere naloge v Evropski zvezi slepih (EBU) in bil eden najdejavnejših članov njene najpomembnejše delovne komisije za povezovanje z EU, ki je veliko naredila za to, da je zakonodaja, sprejeta na evropski ravni, prijaznejša do invalidov, še posebej do slepih. Večkrat sem bil tudi delegat NSIOS na zasedanjih in skupščinah Evropskega invalidskega foruma (EDF). S svojim delovanjem sem pomagal na evropski in svetovni zemljevid postaviti tudi našo organizacijo in jo narediti prepoznavno.

Čeprav upokojen, sem tako delal tudi po 12 ur dnevno, včasih celo več, zato mi je uspelo marsikaj.

- V letih, ko je bila e-pošta še privilegij redkih izbrancev, mi je uspelo prek Arnesa zagotoviti brezplačen dostop do e-naslova vsem slovenskim invalidom.
- Na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve sem dosegel spremembe Pravilnika o štipendiranju dijakov in študentov, ki je vsem s kakršno koli invalidnostjo znatno zvišal štipendijo in zelo olajšal vstopne pogoje, te pa je po tem pravilniku vsem upravičencem olajšal tudi vsak družinski član z invalidnostjo.
- Dosegel sem posebne, mnogo lažje pogoje za študente z invalidnostmi pri vpisu na izbrano fakulteto, prednost pri dodelitvi sobe v študentskem domu, izbiro sostanovalca in lokacije doma itd.
- Pripravil sem predlog spremembe Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1), ki je bil v Državnem zboru RS sprejet in je od 1. 1. 2000 dalje DPP – dodatek za pomoč in postrežbo – zagotovil tudi slabovidnim iz 2. kategorije slepote in slabovidnosti. Poleg besedila utemeljitve sem priskrbel tudi strokovno oftalmološko argumentacijo, potrebno za sprejetje predloga spremembe zakona.
- S predsednikom MDSS Ljubljana Janezom Hrovatom sva pripravila predlog spremembe istega zakona, ki je nato DPP zagotovil tudi slepim, ki so »zdravstveno

zavarovani po drugem zavarovancu zavoda ali upokojencu«. Državni zbor je tudi ta predlog potrdil, v veljavo pa je stopil 1. 1. 2003.

- Dal sem predlog in utemeljitve, ki so pripeljale do tega, da je bila v Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih uzakonjena nova pravica - dodatek za starševsko nego.
- Opravi sem ključne sklepne pogovore in pripravil utemeljitve, zaradi katerih je bila v 9. alineji 23. člena Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju uzakonjena pravica do celovite rehabilitacije slepih in slabovidnih. Ta dosežek je seveda plod dolgoletnih prizadevanj mnogih, ki pa mi jih je kljub hudemu nasprotovanju ministrstva v pravem trenutku uspelo strniti v zdaj veljavno zakonsko diktico.
- Dal sem pobudo za ustanovitev strokovne komisije (ki sem jo nato tudi vodil), ki je pripravila enega najboljših programov za rehabilitacijo, Program celovite rehabilitacije slepih in slabovidnih - CRSS, ki ga je najprej brez pripomb potrdil Razširjeni strokovni kolegij za oftalmologijo, nato pa še Zdravstveni svet RS. Ta vrhunski dokument je plod intenzivnega dela več strok, največ svojega inventivnega dela pa je k njemu prispeval Marino Kačič.
- Skupaj s predsednikom še ene invalidske organizacije sva leta 2009 preprečila, da bi iz ZPIZ-2 črtali pravico do prejetanja DPP in jo spremenili v socialni transfer.
- S takratnim predsednikom NSIOS Borisom Šuštaršičem sva pripravila, vložila in dosegla sprejetje amandmaja, ki v 3. členu Zakona o medicinskih pripomočkih zagotavlja za invalide najugodnejšo možno diktico.
- Strokovnjake Inštituta Jožef Stefan sem spodbudil, da so razvili prvo slovensko govorno sintezo Govorec, jim zanjo zagotovil brezplačne zvočne posnetke in nato združil še vse vidne slovenske strokovnjake s tega področja, da so razvili sodobno in nadvse uporabno novo govorno sintezo eBralec, ki je brezplačno na voljo vsem slepim in slabovidnim, pa tudi mnogim drugim, ki jo potrebujejo.
- Dosegel sem, da so danski in naši računalniški strokovnjaki tudi za slovenščino razvili robotsko spletno storitev Robobralle, ki besedila v nam nedostopnih formatih hitro in brezplačno spremeni bodisi v zvok (torej jih prebere v slovenščini) ali pretvori v zlahka dostopen Wordov dokument.
- Pripravil, utemeljil in vložil sem vrsto amandmajev k dvema nacionalnima programoma za kulturo (NPK 2004–2007 in NPK 2008–2011), ki jih je Državni zbor RS potrdil in vnesel vanju. Ti amandmaji so kasneje pomenili ustrezno pravno podlago za pridobitev evropskega projekta za prenovo Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne.
- Prave ljudi na odgovornih mestih sem prepričal, da nam je Vlada RS s svojim sklepom dodelila sredstva Evropskega socialnega sklada za prenovo naše knjižnice in

jih nato še dvakrat povečala, tako da so na koncu znašala 3.119.000 evrov. To je največji evropski projekt, ki ga je kadarkoli doslej dobila katerakoli invalidska organizacija v Evropi.

Dovolj bodi naštevanja, čeprav to še zdaleč ni vse. Pri tem moram povedati, da sem najprej ves čas deloval praktično sam in včasih načrte celo prikrival, da ni prišlo do nagajanj iz naših vrst. V času, ko sem predsedoval ZDSSS, pa sem seveda delal ob znatni strokovni in drugi podpori sodelavk in sodelavcev, ki se jim za te velike napore in požrtvovalnost iskreno zahvaljujem.

Glavno vodilo mojega dela je bilo: lastne težke in slabe izkušnje uporabiti za vzpostavitev takih razmer, da jih ne bi več doživljali tisti, ki prihajajo za nami. Tega se držim še danes, a pri tem namesto pomoči pogosto naletim na ovire iz naše lastne organizacije.

4.3.10.1 *Naslednjim stotim letom na pot - Mandat Tomaža Wrabra*

(nekaj pogledov v preteklost, da bi bolje videli v prihodnost)

Uredništvo jubilejnega zbornika me je zaprosilo, naj kot bivši predsednik opišem glavne poudarke delovanja Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije v obdobju dveh mandatov svojega predsedovanja. Usmeritev, ki sem ji sledil, je nastala na podlagi mojih življenjskih izkušenj in preizkušenj. Ne enega ne drugega mi ob nastopu funkcije ni manjkalo in držal sem se tako svojih spoznanj kot svojih načel.

Že v osnovni šoli so me naučili latinskega izreka: »Salus rei publicae suprema lex tibi esto!«, ali po naše »Blaginja države naj ti bo najvišji zakon!«. »Rei publicae« je roditeljnik samostalnika »res publica«, kar pomeni država, republika, v dobesednem prevodu pa tisto, kar je vsem skupna, oziroma javna stvar. Ta izrek je bil sicer namenjen vsem rimskim državljanom, najbolj pa naj bi veljal za tiste na odgovornih funkcijah.

Kot najstnik sem (kot takrat vsi) občudoval ameriškega predsednika Johna F. Kennedyja in kmalu po atentatu nanj mi je ameriški univerzitetni profesor slovenskega rodu podaril gramofonsko ploščo z najznamenitejšimi Kennedyjevimi govori. Pogosto sem jih poslušal, saj je bil J.F.K. zares izjemen govornik. A od vseh me je najbolj prevzel njegov nastopni govor in iz njega vzklik: »Ask not, what your country can do for you, ask what you can do for your country!«, torej: »Ne sprašujte, kaj lahko vaša domovina stori za vas, ampak se vprašajte, kaj lahko vi storite za svojo domovino!«

Ko sta se vrla moža Alojzij Levstek in Franc Dolinar pred več kot stotimi leti odločila, da ustanovita »Podporno društvo slepih«, sta počez in navzkriž prepotovala vso Slovenijo, da sta nabrala dovolj ustanovnih članov. Najbrž ni treba poudarjati, da jima je to ob takratnih prometnih razmerah vzelo veliko denarja in časa (potovala sta na lastne

stroške in v svojem prostem času). A njun cilj je bil jasen in plemenit in zanj jima ničesar ni bilo žal.

Na začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja mi je začel izredno hitro propadati vid in kmalu ga je ostalo le še za malenkost več od odstotka in pol. Hkrati se mi je rodil drugi otrok, sin, ki so mu pri mesecu in pol starosti diagnosticirali pri nas povsem neznano bolezen, ki bi bila zanj lahko usodna ali pa bi imela vsaj skrajno resne trajne posledice. Zdravstveni sistem, ki je obravnaval sina, je deloval počasi, z zatikanji in težavami, a je zdržal, čeprav je bila bolezen nepoznana in neznanega izvora. Specialno dietno hrano, ki jo še danes izdeluje en sam proizvajalec na svetu, je bilo treba uvažati iz Velike Britanije. Njena noro visoka cena je precej presejala moj mesečni dohodek in sprva je kazalo, da bova morala strošek zanjo kriti kar starša sama. A to se je uredilo in po dobrih petih letih sin ni le preživel in ozdravel, ampak se je vse obrnilo proti srečnemu koncu brez hujših posledic za njegovo telesno in duševno zdravje.

V nasprotju z zdravstvenim, ki je obravnaval sina, pa ni vzdržal socialni sistem, ki naj bi se ukvarjal z mano, oziroma z mojo slepoto.

Zato se še danes natanko spominjam besed našega nekdanjega predsednika Huberta Verdnika, ki je mnogo let kasneje ob neki drugi priložnosti dejal: »Kot dializni bolnik imam vso oskrbo urejeno skoraj idealno, kot invalid sem pa še zelo daleč od tega!«

Ob vpisu v medobčinsko društvo slepih in slabovidnih sem bil sicer prijazno sprejet in dobil sem celo brezplačno stalno vozovnico za mestni potniški promet, a to ni bilo tisto, kar sem takrat v resnici potreboval. V službi so se začeli pritiski, da bi se me znebili, postopki za invalidsko klasifikacijo, ki naj bi me zavarovali, pa so tekli skrajno počasi in brezosebno, da, celo nečloveško. Neprebojen zid me je ustavil vsakokrat, ko sem si s pomočjo (državnih) socialnih ustanov prizadeval uveljaviti priznane ali celo uzakonjene pravice do poklicne rehabilitacije in usposobitve za nadaljnje delo, s katerim bi preživel sebe in otroke, do ustreznih pripomočkov, prilagoditve delovnega mesta itd. A to poznate še mnogi. Edino, kar so mi širokogrudno ponujali, je bila invalidska upokojitev.

V prizadevanjih, da bi se temu izognil ter se usposobil za nadaljnje delo in življenje kljub skoraj popolni izgubi vida, sva ostala z ženo sama hkrati s skrbjo za majhne otroke, od katerih je bil eden hudo bolan. Kljub najhujšim preizkušnjam v življenju pa sem stisnil zobe, vztrajal in trdno sklenil, da bom, če vse to preživim, vse, kar sem se na tej poti naučil, usmeril v prizadevanja, da se stanje spremeni in da bi bil vsaj večji del križevega pota, ki sem ga tako kot mnogi drugi tudi sam prehodil, slepim in slabovidnim v prihodnje prihranjen ali vsaj znatno olajšan.

In preživel sem, in to celo uspešno!

Ne bi rad našteval, kaj vse mi je v času predsedovanja ZDSSS ali pred in po njem uspelo, saj mnogi to dobro vedo, objektivno sliko pa bo zanesljivo pokazal čas. In njegove sodbe me ni niti najmanj strah.

A omeniti velja vsaj to, da sta bila jeseni 2010 ob sprejemanju novega Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2) doslej najbolj ogrožena tako invalidnina kot dodatek za pomoč in postrežbo (DPP) – ena za slepe in slabovidne najpomembnejših pravic. A za to se v državi ni zmenil nihče. Tudi v ZDSSS, razen mene, v resnici to nikogar ni zaresanimalo ali skrbelo. Od vseh, v NSIOS vključenih invalidskih organizacij sva le dva predsednika na matičnem odboru državnega zbora trmasto vztrajala na maratonskih sejah, se borila zoper ta poseg (pa še mnoge druge) in ubranila vsaj DPP. Žal je bila invalidnina predstavljena v prehodne določbe zakona, kar pomeni, da bo po prihodnjih spremembah ZPIZ najverjetneje postala socialni transfer, torej je bila verjetno ubranjena le začasno.

Drugače povedano: kadar gre za pravice invalidov, imajo vsi polna usta besed o njihovem varovanju, ko pa je treba za njihovo obrambo ali za nove pravice storiti kaj konkretnega ali se celo izpostaviti, ni več nikjer nikogar.

En del mojih prizadevanj pri vodenju ZDSSS je bil torej usmerjen v to, da bi naši sodržavljeni prepoznali in razumeli probleme slepih in slabovidnih ter organizacijo, ki nas zastopa. To bi nam olajšalo uveljavljanje tistih pravic in storitev, ki jih nujno potrebujemo za preživetje ter hkrati za čim boljše in čim bolj enakovredno vključevanje v družbo na vseh področjih. Menim, da nisem neskromen, če se mi zdi, da smo bili pri teh prizadevanjih z izjemno ekipo strokovne službe zveze in PR agencijo Taktik (nekoč Futura PR), ki je vse delo opravila »pro bono«, zelo uspešni. Hkrati pa moram priznati, da sem imel precej manj uspehov pri svojih prizadevanjih, da bi Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije navznoter usposobili, da bi bila kos izzivom časa.

Pri tem sem izkusil, da sta pomembni predvsem dve stvari: odgovornost (vsakogar in vseh – predvsem nosilcev funkcij in povezanih društev) in primerna organiziranost, ki bi zagotavljala uspešno delovanje tudi v najbolj zaostrenih razmerah, ki zanesljivo šele prihajajo.

Problem (premajhne) odgovornosti se nazorno kaže že na najosnovnejši ravni: pri članstvu. Čeprav več od 70 odstotkov članov prejema DPP (od tega večina 300 evrov, le dobra četrtina pa polovičnega – 150 evrov mesečno), bi bili presenečeni, ko bi naredili zares pošteno poročilo, koliko od nekaj manj kot 3.700 članov je leta 2018 plačalo članarino, ki znaša le 12 evrov letno. Sramotno premalo! Izgovor o slabem socialnem položaju naših članov je preprosto nedostojen. Tudi ko bi članarina znašala 12 evrov mesečno, bi to ne bilo (tudi glede na prejemanje DPP) preveč, a znaša le 12 evrov na leto, torej en evro na mesec. Poleg tega ima vsako društvo možnost (ali bi jo vsaj lahko imelo), da svoje socialno najbolj ogrožene člane oprosti plačila članarine. Ostali pa bi morali opraviti vsaj to, najosnovnejšo člansko dolžnost ali pa bi jih iz članstva črtali. Tako so določala že prva Pravila Podpornega društva slepih iz leta 1920, v katerih je

zapisano: »Ako član eno leto ne plača predpisane članarine, se izključi.« In najbrž smo si vsi edini, da je bil takrat socialni položaj slepih neizmerno slabši kot danes.

Še mnogo hujše posledice pa ima skoraj popolno pomanjkanje odgovornosti nosilcev pomembnih funkcij zveze in medobčinskih društev. Ti namreč odločajo o ključnih zadevah, pa pogosto ne pomislijo, kakšne bodo posledice njihovega glasovanja, saj jim zanje nikoli ni bilo treba odgovarjati niti moralno, kaj šele materialno.

Jasen primer neodgovornosti so prostori, ki jih je ZDSSS dobila z volilom Milice Abram in jih je najemnik leta 2012 izpraznil, pa so bili prazni do leta 2019. Njihova vrednost je padala z vsakim letom, ko niso bili v uporabi, za organizacijo pa so predstavljali nezanemarljiv strošek zaradi varovanja, minimalnega ogrevanja in najnujnejših sprotnih vzdrževalnih del. Že povprečen računovodja zna prav hitro izračunati, koliko je to stalo in kolikšna je bila izguba sredstev, ki bi jih lahko dobili. Upravnemu odboru in skupščini ZDSSS so bile predlagane najrazličnejše možnosti: prodaja, adaptacija za oddajanje, delna prodaja in delna adaptacija, pa še kaj. A tudi tistih nekaj možnosti, ki jih je potrdil upravni odbor zveze, je zavrnila skupščina. Kdo so bili nosilci nasprotovanja kakršnikoli rešitvi, je znano in znan je tudi njihov cilj – ustvariti problem in nato na osnovi tega problema rušiti. Bodo kdaj odgovarjali za ogromno finančno škodo, ki jo je utrpela naša organizacija in s tem njeno članstvo? Bi člani skupščine res tako zlahka in brezglavo sledili skupinici hujskačev, ko bi se zavedali, da bi jih bilo za njihova glasovanja mogoče poklicati na odgovornost? Se bo kdo vsaj vprašal, zakaj je bilo leta 2019 za rešitev problema praznih in propadajočih prostorov zlahka mogoče sprejeti tisto, česar ni bilo mogoče sprejeti več let prej, in koliko nas je to stalo? A bojim se, da bo zdrava pamet prevladala šele takrat, ko se bodo razmere resnično zaostrole. Da pa bodo težje, kot bi bilo nujno, je krivo predvsem skoraj popolno pomanjkanje odgovornosti na vseh ravneh.

Drugo, kar nas tepe in nas bo kot organizacijo še bolj in še dolgo teplo, se je zgodilo v sedemdesetih letih, ko so medobčinska društva dobila svojo pravno subjektiviteto. Naj se je to slišalo še tako demokratično in napredno, se je dolgoročno izkazalo v škodo vsem. Demokracija namreč zahteva izjemno veliko modrosti, sposobnosti razumevanja drugih in včasih tudi sposobnost odpovedati se čemu, pa četudi je to »moja pravica«. Vseh naštetih sposobnosti nam je že davno zmanjkalo. In ker smo v statut ZDSSS zapisali še popoln nesmisel, da je zvezo ustanovilo devet medobčinskih društev slepih in slabovidnih, se ta društva pogosto brez vsakega razmisleka sklicujejo na to svojo kvazi »ustanoviteljsko pravico«. In kako naj bi lahko ZDSSS, ki je bila leta 1946 ustanovljena kot pravni naslednik pred tem ukinjenega »Društva slepih«, ustanovila društva, ki jih je šele leta 1948 začela ta zveza ustanavljati kot svoje lokalne podružnice – okrajne odbore – in so pravno subjektiviteto dobila šele sredi sedemdesetih let? Že to sklicevanje na »ustanoviteljstvo« kaže na popolno nezrelost in neodgovornost. Dodajmo k temu še, da je statut ZDSSS napisan tako, da po eni strani krovno organizacijo obvezuje, da zagotovi finančna sredstva za delovanje zveze in društev, po drugi pa ji ne daje nobenega vzvoda, s katerim bi lahko resno in učinkovito posegla v delovanje posameznega društva, pa naj se tam dogajajo še tako hude nepravilnosti ali celo kriminal.

Spomnimo se samo »upora« dela izvršnega odbora mariborskega društva, ki se je stopnjeval v gladovno stavko. »Uporniki« so me pozivali, »naj odstavim« predsednico društva, ta pa je od mene zahtevala, naj »ukrotim odpadnike«. Ne eno ne drugo ni v pristojnosti predsednika ZDSSS, a ko sem našel in ponudil vrhunskega neodvisnega mediatorja, upokojenega vrhovnega sodnika iz Maribora, ki je bil pripravljen brezplačno poskusiti zgladiti spor, sta ga obe sprti strani gladko zavrnila. Posredovanje takratne tajnice Azre Seražin in mene je bilo (kljub najini neusposobljenosti za mediacijo) sicer uspešno, a je predsednica društva svojo obljubo že naslednji dan prelomila. Ob vsem tem nelepem in za vse škodljivem dogajanju pa je bilo »na preži« kar nekaj članov organizacije, ki so komaj čakali, da »planejo« po naju tisti hip, ko bi »iz Ljubljane« storila karkoli, kar bi lahko razglasili za »v nasprotju s statutom«.

Iz zgodovinskih virov pa vemo, da so leta 1956 kar v Ljubljani s sklepom odstavili celotno vodstveno garnituro mariborskega društva, ki je nato na izrednem zboru izvolilo povsem novo vodstvo, s čimer so rešili podoben konflikt, kot je bil v istem društvu 60 let kasneje. To nikakor ne pomeni, da »navijam« za centralizem in način odločanja »z dekreti«, kakršen je vladal v tistih časih, a če naša medobčinska društva ne bodo premogla toliko modrosti, da bodo vsaj delček svoje (tako imenovane) suverenosti prenesla na krovno organizacijo, se vsem obetajo še zelo hudi časi. Najhujši pa prav tem »samostojnim« društvom in njihovim članom. Črne oblake nekateri že zdaj slutimo in tudi vidimo.

Ob 100-letnici pa bi bilo prav, da se spomnimo tudi svoje zelo bogate, a skrajno slabo raziskane zgodovine. Včasih smo rekli: »Kdor ne ve, od kod prihaja, ne ve, kam gre!« V svojih dveh mandatih sem si zelo prizadeval, da bi do naše stoletnice pripravili obširno in celovito znanstveno monografijo o slepih in slabovidnih na Slovenskem od nekdanj do danes. Za sodelovanje sem pridobil Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU) in več vrhunskih raziskovalk z doktorskimi. Cilj je bil temeljito raziskati, kaj se je na našem ozemlju s slepimi dogajalo nekoč, kako so jih obravnavali skozi zgodovino ter kako poskrbeli zanje nekoč in danes, kako so nastale prve ustanove in kako se je začelo samoorganiziranje slepih in slabovidnih pri nas, skratka pregled vsega, kar je bilo na našem ozemlju kdaj in kakorkoli povezanega z izgubo vida. Da bi ugotovili, kakšni viri so na razpolago in koliko strokovnjakov se s tem ukvarja ali se je pripravljenih ukvarjati, smo na SAZU aprila 2013 organizirali dvodnevno konferenco »Slepi in slabovidni v družbi – med zgodovinsko perspektivo in sodobnimi vprašanji«. Odziv na povabilo pa je bil tako presenetljivo velik, da smo v dveh dneh komajda našli čas za vseh več kot 50 predavanj, prijavljenih pa jih je bilo še nekaj več. Prvi odličen prispevek je imel ddr. Evgen Bavčar, ki nam je sporočil, da smo anonimni, ker si svoje zgodovine ne pišemo sami in si je niti ne upamo priznati. Kakšna prerokba! Sledila pa je še vrsta dobrih zgodovinskih prispevkov, katerih povzetki so objavljeni v tiskanem zborniku. Presenetila sta nas tako starost zapisov o slepih pri nas (nekateri so segali kar nekaj stoletij nazaj) kot njihovo bogastvo.

Toda namesto navdušenja smo v naši organizaciji poželi nasprotovanje, odpor in nagajanje, zaradi česar smo po nekaj poskusih delo opustili, vsaj v prvotno zamišljeni obliki.

Monografije ob 100-letnici torej ne bo, a tudi po zaslugi tega načrta smo odkrili marsikaj, kar nam do takrat ni bilo znano. Vsekakor velja omeniti vsaj datum ustanovitve našega predhodnika, »Podpornega društva slepih«. Do takrat smo vedeli le to, da je bilo ustanovljeno leta 1920, najverjetneje enkrat jeseni. Raziskovanje gradiva v Arhivu Slovenije je dalo več neizpodbitnih dokazov, da je bilo »Podporno društvo slepih« ustanovljeno 7. novembra 1920. Tako vemo vsaj to, kdaj naj praznujemo svojo stoletnico. Prava sramota pa je, da je kar štiri leta po tem odkritju v enem od zbornikov, ki so leta 2018 izšli ob 70-letnici naših medobčinskih društev, zapisano: »Oktobra 1920 so ustanovili Podporno društvo slepih Slovenije.« Napačno sta torej navedena tako čas ustanovitve kot ime društva.

Odkrili smo tudi prva pravila društva in spremembe, ki so jih izvedli v letih 1930 in 1938, ter presenečeni ugotovili, da so bila napisana tako sodobno in vrhunsko, da se po njih v marsičem zgleduje tudi današnji statut ZDSSS. Že od nekdanj smo vedeli za Cankarjevo pismo Minki Skaberne iz leta 1918, nikjer pa ni bila objavljena prošnja profesorice Minke Skaberne Ivanu Cankarju, da dovoli prepis nekaterih svojih del v brajico. Našli smo jo v rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice; njena kopija danes krasi stene naše knjižnice, njena vsebina pa naša srca in spoznanja.

Prav zato bi si ta naša dobrotnica zaslužila vsaj to, da bi njen doprski kip obogatil našo knjižnico, pa smo se ob stoletnici knjižnice raje odločili drugače.

Če torej ob svoji stoletnici še nimamo jasne podobe o lastni zgodovini, jo bomo nekoč vendarle morali napisati ali vsaj poskrbeti, da jo za nas napiše kdo drug. V Arhivu Slovenije čaka kar 75 škatel gradiva, ki se tiče slepih in je še nepregledano, tako da nihče ne ve, kaj vse je v škatlah in kaj shranjeni dokumenti skrivajo. Marsikaj pa je še po drugih škatlah in mapah, pa tudi po drugih arhivih.

Skrajni čas je, da nastavimo ogledalo samim sebi ter spoznamo tudi svoje zmote in napake. Če si ga ne bomo sami, bodo to slej ko prej storili drugi in takrat nam pri duši ne bo prijetno.

Najbrž marsikdo meni, da kritične misli ne sodijo v jubilejni zapis, še posebej ne ob tako visokem jubileju, kot je stoletnica, in ko gre povrh vsega še za najstarejšo slovensko invalidsko organizacijo. Mogoče imajo tisti, ki tako mislijo, celo prav. A verjemite, vse te misli so napisane z najboljšim namenom, da bi prišlo do streznitve pri tistih, ki najbolj ogrožajo obstoj ZDSSS. Spomnimo se verzov velikega slovenskega pesnika Otona Župančiča: »Predaj se vetrom – naj gre, kamor hoče! Naj srce se navriska in izjoče! Vendar mornar, ko je najvišji dan, izmeri daljo in nebeško stran!«

Da ne bi bilo pomote. Nisem črnogled in verjamem, da bo Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije »previharila viharje« in preživela tudi najhujše čase, v katerih bo najverjetneje ena največjih težav najti zadostna sredstva za lasten obstoj ter uspešno delovanje v korist vseh slovenskih slepih in slabovidnih državljanov.

Ljudje, kakršni so bili Alojzij Levstek, Franc Dolinar in Anton Pleško (če poleg obeh ustanoviteljev omenim še enega od prvih predsednikov – sodbo o tistih, ki so organizacijo vodili po drugi svetovni vojni in osamosvojitvi, prepustimo zgodovinarjem), so ustvarili take temelje organizaciji, da jih ni tako preprosto uničiti. Seveda pa tudi to ni nemogoče, če bomo vsi skupaj dovolili, da nas vodijo le vetrovi, in si ne bomo znali, čeprav slepi ali slabovidni, odkrito pogledati v lasten obraz.

In naj mi bo ob koncu dovoljena še ocena lastnega predsedovanja zvezi v dveh mandatih. Samokritično lahko ugotovim, da sem bil slab predsednik. Čeprav sem v osmih letih vložil neizmerno veliko dela, naporov in prizadevanj ter imel vrsto odličnih zamisli (najbrž pa tudi kakšno slabo) in mi je uspelo uresničiti veliko tistega, o čemer sem (tudi skupaj z mnogimi drugimi) sanjal, mi je vendar spodletelo pri najpomembnejšem: Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije nisem preuredil tako, da bi v njej povsod in pri vseh prevladovala odgovornost in da bi nas skupna spoznanja pripeljala do modrosti, ki je nujna za uspešno skupno bivanje in delo ter uresničevanje skupnih ciljev. Dokler ta ne bo prevladala nad vse bolj prisotnimi težnjami zasebnih interesov nekaterih posameznikov in lokalnih interesov, bo pot organizacije vodila le navzdol.

Butalci so hodili pamet za drag denar kupovat k drugim. Tudi mi smo jih pogosto posnemali, ko smo dovolili in celo moledovali, da so nam »od zunaj« določali, kaj naj bi bilo dobro za nas in kdo je naš pravi zastopnik v tem ali onem pomembnem odločevalskem telesu, kdo pa to ni in kako se moramo odločati ali voliti.

V resnici je pameti med nami več kot dovolj, le pogum potrebujemo, da si to priznamo in lastni pameti na stežaj odpremo vrata, da spoznamo, da je naša organizacija naša skupna stvar, in premislimo, kaj lahko mi naredimo zanjo.

In naš pogled v prihodnjih sto let bo jasen in veder.

4.3.11 Matej Žnuderl

Rodil sem se 6. 4. 1963 v Celju. S staršema smo živeli v razširjeni štiričlanski družini z mlajšo sestro Polono ter mamino mamo in babico. Tu sem obiskoval osnovno šolo in gimnazijo, nekaj časa pa tudi Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, kamor sem se všolal v osmem razredu. Tukaj sem se učil predvsem orientacije in brajice. Oslepel sem v sedmem razredu. Nato smo se z zavodom pogajali o tem, v kateri razred naj se pri njih vpišem. Po enem letu smo se dogovorili, da mi razreda ni treba ponavljati, še več, lahko sem se vrnil v prejšnjo šolo v zadnji konferenci, da bi ostal v stiku s sošolci, s katerimi smo nadaljevali šolanje v



Matej Žnuderl (Foto osebni arhiv).

gimnaziji. Na filozofski fakulteti sem leta 1986 končal študij psihologije in se v tem letu zaposlil na Centru za socialno delo Celje za določen čas na delovnem mestu psiholog. Preden sem pri tem delodajalcu dobil leta 1995 delo za poln in nedoločen delovni čas, sem delal še v Službi družbenega knjigovodstva Celje kot vodja kadrovske službe, v podjetju FiM d.o.o., ki sva ga ustanovila z ženo, ter še dve leti poučeval psihologijo na Srednji zdravstveni šoli in Srednji trgovski šoli v Celju. V letu 2015 sem izpolnil pogoje za upokojitev in se upokojil.

Poleg službe sem se ukvarjal še s prostočasnimi dejavnostmi. Štiri leta sem dežural v Klicu v stiski, ki ga je kot petega v tedanji državi ustanovila Psihiatrična ambulanta Zdravstvenega doma v Celju. Ker sem želel biti družbeno angažiran, sem se vključil v delo Zveze komunistov in vztrajal do njenega razpada. Na Zvezi socialistične mladine sem pomagal oblikovati program dela z mladimi prestopniki in se vključil v program dela prostovoljcev z zaporniki. Več let sem odgovarjal na vprašanja spletne svetovalnice »To sem jaz« in pomagal sestaviti osnovna pojasnila pojmov s področja psihologije v njej. Z veseljem sem obiskoval poletno psihološko šolo, ki jo je organizirala sekcija za skupinsko dinamiko Psihološkega društva, pozneje pa tudi predavanja psihoterapevtske in pedopsihiatrične sekcije Zdravniškega društva. Razen članstva v prej omenjenih društvih sem individualni član Socialne zbornice in ustanovni član Društva Materina dušica za otroke.

Pri šestindvajsetih letih sem se poročil s Fani. Dobila sva sinova Petra in Marka, ki na srečo nimata težav z vidom. Lani je sin Peter z ženo Francesco dobil hčerko Zoe in tako sva s Fani postala ponosna stara starša. Ves čas sem se dodatno izobraževal in končal enoletni uvodni študij Transakcijske terapije, dvosemestralni iz Pedopsihiatrije, enoletni iz Splošne mediacije in dodatno leto za Družinsko mediacijo; enosemestralni študij zakonskega, predzakonskega in družinskega svetovanja, enosemestralne pedagoško-andragoške dokvalifikacije za predavatelje psihologije na srednjih šolah. Razen teh daljših izobraževanj sem se seveda udeleževal tudi krajših nekajdnevnih. Med naštetimi so bili za delo na centru za socialno delo pomembni izpit iz splošnega upravnega postopka ter strokovni izpit iz zdravstvenega varstva in socialnega skrbstva. Tudi strokovni izpit za področje vrtcev, osnovnih in srednjih šol mi ni škodil.

Posebno mesto zame ima delovanje v naših organizacijah. Napisal sem že, da sem oslepel pri dvanajstih letih, na eno oko pa že dve leti prej. Tako sem leta 1975 postal član MDSS Celje. Takoj sem dobil brajev pisalni stroj in se na društvu učil brajice, poleg tega pa tudi magnetofon za snemanje zapiskov in branje zvočnih knjig ter prilagojen šahovski komplet. V društvo so me pritegnili športniki in šahisti. Čeprav sem sprva zavračal njihova povabila na tekmovanja in treninge, so dovolj dolgo vztrajali, da sem naposled popustil. Prepričalo me je predvsem to, da sem potreben ekipi društva zaradi točkovanja.

Prva moja funkcija je bila v Izvršnem odboru v mandatih 1983 do 1987 in 1987 do 1991. V drugem mandatu sem bil izvoljen tudi na mesto podpredsednika društva. Bil sem tudi predsednik Mladinskega aktiva in Gospodarske komisije. Na zvezi pa sem v

času od 1987 do 1991 predsedoval šahovski komisiji. Bil sem član Založniškega sveta, komisije za šolanje in rehabilitacijo ter član skupščine. Ob volitvah predsednika zveze leta 1991 sem bil tudi član kandidatske komisije. Morda bo koga zmotila končna letnica 1991, ki sem jo zapisal, saj vemo, da je prišlo do podaljšanja tega mandatnega obdobja za eno leto. Sam se s tem nisem strinjal in sem z vseh funkcij odstopil, ko se je izteklo obdobje, za katerega sem bil izvoljen. Prepričan sem bil, da podaljšanje mandata ni upravičeno. Ponovno sem bil izvoljen na funkcijo za obdobje od 2005 do 2009 v Nadzorni odbor MDSS Celje, nato še v naslednjem obdobju od 2009 do 2013. Sredi mandata 2013 do 2017 sem spet postal član IO MDSS Celje in bil tudi predstavnik društva v skupščini od 2015 do 2017. V mandatu 2017 sem bil izvoljen na mesto predsednika zveze.

Najprej sem se udeleževal tekmovanj in treningov, pozneje pa sem bil zadolžen za področje šaha (tedensko sem vodil krožek) med letoma 1987 in 1994 ter 2009 in 2017. Morda bi bilo zanimivo še to, da sem bil član državne reprezentance slepih v šahu in kegljanju.

4.3.11.1 Po 100 letih je napočila sedanost - Mandat Mateja Žnuderla

V pričujočem zborniku je veliko zgodovinskih dejstev, ki opisujejo napore prejšnjih generacij, v tem prispevku pa se osredotočam na kratek oris dogajanja v tekočem mandatnem obdobju 2017–2021.

Na začetku mojega mandata je člane organov zveze razburila sodba višjega sodišča; ta je potrdila sodbo prvostopenjskega sodišča, ki je na Sklad kmetijskih in gozdnih zemljišč prenesla več kot 9 hektarjev zemljišč – tistih, ki smo jih ves čas imeli za last zveze, ker jih je slepim že leta 1938 zapustil Tomo Zupan. Še vedno se trudimo, da bi znova postala naša last. To poizkušamo s tožbo za priposestvanje in izven sodnega postopka z dogovarjanjem s politiki, naj nam država ta zemljišča vrne.

Naslednje leto je bilo v znamenju priprave na začetek izvajanja že prej sprejetega zakona o osebni asistenci, pri čemer smo poizkusili spremeniti vstopne kriterije za določitev pravice do OA vsaj v višini 30 ur tedensko. Poleg tega smo si prizadevali obdržati finančna sredstva za posebna socialna programa Osebna asistenca in Mreža spremljevalcev. Prvi poteka na MDSS, drugi pa na ZDSSS. Pripraviti smo se morali tudi na vpis v Register izvajalcev OA na MDDSVEm, da bi lahko naši člani, ki bi dobili pozitivno odločbo OA, le-to ustrezno uveljavili. V zakonu nas najbolj moti pavšalni prispevek uporabnikov v višini polovice dodatka za pomoč in postrežbo, ne glede na število odobrenih ur OA. Še več, tudi slepi, ki uveljavljajo pravico do komunikacijskega dodatka 30 ur mesečno, morajo prispevati enak znesek kot zgoraj omenjeni upravičenci. To nepravilnost si bomo prizadevali odpraviti. Prej omenjena posebna socialna programa bomo morali ustrezno prilagoditi novim razmeram.

Pomembna sprememba se je leta 2018 zgodila na delovnem mestu tajnik ZDSSS, ki je najpomembnejše v strokovni službi, saj tajnik skupaj s predsednikom zvezo

predstavlja v pravnem prometu. Dotedanjo tajnico ZDSSS Azro Seražin je zamenjal Štefan Kušar.

Leta 2018 je bil sprejet Zakon o dostopnosti spletišč in mobilnih aplikacij. Ta naj bi nam olajšal dostopnost virtualnega sveta, a država je žal izvzela šolstvo, kar nas je ponovno primoralo k aktivnostim za spremembo zakona. Očesna klinika v Ljubljani je končno začela z izvajanjem celovite rehabilitacije slepih in slabovidnih, žal pa še vedno ni vspostavila njihovega registra, kar bi morala storiti že leta 2000.

To leto je minilo v iskanju trajnejše prostorske rešitve za KSS Minke Skaberne. Trenutno smo v najetih prostorih družbe SN Nepremičnine d.o.o, ki zaračunava za naše možnosti zelo visoko najemnino, člani organov zveze pa želijo, naj najdemo rešitev v lastnih prostorih. Ena možnost bi bila adaptacija sedeža na Groharjevi c. 2, a težava je v tem, da zveza ni lastnik celotne parcele, na kateri stoji stavba, drugi lastnik (država) pa nima upravitelja za to drobno parcelo; tako ne moremo pridobiti ustreznega dovoljenja.

Leta 2019 je odšla vodja pisarne Tina Drnovšek, ki jo je zamenjala Nika Pajek. Naj omenim še nekaj projektov, ki smo jih začeli izvajati z različnimi partnerji: Certifikat A3C, ki ga skupaj z Zavodom dobrih vsebin podeljujemo za spletne strani pravnih oseb, ki ga naročijo; z založbo Beletrina sodelujemo v projektu Dostopnost spletne strani Biblos in zvočnih knjig; z Audibook sodelujemo v projektu Razvoj trga zvočnih knjig; skupaj z Beletrino smo sozaložniki prevoda kriminalke Mrtvi tek, ki jo je prevedla naša članica Irena Mihelj. To leto je že namenjeno pripravi na praznovanje stoletnice samoorganiziranja slepih in slabovidnih, katerega del je pričujoči zbornik.

Glavni financer zveze je FIHO, sledijo ministrstvo za kulturo, ministrstvo za družino, socialne zadeve in enake možnosti, ministrstvo za javno upravo, ministrstvo za šolstvo in ministrstvo za zdravje; občasno se pojavi kak donator. Nekaj sredstev pridobimo tudi iz lastne dejavnosti, predvsem iz naslova oddajanja nastanitvenih kapacitet.

Ker so pritiski na pravila FIHO z več strani za zmanjšanje finančnega deleža invalidskih organizacij zelo veliki, si skupaj z drugimi članicami NSIOS prizadevamo za ohranitev sedanjega stanja.

S tem zaključujem kratek pregled dogajanja v prvi polovici tekočega mandata, saj sem prepričan, da bodo položaj posameznega področja dela natančneje predstavili člani upravnega odbora zveze in strokovni delavci, zadolženi zanj.

5 DEJAVNOSTI ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE

5.1 Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne

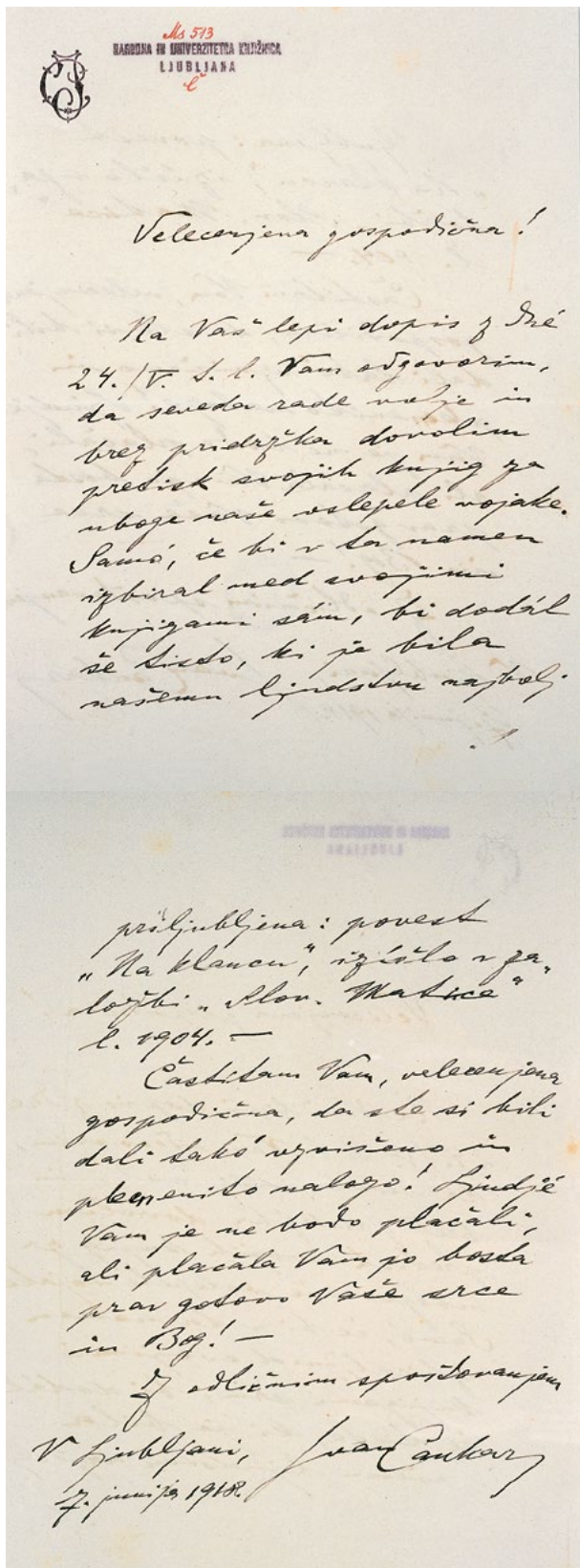
5.1.1 Razvoj knjižnice in prepis knjig iz običajnega tiska v brajevo pisavo.

Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne v okviru Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije deluje že 102 leti. Ime nosi po svoji ustanoviteljici, profesorici Minki Skaberne, ki je po koncu prve svetovne vojne poskrbela za prve brajeve knjige, namenjene slepim vojakom. Društvo Dobrodelnost je profesorico Skabernetovo leta 1918 zaprosilo, naj organizira prepisovanje knjig v brajico. Pobuda je bila aktualna zaradi vse večjega števila vojnih invalidov, ki so imeli poškodovan vid. Slepí slovenski vojaki so želeli brati slovenske leposlovne knjige, ki pa jih v brajici še niso imeli. Minka Skaberne se je že pred prvo svetovno vojno zanimala za slepe slovenske otroke in odrasle. Deželni šolski svet za Kranjsko jo je leta 1911 poslal na Dunaj, da bi se v tamkajšnjem zavodu za slepe na posebnem tečaju seznanila s strokovnimi metodami pravičnega pouka slepih. Pridobljeno znanje naj bi uporabila pri pouku na učiteljišču. V tistem času posebne ustanove za vzgojo slepih pri nas še ni bilo. Jeseni 1917 je obiskala slovenske slepe vojake v Gradcu, da bi spoznala njihove želje in videla, kako je organizirana brajeva knjižnica v graškem zavodu za slepe.

Po vrnitvi domov je 1. marca 1918 zainteresirani javnosti predavala o slepih na ljubljanskem učiteljišču. Društvo Dobrodelnost je njeno predavanje izdalo v posebni knjižici z naslovom Skrb za slepce. V poglavju Knjigotisk in knjižnice za slepce vidimo, da se je profesorica Minka Skaberne v predavanju posebno zavzemala za ustanovitev knjižnice za slepe. Slovenske ženske je vabila in navduševala, da bi ročno prepisovale slovenske knjige v črnem tisku v knjige z brajico. Vabilo ni bilo zaman, saj se je prijavilo več kot 100 žensk, ki so se na šesttedenskem tečaju v dveh skupinah naučile pisati in brati brajico. Tako Knjižnica



Minka Skaberne med prepisovalkami knjig v brajevo pisavo (Foto: arhiv ZDSSS).



Cankarjevo pismo Minki Skaberne (Foto: arhiv ZDSSS).

slepih in slabovidnih Minke Skaberne, ki danes skrbi (tudi) za knjige v brajici, zgoraj omenjeni datum njenega predavanja, tj. 1. marec 1918, obeležuje kot ustanovni dan knjižnice.

Po končanem tečaju so prepisovalke na svojih domovih pod nadzorstvom profesorice Skabernetove prepisovale slovenske knjige v brajico. Rezultat enoletnega dela je bilo 60 leposlovnih knjig slovenskih pisateljev v 150 brajevih zvezkih, vsak zvezek pa je imel po 130 strani. To so bili prvi izvodi knjig v brajici za slepe. Profesorica Skabernetova je s pomočjo raznih strokovnjakov izbirala dela slovenskih klasikov. Med prvimi so bila prepisana tudi dela največjega slovenskega pisatelja Ivana Cankarja: Podobe iz sanj, Za križem in Križ na gori. Enako kot na ostale pisatelje se je po dovoljenju za prepis v brajico z daljšim pismom obrnila tudi na pisatelja Ivana Cankarja. Med drugim mu je razložila brajico, njen pomen za slepe in velik kulturni pomen ustanovitve slovenske brajeve knjižnice za slepe.

Profesorica Skabernetova je tako položila temelje slovenski knjižnici za slepe. Kot članica Slovenskega odbora za invalide je sodelovala pri ustanovitvi prvega slovenskega zavoda za slepe, pripomogla k ustanovitvi Doma slepih v Stari Loki, delovala v društvu Kuratorij za slepe, prirejala tečaje za pisanje knjig v brajico ter pripravila navodila o brajici.

Sprva je brajeva knjižnica gostovala v prostorih društva Dobrodelnost, nato v prostorih Kuratorija za slepe in pozneje v društvu Dom slepih. Svoj del knjižnice za slepe sta imela tudi zavod v Kočevju in pozneje, leta 1935, tudi Dom slepih v Stari Loki, vendar so si te knjige večinoma izposojali le slepi iz teh dveh ustanov. Med drugo svetovno vojno so vsa ta dela zastala. Skabernetova je na svojem domu vsa prepisana dela skrbno čuvala do konca vojne.



Brajeva tablica s šilom (Foto: arhiv ZDSSS).



Cirila Rakovec je po Smrti Minke Skaberne prevzela njeno delo (Foto: arhiv ZDSSS).

Z močno organizirano skupino prostovoljk je profesorica Minka Skaberne prepisovanje knjig v brajico nadaljevala tudi po drugi svetovni vojni vse do svoje smrti leta 1965, ko je delo prevzela njena zvesta sodelavka Cirila Rakovec. Način pretvarjanja običajnih knjig v brajico se je sčasoma spremenil. Najprej se je uporabljal mehanski brajev pisalni stroj, nato električni, danes pa lahko s pomočjo računalniške strojne in programske opreme hkrati prilagajamo besedila v brajico in računalniški zapis.

Več let so bile knjige v brajici ročno prepisane z brajevo tablico in pisalko (šilom) na eno stran lista, unikatne tako po nastanku kot po številu izvodov. Od leta 1994 s pomočjo računalniške opreme in s sodobnim brajevim tiskarskim strojem knjige v brajici tiskamo obojestransko, lahko tudi v več izvodih. Poškodovane brajeve knjige lahko zdaj tudi hitro in učinkovito popravimo. Konec leta 2019 je fond knjig v brajici obsegal 1503 knjižne naslove v 8148 brajevih zvezkih. Kar 1018 knjižnih naslovov je slepim in slabovidnim dostopnih tudi v računalniškem zapisu.



Knjige, tiskane v brajici (Foto: arhiv ZDSSS).



Nekdanji prostori knjižnice v prostorih ZDSSS na Groharjevi 2. Na sliki Brane Hribar (Foto: arhiv ZDSSS).



Magnetofon (Foto: arhiv ZDSSS).



Zvočne knjige so v preteklosti slepi in slabovidni prejeli na kasetah (Foto: arhiv ZDSSS).

5.1.2 Zvočne in elektronske knjige

Z razvojem znanosti in tehnologije se je ponudila možnost za prilagoditev knjig v zvočni zapis. Najprej smo jih od leta 1958 snemali na magnetofonske trakove, pozneje na kasete, nazadnje pa na zgoščenke. Na trakove je bilo posnetih 1794 naslovov. Veliko večino smo pozneje presneli na kasete, ki smo jih začeli uporabljati leta 1989, nanje pa smo snemali do konca leta 2005. Na kasetah imamo 2548 knjižnih naslovov. Leta 2006 smo začeli snemati knjige v stisnjem digitalnem računalniškem zapisu mp3. Hkrati smo začeli digitalizirati že posnete zvočne knjige na kasetah. Neposredno na zgoščenke je bilo do 31. decembra 2019 posnetih 3183 knjižnih del, 2526 naslovov pa je presnetih s kaset.

Knjižnica Minke Skaberne je edina ustanova v Sloveniji, ki za slepe in slabovidne prilagaja knjižno gradivo v njim dostopnih tehnikah (brajev, zvočni, računalniški zapis) ter takšno gradivo tudi izposoja. Redkokatera knjižna založba je izdala posamezne knjige v zvočnem zapisu na kasetah ali zgoščenkah, a to še zdaleč ne more zadostiti vsem potrebam slepih in slabovidnih po branju, saj berejo veliko več od slovenskega povprečja. Danes ima knjižnica 2272 članov. Poleg klasične izposoje si lahko uporabniki vse več knjig v zvoku in elektronskem zapisu preberejo tudi na zaščitenem delu naših spletnih strani, kjer smo do danes objavili približno 5589 naslovov v zvočnem in 948 v elektronskem zapisu.

Za snemanje zvočnih knjig ima zveza opremljenih osem snemalnih studiev (pet na sedežu ZDSSS na Groharjevi 2 in tri v prostorih knjižnice na Kotnikovi 32). Knjige v zvočnem zapisu berejo usposobljeni bralci in bralke, kot so radijski napovedovalci, dramski igralci in igralkе, študentje AGRFT in drugi, ki imajo za to primeren in usposobljen glas. Poleg prijetnega glasu, jasne izgovarjave in obvladovanja jezika je zelo pomembno, da bralci poznajo snov in besedišče knjige, posebno pri branju zahtevnih tehničnih, strokovnih in znanstvenih besedil. Za slepe in slabovidne namreč prilagajamo tudi učbenike in strokovna dela, ki jih šolajoči se potrebujejo. Imamo učbenike za osnovnošolsko, srednješolsko poklicno, strokovno in splošno (gimnazijsko) kot tudi visokošolsko izobraževanje. Do konca leta 2019 smo tako prilagodili 1065 naslovov učbenikov v zvočni zapis, 196 učbenikov za učenje tujih jezikov v brajico in 170 v računalniški zapis.



Danes slepi in slabovidni zvočne knjige prejemajo na zgoščenkah (Foto: arhiv ZDSSS).



Sodobno opremljen studio za snemanje zvočnih knjig.

5.1.3 Evropski projekt KSS

V obdobju od leta 2013 do 2015 je v okviru Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije potekal evropski projekt Vzpostavitev infrastrukture za zagotavljanje enakih možnosti dostopa do publikacij slepim in slabovidnim ter osebam z motnjami branja v vrednosti 3,1 milijona evrov. Projekt je slepim in slabovidnim ter osebam z motnjami branja ustvarjal možnosti, primerljive s tistimi, ki jih družba nudi drugim državljanom. Operacijo je delno financirala Evropska unija, in sicer iz Evropskega socialnega sklada. Knjižnica se je med trajanjem projekta iz prostorov na Groharjevi 2 preselila na Kotnikovo 32. Odprtje novih prostorov je potekalo ob mednarodnem dnevu bele palice, ki je 15. oktobra 2014.

S projektom smo pridobili:

- nov model knjižnice za prihodnja desetletja, ki bo omogočal večjo socialno vključenost ranljive skupine v družbo ter lažjo dostopnost do informacij in knjižničnih gradiv v prilagojenih tehnikah in oblikah;
- nove, večje knjižnične prostore, ki so prilagojeni slepim, slabovidnim in osebam z motnjami branja;
- publikacije in informacije v prilagojenih oblikah;
- tri nove časopise, ki so izhajali med trajanjem projekta: zvočni časopis (Naš glas), časopis v brajici (Zrno) in povečanem tisku (Okno);
- povečanje obsega knjižničnega gradiva za izposojlo;
- povečanje kakovosti zvočnih gradiv z usposabljanjem bralcev in večjo kakovost zvoka na posnetih gradivih;
- uvedbo in uporabo sodobnih tehnologij zvočnega zapisa in opreme;
- vzpostavitev novega informacijskega sistema (EIS) ter sodobnega repozitorija za shranjevanje digitaliziranih gradiv in pretvorbe v različne formate;
- številna izobraževanja, strokovna izpopolnjevanja in usposabljanja za slepe, slabovidne in osebe z motnjami branja, strokovne delavce kot tudi ostale deležnike;
- bogat kulturni program.

5.1.4 Državno tekmovanje v branju in pisanju brajice in desetprstnem tipkanju

Za spodbujanje bralne kulture in pismenosti med slepimi in slabovidnimi v knjižnici vsako leto organiziramo državno tekmovanje v branju in pisanju brajice ter desetprstnem tipkanju. Tekmovanje poteka v naslednjih kategorijah:

1. kategorija: tekmovalci in tekmovalke, ki so se brajico učili med rednim izobraževanjem v katerikoli redni šoli za slepe;
2. kategorija: tekmovalci in tekmovalke, ki so se brajico učili v okviru izvajanja programa socialne rehabilitacije slepih in na drugih tečajih po končanem rednem šolanju;

3. kategorija: tekmovalci in tekmovalke, ki so usposobljeni za branje in pisanje s pomočjo računalniške opreme (računalniške tipkovnice in brajeve vrstice), ne glede na to, kje so se naučili brajico.

Vsak tekmovalec ima na voljo dve minuti za branje in dve minuti za pisanje. Vrstni red tekmovalcev v posamezni kategoriji se določi z žrebom. Težavnost besedila za branje in pisanje se prilagodi skupini. Tehniko branja si izbere vsak tekmovalec sam. Tričlanska komisija ocenjuje kakovost in količino prebranega oziroma napisanega.

Tekmovanja se vsako leto udeleži približno 10 slepih. Leta 2018 se ga je udeležilo 15 tekmovalcev in tekmovalk. Udeleženci prihajajo iz različnih medobčinskih društev (MDSS Maribor, MDSS Murska Sobota, MDSS Ptuj, MDSS Celje, MDSS Nova Gorica ...). V zadnjih dveh letih se tekmovanja udeležujejo tudi osnovnošolci z območij Ljubljane in Celja. Največ zmag, štirinajst, je do danes zbral Andrej Kukovec iz MDSS Murska Sobota.

Na tekmovanjih so udeleženci več let prebirali dela slovenskih klasikov, izbrana glede na obletnice rojstev oziroma smrti avtorjev. Leta 2017 so tekmovalci prebirali poezijo sodobnega iraškega pesnika Saamirja Abdulaha Sayeegha, ki je tega leta pod mednarodno zaščito živel v Ljubljani.

Od leta 2014 tekmovanje popestrimo z različnimi gosti in dogodki. Do danes so se zvrstili naslednji dogodki:

- Janja Hrastovše iz Centra Iris je leta 2014 predstavila novosti na področju slovenskega standarda brajice.
- Leta 2014 in 2017 je bila gostja Ifigenija Simonovič, predsednica Pena, pesnica, prevajalka, dejavna na različnih (kulturnih) področjih. Predstavila je svoje ustvarjanje (književnost, keramika, potovanja) kot tudi literarna ustvarjalca Vitomila Zupana in Saamirja Abdulaha Sayeegha, ki se srečanja ni mogel udeležiti.
- Mirjana Šernek je leta 2015 predstavila svojo pesniško zbirko Zate.
- Leta 2016 je udeležence tekmovanja obiskala članica Združenja prijateljev slepih Celje Mojca Breznik. Pokazala jim je, da se tudi videči lahko naučijo pisanja in branja brajice.
- Leta 2018 je potekal pogovor z novinarjem Ervinom Milharčičem Hladnikom o aktualnih dogodkih in dilemah našega časa ter njegovem očetu Zvonku Hladniku.
- Leta 2019 je potekal pogovor s slepo slikarko in pisateljico Tinko Šetina o njenem življenju in ustvarjanju.

Leta 2020 je v knjižnici potekalo maratonsko branje brajice, ki so ga obiskali učenci ljubljanskih osnovnih šol in predstavniki Univerze za tretje življenjsko obdobje. Na dogodku je bilo tako prisotnih več kot 100 udeležencev. Obiskovalci so s pomočjo bele palice in simulacijskih očal spoznali svet slepih in slabovidnih, delovanje naše knjižnice ter način branja brajice. Slepí in slabovidni so prebirali dela Primoža Suhodolčana, ki se je dogodka tudi udeležil. Maratonsko branje brajice je bil eden od dogodkov, organiziran v sklopu obeleževanja stoletnice organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem, ki potekajo pod častnim pokroviteljstvom predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja.

Na zvezi se bomo še naprej trudili, da bo tekmovanje v branju in pisanju brajice in desetprstnem tipkanju za slepe in slabovidne zanimivo tudi v naslednjih letih.

Viri:

Mlekuž, Vekoslav [ur.] (1969): *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

Arhiv ZDSSS

5.1.5 Anton Čebulj

Rodil se je 9. 2. 1944 v Cerkljah na Gorenjskem, kjer je živel praktično vse življenje, umrl pa 15. 7. 2013 v rojstnem kraju. Šolo je pričel obiskovati v domačem kraju, a po opravljenih dveh razredih se je izkazalo, da bi bilo zanj bolje, da bi odšel v šolo za slepe. Tako je v Zavodu za slepo in slabovidno mladino končal osnovno šolo ter se usposobil za delo telefonista. Poklic telefonista je kasneje tudi opravljal.

Že od ranega otroštva je gojil veliko nagnjenje do različnih ročnih spretnosti. Kljub slabšemu vidu je doma ves čas kmetoval; opravljal je zelo različna dela – od košnje do popravil različnih kmečkih orodij. Za dom in bližnje je pripravil tudi mesne izdelke. V Savi, kjer je bil zaposlen, so imeli nekaj časa nekakšen tovarniški radio, katerega tonski tehnik je bil. V vlogi zvočnega tehnika se je preizkusil tudi v eni izmed predstav ljubiteljskega gledališča Trboje.



Anton Čebulj (Foto: osebni arhiv).

V delo organizacije slepih se je vključil že kmalu. Sprva je bil najdejavnejši na športnem področju, še posebej pri smučanju, atletiki in plavanju. Kot plavalec je dosegel tudi največji uspeh, ko je leta 1966 zmagal na mednarodnem tekmovanju na Vrbskem

jezeru. Za knjižnico Minke Skaberne je iz magnetofonskih trakov na avdiokasete presnel 687 del, iz avdiokaset na zgoščenke pa 693, pa bi jih še več, če ga ne bi prehiteli bolezen in smrt.

Viri:

Pavlin, Luka, Žitnik Metaj, Natalija, Zavrl Žlebir, Danica (2018): *Upam si, zato zmorem: Zbornik ob 70-letnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj*. Kranj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.

5.2 Informativna dejavnost

Informativno-založniška dejavnost pri ZDSSS zajema različne načine informiranja slepih in slabovidnih. Sem sodijo elektronski informacijski sistem (EIS), izdajanje različnih časopisov v slepim in slabovidnim prilagojenih tehnikah, ki prejemnikom posredujejo članke, objavljene v dnevnem časopisju, in avtorske prispevke, ter prilagajanje in posredovanje knjižnega gradiva, za kar že leta skrbi Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne.

S časopisi je zveza v preteklosti želela člane redno informirati o dogajanju v organizaciji, izkušnjah in doživljanjih slepih in slabovidnih doma in v tujini, o predpisih, pomembnih za slepe in slabovidne, kot tudi o splošnih vsebinah trajnejše vrednosti iz običajnih časopisov in revij. Ta zamisel se z leti ni bistveno spreminjala. Za vsebino časopisov so v začetku skrbeli posebni uredniški odbori, danes pa jih oblikujeta odgovorni in tehnični urednik. Zveza časopise izdaja z namenom približati informacije slepim in slabovidnim v njim dostopnih tehnikah. Vse časopise izdaja v lastni režiji s prilagojeno opremo, prostori in tehnološkimi postopki. Zvočna časopisa Obzorje in Dita izhajata v zvočnem zapisu mp3, mesečnika Moj prijatelj in Obzornik za ženo in družino v brajici in povečanem tisku, Sodelavci v ljubezni v brajici in zvočnem zapisu ter Rikoss v računalniškem in zvočnem zapisu. Zvočne in periodične časopise lahko člani najdejo na elektronskem informacijskem sistemu (EIS) ali jih prejmejo po klasični pošti na zgoščenkah, v brajici ali povečanem tisku.

Časopisi v brajici so bili na Slovenskem prvič natisnjeni v petdesetih letih dvajsetega stoletja. Začetki tiskanja brajice segajo v leto 1952, ko je Organizacija Združenih narodov Združenju slepih Jugoslavije za Slovenijo podarila že nekoliko rabljeno opremo za tiskanje brajice. Sestavljena je bila iz petih strojev: stroja za pisanje matric,



Slepa učiteljica Jožica Nebec in Anton Corel pri tiskanju in razmnoževanju knjig v brajici (Foto: arhiv ZDSSS).

stiskalnice, stroja za prirezovanje, stroja za broširanje in stroja za spe-njanje. Stroj za broširanje je bil kmalu odprodan tiskarni Ljudske pravice, saj ni ustrezal našim potrebam.

Za postavitev celotne tiskarske opreme Zveza slepih Slovenije takrat ni imela ustreznih prostorov, zato so jo sporazumno z upravo Zavoda za slepo mladino namestili v klet-nih prostorih takratnega dekliškega internata, imenovanega Vila. Med zavodom in Zvezo slepih Slovenije je bil to zgled tvornega sodelovanja. Tiskarna je začela delovati v začetku leta 1953. Največ zaslug za začetek njenega delovanja je imel predmetni učitelj, zaposlen v Zavodu za slepo mladino, France Petrič. Pod njegovim vodstvom so v tiskarni delali učenci višjih razredov zavodske šole. Petrič je takoj po začetku delovanja tiskarne z veliko vneto začel pripravljati prvo številko časopisa za slepe v brajici pod naslovom *Tovariš slepih*. Žal pa je 17. januarja 1955 umrl v prometni nesreči, zaradi česar je bilo izhajanje časopisa ustavljeno. V znak hvaležnosti za njegovo pionirsko delo je današnja tiskarna ZDSSS poimenovana po njem.

Časopis je, tokrat pod imenom *Moj prijatelj*, začel ponovno izhajati leta 1957. Po Petričevi smrti je delo v tiskarni prevzel predmetni učitelj zavoda Cene Zorc. Poleg časopisa je bilo tega leta natisnjenih tudi nekaj učbenikov in priročnikov. Deset let pozneje, leta 1967, se je tiskarna preselila v kletne prostore na Groharjevi 2, saj se je delo iz leta v leto povečevalo. Krog bralcev *Mojega prijatelja* se je razširil leta 1987, ko je časopis začel izhajati tudi v povečanem tisku. Za njegovo podobo danes skrbi urednik Luka Pavlin. Vsebuje članke iz različnih tiskanih medijev kot tudi avtorske članke, ki naročnike obveščajo o dogajanju v organizaciji in jim posredujejo vsebino za širjenje splošne razgledanosti. Rubrike časopisa so: *Vesti iz organizacije*, *Doma in po svetu*, *Kultura*, *Literarni kotiček*, *Novice iz narave*, *Zdravje*, *Bilo je nekoč*, *Znanost in tehnika* ter *Zanimivosti*. Časopisu je



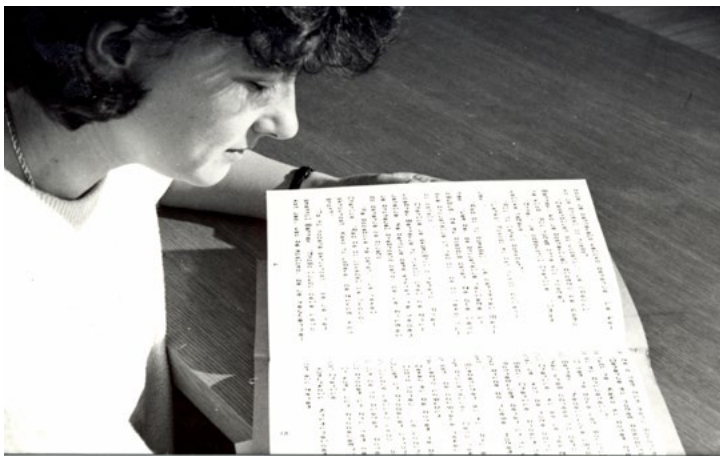
Ročno izdelovanje matric za tiskanje učbenikov v brajici (k poglavju o informativni dejavnosti ZDSSS).



Razmnoževalni tiskarski stroj (Foto: arhiv ZDSSS).



Slepi časopis berejo v brajci (Foto: arhiv ZDSSS).



Slabovidni časopis berejo v povečanem tisku (Foto: arhiv ZDSSS).ZDSSS).

štirikrat letno dodana tudi Šahovska priloga. Vsebino zanjo pripravlja urednik Janez Mlačnik.

Slepi in slabovidni so pred leti lahko prejeli tudi časopisa Glasba za vas in Higiena žene, ki ju danes ni več. Sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja je zveza začela izdajati Obzorik za ženo in družino, ki od leta 1987 izhaja tudi v povečanem tisku. Za njegovo vsebino danes skrbi urednica Alojzija Bukovec Zupanič, kot tehnična urednica pa s časopisom že dolga leta sodeluje Jožica Klun. Vsebuje prispevke z družinsko tematiko, splošne vsebine, nasvete in recepte. Rubrike časopisa so: Ženska doma in po svetu, Otrok in družina, Kotiček za najmlajše, Higiena in zdravje, Vrstice za kulturo, Za sproščeno branje, Med nami, Zanimivosti, Za vas in vaš dom, Recepti.

Z organizacijo zvočne knjižnice na zvezi se je sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja porodila ideja o zvočnem časopisu, ki je v obsegu osmih ur začel izhajati na magnetofonskih trakovih. Vzporedno z njim je izhajal tudi mesečnik Obzorja.

Konec osemdesetih in v začetku devetdesetih sta tako nekaj časa vzporedno izhajala dva zvočna časopisa: Obzorja na trakovih z vsebinami trajnejše vrednosti in v daljših časovnih presledkih, Obzorje pa na dveh avdiokasetah dvakrat mesečno z bolj svežimi novicami. Kolutni časopis Obzorja je bil pozneje ukinjen, časopis Obzorje pa se je razširil na štiri oziroma pet kaset in še naprej izhajal dvakrat mesečno. Danes je Obzorje časopis s splošnimi vsebinami, ki izhaja dvakrat mesečno na zgoščenkah. Zanj skrbi odgovorni urednik Sebastjan Kamenik, tehnični urednik pa je Blaž Saksida. Vsebuje rubrike: Slepi doma in po svetu, Obzorik, Kultura, Manj poznani kraji, Predstavljamo vam, Znanost in tehnika, Zdravje, Feljton, Šport in šah, Obzorje duha. Štirikrat letno mu je dodana računalniška revija Rikoss.

Ob prehodu na kasete je zveza začela izdajati tudi tematsko ožje zvočne časopise. Tako se je pojavila Dita z vsebinami za sladkorne bolnike, ki danes izhaja šestkrat letno na zgoščenkah. Ožji krog bralcev prejema tudi časopis Sodelavci v ljubezni z versko

vsebino, ki štirikrat letno izide v brajci in zvočnem zapisu. Gre za prvi brajev časopis v slovenščini z versko vsebino. Časopis je ime dobil zaradi prostovoljnega dela njegove prve urednice Cvetke Kufal, ki so jo pestile težave z vidom. Pri urejanju časopisa ji je zato pomagala njena prijateljica Lepa Vujič, ki težav z vidom ni imela. Skupaj sta tako štirikrat letno pripravljali časopis, ki je v štirih brajevih izvodih krožil med slepimi. V sedemdesetih letih je pripravo časopisa olajšal stroj za razmnoževanje in papir za tiskanje brajice, ki sta ga urednici prejeli v sodelovanju z Maksom Rosbacherjem, vodjo apostolata slepih na avstrijskem Štajerskem. Pri delu s strojem jima je na pomoč priskočila slepa sestra Marija Skumavec. V osemdesetih je formalno uredništvo časopisa prevzela založba Družina, prispevke zanj pa je še naprej zbiral Cvetka Kufal. Danes ga izdaja ZDSSS, za njegovo vsebino pa skrbi urednica Albina Krek, ki redno pripravlja tudi rubriko Obzorje duha, ki jo naročniki lahko preberejo v zvočnem časopisu Obzorje. Vsebuje rubrike: Beseda urednice, Radi bi spoznali naše člane, Za razvedrilo, Izbrali smo za vas, Aktualno, Svetniki, Pričevanje, Čudeži se dogajajo, Spoznajmo jih.



Priprava zvočnih časopisov nekoč (Foto: arhiv ZDSSS).



Tisk zgoščenk z zvočnim časopisom (Foto: arhiv ZDSSS).

Rikoss je revija, ki od leta 2002 štirikrat letno izhaja v elektronski in zvočni obliki (kot priloga zvočnega časopisa Obzorje). Vsebuje avtoportrete slepih in slabovidnih, potopise, članke z različnih področij (integracija, informacijska tehnologija, invalidsko varstvo), nasvete ter domače in mednarodne novice. Za njegovo vsebino skrbi urednik Marino Kačič. Rubrike revije so: Avtoportret, Popotniški utrinki, Integracija, Invalidsko varstvo, Dobro je vedeti, Pametni telefoni, Namigi in nasveti, Novičke ter Mednarodne novičke.

Elektronski informacijski sistem (EIS) kot domača stran na svetovnem spletu deluje vse od leta 1996. Na njem so objavljeni periodični in zvočni časopisi zveze, strokovna in

leposlovna književnost, učbeniki, različni priročniki ter gradivo in akti organov zveze v besedilnem in zvočnem zapisu.

Posebne časopise je zveza izdajala v okviru projekta *Vzpostavitev infrastrukture za zagotavljanje enakih možnosti dostopa do publikacij slepim in slabovidnim ter osebam z motnjami branja* oziroma projekta KSS (2013–2015), katerega osrednji namen je bil zagotoviti pogoje za delovanje osrednje knjižnice slepih in slabovidnih: *Oko*, *Zrno* in *Naš glas*. *Oko* in *Zrno*, prvi je izhajal v povečanem tisku, drugi pa v brajici, sta vsebovala šest glavnih rubrik: *Naša knjižnica in projekt*, *Slepi in slabovidni v družbi*, *Kultura*, *Narava*, *Estetika* in *Zgodovina*. Urejala ju je Aleksandra Surla. *Naš glas* je bil časopis, ki je izhajal v zvoku. Vseboval je rubrike: *Naša knjižnica in projekt*, *Slepi in slabovidni v družbi*, *Svet*, *Kultura* in *znanost*, *Življenjski slog*, *Razmislek* ter *Zdravje*. Urednik je bil Marko Mikulin.

Viri:

Mlekuž, Vekoslav [ur.] (1969): *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

Arhiv ZDSSS.

5.2.1 Adolf Videnšek

Rodil sem se 5. 12. 1941 v Vojniku, živim pa v vasi Globoče. Osnovno šolo sem obiskoval v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, se nato šolal na gimnaziji v Celju, po uspešno opravljeni maturi pa se vpisal na Pravno fakulteto v Ljubljani, kjer sem tudi diplomiral.

V naslednjih letih sem ob delu na telefonski centrali v Kovinotehni Celje nadaljeval študij prava in pridobil naziv mag. prava, univ. dipl., jur. Telefonsko centralo v Kovinotehni sem zapustil in sprejel delo pravnika v pravni pisarni, dokler te niso po reorganizaciji podjetja opustili. Ob tem sem začel samoiniciativno delati na zavarovalništvu, zemljiškoknjižnih in drugih zadevah. Ustanovil sem zasebno podjetje *Avto vid* in registriral več dejavnosti, med drugim promet z nepremičninami ter urejanje premoženjskih, statusnih in delovnih razmerij. Po desetih letih pravne prakse sem se leta 1992 osamosvojil. V tistem času smo pri celjskem MDSS ustanovili invalidsko podjetje *Svetloba* z dejavnostmi od fotokopiranja do trgovine. Zaposlili smo nekaj naših



Adolf Videnšek (Foto: osebni arhiv).

članov in drugih invalidov, jaz pa sem bil direktor. Vrsto let se ob svojem poklicu ukvarjam tudi z vinarstvom in kletarstvom, za kar imam opravljen državni izpit.

Na moje šolanje, izbiro poklica kot tudi na vse moje dejavnosti sta izgubi vida in roke v otroštvu odločilno vplivali. Zavedal sem se, da bom lahko ustvarjal le z intelektualnim delom.

Na ravni delovanja Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije sem bil več mandatov član upravnega odbora, član skupščine zveze, predsednik komisije za zaposlovanje, statutarno-pravne in disciplinske komisije ter odgovorni urednik zvočnega časopisa Obzorje

Ves čas sem bil dejaven na področju organiziranega delovanja slepih invalidov; najprej slepih in slabovidnih, saj sem bil 24 let predsednik MDSS Celje, od leta 2014 pa sem predsednik Zveze društev civilnih invalidov vojn Slovenije.

Leta 1978 sem dobil srebrni red SFRJ za delo pri zvezi in drugo delo, ki mi ga je podelil Josip Broz Tito.

5.2.2 Majda Slavinec

Rodila sem se 21. junija 1961 v Vučji vasi, živim pa v Ljutomeru. Osnovno šolo sem končala v Križevcih pri Ljutomeru. Ljubljana je bila namreč pred pol stoletja za nas, prebivalce severovzhodne Slovenije, neskončno daleč, jaz pa sem si učno snov že pri samem pouku hitro zapomnila, zato sem ostala doma. Pisati sem se naučila z mamino pomočjo, ki mi je tudi drugače pomagala, kolikor je pač zmogla in se znašla. Učitelj telesne vzgoje, kjer sem imela resnično grozne težave, enako tudi pri tehničnem pouku, je mami sicer priporočal šolo za slepe in slabovidne v Ljubljani, a sem vseeno ostala doma. Navkljub vsem težavam sem se po zelo uspešno končanem obveznem šolanju vpisala v Gimnazijo Franca Miklošiča v Ljutomeru. Tudi to sem uspešno končala in kot gimnazijska maturantka dosegla peto stopnjo izobrazbe. Kmalu sem opravila še strojepisni tečaj in tečaj za telefonistko.



Majda Slavinec (Foto: osebni arhiv).

Do invalidske upokojitve sem skoraj deset let za določen čas delala na več delovnih mestih kot telefonistka in občasno tudi kot pomožna administratorica oziroma strojepiska.

Ob koncu osnovnošolskega izobraževanja sem se po posvetovanju s starši, razredničarko in šolsko strokovno delavko najprej poskušala vpisati na srednjo vzgojiteljsko šolo v Mariboru, vendar sem bila zaradi okvare vida že na prvem informativnem razgovoru zavrnjena. Splošna gimnazija dokaj blizu domačega kraja je bila zadnji izhod v sili.

Po opravljeni maturi sem želela nadaljevati študij na Filozofski fakulteti v Ljubljani, smer književnost ali jezikoslovje, saj me je to področje izredno zanimalo, privlačilo in hkrati veselilo, vendar mi je očesna zdravnica študij in takšno poklicno delo odločno odsvetovala, rekoč: »Majda, skrbno varujte in čuvajte ta vaš dragoceni ostanek vida, ki ga še imate.« Pred štiridesetimi leti pač pri branju in pisanju (razen brajice, seveda) še ni bilo možno uporabljati številnih sodobnih pripomočkov in elektronskih informacijskih tehnologij; še kolikor toliko učinkovite, zares uporabne lupe vsaj nam na obrobju države niso bile dostopne, če so že morda vendarle kje obstajale.

Seveda je zdravnica imela prav, toda jaz nisem vedela, kaj naj bi v življenju počnela in kakšen poklic izbrala. Nič od tega, kar bi res rada delala, ni bilo mogoče, a kar bi po priporočilu očesne zdravnice lahko (poklic telefonistke!), pa me sploh ni zanimalo, kaj šele veselilo. Pa vendar sem se nazadnje morala zasidrati prav v tem pristanu.

Kot gimnazijska maturantka in obenem kot oseba z veliko izgubo vida sem brezuspešno iskala stalno zaposlitev. Bilo je praktično nemogoče.

In, seveda, literarno ustvarjanje je ostalo zgolj moj hobi kot tudi trajna terapevtska uteha.

Že odkar pomnim, sem ljubiteljska literarna ustvarjalka. Že blizu dvajset let pošiljam svoje prispevke, včasih avtorska leposlovna dela in spet drugič sestavke o aktivnostih MDSS Murska Sobota uredništvom časopisov, ki jih izdaja ZDSSS (v preteklosti večinoma za Mojega prijatelja ter Obzornik za ženo in družino, zdaj pa že nekaj let za zvočni časopis Obzorje).

Že vse od njegove ustanovitve (13 let) s svojimi avtorskimi prispevki redno sodelujem tudi na mednarodnem literarnem forumu Biseri Savinje v Celju.

Moja dela so bila doslej objavljena v raznih zbornikih (Drugo sonce, Moj čopič je beseda, Pozabljeno v predalih, Shojene poti), občasno pa tudi v revijah (Ognjišče, Ženska) in časopisih. Samostojne knjižne izdaje nimam, čeprav je gradiva kar nekaj, tako poezije kot proze. S svojimi deli se priložnostno predstavim na kakšni kulturni prireditvi ali dogodku, predvsem v domačem okolju.

V MDSS Murska Sobota sem zadolžena za področje kulture.

Morda lahko omenim tudi to, da sem bila kar 16 let predsednica Društva diabetikov Ljutomer.

5.3 Kulturno-umetniška dejavnost

Slepi in slabovidni so vso znano zgodovino povezani z umetnostjo kot njeni ustvarjalci, izvajalci, prenašalci in uporabniki umetniških del. Če ne bi bilo tako, ne bi govorili o Homerju (8.–9. st. pr. n. št.), guslarju Filipu Višnjiču (1767–1834), Johnu Miltonu (1608–1674) in sirskem pesniku Abu al-Ala al-Mari (973–1057), če omenim samo nekatere.

Kultura je ena najpomembnejših značilnosti človeka:

- je svet, v katerem se človek razvija in se razlikuje od drugih bitij,
- je ogledalo vrednot sveta,
- človeka plemeniti in širi obzorja,
- je področje, kjer se lahko slepi in slabovidni dokazujejo ter so enakovredni polnočutnim ljudem.

Slepi in slabovidni se med vsemi umetnostmi najraje ukvarjajo z glasbo, literarnim ustvarjanjem in gledališčem, zadnje čase pa tudi s slikanjem in fotografiranjem. V kulturno-umetniškem programu ZDSSS želimo vzpodbujati vključevanje slepih in slabovidnih v kulturno življenje družbe ter jim omogočati, da ustvarjajo in širijo svoje znanje in interese.

Cilji programa so: omogočiti večjo prilagojenost in dostopnost do kulturnih dobrin, ustvarjati pozitiven odnos do kakovostne umetnosti, med slepimi in slabovidnimi vzpodbujati zanimanje za kulturno udejstvovanje ter obiskovanje kulturnih znamenitosti in dogodkov.

Ves čas svojega delovanja je zveza razvijala tudi dejavnosti, ki so slepim omogočale bolj kakovostno življenje in nastope v javnosti. Že v začetku dvajsetih let prejšnjega stoletja so imeli slepi pevski zbor. Konec petdesetih let so delovali pevski zbori v Ljubljani, Mariboru, Kranju in Celju. V osemdesetih letih je z vrhunskimi dosežki zaslovel Slovenski oktet slepih Louis Braille. Posnel je 105 minut programa za Radio Ljubljana (sedanji Radio Slovenija). Snemal je tudi za Radio Koper Capodistria in sodeloval v dveh samostojnih televizijskih oddajah. Nastopal je na številnih javnih koncertih po vsej Sloveniji in v Nemčiji. Oktet je izdal kaseto z dvanajstimi pesmimi. V devetdesetih letih so pesmi izšle tudi na zgoščenki.

Od devetdesetih let prejšnjega stoletja deluje priznana gledališka skupina slepih in slabovidnih Nasmeh, ki nastopa doma in v tujini, v širši javnosti pa se je uveljavilo

tudi več samostojnih slepih in slabovidnih gledaliških igralcev, glasbenikov ter drugih avtorjev.

V podporo članom, ki se kulturno udeležujejo, ZDSSS na Okroglem pri Naklem vsako leto organizira »Dneve kulture slepih in slabovidnih«. Tam se predstavijo in srečajo slepi in slabovidni, ki se ukvarjajo z glasbo, petjem, plesom, poezijo, likovno ustvarjalnostjo in drugimi kulturno-umetniškimi dejavnostmi.

Ne smemo pozabiti letnega srečanja in zbornika literatov Biseri Savinje, ki ga pripravlja Združenje prijateljev slepih in slabovidnih v Celju.

Leta 2011 se je v okviru Škuca pojavila skupina ljudi, ki delujejo pod imenom SOde-lujem. Njihov namen je izobraževanje ranljivih družbenih skupin, predvsem invalidov. Zadali so si cilj (in ga dosegli), da bodo pripadnike ranljivih družbenih skupin usposobili za delo na področju kulture. Začetek njihovega delovanja je pripomogel k širši popularizaciji kulture med slepimi in slabovidnimi; galerije in muzeje so začeli ozavešćati o svoji prisotnosti v družbi, posledično pa so te ustanove pričele zbirke prilagajati tudi slepim in slabovidnim, in sicer z opisi in replikami. Uspešno so povezali strokovnjake s področja kulture in tiste, ki imajo izkušnje pri delu z invalidi oziroma ranljivimi družbenimi skupinami. Primer dobre prakse je novogoriški AŽMURK, Zavod za razvoj kulturnih dejavnosti ranljivih skupin, ki v svoje vrste vključuje tudi slepe in slabovidne.

Osebam z okvaro vida je omogočena vse večja prilagojenost in dostopnost do kulturnih ustanov, kakovostne umetnosti ter kulturnih znamenitosti in dogodkov. Družba in država z ustrežno kulturno politiko počasi vsem ljudem dajeta enake možnosti dostopanja do kulture in njenega sooblikovanja.

5.3.1 Dušan Porenta

Rodil sem se 20. 8. 1932 na Vrhniki. Oslepel sem med drugo svetovno vojno zaradi granate, ki je prijatelju, ob katerem sem stal, eksplodirala v roki. Osnovno šolo sem obiskoval v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v ljubljanski glu-honemnici, kamor se je zavod preselil, potem ko je zavodske prostore v Kočevju uničila bomba. Do osvoboditve sem se naučil brati in pisati brajico. Ob igranju Jožeta Tropa, takratnega učitelja glasbe, in ob petju Tilke Musar sem se navdušil za glasbo. Veselilo me je igranje klavirja, ki pa mi ga mama zaradi pomanjkanja ni mogla kupiti. Namesto tega sem dobil 32-basno klavirsko harmoniko. Sprva sem se igranja harmonike učil v zavodu, pozneje pa sem se odločil za



Dušan Porenta (Foto: osebni arhiv).

učenje pri zasebnem učitelju na Vrhniki. Igranje tujih skladb mi sčasoma ni več zadoščalo, zato sem se odločil za skladanje lastnih.

S harmoniko sem sodeloval v orkestru, ustanovljenem med šolanjem v zavodu. Orkester so sestavljali dve violini, klavir, boben, violončelo in harmonika. Sodelujoči smo s svojim nastopom na proslavi navdušili tudi upravnico zavoda, ki sprva ni bila navdušena nad ustanovitvijo orkestra. Podnevi smo bili gojenci zavoda zaposleni z različnimi dejavnostmi, zato je orkester vadal dvakrat tedensko od štirih zjutraj do začetka pouka, kot tudi nastopal na različnih prireditvah doma in v tujini. S svojimi nastopi smo v letih po vojni javnosti dokazovali, da se kljub izgubi vida lahko kosamo z ostalimi glasbeniki. Igrali smo tudi moje skladbe. Avtorstva skladb sodelujočim zaradi slabih izkušenj nisem zaupal. Ko sem jim nekoč zaigral svojo prvo skladbo, so se iz mene začeli norčevati. Tako sem, ko sem zaigral nove skladbe, raje rekel, da je to češka polka ali nemški valček. Svojih skladb si nisem zapisoval, vse sem obdržal v glavi. Dodaten razlog za nezapisane skladbe so bile tudi že omenjene celodnevne zavodske aktivnosti.

Po koncu šolanja sem se leta 1951 kot telefonist zaposlil na Zvezi svobodnih sindikatov Slovenije. Kljub obveznostim v službi sem ostal dejaven kot skladatelj in glasbenik. Spomladi leta 1952 sem srečal slovenskega skladatelja Bojana Adamiča in mu zaigral svoj prvi valček. Adamič ga je posnel in čez nekaj tednov se je v izvedbi njegovega orkestra in slovenskega pevca zabavne glasbe Staneta Mancinija že vrtel na valovih takratnega Radia Ljubljana. Izvedba skladbe, ki sem jo nekoč slučajno slišal na Miklošičevi cesti, me je navdušila. Sklenil sem, da nadaljujem s pisanjem zabavne glasbe.

Na pobudo nekdanje predsednice Zveze slepih Slovenije Mimi Breznik sem ustanovil orkester, čeprav za to ni bilo ustreznih pogojev: prostora, inštrumentov, glasbenikov. Sodelujoči v orkestru, ki sem jih poiskal sam, so igrali na inštrumente, ki so jih v tistih letih lahko dobili. V orkestru sta med drugim igrala Anton Corel, nekdanji zavodski učitelj, in Drago Brajkovič. Vadili smo v društveni vili na Celovški cesti blizu »Remize«. Prvi vodja orkestra je bil Jože Privšek, znan slovenski skladatelj, ki je v orkestru igral tudi klarinet. Note smo si slepi glasbeniki po Privškovem nareku zapisovali v brajici. Narekoval nam jih je Privšek, in to kar iz glave. Pod njegovim vodstvom je orkester igral štiriglasne skladbe, vse v akordih.

Po Privškovem odhodu je vodenje orkestra prevzel drug dirigent, ki kljub vztrajnemu delu ni mogel preprečiti razhoda orkestra. V sestavu smo namreč sodelovali slepi in civilni invalidi vojne brez tehnične ekipe, ki bi nam pomagala pri nošenju inštrumentov, zato smo se glasbeniki sporazumno razšli. Razdelili smo se na kvintet in kvartet, v katerem sem sodeloval tudi jaz. Kvintet je igral narodnozabavno glasbo, kvartet zabavno. Ta je vadal v telefonski centrali, kjer sem bil zaposlen. Srečali smo se že na naslednji proslavi in navdušili občinstvo. Tam je bila prisotna tudi predsednica zveze Mimi Breznik, ki mi je rekla: »No, si videl, da gre, če človek hoče.« Kljub uspehu sem se čez čas odločil, da orkester zapustim. Igranje v orkestru me je začelo dolgočasiti, zdelo se mi je, da prepočasi napredujemo. Tako sem ostalim obljubil vsakršno podporo in se poslovil. Nadaljeval sem s triom, ki pa mojih zahtev po polnem angažmaju ni zadovoljil.

Glasbeniki so namreč pričakovali, da bodo z malo truda veliko dosegli. Želel sem, da bi se sodelujoči v triu usposobili za igranje v katerem od portoroških hotelov, vendar se to žal ni zgodilo.

V naslednjih letih sem s svojimi skladbami večkrat sodeloval na festivalu Slovenska popevka. Prvič že na drugem, kjer se je moja skladba dobro uvrstila. Skladbe, ki sem jih napisal, so prepevali takrat uveljavljeni slovenski pevci, kot so Berta Ambrož, Majda Sepe, Jožica Svete, Meta Malus, Braco Koren, Edvin Fliser. Med njimi je najbolj znana skladba Ota Pestnerja Trideset let, za katero sem prispeval glasbo in po spletu okoliščin tudi besedilo. Glasbo sem tudi sicer pisal za radio in televizijo ter kot skladatelj sodeloval na različnih festivalih (Slovenska popevka, opatijski festival). Med drugim sem sodeloval na mladinskem festivalu v Beogradu, kjer sem s skladbo Moj koledarček, za katero je besedilo prispeval Milan Lindič, zasedel prvo mesto. Skladbe, s katerimi nisem bil najbolj zadovoljen, sem hranil doma. Moje glasbeno ustvarjanje se je končalo z zatonom Slovenske popevke v poznih sedemdesetih, ko je mlajša generacija skladateljev začela ustvarjati nove zvrsti glasbe.

Pisal sem tudi narodnozabavno glasbo. Za Beneške fante, s katerimi smo se prvič srečali na eni od njihovih vaj, sem med drugim napisal skladbe, ki danes sodijo med zimzelene melodije te glasbene zvrsti: Na Beneškem, Srečna bodi z menoj in Mi, veseli Benečani. Pisal sem tudi za Ansambel Dorka Škaberneta in Ansambel Mihe Dovžana. Zanj sem med drugim napisal Uspavanko. Besedilo zanjo je napisal dr. Leo Svetek, zapela pa jo je Ivanka Kraševac.

Vsaka moja skladba je drugačna od druge. Najbolj cenim tiste skladbe, ki sem jih zaigral in posnel na mah, s tistimi, ki sem jih pozneje popravljaj, pa nisem bil najbolj zadovoljen. Za svoje delo sem dobil več nagrad. Leta 1976 sem na Slovenski popevki dobil zlato plaketo za skladbo Barbara v izvedbi Braca Korena. Revija Mladina mi je sredi sedemdesetih za skladbo Otroci morja podelila zlati znak za največkrat predvajano skladbo v letu. Za marljivo in vestno delo v telefonski centrali sem prejel tudi red dela s srebrnim vencem, ki mi ga je 22. decembra 1975 podelil predsednik SFRJ Josip Broz Tito.

Vir:

Padežnik, Stane (2000): *Ustvarjalnost ne pozna teme*. Ljubljana: PAST [samozaložba].

5.3.2 Evgen Angel Bačar

Rojen sem bil 2. 10. 1946 v Lokavcu pri Ajdovščini

Rodil sem se očetu Francu, ki je opravljal poklic kotlarja, in materi Avgusti, ki je izhajala iz plemiške rodbine Schlegel iz Ajdovščine. Izgubo vida sta povzročili dve poškodbi: najprej sem zaradi poškodbe pri igri izgubil levo oko, pozneje pa zaradi vojnega materiala še desno. Osnovno šolo sem sprva obiskoval v domačem kraju in po nesreči šolanje nadaljeval v Zavodu za slepe v Ljubljani. Od leta 1963 do 1967 sem obiskoval gimnazijo v Novi Gorici in jo uspešno končal. Po maturi sem se vpisal na filozofsko fakulteto na dvopredmetni študij filozofije in zgodovine. Diplomiral sem leta 1972. Po šestmesečni zaposlitvi na novogoriški gimnaziji sem se leta 1972 odločil za selitev v Pariz, kjer sem s finančno podporo francoske vlade v letih 1972, 1974 in 1975 študij filozofije in estetike nadaljeval na Université Paris 1 Panthéon-Sorbonne, kjer sem leta 1973 magistriral z delom *Umetnost in družba v sodobni francoski estetiki*, čez tri leta pa doktoriral z disertacijo *Estetika Blocha in Adorna*.



Evgen Bavčar (Foto: osebni arhiv).

Po študiju sem se kot raziskovalec zaposlil na Nacionalnem centru za znanstveno raziskovanje (Centre National de la Recherche Scientifique). Od leta 1982 imam francosko državljanstvo. Leta 1988 sem kot uradni fotograf sodeloval na pariškem Mesecu fotografije in imel prvo samostojno fotografsko razstavo. Odtlej redno razstavljam po različnih slovenskih in svetovnih mestih (Berlin, Carigrad, Praga, Ljubljana, Ajdovščina), vodim seminarje in delavnice o fotografiji ter predavam na mednarodnih srečanjih. Kot predavatelj, mentor in svetovalc sem sodeloval tudi pri postavitvi umetniških razstav drugih avtorjev. Upokojil sem se leta 2012.

Kot fotograf in pisec osebnoizpovedne proze, spremnih besed k literarnim delom ter strokovnih filozofskih razprav, zlasti s področja estetike, ostajam dejaven tudi po upokojitvi. Kot gostujoči profesor o fotografiji in problematiki slepih predavam na evropskih in ameriških univerzah. Zaradi okvare vida je moj pristop k fotografiji poseben, večplasten in neločljivo povezan s filozofskim razmišljanjem o bistvu in izvoru podob. Sem konceptualni umetnik, ne fotograf. Pri ustvarjanju podob izhajam iz vtisov o svetu, ki se jih spominjam iz otroštva, in iz spoznavanja sveta z drugimi čutili. Ideje za ustvarjanje črпам iz domišljije oziroma sveta, ki ga vidim s »tretjim« očesom, nato pa s tehniko fotografije ustvarim fizično podobo. Motivika mojih fotografij je raznolika; med študijem sem začel s portreti in krajino, danes pa so moje stalnice avtoportret, portret, akt, krajina (serije Angeli – spomin na Rilkeja, Portreti, Avtoportreti, Spomini na otroštvo, Slovenska krajina, Pogled vode, Zvezde, Kozmični pogled, Pogledi narcisa, Pogledi ranjenega Erosa, Nemogoči pogled Narcisa, Ljubkovanje svetlobe, Taktilni spomin, Taktilni pogled, Sveta Lucija, Braillova



Evgen Bavčar med kiparjenjem (Foto: arhiv ZDSSS).

zibelka). Fotografija je zame refleksija o podobah, tehničnih sposobnostih, pomenu fotografije in fotografiji v filozofiji.

Sem častni član Inštituta za kritične študije v Mehiki, ki mi je leta 2010 podelil častni doktorat. V okviru omenjenega inštituta sem ustanovil Laboratorij za nevidno. Častni doktorat mi je leta 2011 podelila tudi Univerza v Novi Gorici. Leta 2010 sem prejel priznanje Edmunda Čibeja in 2012 Pretnarjevo nagrado. Leta 2016 mi je Evropski parlament podelil nagrado Državljan Evrope, tega leta pa sem prejel tudi najvišje francosko priznanje red legije časti.

Viri:

Štebih, Renata (2019): *Slovenska biografija* – Evgen Bavčar. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1003860/>

Padežnik, Stane (2000): *Ustvarjalnost ne pozna teme*. Ljubljana: PAST [samozaložba].

5.3.3 Geno Tinev

Rodil se je 28. 2. 1950 v Murski Soboti, kjer je preživel večji del življenja in 16. 4. 1997 tudi umrl. Pri devetih letih je popolnoma oslepel na levo oko, na desno pa je od takrat videl le obrise. Po več zaporednih operacijah, ki so bile kratkotrajno uspešne, mu je vid popolnoma ugasnil. Po šolanju v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani ter centru slepih v Škofji Loki je delal kot telefonist v murskosoboškem zdravstvenem domu.

Pomemben del njegovega življenja je bila glasba. Igral je več inštrumentov, največ kitaro, bobne in harmoniko. Svoje glasbeno znanje je rad prenašal tudi na druge. Pogosto je igral za ples in zabavo v raznih gostinskih lokalih v pokrajini ob Muri, med drugim v nekdanji priznani murskosoboški kavarni Central v hotelu Diana ter v zdraviliščih Radenci in Moravske Toplice. Bil je član več glasbenih skupin, je pa ustanovil tudi svoj ansambel Zračni most. Najglobljo sled je pustil kot pisec besedil za zabavno in narodnozabavno glasbo. Njegove pesmi so se pogosto pojavljale na festivalu Vesela jesen in festivalu narodnozabavne glasbe na Ptuju. S skladbo Cejli sveit je ringlšpil v izvedbi Marjane Zelko je na festivalu Vesela jesen leta 1980 osvojil 2. nagrado občinstva, izvajalka pa je dobila debitantsko nagrado. Zelo popularna je bila tudi njegova skladba Prekmurci v izvedbi ansambla Magnet. Na festivalu Vesela jesen so izvedli tudi njemu zelo dragi pesmi s tematiko iz njegovega življenja Rad bi vam povedal v izvedbi Rudija Šantla in Na razpotju življenja, ki jo je zapel Branko Robinšak. Ivek Baranja se je na Veseli jeseni predstavil z njegovo skladbo Zamudila bova ples.

Ob glasbi, s katero je bogatil tudi življenje na društvu slepih v Murski Soboti, je rad igral šah in golbal.

Viri:

Benko, Irma [et. al.] (2018) *Skupaj zmoremo: Zbornik ob sedemdesetletnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Murska Sobota*. Murska Sobota: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.



Geno Tinev (Foto: osebni arhiv).



Geno Tinev (Foto: osebni arhiv).

5.3.4 Vedno spim z odprtimi očmi in ušesi – Dušan Brešar Mlakar

Rodil sem se 6. 3. 1959 v Celju. Preden sem se leta 1994 preselil v Ljubljano, sem živel v Velenju, Šoštanju, Slovenj Gradcu, Rušah in Mariboru. Do danes sem zamenjal 5 služb in 5 poklicev, in to v času, ko je bilo to še bogokletno dejanje. S tem sem si pridobil pestre delovne izkušnje in znanja:

- Dvanajst let sem delal (do marca 1994) kot kemijski tehnik v Termoelektrarni Šoštanj.
- Na področju nevladnih organizacij sem pridobil izkušnje v vzgoji in izobraževanju, založništvu, dizajnu, stikih z mediji, publicistiki, gledališču in kulturi.
- Več kot tri leta sem delal v Centralni tehnični knjižnici. V tem času sem leta 1996 opravil strokovni izpit iz socialnega dela, leta 1997 pa strokovni izpit za višjega knjižničarja.
- Uvrščajo me med pionirje filmske vzgoje na Slovenskem (<http://www.saleskibio-grafskileksikon.si/index.php?action=view&tag=855>).
- Sem soustanovitelj dveh literarnih revij, Hotenje (Velenje) in Odsevanja (Slovenj Gradec), ki izhajata že več kot 40 let.

Študiral sem ob delu in pridobil višješolsko izobrazbo socialnega delavca. Obvezno prakso sem opravil na Centru za socialno delo Ljubljana-Center (VIZ Smlednik).



Dušan Brešar Mlakar (Foto: arhiv ZDSSS).

Pripravništvo sem opravil na Društvu za razvijanje preventivnega in prostovoljnega dela, kjer sem delal z mladostnikom narkomanom, ki se je vrnil z zdravljenja, in z njegovo družino. V sklopu pripravništva sem bil aprila in maja 1995 na enomesečnem izobraževanju (projekt »Razvoj nevladnih organizacij v Sloveniji«) v Veliki Britaniji.

Leta 1999 sem se zaposlil na ZDSSS. Odkar delam na zvezi, nisem imel nobenega izobraževanja oziroma usposabljanja. Zaradi mojih dveh strokovnih izpitov (za višjega knjižničarja in socialnega delavca), ki ju ni imel nihče drug, sem bil leta in leta nosilec projektov. Na ZDSSS sem uredil knjigo »Nekaj nasvetov za stike s slepimi in slabovidnimi osebami« (2000) ter napisal članek o brajici v kitajščini, ki je izšel v knjigi »Louis Braille in njegov genialni izum« (2009). Obe knjigi sta izšli pri ZDSSS.

Moj članek »Nihče ne zna peti blues kot Blind Willie McTell« je bil objavljen v »Zborniku za spodbujanje demokratičnega emancipiranega dialoga med ponudniki kulturnih dobrin ter obiskovalci«, ki ga je izdal Aktiv, Maribor 2014, financiralo pa ministrstvo za kulturo. Leta 2015 je izšel tudi v publikaciji »Zbornik o likovni umetnosti med slepimi in slabovidnimi« (izdala RIKOSS in Časopis za kritiko znanosti).

Članek »Kdo se boji slepih in slabovidnih« je bil napisan po naročilu in čaka na objavo pri Velenjski knjižni fundaciji.

Ves čas od 1. 1. 1999 do 1. 1. 2020 sem delal pri izposoji knjig. Do leta 2015 sem izbiral knjige za prilagoditev v brajico.

V letih 1999–2011 sem delal s slepo in slabovidno mladino. V tem času sem bil nosilec dveh programov:

- Delavnice za krepitev duševnega zdravja slepe in slabovidne mladine (od 14. do 18. leta) ter
- Socialna in emocionalna priprava slepe in slabovidne mladine (do 27. leta).

V letih 2001–2004 so bile »Delavnice« mednarodne. Vsako leto se jih je udeležilo 10 slepih in slabovidnih otrok iz BiH (Centar za slijepu i slabovidnu djecu i omladinu – Sarajevo) in Hrvaške (Centar za odgoj i obrazovanje »Vinko Bek«). Za to delo sem bil pohvaljen (skupaj z zvezo) oziroma sem dobil »Zahvalnicu za pomoč slijepoj i slabovidnoj deci u Bosni i Hercegovini«.

V letih 2002 in 2003 sem vodil program »Organiziranje in izvajanje pomoči in samopomoči slepih in slabovidnih pri premagovanju ovir in omogočanje neodvisnega življenja«.

Od leta 2011 organiziram »Državno tekmovanje v branju in pisanju brajice ter desetprstnem tipkanju za slepe in slabovidne«. Leta 2014 sem za popestritev uvedel

goste. Delam na tem, da bi se tekmovanje spremenilo v srečanje ljubiteljev brajice. Leta 2020 sem organiziral »Maratonsko branje brajice«.

V letih 2008–2011 sem bil mentor prakse študentkam Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete v Ljubljani.

Leta 2011 sem prevzel kulturno dejavnost na ZDSSS. Organiziral sem »Slikarsko kolonijo«, ki je prerasla v podaljšan (petdnevni) kulturniški vikend. Zaradi povečanega obsega in pestrosti dogajanja ter povezovanja s kulturniki in občino v Naklem od leta 2020 govorimo o »Dnevh kulture slepih in slabovidnih«.

Vse zgoraj naštetu je vrh ledene gore. Hudič pa je v drobnem tisku oziroma pod gladino. V letih 2013–2016 sem namreč dvakrat dobil »ukor pred izključitvijo«, ker sem opozarjal na nestrokovnost in potratnost projekta (ki mu nisem nasprotoval) »KSS-ESS (evropskega projekta Knjižnica slepih in slabovidnih)«.

5.4 Mreža spremljevalcev za preprečevanje socialne izključenosti

Zveza je leta 1996 vzpostavila mrežo spremljevalcev za preprečevanje socialne izključenosti slepih in slabovidnih. Slepí in slabovidni v večji ali manjši meri pogosto potrebujejo pomoč spremljevalca, ker se sami ne bi znašli v neznanem okolju. Vsa leta delovanja mreže s pomočjo usposobljenih spremljevalcev zveza slepim in slabovidnim zagotavlja spremstvo na najrazličnejših poteh. Slepí in slabovidni lahko dobijo spremstvo takrat in tam, kjer ga potrebujejo. Zveza se zaveda, da je ta storitev temeljna za krepitev čim večje samostojnosti slepih in slabovidnih, zato si jo prizadeva pod enakimi pogoji na območju celotne Slovenije zagotoviti vsem, ki glede na ostanek vida po veljavni definiciji slepote in slabovidnosti sodijo v 2., 3., 4. ali 5. kategorijo slepote in slabovidnosti (torej vsem, katerih ostrina vida je manjša od 0,1 – štetje prstov na 3 metre – ali je njihovo vidno polje zoženo na 20 ° ali manj okrog fiksacijske točke, ne glede na ostrino vida).

Za slepe in slabovidne je zelo pomemben občutek varnosti, ki jim ga daje ta program, saj vedo, da niso sami. Po pomoč se lahko kadarkoli obrnejo na klicni center, kjer bodo dobili spremstvo. Strokovni delavec vsem zainteresiranim nudi informacije o programu, skrbi za usposabljanje novih spremljevalcev, povezuje uporabnike in spremljevalce ter pomaga pri razreševanju nesporazumov. V klicnem centru uporabniku poišče spremljevalca v kraju, kjer ga potrebuje. Tako uporabniku iz Maribora, ki mora na zdravniški pregled v Ljubljano, zagotovi spremstvo bodisi iz Maribora v Ljubljano ali po Ljubljani, če se uporabnik lahko v Ljubljano pripelje z javnim prevozom.



Slep oz. slaboviden videčega med spremljanjem drži pod roko.
(Foto: arhiv ZDSSS).

Klicni center mreže spremljevalcev na zvezi vodi natančne podatke o spremljevalcih in uporabnikih. Do 31. 12. 2019 smo usposobili 302 spremljevalca. Dogovor o sodelovanju v programu smo podpisali s 476 slepimi in slabovidnimi uporabniki programa. Uporabniki spremljevalce največkrat potrebujejo za obisk zdravnika, pogosto pa z njim hodijo nakupovat ali po nujnih opravkih, na primer v banko, na pošto ali volišče. Nema lokrat gredo slepi in slabovidni s spremljevalcem v gledališče, na koncerte, v hribe ali na športne prireditve; imamo tudi primere, ko uporabnik potrebuje spremljevalca za tekmovanje v teku. Potrebe po spremljanju lahko uporabniki sporočijo v klicni center mreže, ki deluje na zvezi, na telefonsko številko 01 / 4700 244 ali po elektronski pošti na naslov klicni.center@zveza-slepih.si.

V okviru programa potekajo tudi srečanja spremljevalcev in uporabnikov, ki so namenjena širjenju socialne mreže, pridobivanju novih znanj in informacij ter izmenjavi izkušenj. Program je dragocen tudi z vidika ozaveščanja videčih o potrebah slepih in slabovidnih. Na srečanjih potekajo različne izobraževalne vsebine, obenem pa srečanja uporabnikom programa ponujajo priložnost spoznati spremljevalce, saj se tako mnogo lažje odločijo za spremstvo.

5.4.1 Sonja Pungertnik

Rodila sem se 17. 10. 1972. Osnovno šolo sem obiskovala v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, nato pa si v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki pridobila poklic administratorke. Za vpis na fakulteto sem morala dopolniti izobrazbo na gimnaziji. Leta 1999 sem diplomirala na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani in pridobila naziv profesorica defektologije. Pozneje sem ob delu opravila I., II. in III. stopnjo izobraževanja iz realitetne terapije. Tako sem pridobila certifikat, da lahko kvalificirano uporabljam teorijo izbire pri vodenju, svetovanju in poučevanju. Svoje znanje sem nadgradila še s študijem Duhovnega izpopolnjevanja na Teološki fakulteti v Ljubljani in s štirimi leti neformalnega izobraževanja s področja duhovnega spremljanja ljudi.

Že v času srednješolskega izobraževanja in študija sem se udeleževala na mnogih področjih. Pod vodstvom profesorja Jureta Svoljšaka smo štiri dekleta (poleg mene še Suzana Dajčman, Jana Povalej in Bernarda Toplak), organizirane v skupino Trenutek svetlobe, predstavljale življenje in delo slepih in slabovidnih po vsej Sloveniji kot tudi v zamejstvu. Izvedle smo 89 takšnih predstavitev. Sodelovala sem pri izvedbi prvih raziskovalnih taborov za slepe in slabovidne ter ob študiju poučevala brajico v okviru rehabilitacije slepih in slabovidnih v CSS v Škofji Loki. Leta 1997 sem začela z organizacijo romanj za slepe in slabovidne,



Sonja Pungertnik (Foto: osebni arhiv).

kar je pozneje prevzela Albina Krek in poteka še danes. Sodelovala sem pri prvih korakih Gledališča slepih in slabovidnih Nasmeh. Nekaj prvih sezon sem v njem tudi igrala.

Od leta 1997 do 2000 sem bila zaposlena kot učiteljica v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. To je bil čas uvajanja integracije slepih in slabovidnih otrok v redne oblike vzgoje in izobraževanja, zato sem prisluhnila stiski staršev ter ustanovila skupino staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov, ki se je prvič srečala novembra 1999 na MDSS Ljubljana. Ker je skupina prerasla meje lokalne ravni, se je pozneje nadaljevala na ZDSSS, njeno vodenje pa so prevzeli starši sami.

Septembra 2000 sem se zaposlila pri ZDSSS, kjer sem kot koordinatorica in pozneje vodja programov delala do konca leta 2006. Iz rok dolgoletnega voditelja Milana Bobinskega sem prevzela programe za otroke in njihove družine ter za slepe in slabovidne otroke z več motnjami. Povsem na novo sem oblikovala program Mreža spremljevalcev za preprečevanje socialne izključenosti slepih in slabovidnih ter postala njegova strokovna vodja. Kot odgovor na potrebe takratnega časa sem začela z izvajanjem programa za slepe in slabovidne otroke ter mladostnike, vključene v redne oblike vzgoje in izobraževanja. Prvi koraki tega programa so bili izvedeni ob podpori podjetja Henkel, saj je bil program sprejet med 125 projektov, ki jih je prej omenjeni svetovni koncern podprl ob svojem 125-letnem jubileju. Ker sem v tistih letih tudi sama postala mamica in tako občutila radosti kot stiske, ki jih prinaša materinstvo, sem začela z izvajanjem programa za slepe in slabovidne starše, katerega namen je še danes medsebojna podpora in uresničevanje skupnih interesov mladih družin. V tistih letih smo pri ZDSSS prvič tudi začeli z izvajanjem programa za gluhoslepe in s tem spodbudili poznejši nastanek posebne invalidske organizacije za te osebe.

V času svoje zaposlitve na zvezi sem sodelovala tudi pri prenovi programov, ki jih izvajajo medobčinska društva. Bila sem članica Sveta Vlade RS za invalide, komisije za pripravo akcijskega programa za invalide in številnih drugih delovnih skupin.

Čeprav me je leta 2007 poklicna pot peljala drugam, zaposlila sem se v Zavodu sv. Ignacija za izobraževanje in raziskovanje, kjer sem leta 2018 prevzela tudi vodenje Ignacijevega doma duhovnosti, pa sem ostala tesno povezana tako z organizacijo kot tudi s slepimi in slabovidnimi. Z ZDSSS še vedno sodelujem pri usposabljanju spremljevalcev in prostovoljcev za pomoč slepim, v okviru posameznih MDSS pa vsa leta izvajam najrazličnejše delavnice in predavanja, kot tudi vodim skupine za osebe z okvaro vida in njihove svojce.

Še večje pa je zadnja leta moje angažiranje zunaj same organizacije slepih, saj se zavedam, da moramo slepi in slabovidni za svojo prepoznavnost največ narediti prav v okolju, kjer živimo in delamo.

Vse od leta 1997 pripravljam in vodim redno mesečno radijsko oddajo Luč v temi, ki ji svoj medijski prostor že 25 let naklanja Radio Ognjišče. Tako sem pripravila skupaj že 204 oddaje, v katerih sem predstavila veliko strokovnih prispevkov, domala vsa

področja našega udejstvovanja, in številne zgodbe naših članov. Pri tem pa žal pogrešam sodelovanje vseh nas, saj nam oddaja nudi povsem odprt prostor za predstavitev našega življenja in dela, ki pa ga žal ne izkoristimo dovolj. Naše življenje in delo ter potrebe predstavljam po različnih šolah, župnijah, društvih. Veliko svojega prostega časa namenim usposabljanju različnih strokovnih delavcev za pravilen pristop do oseb z okvarami vida ter prilagajanju dostopnosti storitev in programov. Tako sodelujem s Centrom Iris, Zdravniško zbornico Slovenije in njenimi različnimi sekcijami ter Nacionalnim inštitutom za javno zdravje. Sem ambasadorka preventivnega programa Svit, v okviru katerega skrbim za njegovo dostopnost za slepe in slabovidne. Več let sem v brajico ročno prepisovala in prilagajala izpitne pole za nacionalno preverjanje znanja v okviru Državnega izpitnega centra. Pomagala sem pri nastajanju knjižice Cerkev vseh in za vse – vključevanje invalidov v življenje cerkva na Slovenskem. Svoje članke objavljam v različnih revijah in zbornikih ter s prispevki sodelujem na različnih posvetih in okroglih mizah. S svojim prispevkom na temo vključevanja oseb s posebnimi potrebami v lokalno skupnost sem sodelovala tudi na konferenci z naslovom Konvencija o pravicah invalidov – črka na papirju in/ali realnost, ki jo je Slovenija izvedla ob svojem predsedovanju Svetu EU leta 2008 v Kranjski Gori. To konferenco sem tudi somoderirala, saj je vodenje prireditev moj poseben hobi.

Leta 2006 sem prejela priznanje Andragoškega centra Slovenije za dosežke na področju izobraževanja odraslih, 2014 pa sem bila izbrana za Slovenko leta.

5.5 Osebna asistenca

Leta 2019 se je začel izvajati zakon o osebni asistenci. Zakon ureja področje osebne asistencije in komunikacijskega dodatka.

Osebna asistenca zajema storitve, ki ljudem, ki v vsakdanjem življenju potrebujejo pomoč drugega, omogočajo neodvisno in bolj kakovostno življenje. Storitve osebne asistencije se prilagajajo potrebam posameznika, njihovim željam, sposobnostim in življenjskim razmeram.

Do storitev osebne asistencije je upravičen tisti, ki zaradi invalidnosti potrebuje pomoč pri opravljanju aktivnosti, vezanih na samostojno osebno in družinsko življenje, vključevanju v okolje, izobraževanju in zaposlitvi, ne glede na dohodek ali premoženje; je državljan RS s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji ali tujec, ki ima stalno prebivališče v RS; je star od 18 do 65 let; živi ali bi želel živeti v samostojnem ali skupnem gospodinjstvu zunaj celodnevne institucionalne oskrbe in potrebuje pomoč najmanj 30 ur tedensko. Če je vlagatelj imel pravico do osebne asistencije pred dopolnjenim 65. letom starosti, je lahko do osebne asistencije upravičen tudi potem, ko dopolni to starost.

Komunikacijski dodatek je pravica, ki se lahko dodeli gluhi, slepi ali gluhoslepi osebi, ki izmed storitev osebne asistencije potrebuje zgolj pomoč pri komunikaciji in spremstvu. Upravičenec do komunikacijskega dodatka se lahko odloči za: uveljavljanje osebne asistencije v obsegu do 30 ur na mesec ali denarno nadomestilo v višini dodatka za pomoč in postrežbo pri opravljanju večine osnovnih življenjskih potreb, določenega v zakonu, ki ureja pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Vlogo za pravico do osebne asistencije in vlogo za pravico do komunikacijskega dodatka je treba vložiti na krajevno pristojnem centru za socialno delo. Po oddaji vloge za osebno asistenco vlagatelja na domu obišče strokovna komisija, ki odloči o številu ur in vrsti storitev, do katerih je vlagatelj upravičen. Po prejetju odločbe o priznanju pravice do osebne asistencije lahko upravičenec iz registra izvajalcev osebne asistencije izbere izvajalca. Uporabnik ali njegov zakoniti zastopnik in izvajalec osebne asistencije pripravita izvedbeni načrt in dogovor o izvajanju osebne asistencije. S tema dokumentoma se opredeli način izvajanja osebne asistencije za uporabnika.

Z željo po zagotavljanju kakovostnih storitev osebne asistencije, predvsem za slepe in slabovidne v RS, se je tudi ZDSSS registrirala za izvajanje osebne asistencije. Na zvezi tako zagotavljamo informiranje o pravici do osebne asistencije, svetovanje pri urejanju pravice do osebne asistencije in komunikacijskega dodatka ter izvajanje storitev osebne asistencije.

5.6 Ohranjanje zdravja in domovi oddiha zveze

Življenje je dandanes vse hitrejše – tako v službi in šoli kot v zasebnem življenju. Če hočemo biti kos vsakdanjim izzivom in dolgoročno uspešno usmerjati tok svojega življenja, moramo imeti dovolj energije ter biti uravnoteženi in v dobri telesni pripravljenosti, da ostanemo zdravi in se dobro počutimo.

Zveza se že od samega začetka zaveda pomena skrbi za zdravje, ki pomeni dejavno preživljanje prostega časa, vzdrževanje psihofizičnega ravnovesja, obnovitev in krepitev telesne pripravljenosti, pridobivanje novih moči in sposobnosti za uspešno delo, šolanje, preživljanje prostega časa in vsakodnevna opravila, zato temu področju že ves čas posveča veliko pozornosti.

Zveza slepih Jugoslavije je leta 1952 za oddih na morju najela hotelsko poslopje na otoku Šolta, ki je bilo v lasti zagrebškega zasebnika; v njem je bilo 70 ležišč. Imelo je lastno kuhinjo, gostinske prostore, velik senčnat vrt in dve terasi. Razdelitev ležišč in sprejem slepih gostov je jugoslovanska zveza urejala s posebnim pravilnikom, ki je določal prednostni red uporabe tega doma. Slovenija je imela na voljo od 10 do 15 ležišč. Več mest sta zaradi večjega števila članov imeli Hrvaška in Srbija. Sprva slepi na morju niso želeli letovati, saj so menili, da jim takšna ugodnost ne pripada, po letu 1960 pa je uprava hotela zaradi večjega povpraševanja začela prenočišča iskati pri zasebnikih v bližini hotela. Z zainteresiranimi ponudniki je sklenila pogodbo in tako pridobila dodatnih 200 ležišč. Leta 1963 je Zveza slepih Jugoslavije kupila novo poslopje s 45 ležišči, ki je bilo prej v lasti podjetja Borovo. Tako je v eni izmeni lahko letovalo 400 slepih. Na letovanje v Stomorsko so odhajali tudi slovenski slepi. V enem letu je tam letovalo približno 200 slepih iz Slovenije. Letovanje je bilo priložnost za povezovanje s sovratniki iz drugih republik ter spoznavanje lepot narave in okolice. Leta 1967 je lastnica



Slepi in slabovidni iz Slovenije so po vojni letovali v Stomorski na otoku Šolta (Foto arhiv ZDSSS).

doma postala tamkajšnja občina, ki pogodbe z Zvezo slepih Jugoslavije po njenem izteku ni želela obnoviti. Tako je bil od tega leta dalje za letovanje na voljo le en dom, ki ga je Zveza slepih Jugoslavije kupila od podjetja Borovo.

Dom oddiha na Okroglem je Zveza slepih Jugoslavije na pobudo Zveze slepih Slovenije uredila kot gorsko letovišče. Zveza slepih Slovenije je imela od leta 1951 na Okroglem lastno poslopje (gradič), katerega namen uporabe pa še ni bil določen. Ta gradič je Zveza slepih Slovenije v upravljanje prejela za dobo 99 let. Gradič je bil pred drugo svetovno vojno namreč v lasti Doma slepih, ki mu ga je leta 1939 zapustil monsignor Tomo Zupan. Leta 1951 je Zveza slepih Slovenije prevzela celotno premoženje. V domu je bilo sprva 45 ležišč, ki so bila namenjena slepim iz vseh republik nekdanje skupne države. Slepim iz Slovenije so imeli na razpolago 10 ležišč v vsaki skupini. V sezoni je v domu letovalo 5 skupin po 20 dni. Vsako leto pa so vse bolj pritiskali in v domu želeli letovati predvsem slepi iz drugih republik. K posestvu z gradičem so spadala tudi zidana in lesena gospodarska poslopja, velik sadni in zelenjavni vrt ter več njiv in gozdov. Slepim so presodili, da se jim vodenje ekonomije ne izplača, zato je Zveza slepih Slovenije leta 1957 sklenila opustiti ekonomijo in zidano gospodarsko poslopje preuredila v dom oddiha. Predlog je z odobravanjem sprejela tudi Zveza slepih Jugoslavije in zagotovila potrebna finančna sredstva. Tako je bilo na Okroglem na razpolago dodatnih 26 ležišč, v novem domu pa so bile tudi moderna kuhinja, dve jedilnici, dnevna shramba za kuhinjo in pralnica. Leta 1967 so ob domu zgradili še športni prostor, ki je koristnikom doma služil za razvedrilo. Uprava doma je za vsako skupino priredila več izletov, na katerih so lahko slepi spoznali severne slovenske kraje in morsko obalo. V domu oddiha na Okroglem je Zveza slepih Slovenije prirejala tudi druge dejavnosti: tečaje brajice, gospodinjske tečaje in šahovske turnirje, v zimskem času pa tudi smučarske in sankaske tečaje. Zavod za slepo mladino je tam leta 1952 organiziral šolo v naravi za 1. in 2. razred, leta 1954 pa prvi smučarski tečaj, kar priča o sodelovanju zveze z zavodom.

Potrebe po oddihu in skrbi za zdravje so bile vedno večje, zato je zveza začela iskati možnosti za letovanje na slovenski obali. Leta 1958 so v Piranu, kjer so bila prvotno stanovanja za slepe iz okolice Kopra, začeli proste prostore oddajati za letovanje slepih in slabovidnih iz drugih krajev Slovenije. Leta 1960 so hišo na Verdijevi ulici poimenovali Dom oddiha za slepe. Ker je bila kmalu premajhna, jo je zveza prodala in od Zveze društev upokojencev odkupila dva druga objekta v središču Pirana – v Ulici svobode in na Trgu bratstva. Leta 1965 je zveza svojo ponudbo obogatila še z enim objektom v Izoli, hišo z velikim vrtom in plažo, ki je od doma oddaljena le dobrih 100 metrov.



Dom oddiha Piran – vrtna ulica 2
(Foto: arhiv ZDSSS).



Dom oddiha na Okroglem, oba objekta (Foto: arhiv ZDSSS).



Prenovljen bazen v Izoli (Foto: arhiv ZDSSS).



Botanična pot slepih in slabovidnih, v ozadju talna oznaka za lažjo orientacijo (Foto arhiv ZDSSS).

Pozneje je zveza kupila še tri enote apartmajev v Červarju v hrvaški Istri ter po eno enoto v Simonovem zalivu in Dolenjskih Toplicah. Vsi domovi oddiha so bili v starih stavbah, zato jih je bilo treba ves čas obnavljati, prenove pa zaradi pomanjkanja denarja niso bile temeljite. Zveza je odpravljala le najbolj pereče pomanjkljivosti. Od leta 1989 je začela sistematično in temeljito prenavljati svoje objekte na slovenski obali. Ko smo na zvezi nameravali prenoviti objekt v Ulici svobode, smo ugotovili, da gre za spomeniško varovano Apolonijevo palačo, ki je nismo mogli prenoviti v skladu s svojimi potrebami. Objekt je nato prevzela v upravljanje občina Piran, zveza pa je z nekaj doplačila prevzela objekt na Vrtni ulici v »Stari bolnici«, kjer je uredila 15 bivalnih enot. Leta 1995 smo temeljito prenovili dom oddiha v Izoli, leto pozneje pa še plažo za slepe in slabovidne. Zgradili smo bazen z morskovo vodo z večnamenskim prostorom.

Zupanovo vilo na Okroglem je zveza za potrebe slepih in slabovidnih popolnoma obnovila v letih 2005 in 2006. Stavba je od takrat dostopna za osebe na invalidskem vozičku, saj je v njej dvigalo z zvočno najavo. Večje prostore je zveza preuredila v dvoposteljne sobe s kopalnico, v kletni etaži pa namenila prostor za savno, manjši fitnes in bivalni prostor za razvedrilo, igranje družabnih iger in govorečega pikada oziroma za predavanja s projekcijo na velikem digitalnem zaslonu. V stolpu je uredila spominsko sobo in pod njo čitalnico z računalniško opremo. V pritličju je ohranila kapelo, ki jo je prav tako obnovila in namenila tudi za zunanje uporabnike.



Dom oddiha v Izoli slepim in slabovidnim omogoča dejavno preživljanje prostega časa (Foto: arhiv ZDSSS).

Okolico Zupanove vile, na pročelju katere je bil odkrit reliefni portret dobrotnika, je zveza istočasno popolnoma preuredila. Pred njo in sosednjim glavnim poslopjem doma oddiha je uredila sprehajalni park z botaničnim vrtom, sredi katerega je vodomet, rastline pa je mogoče prepoznati po zapisih na tablicah, ki so tudi v brajici. Na posestvu Okroglo v bližini omenjenega parka je zveza postavila pokrito rusko kegljišče, na drugi strani pa pripravila peščeno tekaško krožno pot. Njive je oddala v najem kmetom iz bližnje vasi. Trudila se je, da bi bili domovi oddiha z okolico prilagojeni potrebam slepih in slabovidnih, zato je nameščala opremo brez ostrih robov, vodila, talne, reliefne, zvočne in druge oznake pa vizuelno usklajevala.

Glavno poslopje na Okroglem, v katerem je gostinski del s prenočišči, je zveza do svoje 95-letnice delovanja prenovila. Večposteljne sobe je preuredila v manjše enote z enim ali dvema ležiščema ter lastno kopalnico, prostor pod teraso pa izkoristila za ureditev sodobne konferenčne in večnamenske dvorane.

V vseh domovih oddiha poleg letovanja potekajo številne dejavnosti – različni seminarji, tečaji, šahovska in športna tekmovanja ter drugi posebni socialni programi za slepe in slabovidne, ki jih organizirajo medobčinska društva ali zveza. V objektih potekajo tudi dejavnosti nekaterih drugih organizacij, na primer invalidskih organizacij in šol, ter posameznikov (na primer poroke in družabna srečanja).

Viri:

Mlekuž, Vekoslav [ur.] (1969): *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

5.6.1 Janez Hrovat

Rodil sem se 11. 4. 1936 v vasi Hočevje na Dolenjskem.

Šolo sem začel obiskovati v domačem kraju, čeprav je zaradi vojnih razmer takrat bila precej okrnjena. Tik pred koncem vojne sem se med igro s sovrstniki poškodoval z bombo, izgubil vid in ostal brez roke. Po končanem zdravljenju sem leta 1946 odšel v Zavod za slepo mladino, kjer sem poleg osnovne izobrazbe opravil še tečaj za telefonista in se kot telefonist zaposlil v Metalki, kjer sem ostal do upokojitve. Pri delu na telefonski centrali sem bil mentor mnogim mlajšim telefonistom. Ob delu sem končal tudi gimnazijo in se vpisal na študij zgodovine, ki pa ga zaradi obilice dela nisem dokončal.

Z organizacijo slepih sem se sicer srečal v petdesetih letih 20. stoletja, ko sem bil še gojenec ljubljanskega zavoda. Po včlanitvi v ljubljansko društvo slepih sem se najbolj udeleževal v športnih dejavnostih, kot so planinstvo, smučanje in šah. Za šah nas je v zavodu navdušil učitelj Ciril Musar. Prvi predsednik Zveze slepih, s katerim sem imel stike, je bil France Rožanec, na katerega imam lepe spomine. Bil je zelo deloven človek z mnogimi povezavami. V organizaciji je deloval tudi po tem, ko je končal s predsednikovanjem. Bil je velika opora svojim naslednikom v zvezi kot tudi vodstvom društev.

Močan vtis je name naredila tudi Mimi Breznik, ki se je spominjam kot zelo sposobne predsednice zveze, po drugi strani pa kot osebe, ki je želela imeti prvo in zadnjo besedo, kar je povzročalo številne konflikte. Najbolje se je razumela z Jožetom Zupancem, ki jo je tudi nasledil na predsedniškem mestu leta 1975.

Poleg tega, da sem bil dolga leta kot predstavnik ljubljanskega medobčinskega društva slepih in slabovidnih član upravnega odbora ZDSSS ter deloval v različnih komisijah, je bila moja najpomembnejša funkcija mesto podpredsednika zveze od leta 1987, ko sem se upokojil, do 2004, čeprav sem bil zadnja leta zaradi bolezni manj dejaven. V tem obdobju sem bil zadolžen predvsem za socialno področje. Moja pomembna skrb je bila med drugim tudi delitev sredstev sklada Slep slepemu. Velika pozornost je tedaj veljala domovom oddiha. Največje investicije so bile na Okroglem in v Piranu. Kot predstavnik zveze sem se večkrat udeleževal sestankov na jugoslovanski ravni, nazadnje aprila leta 1991 skupaj z Emilom Murijem in Hubertom Verdnikom.



Janez Hrovat (Foto: osebni arhiv).



Janez Hrovat med igranjem šaha (Foto: osebni arhiv).

Obdobje, ko sem bil podpredsednik ZDSSS, se je večinoma pokrivalo z obdobjem, ko sem predsedoval MDSS Ljubljana. Tam sem veliko pozornosti posvetil delu na terenu, saj so bile marsikje tudi evidence članstva zelo neurejene. MDSS Ljubljana je imelo že iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja več prodajnih mest Loterije Slovenije. Dejavnost sem sam zelo razširil, in sicer na dvajset prodajnih mest po Ljubljani. Delo na tem področju je zahtevalo stalen nadzor nad potekom prodaje. Obstajali so načrti za širitev prodajne mreže v druge kraje v ljubljanski regiji, a sem nato zbolel in do tega ni prišlo. Mreža, ki sem jo pomagal vzpostaviti in vzdrževati, hkrati pa je prinašala tudi kar nekaj prepotrebnih sredstev za delovanje MDSS Ljubljana, je po koncu mojega mandata hitro razpadla, večinoma tudi zaradi začetka prodaje loterijskih produktov na poštah in bencinskih servisih.

Med člani MDSS Ljubljana, ki bi jih izpostavil kot tiste, ki so zaznamovali delo na društvu, se zelo rad spominjam inženirja Vendelina Dvoržaka, predsednika društva med letoma 1967 in 1976. Ob tem ne smem pozabiti na Pavleta Janežiča, ki je v preteklosti zelo veliko prispeval k razvoju zveze.

5.6.2 Darja Černe

Rodila sem se 10. 4. 1955 v Ljubljani. Sem maturantka Gimnazije Moste, študija na Pravni fakulteti v Ljubljani pa nisem dokončala. Pri ZDSSS sem se zaposlila 1. januarja 1988. Takrat sem se tudi prvič srečala s slepoto in osebami z okvaro vida. Sprejeta sem bila za delo v tajništvu. Po nekaj mesecih, ko sem dobila nove sodelavce, in po reorganizaciji delovnih mest sem postala zadožena za domove oddiha ZDSSS oziroma za program ohranjanja zdravja, na katerem sem delala vse do upokojitve, to je do 30. novembra 2014.

Ob vsem tem sem v času službovanja na zvezi izvajala še program Slep slepemu, kar nekaj let pa opravljala tudi dela, povezana s programom za šport in šah ter pse vodiče slepih.

Vodila sem evidenco članstva ZDSSS ter izdelovala različne statistične podatke za potrebe zveze in zunanje institucije.

Izdajala sem knjižice ugodnostnih voženj za cestni, železniški, letalski, rečni in morski promet za slepe in slabovidne ter vodila evidenco teh po posameznih MDSS. Prek slednjih sem zbirala podatke za izdelavo članskih izkaznic slepih in slabovidnih članov ter vodila register izdanih članskih izkaznic.



Darja Černe (Foto: osebni arhiv).

Obračunavala sem plače in druge prejemke zaposlenih, pogodbenih in drugih sodelavcev pri ZDSSS, vodila gotovinsko blagajno ter obračunavala potne stroške in dnevnice za zaposlene in slepe oziroma slabovidne funkcionarje.

Nudila sem tudi administrativno-tehnično pomoč komisiji za akte ZDSSS in članom Upravnega odbora ZDSSS, ki so pokrivali področja programov, za katere sem bila zadolžena.

Delo pri ZDSSS je bilo raznoliko, razgibano, obsežno, naporno. Ker sem ga opravljala z veseljem, zagnanostjo in vizijo, ni bilo pretežko. Bila sem v vlogi strokovne delavke, od čistilke, sobarice, vrtnarke, aranžerke, kurirke, voznice, spremljevalke, učiteljice, organizatorke, poslušalke do svetovalke, zato mi sodelavci niso zaman govorili, da bo pregorel telefon. Ja, tudi s sodelavci smo se odlično razumeli. Še posebej dobra ekipa smo bili v devetdesetih letih prejšnjega stoletja.

Upam in želim, da je moje delo del mozaika, ki ga zaključuje 100. obletnica delovanja te najstarejše invalidske organizacije ter skrbi za slepe in slabovidne. Meni sta delo s slepimi in slabovidnimi kot tudi težnja za čim boljše prilagoditev življenja njihovim potrebam pustila velik pečat. Ponosna sem, da sem bila več kot četrtno stoletja del te zgodbe.

5.6.3 Srečko Plešnik

Rodil sem se 27. 1. 1961 v Celju, živim pa v Pirešici. Osnovno šolo sem sprva obiskoval v Vinski Gori, dokončal pa sem jo v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Šolanje sem nadaljeval na srednji šoli za medicinske sestre in tehnike v Beogradu. V Ljubljani sem končal višjo šolo za fizioterapevte. Na predavanjih si snovi nisem zapisoval, tako da nisem motil sošolcev in profesorjev. Prijatelji so mi posneli zapiske študentov iz prejšnjih let, zato sem na predavanjih lahko profesorje že veliko spraševal. Sam to imenujem konzultacijski študij.

Po izobrazbi sem višji fizioterapevt. Leta 1980 sem se zaposlil v Zdravilišču Dobrna, leta 1992 pa sem postal prvi zasebni višji fizioterapevt pri nas. Zasebno prakso sem si uredil v domači hiši, ki sem jo ob pomoči prijateljev postavil sam. Najbolj se lahko pohvalim s terapijami rame, kjer sem razvil nov postopek. Poleg zasebne fizioterapevtske prakse sem začel doma turistom oddajati nekaj sob.



Srečko Plešnik (Foto: osebni arhiv).

Okvara vida ni imela posebnega vpliva na moje izobraževanje in izbiro poklica. Že od mladih let se nisem mogel vključiti v delovanje MDSS Celje zaradi izključevalnega delovanja dolgoletnega predsednika. V letih 2011–2015 sem bil predsednik fizioterapevtov Slovenije. Sem dolgoletni predsednik celjske regionalne enote.

Moj najljubši hobi je dresurno jahanje, življenjski slog pa aktivno ekološko kmetovanje.

Viri:

Padežnik, Stane (2000): *Ustvarjalnost ne pozna teme*. Ljubljana: PAST [samozaložba].

5.7 Tehnični pripomočki

Noben tehnični pripomoček slepemu ali slabovidnemu ne more vrniti izgubljenega vida, lahko pa mu pomaga pri samostojnem življenju ter premagovanju komunikacijskih in gibalnih ovir. Slepí in slabovidni izgubo vida nadomeščajo z drugimi čutili, kot so sluh, tip in vonj. Zato je veliko pripomočkov usmerjenih na ta čutila.

Nekoč so bili glavni tehnični pripomočki bela palica, brajeva tablica za pisanje, brajev papir in mehanski brajevi pisalni stroji. Z razvojem tehnike so se izpopolnjevali tudi pripomočki za slepe ter dosegli izjemen razvoj v sodobni elektroniki in računalništvu. Danes svetovno in domače tržišče ponujata širok izbor tehničnih pripomočkov za slepe in slabovidne, verjetno tudi zato, ker štejemo slepoto za eno najtežjih invalidnosti.

Eden prvih pripomočkov za slepe je bela palica. Že v davni preteklosti so si slepi s pomočjo palice utirali pot in se orientirali v neznanem prostoru. Bela palica je najpreprostejši pripomoček, ki za uporabo ne potrebuje veliko znanja in spretnosti, tako da jo lahko uporablja vsaka slepa oseba, zato je silhueta človeka z belo palico postala prepoznavni znak slepote tako v svetu kot pri nas.

Z razvojem materialov se je tudi bela palica iz navadne lesene, kakršno so uporabljali v preteklosti, spreminjala. Les je zamenjala kovina – predvsem aluminij zaradi svoje majhne teže in precej velike trdnosti, sodobni materiali, na primer steklena vlakna in grafit, pa dajejo podobo in konstrukcijo današnjih belih palic.

Naslednica navadne bele palice je ultrazvočna palica. Ta ima vgrajen sistem z ultrazvokom, ki z odbijem od ovire določa njeno razdaljo. Večina takih palic ima vgrajen vibrator, ki s hitrostjo vibracij ponazarja oddaljenost od ovire, zato je namenjena predvsem tistim, ki so gluhi in slepi.

Z razvojem naprav s področja sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij pa so se na tržišču pojavile aplikacije za pametne telefone, prilagojene za slepe in slabovidne, kot je na primer satelitski



Bela palica (Foto: arhiv ZDSSS).



Družabna igra človek, ne jezi se, prilagojena za slepe in slabovidne (Foto: arhiv ZDSSS).

navigacijski sistem za slepe, ki omogočajo navigacijo po cestah, mestih in ulicah; ume-tna inteligenca, ki prepoznava slike in predmete s pomočjo fotoaparata na napravah, programi za prepoznavanje barv in denarja itd.

Z izumom brajice so se razmere za komunikacijo bistveno izboljšale. Nekoč brajeva tablica, pozneje brajev pisalni stroj, danes pa računalniški brajev zaslon ali vrstica ter pametni telefoni so pripomočki, brez katerih si ljudje z okvaro vida življenja ne morejo predstavljati. Omogočajo jim komunikacijo tako med sabo kot tudi s preostalim svetom.

Brajeva tablica je še danes (predvsem v državah v razvoju) eden osnovnih pripomočkov, ki slepim služi za ohranjanje pismenosti. Z njeno pomočjo lahko pišejo v brajici in se na ta način sporazumevajo. Prve tablice so bile železne, pozneje aluminijaste, danes pa jih izdelujejo iz sodobnih plastičnih materialov, ki jih odlikujeta velika trdnost in majhna teža.

Brajev pisalni stroj je naslednik brajeve tablice. Odpravil je pomanjkljivost tablic, pri katerih je bilo treba brajeve črke pisati v zrcalni tehniki. Brajev pisalni stroj omogoča enostaven in hiter zapis brajice na papir.

5.7.1 Razvoj računalništva

Z razvojem računalništva se je odprlo novo poglavje preseganja komunikacijske ovi-ranosti, saj so zapisi v elektronski obliki s pomočjo prilagojene strojne in programske



Slepim delo z računalnikom olajša brajeva vrstica (Foto: arhiv ZDSSS).

opreme postali slepim in slabovidnim povsem dostopni. S to opremo imajo slepi in slabovidni enake možnosti kot videči. S prilagojenim delovnim mestom lahko slepi in slabovidni enakovredno ter neodvisno izpolnjujejo delovne zadolžitve. Tako delovno mesto mora imeti običajni računalnik z brajevo vrstico, ki slepim nadomešča zaslon (za slepe), ali običajni računalnik z večjim zaslonom (za slabovidne), brajev tiskalnik, ki omogoča izpis v brajici in s tem komunikacijo med slepimi, bralnik, ki jim omogoča prepoznavo in nadaljnjo obdelavo tiskanih besedil, običajni tiskalnik, programsko opremo za slepe (bralnik zaslona), ki jim omogoča prepoznavo vsega, kar je na zaslonu, razen grafike, programsko opremo za slabovidne za povečavo zaslonske slike ter pametni telefon.

5.7.2 Psi vodniki

Psi vodniki slepih so pomemben člen pri vodenju in orientaciji slepih. So eden tistih »pripomočkov«, ki jih Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije brezplačno zagotavlja vsem slepim, ki izpolnjujejo določene pogoje za uporabo psa vodnika. Izšolani psi vodniki slepih so sposobni slepe voditi v mestnem in podeželskem okolju, saj znajo nakazati rob pločnika na prehodu za pešce, poiskati vrata vhoda v stavbo ali prosto klop v parku, voditi po stopnicah in še veliko drugih stvari, ki jih slepi potrebujejo pri gibanju oziroma orientaciji.

Prva šola za pse vodnike slepih je bila ustanovljena že leta 1955 v Klečah pri Ljubljani, v 80. letih pa so šolanje psov vodnikov prevzeli na oddelku za vzgojo policijskih službenih psov v Podutiku. Danes je v Sloveniji veliko trenerjev oziroma vaditeljev psov vodnikov slepih, ki imajo z Zavodom za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ki pse vodnike zagotavlja vsem zainteresiranim slepim) sklenjeno pogodbo za šolanje takih psov.



Slepim pri orientaciji pomaga tudi pes vodič (Foto: arhiv ZDSSS).

5.7.3 Računalniško opismenjevanje

Računalniško opismenjevanje slepih in slabovidnih je ena pomembnih dejavnosti ZDSSS. V ta namen organizira računalniške tečaje za slepe in slabovidne. Danes je računalnik nepogrešljiv pripomoček pri življenju in delu slepih in slabovidnih, saj v veliki meri omogoča premostitev komunikacijskih ovir, ki so posledica delne ali popolne izgube tako pomembnega čutila, kot je vid. S tečaji slepe in slabovidne usposabljam

za neodvisno uporabo računalnika tako v domačem kot delovnem okolju in jim s tem omogočamo komunikacijsko neodvisnost. Učijo se teoretičnega in praktičnega dela na prilagojeni računalniški opremi s programom za povečavo zaslonske slike za slabovidne oziroma s pomočjo brajeve vrstice in govornega vmesnika z govorno sintezo v slovenskem ali tujem jeziku za slepe. Na tečajih slepe in slabovidne učimo dela v programskem okolju Windows s pomočjo programov za povečavo Zoomtext, Supernova in podobno ter z bralniki zaslona, kot so Jaws, Virgo itd., dela z urejevalnikom besedil Word, dela s pomočjo tabel Excel ter pregledovanja svetovnega spleta in elektronske pošte.

Računalniško opismenjevanje slepim in slabovidnim omogoča komunikacijsko neodvisnost. V najnovjšem času pa klasične in prenosne računalnike zamenjujejo tablice in pametni telefoni, s pomočjo katerih (prav tako s sintetičnim govorom, ki bere podatke z zaslona) slepi in slabovidni lažje premagujejo izgubo vida in se tako vključujejo v družbeno življenje.

5.7.4 Tibor Kuronja

Rodil se je 23. 1. 1950 v vasi Moščanci na Goričkem, umrl pa 1. 10. 2009.

Po končani osnovni šoli se je izučil za avtomehanika in več let delal kot avtomehanik. Zaradi pešanja vida je moral na rehabilitacijo v Center slepih in slabovidnih v Škofjo Loko. Ob tem je v Radovljici opravil prekvalifikacijo za računalniškega programerja. Postal je prvi slepi programer pri nas. Kot strokovnjak za računalništvo je pri računalniškem opismenjuvanju pomagal mnogim slepim in slabovidnim v okviru MDSS Murska Sobota in tudi drugje po Sloveniji.

Bil je član skupščine ZDSSS ter član izvršnega odbora MDSS Murska Sobota.



Tibor Kuronja (Foto: arhiv MDSS Murska Sobota).

Vir:

Benko, Irma [et. al.] (2018) Skupaj zmoremo: Zbornik ob sedemdesetletnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Murska Sobota. Murska Sobota: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.

5.7.5 Bogdan Saksida

Rojen sem bil 26. januarja 1957 v Ljubljani, kjer sem obiskoval osnovno šolo in se po njej izučil za radiotelevizijskega tehnika. Najprej sem delal v tovarni Iskra, kjer so izdelovali televizorje, nato pa sem se po končanem služenju vojaškega roka zaposlil pri Gospodarski zbornici Slovenije, kjer sem skrbel za snemanje sej in sestankov ter nemoteno delovanje telefonije. Ta znanja so mi pozneje pomagala tudi pri snemanju časopisov za slepe. Zaradi velikega zanimanja za tehniko in njene dosežke sem se preselil na področje zaščite in alarmnih naprav ter začel delati v podjetju Varnost. Pot me je nato zanesla k Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije, kjer sem 1. maja 1985 začel delati kot serviser in vzdrževalec magnetofonov, ki so jih slepi uporabljali za poslušanje zvočnih knjig in časopisov. Od tedaj pa do upokojitve sem z veseljem delal za slepe in slabovidne ter njihove potrebe.



Bogdan Saksida (Foto: osebni arhiv).

Z razvojem računalništva sem bil eden tistih, ki so organizirali in izvajali prve računalniške tečaje za slepe in slabovidne pri nas. Ti so se v zadnjih letih preoblikovali v tečaje pametnih naprav, kot so telefoni in tablice, kjer še vedno sodelujem pri njihovem izvajanju.

Med službovanjem na zvezi sem se dodatno izobraževal na področju znanja tujih jezikov, predvsem angleščine, ki mi je pomagala pri spremljanju področja novosti in izboljšav tehničnih pripomočkov, za katere sem skrbel od leta 1991. Znanje jezika mi je med drugim omogočilo, da sem bil spremljevalec in prevajalec mnogih slepih in slabovidnih udeležencev kot tudi delegatov na mednarodnih konferencah in simpozijih, ki so jih organizirale Evropska in Svetovna zveza slepih ter druge organizacije, ki se ukvarjajo s problematiko invalidov.

Pridobil sem si tudi znanja s področja vodenja skladiščnega poslovanja, ki mi je bilo v pomoč pri zagotavljanju in distribuciji raznih pripomočkov, tako iz naslova obveznega zdravstvenega zavarovanja kot ZIMI, kar je slepim in slabovidnim vsaj do neke mere omogočalo nadomeščanje izgube njihovega vida. Na področju tehničnih pripomočkov za slepe in slabovidne sem sodeloval s številnimi posamezniki in organizacijami, ki so v okviru raziskovalnih projektov pripomogli k številnim inovacijam in izboljšavam na področju pripomočkov za slepe in slabovidne.

Čeprav sem uradno že upokojen od 1. januarja 2020, pa z veseljem priskočim na pomoč zvezi, kadar me potrebuje.

5.8 Pravica do medicinsko-tehničnih pripomočkov

Kaj lahko napišem ob častitljivi 100-letnici Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije, ki jo obeležujemo v letu 2020? Zelo veliko, a se bom v naslednjih vrsticah dotaknil zgolj mednarodnega sodelovanja, tehničnih pripomočkov, mobilnosti, sodobnih informacijskih tehnologij in vprašanj, povezanih s psi vodniki, s katerimi si slepi in slabovidni blažimo izgubo vida. V teh sto letih smo od osnovnih pripomočkov za pisanje, kot je brajeva tablica, najprej prešli na pisanje s pomočjo brajevega pisalnega stroja in zatem na sodobno informacijsko tehnologijo, kot so računalniki in v zadnjem desetletju pametne naprave, s katero so se nam odprle neslutene možnosti tako za delo kot za pomoč pri vsakodnevnih opravilih. Še posebej je viden velik napredek na področju tako imenovane umetne inteligence, ki nam je dostopna na pametnih napravah z uporabo specifičnih aplikacij za vsakodnevno blaženje izgube vida.

V 100 letih organiziranega delovanja smo slepi in slabovidni iz naslova Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije pridobili pravico do medicinsko-tehničnih pripomočkov, kot so bela palica, brajev pisalni stroj, brajeva vrstica za delo z računalnikom, predvajalnik zvočnih zapisov za poslušanje zvočnih knjig in pes vodnik, ki je izjemnega pomena za mobilnost in samostojno gibanje slepih oseb. Poleg pripomočkov iz naslova ZZZS smo v novejšem času pridobili tudi pravico do tehničnih pripomočkov za samostojnejše življenje iz naslova Zakona o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI). Tako lahko pridobimo pripomočke, kot so govoreča ura, ura za slabovidne, govoreči pripomoček za prepoznavo barv, govoreča tehtnica in govoreči merilec krvnega tlaka. Iz tega naslova smo pridobili tudi pravico do še pomembnejših pripomočkov, kot so programska oprema za delo z računalnikom, bralnik zaslona za slepe in programska oprema za povečavo za slabovidne. Sledila je pravica do pridobitve pametnega telefona, tabličnega računalnika ali osebne računalnika. Z vsemi naštetimi pripomočki so se nam odprla številna okna v svet, s katerimi dostopamo do vseh vrst informacij. Seveda s tem še nismo dosegli vsega, zlasti na področju pripomočkov za slabovidne, za kar si bomo morali prizadevati v prihodnje. Na žalost so slabovidni, ki jim država ne priznava oviranosti in potrebe po tehničnih pripomočkih, vse prepogosto odrinjeni na rob.

ZDSSS pri zagotavljanju pravic slepih in slabovidnih ne deluje zgolj v mejah naše domovine. Je namreč članica pomembnih mednarodnih organizacij: Svetovne zveze slepih (WBO) in Evropske zveze slepih (EBU), kjer je še posebej aktivna, saj v številnih organih sodeluje pri urejanju zakonodaje, za članice EBU pa je organizirala tudi več mednarodnih seminarjev in konferenc v Sloveniji.

Pomembno vlogo je ZDSSS odigrala pri organiziranju mednarodne konference »Storitve za slabovidne, pravica vseh – vzpostavljanje evropskih standardov« ter usposabljanja »Pomembnost Marakeške pogodbe – od podpisa do njene implementacije«.

5.8.1 Ljubo Daničič

Rodil se je 24. septembra 1955 v Podravski Slatini, umrl pa 31. julija 2012. Pri komaj treh letih je ostal brez levega očesa. Izgubil ga je zaradi kamenčka, ki mu je od nekod priletel v oko. Po končani osnovni šoli in gimnaziji se je vpisal na Višjo kmetijsko šolo v Križevcih, ki pa je ni končal. Kot sezonski delavec je delal v Istri. Leta 1977 se je kot kmetijski tehnik zaposlil v Agrariji Koper, kjer je delal v vinogradih. Pozneje je prevzel vodenje enote Porisima v podjetju Vina Koper, ki je tedaj imela približno osemdeset hektarov vinogradov, in bil operativni vodja celotnega podjetja. Leta 1988 je v Kmetijski zadrugi Agrarije opravljal selekcijo krav molznic, a žal samo eno leto. Pri rezanju opeke z električno brusilko mu je okrušek namreč priletel v zdravo oko in tako se je znašel v popolni temi.



Ljubo Daničič (Foto: arhiv MDSS Koper).

Spomladi 1990 se je vključil v program osnovne rehabilitacije v okviru Centra slepih in slabovidnih Škofja Loka, kjer se je naučil brajice, strojepisja in orientacije v prostoru. Jeseni istega leta se je kot izredni študent vpisal na Fakulteto za organizacijske vede v Kranju, smer informatika, končal študij v štirih letih, potem še poklicno rehabilitacijo in nadaljeval delo v Agrariji, tokrat kot organizator informatike. Tri mesece pred koncem poklicne rehabilitacije se je seznanil z računalniško opremo, prilagojeno za slepe. Do leta 1997 je delal kot programer, nato pa kot organizator avtomatske obdelave podatkov.

Programe je pripravljal glede na potrebe podjetja, kjer je bil zaposlen, in želje uporabnikov oziroma dosežke, ki so jih ti želeli s programom doseči. Programe je oblikoval



Ljubo Daničič pri delu z računalnikom (Foto arhiv ZDSSS).

z vsem, kar k programiranju sodi, vključno z navodili, zato jih je bilo mogoče uporabiti takoj z vsemi izpisi, brez dopolnjevanja oziroma dodatnega oblikovanja. Pri delu si je pomagal z osemdesetznakovno brajevo vrstico in programskim vmesnikom JAWS, ki je vrstico zvočno podprl. Njegovi programi so bili enakovredni tistim, ki jih je mogoče kupiti na trgu.

Več let je na podlagi lastnih izkušenj z veliko zavzetostjo vodil Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Koper, ki danes velja za eno najbolj dejavnih v Sloveniji, saj svojim članom zagotavlja ustrezne materialne pogoje in vključevanje v rehabilitacijske programe. Zaradi njegovih specifičnih znanj, sposobnosti in pozitivne naravnosti je bil cenjen tudi med člani takratnega Upravnega odbora ZDSSS. Posledično je bil dejaven v organih Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije kot tudi v delovnih skupinah v okviru nekdanjega Urada RS za invalide ter Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. Bil je tudi dober poznavalec tehničnih pripomočkov, računalniške tehnologije za slepe in slabovidne ter področja šolanja psov vodičev, zato si je tudi na teh področjih prizadeval za širjenje pravic slepih in slabovidnih.

Živel je polno in aktivno življenje vse do zadnjega trenutka.

Vir:

Padežnik, Stane (2000): *Ustvarjalnost ne pozna teme*. Ljubljana: PAST [samozaložba].

5.9 Skrb za gluho-slepe

Spodbudno sodelovanje ZDSSS in ZDGNS med letoma 2005 in 2009

Ob nastopu štiriletnega mandata spomladi 2005 sem kot predsednik Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije pričel tesneje sodelovati z Zvezo gluhih in naglušnih Slovenije, in sicer z njenim takratnim tajnikom Aljošo Radžepovičem in predsednikom. Spoznali smo, da moramo organizacije, ki zastopamo senzorne invalide, stopiti skupaj ter enotno nastopiti v odnosu do države in njenih institucij pri zagotavljanju enakih možnosti tudi za tiste člane obeh invalidskih organizacij, ki imajo dvojno senzorno oviranost, poleg gluhoti še slepoto oziroma poleg slepote še gluhoti. Na več strokovnih posvetih v Sloveniji ter na mednarodnih konferencah o gluhoslepih smo razširili svoje vedenje o teh osebah, ki so med nami, ter spoznali, da moramo zanje storiti več, kot smo kot reprezentativna invalidska organizacija storili dotlej. Tako sem pristojno članico upravnega odbora ZDSSS Marijano Jagarinec, strokovne delavce zveze in druge spodbudil k ustanovitvi posebne skupine za samopomoč gluhoslepim oziroma komisije, o kateri je več napisala defektologinja, takratna strokovna delavka zveze Sonja Pungertnik.

Poročilo s sejma v Frankfurtu – pripomočki za *gluhoslepe* (Andreja Vovk, mati gluhoslepe deklice)

Na sejmu SightCity v Frankfurt sem se odpravila z velikimi pričakovanji. Upala sem, da bom tam videla vsaj nekaj pripomočkov za gluhoslepe osebe, ki jih opisujem v brošuri o gluhoslepoti. Pa sem bila kar precej razočarana. Večina razstavljalcev sploh ni vedela, kaj gluhoslepota je.

Ko sem prvič obhodila sejemske prostore, nisem veliko odkrila. Priznati pa moram, da so bili nekateri razstavljalci pripravljene pomagati. In tako sem že takoj na začetku prišla do stojnice podjetja *Handy Tech Elektronik GmbH*, ki proizvaja komunikator za gluhoslepe osebe, t. i. *Tabli*. Gre za sistem, ki ga sestavljata brajeva vrstica in tipkovnica, ki je priključena na prikazovalnik (display). Slepa oseba se tako sporazumeva s pomočjo brajeve vrstice, gluha pa s pomočjo tipkanja oziroma branja besedila s prikazovalnika – in vzajemna komunikacija med osebama steče. Izvedela sem tudi, da ima podjetje v Ljubljani zastopnika, podjetje *Miška*, na Letališki cesti (dobila sem le en letak v nemškem jeziku).

Nato mi je v oči padel *semafor oziroma naprava, ki jo namestimo na semafor* (podobna tej, ki je v uporabi pri nas), ki ima tako svetlobni kot taktilni signal (vibrira, ko se na semaforju prižge zelena luč – roko je treba položiti na spodnji del te naprave). Uporabna bi torej bila za gluhoslepe osebe. Ker ni imel nobenega letaka, mi je predstavnik podjetja obljubil, da dobim brošuro po pošti.

Ko sem iskala palico za gluhoslepe, nihče ni razumel, kaj hočem. Nekdo me je potem le napotil k stojnici podjetja *Vistac*, ki proizvaja tudi t. i. *laserske palice*. Te bi bile uporabne za gluhoslepe osebe, vendar smo po preizkusu ugotovili, da so nenatančne in v praksi prej moteče kot koristne (dobila sem letak v nemškem jeziku).

In to je bilo vse. Zato sem se obrnila na informatorko, ki mi je dala brošuro s seznamom razstavljalcev in njihovo ponudbo (razdeljeno po sklopih, npr. posebna osvetlitev, pripomočki za telekomunikacijo, pripomočki za komunikacijo z gluhoslepimi ...). V brošuri je bilo za področje gluhoslepote navedenih 6 razstavljalcev. Šla sem do njih, ker sem jih očitno spregledala. Pa sem bila pri nekaterih razočarana že pri prvem obhodu.

Podjetje *BFW Mainz* dejansko ni podjetje, ampak center za usposabljanje slepih, slabovidnih, gluhih in naglušnih oseb. Izobražuje za poklica maserja in fizioterapevta – a samo osebe z enojno senzorno okvaro, o dvojni se jim niti ne sanja.

Pri podjetju *F.H.Papenmaier GmbH & Co. KG* o pripomočkih za gluhoslepe ne vedo nič. Verjetno pa bi si lahko pomagali z njegovo moderno komunikacijsko opremo, brajevo vrstico, elektronskimi lupami ...

Handy Tech Elektronik GmbH sem že omenila. Podjetje *IPD GmbH* ima na voljo komunikator za gluhoslepe, podoben zgoraj omenjenemu podjetju *Handy Tech Elektronik* (o tem komunikatorju niso imeli ničesar napisanega, niti v nemščini). Pri podjetju *Ludwig Becker GmbH* sem imela srečo in naletela na njegovega predstavnika iz ZDA, ki sicer ni imel ničesar, kar bi bilo uporabno za gluhoslepe, vendar mi je dal nekaj uporabnih nasvetov. Svetoval mi je, naj se glede palice za gluhoslepe obrnem na podjetje *3M*, ki za ameriški trg proizvaja nalepke, s katerimi oblepimo palice za slepe osebe. Poudaril je, da pri teh palicah obstajajo določeni standardi, vendar pa je od vsake posamezne države odvisno, kakšno palico bo izbrala. Prav tako bi nam znali pomagati v podjetju *Revolution canes*.

Direktor podjetja *Novotech GmbH* je bil izjemno prijazen in mi pokazal nekaj komunikacijskih pripomočkov, ki bi lahko bili uporabni tudi za gluhoslepe osebe. Podjetje namreč ponuja možnost glasovnega oziroma tekstovnega komuniciranja. Gre za računalniške sisteme (imam letake v nemškem jeziku).

To je bolj ali manj vse, kar sem izvedela. Gluhoslepa oseba mora obvladati brajico in računalnik, da te pripomočke sploh lahko uporablja. Preprostega pripomočka nisem videla. Prav tako nisem (skoraj) nič izvedela o palici za gluhoslepe – razen nekaj nasvetov. Sicer so mi nekateri predstavniki obljubili, da me obvestijo po navadni ali

elektronski pošti, če bodo izvedeli kaj novega, ampak ... Verjeti jim moram na besedo, da bo res tako.

Skratka, ugotovila sem, da se s področjem gluhoslepote tudi v Nemčiji šele pričenjajo ukvarjati in da so približno tam kot mi.

Poročilo o posvetu o problematiki slepih in slabovidnih oseb z okvaro sluha v Republiki Sloveniji (Sonja Pungertnik)

Posvet je potekal v prostorih ZDSSS, in sicer v sredo, 30. novembra 2005. Udeležilo se ga je 18 vabljenih uporabnikov oziroma njihovih svojcev (povabili smo jih 152).

Posveta so se udeležili še:

- tolmač slovenskega znakovnega jezika,
- Marijana Jagarinec, članica UO ZDSSS,
- Zdenka Tomažič, tajnica MDSS Ljubljana,
- Sonja Pungertnik, strokovna delavka službe ZDSSS.

Komunikacija na posvetu je potekala na naslednje načine:

- govornjena beseda z ozvočitvijo,
- tolmačenje v slovenski znakovni jezik,
- pisanje v dlan,
- prenos govora preko osebne indukcijske zanke,
- povečan tisk (prispevki aktivnih udeležencev).

Posvet je potekal med 10. in 14. uro ter je bil sestavljen iz dveh delov.

V prvem delu je Sonja Pungertnik pozdravila udeležence ter predstavila namen programa »Pomoč slepim in slabovidnim osebam z okvaro sluha« ter namen in program posveta. Sledili so prispevki uporabnikov programa, in sicer:

- strokovni prispevek o vzrokih in posledicah dvojne senzorne okvare, ki ga je predstavila Andreja Vovk, mati naglušne slabovidne deklice;
- osebne izpovedi slepih in slabovidnih oseb z okvaro sluha: Albina Krek, Marinka Drinovec in Metka Knez.

Drugi del posveta je bil namenjen splošni razpravi o položaju, težavah in možnih rešitvah na področju usposabljanja, izobraževanja, dela ter samostojnega življenja slepih in slabovidnih oseb z okvaro sluha. Izkazalo se je, da sta bili predvideni dve uri za razpravo premalo, kar priča o tem, kako pereča je ta problematika.

Ob koncu so bili oblikovani naslednji zaključki in pobude za reševanje problematike na področju oseb s specifično dvojno senzorno okvaro vida in sluha:

- sprožiti aktivnosti za priznanje statusa osebam z dvojno senzorno okvaro sluha in vida ter s tem omogočiti, da bodo te osebe na vseh področjih obravnavane z vidika obeh motenj hkrati;
- pričeti z aktivnostmi za sprejem definicije gluhoslepih oseb v Republiki Sloveniji. Skupno mnenje vseh udeležencev je, da je treba v slovenski prostor prenesti v Evropi in svetu uveljavljeni izraz, ki označuje te osebe, to je gluhoslepi. Na ta način bi bilo slovenske gluhoslepe osebe in njihove pravice lažje izenačevati s pravicami teh oseb v tujini – primerjava in zgledovanje po drugih;
- začeti z aktivnostmi za pridobitev pravice do večjih subvencij oziroma participacije države pri pripomočkih. Gluhoslepe osebe namreč potrebujejo pripomočke tako za slepe oziroma slabovidne kot tudi za gluhe oziroma naglušne osebe. To pa pomeni bistveno višje stroške kot v primeru, ko gre za enojno senzorno okvaro (pravice iz naslova zdravstvenega zavarovanja). Ena od predlaganih rešitev je povišanje dodatka za pomoč in postrežbo za te osebe;
- za spremljevalce v okviru programa »Mreža spremljevalcev za preprečevanje socialne izključenosti slepih in slabovidnih« pridobiti tudi osebe, ki bodo usposobljene za komunikacijo z gluhih oziroma naglušnimi osebami. Predlog: na usposabljanje za spremljevalce povabiti tolmače z liste tolmačev;
- izdelati vizitko, na kateri bo kratka in jasna predstavitev gluhoslepe osebe z vidika njenih potreb. Gre za kratko navodilo, ki bi ga lahko oseba izročila uradnikom ter drugim in s tem opozorila na svoje težave, s čimer bi bila bistveno olajšana komunikacija, predvsem v smislu izoginitve neprijetnim situacijam;
- razširiti vednost o obstoju gluhoslepih oseb in o njihovih potrebah v javnosti, tudi s promocijo bontona gluhoslepih oseb;
- ustvariti možnosti za druženje in izmenjavo izkušenj med osebami, ki imajo istovrstne težave – skupine za samopomoč po MDSS, pristočasne aktivnosti, vsakoletni posvet na ravni celotne države;
- ustanoviti posebno komisijo za področje gluhoslepih oseb pri ZDSSS. Prisotni so že posredovali konkretne predloge, in sicer: Metka Knez, Andreja Vovk, Igor Lampe in Sonja Pungertnik. Članica UO Marijana Jagarinec je prisotnim obljubila imenovanje komisije;
- namestitev tako imenovanih taktilnih ploščic na zvočne semaforje. To je v tujini praksa, s katero naj bi tudi gluhoslepim osebam omogočili varen prehod čez ceste;
- pričeti z aktivnostmi v zvezi z izboljšanjem odnosa do gluhoslepih oseb v domovih za starejše občane.

S posvetom sem izredno zadovoljna. Zadovoljstvo udeležencev nad tem, da se je na tem področju začelo nekaj dogajati, ter oblikovani zaključki posveta, od katerih so mnogi uresničljivi brez večjih sredstev in navora, to še potrjujejo. Menim, da je imenovanje komisije (s predlagano sestavo se v celoti strinjam) prvi korak k premiku na tem področju. Predlagam, da pogajalska skupina zveze razširi svoje aktivnosti v zvezi z

zagotavljanjem pravic slepih in slabovidnih tudi na zagotavljanje pravic za gluhoslepe osebe v Zakonu o izenačevanju možnosti invalidov.

Poročilo s 6. Evropske družinske konference o gluhoslepoti 2006 »Listen to me 3« (Moč staršev) Salou, Španija, 1.–6. oktober 2006 (Andreja Vovk)

V nedeljo, 1. oktobra 2006, smo se v ranih jutranjih urah v štiričlanski zasedbi (Stane Padežnik, predsednik ZDSSS, Azra Seražin, tajnica ZDSSS, Marijana Jagarinec, članica upravnega odbora ZDSSS, ter Andreja Vovk, mati gluhoslepe deklince in članica delovne skupine za gluhoslepoto pri ZDSSS) z avtomobilom odpravili proti letališču Ronke v Trstu, od koder je poletelo naše letalo – najprej do Milana, od tam pa do Barcelone. Tam nas je pričakala Julija, prostovoljka španske organizacije gluhoslepih oseb *Apsocecat*, in nas odpeljala v 112 km oddaljeni Salou.

Tam smo se nastanili v hotelu Cala Font, kjer je kasneje potekala konferenca. Na dan prihoda smo se ob 16. uri s turističnim vlakcem odpravili v mestno gledališče, kjer sta potekala uradni sprejem in otvoritvena slovesnost. Tamkajšnji otroci so pripravili krajši kulturni program z glasbo in plesom. Pozdravilo nas je več govornikov, med njimi tudi:

- *predstavniki gluhoslepih oseb*, ki je poudaril, kakšne težave prinaša pomanjkanje informacij, ki jih gluhoslepe osebe ne dobijo. Velike težave povzročata tudi socialna izolacija. Gluhoslepi morajo pomagati drug drugemu, potrebna je pomoč in spodbuda družini, da bi otroci zrastle v sposobne odrasle. Poudaril je, da njihove organizacije vlagajo veliko napora v to, da bi bili gluhoslepi videni in slišani s strani videčih in slišočih ljudi;
- *William Green, predsednik Deafblind International (DbI)*: najprej nas je vprašal, ali gluhoslepi sploh obstajajo. Le redke države jih namreč omenjajo v svoji zakonodaji – veliko držav se danes bori za prepoznanje gluhoslepote kot specifične okvare. V Evropi je približno 150.000 oseb z dvojno senzorno okvaro; veliko jih nima dostopa do ustrezne strokovne obravnave. Poudaril je, da je bistvo kvalitetnega življenja LJUBITI IN BITI LJUBLJEN, zato je treba delati na kvaliteti življenja gluhoslepih;
- *predstavnica španske kraljice*, ki je poudarila pomen zgodnje obravnave;
- *Ricard Lopez, predsednik španske organizacije gluhoslepih oseb Apsocecat, podpredsednik organizacije gluhoslepih otrok Apascide ter predstavnik EDbN v svetu DbI*: spregovoril je o gluhoslepih v Španiji. Tudi tu poteka »boj« za prepoznanje gluhoslepote kot edinstvene okvare. V Španiji je 10.000 gluhoslepih, od tega jih je 1400 v Kataloniji. Z gluhoslepoto so se pričeli ukvarjati leta 1998, leta 2005 pa jo je španski parlament priznal kot specifično okvaro. Kot specifične je navedel sledeče

potrebe gluhoslepih: odkritje potrebe po pomoči, ustrezni strokovnjaki s področja gluhoslepote, usposobljenost za vrednotenje specifične okvare, vseživljenjsko učenje, program podpore za družine, poklicne rešitve in problemi z nastanitvijo odraslih gluhoslepih in fizična vadba oziroma fizioterapija.

Otvoritev se je zaključila s tradicionalnim ognjemetom s plesom.

Naslednji dan, v ponedeljek, 2. oktobra, so bili na programu štirje predavatelji.

1. Asuncion Snow (Sense North, Velika Britanija): Usposabljanje strokovnjakov za delo z gluhoslepimi osebami. Poudarila je vlogo usposabljanja ljudi za delo z gluhoslepimi, ki so gluhoslepi od rojstva (prirojena gluhoslepota);

- strukture usposabljanja strokovnjakov za delo z gluhoslepimi so v državah zelo različne zaradi različne zgodovinske podpore gluhoslepim;
- dejavniki, potrebni za kakovostno izobraževanje gluhoslepih:
 - viri (dovolj finančnih sredstev, dovolj ustrezno usposobljenih oseb, ustrezne strategije);
 - organizacija (učinkovita organizacija – kdo, kje, kdaj, kako);
 - vodenje;
- v Birminghamu obstaja možnost izobraževanja s področja usposabljanja gluhoslepih, in to na daljavo;
- potrebna sta sistematično načrtovanje usposabljanja ter podpora v času trajanja tega usposabljanja;
- imeti moramo še druge vire, ki so v podporo strokovnjakom, npr. kulturo – prav kultura je tista, ki naj bi vzdrževala socialno in duševno blagostanje gluhoslepih, pa tudi strokovnjakov, ki delajo z njimi;
- nenehni napor za čim bolj neodvisno življenje gluhoslepih;
- izjemnega pomena je, da se družine in strokovnjaki podpirajo pri uresničevanju sanj in želja gluhoslepih.

2. Bob Snow (Sense North, Velika Britanija): Ne poslušajte mene – poslušajte drug drugega. Izkušnje pri razvijanju služb za odrasle gluhoslepe osebe

- Povedal nam je nekaj o zgodovini ustanove, ki se v Veliki Britaniji ukvarja z gluhoslepoto – Sense; začetki organizacije segajo v leto 1955, ko sta z delom pričeli materi, ki sta se jima rodila gluhoslepa otroka (obe sta preboleli rdečke);
- v Veliki Britaniji se z odraslimi gluhoslepimi ukvarja »The Center for Market deeping«;
- politika ima velik vpliv tudi na službe, ki se ukvarjajo z odraslimi gluhoslepimi; enako velja tudi za ekonomijo, sociologijo in tehnologijo.

3. Jacques Souriau (Centri CRESAM, Francija): Predstavitev centrov CRESAM

- že leta 1969 je bila ustanovljena prva šola za gluhoslepe v Poitiersu; kasneje so se razvili še drugi centri in šole v različnih regijah; nič za posameznike, ki so v domači oskrbi;
- leta 1996: ustanovitev nacionalnega centra za vse kategorije gluhoslepote, vključno s tistimi doma;
- leta 2000: v Franciji gluhoslepoto prepoznajo kot redko obliko invalidnosti;
- imajo skupinske domove za odrasle gluhoslepe z medicinsko podporo (v petih mes-tih; zgrajeni so večinoma z državnim denarjem, preživljajo se z javnimi sredstvi);
- organizirajo učne delavnice, v katere se vključujejo odrasle gluhoslepe osebe;
- težave:
 - pomanjkljiva kvaliteta in kvantiteta v lokalnih podpornih službah;
 - velike razlike v regijah;
 - še vedno je veliko gluhoslepih, ki so brez pravih stikov z ustreznimi službami (zlasti prirojeno gluhoslepi odrasli in starejše osebe s pridobljeno gluhoslepoto);
 - problem staranja vseh kategorij gluhoslepih;
- CRESAM: centri so bili ustanovljeni leta 1998 in imajo več nalog, med njimi:
 - podpora individualnih programov podpore v državi;
 - razvoj informiranja in usposabljanja o gluhoslepoti v državi;
 - vodenje splošnih razvojnih programov;
 - usposabljanje tolmačev za gluhoslepe;
 - prosti čas in kultura gluhoslepih ...

4. Pilar Gomez Vinas (ONCE – zasebna organizacija gluhoslepih oseb v Španiji): Vseživljenjsko učenje

- ne glede na raven funkcioniranja gluhoslepi vse življenje potrebujejo podporo in vodenje;
- vsi gluhoslepi morajo imeti vse pravice – celo VEČ pravic;
- če ni ustreznih strokovnjakov za gluhoslepoto, ni mogoče dobro delati – potrebno je torej ustrezno znanje na področju komunikacije, gibanja, informiranja ... Skratka, treba je poznati posamezna področja človekovega življenja;
- treba je spremeniti mnenje skupnosti, v kateri gluhoslepa oseba živi in deluje;
- važno je vedeti, kakšne so realne razmere določene gluhoslepe osebe, ki se jim je treba kasneje prilagajati;
- v prihodnosti se želijo vključiti v evropski projekt analize gluhoslepih oseb, sodelovati z izobraževanjem strokovnjakov za gluhoslepoto na univerzah ter se dodatno izobraževati na seminarjih.

Torek, 3. oktobra 2006. V dopoldanskem času je nastopil samo en predavatelj, popoldne pa smo imeli prosto.

Paul Hart (Sense, Škotska): Spolna vzgoja

- za problematiko spolnosti pri gluhoslepih so se začeli zanimati, ko so se pojavili problemi pri odraslih gluhoslepih na tem področju;
- poudaril je, da je spolnost osnovni del tega, kar ljudje smo – spolnost je niz stvari (naše obleke, naša čutnost, naša hrana ...);
- gluhoslepe otroke lahko s pomočjo preproste igre (npr. zlaganje perila iz pralnega stroja) naučimo razlik med spoloma;
- videči in slišči se učimo sproti, nenačrtovano – videča in slišča oseba oziroma gluhoslepa oseba ne pridobita enake količine informacij;
- zelo mi je bila všeč predavateljeva misel: »I keep six honest serving-men (They taught me all I knew); Their names are What and Why and When And How and Where and Who.« (R. Kipling)

(»Imam 6 služabnikov. (Naučili so me vsega, kar vem.); Njihova imena so KAJ in ZAKAJ in KDAJ In KAKO in KAM in KDO.« (R. Kipling)).

Zatem je potekala delavnica v obliki razprave med udeleženci konference.

V sredo, 4. oktobra, smo se odpravili na celodnevni izlet v Barcelono. Vreme je bilo krasno, ogledali smo si cerkev *Sagrada Familia*, se nato z avtobusom popeljali po mestu in si s hriba nad mestom Barcelono tudi ogledali. Kosili smo v idilični španski vasici, se kasneje sprehodili še po gotski četrti, v okolici katedrale, in se v poznih popoldanskih urah odpeljali nazaj proti Salouju.

Četrtek, 5. oktober, je bil namenjen štirim predavateljem.

1. Delo z gluhoslepimi otroki – predstavitev centra »Joan Amades« (ONCE)

- ta center ponuja različne službe in storitve;
- izvaja več programov:
- zgodnje odkrivanje gluhoslepote,
- mali in predšolski ter osnovnošolski otroci, srednješolci, odrasli, starostniki;
- zaposlenih je 11 oseb (2 koordinatorja in 9 mediatorjev)
- funkcija koordinatorjev:
 - odkrivanje otrok z gluhoslepoto, obiskovanje otrok in njihovih družin, sodelovanje pri izdelavi programa intervencije, realizacija koordinacije tima ...
- funkcija mediatorja:
 - neposredna pomoč gluhoslepemu otroku in njegovi družini, prilagoditev okolja, izdelava programa komunikacije, otroka naučiti neke vrste komunikacije (znakovni jezik ...);
- področja interveniranja:
 - šola: varnost, specialno izobraževanje, predšolsko izobraževanje, osnovnošolsko izobraževanje, srednješolsko izobraževanje, univerzitetni centri;
 - družina: srečanja staršev, skupina staršev, pomoč na domu;
 - druge službe: center za izobraževanje ob okvarah sluha, dnevni centri za poklicno usposabljanje, nastanitveni centri za gluhoslepe, izvenšolske dejavnosti, zveze, razna društva ...

2. William Green (Dbi, Lega del Filo d'Oro): Zaposlovanje gluhoslepih oseb

- zaposlovanje gluhoslepih je zelo težavno;
- za zaposlovanje gluhoslepih so potrebni znanje, viri, zlasti pa motivacija;

- včasih je bilo po zakonu obvezno zaposlovanje invalidov, sicer je bil delodajalec kaznovan; nekateri delodajalci pa so raje plačali kazen, ker je bil to zanje manjši strošek, kot če bi morali plačati npr. stroške ob poškodbi delavca invalida;
- mnogi invalidi, med njimi tudi gluhoslepi, pravijo: »Zakaj bi delal, če sem lahko doma in ne delam, pa za to dobim denar – še celo več denarja, kot če bi delal?!«;
- dejstvo, da je oseba gluhoslepa, jo lahko na določenem področju naredi za še večjega strokovnjaka.

3. dr. Rafael Navarro (specialist, očesni kirurg): Dedne očesne okvare

- diagnoza očesne bolezni je včasih težavna;
- za genetsko zdravljenje je diagnoza nujno potrebna;
- 1 gen ne pomeni ene same bolezni; prav tako ene bolezni ne povzroči en sam gen;
- za postavitev diagnoze specialisti izvedejo niz ukrepov (osebna in družinska anamneza, oftalmološke preiskave, elektrofiziološki testi, kromosomski testi, avtoflorencenca, angiografija očesnega žilja, genetska študija);
- predstavljene diagnoze:
- metamorfopsija, centralni skotom, makularna distrofija, juvenilna retinoshiza na kromosomu X.

4. Seija Troyano (Mreža zaposlovanja, Finska): Načrtovanje prihodnosti

- prevladuje mnenje, da gluhoslepi niso sposobni delati – kjer je volja, tam je pot;
- postavlja se vprašanje, ali so gluhoslepi sploh kdaj pripravljeni na izzive, so kdaj dovolj izobraženi?;
- ko se gluhoslepa oseba prijavi na določeno delovno mesto, mora poudariti svoje močne strani, ne pa svoje invalidnosti oziroma omejitev;
- ideja zaposlovanja ljudi s posebnimi potrebami bi morala biti uresničena na vseh ravneh;
- slabosti osebe ni mogoče zlahka pretvoriti v njene močne strani;

- gluhoslepe osebe ne smemo kar »pustiti« na delovnem mestu oziroma ji delovno mesto preprosto kar določiti (upoštevanje posameznikovih želja in potreb);
- zaposlovanje oseb s posebnimi potrebami naj bi temeljilo na njihovem znanju;
- tudi gluhoslepi lahko delajo kvalitetno;
- potrebna je prilagoditev prostora za delo gluhoslepih; potrebna je tudi posebna tehnologija; hitrost procesa dela je treba prilagoditi vsakemu posameznemu delavcu;
- z napredno novejšo tehnologijo so gluhoslepi veliko pridobili (računalnik, polžkov vsadek – kohlearni implant).

5. William Green (DbI, Lega del Filo d'Oro), Seija Troyano (Mreža zaposlovanja, Finska), Marina Martin (ASOCIDE, Španija): Priložnosti zaposlovanja in integracijska delavnica

- gluhoslepim moramo ponuditi priložnost;
- vedno moramo omogočiti izbiro zaposlitve: določeno delo je lahko za nekoga primerno, za drugega pa ne; gluhoslepim moramo dati možnost odločitve;
- starši lahko velikokrat uničijo sanje oziroma želje svojih otrok;
- dostop do trga dela moramo omogočiti tudi gluhoslepim;
- če delodajalec ne pozna sposobnosti iskalcev zaposlitve (tudi gluhoslepih), jih ne bo hotel zaposliti;
- vključitev na trg dela mora omogočiti uspeh, ne pa povzročiti »uničenje« volje;
- v Španiji so vsi gluhoslepi vključeni v organizacijo ONCE ter v njen načrt dela;
- Španija pripravlja zakonodajo s področja gluhoslepih;
- gluhoslepe je treba ozaveštevati o pomenu dela in zaposlitve, kar ima za posledico:
 - dvig samozavesti;
 - pomoč v socialnem življenju;
 - neodvisno življenje;
 - finančno neodvisnost;
 - občutek usposobljenosti, pomembnosti;

- reševanje problematike gluhoslepih:
 - delitev obveznosti (združenja staršev gluhoslepih otrok, združenja strokovnjakov, ki delajo z gluhoslepimi ...);
 - prepoznavna gluhoslepih;
 - kampanje v družbi, zlasti na trgu dela;
 - odprtost, pripravljenost;
 - sodelovanje z drugimi (nihče ne more ničesar storiti sam);
 - timsko delo – koordinacija od vsega začetka in delovanje vseh v isto smer;
 - identifikacija nalog;
 - psihologija poklicnih programov;
 - delo z družinami (družina mora spoznati, kako pomembno je delo za gluhoslepo osebo);
- vsi naši naporji morajo temeljiti na načrtovanju tega, kaj bo gluhoslepa oseba delala v življenju.

Sanje gluhoslepih so uresničljive, zato jim je treba prisluhniti.

Petek, 6. oktober: zadnji dan konference in dan odhoda domov. Udeležili smo se lahko le dveh dopoldanskih predavanj.

1. Lucy Drescher (Sense, Velika Britanija): Lobiranje EU

- vlade držav članic EU morajo poskrbeti za zaščito delavcev na delovnem mestu;
- zakaj hoče EDbN lobirati v EU:
 - EDbN hoče doseči prepoznavanje gluhoslepih v EU;
 - prav tako želi gluhoslepe vključiti v vse sfere življenja in dela, vključno s političnim življenjem;
 - želi pripraviti poseben program – specialni servis za gluhoslepe;
- *Deklaracija* gluhoslepih naj bi bila v pomoč ljudem, ki ne živijo v EU;
- delo EDbN vključuje npr. področje transporta oseb s posebnimi potrebami (npr. spremstvo na letalu); ukvarja se z moderno tehnologijo (kako reklamirati proizvod, če z njim nismo zadovoljni ...) ipd.

2. Teresa Amat (govorna terapevtka in svetovalka; Španija): Polžkov vsadek – kohlearni implant

- predavateljica je poudarila, da polžkov vsadek vključuje rehabilitacijo in delo ter pomeni veliko vključevanja družine;

- namen polžkovega vsadka je pomagati pri globoki obojestranski gluhosti;
- prednosti polžkovega vsadka:
 1. povrnitev slušnih občutkov;
 2. ločevanje različnih zvokov in glasov;
 3. ločevanje vzrokov nastanka zvokov;
- Kako s polžkovim vsadkom slišimo?
 - a) princip:
 - vsi zvoki so enaki; kovinski zvoki (grozen občutek);
 - b) kasneje (obdobje lahko traja različno dolgo): ločevanje vseh zvokov in vseh glasov; normalni zvoki;
- tehnični vidiki – trendi za prihodnost:
 - minimizacija polžkovega vsadka; obojestranski aparati;
 - večja natančnost;
 - manjša poraba energije (baterije);
 - manjši software z novimi strategijami programiranja;
- potencialni uporabniki polžkovega vsadka:
 - a) odrasli: izguba sluha več kot 70 dB
 - b) otroci: obojestranska izguba sluha več kot 90 dB
- programi za polžkov vsadek vsebujejo testiranja, ki jih izvajajo multidisciplinarni timi; ko postavimo natančno diagnozo, je končna odločitev za ali proti polžkovemu vsadku na strani družine oziroma posameznika, če je sposoben samostojnega odločanja;
- rehabilitacija oseb s polžkovim vsadkom:
 - niti dva človeka s polžkovim vsadkom nista enaka;
 - niti dva polžkova vsadka nista enaka;
- rehabilitacija je lahko kratka (pri ljudeh, ki so v preteklosti že govorili) ali dolga (pri ljudeh, ki v preteklosti govora niso razvili);
- rezultati so odvisni od časa, ko vstavimo polžkov vsadek (majhen otrok lahko razvije govor, pri večjem otroku pa se pojavi več težav); pozorni moramo biti na to, da se oseba, če naša pričakovanja niso izpolnjena, ne počuti zapostavljeno;
- kadar govorimo z osebo, ki ima polžkov vsadek šele kratek čas, moramo biti pozorni na več stvari:
 - prava intonacija govora,
 - prava hitrost govora,
 - počasno izvajanje dela
 - potrpežljivost, počasno napredovanje,

- **nujna je nenehna koordinacija med:**
 - družino,
 - logopedom,
 - ORL timom oziroma programi in šolo;
- **pomembno za družino in strokovnjake: polžkovega vsadka ni mogoče vstaviti brez operacije, brez rehabilitacije in vključevanja družine pa ne deluje.**

Konferenco smo zaključili malce prej; popoldne sta bili še dve krajši predavanji, uradni zaključek konference ter skupščina EDbN.

Bilo je poučno. Izvedela sem podrobnosti, za katere do sedaj nisem vedela. Nekatere stvari mi bodo ostale v trajnem spominu.

Kaj pa bi morali na področju gluhoslepote storiti v Sloveniji?

- **zgodnja detekcija in stimulacija (od rojstva do 6. leta);**
- **izobraževalni programi za šoloobvezne gluhoslepe otroke s potrebnimi prilagoditvami;**
- **možnost šolanja v posebnih razredih, rednih šolskih ali drugih izobraževalnih programih, odvisno od individualnih potreb vsakega gluhoslepega otroka;**
- **službe rehabilitacije;**
- **pristop k prilagojeni tehnologiji kot sredstvu informiranja in komuniciranja;**
- **strokovno usposabljanje, strokovno izpopolnjevanje in pristop k zaposlovanju;**
- **svetovanje in podpora družin;**
- **dobre prevajalske službe (tolmači);**
- **izobraževanje specializiranih strokovnjakov.**

Kot vse države sveta bi tudi Slovenija morala:

- **gluhoslepoto prepoznati kot edinstveno okvaro;**

- prepoznati vse osebe z gluhoslepoto kot osebe s pravico do polnega sodelovanja na vseh družbenih področjih, vključno z izobraževanjem, informacijami, komunikacijo, zaposlovanjem in političnim področjem;
- omogočiti vzpostavitev potrebnih služb, vključno s specialnim izobraževanjem ter službami vodičev in prevajalcev oziroma tolmačev, dostopnostjo do informacij, komunikacijo ter s prilagoditvijo celotne okolice.

Petra Rezar¹: Ali slišimo gluhe?

Žarek dobrote, informativno glasilo Karitas, št. 1/IV. Januar 2006.

Gluhoslepi

Posebna skupina gluhih so gluhoslepi, ki so dvojno prizadeti zaradi komunikacije. Vzroki so različni: usherov sindrom, genetske napake, poškodbe, tumorji, virusi itd. Najpogostejši vzrok je usherov sindrom, ki poleg izgube sluha povzroča tudi izgubo vida v zgodnji odrasli dobi. Ob rojstvu je otrok gluh ali naglušen, ob vstopu v puberteto ali kasneje pa mu začne postopoma pešati vid. Večino čaka neizogibna slepota, ki se kaže v najrazličnejših oblikah: tunelski vid, od zamegljene slike pa vse do popolne slepote. Možne so najrazličnejše kombinacije: naglušnost in tunelski vid, popolna gluhoti in tunelski vid ali popolna slepota. Vidno polje se sčasoma oži, zato nastane tunelski vid, ki močno otežuje normalno komuniciranje. Medtem ko lahko gluhi z normalnim vidom nemoteno odgledujejo kretnje v širšem okviru okoli telesa, se pri gluhoslepih ali gluhih s tunelskim vidom vidno polje zoži na majhen prostorček, na roke in obraz, ki morajo biti dobro osvetljeni ter se ne smejo premikati. Pri popolnoma gluhoslepih komuniciranje poteka s pomočjo rok in dlani, v katero črkujemo ali kretamo z znakovnim jezikom. Komunikacija je zelo otežena, ovirana in počasna.

Gluhoslepi imajo prepoznavne belo-rdeče palice (slepi imajo bele palice), potrebujejo spremljevalca – tolmača in spremljevalca – asistenta, ki zanje skrbi v vsakdanjem življenju. Naučijo se uporabljati brajico in znakovni jezik gluhoslepih. V Sloveniji jim še vedno posvečamo premalo pozornosti, deloma tudi zato, ker se večina gluhih z očali ne zaveda, da je njihov vid pravzaprav zelo slab, saj mislijo, da zato nosijo očala. Ena od uspešnih ameriških pisateljic je bila gluhoslepa Helen Keller.

Gluhoslepota je največja tragedija, ki lahko prizadene gluho ali slepo osebo.

1 Petra Rezar, prof. lik. ped., je avtorica številnih člankov in predstavitev o gluhih; je avtorica knjige Ivan Štrekelj, z Veroniko Ciglar pa je prevedla knjižico Ali slišimo gluhe? Svoje referate je predstavila tudi na svetovnih kongresih gluhih. Zaposlena je v Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani.

Tehnični pripomočki in slušni aparati

Pripomočki gluhih zelo olajšajo življenje, predvsem doma. Njihova slaba stran je, da si jih morajo gluhi kupiti sami, ker zdravstveno zavarovanje ne omogoča nakupa teh pripomočkov za premagovanje komunikacijskih ovir. Gluhe matere uporabljajo baby alarm (ki ima utripajočo lučko, kadar otrok zajoka). V domačem okolju pa največkrat vidimo pripomočke, kot so telefaks, mobilni aparati, osebni računalnik in predvsem budilke z zvoncem na luč ter zvonec na luč, ki je lahko v vseh prostorih stanovanja, največkrat s preprosto rele povezavo, ki jo naredi električar. Prav bi bilo, da bi jo imeli tudi v družinah gluhih otrok. Le tako bo otrok postal enakovreden član družine, zmerom na tekočem in samostojen.

Gluhi pripomočke dobivajo večinoma prek društev gluhih in naglušnih oziroma prek nacionalne zveze gluhih in naglušnih, dostopni pa so tudi prek svetovnega spleta.

Posebno poglavje so slušni pripomočki in polžkov vsadek, pravijo mu tudi kohlearni implant. Te slušne pripomočke gluhih omogoča zdravstveno zavarovanje. Slušni aparati so lahko digitalni ali običajni; večina gluhih ima raje navadne slušne aparate, ker jim omogočajo tudi prenos zvoka iz okolja oziroma bolj normalno okolje, medtem ko digitalni onemogočajo moteče zvoke iz okolja in ojačajo le govor. Ali je smiselno uporabljati slušni aparat, se odloči vsaka posamezna gluha oseba. Večina odraslih ga neha uporabljati po končanem šolanju, ker zelo utruja, saj zahteva visoko koncentracijo in napor; posebej moteč je močan hrup strojev in vozil. A to ne pomeni, da gluhi ne želijo slišati. V posebnih situacijah si marsikatera mlada mamica zaželi, da bi slišala svojega otroka, toplino glasu ptičjega petja ali pa bi rada slišala preprosto zato, da bi bila čim bolj samostojna in bi po telefonu urejala zadeve.

V zadnjem času je vse bolj »popularen« polžkov vsadek, ki naj bi bil nekakšen čudež. Za njim se skrivajo leta raziskav in poskusov, ki izvirajo že iz šestdesetih let prejšnjega stoletja. Pravi razcvet pa je doživel pred dobrimi desetimi leti, ko je tehnologija napredovala. Vendar se tu pojavljajo dileme; pristop proizvajalcev do uporabnikov je agresiven in se kaže na različne načine, zlasti prek zdravstva. Polžkov vsadek ne more nadomestiti izgubljenega sluha, lahko pa izboljša sprejem zvoka. Največja dilema je, ali bo ta pripomoček res pomagal. Rezultati so zelo različni, saj se od posameznika do posameznika močno razlikujejo. Za nekoga je uspeh, da lahko telefonira, medtem ko je za koga drugega nekaj najlepšega, da sliši vlak, ropot in nič drugega. Danes so pacienti z omenjenim aparatom že v najnežnejših letih, tudi komaj nekajmesečni dojenčki, najstarejši pa imajo več kot 70 let. Delček notranjega aparata, ki ga vsadijo, za vedno ostane v telesu. Polžkov vsadek uspešno pomaga tistim, ki so pred kratkim oglušeli in imajo ohranjen slušni spomin. Zvok je lahko kovinski, računalniški. Naši zdravniki po vstavitvi polžkovskega vsadka odsvetujejo uporabo znakovnega jezika, češ da se otrok ne bo naučil govornega jezika. Vendar to ni res, otrok nujno potrebuje vse, obvezno tudi znakovni jezik, mimiko ter telesno govorico za pridobivanje informacij in razvijanje sposobnosti. To poudarjam zato, ker iz lastnih izkušenj vem, da govor otroku nič ne pomeni, če ga ne more razumeti. Večina gluhih ima grdo navado, da takoj potrdijo, da razumejo, in zanikajo, da česa niso razumeli. To moramo razumeti tudi kot del njihove zadrege in nizke samopodobe ali strahu pred kritiko in kaznovanjem.

Polžkov vsadek

Stroški operacije, naprave in rehabilitacije pri vstavitvi polžkovskega vsadka pri nas znašajo okoli 40.000 evrov; te stroške krije zdravstvena zavarovalnica. Gluhe osebe, ki niso primerne za polžkov vsadek, ne dobijo pripomočkov prek zdravstvenega zavarovanja, razen slušnega aparata, ki jim ne koristi, zato si ga ne priskrbijo.

Gluhoslepi

V Sloveniji ni natančnih podatkov o številu gluhoslepih. Po zadnjih podatkih naj bi bilo gluhoslepih okoli 150 članov Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije ter okoli 30 članov Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije.

13 društev gluhih in naglušnih

V Sloveniji deluje 13 društev gluhih in naglušnih, ki so združena v nacionalno Zvezo društev gluhih in naglušnih Slovenije.

Starši gluhih in naglušnih otrok

Starši gluhih in naglušnih otrok so povezani v Združenje staršev gluhih in naglušnih otrok ter v sekcije v posameznih društvih gluhih in naglušnih po vsej Sloveniji z namenom medsebojne podpore, izmenjave izkušenj, zadovoljevanja potreb in uveljavljanja pravic.

Starši imajo po zakonu naslednje možnosti:

- podaljšan dopust za nego in varstvo otroka, če gre za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo (do dodatnih 90 dni), na podlagi mnenja in Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. št. 97/01, čl. 13 in 26),
- dodatek za nego otroka (isti zakon, čl. 80 in 82), ki potrebuje posebno varstvo – uveljavlja se pri centru za socialno delo,
- pravico do povračila potnih stroškov, ko gre za napotitev s strani zdravnika z otrokom na pregled v drug kraj,
- pravico do podaljšanega letnega dopusta za starše (Zakon o delovnih razmerjih – Ur. l. št. 14/90).

Modri trak

To je simbol boja proti nasilju nad gluhihimi otroki. Nekoč so gluhim otrokom prepovedovali uporabo rok za kretanje v pogovoru. Zavezovali so jim roke in jih učili govora.

Poročilo s 6. konference EBU o gluhoslepih – gluhoslepota: enakost in raznolikost 25.–27. april 2008, Zagreb, Hrvaška (Andreja Vovk)

1. dan, 25. april 2008

Med uradno otvoritvijo 6. konference EBU se je zvrstilo več znanih osebnosti, med njimi predsednica hrvaškega združenja gluhoslepih Dodir Sanja Tarczay, gostiteljica konference, Sergej Sirotkin, podpredsednik EDBU ...

V plenarnem delu popoldneva je spregovoril Lex Grandia, predsednik WFDB (Danska). Govoril je o pravicah gluhoslepih do enakosti in raznolikosti. Poudaril je, da je že sama beseda »gluhoslepi« zavajajoča, saj okolica misli, da gre za popolnoma slepega in popolnoma gluhega človeka. Zato posameznik potrebuje veliko časa, da razloži, da ima preostanek vida, preostanek sluha ali preostanek obojega. Enakost si morajo gluhoslepe osebe priboriti, ustvariti, in to z združevanjem v organizacije, ne glede na vrsto komunikacije, ki jo gluhoslepi uporabljajo. Zato gluhoslepih ne smemo obravnavati kot bolj ali manj gluhoslepe, delno gluhoslepe, popolnoma gluhoslepe ... Nujno potrebna je sprememba pristopa, k čemur bo veliko prispevala Konvencija o pravicah invalidov, ki so jo sprejeli Združeni narodi.

Večer smo zaključili s tematsko večerjo, in to z dalmatinskim večerom.

2. dan, 26. april 2008

V jutranjem plenarnem delu je spregovorila Brigitta Blokland, članica upravnega odbora EBU (Nizozemska). Govorila je o pravici do enakosti in raznolikosti. Povedala je, da diskriminacija preprečuje normalno sodelovanje v družbi; lahko poteka na več področjih hkrati, lahko ob več priložnostih ... Poudarila je, da gluhoslepih oseb nihče ne more tako dobro predstavljati in zastopati v družbi, kot se lahko same. Res je, da so gluhoslepi tako del skupnosti gluhih kot slepih, a njihove potrebe se razlikujejo od potreb samo gluhih ali samo slepih. V veliko pomoč v boju za pravice gluhoslepih je Konvencija o pravicah invalidov, ki so jo sprejeli Združeni narodi.

Geir Jensen, predsednik norveškega združenja gluhoslepih, je govoril o reprezentativnosti in naraščajočem vključevanju gluhoslepih na vseh ravneh družbenega življenja. Poudaril je, da bi morale državne oblasti financirati organizacije gluhoslepih in z njimi vzpostaviti konstruktivni dialog. Gluhoslepi potrebujejo enake pravice na vseh področjih življenja, predvsem pa gre pri tem za družbene interakcije v vsakdanjem življenju, svobodo gibanja in potovanja, uresničevanje lastnih interesov, šolanje in izobraževanje ter dostop do pomembnega dela in informacij. Da bi gluhoslepim omogočili enakost, je pomembno, da vlade prepoznajo te drugačne potrebe gluhoslepih in jim v največji meri pomagajo. Za gluhoslepe je pomemben 29. člen Konvencije o pravicah invalidov, odstavek b. Pomembno je vključevanje gluhoslepih oseb na raznih forumih,

kjer govorijo o pravicah in storitvah za gluhoslepe. Zato je pomembna vnaprejšnja dobra pripravljenost in informiranost, da lahko dosežemo večjo učinkovitost. Jensen je poudaril pomen nadaljnjega dela, samostojnega in skupnega, da se prepoznajo vse pravice, ki morajo postati temeljni del zakonodaje v posameznih državah.

Dopoldne so bile na sporedu tudi delavnice.

1. **Metka Knez in Maša Gedrih (Dlan, Slovenija)** sta predstavili temo z naslovom »Gluhoslepe osebe v informacijski družbi: socialna inkluzija in socialna izolacija gluhoslepih v Sloveniji«. Kot glavne probleme gluhoslepih v naši državi sta izpostavili omejen dostop do tehnične/medicinske opreme, ki bi omogočala uporabo informacijske tehnologije, pomanjkanje ustreznih izobraževalnih ustanov ter neustrezno obravnavo gluhoslepote pri starejših osebah. Poudarili sta, da so gluhoslepi v Sloveniji odrinjeni na rob informacijske družbe. Do nedavnega ni nihče govoril o gluhoslepoti – tematika je postala javno znana šele pred dvema letoma z ustanovitvijo društva Dlan. Povedali sta, da Dlan nudi storitve in programe na področju socialne skrbi za gluhoslepe in da skuša povečati družbeno zavedanje položaja gluhoslepih v Sloveniji. Cilj društva je tudi prepoznava gluhoslepote kot specifične okvare in njena vključitev v zakonodajo. Prisotni so predstavili načine reševanja tega problema v svojih državah, odzval pa se je tudi Matjaž Juhart, ki je predstavil uradno stališče Zveze gluhih in naglušnih Slovenije. Poudaril je, da se na tem področju obe organizaciji že dolgo trudita in delujeta v dobrobit svojih članov.
2. **Galina Frolova (predsednica društva gluhoslepih iz Kazahstana)** je govorila o liku gluhoslepe osebe v moderni družbi.
3. **Nadezda Golovan (podpredsednica Združenja družbene podpore gluhoslepih oseb, Rusija)** je govorila o dostopni komunikaciji za gluhoslepe.

V popoldanskem plenarnem delu je Jan Jakes, predsednik češkega združenja gluhoslepih in generalni sekretar EDBU, govoril o raznolikosti in slogi. Poudaril je, da so tudi gluhoslepe osebe ljudje in predvsem ljudje; gluhoslepi se zaradi narave svoje bolezni zelo razlikujejo od drugih ljudi; organizacije gluhoslepih pomagajo pri promoviranju problematike gluhoslepih oseb.

Sergej Sirotkin, predsednik komisije za gluhoslepoto pri EBU ter podpredsednik EBU (Rusija), je govoril o spoštovanju in tolerantnosti ter promoviranju bolj kohezivne družbe. Poudaril je pomen popolne integracije oziroma inkluzije gluhoslepih (skupaj z drugimi kategorijami invalidov) v družbo sposobnih ljudi, prepoznavnosti invalidov kot sposobnih ljudi ter enakega položaja v kohezivni družbi. Trenutno opažamo dve tendenci: pozitivno, kjer gre za integracijo in inkluzijo invalidov v družbo, ter negativno, kjer gre za pesimistične ideje in stereotipe o popolni rehabilitaciji in enakosti priložnosti za invalide. Na žalost še vedno prevladuje negativna tendenca, zlasti na nacionalni ravni.

Popoldne so potekale tri delavnice.

1. Dimitar Parapanov, predsednik komiteja za šport in kulturo gluhoslepih v okviru EDBU (Bolgarija), je govoril o športu in kulturi kot pomembnih področjih pri socialni integraciji gluhoslepih oseb.
2. Julie Brown, gluhoslepa vaditeljica iz Velike Britanije, je govorila o definiciji gluhoslepote od njenega nastanka leta 1989. Leta 2004 je Evropski parlament sprejel sledečo definicijo: »Oseba je gluhoslepa, kadar je prisotna huda okvara sluha in vida, kar posledično vodi do težav pri komuniciranju, informiranju in mobilnosti.« Julie Brown je poudarila, da morajo gluhoslepi sprejeti dejstvo, da smo ljudje različni in da imamo različne potrebe, želje in sposobnosti.
3. Sanja Tarczay je govorila o pomembnosti etike pri profesionalnih aktivnostih gluhoslepih oseb.

Večer se je zaključil s tematsko večerjo – z zagorskim večerom.

3. dan, 27. april 2008

V dopoldanskem delu so vodje delavnic predstavili poročila o poteku delavnic. Komite za resolucije je poudaril, da je treba države spodbuditi k podpisu resolucije Konvencije o pravicah invalidov Združenih narodov. Po kosilu smo se z avtobusi odpravili iskat Čarovnico z Griča, nato pa smo se odpeljali še v Eko vas Žumberak, kjer smo ob prijetni večerji in glasbi spoznali, da se znajo tudi gluhoslepi dobro zabavati ter kljub svojemu hendikepu uživati v glasbi in druženju.

Izjava za javnost

Četrtek, 16. 10. 2008,

seminar Dotik besede na temo tehnike in metode komuniciranja z gluhoslepimi

V organizaciji Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije (ZDSSS) ter Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije (ZDGNS) je v četrtek, 16. oktobra 2008, v Izoli potekal mednarodni seminar Dotik besede. Namen seminarja je bil predstaviti položaj gluhoslepih v Sloveniji in predloge sistemskih rešitev na državni ravni ter seznanitev strokovne javnosti s tehnikami in metodami komuniciranja z gluhoslepimi, z načinom usposabljanja intervenorjev, tolmačev in spremljevalcev za gluhoslepe v Angliji ter s položajem gluhoslepih v drugih evropskih državah. Po pozdravnih besedah predsednika ZDSSS Staneta Padežnika, predstavnika ZDGNS in Cveta Uršiča, direktorja Direktorata za invalide pri Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, ki so na kratko predstavili delovanje obeh organizacij in stališče države do gluhoslepih oseb, je sledila kratka predstavitve predavateljev.

Prva je spregovorila **Zlata Crljenko** z društva AURIS, ki je predstavila izzive in težave, s katerimi se srečujejo gluhoslepi in tisti, ki jim pomagajo pri vključevanju v

življenje. Opozorila je na dragocenost vloge društev gluhih, naglušnih ter slepih in slabovidnih, v katerih se združujejo tudi gluhoslepi.

Andreja Vovk, mama gluhoslepe deklice, je pogled na to problematiko predstavila s perspektive starša gluhoslepega otroka.

Matjaž Juhart, strokovni delavec ZDGNS, je predstavil sistemske rešitve in predloge za izboljšanje položaja gluhoslepih na državni ravni.

Liz Duncan in **Megan Mann** iz SENSE, ene največjih organizacij za gluhoslepe v Veliki Britaniji, sta predstavili tehnike in metode komuniciranja z gluhoslepimi osebami, pripomočke za olajšanje komunikacije z gluhoslepimi, usposabljanje intervenorjev, spremljevalcev in tolmačev za gluhoslepe v Angliji ter primere dobre prakse urejenosti položaja gluhoslepih v drugih evropskih državah.

Razprava na seminarju in prispevki sodelujočih so pokazali, da je položaj gluhoslepih v Sloveniji še zelo neurejen in da to vprašanje terja hiter odgovor strokovne javnosti in države.

Pripomočki za gluhoslepe

Bogdan Saksida, strokovni delavec ZDSSS, novembra 2018 navaja: »Poleg palice smo svoj čas imeli tudi ure budilke z vibriranjem, indikatorje svetlobe ter naprave za tekočino. Drugih pripomočkov nismo imeli, smo pa bili dogovorjeni z ZDGNS, da indukcijske zanke, slušne aparate in komunikatorje upravičenci dobijo pri njih.

Ob ustanovitvi društva Dlan sem predvideval, da bodo sami poskrbeli za pripomočke in stvari, ki jih potrebujejo. Pri pripravah predlogov za ZIMI sva s pokojnim Ljubom Daničičem sodelovala z društvom (Metka Knez). Veliko njihovih predlogov smo uresničili na Svetu za tehnične pripomočke in prilagoditev vozil. Sedaj pa ima društvo Dlan v tem svetu svojo predstavnico.

Idejo za posebno palico za gluhoslepe smo dobili, ko sem na spletu prebral, da imajo gluhoslepi posebej označene palice z rdečimi pasovi. Te palice izdeluje kanadsko podjetje Ambutech, ZDSSS pa jih pri njem naroča. ZDSSS ima koncesijo z Zavodom za zdravstveno zavarovanje Slovenije (ZZZS), zato tudi ZDSSS te palice dobavlja na naročilnice, ki jih upravičenci dobijo pri zdravniku specialistu – oftalmologu. Poleg teh palic obstajajo še ultrazvočne palice, ki pripadajo gluhoslepim. Tudi te palice ZDSSS dobavlja skladno s pogodbo z ZZZS.

Vse pripomočke, ki jih imajo gluhoslepi zagotovljene prek ZZZS, lahko upravičenci dobijo na ZDSSS.«

Osebe z gluhoslepoto, sopotniki skozi stoletje

Ob praznovanju stote obletnice obstoja Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije (v nadaljevanju zveza ali ZDSSS) so me povabili, naj opišem našo skupno prehojeno pot, na kateri smo se slepi in slabovidni člani z izgubo sluha srečali z ostalimi člani medobčinskih društev slepih in slabovidnih.

Po pripovedovanju starejših kolegic in kolegov smo osebe z gluhoslepoto člani društev slepih že vse od njihovega nastanka. Sama sem se v MDSS Maribor včlanila leta 1988, ko sem se prešolala v Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Po zaključku osnovne šole sem se začela udeleževati storitev posebnih socialnih programov in aktivnosti, ki jih je za šolajoče se slepe in slabovidne dijake ter študente organizirala zveza. Hkrati sem se posluževala različnih posebnih socialnih programov, ki jih izvajajo posamezna medobčinska društva. Po svoji izkušnji ter srečevanju s slepimi in slabovidnimi kolegicami in kolegi, ki smo poleg različnih stopenj izgube vida imeli tudi težave z različnimi stopnjami izgube sluha, smo bili v društvih in na zvezi vedno dobro sprejeti. Kot skupina slepih in slabovidnih ljudi z okvaro sluha smo se v prostorih zveze skupaj s spremljevalci in svojci na enem mestu srečali 30. novembra 2005. Ob tej priložnosti smo prvič odkrito spregovorili o naši problematiki, izzivih in izkušnjah, ki jih imamo kot slepi in slabovidni z okvaro sluha. Na srečanju sta bila sprejeta dva pomembna sklepa:

1. Prisotni smo se enotno odločili, da bomo tudi v okviru zveze in društev začeli uporabljati izraz gluhoslepi, kot je bila takrat praksa v svetu.
2. Ustanovili smo delovno skupino, ki sem jo vodila do septembra 2006, ko sem odstopila. Njena naloga je bila oblikovanje predlogov za izboljšanje položaja gluhoslepih v Sloveniji.

Zveza je v okviru aktivnosti za gluhoslepe v letih 2005–2010 izvajala poseben socialni program Pomoč slepim in slabovidnim z okvaro sluha, ki ga je sofinancirala Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij (FIHO) in v okviru katerega so potekale številne aktivnosti:

- Oblikovan je bil bonton, kako pristopiti do gluhoslepih.
- Zveza je skupaj z MDSS oblikovala seznam članov slepih in slabovidnih z okvaro sluha. Nato smo gluhoslepi s strani strokovne službe dobili vprašalnik, kjer smo navedli stopnjo okvare sluha in vida, stopnjo izobrazbe, s čim se ukvarjamo, s kakšnimi težavami se srečujemo, kako jih rešujemo ter kakšne rešitve vidimo za izboljšanje svojega položaja. Povzetek odgovorov smo slišali tudi na prvem posvetu, ki je potekal 30. 11. 2005.
- Andreja Vovk, mama deklice z gluhoslepoto, je napisala Publikacijo »Gluhoslepota med nami«, ki je izšla leta 2009.

- Marca 2006 je ZDSSS vzpostavila sodelovanje z ZDGNS.
- V sodelovanju med ZDSSS in ZDGNS je bila izdelana identifikacijska kartica za gluhoslepe, ki so jo dobila vsa MDSS; ta so kartice razdelila med gluhoslepe člane, če so jih želeli.

Člani zveze z okvaro sluha, njihovi svojci in strokovni delavci zveze so se udeležili seminarjev, ki so jih organizirala druga društva, invalidske organizacije ali druge ustanove. Eden takih pomembnih seminarjev je potekal leta 2007 v prostorih Socialne zbornice Slovenije na temo: »Gluhi, naglušni in gluhoslepi v Sloveniji«.

V času izvajanja posebnega socialnega programa Pomoč slepim in slabovidnim z okvaro sluha so bili v dnevnem časopisju (Dnevnik, Delo itd.) objavljeni številni članki, ki so strokovno in širšo javnost ozaveščali o potrebah in ovirah gluhoslepih ter predstavljali njihovo življenje in odnose s svojci.

Člani delovne skupine in delavci strokovne službe so bili dejavni v okviru številnih aktivnosti zveze, delovali pa so tudi v mednarodnem prostoru. Udeležili so se različnih mednarodnih konferenc v tujini na temo gluhoslepote, na primer v Barceloni leta 2006 in Zagrebu leta 2008. V Domu oddiha Mimi Breznik v Izoli je zveza organizirala mednarodni seminar Besede, Besede. Članica delovne skupine Andreja Vovk se je leta 2006 udeležila mednarodnega sejma slepih in slabovidnih v Nemčiji.

Aktivnosti je bilo veliko, dotikale pa so se različnih strokovnih področij, na katerih je delovala zveza. Velja poudariti, da je bila zveza aktivna tudi na področju vlaganja predlogov za spreminjanje zakonodaje na področju zdravstvenega, socialnega in invalidskega varstva, saj je v okviru teh aktivnosti vlagala predloge Ministrstvu za Zdravje ter Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Zadnje srečanje gluhoslepih iz celotne Slovenije in njihovih svojcev v okviru zveze je bilo organizirano decembra 2010. Na celodnevem srečanju smo spregovorili o svojih težavah, idejah in dilemah, s katerimi se srečujemo. Precejšen del srečanja pa je bil namenjen skupni sprostitvi ob družabnih igrah in druženju. Čeprav od takrat zveza ni več organizirala aktivnih druženj ali posebnih socialnih programov za gluhoslepe, lahko poudarim, da gluhoslepi še vedno ostajamo člani MDSS. Zelo sem vesela, da je tako, saj društva in zveza izvajajo številne programe, ki jih sofinancirajo ministrstva, FIHO, občine in številni donatorji.

Kot članica MDSS Ljubljana sem bila zadnja leta deležna veliko pomoči pri mobilnosti in orientaciji, ki mi jo je omogočilo društvo. Včasih mi društvo pomaga tudi pri urejanju opravkov, ker živim sama in nimam svoje družine, ki bi mi v kriznih situacijah pomagala. V okviru zveze se poslužujem storitev mreže spremljevalcev ter se udeležujem programa za uporabnike Psov vodnikov, ki ga organizira zveza. Za vso pomoč,

zaupanje in sodelovanje se tako strokovni službi MDSS Ljubljana kot strokovni službi ZDSSS iskreno zahvaljujem.

Mineva prvo stoletje obstoja ZDSSS, zato si želim, da bi v bodoče prehodili še mnoge skupne poti in skupaj naredili pozitivne premike za skupno dobro. Drage članice in člani, vodstvo zveze, zaposleni v strokovni službi zveze in vsi naši sopotniki: ob tej priložnosti vam iskreno čestitam in želim še veliko uspeha, pozitivne naravnosti in zagona pri delu. Hvala vsem.

Za pomoč pri pisanju članka se iskreno zahvaljujem Sonji Pungertnik ter članom strokovne službe zveze: Brigiti Kosi, Tini Drnovšek, Bogdanu Saksidi, Boštjanu Vogrinčiču in Luki Pavlinu, ki so mi z informacijami, iskanjem po arhivu zveze ter s prebiranjem arhivske dokumentacije omogočili zbiranje vseh pomembnih informacij, ki sem jih navedla v članku.

Viri:

FIHO (2005–2010): Razporeditev sredstev FIHO, Sklep za sofinanciranje invalidskih organizacij v RS v letih 2005–2010, sklepi dostopni na: www.fiho.si, dostop dne: 4. 12. 2018.

Vovk, A. (2009): Gluhoslepota med nami, Ljubljana, Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije.

Časopisni članki: Delo, Dnevnik, dostopno na: <http://www2.zveza-slepih.si/index.php?naslov=eis>, dostop dne: 4. 12. 2018.

5.10 Pomoč slepim in slabovidnim otrokom, mladostnikom ter njihovim svojcem

Pri 20 odstotkih slepih in slabovidnih okvara vida nastane ob rojstvu ali v otroški dobi. Od teh jih ima približno 60 odstotkov še druge oblike motenj v telesnem ali duševnem razvoju. Starši, ki se jim rodi slep ali slaboviden otrok, se pogosto znajdejo v stiski, ker ne vedo, kako naprej. Njihov otrok se je rodil v svet, ki ga ne poznajo in si ga tudi ne morejo predstavljati.

Veliko staršev najde pomoč, podporo in dodatne informacije v okviru posebnega socialnega programa, ki ga zveza organizira že od leta 1971. Program je namenjen predvsem razumevanju težav, s katerimi se srečujejo slep ali slaboviden otrok in njegovi starši, svetovanju, kaj vse je treba storiti, da bo lahko otrok že v predšolskem obdobju razvijal določene spretnosti in navade, katere vzgojne metode so primerne za učenje v tem življenjskem obdobju ter kako naj starša in drugi družinski člani otroka sprejmejo takšnega, kot je. Na delavnicah in seminarjih se starši spoznajo z otrokovo okvaro vida, izvedo, kakšne možnosti ima njihov otrok v življenju, dobijo pomoč pri uveljavljanju pripadajočih pravic in priložnost za izmenjavo izkušenj z drugimi starši, ki imajo prav tako otroka z okvaro vida.

Delavnice in aktivnosti smo zastavili psihološko, biološko in sociološko. Z njimi smo želeli, da bi mladi dosegli čim večje samospoštovanje in komunikacijske spretnosti, kot tudi da bi znali obvladati stres in spremembe. Delavnice smo povzeli po programih Univerze v Southamptonu, WHO, Sveta Evrope in Komisije evropskih skupnosti.



Srečanje v okviru projekta Začuti Ljubljano (Foto: arhiv ZDSSS).

Dejavnosti programa koordinira strokovna služba zveze, pri njihovi izvedbi pa sodelujejo prostovoljci, ki pred vključitvijo v program opravijo posebno usposabljanje. Med njimi so tudi slepi in slabovidni, ki z vključitvijo v program pridobivajo različne izkušnje na področju dela z mladimi.

Znotraj programa potekajo različne aktivnosti: svetovanje, tabori, projekt Začuti Ljubljano, predstavitve slepote in slabovidnosti, izposoja igrac, izobraževalni dnevi, usposabljanje prostovoljcev. V okviru programa delujeta tudi dve skupini za samopomoč, skupina staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč ter skupina slepih in slabovidnih staršev.

Strokovni delavci posameznike informirajo o pravicah slepih in slabovidnih, zgodnji obravnavi ter postopku usmerjanja otrok s posebnimi potrebami. Obenem zagotavljajo podporo slepim in slabovidnim otrokom, mladostnikom ter njihovim staršem pri soočanju z različnimi izzivi.

Pripravljamo taborne, prilagojene starosti in potrebam, ki se pojavijo v različnih obdobjih odraščanja. Udeleženci pridobijo nove informacije o življenju z okvaro vida, spoznajo druge, ki se soočajo s podobnimi izzivi, ter pridobijo izkušnje in informacije, ki so jim v pomoč. Na taborne vedno povabimo strokovnjake s področja vzgoje in izobraževanja, zdravstva kot tudi drugih sorodnih področij. Poleg tega pripravimo tudi različne športne dejavnosti in ustvarjalne delavnice. Za vse udeležence taborov je še posebej dragocen čas, ki je namenjen izmenjavi izkušenj in druženju.



Obisk v Minimundusu (Foto: arhiv ZDSSS).

Začuti Ljubljano je projekt, ki ga sofinancira Mestna občina Ljubljana. Namenjen je slepim in slabovidnim otrokom, starim od 6 do 15 let, ter njihovim vrstnikom. Srečanja so priložnost za aktivno preživljanje prostega časa, druženje z vrstniki, pridobivanje novih izkušenj in razvijanje pozitivne samopodobe. Aktivnosti so potekale enkrat mesečno na različnih lokacijah v Ljubljani. Projekt je v letu 2019 zajemal ogled filma v Kinodvoru kot tudi obiske Mestnega muzeja, Zavetišča Ljubljana, Živalskega vrta Ljubljana, Ljubljanskega gradu ...

V sodelovanju z Mestno občino Ljubljana smo izvajali projekt Kako pa ti vidiš?, ki je bil namenjen predstavitev slepote in slabovidnosti na osnovnih šolah z območja MOL. Predstavitve slepote in slabovidnosti izvajamo tudi v vrtcih in šolah ter na prireditvah. Na ta način otrokom in odraslim predstavimo, kako vzpostavljati stik s slepimi in slabovidnimi, zmanjšujemo predsodke ter prispevamo k pozitivnemu odnosu do slepih in slabovidnih.

Družine slepih in slabovidnih otrok ter družine s slepim ali slabovidnim staršem si lahko pri nas izposodijo igrače. Na voljo so različne igrače, ki so bile izbrane z željo, da bi jih čim bolj enakopravno lahko uporabljali slepi in slabovidni. Igrače si po predhodnem dogovoru lahko izposodijo v prostorih zveze.

Skupina staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč si prizadeva za izboljšanje položaja slepih in slabovidnih otrok, predvsem na področju izobraževanja. Poleg tega skupina organizira srečanja, ki so namenjena pridobivanju novih znanj s področja slepote in slabovidnosti, izmenjavi izkušenj, druženju ter krepitvi socialne mreže.



Skupinska fotografija udeležencev tabora Bomo zmogli? – Bomo ja (Foto: arhiv ZDSSS).

V sodelovanju s skupino staršev slepih in slabovidnih otrok pripravljamo izobraževalne dneve, na katerih obravnavamo teme, ki jih predlagajo slepi in slabovidni otroci ter njihovi starši. Pripravljamo pa tudi izobraževalni dan, na katerem lahko tako starši slepih in slabovidnih otrok kot tudi njihovi bližnji pridobijo osnovne informacije o slepoti in slabovidnosti kot tudi komunikaciji s slepimi in slabovidnimi ter spoznajo, kako spremljati slepe in slabovidne.

Skupina slepih in slabovidnih staršev zagotavlja podporo slepim in slabovidnim pri soočanju z izzivi, ki jih prinaša starševstvo. Skupina organizira srečanja, na katerih je poudarek na izmenjavi izkušenj. Srečanja vključujejo tudi pogovore s strokovnjaki s področja vzgoje, zdravstva in drugih področij. Del teh je tudi obisk tistih krajev, ki so za slepe in slabovidne težje dostopni z javnim prevozom.

Prostovoljci so naši pomembni sodelavci, saj brez njihove pomoči številne aktivnosti ne bi bile izvedljive. Vsi prostovoljci, ki delujejo v okviru programa, pred vključitvijo v aktivnosti opravijo usposabljanje. Prostovoljci v okviru aktivnosti sodelujejo pri izvedbi aktivnosti ter zagotavljajo varstvo in spremstvo. Še posebej nas veseli, da vsako aktivnost obogatijo z dobro voljo in pozitivnim odnosom ter znanjem in izkušnjami, ki so jih pripravljene podeliti. Kot prostovoljci se nam lahko pridružijo tudi mladi slepi in slabovidni.

Vir:

Arhiv ZDSSS.



Za otroke so organizirani tabori, kjer se otroci lahko sprostijo in uživajo (Foto: arhiv ZDSSS).

5.10.1 Skupina staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč v letih 2001–2009

Zametki Skupine staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč, v nadaljevanju skupina staršev, segajo v leto 1999, ko je Sonja Pušnik v okviru MDSS Ljubljana enkrat mesečno vodila srečanja staršev. Udeleževali smo se jih predvsem starši otrok, ki so se šolali tako v rednih šolah kot v zavodu in smo bili člani ljubljanskega društva. Proti koncu drugega leta so se srečanj začeli udeleževati tudi starši z drugih koncev Slovenije. Že takrat so bili slabovidni otroci, ki jih starši niso vpisali v zavodsko osnovno šolo in jih je bila šola v domačem kraju pripravljena sprejeti, integrirani v redne osnovne šole. Starši obojih smo se srečevali s podobnimi vprašanji.

Prisluhnila nam je ZDSSS oziroma član upravnega odbora ZDSSS, zadolžen za izobraževanje, Tomaž Wraber, ki je leta 2001 sklical ustanovno srečanje staršev slepih in slabovidnih otrok. Starši smo v okviru ZDSSS, nevladne organizacije, ki pa na žalost ni najbolje poznala potreb svojih najmlajših članov, tj. otrok, želeli uresničiti določene spremembe, do katerih je prišlo na področju šolanja otrok s spremembo zakonodaje. Ustanovi, ki sta izobraževali slepe in slabovidne, sta se ukvarjali predvsem sami s sabo in z usmerjanjem otrok v zavod. Na srečo so na ministrstvu podpirali šole, ki so šolale slepe in slabovidne otroke, a ustrezne strokovne podpore še ni bilo.

Skupina staršev je pripravila poslovnik, s katerim smo začrtali smernice delovanja. Oblikovali smo delovne skupine, člani pa so pokrivali področje, ki je bilo za njihovega otroka najbolj aktualno in so ga tudi najbolj poznali. Delovna skupina je bila operativno telo skupine staršev in si je postavila konkretne cilje. Tako so delovale delovne skupine za najmlajše otroke (do osnovne šole), osnovnošolce, srednješolce in študente. Skupina staršev je delovala odprto, srečanj so se udeleževali starši ter sorodniki otrok in mladostnikov z okvaro vida ter otrok in mladostnikov z okvaro vida in dodatnimi motnjami.

5.10.1.1 Cilji

Razvoj organizirane pomoči otrokom in mladostnikom z okvaro vida ter otrokom in mladostnikom z okvaro vida in dodatnimi motnjami pri predšolski vzgoji in izobraževanju, osnovnem in srednjem šolanju ter sodelovanje pri integraciji otrok s posebnimi potrebami v praksi, pri življenju in vključevanju v družbo

5.10.1.2 Smernice delovanja:

Smernice delovanja so bile naslednje

1. druženje in izmenjava dragocenih izkušenj med starši, medsebojna pomoč in samopomoč;
2. iskanje in zagotavljanje literature v zvezi z razvojem, odraščanjem, vzgojo, izobraževanjem ter posebnimi potrebami slepih in slabovidnih otrok;
3. organiziranje strokovnih predavanj, delavnic, srečanj in razgovorov z najrazličnejšimi strokovnjaki s področja vzgoje, izobraževanja, zdravstva, psihologije, specialne pedagogike, socialnega dela, fizioterapije idr.;
4. sodelovanje z najrazličnejšimi ustanovami, ki v slovenskem prostoru posredno ali neposredno skrbijo za slepe in slabovidne (npr. Zavod za slepo in slabovidno mladino, Center slepih in slabovidnih Škofja Loka, šole, CSD);
5. navezovanje stikov z organizacijami in ustanovami, ki skrbijo za slepe in slabovidne v tujini;
6. izvajanje pritiska na institucije, ki so odgovorne za to področje;
7. osveščanje strokovne in širše javnosti o posebnih potrebah slepih in slabovidnih;
8. spremljanje zakonodaje in sodelovanje pri njeni pripravi;
9. izvajanje drugih nalog, vse z namenom, da bi svojim otrokom lažje pomagali na poti v samostojno življenje.

Cilj večine staršev je bil, da se otrok šola v redni šoli in da bi ga v domačem okolju pripravili za čim bolj neodvisno življenje. Toda tako starši kot šola nismo bili usposobljeni za reševanje vseh težav, s katerimi smo se pri tem srečevali. Zavedali smo se, da je izobraževanje staršev ključnega pomena, zato smo na srečanja vabili strokovnjake za posamezna področja.

Starši smo, ko se nam rodi otrok, ki ima težave z vidom, potisnjeni v položaj, ki ga ne obvladamo vedno najbolje. Že na prvih srečanjih smo se odločili, da povabimo strokovnjake, ki bi nam svetovali, kako naj ravnamo v dani situaciji. S strokovnimi dognanji so nam prikazali, kako naj družina, ki se ji rodi otrok z okvaro vida, živi in deluje naprej. Med njimi bi rada izpostavila prof. dr. Gabi Čačinovič, profesorico na Visoki šoli za socialno delo, ki je predavala na temo »Slep otrok v družini in odnos staršev do ostalih otrok v družini«. Dr. Branka Jurišič, specialna pedagoginja na Mentalno higienem oddelku ZD Ljubljana, je s predavanjem »Vztrajnost in popustljivost staršev« opozorila na razvjenost otrok, k čemur največ prispevajo starši in šola, ki otroke naučijo

premalo samostojnosti in jih pod krinko tolerance preveč ščitijo. Dobri starši otroka spodbujajo, naredijo zanj tisto, kar je koristno, ga pohvalijo in posvečajo pozornost tistemu, kar je potrebno, ob tem pa nikoli ne pozabijo, da bo ta otrok nekoč odrasel in bo moral živeti samostojno življenje. Dr. Maja Rus Makovec, specialistka psihiatrinja in družinska terapevtka, nas je opozorila, naj starši najprej poskrbimo zase, ker bomo le tako lahko pomagali svojemu otroku, in da mora družina skozi obdobja zanikanja, žalovanja, otopelosti in jeze. Temu se ni mogoče izogniti. Otroku ne moremo odvzeti bolečine, breme bo moral nositi sam, zato je najpomembneje, da ga naučimo živeti z njegovimi težavami. Psihoterapevt Marino Kačič nam je predstavil travmatski dogodek z neozdravljivo posledico in nas pripeljal do spoznanja, da življenje teče naprej, zadene v oviro in se ne ustavi, ampak najde svoj tok in gre naprej. Aco Prosnik, direktor Sve-tovalnega centra za otroke, mladostnike in starše, tudi sam oče invalidnega otroka, je v predavanju »Nesrečni otroci — nesrečni starši« poudaril, da je vzgoja glavni dejavnik v razvoju otroka. Starši so torej tisti, od katerih je odvisno otrokovo življenje. Dr. Vali Tretnjak, specialistka klinične psihologije in nevropsihologinja s Pediatrične klinike, je poudarila, da so starši najmočnejši dejavnik pri razvoju otroka, zato je prav, da znamo izraziti svoje misli in da prizadetost res postavlja ovire, pomembno pa je, kako jih bomo znali rešiti.

Pri šolanju otrok smo lahko dejavni le, če dobro poznamo svojo vlogo. Za boljše poznavanje zakonodaje s področja usmerjanja otrok s posebnimi potrebami in naše vloge v postopku usmerjanja smo za pomoč prosili Zavod za šolstvo, ki nam je prisluhnil. Tako smo imeli na dveh srečanjih priložnost spoznati zakonodajo, prijazni višji svetovalki pa sta odgovarjali na naša vprašanja. Spoznali smo, da moramo biti aktivni tako v postopku usmerjanja kot pri izdelavi individualiziranega programa.

Naši otroci imajo različne zdravstvene težave, tudi ostanki vida so zelo različni. Popolnoma slep je le redkokateri otrok. Vprašanja, kako naj otrok uporablja ostanek vida in kako priti do ustreznih pripomočkov, smo naslovili na dr. Natašo Vidovič Valentinčič, ki je predstavila ambulanto za slabovidne, ki je pod vodstvom dr. Boljka nastala leta 1995 na Očesni kliniki v Ljubljani. V ambulanti poleg usposabljanja za uporabo optičnih in neoptičnih naprav pacienta naučijo ravnati tudi s pojavi okolja, kot sta osvetlitev in kontrast ozadja za največji izkoristek vida. Staršem je svetovala, naj otrok čim bolj izkorišča vid in redno uporablja tehnične pripomočke, naj bo samoiniciativen in naj išče vedno nove možnosti.

Namen ustanovitve skupine je bil, da se starši srečujemo in izmenjujemo izkušnje, ki smo jih pridobili. Na začetku srečanj je bila večina staršev precej pasivna, kasneje so se aktivno vključili v razprave. Zaznali smo, da so nekateri starši zagovarjali popušča-nje otroku. Medtem ko so branili svoje stališče, so si drugi prizadevali, da bi otroku zagotovili pripomočke in prilagoditve. V posebno skupino bi uvrstila starše, ki so bili pripravljeni ostalim staršem spregovoriti o svojih izkušnjah in reševanju nastalih težav. Rada bi omenila tudi učiteljice v redni šoli, ki so poučevale slepo učenko in so nam predstavile dan z njo (delo v razredu smo posneli na videokaseto), profesorico srednje-šolke, ki se je prvič srečala s poučevanjem slepega dekleta, ter slepo gimnazijko, ki je

končala šolanje v zavodu in se nato vpisala v gimnazijo. Prepričana je, da lahko vsakomur uspe, če je le pripravljen vložiti dovolj truda.

Kako poteka priprava individualiziranega programa za otroka s posebnimi potrebami v praksi, sta nam predstavili koordinatorica za otroke s posebnimi potrebami v ljubljanskih vrtcih Metka Šter za vrtce in mobilna specialna pedagoginja, sicer članica skupine staršev Nataša Hreščak, za osnovno šolo. Delo z otrokom z okvaro vida nam je približala dipl. defektologinja in tiflopedagoginja Mirjana Hafnar, ki je na dvodnevem seminarju, namenjenem staršem otrok z okvaro vida, izvedla praktične delavnice. Delo multiplikatorja nam je predstavil učitelj iz Zavoda za slepo in slabovidno mladino Roman Brvar, ki je razstavil vrsto pripomočkov za slepe in slabovidne, ki jih je izdelal v času službovanja v zavodu. Kljub večkratnim pobudam za ustanovitev izposojevalnice učnih in tehničnih pripomočkov si jih šole še vedno ne morejo izposoditi.

Predstavnica skupine staršev je v Evropskem letu invalidov s prispevkom »Družina kot subjekt v skrbi za otroke s posebnimi potrebami — slepe in slabovidne« sodelovala na javni tribuni »Enake možnosti za vse — tudi za slepe in slabovidne osebe«, kjer je opozorila na nujnost sprejetja zakona o celoviti zgodnji obravnavi vseh otrok s posebnimi potrebami. Osnovna šola Divača je skupaj s članico delovne skupine Natašo Hreščak organizirala dva strokovna posveta, na katerih so sodelovale članice delovnih skupin s svojimi prispevki. Učiteljica slepe učenke, ki je obiskovala redno osnovno šolo, Nataša Adam je bila staršem s svojimi nasveti in izkušnjami v neprecenljivo pomoč.

5.10.1.3 Izobraževanje otrok z okvaro vida drugod po svetu

Leta 2002 smo predvideli ekskurziji v ustanovi za slepe v Gradec, kjer smo spoznali zgodnjo obravnavo otrok z okvaro vida, in Zagreb, kjer smo si ogledali organiziranost in delovanje tiflomobilne službe. Udeležili so se ju nekateri starši, ki so na srečanju poročali ostalim. Ugotovitev, da je na Hrvaškem za integrirane bistveno bolje poskrbljeno kot pri nas, nas je presenetila, saj naj bi vojna v sosednji državi otežila razvoj.

Članica skupine staršev se je udeležila konference »Vision 2005« v Londonu, kjer so sodelovali strokovnjaki iz več kot 50 držav sveta. Predstavila nam je tudi dognanja ameriške strokovnjakinje za izobraževanje slepih in slabovidnih, na osnovi katerih lahko slepi in slabovidni živijo neodvisno in samostojno življenje:

1. visoka pričakovanja drugih o njihovem življenju;
2. strukturirano učenje socialnih spretnosti;
3. strokovno vodenje pri učenju kompenzatornih spretnosti;

4. **realistične povratne informacije drugih o tem, kaj slepi in slabovidni zmorejo in česa ne, ko se primerjajo z videčimi;**
5. **omogočanje čim bolj raznolikih možnosti, na osnovi katerih lahko slepi in slabovidni postanejo karseda samostojni.**

Slepi učenci in dijaki, ki delajo po metodi za slepe, se pri naravoslovnih predmetih srečujejo z omejitvami pri delu z računalnikom. Uporabljati morajo brajev stroj, ki je nepraktičen in moteč za ostale v razredu. Predstavnica staršev se je povezala s študentom, ki je poiskal način, ki ga za omenjena področja uporabljajo slepi v nekaterih evropskih državah (npr. Nemčija, Švedska), tudi v integraciji. Prav tako je bil predstavljen delovni skupini, ki sta jo imenovala zavod in zveza. Kasneje sta ga začela uporabljati ustanova za izobraževanje slepih in slabovidnih pri nas ter RIC pri pripravi gradiva za nacionalna preverjanja znanja.

Da bi bili seznanjeni s ponudbo tehničnih pripomočkov na trgu, je ZDSSS na pobudo staršev organizirala obisk sejma pripomočkov za slepe in slabovidne v Frankfurtu. Udeležili so se ga tudi starši z otroki.

Skupina staršev je budno spremljala in sodelovala s predlogi pri sprejemanju zakonodaje s področja izobraževanja, socialnega varstva, delovnega prava idr. Sodelovala je pri davčni zakonodaji in dosegla, da je bila priznana pravica do 50-odstotne olajšave za vzdrževane družinske člane tudi za otroke, ki imajo odločbo ZPIZ o priznani pravici do dodatka za pomoč in postrežbo.

Zavodu za zdravstveno zavarovanje je predlagala, da spremeni predpis, po katerem se pravici do brajevega pisalnega stroja in brajeve vrstice enkrat v življenju izključujeta. Slepi otroci so brajev stroj potrebovali že v času opismenjevanja, zato pravice do brajeve vrstice niso imeli. Veliko otrok in mladih je prišlo do nje s prosjačenjem in na karitativen način, kar se ni spremenilo vse do danes.

V večletnem delovanju smo na pomanjkljivosti pri izobraževanju slepih in slabovidnih opozarjali resorno ministrstvo in varuha človekovih pravic. Organizirali smo okrogle mize, na katere smo vabili odločevalce, vendar se razmere le počasi izboljšujejo. Za uspešno integracijo bi v prvi vrsti potrebovali ustanovo, ki bi otrokom, staršem in učiteljem nudila strokovno podporo, ne pa rigidnega sistema, ki se je ukvarjal sam s sabo in se z vso močjo oklepal stanja, ki je trajalo desetletja. Komunikacija med zavodom, starši in šolo je ključ za dobro sodelovanje. Od vodstva Zavoda za slepo in slabovidno mladino smo pričakovali, da bo spoznalo potrebo po posodobitvi zavoda, ki bo otroke z okvaro vida usposabljal za šolanje in življenje tudi izven institucij, kot je to urejeno v razvitih evropskih državah, z ustrezno strokovno podporo, ki jo bodo nudili usposobljeni strokovnjaki. Zaposleni si najbrž niso želeli sprememb.

Kaj pa slepi in slabovidni ter njihova prihodnost?

Več let po sprejetju Zakona o integraciji otrok s posebnimi potrebami so obstajala nerešena vprašanja: kakovostna tiflomobilna pomoč slepim in slabovidnim integriranim otrokom, učiteljem in staršem, prilagojeni učbeniki in delovni zvezki, didaktični, učni in tehnični pripomočki, priprava gradiva za šolska tekmovanja v prilagojeni obliki (otroci z okvaro vida se tekmovanj ne udeležujejo, ker ni poskrbljeno za ustrezne prilagoditve), nerešeno vprašanje eksternega preverjanja znanja in mature v elektronski obliki in profesionalizacije komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami.

Nekateri starši otrok z okvaro vida so se po pomoč obrnili na strokovne ustanove v tujini, ker v Zavodu za slepo in slabovidno mladino ni bilo ustrezne strokovne podpore. Nekateri so sodelovanje z zavodom povsem prekinili, ker tako učitelj integriranega otroka kot otrok od pomoči zavoda nista imela koristi, le kup dodatnih ovir, s katerimi so se spopadali učitelji, starši in otroci, ki so zaradi slepote in po navadi tudi bolezní še kako obremenjeni.

Razvoj je bil predvsem na področju računalništva in informatike zelo hiter; slepim je prinesel veliko novih možnosti, ki jim omogočajo lažje komuniciranje z videčimi. Starši iščemo rešitve, kako našim otrokom najbolje pomagati na poti v čim bolj samostojno življenje. Izobraževanje staršev in izmenjava izkušenj sta olajšala prehoditi novo, še neuhojeno pot izobraževanja otrok z okvaro vida, predvsem slepih.

Želimo, da bi se izobraževanje posodobilo, da bi imeli vsi otroci z okvaro vida, ne le tisti, ki jim lahko pomagajo starši in šola, možnost, da se šolajo za poklic, ki ga bodo nekoč z veseljem opravljali in bodo usposobljeni stopili na trg dela. Če pogledamo nazaj, v kakšnih pogojih je v začetku potekalo šolanje otrok v integraciji, oziroma kasneje v inkluziji, se sprašujem, v kakšnem pomanjkanju znanj, vedenj in izkušenj smo takrat živeli starši. Moramo pa si priznati, da je prizadevanje tako nas staršev kot tudi otrok samih prineslo rezultate. Veliko mladih slepih in slabovidnih si je na ta način pridobilo izobrazbo – tudi najvišjo. Posegali so po doktorskih nazivih. S tem ne mislim, da pred integracijo tega ni bilo, nasprotno – naši otroci morajo vedno znova dokazovati svoje sposobnosti. Je pa integracija vsekakor prinesla veliko več vključevanja staršev v njihovo šolsko delo, zato so bila srečanja na skupini staršev z izmenjavo izkušenj zelo pomembna in dragocena.

Mladi izobraženci z okvaro vida se danes soočajo s problematiko zaposlovanja invalidov, kar jim otežuje samostojnost in neodvisnost. Zato je treba tudi na tem področju še veliko postoriti.

5.10.2 Skupina staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč od konca leta 2011 do leta 2019

Starši, ki imamo otroke s kakršnokoli okvaro vida, smo med seboj na prostovoljni osnovi povezani tudi pod okriljem Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije (ZDSSS), in sicer v Skupino staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč (v nadaljevanju: skupina staršev). ZDSSS skupini staršev letno namenja finančna sredstva v višini približno 3000 €, ki jih porabimo za izvedbo srečanj in delavnic. Za medsebojno komunikacijo skupina danes uporablja različna družabna omrežja (npr. Facebook, GoogleGroups), kjer lahko vsem naenkrat hitro in enostavno posredujemo informacije s področja zdravljenja, izobraževanja, tehničnih pripomočkov in zakonodaje, skratka informacije, ki jih želimo deliti z drugimi starši.

Skupina staršev se v večjem številu srečuje enkrat letno v prednovoletnem času, ko se družine s slepimi/slabovidnimi otroki zberemo na Okroglem. V preteklih letih je bilo organiziranih kar nekaj priložnostnih srečanj (tudi s strokovnjaki s področja genetike in oftalmologije), delavnic o uporabi modernih tehničnih pripomočkov, neformalnih druženj, obisk sejma SightCity v Frankfurtu ...

Prednostni področji delovanja skupine staršev v obdobju od konca 2011 do leta 2019 sta bili ves čas dve – in sta še vedno aktualni:

- 1. Boj za pravice naših otrok in uveljavljanje tistih pravic, ki jim sicer že pripadajo, a so zaradi neizvajanja zakonodaje s področja izobraževanja, socialnega varstva, zdravja, tehničnih pripomočkov idr. naši otroci v deprivilegiranim položaju. Tako ves čas aktivno spremljamo aktualno zakonodajo in podajamo pripombe (tudi prek ZDSSS). Zainteresirano javnost in odgovorne posredno in neposredno opozarjamo na diskriminacijo naših otrok, sploh v procesu vzgoje in izobraževanja. Največ sestankov in napisanih dopisov pristojnim in odgovornim (ministrom, drugim javnim ustanovam ...) gre na račun diskriminacije naših otrok v procesu vzgoje in izobraževanja: zagotavljanje prilagojenih učnih gradiv in tehničnih pripomočkov v tem procesu je večna pereča tema.**
- 2. Povezovanje staršev med seboj, mreženje, informiranje, druženje v smislu podporne skupine, izmenjave življenjskih izkušenj, sproščeno druženje (tudi z izobraževalnim namenom). Ker se zavedamo zahtevnosti situacije in kompleksnosti odnosov, v katere smo vpeti tako starši z otrokom z okvaro vida kot otrok sam, je vodilo naših srečanj »prijetno s koristnim«. Samo opolnomočeni starši so lahko kos izzivom življenja in opora svojemu otroku na njegovi zahtevni življenjski poti. Zavedamo se tudi dejstva, da le povezani lahko dosegamo premike in spremembe. Več nas je, manj možnosti je, da bodo pristojni preslišali naše zahteve v korist naših otrok.**

V omenjenem obdobju je skupino prva štiri leta vodil Robert Jurkas, naslednja tri leta pa Jera Rak. Zadnje leto skupina staršev sicer nima uradnega predstavnika, a aktivnosti kljub temu potekajo naprej.

Starši, povezani v skupino staršev, si želimo, da bi država bolj odgovorno in sistemsko iskala rešitve pri zagotavljanju pravic našim otrokom, da bi bili kot družba (bolj) zreli za sprejemanje različnosti ter da bi bila skupina staršev podporno okolje med vsemi starši, ki imajo otroka z okvaro vida.

Ob tej priložnosti se starši zahvaljujemo sodelavcem Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne, ki s svojim delom našim otrokom omogočajo hitro in individualno prilagojena učna gradiva, da so lahko otroci ob začetku šolskega leta čim bolj enakovredno vključeni v izobraževalni proces, Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije pa čestitamo za jubilej in si želimo, da bi bila v boju za pravice svojih najmlajših članov bolj odločna.

5.10.3 Dr. Jože Možgan

Rodil se je 25. 5.1941 v Venišah pri Krškem, umrl pa 4. 8. 2015 v Škofji Loki. Že v ranem otroštvu je moral z družino oditi v pregnanstvo v Nemčijo, kjer so jih pridružili tretjemu rajhu. Po vrnitvi na domače ozemlje je živel pri svoji družini do desetega leta in obiskoval Osnovno šolo v Leskovcu pri Krškem. Zaradi naprednega znanja in odličnega uspeha so v tedanjem šolskem sistemu vpisali uspešne učence na Klasično gimnazijo v Ljubljani. V razredu so bili otroci iz vse Slovenije, učili pa so jih najboljši učitelji, ki so nekaj veljali v pedagoškem svetu. Takrat je gimnazija trajala osem let. Jože se je poleg slovenščine in nemščine učil še latinščine in grščine, pozneje kot neobvezni predmet tudi francoščine. Med obiskovanjem osmega letnika so klasično gimnazijo razpustili in vse učence pridružili Gimnaziji Poljane. Bil je prizadeven otrok. Delal je že v 7. razredu gimnazije. Preden se je odpravil v šolo, je zjutraj razvažal mleko, saj je imela družina, pri kateri je bil v rejništvu, majhno kmetijo in nekaj živali. Z delom se je preživljal zadnji dve leti gimnazije in prve štiri letnike na medicinski fakulteti, pozneje pa je dobil štipendijo. V četrtem letniku se je poročil in do diplome dobil že dva otroka. Ko je študij končal, je bil na poti tretji otrok, on sam pa je šel služiti vojaški rok v takratno JLA (Jugoslovansko ljudsko armado), kjer je opravljal delo zdravnika pripravnika. Družina je ta čas preživela pri sorodnikih v Kanadi.



dr. Jože Možgan (Foto: osebni arhiv).

Prvo službovanje je opravljal v Mirni na Dolenjskem, kjer se je družina povečala še za enega družinskega člana, pozneje so se preselili v Železnike. Tukaj je deloval dobrih 25 let, vse dokler mu ni začel pešati vid. Vedel je, da mora početi nekaj drugega, in tako ga je pot ponesla v politične vode. Prva pot ni bila lahka, saj ni bil izvoljen za župana, zato je pozneje kandidiral za poslanca. Bolezen ga je napadala z vseh strani in leta 1998 mu je popolnoma odvzela vid. Pozneje je sledilo še več udarcev, odpovedale so mu ledvice, tako da je postal popolnoma odvisen od dialize. Z ženo sta se po odhodu otrok od doma in zaradi potreb njegovega zdravja preselila v Škofjo Loko.

Kot zdravnik specialist iz splošne medicine je pisal referate ter predaval na zdravniških simpozijih v Sloveniji in Jugoslaviji. Izhajal je iz praktičnih potreb zdravnika na terenu. Zaradi svoje požrtvovalnosti in načina dela mu je medicinska fakulteta zaupala usposabljanje študentov in pripravnikov za praktično delo. Delo z družinami je bilo njegovo poslanstvo. V času njegovega delovanja so uvedli zdravstveno varstvo za vse prebivalce, tudi za kmečke družine z minimalnimi finančnimi sredstvi. Uvajal je preventivno zdravstveno vzgojo za predšolske in šolske otroke. Delal je z družinami, kjer je bil prisoten alkoholizem. S svojo zavzetostjo in delom na območju podeželja je dosegel upad alkoholizma, zmanjšalo se je tudi število samomorov in odvisnikov. Bil je predsednik Izvršilnega odbora območne zdravniške skupnosti za Gorenjsko, predsednik Območne skupnosti za Gorenjsko, član Izvršilnega odbora zdravstvene skupnosti Slovenije, član Medicinskega sveta za splošno medicino, ustanovni član Zdravniške zbornice Slovenije in član Zdravstvenega regionalnega sveta na Gorenjskem. Kar 20 let je vodil komisijo za krvodajalstvo pri Območnem odboru Rdečega križa Škofja Loka. Na medicinskem področju je zaradi svojega dela in polnočutenja ljudi postal častni član Slovenskega zdravniškega društva in pozneje tudi Združenja družinske medicine. Bil je tudi član veteranov vojne za Slovenijo in prejemnik Zlatorogovega priznanja od Slovenske vojske.

Ob pešanju vida si je utrl pot v politiko, kjer je bil izvoljen za poslanca s podporo volivcev Selške in Poljanske doline ter Žirov. Bil je kandidat Slovenske ljudske stranke in prvi poslanec državnega zbora iz Selške doline. V politiki je bil dejaven v obdobju od 1996 do 2000. V državnem zboru je prevzel vodenje Parlamentarne komisije za vprašanja invalidov. Bil je tudi član delegacije za Parlamentarno skupščino Sveta Evrope v Strassbourgu, član Parlamentarnega odbora za mednarodne odnose, član Odbora za delo, družino in socialo ter član Komisije za zamejske Slovence po svetu. Z nastopi poslancev, ki so delovali tako v opoziciji kot v koaliciji, se marsikdaj ni strinjal. Zato je dr. Možgan veljak pri uveljavljanju politične kulture v večstrankarskem sistemu odločanja.

Leta 2001 je dobil plaketo Občine Železniki, za katero ga je predlagal občinski odbor Slovenske ljudske stranke Železniki. Leta 2007 mu je Občina Železniki podelila Listino častnega občana za dolgoletno ustvarjalno in humano delo na področju zdravstva ter za uveljavljanje strpne politične kulture v večstrankarskem sistemu.

Kljub popolni oslepitvi se ni predal, še naprej je s svojim duhom, pozitivnostjo in vztrajnostjo deloval na področju invalidov. Postal je tudi podpredsednik Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije ter podpredsednik Medobčinskega društva Kranj.

Viri:

Jože Možgan, dr. medicine. Občina Železniki podeljuje: Listino častnega občana za leto 2007. Dostopno na:

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:HxlzL07z-lcJ:h-ttps://www.zelezniki.si/files/other/posts188/152/9077113535Joze%2520Mozgan%2520dr.%2520medicine.doc+&cd=2&hl=sl&ct=clnk&gl=si>

Železne niti, zbornik Selške doline, Železniki 2007.

5.10.4 Milan Bobinski

Rojen sem 20. 1. 1939 v Zagrebu. Oče je bil trgovski pomočnik, mati delavka. Pred začetkom druge svetovne vojne sem se s starši iz Zagreba preselil na mamino domačijo na Bizeljsko. Leta 1943 je bila naša družina izseljena v Rude pri Samoboru na Hrvaškem. Po vojni sva se z mamo 24. decembra 1945 preselila k maminim sorodnikom v Maribor, kjer se je mama kot delavka zaposlila v tovarni moške konfekcije. Na domačiji na Bizeljskem zaradi očetove smrti med vojno namreč nisva mogla bivati.

Osnovno šolo in nižjo gimnazijo sem obiskoval v Mariboru. Šolanje sem zaradi ekonomskih razmer nadaljeval na vojaški akademiji kopenskih sil in se leta 1962 ponesrečil med rušenjem zaklonišča iz druge svetovne vojne. Zaradi nesreče sem oslepel, delno oglušel ter izgubil del leve roke in prst na desni roki. Po nesreči sem bil demobiliziran v čin poročnika in pridobil status vojaškega invalida. Po nesreči sem se vrnil v Maribor, kjer sem diplomiral iz zgodovine in zemljepisa na mariborski pedagoški akademiji. Pozneje sem na zagrebški defektološki fakulteti pridobil naziv profesorja defektologije, smer slepota, slabovidnost in mentalna retardacija. Zaposlitve v Mariboru kljub različnim prizadevanjem nisem dobil, v Škofjo Loko, kjer so mi nudili zaposlitev, pa zaradi materine starosti in bolezni nisem hotel.

Kmalu po prihodu v Maribor sem se včlanil v današnji MDSS Maribor in bil leta 1965 izvoljen za predsednika mariborske organizacije. To dolžnost sem opravljal do leta 1979



Milan Bobinski (Foto: osebni arhiv).

in v obdobju od 1985 do 2009. V letih od 1972 do 1976 sem bil tudi predsednik Zveze slepih Jugoslavije. V organizaciji slepih in slabovidnih sem deloval na področju vzgoje in izobraževanja, poklicne rehabilitacije ter zaposlovanja slepih. Kot prvi v Sloveniji sem leta 1970 organiziral prvo obliko predšolske obravnave slepih in slabovidnih otrok ter njihovih družin, ki so jo v poznejših letih povzele tudi druge invalidske organizacije v Sloveniji in nekaterih republikah Jugoslavije. Dejaven sem bil tudi na področju športno-rekreativne in kulturne dejavnosti pri prenašanju nekaterih programov in športnih disciplin iz evropskih držav na območje republik nekdanje Jugoslavije. Leta 1972 sem sodeloval pri sprejemanju jugoslovanske definicije o slepoti in slabovidnosti v Opatiji, pozneje pa tudi pri pripravi gradiva za sprejem enotne definicije slepih in slabovidnih v Sloveniji leta 1996.

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja sem bil pobudnik in član strokovne skupine, ki je pripravila vsebino socialno-humanitarnih programov za odrasle slepe in slabovidne ter njihove družine v Republiki Sloveniji. Programi, namenjeni otrokom in odraslim, se izvajajo še danes. Kot izkušen strokovnjak sem sodeloval pri vključevanju otrok in mladostnikov v vrtce, osnovne šole ter poklicne in srednje šole na območju severovzhodne Slovenije. Posebej sem se posvetil vključevanju slepih in slabovidnih otrok z dodatnimi motnjami v vzgojno-varstvene ustanove, varstveno-delovne centre in druge sorodne ustanove. Iz tujine sem kot defektolog ves čas na naše območje prenašal nova spoznanja in dosežke na področju vzgoje in izobraževanja slepih in slabovidnih. Med letoma 1972 in 1976 sem bil član izvršilnega odbora svetovne zveze za dobrobit slepih ter član komisije za poklicno rehabilitacijo in zaposlovanje. Posredoval sem tudi pri nabavi različnih tehničnih pripomočkov in didaktičnega materiala.

Sodeloval sem tudi pri nastajanju prve bivalne skupnosti v Mariboru, organizirane po vzoru Nizozemske, Švedske in Nemčije, ter pri pripravi ustreznih programov. Pozneje so podobne programe začeli izvajati tudi po drugih medobčinskih društvih (na primer Koper, Kranj). Pri obnovi doma slepih v Mariboru, ki ima svoje prostore v stavbi, stari 180 let, sem bil dejaven kot organizator. Do danes je v njej bivalo več kot 120 slepih in slabovidnih iz cele Slovenije ter 15 družin, katerih člani so se šolali oziroma zaposlili v Mariboru. Sodeloval sem tudi pri zaposlovanju in usposabljanju na delovnem mestu ter pri prekvalifikaciji in dokvalifikaciji okoli 130 slepih in slabovidnih s koroške in podravske regije.

V zadnjih dvajsetih letih sem pomagal pri pripravi številnih priročnikov in učbenikov o predšolskih otrocih in tistih z dodatnimi motnjami. V Mariboru je bilo tako izdanih 11 priročnikov, namenjenih družinam, odraslim posameznikom in strokovnim delavcem v javnih zavodih (šole, ambulante, ustanove za rehabilitacijo). Z različnimi prispevki sem sodeloval na različnih strokovnih seminarjih in izobraževalnih dnevih doma in v tujini, ki so jih pripravile različne organizacije (Evropska zveza slepih, Evropsko združenje učiteljev za slepe, Zveze slepih Jugoslavije, Zveza slepih Slovenije, Socialna zbornica Slovenije in druge).

Za svoje dolgoletno delo sem s strani različnih nevladnih organizacij in državnih ustanov prejel več nagrad in priznanj tako doma kot v tujini. Leta 1973 mi je Zveza za šport in rekreacijo invalidov Jugoslavije (Savez za sport in rekreacijo invalida Jugoslavije) podelila plaketo za 20-letno delo na področju športa invalidov. Leta 1977 mi je SFRJ podelil red zaslug za narod s srebrno zvezdo. Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije mi je leta 1979 ob 30-letnici delovanja podelila priznanje za uspešno delo v korist slepih. Leta 1998 mi je Ministrstvo RS za delo, družino in socialne zadeve podelilo nagrado za izjemne dosežke na področju socialnega varstva. Zveza slepih Črne gore pa mi je leta 2007 podelila tako imenovano jubilarno povelje humanosti.

Viri:

Pogovor z Milanom Bobinskim

Osebni arhiv Milana Bobinskega.

5.10.5 Življenje in delo Mirjane Hafnar

Rojena 18. marca 1954 na Jesenicah

Po osnovni šoli, ki sem jo obiskovala v Stražišču pri Kranju, sem z izobraževanjem najprej nadaljevala na zdravstveni tehnični šoli v Ljubljani, nato pa študirala na Pedagoški akademiji – smer specialno pedagoško usposabljanje za duševno prizadete. Študij sem kot nagrajena diplomantka zaključila 27. 11. 1974. 7. 4. 1978 sem opravila strokovni izpit. 7. 9. 1979 sem na Pedagoški akademiji v Ljubljani pridobila dopolnilno specialno pedagoško izobrazbo za usposabljanje slepih in slabovidnih otrok. 26. 4. 1990 sem ob delu diplomirala na Univerzi v Beogradu – smer za izobraževanje kadrov za delo na področju pedagoške in medicinske rehabilitacije oseb z motnjami vida. Tako sem pridobila VII. stopnjo izobrazbe ter naziv diplomirani defektolog – tiflopedagog.



Mirjana Hafner (Foto: osebni arhiv).

Ministrstvo za šolstvo in šport mi je 19. 1. 1994 na podlagi Pravilnika o napredovanju v osnovnem in srednjem šolstvu podelilo naziv svetnica. 1. 6. 2001 sem zaključila program Šole za ravnatelje.

Od 26. 8. 1974 sem bila zaposlena v CSS Škofja Loka, v enoti srednja šola, na različnih delovnih mestih. Opravljala sem delo vzgojitelja, učitelja slovenskega jezika, zgodovine in geografije, mobilnega učitelja, učitelja orientacije – mobilnosti in koordinatorja rehabilitacije odraslih oslepelih oseb ter delo ravnateljice srednje šole. Po sklepu Vlade

RS o združitvi institucij za izobraževanje slepih in slabovidnih sem od 1. 9. 2004 zaposlena na Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani.

Pri svojem strokovnem delu na številnih področjih vzgojno-izobraževalnega procesa sem pridobila veliko izkušenj ter uvida v problematiko in zahtevnost dela z osebami s posebnimi potrebami z različnih vidikov. Ob tem sem se nenehno strokovno izobraževala, o čemer pričajo najrazličnejša dokazila. Med drugim sem zaključila program supervizije, sensitivity trening I., II. in III. stopnje, tečaj nemškega jezika IV. stopnje, računalniške tečaje itn.

Pomembnejši dosežki na moji poklicni poti so:

- projekt Rehabilitacija kasneje oslepelih oseb ter organiziranje in izvajanje programov rehabilitacije; Škofja Loka, avgust 1994**
- sodelovanje v skupini za strokovno-zakonsko urejanje pravice do rehabilitacije kasneje oslepelih oseb pri uradu za invalide**
- prispevki in referati na strokovnih posvetih, kot so Kongres defektologov Alpe-Jadran, Ješetovi dnevi in Izobraževalni dnevi defektologov**
- vodenje in izvajanje strokovnih seminarjev za sodelavce, člane društev slepih ter njihove družine; Firis – Izobraževanje delovnih inštruktorjev**
- oblikovanje vsebinskih in pedagoških osnov predmeta komunikacija in mobilnost v prilagojenem programu za slepe in slabovidne Ekonomski tehnik itn.**
- priznanje Antona Skale za izjemne dosežke ter uspešno in inovativno delo na področju tiflopedagoške teorije in prakse**
- sodelovanje v delovni skupini za pripravo pravil za prilagojeno izvajanje poklicne mature za dijake s posebnimi potrebami (2002, 2006)**
- strokovno sodelovanje pri pripravi prilagojenih izobraževalnih programov: Administrator VID, Ekonomski tehnik PTI VID (2002–03)**
- izvajanje programa stalnega strokovnega izpopolnjevanja strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju: ZRSS (2003–09)**
- navodila za izvajanje integracije slepih in slabovidnih dijakov**
- izobraževanje slepih otrok s posebnimi potrebami v devetletni osnovni šoli**

- sodelovanje v Nacionalni komisiji za prenovu vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami – predsednica področne skupine SLEPI IN SLABOVIDNI
- v letih 2002–06 – priprava navodil za prilagojeno izvajanje programov z DSP za slepe in slabovidne – prilagojenih programov za slepe in slabovidne otroke NIS, EIS OŠ in predšolske vzgoje
- strokovni sodelavec Državnega izpitnega centra (za posebne potrebe)
- strokovni sodelavec IRS – v storitvah zaposlitvene rehabilitacije za slepe osebe
- član delovne skupine za pripravo posebnega programa vzgoje in izobraževanja – rehabilitacijski program za slepe in slabovidne otroke (2002)
- izvedenec za pedagoško področje – imenovanje Strokovnega sveta RS za splošno izobraževalno področje z dne 5. 7. 2007
- član delovne skupine v projektu Center za pomoč slepim in slabovidnim SI0032 od maja 2008 do junija 2010 na Zavodu za slepo in slabovidno mladino
- član delovne skupine za pripravo programa celovite rehabilitacije za slepe in slabovidne na podlagi Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju – ZDSSS, UKC (2009)
- član področne strokovne skupine za osebe s posebnimi potrebami NSS za pripravo Bele knjige (sklep NSS 12. 5. 2009)
- visokošolska sodelavka – asistentka za področje specialne pedagogike (PEF Koper – odločba o izvolitvi v naziv 2. 10. 2009).

Leta 2010 sem se upokojila, strokovno delo pa sem nadaljevala kot predavateljica na Pedagoški fakulteti v Ljubljani, in sicer na študijskem programu Specialna in rehabilitacijska pedagogika, smer tiflopedagogika in specifične učne težave. Diplomanti programa so prvi magistri tiflopedagogike, izšolani v Sloveniji, ki so vsaj delno zmanjšali pomanjkanje strokovnega kadra za rehabilitacijo.

Objavila sem številne strokovne članke:

- v reviji Defektologica Slovenica, referati na državni konferenci
- Osebe s posebnimi potrebami v procesu inkluzije ter vloge defektologov in specializiranih institucij
- Novi izzivi na področju vzgoje in izobraževanja slepih in slabovidnih otrok (2002)

- v zborniku predavanj Zbornice zdravstvene nege Slovenije – Za prijaznejšo komunikacijo s slepimi in slabovidnimi (2000)
- v reviji Rehabilitacija – Programi specialnih znanj in spretnosti za slepe in slabovidne (2002)
- v reviji Obzornik zdravstvene nege – Medicinska sestra v komunikaciji s slepim bolnikom/varovancem itd. (1999)
- v monografiji Zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje slepih in slabovidnih otrok v Sloveniji (DEMS Lj 2006) – Grum, Kobal.

Danes v šolah za slepe in slabovidne poznamo:

- prilagojeno izvajanje programa OŠ z DSP – redne osnovne šole
- prilagojeni program osnovne šole – zavod.

Usmeritev v program in standard znanja je določena z odločbo o usmerjanju. Večina slepih in slabovidnih je v rednih vrtcih in osnovnih šolah, torej v programih s prilagojenim izvajanjem in DSP (okrog 200).

Pomen kratic:

NIS – NIŽJI IZOBRAZBENI STANDARD (bivše posebne šole, npr. LEVEC z DSP), v zavodu prilagojeni program za otroke z nižjimi sposobnostmi

EIS – ENAK IZOBRAZBENI STANDARD (REDNA OSNOVNA ŠOLA ALI VRTEC Z DSP), PRILAGOJENI PROGRAMI SE IZVAJAJO V ZAVODU

OPP – osebe s posebnimi potrebami

DSP – DODATNA STROKOVNA POMOČ

5.11 Skupine za samopomoč

Za začetek delovanja skupin za samopomoč štejemo leto 1999. V tem letu se je v okviru Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj v poznem pomladanskem obdobju zaključeval sklop delavnic pod vodstvom članice društva Majde Muri in strokovnim izvajalcem psihologom Matejem Žnuderlom. Takratni udeleženci so izrazili željo in potrebo po nadaljevanju druženja kot tudi po pridobivanju novih znanj za potrebe prilagajanja na življenje s hujšo okvaro vida ali popolno slepoto. V društvu smo iskali možnosti za nadaljevanje dela in rešitev našli v ustanovitvi nove skupine s polnim imenom »Skupina za samopomoč pozneje oslepelih odraslih oseb«.

Zaradi uvedbe popolnoma novega programa je bila potrebna umestitev med programe, ki jih sofinancira Fundacija invalidskih in humanitarnih organizacij. Podlago za določitev minimalnih kriterijev za delovanje smo našli v delovanju skupin za samopomoč starejših, ki so delovale pod okriljem centrov za socialno delo. Kriteriji so bili določeni z vidika strokovnega dela kot tudi z vidika časa trajanja posameznih srečanj.

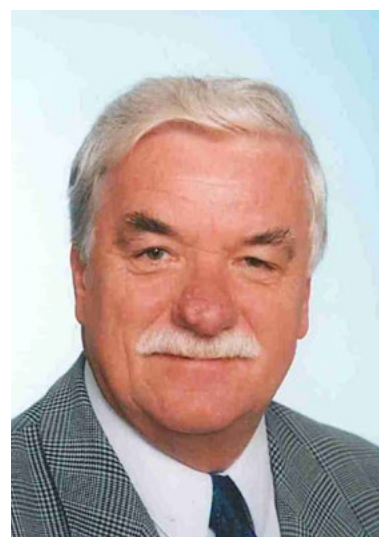
Že takoj v prvem letu so bili na ravni zveze postavljeni cilji, ki so predvidevali, da se k postopku ustanavljanja skupin v posameznih društvih pristopi čim hitreje, in sicer ob nudenju pomoči pri izboru kandidatov za sodelovanje v skupinah, to pa stori ob predhodni evidenci in izbiri ustreznih vodij skupin. Žal nam je v prvem letu uspelo ustanoviti le dve skupini za samopomoč, in sicer v ptujskem in koprskem društvu. Za ustanovitev in redno aktivno delo skupin v ostalih društvih je bilo potrebno nekaj več časa, dogovarjanj in motivacije. Kljub temu nam je v treh letih uspelo, da so v vseh društvih začele s svojim delom skupine za samopomoč. Največji razmah izvajanja tega programa je bilo zaznati med letoma 2006 in 2012, ko je bilo aktivnih sedemnajst skupin s skoraj dvesto udeleženci. V nekaterih skupinah so se odločili, da bodo sodelovali le člani društev, v druge pa so vključili tudi svojce članov, kar je prineslo še dodano vrednost v delo skupin.

Zaradi potrebe po izmenjavi izkušenj in nadgradnji dela vodij skupin je bilo na ravni zveze dogovorjeno, da se bosta enkrat letno opravila posvet in izobraževalni dan za vse vodje skupin iz posameznih društev. Do dne tega zapisa je bilo izvedenih osemnajst takšnih dogodkov, ki so, vsaj po povratnih informacijah udeležencev, veliko prispevali k poenotenju dela skupin in motivaciji za nadaljevanje večletnega delovanja. Ob tem se spremlja ne le delo v skupinah, temveč tudi spoštovanje minimalnih kriterijev, zapisanih v pravilniku za delovanje skupin. V letu 2019 na lokalni ravni aktivno deluje dvanajst skupin za samopomoč, ki s svojim delom vnašajo kakovost k prilagajanju posameznikov ob življenju s hujšo okvaro vida ali slepoto. Vanje je vključenih okoli 130 aktivnih članov, še vedno pa v nekaterih sredinah ob samih slepih in slabovidnih vključujejo tudi njihove svojce.

Tako kot je prilagajanje na življenje s slepoto ali slabovidnostjo proces, ki ni nikoli končan, je tudi delovanje skupin za samopomoč nekaj podobnega. Pri udeležencih se odpirajo vedno nove teme in zastavljajo vprašanja, na katera poskušamo s skupnimi močmi na podlagi izkušenj in znanj poiskati rešitve, ki ustrezajo posamezniku. Iskanije lastnih, a hkrati najbolj ustreznih poti v procesu prilagajanja na vsakdanje življenje in učenje novih znanj potrebuje motivacijo od zunaj, ki jo lahko posameznik dobi tudi pri aktivnem sodelovanju v skupini za samopomoč. Pomemben dejavnik skupin je tudi spodbujanje udeležencev za preprečevanje socialne izključenosti, saj je znano, da se med ljudmi, ki živijo z okvaro vida, dokaj hitro, navadno iz različnih razlogov, zelo skrčijo obstoječi socialni krogi.

5.11.1 Stane Florjančič

Rodil sem se 27. 9. 1945 v Vižmarjah. Osnovno šolo sem obiskoval v Šentvidu in na Viču, nato pa se vpisal na učiteljsko in ga tudi končal. Na Pedagoški akademiji sem diplomiral iz tiflopedagogike. Usposabljal sem se tudi na beograjski fakulteti za defektologijo. Na zagrebški fakulteti za defektologijo in ljubljanski pedagoški fakulteti sem sodeloval pri usposabljanju študentov iz orientacije in mobilnosti. Še danes jih usposabljam v okviru študija inkluzivne pedagogike v Kopru. Na Univerzitetnem rehabilitacijskem inštitutu Republike Slovenije – Soča sem kar dvanajst let sodeloval pri rehabilitaciji slepih in slabovidnih.



Stane Florjančič (Foto: osebni arhiv).

Najprej sem bil dve leti zaposlen v današnjem Centru za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje CIRIUS Kamnik, nato sem se zaposlil v tedanjem Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, kjer sem ostal do upokojitve. Delal sem na različnih področjih, sprva kot vzgojitelj, pozneje sem po potrebi poučeval različne predmete, bil razrednik, mentor šolske skupnosti učencev, vodil tiflo sekcijo, veliko sem delal v mobilni službi, pet mandatov sem bil tudi ravnatelj. V spomin mnogih pa sem se najbolj zapisal kot učitelj orientacije in mobilnosti slepih in slabovidnih. Za slednje sem se eno leto izpopolnjeval na Danskem in kot strokovnjak na tem področju v naš prostor uvedel dolgo belo palico.

Po zaposlitvi v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani se je začelo tudi moje zelo plodno sodelovanje z Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije ter s posameznimi društvi, ki traja še danes. Sodelovanje je bilo na različnih področjih, vedno sem ga tudi spodbujal, saj sem bil ves čas prepričan, da gre za delo v korist slepih, ne glede na to, ali se ti zbirajo v okviru posameznih društev ali pa šole za slepe. Veliko sem sodeloval na seminarjih za starše slepih in slabovidnih otrok, vodil sem tudi plesne

tečaje. Še danes slepe učim orientacije in mobilnosti, bodisi na seminarjih za pozneje oslepele bodisi individualno po dogovoru. Dokaz za moje dolgoletno sodelovanje s slepimi in slabovidnimi je tudi častno članstvo v MDSS Ljubljana.

5.12 Slabovidni v okviru Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije v okviru svojih dejavnosti že od samih začetkov skrb posveča tako slepim kot slabovidnim. S tem namenom smo oblikovali aktivnosti in programe, posebej prilagojene našim potrebam. Po nekaterih ocenah je v Evropi 30 milijonov slepih in slabovidnih, od tega je velika večina slabovidnih. Tako kot marsikje v Evropi tudi v Sloveniji uradnih podatkov o točnem številu slepih in slabovidnih nimamo, trenutno število članov MDSS in ZDSSS pa je nekaj manj kot 3.700, od tega je slaba polovica slabovidnih. Uradno so se slabovidne osebe priključile slepim leta 1974, neuradno pa so se v delovanje društva vključevale že prej.

Slepi in slabovidni smo med seboj povezani in delujemo skupaj, saj imamo zaradi okvare vida oboji isti cilj: ohraniti ali doseči čim večjo stopnjo neodvisnosti in samostojnosti ter živeti polno in se aktivno vključiti v vsa področja življenja. Med slepoto in slabovidnostjo je sicer očitna razlika, vendar medsebojno sodelujemo, saj vemo, da je bilo veliko tistih, ki so danes slepi, nekoč slabovidnih, mnogi slabovidni pa se bodo v prihodnosti zaradi postopnega poslabšanja vida morda morali soočati s slepoto.

Zakaj posebej izpostavljati področje slabovidnih? Zaradi različnih potreb slepih in slabovidnih, ki izhajajo iz tega, koliko, če sploh, ima posameznik ostanka vida, in nerazumevanja raznolikosti potreb med nami. Žal imajo številni slabovidni občutek zapostavljenosti. Temu pritrjuje tudi posebna delovna skupina slabovidnih v Evropski zvezi slepih (EBU), ki ugotavlja, da je zadovoljevanje potreb slabovidnih tako na ravni EBU kot nacionalnih organizacij v primerjavi s slepimi nekoliko podhranjeno. Slabovidni pa si kljub temu želimo ustrezne obravnave v skladu s svojimi potrebami, seveda ne na račun slepih. S tem namenom je EBU pričela države članice spodbujati k aktivnemu pristopu k reševanju problematike slabovidnih ter prizadevanjem za pridobitev pravic in drugih možnosti, ki jih potrebujejo za premagovanje ovir v svojem življenju.

Slabovidnost je lahko posledica različnih bolezni, kot so diabetes, glavkom, katarakta, retionopatija pigmentosa, degeneracija makule, uveitis, albinizem, tumor ali poškodbe očesa. Lahko se pojavi tudi kot stranski učinek jemanja zdravil. Slabovidnost lahko prizadene otroke in odrasle vseh starosti, zelo pogosta pa je pri starejših od 65 let kot posledica starostne degeneracije makule.

Slabovidni lahko zelo različno vidimo in imamo zelo različne stopnje ostanka vida, ki ga tudi različno uporabljamo. Vsekakor pa želimo preostali vid uporabljati čim dlje, četudi se zavedamo, da se bo lahko še poslabšal. Delovna skupina za slabovidne pri EBU je z obsežno večletno raziskavo ugotovila, da je definicija slabovidnosti po evropskih državah različna. V Sloveniji slabovidnost pomeni med 5 % in 30 % ostanka vida. Od 5 % do 10 % vida pomeni hudo slabovidnost, od 10 % do 30 % vida pa zmerno

slabovidnost, upošteva je vidno ostrino. Pomembno je tudi vidno polje, ki glede na to, koliko je zoženo in kakšno je, lahko pomeni slepoto ali slabovidnost. Vidna ostrina in vidno polje sta medicinska kriterija za oceno slepote in slabovidnosti, vse pomembnejši pa so tudi drugi funkcionalni kriteriji, ki jih je treba nujno preveriti pri ocenjevanju prizadetosti vida. Ti funkcionalni kriteriji, ki jih je sprejela tudi EBU, so: nizka občutljivost za kontrast, občutljivost in prilagodljivost na svetlobo, občutljivost na bleščanje, ločevanje barv, nočni vid, fiksacija in povečava, ki je potrebna za branje časopisa. Preveriti je treba tudi morebitne izpade vidnega polja in motnjave pri vidu. Pri sicer dobri vidni ostrini je možna dvojna slika ali odsotnost zlitja slike. Možna je tudi popačena slika. Vodilno oko je lahko slabše od nevodilnega, vse naštetu pa onemogoča dober vid. Pogosta je kronična utrujenost zaradi slabega vida, ki ji največkrat ne posvečamo posebne pozornosti. Vse omenjene kriterije so pri EBU poimenovali 9+ kriteriji.

Raziskava je pokazala, da je nekaj manj kot polovica držav članic EBU definicijo slabovidnosti povzela po WHO (Svetovna zdravstvena organizacija), marsikje pa upoštevajo le hudo slabovidnost, zmerne pa ne. So tudi države, ki slabovidnosti sploh ne upoštevajo – kar tretjina držav nima uradne definicije slabovidnosti. Enako je tudi z rehabilitacijskimi storitvami za slabovidne, ki so v razvitih državah na visoki strokovni in storitveni ravni, brezplačne in dostopne vsem, v manj razvitih državah so omejene, v nekaterih evropskih državah pa skoraj niso na voljo.

EBU je zato leta 2015 izdelala in sprejela minimalne standarde za rehabilitacijo slabovidnih v Evropi, ki so naslednji:

- zakonjena pravica do rehabilitacije slabovidnih, ki temelji na 26. členu Konvencije OZN o pravicah invalidov;
- nujno je upoštevanje osebnih potreb in okoliščin slabovidnega posameznika;
- ocena vida mora biti opravljena z 9+ kriteriji;
- dobro sestavljen program rehabilitacije je pogoj za dobro izvedbo in uspeh;
- rehabilitacijo naj izvaja tim dobro usposobljenih strokovnjakov;
- storitve morajo biti na voljo pravočasno in stalno;
- storitve morajo biti krajevno lahko dostopne in brezplačne ali po ugodni dostopni ceni;
- javnost je treba ozaveščati o potrebah in težavah slabovidnih;
- nujni so programi preprečevanja in zgodnjega odkrivanja okvar vida.

EBU si prizadeva za čimprejšnjo vzpostavitev teh minimalnih standardov v vseh evropskih državah. S tem namenom je bila organizirana tudi prva tovrstna tematska evropska konferenca s področja slabovidnosti, ki sta jo skupaj organizirali EBU in ZDSSS, STORITVE ZA SLABOVIDNE, PRAVICA VSEH – VZPOSTAVLJANJE EVROPSKIH STANDARDOV, ki je potekala junija 2018 v Laškem. Udeležili so se je predstavniki iz kar 23 evropskih držav, ki so bodisi sami slabovidni ali pa so strokovnjaki za to področje. Več kot deset govornikov se je predstavilo z različnimi strokovnimi predstavitvami, vse pa so bile povezane z vzpostavitvijo desetih minimalnih evropskih standardov pri rehabilitacijskih storitvah za slabovidne.

Organizirali smo interaktivne delavnice, ki so bile zelo dobro sprejete, ter razpravo na temo slabovidnosti skupaj z drugimi invalidnostmi ali boleznimi. Veseli smo, da je na Očesni kliniki v Ljubljani zaživel novoustanovljeni Nacionalni center celovite rehabilitacije slepih in slabovidnih, ki si prizadeva vzpostaviti storitve na visoki strokovni ravni za slepe in slabovidne ter je bil tudi predstavljen na konferenci. Ta konferenca pomeni pomemben korak naprej pri promociji in vzpostavitvi minimalnih evropskih standardov za rehabilitacijo slabovidnih. Vendar nas v prihodnosti čaka še veliko dela, tako v tistih državah članicah EBU, kjer storitve za slabovidne niso na voljo in kjer slabovidni sploh niso vključeni v tamkajšnja društva in zveze slepih, kot tudi v Sloveniji, kjer moramo še veliko postoriti, da bodo vsi deležni ustrezne obravnave.

V prihodnosti si s pomočjo izdelane Vizije programa dela na področju slabovidnih obetamo veliko sprememb, predvsem pa izboljšav za slabovidne pri nas. Pomemben napredek so zagotovo projektne skupine, ki iščejo nove rešitve na področju premagovanja gibalnih in komunikacijskih ovir slabovidnih (na primer računalniški tečaji za slabovidne). Trudimo se tudi pri izdelavi pobud in oblikovanju predlogov za uveljavljanje dodatnih pravic, olajšav in prilagoditev za slabovidne (kot na primer pridobitev tehničnih pripomočkov, ustrezne prilagoditve v javnem prometu in drugih javnih storitvah, pridobitev ustrezne programske opreme za povečavo itd.).

Ob sočasnem spremljanju razvoja in dosežkov medicine si prek Komisije za spremljanje tehničnih pripomočkov in mobilnosti prizadevamo intenzivno sodelovati in tako hitro odkrivati ter se seznanjati z razvojnimi možnostmi na področju tehničnih pripomočkov, ki lahko občutno pripomorejo k izboljšanju vida pri slabovidnih. Pri izvajanju socialnih programov zveze se osredotočamo na specifične potrebe članov ter upoštevamo njihove pobude in predloge. Motiviramo jih za spremljanje programov MDSS in ZDSSSS v smislu vključevanja slabovidnih oseb v programe in njihovega zaposlovanja.

Ne pozabljamo pa tudi na formalno izobrazbo. Slabovidnim članom pomagamo pri odkrivanju možnosti in aktivnosti za pridobitev izobrazbe, jih motiviramo za nenehno neformalno izobraževanje ter seznanjamo z novimi metodami in oblikami izobraževanja. Ob tem budno spremljamo in primerjamo sistemske pravice, ki so jih deležni slabovidni v drugih državah in v Sloveniji. Pomembno je namreč slediti najvišjim standardom tudi za slabovidne, ki pa ne morejo biti uveljavljeni brez prilagojene nacionalne zakonodaje.

Sodelujemo pri različnih aktivnostih EBU. Naj omenimo sodelovanje v projektu PRO4VIP (skrb za ljudi z okvaro vida), v katerem kot strokovna sodelavka deluje naša članica Barbara Krejči Piry, dolgoletna članica delovne skupine za slabovidne pri EBU, v letih 2011–2015 tudi koordinatorka te skupine. Pred tem je bila članica delovne skupine za ženska vprašanja pri EBU.

Pred nami je torej veliko izzivov – na eni strani nenehno sledenje razvoju, na drugi strani pa potrebam uporabnikov, vse s ciljem zagotavljanja ustrezne obravnave slabovidnih v vsakdanjem življenju.

5.12.1 Barbara Krejči Piry

Rojena sem bila 27. 5. 1955 v Ljubljani kot slabovidna. Po končani redni Osnovni šoli dr. Jožeta Potrča, danes Osnovna šola Vodmat, in po opravljeni maturi na klasični Šubičevi gimnaziji leta 1973 sem 1978 diplomirala na ljubljanski Pravni fakulteti. Takoj po diplomi sem se kot univerzitetna diplomirana pravnica zaposlila na Ministrstvu za pravosodje, kjer sem delala deset let kot samostojna svetovalka in leta 1980 opravila tudi pravosodni izpit. Leta 1988 sem bila izvoljena za sodnico za prekrške v Ljubljani in to delo opravljala do leta 1996, ko sem bila izvoljena za sodnico na Republiškem senatu za prekrške. Leta 2000 sem se zaradi poslabšanja vida invalidsko upokojila. Sem poročena in mati dveh odraslih hčera.



Barbara Krejči Piry (Foto: osebni arhiv).

Šolanje in delo sta zame zagotovo predstavljala kar zahteven zalogaj, ob upoštevanju dejstva, da zaradi slabega vida v šoli niti iz prve klopi nisem videla s table prebrati napisanega. Vztrajnost, radovednost, disciplina in dober spomin so mi ob sprotnem delu omogočali uspešno šolanje in poklicno delo.

Po upokojitvi sem se aktivno vključila v delo MDSS Ljubljana. Med letoma 2000 in 2008 sem bila predsednica tega društva. V času drugega mandata sem bila od 2005 do 2009 tudi članica Upravnega odbora ZDSSS in predsednica Statutarne komisije ZDSSS. Poleg tega sem v obdobju od 2005 do 2009 predsedovala Komisiji za ženske v ZDSSS. Prav v tem času sem v takratnem Modrem salonu ljubljanskega Grand hotela Union organizirala štiri odmevne konference o različnih vprašanjih socialne vključenosti slepih in slabovidnih žensk v Sloveniji.

Med letoma 2009 in 2011 sem bila koordinatorka Delovne skupine za ženske pri Evropski zvezi slepih in slabovidnih (EBU). V letu 2010 sem uspešno soorganizirala

mednarodno konferenco slepih in slabovidnih žensk Evrope na Cipru, kjer je bila sprejeta »Ciprska deklaracija o pravicah slepih in slabovidnih žensk v Evropi«.

Leta 2011 in 2012 sem bila predstavnica EBU v koordinacijski skupini Sveta Evrope v Strasbourgu (CAHPAH-WGD) za pripravo Akcijskega načrta za invalidne osebe 2006-2015, katerega cilj je bil zaščita in uveljavitev pravic žensk in deklet z različnimi oblikami invalidnosti. Aktivno sem sodelovala na štirih delovnih srečanjih.

V obdobju od 2011 do 2015 sem bila članica Projektne skupine EBU za slabovidne in koordinatorica EBU Mreže slabovidnih. Pomemben rezultat dela Projektne skupine EBU za slabovidne so Minimalni standardi za rehabilitacijo slabovidnih v Evropi, ki sem jih poleg ostalega štiriletnega dela Projektne skupine predstavila v oktobru 2015 na zasedanju Generalne skupščine EBU v Londonu. Kot poročevalka sem v decembru 2015 predstavljala EBU na mednarodni konferenci Svetovne zdravstvene organizacije (WHO ICC) v Rimu o določitvi standardov za rehabilitacijo slepih in slabovidnih na svetovni in evropski ravni.

V letu 2016 sem sodelovala kot članica Projektne skupine EBU za slabovidne v evropskem projektu PRO4VIP. Leta 2017 in 2018 sem sodelovala v pripravljalnem odboru za pripravo mednarodne konference EBU o rehabilitaciji slabovidnih, ki je potekala od 14. do 16. junija 2018 v Laškem. Na konferenci sem imela enega od uvodnih referatov.

Kot predstavnica ZDSSS sem sodelovala na Ženskem forumu, ki je bil organiziran ob Generalni skupščini EBU leta 2007 v turški Antalyi, ter na Ženskem forumu ob generalni skupščini WBU (Svetovna zveza slepih) leta 2008 v Ženevi. Aktivno sem sodelovala tudi na zadnjih treh Generalnih skupščinah EBU, leta 2011 v Fredericii na Danskem, 2015 v Londonu in 2019 v Rimu, slednjič kot članica slovenske delegacije.

5.13 Slepí in slabovidni intelektualci

Razgledanost je najboljša rehabilitacija slepih in slabovidnih. Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije že od nekdaj uporablja Shakespearovo geslo *Edina tema, ki obstaja, je nevednost*.

Kritično in ustvarjalno razmišljanje ni dostopno samo ljudem z veliko formalne izobrazbe, temveč vsem, ki so odprtega in širokega duha. Prav taki slepi in slabovidni posamezniki se zbirajo v okviru skupine slepih in slabovidnih intelektualcev (SSI), ki si sami oblikujejo program dela. Povezujejo se zaradi svojih posebnih potreb, interesov in sposobnosti. Skupina deluje praviloma na državni ravni po projektnem pristopu. Člani skupine SSI so tisti člani ZDSSS, ki imajo dokončano višjo ali visoko stopnjo šolske izobrazbe, ter tudi ostali člani, ki v skupini želijo delovati v skladu z njenimi cilji in načeli.

Cilji skupine SSI

Razvoj organizirane pomoči slepim in slabovidnim za aktivno življenje in vključevanje v družbo z naslednjimi usmeritvami in področji delovanja:

1. Spremljanje in ugotavljanje položaja in potreb dijakov srednjih šol in študentov.
2. Spremljanje in ugotavljanje potreb zaposlenih.
3. Spremljanje in ugotavljanje potreb pozneje oslepelih in slabovidnih.
4. Primerjava položaja, organiziranosti in delovanja slepih in slabovidnih doma in v svetu.
5. Odpiranje novih področij delovanja.
6. Obveščanje javnosti o ugotovitvah, predlogih in pobudah.

Svoje ugotovitve, predloge, rešitve in pobude skupina SSI posreduje upravnemu odboru ZDSSS ter drugim organizacijam in organom, ki lahko rešijo posamezne probleme ali zadovoljijo posebne potrebe.

Poleg tega se člani skupine SSI v samoorganizaciji udeležujejo različnih predavanj, ekskurzij in drugih izobraževanj, ki jim pomagajo pri osebni rasti. Predvsem pa so člani skupine SSI aktivni državljani, ki jim ni vseeno, kam plove naša organizacija.

Ker je šolanje včasih pretežak projekt celo za zdrave ljudi, se v skupini SSI zavedajo, da marsikdo od slepih in slabovidnih dijakov ter študentov lahko omaga še pred koncem šolanja. Včasih takemu pomaga že spodbuda ali nasvet, drugič vzor, kdaj pa samo pomoč pri reševanju čisto konkretne težave. S svojim vzorom SSI poskušajo pri mlajših oblikovati lik dejavnega invalida, ki ne čaka doma na usmiljenje, ampak se dejavno posveča zasebnemu, poklicnemu in javnemu življenju. Slepim in slabovidnim so v spodbudo, v javnosti pa s tem pomagajo spreminjati predstavo o invalidih. V ta namen organizirajo celodnevna srečanja in posvete o problematiki slepih in slabovidnih dijakov in študentov.

Veliko pozornosti posvečajo tudi zadovoljevanju svojih kulturnih potreb, saj je to zelo pomembno za njihovo enakopravno in enakovredno vključevanje v kulturno dogajanje ter druge oblike družbenega življenja. Z organiziranjem predavanj in okroglih miz so pripomogli k temu, da so muzeji in galerije začeli drugače organizirati razstave, in sicer tako, da so nekateri razstavniki predmeti dostopni tudi osebam z okvaro vida.

Odmevni sta bili organizacija in izvedba javne okrogle mize z naslovom *Nacionalni program za kulturo 2008–2011 in invalidi* v Mestnem muzeju Ljubljana.

Slepi in slabovidni se neformalno izobražujejo ter kulturno in duhovno bogatijo z organiziranjem in izvajanjem vsebinsko zanimivih študijskih dni, ogledom številnih muzejskih razstav (na primer Faraonska renesansa, Primož Trubar 1506–1586, Lavičkova farmacevtsko-medicinska zbirka v Leku, Leni Riefenstahl, Franc Kavčič – slikarska razstava, Brižinski spomeniki, Prostor v prostoru – Scenografija na Slovenskem do leta 1991, Varnost informacijskih sistemov, Modra posoda z Gosposvetske, Železodobne zgodbe s stičišča svetov, Arheomuzika) ter enkrat letno tudi s celodnevnim študijskim dnevom. V okviru celodnevni študijskih dni so že obiskali Idrijo, Novo mesto, Kočevje, Celje, Brežice, Ptuj, Maribor, Mursko Soboto, Izolo in Koper, Stično in Muljavo, Zagreb in Krško, Belo krajino, Rogaško Slatino, Sečoveljske soline, Slovensko Istro, Notranjsko in Babno Polje, Kras in Štanjel. Študijski dnevi so bili zapolnjeni s predavanji, na ogledih mest pa so udeleženci spoznavali zgodovinski, kulturni in socialni okvir obiskanega mesta. Na tradicionalnih delovnih dvodnevni srečanjih članov SSI v domovih oddiha na Okroglem in v Izoli so med drugim nastopali tudi vrhunski slovenski umetniki (Ciril Zlobec, Janez Menart, Tone Pavček, Alojz Ihan, Milan Dekleva, Milan Jesih, Boris A. Novak, Milena Zupančič) ter drugi pomembni gostje, kot so bili dr. Andrej Inkret, dr. Mihael Glavan, Miran Stanovnik, strokovnjaki iz Kozjanskega parka, muzejski strokovni delavci. V goste so prišli tudi predsednik prvega demokratičnega parlamenta dr. France Bučar, nekdanji predsednik države Milan Kučan in nekdanji predsednik republike dr. Danilo Türk s soprogo.

5.13.1 Ivan Kastelic

Rodil sem se 8. julija 1952 v Čupriji, nekdanji Socialistični republiki Srbiji, v družini Slovencev, dentista na začasnem delu v takratni Jugoslovanski ljudski armadi (JLA). Osnovno šolo sem do 5. razreda obiskoval v Puli, nato pa v Izoli. Med nove sošolce sem prišel kot izkoreninjenec, oseba, ki ni domača nikjer. Svojemu bodočemu razredu sem se priključil, ko so imeli za seboj predelano skoraj vso stavčno analizo pri pouku slovenščine. Prišel sem kot tavažoji komet: oficirske družine je vojska selila, kot ji je ustrezalo, zato niso nikoli vedeli, kje bodo živeli naslednje leto. Moj oče se je v Puli »slekel«, ni pa pomislil, da njegov sin ne more takoj obvladati slovenske slovnice, vsekakor pa ne brez vsaj minimalne strokovne pomoči. Tako sem zaslovel kot slab učenec. Ščasoma mi je le uspelo nabrati manjkajoče znanje do zaključka osemletke. Po njej sem hodil leto dni na Pomorsko šolo Piran, smer strojni tehnik, a neuspešno. Zaradi neobvladavanja matematike in drugih naravoslovnih predmetov.



Ivan Kastelic (Foto: arhiv ZDSSS).

Kot repetent sem se nato vpisal v prvi letnik Prve slovenske gimnazije v Piranu in uspešno maturiral s prav dobro oceno. Študijska pot me je nato vodila na Fakulteto za sociologijo, politične vede in novinarstvo (FSPN), kjer sem si pridobil izobrazbo univerzitetni diplomirani novinar, poklica pa imam dva: novinar in urednik. Opravljal sem ju 18 let v službi tednika za Posavje in okolico, imenovanega Naš glas, nato pa še delo kustosa pedagoga v Posavskem muzeju Brežice več kot 15 let.

V okolje sem se vključeval že v osnovni šoli, ko sta v izolski osnovni šoli dva sošolca iz razreda jadrala v klubu na majhnih optimistih. Želel sem se naučiti veščine jadriranja, četudi za ceno dokaj trdega dela pri večnem brušenju, glajenju, ročnem poliranju trupa in kobilice ... Nisem pa si upal na morje. Bal sem se za naočnike, ki se jim je, tudi brez posebnega vzroka, lahko mimogrede pripetilo karkoli. Zavedal sem se, da če med jadranjem izgubim te naočnike, ne bom videl dovolj, da bi se lahko orientiral za vrnitev v vode ob klubski obali.

V prvem letniku na fakulteti sem med rekreativno športno uro plavanja v bazenu dobil krepko brco v glavo. Dala mi jo je sošolka, z idealno prikrito grdostjo svoje osebnosti. Iz tivolskega bazena domov sem, ob pogledu proti večernemu nebu, opazil temno sled, ki se je vlekla od obrobja mojega vidnega polja proti nasprotni strani mrežnice. Moja takratna oftalmologinja mi je predpisala dva tedna strogega mirovanja za ustaviitev krvavitve. Odtlej sem steklovino očesa imel nenehno »zapackano« s črnimi, v njej lebdečimi drobci.

Očala z minus devet dioptrije sem dobil že v vrtcu. Dotlej doma niso ugotovili, zakaj po cesti hodim »tako čudno, kot slep konj po mlaki«. Zaradi varnosti očal so me doma nenehno držali na kratko, znotraj stanovanja in s pogledom skozi okno na razigrane trope vrstnikov iz sosednjih ulic.

Kako je okvara vida vplivala na izbiro službe? Ob koncu osnovne šole so na plano udarila dejstva. V knjižici s popisom možnih poklicev za bodoče srednješolce ni bilo niti enega samega poklica, ki bi ustrezal otroku z mojimi omejitvami vida. Na portoroško pomorsko šolo sem se vpisal zato, ker je šla tja četrтина sošolcev iz mojega razreda osemletke. Samo sledil sem jim, potem pa sem se ves prvi letnik spraševal, kaj neki počnem med kovinarji, žagami, strožnicami in ostalimi stroji in orodji.

Pri kandidiranju ali dogovarjanju za kakšno delo ali delovno mesto nisem nikoli posvečal pozornosti svojemu vidu. Po potrebi sem povedal, da imam precejšnjo dioptrijo, da pa z njo lahko povsem normalno delam, šofiram, tudi za silo streljam v tarčo.

S prihodom računalnikov se je moj položaj korenito spremenil in zašel v tragične vode. Pred njihovo uporabo smo večinoma pisali in brali s papirja, pisali s kulicami ali pisalnimi stroji. S pojavom računalnika in zlasti njegovega zaslona pa se je zame začela pot v nič. Na zaslon sem moral gledati z razdalje 7 do 15 centimetrov. Zasloni so bili sprva še agresivni, utripali so in sevali, da jih ni mogla učinkovito ustaviti niti bolj estetska kot dejanska zaščita nanje nameščenih plošč. V dobrem letu garanja za svoj časopis in materialno preživetje svoje družine se mi je povsem razvila katarakta – siva mrena. Odtlej sem začel narekovati svojim sodelavkam, asistentkam iz programa javnih del.



Ivan Kastelic s člani SSI (Foto: arhiv ZDSSS).

Že v službi za naš časopis sem moral prenehati s šofiranjem, ker preprosto nisem več videl dovolj dobro. Na koncu svoje »vozniške kariere« sem si upal še nekaj mesecev voziti počasi, samo še podnevi in po znanih cestah. Tudi če je policist dvignil liziko zaradi kontrole prometa, sem njegovo dvignjeno roko razbral prepozno. Zaradi takšnih nekaj pripetljajev sem sklenil prenehati s šofiranjem. Pri tem mi je pomagala sprememba službe. Po prenehanju našega časopisa sem se »preselil« v Posavski muzej Brežice. S seboj sem odnesel sklep, da več ne sedem za volan.

V okviru zveze pa sem bil do sredine leta 2018 predsednik skupine Slepih in slabovidnih intelektualcev (SSI). Funkcijo sem opustil, ker nama je bilo z ženo prenaporno se voziti iz Krškega tako daleč, pogosto še v slabem vremenu ali pa je bil promet zelo gost. Vsekakor menim, da sem med svojim mandatom naredil nekaj kakovostnih stvari, s katerimi so lahko člani skupine SSI obogatili svoje miselne in predstavne svetove. Moralo se je nabrati celo nekaj, vsaj zanimivih, če že ne koristnih informacij. To je pač tista podrast, ki pomaga človeku polniti in zaposliti njegovo dušo, miselni svet in domišljijo.

V okviru MDSS Novo mesto sem tudi predlagal in organiziral javno delavnico Kaj vemo o slepih in slabovidnih ter njihovi dejavnosti. Znamo, zmoremo. Na pločniku pred brežiško občinsko zgradbo smo postavili razstavo s prikazom dela slabovidnih slikark, psov vodnikov, ročnih del naših članic ter imeli razgovor o slepoti, življenju ljudi, ki ne vidijo skoraj nič ali čisto nič ... Naša akcija je bila odmevna.

5.14 Šport, šah in rekreacija

Športno-rekreativna dejavnost se je med slepimi v Sloveniji začela organizirano uvajati kmalu po drugi svetovni vojni, ko so začela nastajati društva slepih, poznejša MDSS. Tako je nastala Zveza slepih, ki je v svojem programu namenila pravo mesto tudi športu in rekreaciji. Program športno-rekreativne dejavnosti je bil v začetku vključen v program splošne skrbi za slepe, da bi slepe čim hitreje vključevali v družbo in organizirano uporabo prostega časa. Pozneje pa sta se šport in rekreacija v programih Zveze slepih Slovenije pojavljala vse pogosteje kot samostojna dejavnost, dokler nista v njej postala popolnoma samostojna veja skrbi in dela za slepe.

V Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani (današnji Center IRIS) in tudi v manjši meri v Domu slepih v Škofji Loki, ki se je leta 1964 združil z invalidskimi delavnicami za slepe v Center za rehabilitacijo in varstvo slepih Slovenije, so se v sredini petdesetih let dvajsetega stoletja začeli ukvarjati s posameznimi športnimi disciplinami, predvsem pa z rekreativno dejavnostjo. Zavod za slepo mladino je v program dela uvedel več ur vadbe v parterni telovadbi in atletiki, ki so ju slepi gojenci z veseljem sprejeli.

V šestdesetih letih dvajsetega stoletja sta se še posebej po društvih in organizacijah slepih razvila gornišтво ter hoja v gore in hribe.

Sčasoma so se začele razvijati tudi druge športne panoge: atletika – tek na 400, 100 in 60 metrov, skok v višino, skok v daljino z mesta ter z zaletom, metanje krogle, žoge medicinke, kopja, vadili pa so tudi ravnotežje na gredi. Takratni rodovi slepih tekmovalcev so dosegali lepe športne uspehe v smučanju, teku na smučeh, plavanju in atletiki.

Šport je zelo pomemben dejavnik celostnega razvoja vsakega posameznika, tudi slepih in slabovidnih. Tako lažje premagujejo gibalne ovire, krepita se njihov občutek za sproščeno gibanje v prostoru in občutek za orientacijo, povečuje se zbranost, poleg tega pa udeleženci nabirajo in izmenjujejo tekmovalne izkušnje. Športni in šahovski rezultati na eni strani prispevajo h krepitvi samozavesti tekmovalca, na drugi pa k oblikovanju celovitejše podobe širše javnosti o osebah s posebnimi potrebami.

Slepi in slabovidni v današnjem času aktivno sodelujejo v raznovrstnih športnih panogah: showdownu (namiznem tenisu za slepe), goalballu (igri z zvonečo žogo), steznem in vrtnem kegljanju, govorečem pikadu, teku in maratonu, plavanju, paratriatlonu, paraplezanju, kolesarjenju s tandemi ter planinarjenju.

V zadnjih dveh desetletjih so slovenski slepi in slabovidni športniki dosegli visoke mednarodne uvrstitve v steznem kegljanju, goalballu, showdownu, paraplezanju in paratriatlonu.

Tudi v šahu slovenski slepi in slabovidni dosegajo pomembne mednarodne uspehe ter se uspešno kosajo celo z videčimi šahisti.

5.14.1 Plavanje

Ko je Zveza slepih Jugoslavije leta 1952 ustanovila okrevališče za slepe, so se slepi začeli ukvarjati s športom in rekreacijo tudi v domovih, kamor so prišli kot gostje na oddih. Ob morju so se slepi začeli učiti plavanja, tisti, ki so že znali plavati, pa so tekmovali. Pozneje se je ta športna disciplina razvila predvsem v mestnih središčih, kjer so jim bili na voljo plavalni bazeni. Slepí plavalci so se udeleževali tekmovanj v plavanju z drugimi skupinami invalidov, ki jih je organizirala Zveza za šport in rekreacijo invalidov Slovenije.

5.14.2 Smučanje

V petdesetih letih dvajsetega stoletja so se med slepimi pojavili prvi smučarji, med njimi je bil tudi nekdanji profesor Pavle Janežič.

Leta 1954 je Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana organiziral smučarski tečaj na Okroglem. Čez dve leti pa je Zveza slepih Slovenije organizirala prvi smučarski tečaj za odrasle na Polževem pri Višnji Gori. Smučarske tečaje so nato prirejali na Komni, v Sorici, Uskovnici, Pohorju, Dolenjskih Toplicah, Rakitni in Kureščku.

Zveza slepih Slovenije je leta 1966 na Pokljuki priredila prvo smučarsko tekmovanje slepih v teku na smučeh. Udeležili so se ga tudi slepi smučarji iz Hrvaške, Srbije ter Bosne in Hercegovine. Tekmovanje je lepo uspelo in je bilo priznано kot prvo državno prvenstvo slepih v smučanju. Drugo takšno tekmovanje je bilo tudi na Pokljuki, tretje republiško tekmovanje v teku na smučeh in smuku pa na Uskovnici. Republiški odbor



Tečaj smučanja slepih mladostnikov na Okroglem
(Foto: arhiv ZDSSS).

Zveze slepih Hrvaške je leta 1969 priredil zvezno smučarsko tekmovanje v smuku in teku na smučeh v Delnicah. Tekmovanja so se udeležili tudi slovenski slepi smučarji, ki so osvojili več zlatih, srebrnih in bronastih odličij.

Med letoma 1967 in 1968 sta se slovenska prvouvrščena slepa smučarja tekača z domačega prvenstva udeležila zimskih športnih iger na Norveškem, na katerih so sodelovali slepi smučarji iz nordijskih in drugih evropskih držav. Tekmovalo se je na 10 in 25 kilometrov, slovenska tekmovalca sta se uvrstila med prvo dvajseterico petinšestdesetih udeležencev.

Štefan Hudolin, Nace Kanc, Matevž Kebe, Mirko Kumer, Pavle Ribič, Janko Rupnik, Dare Kisovec in Franc Vodenik so se udeleževali mednarodnih tekem v tekih ter alpskem smučanju na Norveškem, Švedskem, Švici in Avstriji. Njihovi trenerji in spremljevalci, ki imajo posebne zasluge za razvoj smučanja, so bili bratje – Jože, Cene in Brane Moder.

5.14.3 Atletika

Prvo republiško tekmovanje slepih v atletiki je bilo leta 1966 v Kranju. Čez eno leto je bilo v Celju, leta 1968 pa na Okroglem pri Kranju. Najbolje uvrščeni slepi slovenski atleti so se udeleževali tudi zveznih tekmovanj v atletiki, ki jih je zvezni odbor Zveze slepih Jugoslavije po letu 1967 prirejal vrsto let. Na njih so slovenski tekmovalci dosegali dobre rezultate.

V šestdesetih in sedemdesetih letih dvajsetega stoletja so se slepi iz Slovenije udeleževali mednarodnih tekmovanj v atletiki. Tekmovali so v Zvezni republiki Nemčiji v



Kraljici športov se slepi in slabovidni niso nikoli izogibali (Foto: arhiv ZDSSS).

Stuttgartu, pomerili pa so se tudi z avstrijskimi slepimi v Celovcu. Med njimi je bil Štefan Hudolin, ki je tekmoval v skoku v daljino.

Leta 1968 sta se Janez Potočnik in Pavle Ribič udeležila atletskega tekmovanja v Moskvi. Tekmovala sta v troskoku, skoku v daljino ter tekih na 100 in 800 metrov. Janez Potočnik je v teku na 800 metrov zasedel 4. mesto.

5.14.4 Planinarjenje

Po prvih množičnih izletih v gorske kraje, kot so Kočevski rog, Bohinj, Logarska dolina, ki so jih organizirale osnovne organizacije Zveze slepih, so nekateri začeli skupaj s svojimi vodniki kar sami hoditi v gore. Iz teh prvih začetkov se je med precejšnjim številom slepih razvilo planinstvo. Posamezniki, ki so se povzpeli na višje gorske vrhove, nekateri tudi na Triglav, so ustanovili skupino slepih, ki je načrtno gojila to športno dejavnost.

Leta 1966 se je skupina slepih s podporo Slovenske planinske matice in KPŠRD Karel Jeraj odpravila na Slovensko planinsko transverzalo in jo do leta 1973 uspešno končala.

Slovenska odprava slepih in slabovidnih je avgusta 1998 dosegla izjemen uspeh: osvojila je 5895 metrov visoki Kilimandžaro, najvišjo goro Afrike. Po zagotovilih uprave tanzanijskega narodnega parka je bila to prva uspešna tovrstna odprava v svetovnem merilu. Pobudnica in vodja odprave je bila antropologinja in raziskovalka Barbara Trnovec, takrat zaposlena v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki, sovodja odprave je bil profesor zgodovine in sociologije Stane Padežnik, preostali člani odprave so bili slepi Borko Kregar, slabovidni in civilni invalid vojne Franc Kersnik in videči spremljevalec Primož Kapun, ki je zaradi bolezni odstopil pred vzponom na vrh. Odprava se je na podvig, katerega namen je bil »preseganje slepote«, pripravljala eno leto. Trnovčeva in Padežnik sta o odpravi posnela dokumentarni in didaktični film z naslovom Po sledih leoparda, za katerega sta leta 2000 prejela nagrado za inovativnost na področju življenja in dela slepih, ki jo je podelil Urad Vlade RS za invalide. Film je bil ob desetletnici odprave predvajan na nacionalni TV Slovenija.



Slepi in slabovidni so se večkrat povzpeli tudi na Triglav (Foto: arhiv ZDSSS)..

5.14.5 Goalball

Je igra z zvenečo žogo, kjer je ekipa sestavljena iz treh igralcev, ki mečejo žogo na nasprotnikov gol.

Igro z zvenečo žogo sta leta 1946 iznašla Avstrijec Hanz Lorenzen in Nemeč Sepp Reindle kot pomoč pri rehabilitaciji oslepelih vojnih veteranov. Sprva se je igra imenovala rollball, pozneje pa sta se iz nje razvili goalball (igranje s težjo žogo) in torball (igranje z lažjo žogo).

Igra je večjo veljavo dobila po predstavitvi leta 1976 na paralimpijskih igrah v Torontu (Kanada). Prvo svetovno prvenstvo je potekalo leta 1978 v Avstriji.

Igra (takrat imenovana še rollball) se je na slovenskem ozemlju pojavila ob koncu šestdesetih let prejšnjega stoletja. V tej igri so med seboj tekmovali slepi člani osnovnih organizacij kot tudi gojenci in rehabilitanti dveh slovenskih zavodov za slepe, Zavoda za slepo in slabovidno mladino (današnji Center IRIS) ter Centra za rehabilitacijo in varstvo slepih Slovenije (prej Dom slepih v Škofji Loki). Udeležili so se tudi tekmovanj v Celovcu in Trstu.

Največje uspehe so naši goalballisti nizali v osemdesetih in devetdesetih letih dvajsetega stoletja, najprej kot del ekipe v jugoslovanski reprezentanci (Rajko Kopač, Darko Kisovec), kjer so na paralimpijskih igrah leta 1984 v New Yorku osvojili 3. mesto in na paralimpijskih igrah v Seulu leta 1988 celo zlato kolajno.

Tudi v samostojni Sloveniji je bila naša reprezentanca zelo uspešna, v devetdesetih letih dvajsetega stoletja so osvojili vrsto kolajn na evropskih in svetovnih prvenstvih, najbolj pa izstopa prvo mesto na svetovnem prvenstvu leta 1998 v Madridu.



Svetovno prvenstvo v golbalu I. 1994. Slovenska ekipa je osvojila 3. mesto.

5.14.6 Showdown

Je igra za slepe in slabovidne, ki ji včasih rečejo tudi namizni tenis za slepe. Igra se na posebni mizi, ki ima na vsaki strani žepkasta gola. Cilj igre je poslati žogico z loparjem v nasprotnikov gol, pri čemer nasprotnik brani svoj gol.

Prva igra, ki sta jo zasnovala slepa Kanadčana, je bila odigrana leta 1980. Večjo priljubljenost pa je igra doživela s prikazom na paralimpijskih igrah med letoma 1984 in 1996.

Prva Slovenca, ki sta se udeležila mednarodnega tekmovanja v showdownu, sta bila Boštjan Vogrinčič in vodja ekipe Nejc Jakič. Leta 2004 sta se udeležila evropskega prvenstva v Stockholmu, Boštjan Vogrinčič pa je osvojil 14. mesto.

Naslednje leto je na Češkem potekalo svetovno prvenstvo, ki so se ga udeležili štiri predstavniki Slovenije (Aleksander Sabo, Branko Čuš, Tanja Jesih Bačnik in Sanja Kos).

Od leta 2008 je Slovenija v samem evropskem in svetovnem vrhu, saj se je skoraj z vseh tekmovanj vrnila s kolajno. Eden najboljših igralcev je bil Peter Zidar, ki je bil večkrat evropski in svetovni prvak, tudi Aleksander Sabo je bil evropski prvak leta 2010. Najuspešnejša igralka je bila Jana Führer, svetovna prvakinja leta 2009 in podprvakinja leta 2013, zelo dobre uvrstitve je dosegala tudi Sanja Kos.

Tudi ekipni rezultati so bili odlični, saj so naši showdownisti skoraj vsako leto stali na stopničkih, tako na evropskih kot svetovnih prvenstvih.

5.14.7 Stezno kegljanje

Stezno kegljanje za slepe in slabovidne (z devetimi keglji) se je začelo v šestdesetih letih dvajsetega stoletja v Jugoslaviji in Nemčiji, nato se je razširilo na Češkoslovaško in do konca osemdesetih v ostale evropske države.

Prvo evropsko prvenstvo v steznem kegljanju za slepe in slabovidne pod okriljem mednarodne športne organizacije slepih je bilo leta 1998 na Slovaškem (Košice), udeležila pa sta se ga Jakob Vodušek, ki je bil tretji med moškimi v kategoriji B3, ter Marija Fras med ženkami v kategoriji B3, ki je zasedla 9. mesto.

Na evropskem prvenstvu leta 2005 na Hrvaškem je Slovenija prvič nastopila tudi kot ekipa in osvojila 4. mesto v moški konkurenci.



Slepi in slabovidni med steznim kegljanjem (Foto arhiv ZDSSS).

Prvo svetovno prvenstvo je potekalo leta 2007 na Slovaškem (Košice). Slovenija je dobila svetovno prvakinja v kategoriji B3 Marijo Fras. Svetovni podprvak pri moških v kategoriji B2 je postal Jakob Vodušek.

5.14.8 Šah

V šahu so se slepi začeli uveljavljati po drugi svetovni vojni. Prirejali so krajevna tekmovanja, sodelovali na šahovskih turnirjih, ki so jih organizirala šahovska društva in Šahovska zveza Slovenije, ter se udeleževali državnih prvenstev slepih in slabovidnih Jugoslavije. Nekateri so se v sklopu jugoslovanske reprezentance udeleževali tudi mednarodnih srečanj.

Slepi šahisti imamo svojo svetovno šahovsko organizacijo International Braille Chess Association (IBCA), znotraj katere so organizirane olimpijade, svetovna in evropska ekipna in posamezna prvenstva.

Združena ekipa IBCA pa nastopa tudi na šahovskih olimpijadah FIDE. Prva, na kateri sta sodelovali tako moška kot ženska ekipa, je bila v Moskvi leta 1994.

Na mladinskem svetovnem prvenstvu slepih v Skelleftei na Švedskem leta 1989 je Viktor Vertačnik osvojil bronasto kolajno.

Ivan Komovec je leta 2001 na ekipnem svetovnem prvenstvu v Gelsenkirchnu v Nemčiji osvojil bronasto medaljo za rezultat na četrti deski.

Aleksander Uršič je na ekipnem svetovnem prvenstvu v šahu za slepe in slabovidne v Sofiji (Bolgarija) leta 2018 dobil bronasto medaljo kot prva rezerva.

Viri:

Mlekuž, Vekoslav [ur.] (1969): *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

Mihelič, Blaž (2010): *Leto drugačnega pogleda: 90 let organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije

Pavlin, Luka, Žitnik Metaj, Natalija, Zavrl Žlebir, Danica (2018): *Upam si, zato zmorem: Zbornik ob 70-letnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj*. Kranj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.

spletna stran IBSA – www.ibsasport.org

5.14.9 Nagrajeni športniki

Matej Žnuderl: »Podatke o nagradah sva zbirala s Suzano Štefanič, za kar se ji najlepše zahvaljujem.«

Pred samostojnostjo naše republike se je bilo zelo težko uvrstiti na mednarodna tekmovanja. Vseeno pa je to uspelo nekaj našim športnikom. Zabeležili smo le tiste, ki so dobili medalje z Jugoslovansko reprezentanco na evropskem (EP) ali svetovnem prvenstvu (SP) ter paraolimpijskih igrah (POI). Po osamosvojitvi so naši športniki začeli nastopati na evropskih in svetovnih prvenstvih ter olimpijadah oziroma paraolimpijadah.

Na Zvezi za šport invalidov – Paralimpijski komite (krajše Zveza ŠIS-SPK) so po letu 1995 začeli podeljevati naslednja priznanja:

- Športnik leta, Športnica leta, Ekipa leta;
- priznanja za mladega športnika;
- bronaste in srebrne znake (v nadaljnjem besedilu: br. Z. in sr. Z.);
- priznanja za največje uspehe na mednarodnih tekmovanjih;
- zlate znake (v nadaljnjem besedilu: zl. Z.) za medaljo na paraolimpijadi.

Pozneje je bila Zveza ŠIS-SPK predlagateljica za nagrade Olimpijskega komiteja Slovenije:

- mala statua za medaljo na SP v olimpijski disciplini, neolimpijski panogi, svetovni rekord in za prvo mesto SP invalidov in/ali na POI;
- zlati znak (v nadaljnjem besedilu: zl. Z. OKS) za drugo ali tretje mesto na posamičnem SP invalidov in prvo mesto na EP invalidov;
- srebrni znak (v nadaljnjem besedilu: sr. Z. OKS) za drugo in tretje mesto na EP invalidov;
- bronasti znak (v nadaljnjem besedilu: br. Z. OKS) za dosežke na EP v neolimpijski disciplini;
- zlata plaketa za trenerja športnikov, ki so prejeli veliko statuo;
- srebrna plaketa za trenerja športnika prejemnika male statue;
- bronasta plaketa za trenerje športnikov prejemnikov zlatega znaka.

Pred seznamom posameznikov, ki so prejeli katero od priznanj, naj se pohvalimo, da ima tudi naša ZDSSS pisno priznanje in zahvalo ZŠIS-POK za organizacijsko in strokovno pomoč pri izvajanju programov rekreacije in športa invalidov, ki smo ga prejeli leta 2012.

Podatki so od 1995 iz ZŠIS-POK in od 2006 iz OKS, nekaj pa iz zbornika MDSS Kranj, izdanega ob 70-letnici.

Aleksander Sabo, showdown: br. Z. in sr. Z. OKS 2008, 2010 (3-krat), 2012, sr. Z. in mala statua OKS 2009, zl. Z. OKS 2010.

Aleksander Novak, showdown: br. Z. in sr. Z. OKS 2010.

Aleksander Uršič, šah: sr. Z. in zl. Z. OKS 2018.

Alen Kobilica, paratriatlon: br. Z. in sr. Z. OKS 2015.

Alojzija Pirc, kegljanje: br. Z. in sr. Z. OKS 2012, 2016 in 2017. Bila je v ekipi leta ZŠIS-POK 2012.

Andreja Razlag, trenerka kegljačev: br. Z. in br. plaketa 2010 in 2012, sr. Z. br. in sr. plaketa OKS 2011.

Anton Marton, trener goalballistov: br. Z. 2008, sr. Z. 1998 in 2002.

Blaž Kosmač, trener šahistov: br. Z. 2018.

Blaž Koščak, goalball: br. priznanje 2014, br. Z. in sr. Z. OKS 2016.

Borut Višnikar, goalball: br. priznanje 2014, br. Z. in sr. Z. OKS 2016.

Boštjan Vogrinčič, goalball: br. priznanje 2014, br. Z. 1997, 2008, 2009 in 2017, sr. Z. 1998 in 2002, sr. Z. OKS 2009 in 2016, v ekipi leta 1997 in 1998.

Danica Padežnik, kegljanje: br. priznanje 2014, br. Z. in sr. Z., OKS 2012 (2-krat), 2016, 2017, zl. Z. OKS 2014 in 2017.

Darijo Vogrič, kegljanje: br. priznanje 2013, br. Z. 2016, 2017, sr. Z. OKS 2013, 2017 in 2018, sr. Z. 2015 in zl. Z. OKS 2015 in v ekipi leta 2015.

Darko Kisovec, rolball: v Jugoslovanski reprezentanci srebrna EP Danska 1983, zlata EP Poljska 1985 in bronasta na paraolimpijadi 1984.

Dejan Pirc, goalball: br. priznanje 2014, br. Z. 2008 in 2009, sr. Z. OKS 2009.

Denis Repa, showdown: br. Z. in sr. Z. OKS 2016, sr. Z. in zl. Z. OKS 2017, v ekipi leta 2017.

Drago Potočnik, goalball: sr. Z. 1998 in v ekipi leta 1998.

Edvard Edi Krejač, trener goalballistov: br. Z. 1997, sr. Z. 1998 in br. plaketa 2001.

Elvis Hodžič, goalball: br. Z. in sr. OKS 2016.

Erlend More, goalball (kot trener br. Z. 2009): br. Z. 1997, br. plaketa 2001, sr. Z. 1998, v ekipi leta 1997 in 1998.

Franc Belcijan, trener kegljačev: br. Z. 2000.

Franc Tomšič, br. Z. 2017 (2-krat), 2018, sr. Z. OKS 2017 in 2018, zl. Z. OKS in v ekipi leta 2016.

Franci Pirc, trener kegljačev: br. Z. 2016 (3-krat) in 2018, br. plaketa OKS 2015 do 2017.

Gorazd Dolanc, goalball: br. Z. 2008 in 2009, sr. Z. 2002, sr. Z. OKS 2009. Straubin (Nemčija), bronasta medalja v metu žogice za slabovidne.

Gregor Habjan, trener showdownistov: br. priznanje 2014, sr. priznanje 2013, br. Z. 2008, 2010, 2012, 2016 in 2018, sr. Z. 2009, br. plaketa OKS 2010, 2014, 2016, sr. plaketa OKS 2009, 2013, 2017.

Igor Žagar, goalball: br. Z. 1997, sr. Z. 1998, v ekipi leta 1997 in 1998, br. plaketa 2001.

Kegljanje: br. priznanje 2014, br. Z. 2016 (2-krat), 2018, sr. Z. 2015, sr. Z. OKS 2014, 2017, 2018, zl. Z. OKS 2015, 2016 (2-krat), v ekipi leta 2017.

Ivan Komovec, šah: bronasta medalja na tretji deski SP ekipno v šahu slepih 2001.

Ivan Vinkler, goalball: br. Z. 1997, 2008, 2009, sr. Z. 1998, 2002, sr. OKS 2009, v ekipi leta 1997, 1998. Kot trener: br. priznanje 2014, sr. Z. 2015.

Jakob Vodušek, kegljanje: br. priznanje 2013, 2014, br. Z. 1998, 2000, 2012, 2017, sr. Z. 2007, 2011, 2015, sr. Z. OKS 2013, 2014, 2016, zl. Z. 2007, zl. Z. OKS 2012, 2015 in 2016, mala statua 2011, v ekipi leta 2015 in 2016.

Jana Fuehrer, showdown: sr. priznanje 2013, br. Z. 2008, 2010 (2-krat), sr. Z. 2009 (2-krat), sr. Z. OKS 2008, 2010 (2-krat), mala statua 2009 (2-krat), športnica leta 2009, 2010, 2013.

Josip Bihar, kegljanje: br. Z. in sr. Z. OKS 2017.

Jože Lampe, kegljač: br. priznanje 2013, br. Z. 2016 in 2018, sr. Z. 2015, sr. Z. OKS 2013, 2017, 2018, zl. Z. OKS 2015, 2017, v ekipi leta 2017.

Karmen Vogrič, kegljanje: br. Z. 2012, 2016 do 2018, sr. Z. OKS 2012, 2016, 2017, zl. Z. OKS 2017, 2018, v ekipi leta 2012.

Klemen Bajc, trener golballistov: br. Z. 2016.

Marija Fras, kegljanje: br. priznanje 2013, 2014, br. Z. in 2002 do 2005, 2008 do 2010, 2012, 2016 in 2017, sr. Z. OKS 2008 do 2010, 2012 (2-krat), 2014, 2016, 2017 (2-krat), sr. Z. 2007, 2011, 2015, zl. Z. OKS 2011, 2013, 2015, mala statua 2007, športnica leta 2007, v ekipi leta 2012.

Marjan Žalar, kegljanje: br. priznanje 2013, 2014, br. Z. 2002, 2003, 2009, 2010, 2012, 2016, 2017, sr. Z. 2011, 2015, sr. Z. OKS 2009, 2013 (2-krat), 2014, 2017, zl. Z. OKS.

2010, 2012 do 2015, 2016 (2-krat), 2017, mala statua 2011, športnik leta 2010, v ekipi leta 2016 in 2017.

Matej Ledinek, goalball: br. priznanje 2014, br. Z. 2008, 2009, 2016, sr. Z. 2002, sr. Z. OKS 2009 in 2016.

Matej Žnuderl, kegljanje: br. Z. in sr. Z. OKS 2000 in 2002.

Miha Susman, showdown: br. priznanje 2014, sr. priznanje 2013, br. Z. 2012, 2018 (2-krat), sr. Z. OKS 2012, 2014, 2016, 2018, mala statua 2013, v ekipi leta 2013.

Miran Nimac, goalball: br. plaketa 1997.

Miro Rus, kegljanje: br. priznanje 2013, 2014, br. Z. 2005, 2008, 2016 (2-krat), sr. Z. 2015, sr. Z. OKS 2013, 2014, 2018, zl. Z. OKS 2015, 2016, v ekipi leta 2015 in 2016.

Mitja Osolnik, kegljanje: br. priznanje 2013, 2014, br. Z. 2017, 2018, sr. Z. 2015 (2-krat), sr. Z. OKS 2013, 2014, 2016 (2-krat), 2017, 2018, zl. Z. OKS 2015 (2-krat), 2016 do 2018, v ekipi leta 2015.

Mitja Žalar, kegljanje: br. priznanje 2013, br. Z. 2010 in 2013, sr. Z. OKS 2010 in 2013, zl. Z. OKS 2015, v ekipi leta 2015.

Pavle Ribič, goalball: br. plaketa 1997. V kegljanju: br. Z. 2006.

Peter Zidar, showdown: br. priznanje 2014, sr. priznanje 2013, br. Z. 2010, 2012, 2016, sr. Z. 2009, 2015, 2017, sr. Z. OKS 2010, 2012, 2014, 2016 in 2018, zl. Z. OKS 2014, 2016, 2017, v ekipi leta 2013 in 2017.

Rajko Kopač, rolball: z Jugoslovansko reprezentanco bronast na paraolimpijadi 1984 in zlat na paraolimpijadi v Seulu 1988.

Safet Baltič, kegljanje: br. priznanje 2013, br. Z. 2016, sr. Z. OKS 2013, 2014, sr. Z. in zl. Z. OKS 2015, zl. Z. OKS 2016, v ekipi leta 2015 in 2016.

Sanja Kos, showdown: br. priznanje 2014, sr. priznanje 2013, br. Z. 2012 (2-krat), 2016 in 2018, sr. Z. 2009, 2017, sr. Z. OKS 2012, 2014 in 2016 po (2-krat), 2018, zl. Z. OKS 2017, mala statua 2009, 2013, v ekipi leta 2013 in 2017.

Sašo Kajtna, kegljanje: br. priznanje 2014, br. Z. 2016 do 2018, sr. Z. OKS 2014, 2017, 2018, zl. Z. OKS 2016 in v ekipi leta 2016.

Silva Fleischman, trenerka kegljačev: br. priznanje in br. plaketa OKS 2013, 2014.

Silva Razlag, trenerka kegljačev: br. Z. 2002 do 2006, 2008, br. plaketa OKS 2008, sr. Z. in sr. plaketo OKS 2007.

Simon Podobnikar, goalball: br. Z. 2008.

Showdown: sr. priznanje 2013, sr. Z. 2009, mala statua 2009 in 2013, v ekipi leta 2013.

Tanja Glušič, paraplezanje: zl. Z. OKS 2018 in v tem letu tudi športnica leta.

Tanja Oranič, showdown: br. priznanje 2014, br. Z. 2010, 2011, 2016, 2018, sr. priznanje 2013, sr. Z. 2017, sr. Z. OKS 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, zl. Z. OKS 2017, mala statua 2013, v ekipi leta 2013 in 2017.

Tomaž Furlan, kegljanje: br. priznanje 2013, 2014, br. Z. 2012, 2017, sr. Z. 2015, 2018, sr. Z. OKS 2012 in 2013 (po 2-krat), 2014, 2017, zl. Z. OKS 2014 do 2016, v ekipi leta 2015 in 2016.

Viktor Vertačnik, šah: bronasta SP mladincev v šahu slepih na Švedskem 1989.

Venčeslav Rejec, goalball: br. plaketa 1997 in v ekipi leta.

Vojko Štor, goalball: br. Z. 1997, sr. Z. 1998 in 2002, v ekipi leta 1997 in 1998.

Zdenka Benedik, kegljanje: br. priznanje 2013, br. Z. 2012, sr. Z. OKS 2012 in 2013, v ekipi leta 2012.

Zlatko Mihajlovič, goalball: br. priznanje 2014, sr. Z. 2002.

Viri:

Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez, 2019, osebni arhiv.

Zveza za šport invalidov Slovenije – Slovenski paralimpijski komite, 2019, osebni arhiv.

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, 2019.

5.14.10 Življenje in delo Danice Padežnik

Rodila sem se 23. 2. 1956 v Bresternici pri Kamnici Živim v Mariboru. Pri štirih letih sem imela prometno nesrečo, v kateri sem si poškodovala očesne živce, tako da imam samo še okoli dva odstotka ostanka vida. Berem z očali in lupo.

Pet razredov osnovne šole sem obiskovala v domačem kraju, šestega pa že v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, kjer smo bivali v internatu in kjer sem se naučila samostojnosti, neodvisnosti, spretnosti v vsakdanjem življenju. Potrebo po gibanju, rekreaciji in športu so nam privzgojili prav tu, tako kot večini učencem, saj smo veliko hodili, igrali različne športe in telovadili. Zato se še zdaj v zrelih letih udeležujemo planinskih pohodov ter se preizkušamo v športih za slepe in slabovidne.

Po osnovni šoli sem šla v Škofjo Loko v poklicno šolo za telefoniste administratorje.



Danica Padežnik (Foto: osebni arhiv).

Po uspešno opravljenem zaključnem izpitu in praksi na telefonski centrali sem se zaposlila ter si ustvarila družino. Zaposlena sem bila 30 let, najprej kot telefonistka tri leta v Petrol rafinerija, ostala leta pa na Občini Maribor. Pri sedeminštiridesetih letih sem se upokojila.

Zelo rada kvačkam, pletem, berem knjige in časopise (večinoma v zvočnem zapisu). Na spodbudo prijateljice Marije Fras pa me od leta 2007 navdušuje in bogati tudi stezno kegljanje. Društvo nam omogoča treninge v dvorani Tabor. Prav tako nam je pred leti zagotovilo trenerko Silvo Razlag, ki je veliko pripomogla k našim, vsaj mojim, rezultatom.

Že nekaj let naše društvo zastopata dve ekipi v ligi v steznem kegljanju za slepe in slabovidne. Posamezniki se udeležujemo mednarodnih pokalnih tekmovanj po Sloveniji, kamor nas povabijo kegljaški klubi. Leta 2013 sem se udeležila svojega prvega evropskega prvenstva, ki ga je organizirala Slovenija in je potekalo v Celju. Naša ženska ekipa je osvojila tretje mesto, jaz pa svojo prvo medaljo na evropskem prvenstvu. Od takrat naprej sem članica državne reprezentance, s katero smo sodelovali na evropskih prvenstvih in dosegali zelo dobre rezultate, tako ekipno kot posamično. Skupno sem nastopila na šestih evropskih prvenstvih, dvakrat v Srbiji ter enkrat na Hrvaškem, Poljskem, Slovaškem in v Celju. Leta 2014 sem na evropskem prvenstvu osvojila zlato in srebrno kolajno, na lanskem v Apatinu pa zlato posamično in zlato v dvojicah.

Že tretje leto zapored sem prejela priznanje za devetnajsto športnico leta med invalidi, ki ga podeljuje Mestna občina Maribor. Na to sem zelo ponosna. Poleg tega sem kot uspešna reprezentantka dobila še zlati grb, ki mi ga je podelil Olimpijski komite Slovenije.

Mož Franc je vesel mojih kegljaških dosežkov, pri tem pa mi je v veliko oporo in pomoč. Ker je tudi on slep, se po opravkih prevažava z avtobusom in vlakom.

Najino življenje bogatijo sin, hčerka, vnukinji, vnuk ter snaha in zet. Žal se za ta in druge športe v našem društvu mlajši člani ne zanimajo. Meni osebno ta šport pomeni druženje, gibanje, spoznavanje ljudi iz drugih krajev in kultur ter seveda tekmovanje in rezultate, ki z izkušnjami postajajo vse boljši.

Hvala vsem, ki so mi kakorkoli pomagali pri mojih uspehih.

5.14.11 Darko Kisovec

Rojen 21. 12.1955 v Ljubljani. Po rojstvu sem z družino živel v Škofji Loki. Da je nekaj narobe z mojim vidom, so ugotovili sorazmerno zgodaj, ko sem bil star 6 mesecev. Do začetka šolanja leta 1962 sem precej časa prebil v bolnišnicah, saj so se starši resnično borili za moj vid. Sicer sem bil zelo živahen otrok. Po zaključenem šolanju v Centru za rehabilitacijo slepih in slabovidnih v Škofji Loki leta 1972 sem se zaposlil, kot skoraj vsi slepi v tistem času, kot telefonist v Gorenjski predilnici v Škofji Loki, kjer sem ostal vse do upokojitve leta 2006. Sem oče treh hčera. Od leta 2010 živim v Bohinjski Bistrici.



Darko Kisovec (Foto: osebni arhiv).

Osnovno šolo sem obiskoval, tako kot vsi tisti, ki smo imeli težave z vidom, v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Kot marsikdo se tudi jaz spominjam prvega dne, ko so me pripeljali v internat. Vse se mi je zdelo tako novo in dolgo je trajalo, da sem se prilagodil novemu okolju. Vedeti moramo, da je bilo to leta 1962, ko razmere niso bile ravno idealne. Problem, vsaj zame, je bil tudi ta, da sem bil »pahnjjen« med otroke, ki so prihajali iz različnih delov Slovenije, in le počasi sem se navajal nanje, zelo pa sem pogrešal starše.

Učiteljice niso imele veliko razumevanja za nas. Še danes se spominjam, kako smo se jih bali. Le redke so si vzele čas za nas. Naša generacija je imela srečo, saj smo v prvem in drugem razredu imeli res odlično razredničarko in vzgojiteljico. To sta bili Cvetka Rožanec in Danica Keržič. Ko sem prišel v zavod, sem še razmeroma dobro videl. Žal pa se mi je kljub mnogim zdravlilom vid zelo hitro slabšal. Oslepel sem novembra 1962. Še danes se spominjam, kako hudo je bilo. Kar čez noč sem ostal v temi. Ko sem se iz bolnišnice zopet vrnil v šolo, so v zavodski dvorani ravno postavljali novoletno jelko. Ker sem se še vedno podzavestno zanašal na vid, sem se zaletel vanjo. Učiteljice so me, kot je bilo takrat v navadi, pošteno oštele. Med njimi se je le našla pomočnica šivilje, gospa Boža, ki me je vzela v naročje in me potolažila.

Sreča je bila, da sem oslepel s šestimi leti in s prilagajanjem nisem imel veliko težav. K temu so prispevali tudi starši, saj sem, ko sem prišel na počitnice, moral med otroke, ki so me po začetnem čudenju kaj kmalu sprejeli v svojo družbo. Po letu 1966 se je na srečo zamenjalo tudi vodstvo zavoda in časi so se spremenili. Prišli so novi učitelji, ki so prinesli veliko novega. Še posebej moram pohvaliti g. Kebeta, ki je res živel za našo ustanovo. Leta 1970, ko sem zaključil z osnovno šolo, je bilo popolnoma drugače kot na začetku.

Po končani osnovni šoli sem obiskoval administrativno-telefonsko šolo v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki. Imel sem kar nekaj dilem, za kateri poklic naj se odločim. V tistem času ni bilo veliko izbire. Starši so me prepričali, naj šolanje nadaljujem

v Škofji Loki, saj sem bil tako lahko doma. Moja želja pa je bila drugačna. Šolanje sem želel nadaljevati na srednji maserski šoli v Beogradu. Po končanem šolanju sem se zaposlil v Gorenjski predilnici, kjer sem ostal do upokojitve leta 2006. Takrat ljudje z izgubo vida na srečo nismo imeli takih težav, kot jih imajo sedaj mladi, ki so skoraj vsi brez službe, čeprav so veliko bolj izobraženi, kot smo bili takrat mi.

V Gorenjski predilnici sem se kaj hitro vključil v kolektiv. Delo telefonista ni bilo tako enostavno, kot si morda kdo predstavlja. Bili smo resnično prezaposleni, a imeli smo vsaj službe, tako da smo lahko brez težav preživljali sebe in svoje družine, če smo si jih ustvarili. Že med šolanjem je bilo treba opravljati praktični del pouka. Morali smo hoditi na različna delovna mesta na telefonske centrale, kjer je bilo kar nekaj naših članov v vlogi učiteljev oziroma mentorjev. To vlogo sem na pobudo takratnega ravnatelja Centra slepih in slabovidnih v Škofji Loki Jožeta Dolenca v drugi polovici sedemdesetih let prevzel tudi jaz. Kljub temu, da je bilo poučevanje naporno, sem ga jemal zelo resno.

Ker pa s škofjeloško šolo za telefoniste v času službovanja nisem prekinil stikov, smo konec osemdesetih let, ko sem v Ljubljani opravil izpit za radioamaterja, kar hitro ustanovili sekcijo, saj je bilo zanimanje učencev za to dejavnost zelo veliko. Najprej smo sodelovali z Radioklubom Škofja Loka, leta 1989 pa smo ustanovili svoj radio-klub. Sodelovali smo na različnih tekmovanjih, na katerih smo dosegali solidne rezultate. Zanimanje med slepimi za to dejavnost je bilo veliko, tako da nam je uspelo privabiti precej novih članov. V centru slepih smo imeli prostore do leta 2005, ko smo se morali izseliti. Pri delu sta nam finančno pomagala ZDSSS ter MDSS Kranj. Ta dejavnost je pomembna tudi zato, ker smo sodelovali z vsemi radioamaterji v Sloveniji in širše.

Prva leta, ko sem obiskoval šolo v Ljubljani, z društvom slepih in slabovidnih nisem imel stikov. Bil sem premlad, zato sem se težko vključeval v različne dejavnosti, ki so potekale na društvu. Že v drugem letniku srednje šole pa me je MDSS Kranj povabilo k sodelovanju. Imel sem veliko tremo, saj so bili vsi precej starejši od mene. Zanje sem bil skoraj še otrok, a so me res lepo sprejeli v svojo sredino. Pričel sem s steznim kegljanjem, po šolanju pa so me povabili tudi k drugim dejavnostim.

Člani društva pa se niso ukvarjali samo s športom. Bilo je še veliko drugih aktivnosti, od kulture do šaha. V drugi polovici sedemdesetih smo zaradi financiranja ustanovili ŠKPD Tomo Zupan, katerega ustanovni član sem bil tudi jaz. Kolikor vem, društvo deluje še danes. Ko danes razmišljam za nazaj, ugotavljam, da mi je članstvo v društvu veliko pomenilo, saj sem se lahko družil s sebi enakimi in z njimi izmenjeval izkušnje. Z društvom sem sodeloval tudi kot funkcionar v športni sekciji, nekaj let pa sem tudi prepeval v mešanem pevskem zboru.

Za šport sem se navdušil v zavodu, kjer smo imeli nekaj odličnih učiteljev telesne vzgoje. Rudi Samec, Ernest Marguč, Roman Kavčič in Milan Guzel so se resnično nesebično posvečali otrokom. Seznanili so nas s smučanjem, g. Kavčič pa tudi z atletiko,

igro z zvenečo žogo in orodno telovadbo. Šport mi je v življenju res veliko pomagal. Že v osnovni šoli smo se udeleževali republiških prvenstev v atletiki in igri z zvenečo žogo. Žoga je bila pri fantih zelo priljubljena. Brez nogometa ni šlo, pa čeprav je kdaj zrasla kakšna buška. Malo bolj resno sem se s športom začel ukvarjati v drugem letniku srednje šole. Že leta 1972 smo zastopali šolo na državnem prvenstvu v smuku in smučarskem teku v Mojstrani. Glede na to, da je bil to moj prvi nastop na takem tekmovanju, je bilo četrto mesto zame kar dober rezultat, posebno če upoštevam svojo mladost. Na srečo sem živel v okolju, kjer je bilo veliko fantov pripravljenih trenirati z mano. Pri srcu so mi bili tek, kolesarjenje in gornišтво.

Za igro z zvenečo žogo je bilo v preteklosti veliko zanimanja. Bilo je veliko mladih oziroma ljudi srednjih let, ki so se želeli rekreirati na ta način. Spomnim se prvenstev, na katerih je sodelovalo 14 ali celo 16 ekip. Igro so k nam prinesli kolegi iz Celovca. Na začetku je naša ekipa sodila v zlato sredino. S prihodom Emila Murija s šolanja v Beogradu smo se počasi prebijali proti vrhu. Takrat so poleg mene igrali Štefan Hudolin, Emil Muri, pokojni Marjan Zupan, Tone Čebulj in še kdo. Konec sedemdesetih let sta se nam pridružila še Rajko Kopač in Janez Potočnik. Udeleževali smo se tudi turnirjev po takratni Jugoslaviji, v Beogradu, Novem Sadu, Zagrebu itd. Uspehi niso izostali. Treba je vedeti, da je bil takrat golbal na vrhuncu. Sodelovali smo tudi s kolegi iz Avstrije. Redno smo se srečevali na tekmovanjih. Zelo priljubljeni so bili troboji med avstrijsko Koroško, Hrvaško in Slovenijo. Kasneje so se nam pridružili tudi golbalisti iz avstrijske Štajerske, tako da je srečanje postalo četverboj. Na teh srečanjih je ekipa našega društva nekajkrat zmagala.

Kot člana republiške reprezentance sva z Rajkom Kopačem prvič sodelovala na državnem prvenstvu v Zadru leta 1982. Leta 1983 je celotna ekipa našega društva Slovenija zastopala na državnem prvenstvu v Zagrebu. Nihče ni pričakoval, da nam bo uspel veliki met. Postali smo namreč državni prvaki. Ekipo smo sestavljali Rajko Kopač, Emil Muri, Janez Potočnik in jaz. Meni se je nepričakovano uspelo kvalificirati v reprezentanco Jugoslavije, ki je nastopila na evropskem prvenstvu na Danskem. Osvojili smo srebrno medaljo. Leto kasneje sva z Rajkom nastopila na poletnih paraolimpijskih igrah v New Yorku. Tu so se mi uresničile življenjske sanje vseh športnikov: osvojila sva bronasto medaljo. V reprezentanci sem sodeloval tudi leto kasneje na zame drugem evropskem prvenstvu v Olštinu na Poljskem. Postali smo evropski prvaki. To je bil moj zadnji nastop za Jugoslavijo. Kot član republiške reprezentance sem sodeloval na kar nekaj državnih prvenstvih. Uspeh iz Zagreba smo ponovili še velikokrat.

Kot je napisal g. Poleksić, ki je pred kratkim izdal knjigo o golbalu v bivši Jugoslaviji, smo v Sloveniji imeli resnično enkratno reprezentanco. K uspehu so veliko pripomogli naši trenerji. V glavnem so bili to naši prijatelji. Tu moram omeniti Iva Lunarja, ki je bil naš trener kar nekaj let in je resnično veliko prispeval k našim uspehom. Organizirali smo tudi turnirje, na katerih so sodelovale najmočnejše ekipe iz Jugoslavije in Avstrije. Zato smo veliko pozornosti posvečali osebju, ki nam je pomagalo pri izvedbi takih tekmovanj. Mislim na sodnike, zapisnikarje in druge. To so bili predvsem moji sodelavci. Dolga leta je bil glavni sodnik Milan Maren. Seveda pa smo se zavedali, da

čas hitro teče in da bo, če hoče Slovenija s takimi rezultati nadaljevati, treba poskrbeti za podmladek. K sreči smo trenirali v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki ter na treninge privabili kar nekaj učencev, ki so nas v devetdesetih letih dostojno zamenjali. Naslov svetovnih prvakov je res velik uspeh slovenskega golbala.

Za smučarski tek so nas navdušili že v poklicni šoli za telefoniste. Nekaj učencev se nas je že leta 1971 udeležilo republiškega prvenstva na Uskovnici. Takrat je bil tek na smučeh med slepimi in slabovidnimi zelo priljubljen. Organizirani so bili smučarski tečaji, na katerih smo se izpopolnjevali v smučanju, pomemben del tega pa je bilo tudi druženje. Še danes se spominjam svojega prvega tečaja na Uskovnici. Bilo je resnično čudovito. Starejši udeleženci so nam veliko pripovedovali o svojih izkušnjah, tako da je bila to svojevrstna šola. Vendar pa je bilo to naše udejstvovanje precej amatersko. Veliko smo morali improvizirati. Trenerji so bili v glavnem naši prijatelji ali znanci. O plačilu ni bilo govora. A kljub temu smo, vsaj na športnem področju, dosegali dobre rezultate. Starejši člani se bodo spomnili, kakšna je bila udeležba na različnih tekmovanjih, ki jih je organizirala ZDSSS. Konkurenca je bila velika. Današnja tekmovanja se po številčnosti niti približno ne morejo primerjati s takratnimi.

Moj prvi velik uspeh je bila zmaga na kvalifikacijah za nastop na prvih zimskih paraolimpijskih igrah na Švedskem. Takratno državo sva v smučarskem teku zastopala kar dva člana kranjskega društva, Štefan Hudolin in jaz. Rezultati so bili pričakovani. Naša ekipa je velik uspeh dosegla v štafeti, saj smo v skupni konkurenci osvojili peto mesto. Iz smučarskega teka sem se nato umaknil kar za deset let. Leta 1986 sem zopet nastopil na svetovnem prvenstvu. Tekli smo na 15 in 30 km. Žal rezultati niso bili briljantni, a če upoštevamo, da smo potrebne maže kupovali kar na kraju samem, je vse jasno. To je bilo zadnje prvenstvo, na katerem smo slepi smučarji sodelovali v takratni Jugoslaviji.

Zelo sta me privlačila tudi planinarjenje in kolesarstvo. Sodeloval sem na nekaj maratonih v Sloveniji. Najbolj znan je gotovo Maraton Franja. Ena izmed odmevnejših akcij, ki smo jih izvedli na našem društvu, je bil pohod na naš najvišji vrh. Ko gledam nazaj, se zavedam, kaj nam je uspelo in kakšno odgovornost smo organizatorji prevzeli, a izšlo se je. Še danes se spominim vseh udeležencev tega pohoda. To so bili: Pavle Pirc, Emil Muri, Janez Potočnik, Ivica Tolar, Silvo Hostnikar, Viktor Kosmač in jaz. Poseben problem je bil dobiti spremljevalce. Tudi tu so vskočili moji prijatelji: Milan Maren, Tone Jankovec, Jure Žagar, Ivanka Žagar, zdravnica Ivica Maren, Peter Leban in Ivan Bizant. V posebno lepem spominu mi je ostal Silvo, ki je kljub prestani bolezni zbral pogum in se nam pridružil.

Za svoje uspehe sem bil večkrat nagrajen. Leta 1985 smo vsi dobitniki medalj na paraolimpijskih igrah prejeli plaketo ZDSSS in zlato plaketo takratne Zveze za šport invalidov Jugoslavije. Bil sem tudi večkratni dobitnik Ručigajevskega priznanja.

Šport invalidov je danes na veliko višji ravni, kot je bil pred nekaj desetletji, saj se je pristop zelo spremenil. Športniki imajo veliko boljše pogoje za treninge, kot smo

jih imeli mi. Pristop je že skoraj profesionalen. Žal pa ne smemo zaspati na lovorikah. Upam, da bodo pristojni kos nalogam pri organizaciji in načrtovanju treningov. Mladi se premalo zavedajo, kakšen pomen ima ukvarjanje s športom. Funkcionarjem predlagam, naj se bolj potrudijo in izboljšajo pogoje za treninge, predvsem pa bi morali za šport navdušiti mlade. Treba bi bilo tudi razmisliti o tem, s katerimi športi bi se ti ukvarjali. Ko sem spremljal zadnje paraolimpijske igre, sem bil presenečen, da so tudi slepi nastopili v biatlonu. Mislim tudi, da invalidske organizacije že dolgo ne delajo v korist svojih članov, a to je že druga zgodba.

Na žalost so šli naši dosežki v pozabo oziroma niso vredni nič, češ da so bili doseženi v nekem drugem času. Ko se podeljujejo priznanja najboljšim športnikom invalidom oziroma slepim, bi morda kazalo povabiti tudi tiste, ki smo tekmovali in dosegali odlične rezultate nekoč. Mislim, da bi take prireditve pridobile tudi na pomenu.

5.14.12 Življenje in delo Silve Malnarič

Rodila sem se 16. 12. 1964. Živim v Lipovcih pri Beltincih. Osnovno šolo sem obiskovala v Ljutomeru. Šolanje sem nadaljevala na srednji poklicni in tehnični šoli v Murski Soboti, smer krojač, zato sem po poklicu krojačica. Osem let sem delala v tovarni oblačil Mura. Okvara vida mi je oteževala opravljanje dela, zato sem se leta 1991 invalidsko upokojila.

Leta 1988 sem se včlanila v Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Murska Sobota, kjer sem vrsto let predsednica Komisije za športno-rekreativno dejavnost ter članica izvršnega odbora in drugih organov društva. S temi aktivnostmi si krepim psihofizično kondicijo ter socialno vključenost v ožje in širše življenjsko okolje.

Prosti čas posvečam delovanju in nabiranju življenjskih izkušenj na različnih področjih, predvsem na področju športa in rekreacije: vrtno kegljanje, showdown, stezno kegljanje, govoreči pikado, rekreacijski pohodi itd.

Moji največji uspehi so povezani s showdownom. Leta 2006 sem postala državna prvakinja. Leta 2008 sem na Nizozemskem postala evropska prvakinja, leta 2010 pa sem na Finskem osvojila 11. mesto. V steznem in vrtnem kegljanju imam vrsto medalj z državnih prvenstev tako posamično kot z ekipo. Odlični rezultati so odraz dobrih treningov in jasno zastavljenih ciljev.

5.14.13 Anton Tonček Kos

Rodil se je 15. 5. 1941 v Baški vodi pri Makarski, umrl pa 21. 11. 2011. Družina se je kmalu po njegovem rojstvu preselila v Mursko Soboto, kjer je živel vse do smrti. Leta 1959 je tik pred koncem šolanja nenadoma oslepel. Prekvalificiral se je za delo telefonista, ki ga je opravljal do upokojitve.

Bil je dolgoletni predsednik MDSS Murska Sobota, član Upravnega odbora ZDSSS, kjer je večino časa skrbel za področje športa, šaha in rekreacije, ter predstavnik ZDSSS v Zvezi za šport in rekreacijo invalidov, današnji Zvezi za šport invalidov Slovenije – Paraolimpijskem komiteju.

Na Fakulteti za telesno kulturo je opravil tečaj za trenerja juda in postal mojster juda – 6. dan s črnim pasom. Dolga leta je bil predsednik Judo kluba Murska Sobota ter predsednik tekmovalne komisije in član predsedstva Judo zveze Slovenije. V letih 1979–1987 je bil predsednik Judo zveze Jugoslavije, torej v času, ko je Jugoslavija gostila svetovno prvenstvo v tem športu. Poleg judo kluba je v Pomurju vodil karate klub.

Prejel je številna priznanja. Ob 90-letnici ZDSSS je prejel zahvalo in priznanje za dolgoletno delo v korist slepih in slabovidnih. Najbolj ponosen je bil na Orden zaslug za narod, ki ga je prejel od Tita. Od predsedstva SFRJ je prejel plaketo s srebrno zvezdo. Priznanje za razvoj juda je prejel iz vseh republik SFRJ, ob tem pa še iz Italije, Poljske, Sovjetske zveze, Romunije, Avstrije, Francije, Nemčije in Madžarske. Posebno priznanje je dobil od Antona Gessinga, ki je bil leta 1964 svetovni prvak v absolutni kategoriji. Anton Tonček Kos je prejel še: zlato, srebrno in bronasto Bloudkovo priznanje, Bloudkovo plaketo, več priznanj SZDL in Mestne občine Murska Sobota, priznanje pevskega zbora Štefan Kovač, priznanje za krvodajalstvo ... Izstopa priznanje Olimpijskega komiteja Slovenije za svetovni rekord leta 2001, ki ga je dosegel kot kopilot za hitrostni prelet padala z motorjem.

Viri:

Padežnik, Stane (2000): *Ustvarjalnost ne pozna teme*. Ljubljana: PAST [samozaložba].

[brez avtorja] (2011): Anton Tonček kos. *Obzorje* 23/2011. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih.



Anton Tonček Kos (Foto: arhiv ZDSSS).

5.14.14 Marija Fras

Rodila sem se 8. 2. 1955, kjer tudi živim. Osnovno šolo sem obiskovala v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, nato pa se v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki izučila za poklic telefonist – administrator. V času moje mladosti za slabovidne pri šolanju ni bilo veliko izbire. Najbolj razširjen poklic je bil telefonist – administrator, saj smo telefonisti kaj hitro dobili službo. Prvo službo sem takoj po opravljenih zaključnih izpitih dobila v Splošni bolnici Celje, kjer sem vrsto let delala na telefonski centrali. Kasneje sem se prezaposlila v Železarno Štore, redno upokojitev pa sem dočkala v Razvojnem centru Celje.

Poleg telefonije in družine se navdušujem nad različnimi hobiji, ki so nam jih v zavodu v Ljubljani znali približati pri interesnih dejavnostih. Rada hodim v hribe in se ukvarjam z različnimi športi.

Na državni ravni sem slepe in slabovidne zastopala kot članica skupščine Zveze za šport invalidov Slovenije – Paraolimpijskega komiteja, bila pa sem tudi članica skupščine ZDSSS ter nekaterih njenih komisij.

V športu sem dosegla kar nekaj vidnih uspehov. Bila sem večkratna svetovna in evropska prvakinja v kegljanju, dosegla sem svetovni rekord v kegljanju, bila dvakrat razglašena za športnico leta med invalidi ter osvojila veliko medalj v kegljanju in drugih športih.



Marija Fras (Foto: osebni arhiv).

5.14.15 Janez Cankar

Rojen 8. 1. 1977. Doma sem iz Dolenje Dobrave pri Gorenji vasi na Gorenjskem. Osnovno šolo sem končal v Zavodu za slepo in slabovidno mladino. Šolanje sem nadaljeval v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki, kjer sem se izučil za poklic telefonista – administratorja, ob delu pa sem pridobil še izobrazbo ekonomskega tehnika. Pripravištvu sem kot telefonist opravil v Gorenjski predilnici, opravljal razna dela preko študentskih napotnic ter bil zaposlen v invalidskem podjetju Center slepih in slabovidnih Škofja Loka. Nekaj časa sem imel lastno podjetje, sedaj pa sem invalidsko upokojen.



Janez Cankar (Foto: osebni arhiv).

Okvara vida je vplivala na moje življenje. Pri iskanju službe je slab vid velika oteževalna okoliščina, posebno zato, ker imajo še danes nekateri delodajalci predsodke do naše telesne okvare.

V ZDSSS sem manj dejaven, bolj pa na regijski ravni v športu: plavanju in atletiki, prej tudi v šahu. Dva mandata sem bil član izvršnega odbora MDSS Kranj, v katerem še danes sodelujem.

Ponašam se s kar nekaj dosežki. Leta 1995 sem v nemškem Straubingu med slepimi in slabovidnimi postal mladinski evropski prvak v skoku v daljavo. 2. avgusta 2014 sem kot prvi iz Poljanske doline od doma tekel na Triglav, kjer sem imel vrhunsko spremljevalno ekipo. V letih 2015 in 2018 sem kot prva slabovidna oseba pretekel ultratek, ki je bil dolg 107 km s 7000 m vzponov in spustov. Kot prvi slabovidni Slovenec sem 22. avgusta 2015 stal na gori Mont Blanc.

5.15 Aktivnosti slepih in slabovidnih žensk

V zvezo je včlanjenih več kot dva tisoč slepih in slabovidnih žensk, ki so zaradi svoje invalidnosti vsak dan postavljene pred številne preizkušnje, ko si v različnih družbenih vlogah (kot žene, matere, gospodinje ...) poskušajo ustvariti čim bolj polno življenje. Položaja in dejavne vloge slepih in slabovidnih v Republiki Sloveniji namreč ne opredeljuje spol, temveč znanje, pripravljenost za dejavno vstopanje v družbeno in družabno življenje ter osebne lastnosti posameznika. To se kaže tudi z enakopravnim vključevanjem žensk v izobraževanje, poklicno usposabljanje, zaposlovanje. Zveza si prizadeva, da bi članice postale dejavnejše tudi v organih upravljanja naše organizacije, kjer do danes, v primerjavi z moškimi, niso bile enakovredno zastopane.

Zaradi večje obremenjenosti v okviru družinskega življenja se članice manj kot člani udeležujejo športnih in rekreativnih dejavnosti. Pogosteje se udeležujejo tistih interesnih dejavnosti, ki pozitivno vplivajo na njihovo kakovost življenja. Med drugim se posvečajo ozaveščanju pomena varovanja zdravja, skrbi zase, odpravljanju nezdravih življenjskih navad in drugim področjem.

Zveza že od šestdesetih let prejšnjega stoletja v okviru posebnih socialnih programov izvaja posebne tečaje, namenjene članicam organizacije in ostalim zainteresiranim. Njihova pobudnica je bila Mimi Breznik, nekdanja predsednica Zveze slepih Slovenije. Tečaji ročnih del so danes organizirani dvakrat letno: spomladi v Domu oddiha ZDSSS v Izoli, jeseni pa v Domu oddiha ZDSSS na Okroglem. Na tečajih pod vodstvom izkušenih mentorjev potekajo različne delavnice, kjer udeleženke razvijajo ročne spretnosti (pletenje, kvačkanje), se izobražujejo in spoznavajo okolico, kjer tečaji potekajo. V preteklosti so bile tako izvedene delavnice s področja gospodinjstva, mode, botanike in podobno. Razvijanju kuharskih veščin slepih in slabovidnih žensk so bili namenjeni kuharski tečaji, ki so se začeli v poznih osemdesetih letih dvajsetega stoletja. Potekali so v domovih oddiha v Izoli in na Okroglem.

Vsako leto izbrano medobčinsko društvo slepih in slabovidnih organizira posebno srečanje slepih in slabovidnih žena, ki udeleženkam ponuja možnost za druženje, izmenjavo izkušenj ter spoznavanje različnih slovenskih krajev in znamenitosti.

Občasno po različnih slovenskih krajih potekajo posveti in okrogle mize s predstavami slepih in slabovidnih žensk v domačem okolju, ki jih organizirata zveza in posamezno medobčinsko društvo:

- V Grand hotelu Union Ljubljana je bil 22. marca 2006 organiziran posvet z naslovom Slepa in slabovidna ženska v današnjem času. Namen posveta je bil, da današnjo družbo sooblikujejo tudi slepe in slabovidne ženske, od katerih vsaka na svoj način uresničuje svojo družbeno vlogo (vlogo matere, žene ...), za kar pa morajo v primerjavi z videčimi sovrstnicami vložiti več truda.
- S podobnim namenom je bil 17. marca 2010 v veliki dvorani Mestne občine Nova Gorica pripravljen posvet Nič drugačna od drugih. Pet slepih in slabovidnih žensk

je spregovorilo o vsakodnevnih opravilih, tegobah, uspehih in tudi neuspehih na poti življenja.

- Javni posvet z naslovom Vztrajne, pogumne in iznajdljive, ki je potekal 16. marca 2011 v Kulturnem centru Janeza Trdine v Novem mestu, je prikazal vsakodnevno življenje in delo slepih in slabovidnih žensk. Namen posveta je bil seznaniti javnost s slepoto in slabovidnostjo v ožjem in širšem okolju, s poudarkom na sposobnosti oseb s hudo okvaro vida in problemi, s katerimi se srečujejo v vsakdanjem življenju. Organizirala sta ga MDSS Novo mesto in ZDSSS.
- MDSS Maribor je skupaj z ZDSSS 14. marca 2012 v Knjižnici Ksaverja Meška v Slovenj Gradcu organiziralo posvet Slepa in slabovidna ženska v svojem ožjem okolju. Cilj posveta je bil predstaviti oziroma približati javnosti življenje slepih in slabovidnih.
- Marca 2014 sta ZDSSS in MDSS Ptuj v Narodnem domu na Ptujju organizirala posvet Slepa in slabovidna ženska ter sodobna elektronika, ki je potekal pod pokroviteljstvom ptujskega župana Štefana Čelana. Organizatorji posveta so želeli opozoriti na družbene razmere, v katerih živijo slepe in slabovidne ženske, pomen informacijske tehnologije zanje ter težave pri nabavi različnih tehničnih pripomočkov, zlasti tistih, ki so povezani s sodobno informacijsko tehnologijo.
- MDSS Kranj je skupaj z ZDSSS 11. marca 2015 v Mestni knjižnici Kranj pripravilo posvet z naslovom Slepa in slabovidna ženska med kulturo in življenjsko potjo. Članice društva so predstavile svojo dejavnost na različnih kulturnih področjih (gledališče, petje, slikarstvo ...). Namen posveta je bil seznaniti javnost z delom slepih in slabovidnih žensk na kulturnem področju.
- Pomen aktivnega udejstvovanja v prilagojenih športno-rekreativnih dejavnostih društva kot tudi svoje življenjske zgodbe so na javnem posvetu Slepa in slabovidna ženska ter športno-rekreativna dejavnost, ki je potekal 10. marca 2016 v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota, predstavile tudi članice MDSS Murska Sobota. V razpravo so se vključili tudi prisotni v dvorani in izpostavili velik pomen vključevanja članov invalidskih organizacij v športno-rekreativne dejavnosti, ki pripomorejo k dvigu psihofizične sposobnosti, samostojnosti kot tudi vključevanja v normalno delo in življenje. Dogodek je bil namenjen tudi ozaveščanju javnosti o posebnih potrebah oseb z okvaro vida in njihovi vključitvi v normalno življenjsko okolje.
- V Savinjski dolini je javni posvet Slepa, slabovidna ter uspešna mati potekal 23. marca 2017 v prostorih MDSS Celje. Na posvetu so predstavnice omenjenega medobčinskega društva predstavile svojo življenjsko zgodbo in izkušnje z materinstvom. S strokovnega stališča je posvet obogatila psihoterapevtka Damjana Voglar.

Viri:

M. G. (2014). Država bi morala čim prej spregledati: S posveta o slepi in slabovidni ženski. V: Štajerski tednik, torek, 18. marca 2014.

Brodnjak, Silvija, Solina, Janez, Primožič, Brigita [ur.]: *Naša pota: Zbornik ob sedemdesetletnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Ptuj*. Ptuj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Ptuj, 2017.

Arhivi ZDSSS in MDSS.

5.15.1 Jožica Žagar

Rojena 27. 2. 1955 v Ljubljani. Stanujem na Velikem Vrhu 46 pri Šmarju-Sapu. Osnovno izobrazbo sem pridobila v Šmarju-Sapu, srednjo ekonomsko strokovno pa v Ljubljani.

Pri ZDSSS sem bila zaposlena od aprila 1996 do upokojitve 1. januarja 2011.

Prijavila sem se na razpis delovnega mesta knjigovodje. Ob invalidski upokojitvi sodelavke sem nato opravljala dela računovodje ZDSSS.

Poleg teh osnovnih nalog sem bila zadolžena še za izvajanje posebnega socialnega programa »Pomoč slepim in slabovidnim ženskam«. Program je vključeval dva tridnevna programa, ki sta se izvajala v naših domovih oddiha (spomladanski v Izoli in jesenski na Okroglem), ter srečanje slepih in slabovidnih žensk, ki ga je enkrat letno organiziralo posamično društvo. Posebni socialni program je vključeval različna ročna dela ter načrtovane dodatne vsebine, ki smo jih skladno z letnim načrtom in dodatnimi sredstvi s strani takratnega Ministrstva za delo tudi izvedli (na primer modna revija, presajanje rož, frizerske storitve, kuharski tečaj, aranžiranje, predstavitev gospodinjskih pripomočkov, različna strokovna predavanja).

Vsi zaposleni pa smo opravljali še razna druga dela. Večkrat sem se udeležila generalnega čiščenja naših domov oddiha in počitniških enot, tudi po njihovi prenovi, ter prisostvovala različnim obeleževanjem v okviru ZDSSS in MDSS. Spremljala in prevajala sem predsednika ali člana UO na srečanja oziroma druge obveznosti ZDSSS, kot tudi prevajala zvočne in brajeve knjige ter časopise na centralno pošto in podobno.

Pred zaposlitvijo na zvezi in po upokojitvi nisem opravljala nobenega dela, povezanega s slepimi in slabovidnimi.



Jožica Žagar (Foto: osebni arhiv).

5.16 Zaposlovanje slepih in slabovidnih

Zaposlitev je z vidika socialnega vključevanja slepih in slabovidnih izjemno pomembna, saj delo slehernemu posamezniku omogoča preživetje in dostojanstvo. S spodbujanjem socialne vključenosti se zavzemamo za enak dostop do pravic in priložnosti za dostopanje do virov za vse posameznike in družbene skupine, kar jim omogoča, da v družbi preživijo in so uspešni. Socialna vključenost (zaposlovanje, mobilnost, finančna neodvisnost in samostojnost) torej pomembno vpliva na posameznikovo kvaliteto življenja.

V Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije zato posebno pozornost namenjamo področju zaposlovanja slepih in slabovidnih, pri tem pa se soočamo z različnimi izzivi. Zaposlovanje slepih in slabovidnih se je v primerjavi s preteklostjo zelo spremenilo. Danes težko govorimo o t. i. poklicih, ki bi bili »primerni« ali morda celo »rezervirani« samo za slepe in slabovidne, kot so bili nekoč. Programov, ki so slepe in slabovidne izobraževali in usposabljali za telefoniste, še pred tem pa za klasične obrti (ščetarstvo, pletarstvo, mlekarstvo itd.), ni več. Obstajajo različna mnenja o tem, ali bi morali imeti tudi danes usmerjene poklice. V določenih okoliščinah je to zagotovo lahko prednost, vendar pa je treba



Slepi so se pogosto zaposlili kot telefonisti.



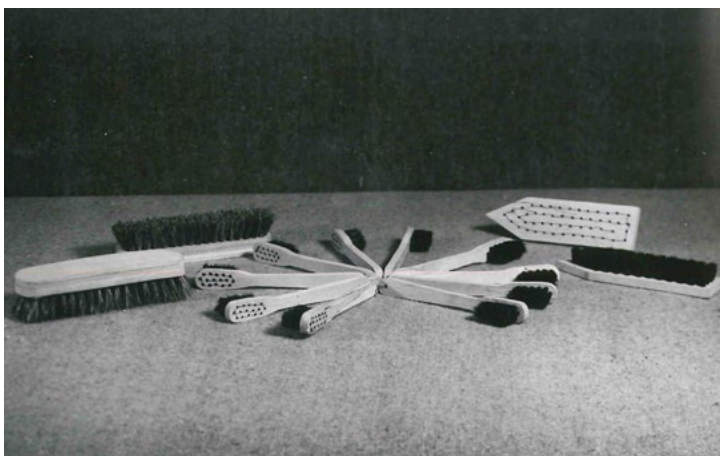
Trgovina Zdrženja slepih (Foto: arhiv ZDSSS).



Trgovina z obrtnimi izdelki slepih in slabovidnih (foto: arhiv ZDSSS).



Delo slepih ščetkarjev (Foto: arhiv ZDSSS).



Izdelki ščetarskih mojstrov (Foto: arhiv ZDSSS).



Slep fizioterapevt (Foto: arhiv ZDSSS).

upoštevati potrebe, zmožnosti in želje posameznika. Tako kot v preteklosti še vedno obstaja mnogo predsodkov in pomislekov o zmožnostih delovanja slepih in slabovidnih. Slepí in slabovidni smo zelo heterogena skupina. Imamo različne interese, želje, znanja, spretnosti in izobrazbo, kar je tudi prav. Zaradi tega se najdemo v najrazličnejših poklicih in za razliko od preteklosti imamo na tem področju danes morda več možnosti in priložnosti. Vendar kljub temu veliko slepih in slabovidnih iz takšnih ali drugačnih razlogov zaposlitve ne more najti, zato lahko govorimo o problematiki zaposlovanja. Zaposlenost te skupine invalidov je povsod po svetu nizka, prav tako je manjša od zaposlenosti ljudi z drugimi vrstami fizične invalidnosti.

Koliko je vseh slepih in slabovidnih iskalcev zaposlitve v Republiki Sloveniji, ne vemo, saj država ne vodi njihovega registra, članstvo v medobčinskih društvih slepih in slabovidnih pa je prostovoljno. Po neuradnih virih iz leta 2016 je bilo takih približno 110. Raziskav na tem področju praktično ni, z izjemo nekaj diplomskih nalog in člankov. Na podlagi tega ugotavljamo, da slepim in slabovidnim uspešen vstop na trg dela otežuje:

- odsotnost celovite rehabilitacije slepih in slabovidnih v preteklosti, ki se šele sedaj počasi uveljavlja,
- pomanjkanje ustreznega strokovnega kadra s področja slepote in slabovidnosti,

- pomanjkanje ustreznega svetovanja in organiziranih usposabljanj, ki bi slepe in slabovidne pripravila na vstop na trg dela (celovita obravnava, ki se prične z zgodnjo obravnavo),
- negativna prepričanja oziroma strah ter zadržanost delodajalcev zaradi nepoznavanja problematike slepote in slabovidnosti,
- obstoječa zakonodaja, ki je bodisi neustrezna bodisi se ne izvaja, kot bi se morala.

Da bi članom medobčinskih društev slepih in slabovidnih pomagali pri učinkovitejšem iskanju zaposlitve, smo na zvezi v preteklosti izvedli nekaj aktivnosti in seminarjev, na katerih smo dali poudarek krepitvi posameznikovih kompetenc, na primer kako učinkovito pripraviti življenjepis ter kako se pripraviti na razgovor za prosto delovno mesto. Prav tako smo sodelovali s Centrom IRIS (nekdanji Zavod za slepo in slabovidno mladino, ki je bil na Langusovi 16, zdaj Langusovi 8 v Ljubljani) pri organizaciji kariernega sejma, na katerem so imeli slepi in slabovidni iskalci zaposlitve možnost kratkih razgovorov s potencialnimi delodajalci; nimamo pa povratne informacije o številu zaposlitev prek tega kontakta.

Povezujemo se tudi z drugimi institucijami s tega področja, kot je URI Soča. Takšne aktivnosti so seveda nujne in potrebne, niso pa zadostne. Za uspešnejše delovanje na področju zaposlovanja bi potrebovali več aktivnosti; to pomeni, da bi morali imeti več strokovnih sodelavcev za izvajanje programa, s čimer pa so povezani višji stroški. Glede na to, da trenutno nimamo točnih podatkov o številu slepih in slabovidnih iskalcev zaposlitve ter o njihovih potrebah, se postavlja vprašanje, kako naprej. Obstaja več možnosti in oblik, ki so lahko kratkoročne ali dolgoročne. Zagotovo lahko zveza v prihodnje stori veliko več in tudi sama ponudi možnost vključevanja posameznikov v programe usposabljanja, pripravništva in javna dela. Lahko razmišlja tudi o ustanovitvi invalidskega ali socialnega podjetja, v okviru katerega bi nekaj slepih in slabovidnih dobilo priložnost za delo. Toda tudi to še ne bi bilo dovolj, saj na ta način problematike ne bi reševali celovito, takšne oblike zaposlitve pa tudi niso rešitev za vse slepe in slabovidne. Kot smo že omenili, bi morali stremeti predvsem k temu, da država, poleg zakonodaje na področju zaposlovanja,



Slepi metlar (Foto: arhiv ZDSSS).



Slepi izdelovalec krtač (Foto: arhiv ZDSSS).



Izdelki pletarskih mojstrov (Foto: arhiv ZDSSS).



Izdelki pletarskih mojstrov (Foto: arhiv ZDSSS).

zagotavlja celovito obravnavo posameznika od zgodnjega otroštva naprej, glede na njegova močna področja, sposobnosti, spretnosti, želje in druge možnosti, ter ga tako usmerja in usposablja za ustrezen poklic oziroma vstop na trg dela. Prav tako bi bilo treba vzpostaviti programe za strokovni kader, saj bi lahko le tako zagotovili, da bi imeli strokovnjaki s tega področja tudi ustrezna znanja o slepoti in slabovidnosti. Ne nazadnje moramo razbijati stereotipe oziroma negativna prepričanja delodajalcev zaradi nepoznavanja problematike slepote in slabovidnosti ter jih intenzivneje seznanjati s specifikami očesne okvare. Kot možen ukrep bi lahko zakonodajalcu predlagali, da poleg kvotnega sistema uvede obvezno usposabljanje delodajalcev s tega področja. Hkrati je treba povečati samoiniciativnost iskalcev zaposlitve, k čemur jih nov zakon o osebni asistenci že motivira z možnostjo samozaposlitve.

Na koncu velja omeniti, da je pomemben dejavnik tudi smer izobrazbe slepih in slabovidnih, saj sta priložnost in možnost vstopa na trg dela pogojeni z izbiro pravilne smeri šolanja, kajti samo stopnja izobrazbe še ne daje zaposlitve, če za določen poklic ni zanimanja delodajalcev. To

velja tako pri nas kot v svetu, zaradi česar kljub razvoju tehnologije in vedno višji doseženi stopnji izobrazbe zaposlenost slepih in slabovidnih pada.

Viri:

Vesna Šušteršič, Ana Munda, Polona Kalc: Mladi slepi in slabovidni z visoko ali višjo izobrazbo ter njihov vstop na trg dela, diplomsko delo. Ljubljana 2016.

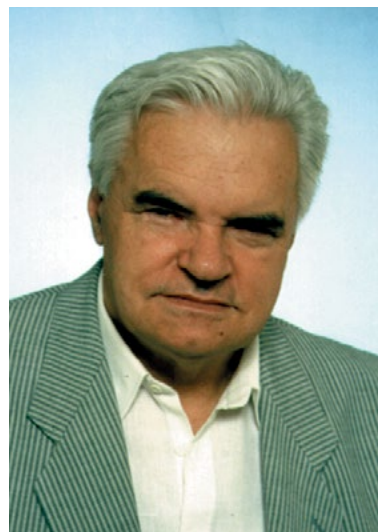
Vesna Šušteršič, Socialna vključenost slepih in slabovidnih, magistrsko delo. Ljubljana 2019.

Arhiv ZDSSS.

5.16.1 Pavle Janežič

Rodil se je 6. 12. 1929 v Ljubljani. Tukaj je preživel vse svoje življenje in tudi umrl 27. 3. 2015.

Osnovno izobrazbo je pridobil v domačem okolju. Oslepel je v času druge svetovne vojne. V šolskem letu 1943/44 je obiskoval tretji razred III. Državne moške gimnazije za Bežigradom. Ponesrečil se je 12. februarja 1944. Domača hiša je stala ob žici okupirane Ljubljane. Iz nje so ga s starši izselili Italijani. Bili so v preganstvu, dokler niso hiše zasedli Nemci, ki so jim dovolili, da so se vselili nazaj v zgornje nadstropje, saj je bila hiša spremenjena v utrdbo in obdana z bunkerji. Povsod je bilo polno streliva. Ko je Pavle našel dinamitne naboje, so jih s prijatelji iz radovednosti odprli in prišlo je do eksplozije. Pavle je oslepel in ostal brez desne roke.



Pavle Janežič (Foto: arhiv ZDSSS).

Leta 1947 je prišel v Zavod za slepo mladino, kjer je med tednom tudi bival, šolanje pa nadaljeval na viški gimnaziji, takratni IX. Državni gimnaziji. Šolanje je ponovno nadaljeval v tretjem razredu. Z maturo jo je končal leta 1953. Zaradi pomanjkanja tehničnih pripomočkov, takrat namreč možnosti snemanja še ni bilo, se je učil tako, da so mu sošolci brali, on pa jim je pomagal pri predmetih, kjer so bili šibkejši. Bil je najboljši dijak viške gimnazije. Po opravljenem študiju je leta 1958 pridobil naziv diplomirani filozof, smer germanistika, danes univerzitetni diplomirani germanist. Pozneje se je vpisal še na študij prava, ki pa ga ob obilici drugega dela ni dokončal. Tudi sicer se je vse življenje izobraževal, med drugim se je učil tudi esperanto. Poleg ljubljanske je bil član več drugih knjižnic, med drugim v Marburgu, New Yorku, na Dunaju in Londonu.

Zaposlil se je na Elektrogospodarstvu Slovenije, kjer je tamkajšnje zaposlene in tudi mnoge zunanje slušatelje na tečajih poučeval nemščino in angleščino. To delo je opravljal do upokojitve. Zaradi potreb delovnega mesta je hodil tudi na tečaje tehnične angleščine v Beograd.

Leta 1963 se je poročil z Mojco. Dve leti pozneje sta se jima rodila sinova Miha in Jure.

Organizaciji slepih se je pridružil že v svojem gimnazijskem obdobju in ostal njen zelo dejaven član do zrelih let. Ni bil človek za najvišje funkcije, je pa rad pomagal na zelo različnih področjih in pustil tudi vidno sled. S svojo razgledanostjo, znanjem jezikov in dobrimi stiki z okoljem je med slepe prinesel številne novosti.

V petem razredu gimnazije se je s šolo odpravil na zimovanje, kjer ga je sošolec Tine Košir pripel na smuči in tako postal prvi slepi smučar pri nas. Za to panogo športa in rekreacije je v naslednjih letih navdušil kar nekaj slepih ter zanje organiziral tudi prva

zimovanja. Za vse to delo je leta 1973 prejel Bloudkovo plaketo. Kot navdušen šahist je veliko pripomogel k razvoju prvega govorečega šaha za slepe.

Že kmalu po drugi svetovni vojni je skupina slepih pod vodstvom Petra Confidentija navezala stike s šolami za pse vodiče v takratni Zvezni republiki Nemčiji. Tako so prišli v stik z gospo Auer iz Švice, ki je v petdesetih letih prejšnjega stoletja prišla v Ljubljano in pomagala pri organizaciji šolanja psov vodičev. Z dotacijami vojaških vojnih invalidov je organizacija slepih pomagala za slepe po vsej Jugoslaviji izšolati deset psov vodičev. Eno od psičk je takrat dobil tudi Pavle Janežič. Ker je šola zaradi velikih stroškov kmalu zamrla, so se morali zainteresirani slepi za šolanje psov vodičev v naslednjih letih dogovoriti individualno z vaditelji, ob tem pa tudi sami financirati nabavo in šolanje takih psov. Tako je bil Pavle Janežič eden redkih slepih, ki so imeli psa vodiča, še preden je to pri nas postala organizirana in tudi finančno podprta dejavnost.

Leta 1957 je bil med ustanovnimi člani Kulturno-prosvetnega in športno-rekreativnega društva slepih Karel Jeraj, ki še danes deluje v Ljubljani. Postal je njegov prvi predsednik. Društvo je že v prvih letih izpeljalo mnoge odmevne projekte. Kmalu po ustanovitvi je zaživel še oktet Karel Jeraj, katerega član je bil tudi Pavle, sicer navdušen pevec.

V okviru društva je za slepe organiziral prva taborjenja ob morju in planinarjenje. Dvakrat je osvojil naš najvišji vrh Triglav. Ob prvem vzponu leta 1962, to je bil prvi organizirani vzpon slepih na Triglav, je nastala anekdota, ko so po vnaprejšnjem dogovoru javili na takratni radio Ljubljana, da je sedem slepih alpinistov prišlo na Kredarico. Voditelju na radiu se je zdelo nenavadno, da bi prišli na Triglav slepi, zato je prebral, da je sedem slepih alpinistov prišlo na Kredarico.

Ob svoji dejavnosti v organizaciji slepih je bil tudi pomemben člen Zveze društev civilnih invalidov vojn Slovenije.

Ob nedostopnosti pisnih virov o Pavletu Janežiču smo se za informacije o njegovem življenju in delu obrnili na ženo Mojco, njegovo medobčinsko društvo slepih in slabovidnih, Zvezo društev civilnih invalidov vojn Slovenije ter dolgoletna člana društva slepih Janeza Hrovata in Karla Ulago. Slednja, tudi njegova prijateljica in sodelavca, se ga spominjata kot zelo odprtega človeka, pripravljenega vedno pomagati, in kot človeka, ki nikoli ni povzročal sporov, ampak jih je celo blažil.

Pavle Janežič je prejel številna priznanja društev, v katerih je deloval, več priznanj mu je podelila njegova delovna organizacija. Je prejemnik Gallusove značke, najvidnejša pa sta leta 1972 prejeti red dela s srebrnim vencem, ki mu ga je podelil maršal Josip Broz Tito, ter leta 1984 prejeti red zaslug za narod s srebrno zvezdo, ki ga je prejel s strani predsedstva Jugoslavije.

5.16.2 France Petrič

France Petrič se je rodil 1. 11. 1909 v Ljubljani, umrl pa 20. 11. 1955.

Njegov oče je bil mizar, mama pa gospodinja. V rodnem kraju je obiskoval osnovno šolo in se po opravljeni gimnaziji vpisal na učiteljsko. Po opravljenem zrelostnem izpitu se je leta 1933 kot učitelj zaposlil v Prekmurju, kjer je ostal štiri leta. Leta 1937 je bil premeščen v Sela pri Kamniku, kjer je prevzel mesto upravnika tamkajšnje osnovne šole. Med fašistično okupacijo je bil nekaj časa zaprt v Ljubljani, nato pa v koncentracijskih taboriščih v Gonarsu in Reniciju. Po osvoboditvi se je vrnil v Sela pri Kamniku, kjer je pomagal pri obnovi požgane šole. Kmalu je moral kraj, ki mu je prirasel k srcu, zaradi materinega kritičnega zdravstvenega stanja zapustiti. Vrnil se je v Ljubljano, kjer je skrbel za hudo bolno mater, in sklenil, da si tukaj poišče zaposlitev.



France Petrič (Foto: arhiv ZDSSS).

Našel jo je v Zavodu za slepo mladino, kjer se je zaposlil 15. januarja 1946. Dve leti pozneje je opravil strokovni izpit iz tiflopedagogike. Nato je kot štipendist OZN odšel na šestmesečni študij v Švico in Češkoslovaško, da bi preučil tamkajšnje sisteme ter organizacijo vzgoje in splošne socialne zaščite slepih. Po vrnitvi v domovino je Petrič ljubljanski zavod oskrbel z vrsto kakovostnih učnih pripomočkov in strokovne literature ter v zavod uvedel številne novosti, s čimer se je dvignila kakovost poučevanja in vzgojnega dela v zavodski šoli. Na študij tiflopedagoške problematike v Zvezno republiko Nemčijo ga je leta 1951 za mesec dni napotila tudi Uprava za tehnično pomoč pri OZN. Iz tujine se je vrnil z mnogo strokovnega gradiva, na podlagi katerega je pripravil serijo člankov in predavanj s področja tiflopedagogike. Med njegovim bivanjem v Nemčiji je v reviji *Blindenfreund* izšel članek Heinricha Drommera z naslovom *Slepi v Jugoslaviji in Češkoslovaški (Das Blindewesen in Jugoslawien und in Tschechoslowakei)*, ki je mednarodno pedagoško javnost seznanil z razmerami slepih in slabovidnih v obeh državah. Podatke zanj je uredništvu revije posredoval France Petrič. Sodobne tiflopedagoške dosežke je skušal uvesti tudi na področje poučevanja slepih v Jugoslaviji.

V zavodu je Petrič pustil globoke sledi svojega devetletnega dela. Sodeloval je pri snovanju in organizaciji zavodske nižje gimnazije ter s svojim znanjem prispeval k razvoju pedagoškega kadra te ustanove. Uvedel je sodobne tiflopedagoške metode poučevanja matematike in zemljepisa. Dvignil je kakovost poučevanja tehničnega pouka in splošne telesne vzgoje, v katero je vključil tudi ortopedsko gimnastiko. Sprva je ortopedske vaje izvajal ob pomoči ortopeda dr. Bogdana Breclja, po vrnitvi iz Češkoslovaške pa po pridobljenih izkušnjah in znanju v njihovih zavodih. Na številnih javnih nastopih zavodskih učencev, ki so potekali v Ljubljani, Mariboru, Beogradu in drugje, so občinstvo navdušile zahtevne in stilsko dovršene gimnastične vaje, ki so jih z neverjetno spretnostjo in lahkotnostjo izvajali Petričevi učenci.

Obiskovalca zavoda so vedno znova navdušile raznovrstne in skladne geometrijske skice, ki so jih narisali Petričevi učenci, ter reliefne karte, ki jih je Petrič izdelal sam. Znanje za izdelavo tovrstnih zemljevidov je pridobil na strokovni delavnici v Zagrebu in se po vrnitvi domov lotil dela. Prva njegova reliefna zemljevida sta bila zemljevid Ljubljane z okolico in zemljevid elektroenergetskega sistema Slovenije. Poskrbel je tudi za druge reliefe, med drugim za relief Azije in Amerike. Izdeloval jih je iz mavca, ki ga je prebarval in polakiral. Leta 1953 je nastal reliefni zemljevid Jugoslavije, ki ga je Petrič odtisnil na stiskalnici na podlagi matric, ki jih je v ta namen izdelalo podjetje Litostroj. Na študijskem potovanju v Zvezno republiko Nemčijo je pridobil nove ideje za izdelovanje matric in reliefnih potiskov iz plastike, a mu je izvedbo teh idej v prakso preprečila prezgodnja smrt. Izdelal je tudi učne pripomočke za pouk matematike, ki jih v Centru Iris uporabljajo še danes.

V okviru Zavoda za slepe je osnoval tudi poseben oddelek za telefoniste, kjer so se pod njegovim vodstvom za delo usposobile številne generacije slepih telefonistov. Petrič je oddelku sčasoma želel pridružiti še oddelek, kjer bi se slepi lahko usposobili za poklic stenografa in tako pridobili dodatno možnost za zaposlitev. Osnova za uresničitev te zamisli je bila brajeva stenografija za slovenski jezik, ki je do tedaj še ni bilo. Petrič se je lotil tudi tega izziva in skupaj s sodelavcem razvil prvi slovenski brajev kratkopis za slepe. Tako je bila premagana velika ovira za šolanje slepih stenografov, do ustanovitve stenografskega oddelka pa zaradi Petričeve smrti žal ni prišlo.

Delovanje Franceta Petriča je segalo tudi prek slovenskih meja. Leta 1949 je postal član zvezne komisije za pripravo učnega načrta in programa sedemletne šole za slepe. Po njegovi zaslugi sta omenjena dokumenta poleg popisa učnih gradiv vsebovala mnoge strokovne pripombe s področja psihologije slepega otroka kot tudi metode vzgoje in izobraževanja slepih. Petrič je poskrbel tudi za razstavo, ki je prikazovala napredek na področju šolstva, dela in življenja slepih v Jugoslaviji. Odprta je bila ob Prvem kongresu slepih Jugoslavije, ki je potekal novembra 1952. Razstavo je pohvalil celo maršal Josip Broz Tito. France Petrič je bil dejaven tudi kot član jugoslovanskega Združenja specialnih pedagogov (Udruženja nastavnika specijalnih škola) in kot član upravnega odbora Centra za rehabilitacijo invalidov. Kljub vsem obveznostim je našel čas za temeljito preučevanje slovenskega jezika in književnosti.

Posebej je zaslužen za organizacijo prve slovenske brajeve tiskarne, ki je bila pri Zvezi slepih Slovenije ustanovljena leta 1952. Tiskarske stroje je zvezi poklonil Unicef. Sporazumno z upravo zavoda so stroje začasno namestili v prostorih Zavoda za slepo mladino Ljubljana. V tiskarni so delali zlasti takratni gojenci zavoda pod vodstvom Franceta Petriča. Sprva so tiskali le brajeve časopise, pozneje pa tudi učbenike in drugo šolsko gradivo. Leta 1953 je začel izhajati prvi brajev časopis za slepe *Tovariš slepih*, ki ga je do leta 1955 skupaj s Petrom Confidentijem urejal France Petrič. Zanj je pisal izvirne članke in pripravljaj kakovostne tuje prevode.

Petrič je bil dejaven tudi kot član komisije za zaposlovanje slepih, ki je delovala v okviru Zveze slepih Slovenije. Ta je bila zadolžena, da slepim, sposobnim za delo,

poiščejo primerna delovna mesta. France Petrič je 17. januarja 1955 na poti proti slovenskemu Primorju, kamor je šel iskat delovna mesta za slepe telefoniste, z avtomobilom silovito trčil v drevo in tri dni pozneje, 20. januarja 1955, poškodbam podlegel. V spomin nanj je Zveza slepih Slovenije brajevo tiskarno poimenovala po njem.

Viri:

Tonković, Franjo (1955): Umro je France Petrič eminentni tiflopedagog i socijalni radnik. *Socialna misao, mjesečnik za socijalna i kulturna pitanja slijepih*. 3/II [Zagreb 1955].

Golob, Marija (1999). Pot k svetlobi, dopolnjena izdaja. Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino.

Vekoslav Mlekuž [ur.] (1969): Svetloba Izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.

5.16.3 Nataša Mihevc

Rojena sem 5. 11. 1959 v Ljubljani. Slepá sem od rojstva. Bila sem nedonošenček. Vzrok za izgubo vida je bila poškodba od kisika v inkubatorju. Kaj ukreniti v mučni situaciji? Moja invalidnost je bila za domače najprej velik šok, toda treba se je bilo počasi, korak za korakom, prebijati skozi življenje. Ni mi bilo pomoči. V Kopru, kamor smo se čez čas preselili, sem rasla v sproščenem okolju z ljubečimi, izjemno plemenitimi in požrtvovalnimi starši ter z bratom.

Vrtca nisem obiskovala. Najtežje mi je bilo, ko sem morala daleč od doma, v takratni Zavod za slepo in slabovidno mladino na Vič v Ljubljani. Hrepenela sem po domu, postajala sem vse bolj nemirna ter samosvoja, težje sem se učila brajico, vendar sem z leti le vztrajno napredovala. Pouk na tej osnovni šoli ni potekal le po rednem učnem programu. Učili smo se tudi raznih praktičnih veščin, kot so orientacija in mobilnost, gospodinjstvo in samourejanje. V internatu so potekale vzgojne skupine ter glasbeni pouk s pevskimi zbori, plesnimi vajami, igranjem melodike in orglic itd. Vzgojne skupine ter plesne vaje je prevzel vesten vzgojitelj, kasnejši ravnatelj zavoda Stane Florjančič, ki nas je hkrati seznanjal z orientacijo v prostoru. Melodiko nas je poučeval tovariš Lotrič. Nekatere gojenke smo večkrat prepevale ob spremljavi njegovih lepo zvenceh citer. Rada sem recitirala in sploh precej nastopala na vseh šolskih prireditvah. Osemletko sem zaključila leta 1973. Dolgo mi bo ostal v najlepšem spominu zaključni izlet do Dubrovnika. Z ladjo smo se vračali na Reko, kjer smo se ganjeni razšli.



Nataša Mihevc (Foto: osebni arhiv).

Kako naprej? Vpisala sem se na koprsko gimnazijo. Tu so se pojavile dodatne prepreke, zanke, pasti, stereotipi in predsodki videčih. Mnogi vrstniki mi niso bili naklonjeni. Ovire pa sem premagala in se borila za čim boljši učni uspeh. Ves čas so mi stali ob strani ljubeči starši, skrben brat in prizadevna svakinja. Nesebično so mi pomagali, kolikor so mogli. Brali so mi obvezno šolsko čtivo, na počitnicah v hribih pa sem si v brajico prepisala šolske učbenike. Teste in kontrolne naloge sem zagovarjala ustno ali brala profesorjem. Vzljubila sem tudi jezike in književnost. Skratka, strma vijugasta pot do cilja. Maturirala sem leta 1978.

Po končani srednji šoli me je pot vodila na ljubljansko filozofsko fakulteto. Z vso skrbjo sem se posvetila glasbi. Tudi ta me je namreč vedno zanimala. Odločila sem se za študij muzikologije – zgodovino glasbe. Obravnavali smo stilna obdobja od srednjega veka do današnjih dni. Predavanja sem si snemala na avdiokasete, oče pa mi jih je presnel na magnetofonske trakove. Snov sem tako pred izpiti dodatno utrdila in izpite opravila v rednem roku. Leta 1984 sem diplomirala.

Leta 1985 sem se vrnila v zavod, kjer sem se zaposlila kot predmetna učiteljica glasbe. A za razgibano kakovostno pedagoško delo sem morala opraviti tiflopedagoške izpite v Zagrebu ter strokovni izpit, ki je potekal v zavodu. Tudi vse te izpite sem opravila. Sprva sem delala šest ur, pozneje štiri s polovičnim delovnim časom. V internatu sem vodila glasbeno vzgojo za vso osemletko, dejavnost v predšolskem oddelku, glasbene interesne dejavnosti, pouk klavirja, obvezno brajevo notacijo za slepe, petje, orglice in melodiko. Z vsem srcem sem bila predana pedagoškemu poklicu, čeprav so bili nekateri učenci hiperaktivni, vedenjsko problematični. Zaradi njih sem prešla na štiriurni delavnik. A v glavnem je mladostnike glasba zanimala. Učenci so bili pri glasbenem pouku razvrščeni v dva oddelka. V A razredih so se uveljavili sposobnejši učenci, v B oddelkih pa učenci z lažjimi duševnimi motnjami, s katerimi smo peli preproste pesmi po prilagojenem programu. Invalidsko sem se upokojila leta 2005. Dvajset let delovne dobe je za menoj. Z jekleno voljo in prizadevnostjo sem v življenju marsikaj dosegla.

Kam po upokojitvi? Svetovali so mi, naj krenem proti Gorenjski. Pristala sem v Centru slepih, slabovidnih in starejših oskrbovancev Škofja Loka, kjer danes živim, kajti to je edina tovrstna slovenska ustanova, namenjena tudi takšnim invalidom. V domu osebe lepo skrbi za nas. Nudi nam mnogo reči. Zadovoljna sem z vsem. Poudarek je na raznih dejavnostih: telovadbi, pevskih ter spominskih vajah, skupinah za samopomoč, prireditvah in podobnem. Naj ostane tako. Naj se med uslužbenci in nami, stanovalci, krepijo trdne prijateljske vezi.

6 ŠOLANJE SLEPIH IN SLABOVIDNIH

»Osebe z okvaro vida so tiste osebe, pri katerih poslabšanja vidnih zaznav ni več mogoče popraviti z očali ali lečami. Na tak način zmanjšane vidne sposobnosti otežujejo vsakdanje življenje. Ta ovira se v vsakdanjem življenju kaže tako, da osebe z okvarami vida ne morejo natančno zaznavati objektov od blizu ali daleč, pri nekaterih pa je vidno polje zoženo na 20 stopinj ali manj; ne morejo več brati, ne prepoznavajo več oseb, ne morejo se več samostojno gibati in se orientirati v fizičnem svetu.«

Leta 1260 je francoski kralj Ludvik IX. v Parizu ustanovil zavetišče za 300 oslepelih križarjev. V njem je bilo petnajst krat dvajset postelj, zato ga je poimenoval »Quinze vingts«. Ustanova deluje še danes, in sicer kot oftalmološki inštitut.

Valentin Haüy (1745–1822) je bil prvi, ki je ustanovil šolo za slepe v Franciji (*Institution des jeunes aveugles*, februar 1785) in carski Rusiji (Peterburg, 1806). Bil je pretresen, ko je videl, da se ljudje med uličnim verskim festivalom posmehujejo slepim iz zavetišča Quinze vingts. Zato je slepe berače pobral z ulice. Razvil je reliefno pisavo za slepe.

Louis Braille (1809–1852) je vstopil v Kraljevi inštitut za slepo mladino, ko je bil star deset let. Pri petnajstih je izumil pisavo, ki se imenuje po njem. V začetku so jo celo prepovedali, tako da so se učenci učili na skrivaj. Leta 1878 je bila brajeva pisava izbrana kot najboljša pisava za slepe. Uporabljajo jo po vsem svetu – tudi Japonci, Kitajci (zvokovno) in Arabci, ki jo uporabljajo od leta 1950 (berejo v nasprotju z njihovim pravilom, od leve proti desni). Obstaja tudi brajeva notacija.

Uradni pisavi ZDSSS sta pokončni Arial 12 in Arial 12 krepka, skladno s priporočili Evropske zveze slepih (EBU), saj sta najprimernejši za ljudi z okvarami vida. Na zvezi smo se odločili, da uporabljamo izraz brajica, brajeva pisava, brajev ...

Na Dunaju so leta 1809 odprli prvi zavod za slepe v Avstro-Ogrski. V tej državi Slovenci nismo imeli svojega zavoda za slepe. Naši slepi so se šolali v nemških zavodih, najpogosteje v Gradcu in Linzu. Vendar je bilo takih malo. Šolali so se s pomočjo humanitarnih organizacij. Ena izmed



Valentin Haüy



Louis Braille

njih je bila »Ustanova barona Flödniga za slepe in gluhoneme«, ki je delovala v letih 1843–1945.

Na Slovenskem smo šele leta 1918 dobili prvi zavod za slepe, in sicer v tako imenovani Belgijski vojašnici na današnji Roški cesti v Ljubljani, leta 1919 pa prvo slovensko šolo za slepe. Prostore je imela v Ljubljani, v sedanji stari porodnišnici, in je bila dvo-razrednica za šoloobvezne slepe otroke.

Kakšno znanje oziroma kateri poklici so bili tisti čas primerni za slepe in slabovidne, je leta 1916 zapisal Franc Fabinc, učitelj, novinar, urednik in pedagoški pisec: »Za pretežno večino slepih velja načelo, da se morajo priučiti primerne rokodelstva. Mnogoletna praksa je pokazala, da je najprimernejše, če se slep priuči izdelovanja krtač in pletarstva, da izdeluje košare in razne pletene predmete. Posebna nadarjenost v tem ali onem oziru seveda lahko usposobi slepega tudi še za druge obrti, n. pr. urarstvo, mizarstvo itd. Na Japonskem jih uporabljajo celo kot maserje. Za slepe ženske pridejo predvsem v poštev vsa ročna dela ter strojno pletenje, vendar so v tem oziru skoraj na slabšem kakor moški.«



Zavod za slepe v Kočevju (Foto: arhiv ZDSSS).



Graški zavod za slepe v Avstriji (Foto: arhiv ZDSSS).

Leta 1922 so šoli prostore vzeli. In ker v Ljubljani ni bilo mogoče dobiti novih, so šolo premestili v Kočevje. Med bombardiranjem Kočevja 12. 12. 1943 in novembra 1944 je bila šola popolnoma uničena. Po drugi svetovni vojni so se razmere za slepe korenito spremenile. Zavod za slepo in slabovidno mladino je dobil prostore na Langusovi 16 v Ljubljani (tam deluje še danes – a na Langusovi 8), leta 2004 se je združil s Centrom slepih in slabovidnih Škofja Loka (srednja šola), leta 2016 pa preimenoval v Center IRIS.

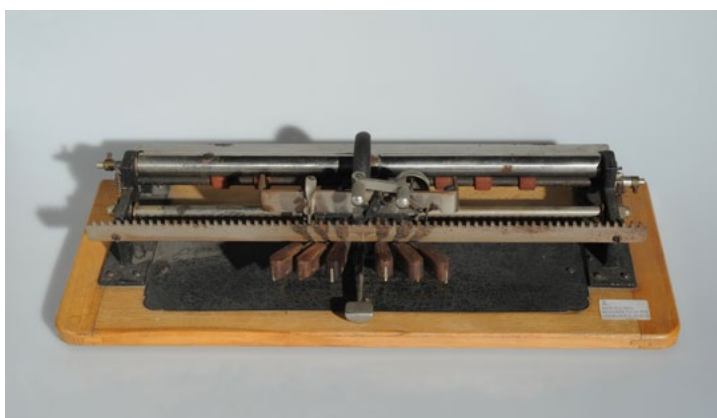
Januarja 1954 so zavod obiskali mladinci iz Celja in v članku med drugim zapisali: »Ta zavod ima oddelek za predšolsko in šolsko vzgojo slepih otrok, nižjo gimnazijo in nižjo glasbeno šolo. V njem so tečaji za prešolanje kasneje oslepelih, učenci z ostanki vida pa dobivajo specialni pouk v pisavi in branju za slabovidne.

Za poklicno izobraževanje so v zavodu pletarska šola, gospodinjstva šola, tečajji za slepe telefoniste, tečajji za strojepisje in tečajji za ženska ročna dela. Gojenci obiskujejo tudi zunanje šole, n. pr. učiteljišče, višjo gimnazijo, glasbeno srednjo šolo itd. Zavod sprejema slepe in močno slabovidne od 5. leta dalje.«

Sposobnejši ali marljivejši so se v Zemunu šolali za fizioterapevte. Dlje ni šlo. Našli pa so se tudi takšni, ki se s tem niso sprijaznili in so šli z glavo skozi zid. Do leta 1974 so študirali in študij zaključili štirje slepi. Eden izmed njih je bil Brane But, ki je študiral v letih 1969–1974: »Najprej me zaradi izgube vida sploh niso hoteli vpisati na ta študij. Zahvaljujoč osebnemu prijateljstvu med Petrom Confidentijem, slepim profesorjem (na rehabilitaciji me je učil slepo strojepisje), in takratnim predstojnikom katedre za psihologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, so me le vpisali. Med študijem nisem od predavateljev imel nikakršne pomoči, tudi podpore ne. Na primer, po zaključnem 2. letniku študija mi je neki profesor rekel, naj pustim študij psihologije, češ da kot slep ne bom mogel opravljati delo psihologa. Profesorji mi tudi niso dovolili, da bi predavanja snemal. Tudi od naše ZDSSS ni bilo nikakršne pomoči. Samo enkrat so mi eno tanjšo knjigo posneli, pa še to sem moral plačati. Vse študijsko gradivo so mi snemali študijski kolegi in kolegice in moja Zvonka. Seveda sem vztrajal pri študiju, pri katerem sem bil zelo uspešen, padel nisem niti na enem izpitu, izpolnjeval sem vse študijske obveznosti, tudi zaključek študija je bil zelo zelo uspešen.«



Slepi Franci Kovačič, zaposlen v škofjeloškem centru.



Starejši brajev pisalni stroj, ki so ga slepi uporabljali sredi 20. stoletja.



Pouk otrok v ljubljanskem zavodu.



Pouk v škofjeloškem centru pri prof. Petru Confidentiju.



Sodoben brajev pisalni stroj.



Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani.

Za primerjavo sem poklical Evgena Bavčarja (letnik 1946) in ga povprašal o njegovih izkušnjah. Študiral je v Sloveniji in Franciji: »Študirati sem želel muzikologijo in primerjalno književnost na 3. stopnji, a me niso hoteli. Zato sem zaprosil za štipendijo in odšel v Francijo.« V zvezi s študijem v Franciji ne omenja posebnih problemov. Za pisanje mu je fakulteta priskrbelo tajnika, da je tipkal namesto njega: »Z novinarjem Benom Zagernikom sva v Sloveniji nosila na fakulteto brajev pisalni stroj in mehanski pisalni stroj. Na izpiti sva najprej napisala v brajci, potem pa z mehanskim strojem prepisovala v črni tisk. Medtem ko so v Franciji slepi že uporabljali kasetofone Uher, smo pri nas uporabljali še magnetofonske trakove Philips. Pri nas smo uporabljali navaden mehanski pisalni stroj, v Franciji so imeli že električne. Pri nas nismo smeli snemati predavanj. V Franciji so me vzpodbujali, naj snemam, da se bom tako lažje učil.«

Sredi sedemdesetih let je na slovenskih fakultetah študiralo že več slepih in slabovidnih, v osemdesetih pa je prišlo do pravega buma. Slepici so se začeli množično vpisovati na fakultete. Postali so socialni in pedagoški delavci, pravniki, psihologi, računalničarji ... To je bil čas, ko še ni bilo statusa študenta s posebnimi potrebami. Pri dogovarjanju za vpis in izpiti so bili odvisni od dobre volje profesorjev. Za vsak predmet so se morali dogovoriti, kako bo z gradivom in kako bodo opravljali izpit. Izpiti so opravljali večinoma ustno, izjemoma pisno s črnim flomastrom ali drugače, običajno po izpitu drugih

ali v individualnem terminu. Profesorje so morali prositi, ali lahko pišejo dalj časa. Izpiti niso bili prilagojeni študentom z okvarami vida.

»Pri matematiki so bili izpiti precej zahtevni. Graf sem opisal. Profesor pa mi je rekel, naj ga na mizi narišem, kako poteka krivulja ...«

Študentje so si sami prilagajali zapiske drugih. Potrebovali so pomoč sošolcev pri opisovanju slik ali zapisov na tabli. Ker na ZDSSS še ni bilo urejeno sistemsko snemanje študijske literature, so si morali sami najti prostovoljne bralce, da so jim snemali knjige oziroma študijsko gradivo. Za vpis v naslednji letnik so imeli enake pogoje kot drugi. Iz vsega povedanega je razvidno, da slep ali slaboviden človek potrebuje več truda, da doseže enak cilj kot videč. Učenje s poslušanjem pa zahteva dosti več koncentracije. Proti koncu tisočletja so se pojavili prvi prostovoljci, prej pa je pomoč v glavnem temeljila na prijateljskih stikih.

Šele po letu 2004 so na fakultetah postopoma uvajali status študenta s posebnimi potrebami. Definicija pravi, da so »študenti s posebnimi potrebami tisti, ki se zaradi dolgotrajnih okvar, motenj, primanjkljajev ali bolezni srečujejo z ovirami, ki otežujejo njihovo polno in učinkovito vključitev v izvajanje študijskega procesa in potrebujejo različne individualne prilagoditve. Pridobljeni status jim zagotavlja mnoge ugodnosti.«

Slabovidni Matej je lahko uporabljal običajno gradivo v črnem tisku. Pomagal si je z lupami in povečavami (skeniranjem ali fotokopiranjem). Drugačne probleme je imela Tanja, ki ima poleg slepote še multiplo sklerozo. Doštudirala je leta 2010. Težave so se začele že pri dostopu do učilnic. Imela je težave pri komuniciranju z nekaterimi sošolci in profesorji. Sošolci so ji snemali gradivo oziroma prilagajali zapiske. Profesorji ji pogosto niso hoteli omogočiti samo ustnega izpita, in to kljub odločbi. Ker zaradi bolezni ni mogla pisati, je namesto nje pisala osebna asistentka, kar pa profesorjem ni bilo všeč.

Slepi in slabovidni so menda najbolj izobraženi med invalidi. A samo 6 odstotkov jih je zaposlenih. Ali lahko govorimo o stigmi? Mogoče. Socializem je slepe in slabovidne (oziroma invalide) ščitil. Zagotavljal jim je eksistenco in perspektivo. Ko je bivši telefonist zaključil šolanje na pravni fakulteti, je dobil službo pravnika v istem podjetju. Nekdo drug pa je postal strokovnjak za delovno zakonodajo in upokojevanje na Zavodu za zaposlovanje. Slepi in slabovidni so opravljali poklic socialnega delavca, dva z malo večjim ostankom vida sta bila učitelja na srednji šoli. Pomočnik generalnega direktorja RTV Slovenija je bil slepi dr. komunikologije z ostankom vida. Psiholog in socialni delavec s hudo okvaro vida sta se dobro znašla v vlogi direktorja centra za socialno delo, do sedaj najvišji poklic na ravni države pa je opravljal slepi dr. sociologije, ki je bil direktor Urada za invalide in bolnike.

Slepi in slabovidni so največkrat delali kot telefonisti, a imeli so službe, zdaj pa družba oziroma država teoretično zagotavlja enakopravnost, zaposlovanje pa je odvisno od stanja gospodarstva in dobre volje šefov oziroma lastnikov podjetij. Problem je tudi

selitev gospodarstva v industrijske cone, kjer je dostopnost z javnim prevozom slaba. Dostopnost do služb omejujejo gospodarsko-ekonomski interesi, in to kljub temu, da imajo slepi in slabovidni številna znanja in spretnosti, država pa financira njihovo usposabljanje, zaposlitveno rehabilitacijo in drugo. V času zadnje gospodarske krize (2008–2017) je kriza zaposlovanja udarila tudi slepe in slabovidne.

Pet razlogov za delodajalce, naj zaposlijo slepo ali slabovidno osebo:

- **Zakon o zaposlitveni rehabilitaciji zagotavlja materialno spodbudo.**
- **Slepi in slabovidni imajo številna znanja in spretnosti.**
- **V ustrezno prilagojenem okolju so enako delovno učinkoviti kot drugi.**
- **Zaposlovanje invalidov (slepih in slabovidnih) pomeni širjenje temeljnih vrednot in pozitivno vpliva na delovno okolje.**
- **Slepi in slabovidni so odlični člani tima in prijatelji. Prijetno je delati z njimi.**

Kljub napredku tehnologije še zmeraj govorimo o težavah z dostopnostjo za ljudi s posebnimi potrebami. Glavni problem je cenovna dostopnost tehničnih pripomočkov. Zaradi enkratne pravice do brajevega stroja ali brajeve vrstice v preteklosti, je bilo veliko slepih prisiljeni v nakup brajeve vrstice iz lastnih sredstev. Od junija 2020 pa je v veljavi sprememba Pravil obveznega zdravstvenega zavarovanja, na podlagi katere so do brajeve vrstice upravičeni slepi vsakih 5 let.

Problem so tudi knjige. Če želijo slepi knjigo prebrati, jo morajo imeti v dostopni obliki oziroma mediju. Takšnih knjig ni mogoče kupiti v knjigarnah. Če želijo imeti knjigo, ki je ni v knjižnici ali na seznamu knjig za prilagoditev, ki gaodobrijo in financirajo različna ministrstva, si morajo najprej priskrbeti knjigo v črnem tisku, jo prinesiti v knjižnico slepih in slabovidnih ter počakati, da jo tam prilagodimo. Prilagajamo v zvočni zapis (MP3), brajico, elektronske formate (RTF, PDF) in Daisy. Daisy je nova oblika zvočnega zapisa, ki omogoča lažje in preglednejše prebiranje besedil. To na primer pomeni, da lahko besedilo označimo in ga kasneje poiščemo. Pomoč pri prebiranju besedil, shranjenih v digitalne formate, omogočata tudi slovenska sintetizatorja govora Proteus in eBralec, ki delujeta tudi na pametnih telefonih s sistemom Android. Povečav ne delamo, ker lahko slabovidni uporabljajo lupe in različna povečala ali pa ZOOM Text na računalnikih.

Slepi in slabovidni si knjige izposojajo na CD-jih, USB ključkih ali prek spleta (Elektronsko informacijski sistem – EIS). Poslušanje knjig in branje s prsti od slepih in slabovidnih zahtevata velik napor in koncentracijo.

Še nekaj anekdot:

»Le začniva pri (slepem) Homêri (8.–9. st. pr. n. št.), prosil reva dni je stare« ... Očitno je prodal premalo knjig. Nobelove nagrade, podobno kot Gandhi, ni dobil. Živeti je moral od vsakodnevne socialne podpore, ki pa še ni bila institucionalna. Reinkarnacija Homerja je bil slepi guslar Filip Višnjič (1767–1834), utemeljitelj srbske »narodne pjesme«. Kljub slepoti je bil aktiven udeleženec prve srbske vstaje proti Turkom. Po njem se imenuje mesto Višnjičevo v Sremu, v Srbiji, kjer je tudi pokopan. Njegova podoba je v grbih bosanskih mest Ugljevik in Bjelina.

Slepi pesnik John Milton (1608–1674) je napisal Izgubljeni raj. Ko mu je umrla žena, je napisal Znova pridobljeni raj (iz maturitetnega teksta neznanega avtorja). Denis Diderot (1713–1784) ni bil slep. Ga pa lahko uvrstimo med častne člane skupnosti slepih. Bistrovidni slepi človek iz Pisma o slepih tistim, ki vidijo, je bil eden izmed drugače videčih in posledično drugače mislečih, tako da so ga oblasti za tri leta zaprle. Prvotni naslov knjige je bil Slepi jasnovidec (L'aveugle clairvoyant).

Ray Charles Robinson (1930–2004) je do sedmega leta zaradi glavkoma postopoma popolnoma oslepel. Svoji rasiistični državi je napisal himno (Georgia on my mind). S Steviejem Wonderjem (1950) se nista mogla videti. Blind Willie McTell (1901–1959) je bil pevec bluz, o katerem je pesem napisal Bob Dylan. Vse kitice se končajo z refrenom: »Nihče ne zna peti bluz kot Blind Willie McTell.«

Slabovidna Anne Mansfield Sullivan (1866–1936) je bila diplomantka Perkinsove šole za slepe, ki so ji z več operacijami povrnili nekaj uporabnega vida. Bila je učiteljica Helen Keller (1880–1968), prve gluhoslepe osebe, ki je diplomirala iz umetnosti.

Na koncu naj omenim še dr. Tjašo Kos (1976), ki je pri 24 letih oslepela, kljub temu postala mati treh otrok in samostojna strokovnjakinja na področju mentalnega zdravja (psihoterapija in psihološko svetovanje). Na ljubljanski univerzi je postala univ. dipl. psihologinja. Doktorirala je na Sigmund Freud Privat Universitaet na Dunaju. Tjaša ni zgodovina. Ona je sedanost in prihodnost. Opravlja poklic prihodnosti za slepe, bi dejal Evgen Bavčar in mu dodal še poklic matematika. V Parizu je spoznal dva slepa univerzitetna profesorja matematike. Slišal pa je, da jih je bilo v Moskvi menda celo 12.



John Milton.



Helen Keller.

Opravičujem se vsem slovenskim slepim in slabovidnim, ki jih nisem omenil. Vsak od vas spada med zaslužne može in žene. Da ste to, kar ste, so morali skozi zgodovino slepi in slabovidni garati, krvavi pot potiti ter spreminjati zgodovino in mentaliteto družbe. Ta proces pa še ni končan. Še veliko dela vas (in tudi nas) čaka.

6.1 Življenje in delo Jožice Nebec

Rodila se je 27. 4. 1930, umrla pa 10. 4. 1999 v Ljubljani, kjer je živela vse življenje.

Kot slepa gojenka je osnovnošolsko izobrazbo pridobila v Zavodu za slepo in slabovidno mladino, nakar se je vpisala na ljubljansko učiteljsiše in diplomirala, tako da je lahko opravljala delo osnovnošolske učiteljice. Pozneje je na Pedagoški akademiji v Ljubljani diplomirala še iz tiflopedagogike.

V Zavodu za slepo in slabovidno mladino se je zaposlila leta 1953 in tam ostala do upokojitve 1981. Poučevala je glasbo, petje in inštrumente, med drugim klavir, melodiko in orglice; bila je vodja otroškega in mladinskega pevskega zbora. S svojimi pevci in glasbeniki je sodelovala na vseh šolskih in izvenšolskih prireditvah. Uspešno so nastopili na prireditvah občinskega in republiškega značaja ter dobili številna priznanja, s čimer so popularizirali vzgojno delo in pomen zavoda.

Skupaj z učenci je bila posredovalka kulturnega in glasbenega življenja zavoda obiskovalcem, strokovnim skupinam in drugim. Otroke je k dejavnosti in disciplini vodila s potrpljenjem in ljubeznijo.

Jožica Nebec je bila tudi zunaj šole prizadevna kulturnoprosvetna delavka. Kot članica DPM v krajevni skupnosti »Milan Česnik« je leta 1977 prejela republiško priznanje za dolgoletno delo v tej organizaciji. Bila je tudi aktivna članica Kulturno-prosvetnega društva slepih in slabovidnih Karel Jeraj.



Jožica Nebec.



Jožica Nebec (Foto: arhiv Centra IRIS).

V okviru ZDSSS je bila aktivna zlasti na kulturnem področju, zelo uspešna pa pri delu v Braillovi tiskarni »France Petrič«, kjer je za zavod natisnila vrsto učbenikov, celo za angleški jezik. Bila je tudi urednica časopisa Obzornik za ženo in družino.

Ob 60-letnici zavoda je leta 1979 prejela priznanje za življenjsko delo na področju vzgoje in izobraževanja slepih otrok, Predvsem na področju glasbene vzgoje in opismenjevanja. Leta 1981 je prejela priznanje z zlato značko zavoda, ob 70-letnici zavoda pa plaketo za dolgoletno požrtvovalno delo pri obnavljanju in prepisovanju knjig v brajico.

Viri:

Golob, Marija: Bogomira Dobovšek. *Naša Komuna* 16-17/XXXII [11. oktober 1994].

6.2 Življenje in delo Iva Gerbca

Rojen sem 10. novembra 1942. Mladost sem preživel v vasi Volče na Tolminskem, kjer sem pričel tudi obiskovati osnovno šolo. Zaradi slabšega vida so mi svetovali prešolanje v Zavod za slepo mladino v Ljubljani, kjer sem bil med letoma 1954 in 1959. Kasneje sem obiskoval učiteljske v Tolminu in se zaposlil kot učitelj na Šentviški Gori. Po treh letih sem se odločil nadaljevati študij na Pedagoški akademiji v Ljubljani, obenem pa sem se leta 1967 zaposlil v Zavodu za slepo in slabovidno mladino, kjer sem ostal do upokojitve leta 2004. Študij sem nadaljeval še v Zagrebu in postal profesor defektolog.



Ivo Gerbec.

V Zavodu za slepo in slabovidno mladino sem bil vrsto let razrednik tako v programu osnovne šole s prilagojenim programom kot tudi v prvem razredu v programu osnovne šole z enakovrednim izobrazbenim standardom. Dlje časa sem sodeloval tudi pri delu mobilne službe pri spremljanju učencev na rednih osnovnih šolah. Ves čas sem zavzeto spremljal novosti na pedagoškem področju in sodeloval pri prilagajanju učnih načrtov. V Defektologiki sloveniki sem objavil okrog dvajset strokovnih prispevkov ter uredil zbornik ob osemdesetletnici zavoda. Več kot dvajset let sem bil član komisije za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. Bil sem tudi pomočnik ravnatelja. Pri učencih sem bil zelo priljubljen, daljše obdobje sem bil tudi mentor šolske skupnosti učencev.

Kljub slabšemu vidu se nikoli nisem včlanil v društvo slepih, sem pa z Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije ob delu pogosto sodeloval na seminarjih za starše otrok z okvaro vida.

6.3 Življenje in delo Romana Brvarja

Rodil se je 7. 5. 1950, umrl pa je, 29. 12. 2013.. Doma je bil iz Zasavja, stanoval pa je v Ljubljani. Zaradi slabovidnosti je osnovno šolo obiskoval v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, poklicno šolo pa v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki. Ko je bil kot telefonist zaposlen v podjetju Saturnus, je ob delu doštudiral geografijo in zgodovino na Pedagoški akademiji v Ljubljani ter pridobil višjo izobrazbo predmetnega učitelja. 16. oktobra 1978 se je zaposlil v Zavodu za slepo in slabovidno mladino, po končanem tiflopedagoškem izobraževanju pa se je popolnoma predal delu z otroki z okvaro vida. Postal je razrednik na predmetni stopnji osemletke. Poučeval je predmete spoznavanje družbe, zemljepis in zgodovina ter sodeloval pri samostojnem učenju. Vodil je krožek deških ročnih del, bil mentor šahovskega krožka in kluba OZN.



Roman Brvar (Foto: arhiv ZDSSS).

Roman Brvar se je skrbno pripravljaj na pouk. Za vsakega učenca je pripravil in mu dal v roke ustrezen material, učilo oziroma delovni listič z diferenciranimi vprašanji in nalogami. Vsakega je skušal maksimalno motivirati. Njegov kabinet za zemljepis in zgodovino je bil pravcata delavnica. Pri pouku je uporabljal vse učinkovite sodobne metode in pristope (preglednice za slabovidne, reliefe za slepe, miselne vzorce, makete, barvne zemljevide, video- in avdiokasete). Slepim in slabovidnim učencem je skušal svet približati čim bolj nazorno. Pripravil je veliko ekskurzij po domovini in tujini, med drugim nekaj zaključnih ekskurzij za učence 8. razreda po nekdanji Jugoslaviji, z učenci pa je pripravljaj tudi zgodovinske igre.

Prilagodil in izdelal je več zemljevidov, učil in učnih pripomočkov za slepe in slabovidne učence, ki jim je sproti prilagajal učne vsebine ter načrte za zgodovino in zemljepis. Sodeloval je pri prilagajanju življenja in šolskega dela v osnovni šoli za slepe in slabovidne na področju zgodovine, zemljepisa in spoznavanja družbe. Oblikoval in izdelal je didaktične valje za slepe in slabovidne. Poglobil se je v delo na računalniku za slepe NOMAD (tipno-zvočna računalniška slika).

Kot dolgoletni učitelj zgodovine in zemljepisa ter tiflopedagog je uredil bogato zbirko različnih zgodovinskih virov. Ob 70-letnici zavoda (1989) je napisal Oris zgodovine zavoda ter oblikoval in izdelal zloženko, ki je prikazovala delo v zavodu. Sodeloval je pri pripravi številnih razstav v zavodu in po Sloveniji, ki so prikazovale delo in življenje v zavodu. Vrsto let je uspešno vodil šahovski krožek; tako ekipno kot posamezno so zavodski šahisti osvojili lepe rezultate v občini, regiji in republiki. Učence je znal

motivirati v hoby krožku in krožku deških ročnih del. Z izdelki so popestrili zavodsko okolico. Prek radia Kekec so se otroci spoznavali s tehniko snemanja, pri čemer jim je Roman Brvar rad stal ob strani. Prek kluba OZN se je zavod pod njegovim mentorstvom povezoval s širšo in ožjo okolico.

Na govorilnih urah in roditeljskih sestankih, ki so bili temeljito pripravljene, je tesno sodeloval s starši, z njimi pa se je povezoval tudi po telefonu in pošti. Veliko srčnost in skrbnost je pokazal pri poklicnem usmerjanju učencev zaključnega, osmega razreda. S kolegi, ki so učili v istih razredih kot on, ter z drugimi strokovnimi delavci v zavodu je bil v vsakodnevnih stikih. Strokovno se je povezoval z muzeji (priprava razstav), Inštitutom za geodezijo in fotogrametrijo (projekt Taktilne karte za slepe), Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani (Oddelek za geografijo) ter Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije, kjer je sodeloval v komisiji za rehabilitacijo in zaposlovanje slepih in slabovidnih. Organiziral je več srečanj med učenci zavoda in dijaki Centra slepih in slabovidnih v Škofji Loki. Pripravil je številne razstave, ki so prikazovale delo v zavodu. Udeleževal se je seminarjev in aktivov iz zgodovine in zemljepisa, seminarjev iz tiflopedagogike ter strokovnih ekskurzij po domovini in tujini, od koder je prinesel veliko novosti na domača tla. Pedagoški poklic je kljub hudi slabovidnosti vseskozi opravljal z veliko gorečnostjo ter v iskanju novih pristopov, pripomočkov in učil, da bi slepi in slabovidni otroci lažje doživljali svet, ki jih obdaja.

Bil je avtor več del, na primer Geografija nekoliko drugače (Didaktika in metodika geografije za slepe in slabovidne), ki ga je napisal leta 1998, in Dotik znanja (Slepi in slabovidni v inkluzivni šoli). Izida knjige Z igro do učenja, ki je na natis čakala na Zavodu za šolstvo, žal ni dočakal.

Za svoje dolgoletno strokovno in vzgojno delo ter inovatorstvo (izdelavo vrste učil) je leta 1986 prejel priznanje z zlato značko Zavoda za slepo in slabovidno mladino. Leta 1992 je napredoval v pedagoškega svetovalca. Leta 1998 je prejel priznanje Minke Skaberne (DOS – sekcija tiflo) za delo in dosežke na področju defektološke teorije in prakse, leta 2005 pa nagrado RS s področja šolstva Učitelj leta.

Viri:

Brvar, Roman (2014): *Z igro do učenja*. Ljubljana: Math.

6.4 Življenje in delo Petra Confidentija

Rodil se je 22. 8. 1922 v Celju, živel in delal pa je v Škofji Loki, kjer je 1. 4. 1995 umrl. Osnovno izobrazbo je pridobil v zavodih za slepe v Gradcu in Zemunu. V Celju je zaključil gimnazijo, v Ljubljani pa doštudiral pravo, zgodovino in ob delu še defektologijo. V Škofji Loki je bil ravnatelj srednje obrtne šole, nato pa še poklicne šole za telefoniste in administratorje, na kateri je tudi poučeval angleščino, nemščino in strojepisje.



Peter Confidenti.

Odlikovalo ga je znanje številnih tujih jezikov: angleščine, italijanščine, francoščine, esperanta ter nemščine, pri kateri je obvladal celo nekatera narečja. Bil je znan kot ljubiteljski kinolog, vzgojil je več psov, a ne za vodenje slepih.

Leta 1946 je bil med ustanovnimi člani Združenja slepih Jugoslavije za Slovenijo. Več let je bil član nadzornega odbora in disciplinske komisije, bil pa je tudi delegat iz Slovenije na več jugoslovanskih skupščinah slepih.

Viri:

Pavlin, Luka, Žitnik Metaj, Natalija, Zavrl Žlebir, Danica (2018): *Upam si, zato zmorem: Zbornik ob 70-letnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj*. Kranj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.

6.5 Življenje in delo Francija Kovačiča

Rodil sem se 9. 2. 1939 v Novi vasi pri Rakeku, stanujem pa v Škofji Loki. Osnovno šolo sem obiskoval v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Eno leto sem obiskoval viško gimnazijo v Ljubljani, tri leta pa gimnazijo v Škofji Loki. Nato sem študiral na pravni fakulteti in pedagoški akademiji v Ljubljani ter na obeh diplomiral. Po poklicu sem bil učitelj, sedaj pa sem upokojenec. Po končanem študiju sem se zaposlil kot učitelj na srednji šoli v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki.



Franci Kovačič.

Izguba vida mi je življenje obrnila v povsem drugo smer, kot sem si želel. Sem bolj tehnični tip, tako da me tehnika zanima bolj kot družboslovje. Ker mi tehnična izobrazba ni bila dosegljiva, sem se moral odločiti za družboslovni poklic.

V Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije sem deloval od leta 1965, tj. 39 let. Bil sem član komisije za akte in komisije za socialna vprašanja, nekaj let pa sem bil v uredniškem odboru časopisa Moj prijatelj. Bil sem tudi član skupščine zveze.

Ker sem imel dovolj dela v službi, društvih in zvezi, se s športom nisem ukvarjal. V mladosti sem nekaj let smučal, enkrat pa sem se udeležil tekmovanja v plavanju, ki ga je organizirala zveza.



Slepi Franci Kovačič, zaposlen v škofjeloškem centru.

7 ŠTUDIJSKI KROŽKI MED SLEPIMI IN SLABOVIDNIMI

Izkušnje mentorja krožkov Staneta Padežnika

Interesno združevanje je eden najprijaznejših načinov druženja, posebno če se v njem prijetno nenehno prepleta s koristnim. Vanj sem se vključeval in ga neprekinjeno vodil 21 let (1995–2016), in sicer v obliki dveh študijskih krožkov. Krožki so neformalna oblika izobraževanja odraslih in delujejo v okviru projekta Andragoškega centra Slovenije, v katerega so vključeni tudi krožki ZDSSS. Ker pa zveza nima posamičnih fizičnih članov, mentor pa sem bil član MDSS Ljubljana, ni čudno, da smo se v mojem prvem krožku zbirali pretežno člani tega društva, ki nas je zanimalo tovrstno neformalno izobraževanje in raziskovanje.

Povezovali smo se tudi s slepimi in slabovidnimi širom naše dežele, kadar nam je to narekovala tema, ki smo jo obravnavali v določenem šolskem letu. Članstvo v študijskem krožku je prostovoljno in načelno brezplačno. Določena je le spodnja starostna meja 18 let, zgornje pa ni, zato smo se v skupini združevali mladi in stari ali starejši. Nekateri so jih imeli že več kot 80, a so delovali mladostno, kot bi jih imeli pol manj. Največ poguma za delo v študijskem krožku so pokazale ženske, ki so bile ves čas v veliki večini. Najstarejša med njimi je bila upokojena medicinska sestra Milena Osredkar, vsem za vzor, slepa z ostankom vida, rojena leta 1929. Bila je najživahnejša od vseh, saj si je edina upala plesati z menoj na potujočem splavu na reki Krki.

Teme smo si izbirali sami, postavljali pa smo si takšne izzive in cilje, ki smo jih kljub senzorni oviranosti (slepoti) zmogli doseči. Poleg izobraževalnih ali bolj teoretičnih ciljev si mora vsak krožek postaviti tudi akcijske cilje, s pomočjo katerih bo izvajal določene akcije. Te morajo biti usmerjene v ozaveščanje in informiranje ožje in širše javnosti o določeni problematiki. Katere pa so bile naše najzanimivejše in najodmevnejše teme?

»Najprej pomagajmo sebi« je bila tema, pri kateri smo imeli namen spoznavati kasneje oslepele osebe, njihovo psiho in preživljanje krize. Proučevati smo želeli nekatere terapevtske metode za reaktiviranje ter ponovno vključevanje v življenje in delo. Kombinacija pisanja poezije ter izdelovanja uporabne ali umetniške keramike s prodajo lastnih izdelkov se je izkazala za zelo učinkovito.

»Odprava slepih in slabovidnih na Kilimanjaro« z namenom osvojiti najvišji vrh Afrike, s tem pa preseči sebe in svojo slepoto, je bila uspešna, saj smo vrh osvojili avgusta 1998 in na njem zapeli Zdravljico, a brez našega videčega gorskega vodnika, ki se je zaradi slabosti med nočnim pohodom vrnil v koč, s seboj pa odnesel reševalno vrv in prvo pomoč. V »mali šoli trženja« smo iz digitalnih posnetkov s poti na Kilimanjaro ustvarjali didaktični film Po sledeh leoparda, istočasno pa imeli videoprojekcije in predavanja o dosežkih odprave. »Velika šola trženja« je bila nadgradnja prejšnje teme, ob kateri smo se veliko naučili o trženju in promociji sebe in svojih dosežkov ter o uveljavljanju na mednarodnem festivalu.

»Ustvarjalnost ne pozna teme« je bil naš večletni projekt, ki je zajel številne uveljavljene slepe in slabovidne ustvarjalce, na njegovi osnovi pa sem kasneje zasnoval ilustrirano knjigo z istim naslovom. Fizične prepreke na poti do intervjuvancev smo premagovali tako, da sva s šoferjem kombija slepo kolegico z invalidskim vozičkom vred prenesla preko manjših ovir, po stopnicah pa sem jo na hrbtu prenašal sam. »Orientacija slepih in slabovidnih v urbanem okolju« je odkrivala črne točke v prestolnici, ki so najhujša ovira za naše gibanje. Pri tej raziskavi pa nas ni moglo ustaviti ne sneženje ne depresija druge najstarejše članice, ki smo jo vsakokrat izbežali iz hiše in pošteno nasmejali. Rezultati peticije, ki smo jo na temelju evidentiranih ovir na javnih površinah naslovili na županstvo, pa je po dolgih letih obrodila sadove in bila uslišana. »Orientacija slepih in slabovidnih v širšem okolju« nas je popeljala od zemljevida do zanimivih objektov, kulturnih in naravnih spomenikov na obrobju prestolnice, po katerih se lahko osebe z izgubo vida orientirajo in si ustvarijo pregled nad širšim prostorom. Do nekaterih od njih smo se najdrznejši slepi in slabovidni pod vodstvom videče osebe v gosjem redu odpeljali vsak s svojim kolesom. Tema se je navezovala na širši projekt »Dotakni se in poglej«, dopolnjen z mednarodno razstavo reliefnih slik ter okroglo mizo, na kateri smo sodelovali tudi mi.

»Anekdote slepih in slabovidnih«, ki smo jih v zadnjih letih zbirali in proučevali, so nam utrjevale spoznanje, da imamo podobne težave pri gibanju, spoznavanju drugih in soočanju s svetom tistih, ki vidijo. Medtem ko so nam številni kolegi iz drugih MDSS pripovedovali svoje smešne in neprijetne prigode, povezane s slepoto, smo vedno znova ugotavljali, da je zbranost pri vsem, kar počnemo, na prvem mestu, če si hočemo zmanjšati število neprijetnih izkušenj, da moramo vsaj mi gledati, če že niso dovolj pozorni videči, in da smo lahko najbolj slepi slepi sami. Večkrat se je tudi izkazalo, da mnogi zdravi ljudje ne znajo ceniti svojega zdravja, tako kot ne znajo uporabljati vseh svojih



Slepi in slabovidni so l. 1998 osvajali Killimandžaro (Foto: arhiv ZDSSS).

čutov. Namen zbiranja tovrstnega gradiva nam je služil za avtoterapijo, ozaveščanje ožje javnosti ali nas samih, literarno obdelane v knjižni izdaji pa bodo anekdote imele širši družbeni učinek.

Svoj drugi študijski krožek sem sestavil iz pedagoških delavcev, s katerimi smo najprej sodelovali v Balintovi skupini pod vodstvom psihiatra dr. Dušana Žagarja, ko pa je ta leta 1996 prenehala delovati, smo pričeli delovati po andragoških načelih. Ker je ena od oblik drugačnosti tudi povezovanje oseb z okvaro vida s tistimi, ki takšne težave nimajo, so razmeroma zdravi in jim je vsaka drugačnost izziv, mi je v zadnjih letih uspelo med videče pedagoške delavce pritegniti še tri iz iste stroke z okvaro vida. Sprva smo perečo problematiko šolstva obravnavali z metodo Michaela Balinta, kasneje pa nas je vse bolj privlačila integracija in inkluzija otrok s posebnimi potrebami od vključitve v vrtec do vpisa na srednjo šolo. Zaznavali smo slabosti našega šolskega sistema, ki ni bil najbolj pripravljen na vključevanje »drugačnih« otrok v redne šole, torej med zdrave otroke. Razkrivali smo pomanjkljivosti v dodatnem izobraževanju tistih pedagoških delavcev, ki so imeli v svojih oddelkih otroke z oviranostmi.

V predzadnjem šolskem letu smo obravnavali vprašanje »Kako sobivati v sožitju?«, do katerega smo prišli prek predhodne teme »Otroci otrokom«. V obeh primerih smo spremljali večletni projekt »Korak k sončku«, ki ga je vodila naša članica, zaposlena na osnovni šoli v bližini našega shajališča, ki jo je obiskovalo tudi nekaj učencev z okvaro vida. Namen projekta je bil oblikovati družbeno in socialno klimo, ki bo otrokom, drugačnim kot večina, omogočala enake možnosti. Odgovor na naše tematsko vprašanje se je izoblikoval skozi izkušnje, ki smo jih dobili ob spremljanju projekta, da je treba za doseganje kvalitetnega sobivanja pomagati vsem otrokom uresničevati pravico do vključevanja v socialno okolje in polnega sodelovanja v njem. Na osnovi teh spoznanj se nam je zdel logičen razvoj teme v smeri »drugačnosti, ki je kot izziv«.

Moja izkušnja z delom v študijskih krožkih je izredno pozitivna, saj je to oblika povezovanja ljudi različnih generacij, slepih in slabovidnih med seboj in z zunanjim svetom, strokovnjakov in uporabnikov s specifičnimi potrebami, predvsem pa zelo koristna s svojo socializacijsko, izobraževalno in raziskovalno komponento.

7.1 SLEPA KURA ZRNO NAJDE

Katrin Modic: O delu in počutju v krožku

Za delo v študijskem krožku sem se odločila, ko sem spoznala Staneta Padežnika, mentorja študijskega krožka Slepa kura zrno najde. Srečanje z njim in vključitev v študijski krožek sta zagotovo vplivala na to, da sem se lahko ponovno vključila v družbo in dosegla zastavljene cilje. Takrat sem se ravno soočala z ovirami, ki so v družbi veljale za nepremostljive. Zaradi osebne okoliščine slepote in gibalne oviranosti bi se morala po tedanjih razmišljanjih v družbi umakniti iz aktivnega življenja in dopustiti, da bi z mano oziroma mojim življenjem upravljali drugi. Namesto podpore pri iskanju načinov, kako premagati ovire, sem bila soočena s prevladujočim razmišljanjem: »Če stvari ne zmoreš narediti tako kot večina, jih pač ne počneš!« Skoraj vse, kar sem želela početi, je bilo v tistem času nedostopno. Mentor in člani študijskega krožka so imeli podobna prepričanja kot jaz. Podpirali so me pri mojih odločitvah ter mi pomagali, da sem jih lahko uresničila. Tudi vsebina takratnega študijskega krožka je prispevala k temu, da sem lahko pridobljena znanja, izkušnje in informacije uporabila za vztrajanje pri svoji usmeritvi in vplivanju na spremembe v svojem okolju.

Na začetku je bil motiv za vključitev v študijski krožek predvsem možnost vključitve v družbo s podporo ljudi, ki so se znašli v podobnih življenjskih situacijah kot jaz, oziroma so imeli podobne izkušnje. V času, ko sem izgubila vid in gibalno zmožnost, me je okolica sprejemala kot nesposobno osebo. Kljub temu sem se želela vključiti v družbeno dogajanje. Potrebovala sem podporo tistih, ki so že premagali podobne ovire. Kasneje je bil motiv za delo v študijskem krožku predvsem druženje z ljudmi s podobnimi interesi, želja po novem znanju in po tem, da skupaj kaj premaknemo v družbi. Pritegnile so me tudi vsebine, s katerimi smo se srečevali in jih raziskovali. Zagotovo pa je sodelovanje v študijskem krožku pomenilo kakovostno zapolnitev prostega časa. Vsi, ki smo sodelovali, smo s svojim delom prispevali k spremembam v svojem okolju. Rušili smo stereotipe o drugačnosti in ustvarjali družbo, ki v drugačnosti prepozna priložnosti za povezovanje, vključevanje in ustvarjanje enakih možnosti za vse, ne pa za izključevanje.

8 SLEPI, SLABOVIDNI IN GLEDALIŠČE

Pri nas imamo slepi in slabovidni eno gledališče, eno pa je delovalo v preteklosti. Kljub temu sem se odločil, da bom v svojem prispevku poskušal zajeti tudi druge dramske skupine, saj je njihovo delovanje marsikdaj zelo blizu temu, kar razumemo kot gledališče. Tovrstne dejavnosti je bilo na srečo v preteklosti kar precej, zaradi prostorske in časovne omejenosti pa žal ne bo mogoče omeniti vsega. Gledališka dejavnost med našimi člani je bila že do danes tako pestra in bogata, da bi si zaslužila še kaj več kot samo en prispevek.

Z igranjem se mladi srečajo že v osnovni šoli. Ob igranju in prepevanju jih že zelo zgodaj usmerjajo tudi v recitiranje in igranje različnih prizorov. Temu v osnovni šoli Centra IRIS (nekdaj Zavod za slepo in slabovidno mladino) posvečajo enkrat več, drugič manj pozornosti, odvisno od nagnjenja posameznih rodov in angažiranja učiteljev v posameznih obdobjih. Tako je v zavodu občasno deloval lutkovni krožek, njegovi člani pa so s svojimi predstavami razveseljevali otroke v zavodu in tudi širše. Še bogatejša je zgodovina zavodskih dramskih skupin. Posebno mesto na tem področju ima delo nekdanjega učitelja družboslovnih predmetov Romana Brvarja, ki je v okviru pouka in nekaterih zunajšolskih dejavnosti z učenci pripravil več dramtizacij. Kar nekaj generacij slepih in slabovidnih otrok se je preizkusilo z upodobitvami zgodovinskih tem, ki so bile vedno avtorsko delo Romana Brvarja, sicer tudi našega slabovidnega člana. Predstave so govorile o apartheidu, Karantaniji, odkritju Amerike, Rimljanih in še čem. S tem so se učenci preizkusili na odru, hkrati pa so na privlačnejši način poglobili znanje določene učne vsebine.

Dramska besedila, s katerimi so učenci Zavoda za slepo in slabovidno mladino nastopali po različnih slovenskih krajih, je v devetdesetih letih pisala tudi tedanja učiteljica zavoda Aksinja Kermauner. Njeno prvo besedilo, namenjeno muzikalični uprizoritvi, z naslovom Kakšne barve je tema?, je nastalo po izidu monografije Kakšne barve je tema (1996), v kateri je bil predstavljen svet slepih in slabovidnih. V uprizoritvi so nastopili takratni učenci zavoda, za uglasbitev pesmi je poskrbel Andrej Žibert, za koreografijo pa Danica Lipuš, tedanja zavodska učiteljica. Leta 1997 je uprizoritev posnela RTV Slovenija. Zavodski učenci so uspešno nastopali tudi z Jedcem sveta, nastalim konec devetdesetih, ki ga je prav tako napisala Aksinja Kermauner. Odigrali so še muzikal Kakšne barve je tema II ter prav tako muzikal Z belo palico, ki je bil prava uspešnica in katerega songe so izdali na samostojni zgoščenki Ljubezen na prvi dotik.

Različne oblike igranja so mladi gojili tudi v srednji šoli. Posebej naj izpostavim delo skupine Trenutek svetlobe, ki so jo sestavljale takratne gojenke nekdanjega centra slepih v Škofji Loki: Sonja Pungertnik, Jana Povalej in Suzana Gačnik. Pod organizacijskim vodstvom tamkajšnjega učitelja Jureta Svoljšaka so z glasbeno-recitacijskim programom kar devetinosemdesetkrat nastopile po vsej Sloveniji in v zamejstvu.

Gledališko dejavnost so razvijali tudi v naših društvih. Številne skupine so nastopale (in še nastopajo) na prireditvah društev ob različnih priložnostih, svojo dejavnost pa predstavljajo tudi zunaj naše organizacije. Pri tem velikokrat uporabljajo literarno ustvarjalnost številnih naših članov. Ena izmed teh skupin so Optimisti, ki z manjšimi prekinitvami že dolga leta delujejo v okviru KPŠRD Karel Jeraj v Ljubljani. Med dramskimi skupinami v okviru društev je najvišjo raven dosegla skupina v Kopru, ki je prerasla v pravo gledališče, in sicer drugo v takratni Jugoslaviji. Nekatere predstave je režirala zunanja sodelavka Lili Knežević, druge pa član društva Veso Pirnat - Brojski, ki je bil tudi avtor nekaterih uprizorjenih del. Prva predstava, s katero so se predstavili širši javnosti, je bila Podlaga zakonske sreče leta 1982. Sledile so še Lotkin rojstni dan, Avtor išče šest oseb, Nevarnost z leve (ki je Pirnatovo avtorsko delo), Poročil se bom s svojo ženo, Zadrega nad zadrego, Vojna tajna in druge. Nastopali so v glavnem na Primorskem, posebej pa so jih bili veseli v vaseh slovenske Istre, kjer je le malokrat nastopila kakšna zunanja kulturna skupina. Njihove predstave so imele tudi po dvajset ponovitev. Skupina je bila najdejavnější v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, pozneje pa je več nastopala s skeči. Po krajšem premoru se je spet sestala leta 2006 in med drugim odigrala dve krajši avtorski deli Vesa Pirnata - Brojskega Rop v Zgornjem Kašlju in Mene bo kap. V skupini so nastopali člani kopskega društva, posamezne vrzeli pa so zapolnili njihovi prijatelji in svojci. Glavne vloge sta večinoma igrala že omenjeni Veso Pirnat - Brojski in Silva Furlan, neizbrisen pečat v delu skupine pa so pustili še Lucijan Nemec, Angela Novak, Andrej Kozlovič in Bojan Oberžan.

8.1 GLEDALIŠČE SLEPIH IN SLABOVIDNIH NASMEH

Prvo vseslovensko gledališče, v katerem nastopajo samo slepi in slabovidni, je bilo z imenom Nasmeh ustanovljeno novembra 1996. Zamisel zanj je zorela na poletnih taborih slepih in slabovidnih, ki jih je leta 1990 začel organizirati že omenjeni učitelj iz Škofje Loke Jure Svoljšak, pozneje pa jih je pod okrilje vzela Škofijska Karitas Ljubljana. Na teh taborih je potekalo več delavnic, med njimi tudi gledališka. Eden izmed taborov je bil celo v večji meri posvečen delu v gledališču. Že leta 1994 je med poletnim druženjem na Visokem v Poljanski dolini nastala priredba Tavčarjevega dela V Zali. Naslednje leto je kot plod dela gledališke delavnice v Podzemlju nastala krajša priredba Linhartove Županove Micke. Ustvarjalcem se je zdelo škoda, da bi šlo toliko vloženega dela v nič. Ob pomoči svojcev in kulturnega društva Dr. France Prešeren z Breznice pri Žirovnici so priredbo Županove Micke povezali še z nekaterimi kulturnimi točkami s tabora in vse skupaj enajstkrat odigrali po vsej Sloveniji. V glavnem so nastopali v domačih krajih nastopajočih in bili izjemno prisrčno sprejeti. Leta 1997 se je 11 slepih in slabovidnih gledališnikov po Sloveniji predstavilo z igro Dan oddiha, ki so jo odigrali več kot tridesetkrat. Predstavo je režirala ljubiteljska igralka in režiserka Mateja Mlačnik, ustanoviteljica Gledališča Nasmeh.

Gledališče Nasmeh je pod okrilje sprejelo Kulturno društvo Dr. France Prešeren Žirovnica - Breznica ter ga ves čas podpiralo pri ustvarjanju in izvedbi predstav. Leta 1999 so več kot tridesetkrat igrali igro Častni povabljenec, v letih 2001 in 2002 pa igro Namišljeni zdravnik.



Prizor iz Nasmehove predstave Namišljeni zdravnik
(Foto: arhiv ZDSSS).



Premierna uprizoritev Častnega povabljenca Scarniccija in Tarabusija v izvedbi Gledališča Nasmeh (Foto: arhiv ZDSSS).

Mateja Mlačnik z nasmejanim gledališčem sodeluje že od njegovih začetkov, dolga leta pa je z gledališčem kot mentorica in režiserka sodelovala tudi pokojna igralka in prevajalka Alenka Bole Vrabec. Mateja Mlačnik je režirala tudi Maeterlinckove Slepce, s katerimi se je gledališče širši slovenski javnosti po krajšem premoru predstavilo leta 2011. Predstava je bila svojevrsten izziv za novo ekipo in širokopotezen projekt za vse sodelujoče. Zanj je gledališče v sezoni 2010/2011 s strani selektorja Linhartovega srečanja za Gorenjsko prejelo posebno priznanje. Pod režijskim vodstvom Alenke Bole Vrabec je leta 2013 na odru kulturnega doma na Breznici zaživel izbor komičnih monologov Alda Nicolaja pod skupnim naslovom Oh, te nore ženske. Nastal je v koprodukciji z Gledališčem Toneta Čufarja z Jesenic in bil pred slovenskim občinstvom uprizorjen približno dvajsetkrat – med drugim tudi na glavni slovenski konvenciji Zveze Lions klubov v Velenju. Dve leti kasneje so se ustvarjalci Gledališča Nasmeh odločili za avtorski projekt, omnibus življenjskih utrinkov Kako naprej v režiji Sare Lucu in Miša Mičića. Zadnja predstava gledališča, Zmenki, prvenec Aleša Bergerja, ki je nastala pod režijskim vodstvom Mojce Lavrič, je bila na Breznici premierno uprizorjena leta 2019. Z vsemi predstavami je gledališče sodelovalo na svetovnem festivalu gledališč, kjer nastopajo slepi in slabovidni, Blind in theatre v Zagrebu. Z več predstavami se je udeležilo tudi Čufarjevih dnevov, ki jih organizira Gledališče Toneta Čufarja na Jesenicah.

Resnično smo lahko ponosni, saj po svetu ni prav veliko gledališč, v katerih bi nastopali le slepi in slabovidni, pri nas pa smo imeli (in še imamo) kar dve taki. Zanimivo je, da sta obe delovali neodvisno drugo od drugega, a v marsičem zelo podobno. Obe sta, da bi lažje razbili splošne predstave o slepoti, med gledalce prihajali s komedijami. Njuni igralci so se besedil učili s pomočjo brajice, zvoka in povečanega tiska. Na odru so si pomagali s talnimi oznakami, kot so preproge, prizorišče pa je moralo biti postavljeno vedno v enakih razmerjih. Poseben izziv je od rojstva slepe igralce naučiti določenih, sicer običajno samoumevnih kretenj ali obrazne mimike. Obema gledališčema je skupen tudi večer boj za finančna sredstva in s tem za preživetje, a to je v kulturi tako ali tako nekaj vsakdanjega.

8.1.1 Viki Vertačnik

Rodil sem se 22. 3. 1972 v Slovenj Gradcu, mladost pa preživel v Topolšici, kjer imam tudi starša in brata. Po končanem študiju sem ostal v Ljubljani, kjer s šoloobvezno hčerjo živim še danes. V uradnih dokumentih sem sicer Viktor, ljudje pa me večinoma poznajo kot Vikija.

Ker že od rojstva skoraj nič ne vidim, sem osnovno šolo obiskoval v takratnem Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. V Velenju sem končal družboslovno-jezikovno gimnazijo ter se vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani na dvopredmetni študij zgodovine in etnologije. Diplomiral sem leta 1996 in se, ker še nisem imel službe, vpisal na študij politologije, smer analiza politik in javna uprava. Zaradi službenih in ostalih obveznosti sem ta študij pozneje opustil. Leta 1998 sem opravil strokovni izpit s področja vzgoje in izobraževanja, 2015 pa še strokovni izpit s področja socialnega varstva. Leta 2006 sem pridobil tiflopedagoško dokvalifikacijo.



Viki Vertačnik (Foto: osebni arhiv).

Kot profesor zgodovine sem delal devet let, najprej šest na Srednji ekonomski šoli v Ljubljani, nato pa tri leta v tedanjem Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani. Stik s področjem zgodovine pa še vedno ohranjam tudi kot zunanji ocenjevalec za zgodovino na splošni maturi. To delo opravljam že 17 let. Kar devet let sem delal na Društvu za teorijo in kulturo hendikepa (YHD), kjer sem usklajeval osebno asistenco, med drugim pa tudi sodeloval pri projektu Bontonček, s katerim smo širšo javnost, predvsem mlade, ozaveščali o različnih invalidnostih. Projekt sem vodil pet let. Zdaj sem že skoraj eno leto samostojni podjetnik in se ukvarjam predvsem z izvajanjem osebne asistenc.

Že od rane mladosti posvečam veliko pozornosti šahu. Za svoj največji uspeh še vedno štejem osvojeno tretje mesto na mladinskem svetovnem prvenstvu za slepe in slabovidne avgusta 1989 na Švedskem. Med slepimi in slabovidnimi sem bil tudi trikrat prvak Slovenije in Jugoslavije. Imam nekaj nastopov za slovensko šahovsko reprezentanco slepih.

Kultura mi je bila od nekdaj blizu. Vedno sem rad bral. Zelo sem vesel, ker sem bil zraven pri ustanovitvi gledališča Nasmeh. V tem gledališču sem nastopil v predstavah Dan oddiha in Namišljeni zdravnik.

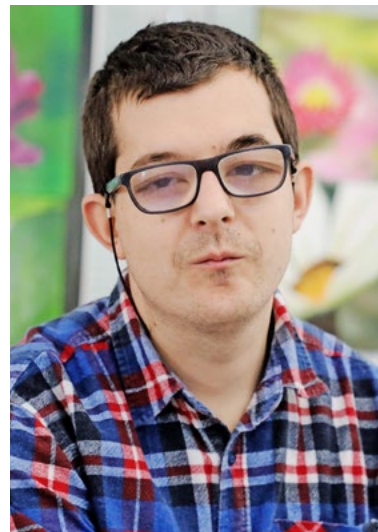
Naj ne pozabim omeniti, da sem enajst let opravljal tudi prostovoljna dežurstva na Zaupnem telefonu Samarijan, telefonu za klic v duševni stiski.

Organizaciji slepih sem se priključil že v osnovni šoli in bil v njej ves čas bolj ali manj dejaven. Upravni odbor zveze mi je zaupal delo pri publikaciji ob naši stoletnici, imenoval pa me je tudi v komisijo za izbor dobitnikov priznanj ob tem našem velikem jubileju.

8.1.2 Luka Pavlin

Rojen sem bil 24. 3. 1983 na Jesenicah.

Zaradi zapletov pri porodu sem izgubil precej vida. Kljub temu menim, da se moje otroštvo ni v ničemer razlikovalo od prvih let povprečnega Slovenca: igral sem se, se družil s prijatelji, užival na počitnicah na Primorskem, zelo rad pel in poslušal glasbo. Moje otroštvo so zaznamovale tudi risanke in knjige. Prvo sem dobil kmalu po vstopu v šolo. Ko sem jo prebral, sem prosil starše, naj mi kupijo še kakšno, in tako so se knjižne police postopoma napolnile. V osnovni šoli sem kot strasten bralec postal stalni gost šolske knjižnice. V Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana, kjer sem po dveh letih šolanja na tedanji Osnovni šoli Gorenjskega odreda Žirovnica leta 1992 nadaljeval šolanje, pa sem vzljubil tudi uredniško delo. Ob pomoči Aksinje Kermauner sem pisal prispevke za šolsko glasilo in se kmalu odločil, da postanem slovenist. Ukvarjal se bom z besedili, jezikom, vejicami, pravopisom, skratka vsemi tistimi nadlogami, ki drugim delajo sive lase.



Luka Pavlin (Foto: osebni arhiv).

Moj uspeh po koncu osemletke ni bil bleščeč, gimnazijska vrata so bila zame zaprta. Tako sem se sprijaznil, da s študijem slovenščine ne bo nič, in se vpisal na Srednjo mlekarsko in kmetijsko šolo Kranj, da bi postal mlekar. Če ne s pametjo, bom pa delal z rokami, sem si rekel. Ker sem triletno poklicno izobraževanje uspešno končal, sem sklenil, da šolanje nadaljujem. Tako sem po petih letih postal živilski tehnik. Šolska psihologinja nam je pred koncem šole predstavila možnosti študija in omenila maturitetni tečaj. Vse do tistega dne sem še vedno na tihem upal, da se mi želja kdaj uresniči, zato sem se pri predavateljici pozanimal, ali bi lahko šel študirat slovenščino. Ko mi je povedala, da študent Filozofske fakultete lahko postanem samo z opravljeno splošno matura, sem se brez oklevanja vpisal na maturitetni tečaj na Gimnaziji Kranj. Maturitetni uspeh ni bil ravno hvalevreden, a kljub temu zadosten, da sem se leta 2004 vpisal na študij Slovenski jezik in književnost, ki sem ga po šestih letih končal z odliko.

Leta 2012 sem se v okviru javnih del zaposlil na MDSS Kranj, kjer sem delal kot animator za prostočasne aktivnosti. Konec leta sem sprejel prosto mesto odgovornega urednika Mojega prijatelja, za katerega skrbim še danes. S tehničnim urednikom Blažem Saksido se mesečno srečava na uredniških sestankih v prostorih zveze, kjer pregledava aktualen periodični tisk in prejeto gradivo za časopis ter se pogovoriva o tem, kateri prispevki si zaslužijo objavo v časopisu. Pri izbiri prispevkov dajeva prednost seveda tistim, ki so jih napisali naši člani. Želim si ustvariti časopis, ki bo zanimiv čim širšemu krogu članov, zato izbiram prispevke, ki bi jih z veseljem v časopisu prebral tudi sam. Rad prisluhnem in ustrezem različnim pohvalam, podpori ali pritožbi. Ja, tudi te so potrebne, saj bomo časopis, ki ga bomo radi brali, lahko ustvarili le s skupnimi močmi.

Avgusta 2014 sem se pridružil ekipi Knjižnice slepih in slabovidnih Minke Skaberne, ki se je med potekom evropskega projekta preselila na Kotnikovo 32. S knjižnico sem sodeloval tudi kot bralec zvočnih knjig. Verjetno sem bil eden prvih slabovidnih članov, ki so se preizkusili na tem področju. Priznam, da sem knjige rad bral, čeprav delo ni bilo ravno lahko, pa tudi zvočni tehniki so imeli z mano več dela kot s katerim drugim bralcem. Skušal sem posneti takšne knjige, ki bi jih z veseljem poslušal tudi sam. Največje plačilo za opravljeno delo so mi predstavljale pohvale in podpore članov, ki so poslušali moja prebrana dela. Danes sem pri zvezi zaposlen kot usklajevalec osebne asistenc.

Svoj prosti čas posvečam tudi študijskemu krožku na MDSS Kranj, za katerega kot mentor samostojno skrbim od leta 2017, ko sem na Andragoškem centru Slovenije, organizaciji, ki za študijske krožke skrbi na državni ravni, opravil usposabljanje za mentorje študijskih krožkov. Član krožka sem postal leta 2013, ko je za njegovo vsebino skrbela moja predhodnica Majda Muri, ki mi pri pripravi srečanj krožka rada svetuje še danes. V okviru krožka smo pripravili monografijo ob 70-letnici kranjskega društva z naslovom Upam si, zato zmorem, ki zajema zgodovino društva, portrete članov in pogovore z njimi. Sodelovali smo tudi s publicistko Mileno Miklavčič. Za njeno knjigo iz cikla Ogenj, rit in kače niso za igrache: Moške zgodbe smo prispevali nekaj zgodb. Danes so pred nami novi izzivi in vsi skupaj si želimo, da tako kot pretekle tudi te uspešno izpeljemo.

Sodelujem tudi z Gledališčem slepih in slabovidnih Nasmeh, s katerim smo pod budnim očesom Alenke Bole Vrabc marca 2013 premierno uprizorili splet štirih monologov italijanskega komediografa Alda Nicolaja z naslovom Oh, te nore ženske, in s katerim smo pozneje nastopali na različnih slovenskih odrih.

Igral sem v avtorskem projektu Kako naprej, ki je nastal pod režijskim vodstvom Sare Lucu in Miša Mičića. Za projekt sem kot soavtor prispeval tudi enega od krajših prizorov. Predstava Kako naprej je namreč prikazovala različne življenjske situacije, v katerih se znajde sodoben človek. Lepe spomine imam tudi na uprizoritve Bergerjevih Zmenkov, kjer sem nastopil v vlogi računalničarja Antona. Ta vloga je še posebej vzbudila željo po nadaljnjem gledališkem ustvarjanju. Ali in kako bo uresničena, bo pokazal čas.

Okvara vida me je v življenju le redkokdaj ovirala. Včasih mi je celo koristila. V srednji šoli in med študijem sem brez težav lahko stopil do profesorjev ali sošolcev, vsaj nekaterih, in jih prosil za usluge. Odločba o usmeritvi, ki sem jo dobil ob koncu srednje šole, je zadeve še olajšala. Med študijem statusa študenta s posebnimi potrebami nisem koristil (pa bi ga lahko). Raje sem, če se mi je zdelo, da bom izpit težko naredil, šel do profesorja in se z njim pogovoril o možnostih, kako bi stvar najlaže opravil. Zgodilo se je celo, da je profesorica brez vnaprejšnjega opozorila na izpit prinesla test v povečani pisavi. Zaradi takšnih in podobnih gest imam na srednjo šolo kot tudi študij lepe spomine. Tudi danes, ko grem mimo fakultete, se ob pogledu nanjo spomnim na leta študija, ki so prehitro minila.

Ob koncu bi nekaj besed rad posvetil še svojim bratom skavtom in sestram skavtinjam. Skavte mi je prinesel Miklavž. Ob koncu leta 2001 me je obiskal fant v skavtskem kroju. Prišel me je povabit na srečanje župnijske Karitas. Med pogovorom je moja mama, ki se ji je zdelo, da preveč časa presedim za knjigami, predlagala, da bi postal skavt. Takrat mi je ob njenih besedah postalo nerodno, danes pa sem ji za to hvaležen, saj sem v času aktivnega skavtskega delovanja dobil nekaj novih izkušenj na različnih področjih in spoznal nove ljudi ter na nek način tudi samega sebe. Z mislijo ustanovitelja skavtov Roberta Badena Powlla končujem tudi ta prispevek. Takole pravi: »Na pravi poti k sreči je tisti, ki skrbi za srečo drugih. Skušajte zapustiti ta svet za spoznanje boljši, kakor ste ga prejeli.« Pa iskreni bodite, bi dodal sam. Verjemite mi, če boste iskreni do drugih, bodo tudi drugi iskreni do vas.

8.2 Slepí in slabovidni na samostojni gledališki poti

Poglavje zase so nekateri slepi in slabovidni, ki so stopili na samostojno gledališko pot. Na tem mestu naj omenimo le Janko Kus in Metko Pavšič, ki na različnih prireditvah nastopata samostojno ali v družbi kolegov. Tako je Janka Kus v gledališki sezoni 2002/2003 igrala v predstavi *Ženska*, ki jo je pripravilo Gledališče Julke Dolžan z Breznice, in v predstavah za otroke, imenovanih *Škratovanje*. To je bilo prvo gledališče, kjer ni igrala v družbi slepih in slabovidnih kolegov, temveč je na odru nastopila tako kot ostali – brez olajšav. Od leta 2004 igra v okviru Kulturnega društva Kruh Križe, kjer pripravijo najmanj eno predstavo letno, povečini komedije, s katerimi nastopajo po različnih slovenskih krajih. Leta 2016 je nastopila v Valvazorjevem *Mrtvaškem plesu*, kjer je odigrala glavno vlogo, *Smrt*. Igra tudi v Mladinskem gledališču Tržič, s katerim sodeluje že od leta 2005, in sicer v humoristični skupini *Smeh*, ki igra komedije in skeče, tematsko povezane v posebno predstavo. Tudi te predstave imajo več ponovitev po različnih slovenskih krajih. Danes se lahko Janka Kus pohvali s posebnim nazivom Gorenjska komedijantka, ki ga je prejela leta 2005.

Metka Pavšič se je z gledališko dejavnostjo prvič srečala v Zavodu za slepo in slabovidno mladino, kjer je sodelovala v lutkovnem in dramskem krožku. Po uspešno odigrani vlogi upravnice v komediji *Dan oddiha* Valentina Katajeva, za katero je leta 1997 prejela Linhartovo značko za izjemne dosežke na področju gledališke in lutkovne umetnosti, eno najvišjih priznanj, ki jih lahko prejme ljubiteljski igralec pri nas, je leta 2001 igrala v mednarodnem muzikalu v Londonu, kjer je poleg profesionalnih igralcev sodelovalo še nekaj slepih in slabovidnih iz Evrope. Po vrnitvi v Idrijo je skupaj z Lauro Podgornik in Zdravkom Miholičem nastopila v satiri na moški svet *Trije smo najboljši par* v režiji Igorja Korošca. V sodelovanju z Alenko Bole Vrabcem je na Linhartovem odru



Metka Pavšič v vlogi Fehtarce (Foto: arhiv ZDSSS).

odigrala samorastniško *Meto*, na Gradu Kamen V Begunjah na Gorenjskem pa bronasti zvon in *Mico* v Zlatorogu. Za nastop na državni prireditvi je pripravila Nicolaiev monolog *Fehtarca*, s katerim že vrsto let nastopa na različnih srečanjih in prireditvah (okrog 170 ponovitev). Leta 2013 je na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo magistrski študij *Oblike govora* zaključila s predstavo *Ničesar ne obžalujem* Vinka Möderndorferja, ki je bila na različnih odrih doma in v tujini odigrana več kot 130-krat.

Že pred leti je v gledališču Zarja Trnovlje zaigral Edi Vodeb, nekaj let za njim pa je iste odrske deske preizkusil še Franci Pungertnik. Nastopil je v dveh igrah in recitalu. V eni izmed iger je igral kar štiri vloge, in čeprav so bile vse stranske, je to zahtevalo precej spretnosti in prilagajanja. Francijeva igralska kariera sicer ni bila zelo dolga, bila pa je pestra, saj je leta 2001 odigral še predstavo v gledališču v Pirničah.

Sklenemo lahko, da je bila gledališka ustvarjalnost slepih in slabovidnih v Sloveniji do zdaj zelo bogata, kar nas zagotovo obvezuje tudi za v prihodnje. Številni, s katerimi sem se pogovarjal ob pisanju tega prispevka, so poudarili, da jih je delo na gledališkem področju zelo obogatilo. Tudi to je lahko spodbuda prihodnjim rodovom slepih in slabovidnih, ki bodo stopali po odrskih deskah.

Ko so me prosili, naj napišem prispevek o gledališki dejavnosti slepih in slabovidnih, nisem niti za trenutek razmišljal, kaj narediti, saj sem k njenemu razvoju svoj delež prispeval tudi sam. Na to sem zelo ponosen, čas pa mi trenutno ne dopušča, da bi razvijal svoja igralska nagnjenja.



Janka Kus, priznana gorenjska komedijantka (Foto: arhiv ZDSSS).

9 DEJAVNOST SLEPIH IN SLABOVIDNIH VERNIKOV

V ZDSSS verniki nikoli nismo bili organizirani kot sekcija, dajali pa smo pobude, da bi bili v okviru možnosti deležni spodbudnih vsebin za našo duhovno rast.

Želeli smo, da se v nam prilagojene časopise, bodisi v zvoku bodisi v brajici, vne-sejo tudi vsebine iz verskega tiska. Tako se je zvočnemu časopisu Obzorje na štirih kasetah sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja pridružila peta kasetna z naslovom Obzorje duha. Prispevke iz verskega časopisa Družina je na zvezo pošiljal njen urednik dr. Janez Gril. Gradiva je bilo vedno več kot za eno kaseto, zato so se na zvezi trudili, da so izbrali najboljše prispevke v trajanju ene ure. Ko je časopis Obzorje začel izhajati na MP3-zgoščenkah, je rubrika Obzorje duha še naprej ostala v isti dolžini. Že več let skrbim za njeno vsebino. Prispevke zbiram večinoma iz katoliškega tiska. Na zvezo redno prihajata tednik Družina in mesečna revija Ognjišče, sama pa imam še druge revije. Iz vsega skušam izbrati najboljše. Pri tem delu mi vsa leta pomaga sestra Stanka. Njene oči so moje okno v svet.

V naši knjižnici je kar velik izbor knjig z versko vsebino. Vedno lahko predlagamo nove naslove za snemanje. To je bogastvo, za katero smo res hvaležni.

Zveza tiska tudi časopis v brajici z naslovom Sodelavci v ljubezni. Začetki časopisa so povezani z imenom Cvetke Kufal (1939–2013), rojene v Egejski Makedoniji. V Slovenijo je prišla z makedonskimi otroki leta 1948. Zaradi slabega vida je osnovno šolo obiskovala v Zavodu za slepo mladino v Ljubljani. Po mladostnih iskanjih jo je pritegnila iskrena dobrotta sestre Angelce Kotnik, ustanoviteljice Družine Kristusa Odrešenika, ki pomaga ljudem v stiski. Cvetka se je skupnosti pridružila kot sestra. Tu je našla svoje poslanstvo – delo za rast duhovnega življenja slepih. Vedela je, da imajo invalidi svojo revijo Prijatelj, ki je slepi niso mogli prebirati. Na lastno pobudo je zasnovala časopis Sodelavci v ljubezni, prvi brajev časopis v slovenščini z versko vsebino. Bil je leto 1970, čas, ki je bil zelo nenaklonjen veri. Časopis je izhajal štirikrat letno v štirih izvodih, ki so krožili med slepimi. Pomagala ji je videča prostovoljka Lepa Vujić. Po dveh letih je Cvetka pridobila iz Avstrije star stroj za razmnoževanje. Delo na tem stroju je bilo zelo mučno, a ga je slepa sestra Marija Skumavec, članica Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj, sprejela kot svojo nalogo. V sodelovanju s tema dvema prostovoljkama je Cvetka vložila svoj prosti čas in denar v časopis za slepe, ki je nato izhajal štirikrat letno v več izvodih. Tako ga je lahko prejel vsak, kdor je želel.

V osemdesetih letih dvajsetega stoletja je formalno uredništvo in hkrati tudi razpošiljanje prevzela založba Družina, Cvetka pa je še naprej zbirala vsebino. Tudi po osamosvojitvi Slovenije, ko je zveza postala izdajateljica in založnica »Sodelavcev v ljubezni«, je Cvetka ostala urednica še osem let. Uredništvo je nato za nekaj let prevzela Sonja Pungertnik, po letu 2002 pa sem jaz nadaljevala s tem delom. Pri oblikovanju vsebine mi je na začetku z izkušnjami urednice pomagala prijateljica Marinka Drinovec,

članica kranjskega društva. Gradivo izbiram iz časopisov in revij večinoma katoliškega tiska, ki jih redno spremljam več kot deset. V vsaki številki pa je objavljena tudi življenjska zgodba slepe ali slabovidne osebe ali zakonskega para, ki jo pripravlja Franci Pungertnik, član ljubljanskega društva. Časopis letos vstopa v petdeseto leto izhajanja. Že nekaj let je tudi na MP3-zgoščenki.

V osemdesetih letih je sestra Cvetka Kufal ob pomoči sester začela organizirati tudi enodnevne duhovne obnove pred božičem in veliko nočjo ter večdnevne duhovne vaje za slepe in slabovidne. Ko je njeno zdravje začelo pešati, sva to delo nadaljevali z Zvezdano Matičič, članico ljubljanskega društva. Tako se ni izgubilo nič, kar je sestra Cvetka začela. Postopoma so poleg Ljubljane skupine vernih slepih in slabovidnih nastale še v Novem mestu v samostanu sester De Notre Dame, kapucinskem samostanu Vipavski Križ ter na MDSS Maribor in Celje. Ta srečanja vodijo duhovniki in redovniki, stroške pa večinoma krijemo sami. Vabila objavimo v zvočnem časopisu Obzorje v rubriki Slep doma in po svetu, društva pa svoje člane seznanijo po običajnih poteh obveščanja. Tudi prek oddaje Luč v temi na radiu Ognjišče, ki jo že od leta 1997 pripravlja in vodi Sonja Pungertnik, pride glas o naših dejavnostih do poslušalcev.

Leta 1998 je Sonja Pungertnik, ki je bila takrat zaposlena na zvezi, predlagala, da bi v program dejavnosti zveze vključili tudi večdnevna romanja po Evropi, posebej pripravljena za osebe s težavami vida, lahko pa bi se jih udeležili tudi tisti z nizkimi dohodki. Cilj prvega tovrstnega romanja je bil Lurd, naslednje leto Assisi, potem Poljska in še Medjugorje. Po štirih romanjih, ki jih je odlično izpeljala, sem jaz nadaljevala to delo. Tako je bilo leta 2019 organizirano že dvaindvajseto romanje. Obiskali smo domala vse najbolj znamenite romarske kraje Evrope, od Lurda, Fatime, Rima, Assisija, San Giovanni Rotonda do Čenstohove, Prage, Einsiedelna, Marije Bistrice, Svetih Višarij in drugih. Naravo in umetnine smo spoznavali na nam prilagojen način, z dobrimi opisi in tem, da smo kaj tudi potipali. Vsako romanje je bilo za nas velika obogatitev tako na kulturnem, geografskem, zgodovinskem in duhovnem področju. Skupaj z agencijo smo romanja izpeljali z medsebojno pomočjo ter solidarnostjo naših prijateljev in spremljevalcev. Zveza je finančno nekoliko podpirala romanja, a znesek se je iz leta v leto nižal. Naše zadnje romanje je bilo maja 2019, ko smo šli po poteh prve slovenske svetnice Eme Krške, in sicer od kraja njenega rojstva, Pilštanja na Kozjanskem, do Krke na avstrijskem Koroškem, kjer počiva v kripti stolne cerkve.

V počitniškem domu zveze na Okroglem je v gradu lepo obnovljena kapela, posvečena svetima bratoma Cirilu in Metodu. Že večkrat smo tam imeli sveto mašo, navadno okoli 5. julija, ko praznujeta ta dva velika slovanska apostola, nazadnje 14. julija 2018. S tem izrazimo spoštovanje in hvaležnost duhovniku msgr. Tomu Zupanu, ki je slepim in slabovidnim zapustil v dar svoje posestvo na Okroglem. V letu 2019 je minilo 180 let od njegovega rojstva.

Zahvalni dan slepih in slabovidnih Slovenije praznujemo od leta 2010. Predstavila ga je pobudnica Marinka Drinovec.

Zahvalni dnevi slepih in slabovidnih Slovenije

Za lepo sožitje in vzajemnost

Brez navdiha in odziva ne bi bilo zahvalnih dni slepih in slabovidnih.

Zgodilo bi se lahko komurkoli, a zgodilo se je meni. Leta 2010 ob 90-letnici organizirane skrbi za slepe v Sloveniji me je prešinila misel: »Pravega praznika ni brez zahvale, za jubilej se moramo povezati slepi in slabovidni vse Slovenije, da se vsem, ki nam razblinjajo temo, zahvalimo skupno in javno.« V pripravljeno skupino sem pridobila odlični sodelavki, Albino Krek in Sonjo Pungertnik.

Ker je hvaležnost duhovna vrednota, smo izbrale duhovni obred. Z zahvalno sveto mašo smo slavili večno dobroto, ki živi v velikodušnih ljudeh. Udeležba in odmev sta bila izredna.

Od takrat se zberemo v imenu hvaležnosti vsako leto v drugi škofiji. Dogodek nam pomaga pripraviti medobčinsko društvo tega območja s svojimi člani in deležem za pogostitev. Tako uresničujemo vizijo Antona Tončka Kosa, ki je prepoznal vrednost prve skupne javne zahvale, ki je bila v Ljubljani, in želel, da bi postala vsakoletna. Kot predsednik prekmurskega društva je poskrbel, čeprav že težko bolan, da smo zahvalno mašo leta 2011 praznovali v Prekmurju v Turnišču.

Že prvo leto smo ugotovili, da so se bogoslužja spoštljivo udeležili naši prijatelji in dobrotniki različnih veroizpovedi kot tudi neverni. Podpirajo nas mnogi slepi, ki na ta dan ne morejo biti z nami. Njih in še mnoge druge dobre ljudi prinesemo s seboj v zakladnici spomina. Zahvalni sveti maši smo dodali kulturni program, ki ga oblikujemo slepi in slabovidni sami ali s prijatelji. Vsebinsko in časovno razširjena zahvala je prerasla v zahvalni dan slepih in slabovidnih Slovenije.

V letih od 2010 do 2019 se je zahvalnih dnevov udeležilo več slepih in slabovidnih ter njihovih spremljevalcev kot kateregakoli drugega posebnega socialnega programa, ki ga organizira zveza ali vsa društva skupaj (npr. vsakoletni planinski pohod).

Leta 2010 je bilo v Ljubljani 160 udeležencev, mašo je daroval nadškof Anton Stres; leta 2011 za Turnišče nimamo podatka, mašo je daroval škof Peter Štumpf; v Strunjanu leta 2012 je bilo 180 udeležencev, mašo je daroval škof Metod Pirih; na Zaplazu leta 2013 je bilo 300 udeležencev, mašo je daroval škof Andrej Glavan; na Ptujski Gori leta 2014 se je zbralo več kot 300 ljudi, mašo je daroval br. Miha Sekolovnik; leta 2015 je bilo 300 udeležencev v Stični, maševal je nadškof Marjan Turnšek; v Celju leta 2016 jih je bilo 300, mašo je daroval msgr. Alojz Vicman; leta 2017 nas je na Brezje prišlo 340, maševal je nadškof Stanislav Zore; leta 2018 nas je bilo na Sveti Gori 250, mašo je daroval škof Jurij Bizjak; leta 2019 pa nas je v Mariboru praznovalo deseti zahvalni dan 230 udeležencev, maševal je nadškof Alojzij Cvikel.

V vsakem kraju smo spoznali kulturno dediščino, zgodovino in umetnost, zavedamo pa se, da je naša hvaležnost vrednota, nesnovna kulturna dediščina, ki jo širimo in prenašamo naprej.

Priprave in izvedbo programa opravimo prostovoljno (brezplačno), potne stroške krijemo udeleženci sami.

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije doslej še ni uvrstila dogodka v svoj program niti ni ovrednotila njegove koristnosti za svoje člane. Upamo, da bo v prihodnje drugače. K sreči je naš zahvalni dan prepoznala Slovenska škofovska konferenca kot spodbudnega za celotno družbo. Že tri leta nas podpira z donacijo za skromno pogostitev.

Zahvalni dan poveže dobre ljudi iz vse Slovenije. Z roko v roki z našimi spremljevalci pokažemo mestu in svetu, da dobrotu in solidarnost presemeta vse medsebojne različnosti. Prevzame me ta Slovenija, ki se združi v hvaležnosti. Prevzame me, da smo pri tem aktivni mi, slepi in slabovidni. Znamo stopiti skupaj in pokazati, da najbolj cenimo tisto, kar se ne da kupiti: prijateljstvo, sodelovanje, vzajemnost.

9.1 Albina Krek

Rojena sem 22. 2. 1950 v Zalem Logu. Sem upokojena socialna delavka. Dobro polovico življenja me spremljata izguba vida na obeh očesih in popolna izguba sluha na levem ušesu. V življenju se mi je zgodilo mnogo lepega in tudi težkega. Čutim pa, da me vodi ljubeča Božja roka, ki želi iz mene narediti lepo umetnino, in ko me brusi, tudi boli. Izhajam iz vasi Zali Log v Selški dolini. Od leta 2005 s sestro Stanko živim v Železnikih.



Albina Krek (Foto: osebni arhiv).

Od rojstva sem bila slabovidna. Ob vstopu v šolo še nisem imela očal, kar je moje zaznavanje sveta in učenje zelo oteževalo. Sredi prvega razreda sem dobila dvoje težkih očal, kar pa mi je omogočilo, da sem tri leta osnovne šole v Zalem Logu in pet let v Železnikih uspešno zaključila, prav tako srednjo ekonomsko šolo v Kranju. V osnovni šoli sem si želela, da bi postala učiteljica, saj sem večkrat poučevala otroke, ki so bili pri kakem predmetu potrebni pomoči. A znašla sem se na srednji ekonomski šoli, ki zame ni bila prava izbira, vendar mi je znanje strojepisja in stenografije kasneje zelo koristilo. V srednji šoli sem bila študentka Iskre v Železnikih in po pogodbi naj bi v tej tovarni delala vsaj štiri leta. Nato se mi je ponudila možnost, da izpopolnim znanje angleškega jezika v Angliji. Tam sem se preživljala z delom v bolnišnici. Po vrnitvi v Slovenijo sem se odločila za študij socialnega dela.

Pred izgubo vida sem se prvič srečala s slepo osebo v Zalem Logu, kjer je v času mojega otroštva živel popolnoma slep mož s svojo družino. Po vasi je vedno hodil sam z belo palico in nikoli mi ni prišlo na misel, da bi ga vprašala, ali potrebuje pomoč. Z njegovimi hčerkami smo se veliko igrale, nikoli pa se nismo pogovarjale o očetu oziroma o tem, kako njegova slepota vpliva na njihovo družino. Drugega slepega moža sem srečala v bolnišnici v Angliji. Bil je vesele narave, občudovala sem njegovo sproščenost. Strmela sem tudi nad njegovo spretnostjo branja časopisa v brajevi pisavi, ki sem ga takrat prvič videla. Ta časopis mi je podaril in prinesla sem ga v Slovenijo. Pri študiju socialnega dela sem imela slepega sošolca Luja Šproharja in po svojih močeh sem mu pomagala pri snemanju literature in spremljanju na predavanja.

Ko pa sem se pred zadnjim semestrom študija z večjo skupino mladih odpravila na enotedensko romanje v Taize v Franciji, sem tudi sama vid na levem očesu popolnoma izgubila. Mislila sem, da bom po vrnitvi domov dobila kapljice za oči in se mi bo vid povrnil. Pa ni bilo tako. Na očesni kliniki so ugotovili, da gre za odstop mrežnice. Potrebna sta bila strogo ležanje in operacija. Po izredno lepem tednu bivanja v Taizeju s približno tri tisoč mladimi z vsega sveta je bilo moje mirno ležanje v bolnišnici tako velika sprememba, da sprva nisem verjela v resničnost tega, kar se mi je zgodilo. Zelo

težko mi je bilo, ker nisem mogla hkrati s sošolci začeti semestra, namenjenega praktičnemu usposabljanju.

Dneve bivanja v bolnišnici sem sprva dojemala kot veliko izgubo časa in težko sem sprejela dejstvo, da študij ne poteka po mojih načrtih in da operacije niso pripomogle, da bi na levo oko zopet videla. Potem pa sem se oprla na to, kar mi je ostalo, dokončala študij in se zaposlila na centru za socialno delo. Kdaj pa kdaj sem pomislila tudi na možnost, da se mi še na desnem očesu zgodi podobno kot prej na levem. Po petih letih se je to res zgodilo. Moja prva reakcija je bila: »Moj Bog, pa ja ne!« Kljub izredno dobremu zdravniku na očesni kliniki v Gradcu mojega vida ni bilo mogoče obnoviti. Tudi čudež se ni zgodil, čeprav sem takrat zanj prosila z vsem srcem. Duhovnik mi je dejal, da mi Bog želi dati nekaj več, kot je telesni vid. Te besede so bile kot obliž na mojo rano. Pred odpustom iz bolnišnice me je tudi zdravnik zelo opogumil in mi rekel, da bom kljub slepoti zmogla delati prave korake in pametno uravnnavati svoje življenje. Najtežje mi je bilo, ko so me iz bolnišnice pripeljali domov in sta me na domačem dvorišču vsa pretresena pričakala mama in oče.

Kmalu zatem mi je najmlajša sestra ponudila, naj grem z njo za nekaj dni v toplice. To je bila zelo zanimiva izkušnja. Ko je natak ar opazil, da ne vidim, je na moje mesto na mizi namestil dodaten prtiček, da ne bi bil prt na mizi prehitro popackan. Takrat me je takšno ravnanje prizadelo, saj sem pomislila, da tudi videči lahko popackajo prt. Moji prijatelji in prijateljice so me zelo dobro sprejeli, nobenega nisem izgubila. Zlasti Imre Jerebic, njegova žena Lidija in Jože Ramovš, ki so bili moji kolegi, so naredili zame najboljše: vzeli so me s seboj na morje in potem v hribe v mladinsko skupino. Tako so mi omogočili, da sem se vrnila v življenje.

Po zaključenem zdravljenju sem bila povabljen a na invalidsko komisijo, ki mi je ponudila upokojitev. Vprašala sem, ali obstaja še kakšna druga rešitev. Povedali so mi, da je možna rehabilitacija in da bi po njej lahko nadaljevala z delom v svojem poklicu. Seveda sem z veseljem sprejela to možnost in čas rehabilitacije sem doživljala kot nekaj zelo dragocenega. V Centru slepih in slabovidnih Škofja Loka sem bila še s tremi deklet i deležna pouka orientacije, strojepisja, brajice, psihoterapije in spoznavanja raznih pripomočkov. Socialni rehabilitaciji je sledila še poklicna na centru za socialno delo. Ob dobri mentorici sem korak za korakom prevzemala odgovornosti na novem delovnem mestu. Prej sem namreč delala z mladoletnimi prestopniki in je bilo več terenskega dela, po rehabilitaciji pa 14 let na področju zakonskega in družinskega svetovanja. V vsakdanjem življenju in v poklicu sem se navadila uporabljati tehnične pripomočke za slepe: belo palico, ročno uro, ki jo odprem in potipam, računalnik z govorom, brajev pisalni stroj, govoreči telefon, diktafon in občasno šiviljski meter z brajevimi oznakami.

Z Medobčinskim društvom slepih in slabovidnih Kranj sem se povezala nekaj mesecev po zaključeni rehabilitaciji. Poiskal me je tedanji tajnik društva in me povabil na pogovor na sedež društva. Že prej je vedel zame, a vse je potekalo postopoma, saj sem bila najprej usmerjena v rehabilitacijo. Na društvu so me povabili, naj se pridružim ženskem u pevskemu nonetu. Vabilo sem takoj sprejela in nonetu ostala zvesta 12 let, vse

do zaključka delovanja. Pela sem drugi sopran. S posnetki na kasetah so mi pomagali, da sem postopoma osvojila dotedanji program. Redne tedenske vaje ob zelo dobrem strokovnem vodstvu so nam omogočile ustrezno kvaliteto petja, kar so potrdili redni nastopi na letnih revijah in drugih koncertih. Posebne spomine pa imam na naše sodelovanje na glasbenih prireditvah slepih in slabovidnih Jugoslavije v Knjaževcu, Tuzli in na Ohridu. Vesela sem, da so naše pesmi zbrane tudi na zgoščenki.

Nekaj časa sem bila v izvršnem in nadzornem odboru društva ter delegat v skupščini ZDSSS. Ko je nastala skupina za samopomoč in so se pričeli seminarji za pomoč kasneje oslepelim, sem se tega udeleževala in tudi pripravila nekatere delavnice za boljšo komunikacijo, na primer o veselju, premagovanju pesimizma, zaupanju, nenasilnem sporazumevanju ipd. Vrsto let je na društvu delovala psihoterapevtska skupina, ki sta jo vodila nevropsihiatrinja dr. Vida Drame in psiholog Matej Žnuderl. Tam smo odkrito in poglobljeno reševali svoje težave. Za rubriko Obzorje duha v zvočnem časopisu Obzorje in za Sodelavce v ljubezni že dolga leta zbiram gradivo. Seveda se kdaj pa kdaj zaradi svojih primanjkljajev počutim zelo nemočno, a vedno bolj se zavedam, koliko lepih stvari mi je dano doživeti, koliko dobrih ljudi sem spoznala, koliko stranpoti sem bila obvarovana. V meni se krepi hvaležnost in veselje. Doživljam resničnost Jezusovih besed: »Kdor gre za menoj, ne bo hodil v temi, ampak bo imel luč življenja« (Jn 8,12). Vsega, kar počnem, pa ne bi zmogla brez svoje sestre Stanke. Njene oči so moje okno v svet, vrata, ki se mi odpirajo vsakokrat znova, tudi pri organiziranju romanj in zahvalnih dnevov slepih in slabovidnih romarjev ter njihovih bližnjih in spremljevalcev.

9.2 Marinka Drinovec

Rodila sem se 11. 7. 1943 v Đakovu na Hrvaškem,

Stanujem v Kranju. Osnovno šolo in gimnazijo sem obiskovala v Đakovu, študirala pa na farmaceutski fakulteti v Zagrebu, kjer sem pridobila visoko izobrazbo ter postala inženirka in magistrica farmacije. Moja prva zaposlitev je bila v Lekarni v Đakovu, kasneje pa sem delala v novomeški Krki.

Moja okvara vida je delno vplivala na izbiro študija, pomembneje pa na izbiro delovnega mesta in hobijev.

V okviru ZDSSS sem dejavna med intelektualci, kjer sem bila v letih 1985–1995 predsednica skupine slepih in slabovidnih intelektualcev (SSI), v letih 1995–1996 urednica zvočnega časopisa Obzorje ter pobudnica in organizatorica »dneva slepih in slabovidnih« v letih 2010 in 2019.

Številne medalje na prvenstvih ZDSSS in Zveze za šport invalidov Slovenije – Paralimpijskega komiteja (ZŠIS-POK), na primer zlata medalja ZŠIS-POK, Radovljica 2014, pa kažejo, da sem se ukvarjala tudi s športom.



Marinka Drinovec (Foto: osebni arhiv).

10 PRIČEVANJA NEKATERIH NAJBOLJ ZASLUŽNIH ZA RAZVOJ ORGANIZACIJE

10.1 Pričevanje Cvetke Rožanec

10.1.1 Začetki brajeve tiskarne Zveze slepih Slovenije

Zveza slepih Slovenije je leta 1953 ustanovila lastno tiskarno. Vse stroje in različne dodatke je brezplačno dobila od Unicefa. To so bili stroj za pisanje, stiskalnica ter stroj za prirezovanje, broširanje in sponkanje.

Ker Zveza slepih Slovenije ni imela prostora za tiskarno, jo je sporazumno z upravo Zavoda za slepo mladino v Ljubljani začasno namestila v zavodu. Tako je tiskarna delovala od leta 1953 do 1967 na Langusovi ulici 16. Leta 1967 pa so jo preselili v poslovno zgradbo Zveze slepih Slovenije na Groharjevo ulico 2.

V letih od 1953 do 1957 je izhajal časopis za slepe v brajici Tovariš slepih. Od leta 1953 do smrti 1955 je vodil tiskarno in urejal časopis tiflopedagog France Petrič, odgovorni urednik pa je bil France Rožanec. Časopis so tiskali predvsem učenci zavoda pod vodstvom Franceta Petriča. Med najaktivnejšimi so bili Marjan Medved, Jože Grbec, Ciril Podjed, Janez Jereb, Jožica Nebec in Anton Corl. Leta 1955 je časopis začasno prenehal izhajati zaradi smrti Franceta Petriča in ponesrečenega Franceta Rožanca. Nesreča se je zgodila 17. januarja 1955, ko sta bila na službeni poti na Primorsko zaradi iskanja primernih zaposlitev za slepe. Tam sta bila poškodovana v hudi prometni nesreči in nato pripeljana v bolnišnico v Vipavi. France Petrič je čez dva dni zaradi hudih poškodb umrl, France Rožanec pa je bil močno poškodovan. Zdravil se je več mesecev. Šofer, ki je povzročil nesrečo, je pobegnil. Zveza slepih Slovenije je po smrti Franceta Petriča tiskarno poimenovala po njem.

Leta 1957 je izšla prva številka časopisa pod novim naslovom Moj prijatelj. Odgovorni urednik je bil še vedno France Rožanec, tehnično pa je začela časopis urejati Cvetka Rožanec. V uredniškem odboru sta bila Ciril Musar in Marija (Mimi) Breznik, vodstvo tiskarne pa je prevzel predmetni učitelj Zavoda za slepo mladino Cene Zorc. Delo tiskarne se je iz leta v leto širilo. Natisnjenih je bilo tudi nekaj učbenikov in priročnikov. Po smrti Franceta Rožanca, leta 1984, je odgovorna urednica časopisa postala Marija Mimi Breznik, nato Jože Zupanc in potem Anton Žakelj.

V letu 1957 je izšla le ena številka časopisa, v letih od 1958 do 1963 je izšlo letno po šest in pozneje deset številok. Nazadnje je Moj prijatelj postal mesečnik. Med slepimi bralci je časopis postal priljubljen. V tiskarni sta se poleg časopisa Moj prijatelj tiskala v brajici še Obzornik za ženo in družino ter katoliški časopis Sodelavci v ljubezni, ta se je tiskal štirikrat letno. Še posebej prizadevni so bili v tiskarni Jožica Nebec in Anton Corl, ki sta pisala časopis v brajici, ter dolgoletni narekovelec Franc Ulčar. Leta 1986 je Moj prijatelj začel izhajati tudi v povečanem tisku za slabovidne.

Leta 1997 sem po štiridesetih letih prenehala urejati časopis Moj prijatelj, urejanje pa je prevzel Anton Žakelj. Ves čas sem v ZSSM vodila založniško dejavnost (tiskanje prilagojenih učbenikov za slabovidne). V šolskem Centru tiska in papirja v Ljubljani so nam po ugodni ceni tiskali učbenike. V ZSSM sem sodelovala tudi v komisiji za usmerjanje slepih in slabovidnih otrok, saj sem nekatere spoznala pri obiskih tiflopedagoške mobilne službe in na srečanjih, ki jih je organizirala ZDSSS, kar mi je bilo v veliko pomoč pri usmerjanju.

10.1.2 Skrb za družine s slepim ali slabovidnim otrokom

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije je že zgodaj začutila potrebo, da med svoje dejavnosti oziroma posebne socialne programe vključi tudi skrb za družine, ki imajo slepega ali slabovidnega otroka, kot tudi tiste z motnjami v telesnem in duševnem razvoju.

S programom zveza želi pomagati staršem iz stiske z besedo, jih posluša in jim po potrebi tudi kako drugače pomaga.

Razumljivo je, da se starši otrok z okvaro vida in razvojnimi motnjami znajdejo v stiski ter težavah, ki jim niso kos, saj nanje tudi niso bili pripravljani. Že vsaka lepa beseda in koristen nasvet sta jim v pomoč. Prva srečanja družin po navadi opravijo medobčinska društva slepih in slabovidnih na terenu, kjer take otroke največkrat tudi najdejo med obiski svojih članov. V evidenco jih nato vključita ZDSSS in seveda tudi ZSSM, kjer se vodijo priprave na usmerjanje otrok. Po navadi usmerjanje pride na vrsto šele pri starosti pet let, saj otroci, ki so slepi in niso nikamor vključeni, običajno slabo sodelujejo pri usmerjanju. ZDSSS je vedno pomagala reševati vmesne težave, odkar pa mobilna tiflopedagoška služba ZSSM vključuje tudi te slepe in slabovidne otroke in jim pomaga, so srečanja staršev in otrok, ki jih organizira ZDSSS, zelo dobrodošla. Ta srečanja so največkrat večdnevna, na njih sodelujejo tudi različni strokovni delavci. Starši se lahko z njimi tudi osebno pogovorijo, kar jim je v veliko zadovoljstvo.

Na enega takih seminarjev so na ZDSSS povabili tudi mene. To je bilo že na samem začetku skrbi za tovrstne družine. Od tega bo skoraj že 40 let. Za srečanje sem pripravila program, naredila seznam otrok in vse, kar je bilo potrebno. Zbrali smo se v počitniškem domu ZDSSS v Piranu. Prišli so skoraj vsi povabljeni starši in otroci. Pripomnila bi še, da so bila ta srečanja brezplačna za vso družino. V program sem vključila teme iz svoje diplomske naloge, kjer sem obravnavala delo s slepim in slabovidnim otrokom v predšolskem obdobju.

Najprej so se starši predstavili. Na začetku so bili kar malo zadržani, počasi pa so se odpirali. Bilo je zanimivo in potrebno. Pripovedovali so o težavah in neznanju, saj niso bili pripravljani na rojstvo slepega otroka. Izhajala sem iz nakazanih težav posameznih

staršev in dajala nasvete za delo z njihovim otrokom. Veliko smo se pogovarjali v skupini kot tudi individualno. Večeri so bili namenjeni individualnim pogovorom in sprehodom. Dopoldne smo bili na plaži, popoldne pa je potekalo naše delo v skupini. Župan nam je na kopališču rezerviral malo peščeno plažo za celo dopoldne, česar smo se zelo razveselili, saj je ta del obale edini v Piranu, ki je primeren za kopanje slepih otrok. Večina od njih je bila prvič na morju. Prijetno smo se počutili in bili smo na varnem. Kljub nekaterim težavam je bilo to srečanje uspešno. Otroci so bili srečni, starši pa zadovoljni. Naročili smo barko in se odpeljali do Izole. To je bilo posebno doživetje za vse.

Za prihodnje srečanje, ki naj bi bilo v Izoli, pa sem pripravila nekaj predlogov. Med njimi je bil tudi ta, da bi na srečanje povabili še sorojence njihovih otrok. Če so ti starejši od slepih otrok, ki so bili vabljeni, bi se tudi oni naučili marsičesa in bi lahko pomagali pri varovanju otrok v času našega dela. Dobrodošla bi bila pomoč tudi materam, ki so na srečanje prišle same z otrokom, saj med našimi razgovori otroci niso mogli biti prisotni in so potrebovali varstvo. Za silo smo rešili tudi ta problem in program uspešno zaključili. Zaželeli smo si, da bi se prihodnje leto znova sestali, vendar v Izoli.

Naša želja se je uresničila in čez eno leto smo se zares zbrali v Domu slepih v Izoli. Bilo nam je lepše in udobnejše, saj so bili prostori za bivanje lepši in boljši, primernejši je bil tudi prostor za sestajanje. Navduševali smo se nad čudovitim vrtom z različnimi igrali in lastno plažo. Programa so se udeležili skoraj vsi vabljeni starši z otroki, tako kot smo se dogovorili ob razhodu v Piranu.

Delo je potekalo po načrtu in tudi vreme nam je bilo naklonjeno. Vsako dopoldne smo pridno delali po programu, popoldne pa so bile družine z otroki na plaži. Večeri so bili namenjeni druženju in individualnim razgovorom s starši novincev, da sem jim lažje svetovala. Na voljo sem jim bila za poslušanje njihovih težav in stisk ter za nakazovanje rešitev. Tudi vse to sem črpala iz svoje diplomske naloge. Čas smo namenili tudi vključitvi otrok v ZDSSS in njeni pomoči. Predloge srečanj smo vedno poslali na ZDSSS, ki jih je skušala uresničiti. Pozneje sem sodelovala še na nekaj srečanjih. Programe smo dopolnjevali in vanje vključevali zunanje strokovnjake. Delo in druženje s tovrstnimi družinami mi je bilo v veliko veselje. Pri njem sem lahko izkoristila svoje znanje in prakso, ki sem jo pridobila v svojem 35-letnem delu v ZSSM, kjer sem se v največji meri posvečala slepim in slabovidnim učencem 1. razreda.

10.2 Pričevanje Draga Šajna

10.2.1 Primer skrbi za članstvo in premoženje

Ob izvolitvi za predsednika koprskega društva sem društvo prevzel v dokaj slabi kondiciji, brez vsakršnih finančnih sredstev in s honorarno zaposleno upokojenko, ki je priložnostno opravljala enostavnejša tajniška dela. Društvo je delovalo v najemniških pisarniških prostorih v izmeri 18 kvadratnih metrov skupaj s skladiščem. Miniaturno sejno sobo smo si delili z Društvom računovodij Koper, ki so bili prav tako najemniki v isti zgradbi. Zato sem si kot prvo nalogo zadal, da zagotovim društvu primernejše prostore za delovanje. Postopoma smo tako odkupili celotno pritličje poslovne stavbe na Garibaldijevi 18/A, pozneje stanovanjski objekt na Garibaldijevi 12, čez nekaj časa pa še stanovanjsko enoto na Garibaldijevi 8. Hišo in stanovanje smo namenili za bivanje članov, iskalcem zaposlitve iz drugih krajev kot tudi slepim in slabovidnim študentom, ki so se odločili nadaljevati šolanje v Kopru, kar štejem kot zametek ustanovitve Bivalne skupnosti slepih in slabovidnih Koper. Prva slepa študentka, ki je bila vključena v bivalno skupnost, je bila Tereza Zihrel iz Postojne, ki se je leta 1995 vpisala na takratno Visoko šolo, danes pa Fakulteto za management Univerze na Primorskem, ki je bila tega leta tudi ustanovljena. Na predavanja je hodila s psom vodnikom slepih, zapiske pa si je delala s pomočjo prenosnega računalnika. Pri tem je bila tako hitra in spretna, da je zapiske, shranjene na takratnih disketah, odstopala drugim študentom. Ne glede na dejstvo, da je Tereza popolnoma slepa, je študij dokončala v roku, s povprečno oceno vseh treh letnikov 9.9, diplomirala pa je s čisto desetko. Pozneje je bilo v oba stanovanjska objekta vseljenih še nekaj članov, ki smo jim omogočili začasno rešitev njihovega stanovanjskega vprašanja ali pa jim v Kopru zagotovili zaposlitev.



Prva uporabnica bivalne skupnosti slepih in slabovidnih Koper, študentka ZIHERL Tereza s psom vodičem Rastko – 1995 (Foto: arhiv MDSS Koper).

Ob mojem prevzemu funkcije predsednika praktično ni bilo dokumentacije o delovanju društva v preteklih obdobjih. Zato sem skozi razgovore s starejšimi člani društva ugotovil, da je bila v letih od 1958 do 1962 takratna Organizacija slepih Koper lastnica stanovanjskega objekta v Verdijevi ulici 28 v Piranu, kjer so omogočali začasno nastanitev slepim in slabovidnim iz drugih regij Slovenije. To je bilo obdobje po ukinitvi con A in B, ko je ta del Primorske, ali natančneje Istre, ki je bil v primerjavi z drugim delom Slovenije gospodarsko veliko bolj razvit, pripadel Federativni Republiki Jugoslaviji. Zato se je v teh letih veliko slepih odločilo za selitev v slovensko Istro. Posamezni slepi so bili zaposleni kot delavci za tekočim trakom ali skladiščni delavci v takratni tovarni mila SALVETTI Piran, kovinskem podjetju ISTRAMETAL Piran in tovarni igrač MEHANOOTEHNIKA Izola. Predsednik takratne organizacije slepih Koper, ki je imela sedež v Piranu, Andrej Kozlovič, pa je bil zaposlen kot telefonist na tedanjem Okraju sedanje občine Piran. Do leta 1962 se je večina slepih izselila, objekt pa si je glede na takratno družbeno ureditev z dekretom prilastila tedanja Organizacija slepih Slovenije ter ga tako upravljala in uporabljala za počitniško dejavnost slepih vse do leta 1985. Na Upravni odbor Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije sem takrat v imenu koprskih članov naslovil zahtevo za popravo krivice zaradi nezakonito odvzete nepremičnine, čemur so nekateri člani Upravnega odbora ostro nasprotovali. Naša zahteva se je začela resno obravnavati in reševati šele s prihodom Nevenke Ahčan na delovno mesto tajnice ZDSSS, ki je predsedniku zveze Hubertu Verdniku kot tudi članom Upravnega odbora utemeljila razloge za ureditev premoženjskega stanja.

Leta 1991 smo tako sklenili dogovor, da nam ZDSSS kot nadomestilo za odvzeto nepremičnino v Piranu kupi mansardno stanovanje na Trubarjevi 4 v Izoli in ga določen čas brezplačno uporablja za nastanitev osebja doma oddiha v Izoli.

10.2.2 Združevanje društev na Primorskem

Velik zalogaj je bil tudi prevzem članstva in nepremičnin MDSS Postojna, ki je delovalo kot samostojno društvo od 18. februarja 1978 do 1. oktobra 1987 na območju občin Postojna, Pivka in Ilirska Bistrica. Po sklepu občnega zbora se je samo ukinilo, saj ni bilo več pogojev za delovanje. Po izvedenih obiskih na domu slehernega včlanjenega člana in pisni anketi se je k MDSS Koper priključilo 88 slepih in slabovidnih. Postojnsko društvo je imelo poleg poslovnih prostorov, za katere so plačevali najemnino, tudi v brezplačni uporabi (kot so ga poimenovali) Dom slepih na Korenu, ki jim ga je v 30-letno uporabo odstopila tedanja JLA. Prostoren in obsežen objekt, ki je bil prvotno nekdanja italijanska vojaška karavla, se je nahajal na obrobju snežniških gozdov, obkrožen s stoletnimi smrekami in oddaljen od zadnje vasi Jurišče na Pivškem kakšnih 10 kilometrov. Po zaslugi tedanjega predsednika postojnskega društva Viktorja Jelinčiča so objekt, skladno s svojimi možnostmi, predvsem s sredstvi donatorjev in prostovoljnimi delom, za silo vzdrževali. Uporabljali so ga predvsem v spomladanskih in poletnih mesecih za druženja članstva. V njem je bilo mogoče tudi prespati, vendar pa ni nudil potrebne



Fotografija s srečanja članov tedanjega MDSS Postojna in Koper, posneta 3.10.1982. Na fotografiji so družabne igre (vlečenje vrvi), v ozadju pa je t. i. Dom na Korenu (Foto: arhiv MDSS Koper).



Srečanje slepih planincev Slovenije. Pohod na Snežnik v izvedbi MDSS Koper 09.09.1978 (Foto: arhiv MDSS Koper).



Republiško prvenstvo v vrtnem kegljanju. Na fotografiji Hubert Verdnik, nekdanji predsednik ZDSSS, in Jelinčič Viktor, tedanji predsednik MDSS Postojna ob podelitvi priznanj (Foto: arhiv MDSS Koper).

komoditete s spremljajočo infrastrukturo, ki jo potrebujejo slepi, zato je delovalo vse skupaj bolj na taboriški zasnovi. Zaradi vsega tega sem ocenil, da bi bil prevzem objekta na Korenu za nas preveliko breme, saj v njem ne bi mogli zagotoviti izvajanja ustrezne vsebine. Zato smo izvedli primopredajo in objekt ponovno vrnil v posest prvotnemu lastniku, to je JLA.

10.2.3 Osebna asistenca in zaposlovanje

Kot predhodnico izvajanja sedanjega programa osebne asistence upravičeno uvrščam izvajanje storitev, ki smo jih slepim in slabovidnim nudili s pomočjo vojaških obveznikov, ki so bili napoteni v naše društvo na civilno služenje vojaškega roka. Že v letu 1998 nas je Ministrstvo za obrambo kot edino društvo slepih in slabovidnih izbralo za izvajalca civilnega služenja vojaškega roka. Tako smo imeli vse do leta 2003 na opravljanju dolžnosti enega ali dva obveznika. Njihove zadolžitve in naloge so bile predvsem nudenje prevoza in spremstva slepim in slabovidnim kot tudi enostavnejša hišna opravila, na primer sekanje drv, košnja trave. Z ukinitvijo obveznega služenja vojaškega roka smo nadaljevali izvajanje osebne asistence s sredstvi, ki smo jih pridobili iz naslova nekaterih programov aktivne politike zaposlovanja, na katerih razpise smo se javili in bili izbrani. Najprej prek programov javnih del, pozneje pa s socialnovarstvenimi programi, ki jih je

razpisovalo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, kot so programi INVALID-INVALIDU 1 in INVALID-INVALIDU-2, na koncu pa še s PROGRAMI ZA SAMOSTOJNO OZIROMA SAMOSTOJNEJŠE ŽIVLJENJE INVALIDOV – PROGRAMI ZA IZVAJANJE STORITEV OSEBNE ASISTENCE, kjer smo imeli v program osebne asistence kar šest let zaporedoma vključenih šest osebnih asistentov. Pri tem moram še posebej izpostaviti izvajanje osebne asistence kot pomoč pri šoloobveznih in študijskih vsebinah slepim in slabovidnim učencem, dijakom ter študentom v inkluziji, kar smo po mojem vedenju izvajali edini v Sloveniji. Do osebne asistence, do katere so invalidi upravičeni po Zakonu o osebni asistenci, sem bil do njene uveljavitve dokaj skeptičen. Še posebej zato, ker so prve vzorčne analize kazale, da je sistem točkovanja naravnano tako, da slepi ne morejo zbrati zadostnega števila točk. Kljub temu smo se na poziv ministrstva prijaviли za izvajalca in bili eni prvih tudi izbrani. V januarju 2019 smo začeli izvajati program osebne asistence s tremi uporabniki. Leto pozneje imamo že 57 uporabnikov, 94 redno zaposlenih osebnih asistentov, strokovnega vodjo osebne asistence in dva usklajevalca osebne asistence. Veliko let smo bili tudi edino društvo slepih, ki je prek programov aktivne politike zaposlovanja zaposlovalo tudi slepe in slabovidne ter jim tako omogočilo, da so si svojim delom zagotovili osnovno ekonomsko in socialno varnost. V zadnjih dveh desetletjih smo tako na društvu zaposlili šest slepih ali slabovidnih, od katerih sta dve osebi že upokojeni, ostali pa še vedno v delovnem razmerju na društvu. Zadolženi so bili za različna področja delovnih nalog, od izvajanja pomoči slepim in slabovidnim, dela na informacijskem področju, organizacije, izvedbe prostočasnih aktivnosti, šaha in kulture do opravljanja enostavnejših administrativnih del.

10.2.4 Bivalne skupnosti in ohranjanje zdravja

Poleg programa osebne asistence smo v MDSS Koper še posebej ponosni na izvajanje programa bivalne skupnosti. Z odprodajo vseh dislociranih nepremičnin, stanovanja, hiše in poslovnih prostorov na Garibaldijevi ulici v Kopru ter stanovanjske enote na Trubarjevi ulici v Izoli smo opravili nakup zgradbe z dvoriščnim atrijem na Repičevi ulici v Kopru, kjer imamo še danes sedež društva. Objekt smo popolnoma prenovili, tako da so od njega ostali zgolj obodni zidovi. Pritličje smo namenili pisarniškim dejavnostim s čitalnico, galerijo, ki jo uporabljamo tudi kot sejno sobo, ter družabnim prostorom za članstvo, kjer je mogoče odigrati partijo kart, šaha, domin, govorečega pikada ali pa si privoščiti zgolj osvežilno pijačo. Nadstropje in mansardo pa smo namenili šestim sodobno opremljenim stanovanjskim enotam. Od leta 2004, ko je bil objekt predan namenu, do danes je bilo v bivalno skupnost vključenih 18 slepih ali slabovidnih. Velika večina teh se je v tem času osamosvojila, nekateri tudi tako, da je v času bivanja v bivalni skupnosti preskočila iskrica med njimi in našimi takratnimi delavkami, ki so bile zadolžene za pomoč uporabnikom, ter so se skupaj preselili v svoje domove.

Leta 2012 smo se na društvu odločili, da za naše člane obogatimo ponudbo programa ohranjanja zdravja, ki ga izvaja ZDSSS v svojih nastanitvenih kapacitetah v



Srečanje slepih in slabovidnih planincev Slovenije na Nanosu (Foto: arhiv MDSS Koper).



Prvo vseslovensko srečanje s tandemi v Ilirski Bistrici, organizator MDSS Koper (Foto: arhiv MDSS koper).



Člani MDSS Koper v naravnem rezervatu ŠKOCJAN, pri opazovanju in seznanjanju s ptičjim življenjem nastanjenem v Škocjanskem zatoku (Foto: arhiv MDSS koper).

Izoli, Piranu, Červarju, Dolenjskih Toplicah in na Okroglem, še z nakupom lastnih nastanitvenih kapacitet. Ponudila se nam je priložnost nakupa mansardne počitniško-stanovanjske enote pod zelo ugodnimi pogoji v Novigradu v Istri. Enota je od bližnje plaže oddaljena le dobrih 100 metrov in tako dostopna tudi za samostojno gibanje slepih.

10.2.5 Prizadevanja tajnika in funkcionarja

Vse do leta 1995 sem bil poleg funkcije predsednika društva primoran opravljati tudi večino tajniških del, saj smo ves ta čas imeli pogodbeno zaposlene upokojenke, ki so tajniške naloge opravljale nekajkrat tedensko po nekaj ur. Tega leta nam je tudi uspelo zagotoviti solidno finančno osnovo z rednim financiranjem lokalnih skupnosti za redno zaposlitev tajnika. Zato sem se na prigovarjanje sočlanov kot tudi nekaterih delavcev iz strokovne službe zveze prijavil na razpis in bil tudi izbran. Vse do takrat je bilo MDSS Koper namreč edino društvo brez redno zaposlenega tajnika. Naj se sliši še tako neskromno, vendar ocenjujem, da so društva, ki so imela na delovnem mestu za tajnika društva zaposlene svoje člane, uspešnejša, predvsem pa je bil njihov prispevek vedno in povsod naravnani v iskanje možnosti za zagotovitev boljših pogojev za delo društva kot tudi za povečanje in izboljšanje izvajanja posebnih socialnih programov v korist članov.

Vse od izvolitve za predsednika MDSS Koper sem bil vedno aktiven tudi v organih upravljanja zveze slepih. Med drugim sem bil tudi podpredsednik zveze, član izvršnega odbora, kjer sem praviloma pokrival področje športa, rekreacije, šaha in kulture, ter predsednik ali član Komisije za akte, kjer smo skupaj s strokovno službo zveze skrbeli za ažuriranje in posodabljanje aktov zveze ter bili tudi v pomoč društvom pri tem. Posebej moram izpostaviti strokovno delavko zveze Darjo Černe, ki je bila komisiji dodeljena za administrativno tehnično pomoč, vendar so njena razgledanost, znanje in poznavanje normativnega urejanja presegli formalne zadolžitve, ki jih je imela. Edino mandatno obdobje, v katerem nisem sodeloval v Komisiji za akte, je bilo v obdobju od leta 2013 do 2017, ko se je komisija, ki jo je imenoval Upravni odbor, sestala zgolj na konstitutivni seji. To je bilo po mojem trdnem prepričanju tudi najbolj temačno obdobje v vsej zgodovini organiziranega delovanja slepih in slabovidnih v Republiki Sloveniji. V podrobnosti se sicer ne bom spuščal, kajti o tem je bilo že veliko napisanega in je dosegljivo tako v arhivu Zveze slepih Slovenije kot tudi v arhivu MDSS Koper. Od leta 1995 sem tudi nepretrgoma član Skupščine ZDSSS. Moje mnenje je, da sem vseskozi konstruktivno sodeloval, se v prvi vrsti zavzemal za koristi malega človeka, neposredno slepega ali slabovidnega člana, kot tudi za skladen razvoj medobčinskih društev, da bi imela sleherna slepa oseba v naši državi povsod enake možnosti. Med drugim si štejem za uspeh tudi to, da smo skupaj s še nekaterimi člani Skupščine v mandatnem obdobju 2009 do 2013 dosegli pravičnejše razmerje za delitev FIHO sredstev v korist medobčinskih društev.

Prav v tem mandatnem obdobju pa je tedanje vodstvo hote ali nehote samovoljno ukinilo tudi težko pridobljeno pravico do oprostitve davka na dodano vrednost za izvajanje posebnih socialnih programov v domovih oddiha ZDSSS, kar je pomenilo podražitev storitev slepim in slabovidnim. Temu sem se osebno ostro uprl ter po skoraj dvoletnih vsestranskih prizadevanjih ponovno pridobil odločbo Ministrstva za finance, ki je moje trditve o oprostitvi plačila davka na dodano vrednost za posebne socialne programe, ki jih koristijo slepi in slabovidni v domovih oddiha, potrdilo.

Čeprav je bilo ponovno tako rekoč vse črno na belem, so vodstvo ZDSSS in nekateri njegovi pristaši temu kljubovali iz golega principa, pa čeprav na škodo slepih in slabovidnih. Neverjetno, da jih tudi z odločbo ministrstva nisem mogel takoj prepričati, da so na lepem začeli delati v škodo članstva, čeprav jim je to pravico priznala država. Vse to sem moral prenesti na najvišji organ zveze, to je na skupščino, da so ponovno začeli upoštevati pridobljeno oprostitev. V svoja ravnanja oziroma trditve sem bil prepričan tudi zato, ker sem bil seznanjen, kako težko smo oprostitev dosegli. Čeprav je že dolgo tega, pa se še danes živo spominjam, kako nas je ob neki priložnosti s pridobitvijo oprostitve seznanila takratna tajnica ZDSSS Nevenka Ahčan, zdaj že dolga leta upokojena. Pokazala nam je odločbo s tolmačenjem ministrstva, obrazložila njen pomen kot tudi vrednost, rekoč: »Odločbo bom zaklenila v železno blagajno, kajti jaz bom nekoč odšla, vi, ki ste člani te organizacije, pa boste za vedno ostali. Zato jo skrbno čuvajte.« Njene besede so se torej le delno uresničile. Kajti odločba je čudežno izginila. Original ponatis odločbe, ki sem ga moral ponovno pridobiti od ministrstva, pa se zdaj nahaja na varnem v železni blagajni, vendar tokrat kopskega društva.



S predstavitve ene od bivalnih enot MDSS koper (Foto: arhiv MDSS Koper).



Gospodinjski tečaj (Foto: arhiv MDSS Koper).



Predstavitev tehničnih pripomočkov (Foto: arhiv MDSS Koper).

10.2.6 Sodelovanje s strokovno službo zveze

Leta 1997 smo za predsednika MDSS Koper izvolili Daničič Ljuba, ki je hkrati opravljal funkcijo člana Upravnega odbora ZDSSS. Mene pa je Zbor članov MDSS Koper izvolil v Skupščino zveze. Od takrat pa vse do danes sem njen član nepretrgoma. Upam si trditi, da sem bil pri delu v skupščini vedno konstruktiven, se zavzemal za enotnost, predvsem pa deloval v dobro svojih sočlanov v zvezi. V svojih razpravah sem opozarjal tudi na take zadeve, ki so se pripetile, pa se ne bi smele, čemur je praviloma botrovala samodržnost posameznikov.

Sodelovanje s strokovno službo zveze v okviru Komisije za akte, kjer so nastajali ključni dokumenti in akti, potrebni za delovanje zveze, sem že izpostavil. Vendar je bilo treba predhodno pripraviti osnutke, pri katerih je imela ključno vlogo strokovna služba zveze na čelu s takratno tajnico zveze Nevenko Ahčan. Za sestavo osnutkov pa so bile praviloma imenovane delovne skupine. Ena takih je bila delovna skupina za pripravo Pravilnika o sofinanciranju programov medobčinskih društev slepih in slabovidnih iz FIHO sredstev. V njej sem sodeloval še s profesorjem Milanom Bobinskim, tedanjim predsednikom MDSS Maribor, ter z Nado Močenik, tedanjo tajnico MDSS Celje. Za administrativno tehnično pomoč pa nam je bil dodeljen vodja knjižnice pri zvezi, Dušan Strle. Najprej smo se nekajkrat sestali na zvezi, praviloma v dopoldanskem

času, kar je vsakokrat zelo hitro minilo, pravih rezultatov pa ni in ni bilo. Zato je vmes posegla Nevenka, ki je tudi sicer veliko prispevala k vsebini pravilnika, ter nas dva vikenda zaporedoma, od petka do nedelje, napotila v piranski dom zveze slepih na Vrtni ulici, kjer smo dnevno nepretrgoma delali od 10 do 12 ur. Pravilnik, ki ga je po obravnavi na Komisiji za akte brez pripomb sprejel Upravni odbor zveze, je bil takrat, kot tudi še veliko let po tem, unikum med invalidskimi organizacijami, ki so njegov koncept prilagajale za lastno uporabo. Pri pisanju vsebin posebnih socialnih programov nam je veliko pomagala tudi Zora Tomič, sicer častna članica zveze, kar nam je še posebej prišlo prav pri kandidaturi za financiranje posebnih socialnih programov pri Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve.

10.2.7 Obnavljanje domov oddiha

Leta 1987 sem bil izvoljen tudi za predsednika Upravnega odbora domov oddiha Izola in Piran. Združena domova sta takrat delovala popolnoma neodvisno od zveze s svojim poslovnim računom, redno zaposleno računovodkinjo in pogodbenimi delavci. S prihodom nove tajnice Nevenke Ahčan na zvezo slepih je bil domski Upravni odbor razpuščen, poslovni račun ukinjen, delavka pa se je zaradi premalo delovnih obveznosti predčasno upokojila. Poteza se je izkazala za pravilno, saj se je tako pomembno racionaliziralo poslovanje, zveza pa je imela sprotni pregled in nadzor nad poslovanjem. Vsi trije objekti domov v Piranu na Trgu bratstva in Ulici svobode, v Izoli pa v takratni Kragherjevi, zdaj na ulici Svetega Petra, so bili v zelo slabem stanju ter niso dosegali potrebnih normativov in standardov za letovanje naših članov. Zato je Upravni odbor zveze podprl idejo postopne obnove vseh domov. Glavno breme pri tem je seveda padlo na tajnico zveze Nevenko Ahčan, ki je prevzela odgovornost pridobivanja finančnih sredstev in operativnega vodenja prenove. Tako veliki in dragi gradbeni posegi so se mi takrat zdeli skoraj nedosegljivi, zato sem bil pri tem dokaj zadržan. Še kako živo se spomnim enega od sestankov gradbenega odbora, po katerem smo odšli na ogled objekta doma na Trgu bratstva v Piranu, kjer so bili vsi bivalni prostori in hodniki obloženi z načetimi tapetami, ko je Nevenka nenadoma začela trgati tapete z zidov, rekoč: »Začeli bomo!« Njej gre zasluga, da so bili ta objekt kot tudi pozneje še objekti na Vrtni 2 v Piranu, dom v Izoli, oba objekta na Okroglem v celoti obnovljeni; za takratne čase bi lahko bili rangirani najmanj s štirimi zvezdicami. Žal se je v zadnjem desetletju in pol prenehalo vlagati v obnovo ali vsaj v sprotno vzdrževanje, saj FIHO namenja premalo sredstev za naložbe vseh invalidskih in humanitarnih organizacij.

10.2.8 Prvo mesto med prejemniki FIHO sredstev

Med drugim sem bil tudi sam dve mandatni obdobji član Sveta FIHO ter član komisije za ocenjevanje programov in razdeljevanje FIHO sredstev invalidskim organizacijam, kjer

mi je vseh devet let uspelo zagovarjati programe medobčinskih društev in zveze tako, da smo bili vedno na prvem mestu prejemnikov FIHO sredstev med invalidskimi organizacijami, kar mi je še posebej v veselje in ponos. V zadnjem obdobju počasi drsimo po lestvici navzdol, kar niso nič kaj dobri obeti. Vedeti moramo, da je bila nekdanja Loterija Slovenije, katere naslednica je FIHO, namensko ustanovljena za slepe, gluhe in vojaške invalide.

Poleg dolgoletnega delovanja v MDSS Koper in ZDSSS sem bil aktiven tudi v drugih družbenih sferah. Poleg že omenjenega predsedovanja sindikalni organizaciji v Jadroagentu sem že vrsto let aktiven krvodajalec, za kar sem leta 2017 prejel naziv »Vitez krvodajalstva«. Včlanjen sem bil tudi v Zvezo komunistov Slovenije, česar se nisem nikoli sramoval. Še danes hranim partijsko knjižico.

V mojem petindvajsetletnem opravljanju tajniških dolžnosti sta v MDSS Koper predsedovala dva predsednika. Ljubomir Daničič, po poreklu Slavonec, vendar si upam trditi, da je bil po zavesti večji Slovenec in Istran kot marsikateri Istran ali Slovenec po narodnosti, a nas je žal vse prezgodaj zapustil. Drugi predsednik je bil, in je še, Safet Baltič, rojen v Kopru, očetu iz Bosne in Hercegovine ter materi Slovenki. Tudi predsednik Safet Baltič je zavedni Istran in Slovenec. Oba sta oslepela v svojih najlepših letih, Ljubo pri triintridesetih, Safet pa pri sedemindvajsetih. Z izkušnjami polno čutečih oseb sta se še bolj zavedala potreb slepih. Njuna vsestranskost, razgledanost in inteligenca so mi še kako pomagale ter olajšale opravljanje tajniških zadolžitev. Obema je bilo skupno to, da sta mi pri mojih pristojnostih vodenja društva neizmerno zaupala. Praviloma sta bila na društvu prisotna enkrat do dvakrat tedensko in pa seveda po potrebi ob dogodkih, ki so njuno prisotnost nujno zahtevali. Oba sta bila računalniško pismena, saj je bil Ljubo računalniški programer, Safet pa samouk, ki je računalništvo, pametne telefone, tablice in ostalo tovrstno tehnologijo obvladal do potankosti ter svoje znanje nesebično prenašal na druge slepe in slabovidne po vsej Slovenije. Zato smo poslovanje, poročanje in medsebojno informiranje vseskozi vršili pisno po elektronski pošti. Vsak dopis ali elektronsko pošto sem jima pošiljal sproti, tako da sta bila vedno o vsem na tekočem. Njuna sposobnost in odgovornost sta se kazali tudi v tem, da sta vsako leto pred obravnavo zaključnega računa najavila poslovni rezultat ter se pri tem morda uštelala zgolj za nekaj sto evrov prihodkov ali odhodkov. Kot zanimivost naj povem, da so mi nekoč v eni od organizacij slepih v nekdanji Jugoslaviji navrgli, kdaj bomo vendar v Kopru za predsednika izvolili Slovenca? Seveda sem jim prijazno obrazložil, da pri nas ne izbiramo predsednika po poreklu, temveč po sposobnostih predstavljanja in zastopanja vseh slepih v MDSS Koper. Zato, spoštovana in draga moja predsednika, prejmita za vajino delo ter pokončno držo moj globoki poklon.

Pogoje za redno upokojitev sem že izpolnil. V zadnjem času sem večkrat deležen vprašanj, kdaj se vendarle nameravam upokojiti. Vprašanje upokojitve sem si namreč tudi sam večkrat zastavil. In priznati moram, da sem se tega, ko sem prvič spoznal, da izpolnujem pogoje za upokojitev, kar nekoliko ustrašil. Čas je tekel naprej, s tem pa tudi nove naloge in izzivi na društvu. Že zdavnaj sem si tudi zadal, da bo oseba, ki bo za menoj zasedla delovno mesto tajnika društva, slepa ali slabovidna, ki pa je nekako

v naboru mladih in za to delo sposobnih dolga leta nisem mogel najti. V letu 2019 smo bili na društvu izbrani za izvajalca osebne asistencije in imamo trenutno skoraj sto zaposlenih osebnih asistentov. V naslednjih dneh pa bomo presegli 60 vključenih uporabnikov in bomo morali po normativu financerja zaposliti še enega usklajevalca osebne asistencije. Ta dela bodo odslej opravljali trije usklajevalci. Dva od teh sta mlajši, fakultetno izobraženi slepi osebi, administrativna dela pa opravlja ravno tako mlajša, srednješolsko izobražena slepa oseba. Na vse tri navedene intenzivno prenašam svoja znanja in izkušnje. Prepričan sem, da bo nekoč, ko za to pride čas, eden od njih moj naslednik, ki bo tudi s pridobljenimi izkušnjami sposoben prevzeti in delati kot tajnik društva.

10.3 Pričevanje Nevenke Ahčan

10.3.1 Prihod na mesto tajnika ZDSSS

Po dolgoletnem delu kot vodja izpostave kadrovsko-pravnega sektorja v gradbenem podjetju sem med deževnimi prazniki za 29. november 1987 prebirala časopise in zasledila oglas, da Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije objavlja prosto delovno mesto tajnika. Razbrala sem, da izpolnjujem pogoje, in si rekla, zakaj pa tudi jaz ne bi enkrat zamenjala službe. Posvetovala sem se z možem, ki je bil nad mojo namero začuden. Vprašal me je, le zakaj bi menjala službo. Navrgel je, da delo, ki ga opravljam, dobro poznam, da imam primerno plačo in da naj dobro razmislim, preden se odločim za tako veliko spremembo. Pa sem razmislila. Menila sem, da sem pri osemintridesetih letih v najboljši delovni kondiciji, da sinova nista več tako majhna in sta zelo samostojna, da sem mobilna in da je sedež zveze blizu mojega doma. In ne nazadnje sem bila prepričana, da bom gotovo znala narediti kaj dobrega za slepe in slabovidne v Sloveniji. Zadnji dan praznikov sem napisala vlogo in jo odnesla v poštni nabiralnik. Minila sta dva tedna, ko sem dobila vabilo na razgovor. To je bilo moje prvo neposredno srečanje s slepimi ljudmi. Komisijo so sestavljali moški, ki so poleg okvare vida večinoma imeli še druge telesne okvare; manjkale so jim roke oziroma so nosili najrazličnejše proteze. Še danes vidim te ljudi, kako so mi z vnemo postavljali vprašanja in z zanosom hvalili svojo organizacijo. Izmed vseh sem si najbolj zapomnila Dolčija Videnška, Janeza Hrovata in Gustija Škrabca, ki je s komolcema prižigal vžigalice in kadir cigareto za cigareto. Tudi sama sem postavila nekaj vprašanj, med drugim kako je s financiranjem, kdo je predsednik organizacije in zakaj je delovno mesto tajnika prosto. Povedali so mi, da je bila loterija v Jugoslaviji ustanovljena v prvi vrsti za slepe in da tudi v Republiki Sloveniji za zdaj tega še niso pozabili, čeprav se iz leta v leto širi krog organizacij, ki so deležne loterijskih sredstev. Pojasnjeno mi je bilo, da v tem mandatu organizacijo zastopa predsednik Hubert Verdnik, ki je zaposlen na Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, ter da po preteku štiriurnega delovnika vsak dan prihaja na zvezo. Povedali so mi še, da so proti aktualnemu tajniku uvedli disciplinski postopek in mu izrekli ukrep prenehanja delovnega razmerja, ker se je opijal, izostajal z dela in zanemarjal delovne dolžnosti. Niso pozabili omeniti, da veliko dela in odgovornosti pritiče prav tajniku, ki naj bi bil motor organizacije, in da na tem mestu ne more biti slab delavec.

Bližalo se je tekmovanje za Pokal Vitranc. Prijatelja sta našo družino ob tej priložnosti za vikend povabila v svojo počitniško hišo v Podkorenu, kamor smo se odpeljali v petek po službi in šoli. S petka na soboto, okrog pol dveh zjutraj, pa je na vrata potrkal policist dežurne službe iz Kranjske Gore. Povedal je, da išče Nevenko Ahčan. Takoj sem vstala, zbudili pa so se tudi sinova in mož. Otroka sta se prestrašila in jokala, češ zakaj me iščejo policisti, kaj sem vendar napačnega naredila. Policist je povedal, da je proti večeru na policijsko postajo v Kranjsko Goro klical predsednik Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije s prošnjo, naj mi povedo, da me je v petek popoldne upravni odbor zveze imenoval za tajnika in da bo jutri, v soboto dopoldne, skupščina zveze, na

kateri bi me želeli predstaviti. Povedal je še, da je brezuspešno telefoniral na domači telefon. Od vseh soimenjakov v telefonskem imeniku se je javil možev brat, ki mu je povedal, kam smo se odpeljali za vikend. Potolažila sem sinova, mož pa mi je svetoval, naj zaspim in se s tem ne ukvarjam več. Razumljivo je, da nisem šla nikamor. Imeli smo en avto, sinova sta nestrpno čakala tekmovanje.

V ponedeljek me je predsednik Hubert Verdnik poklical v mojo takratno službo, se mi najprej opravičil in povedal, da je ob klicu na policijsko postajo imel v mislih le skupščino, najvišji organ zveze, na katero so bili povabljeni tudi takratni družbenopolitični funkcionarji v Sloveniji, med drugim predsednik Socialistične zveze delovnega ljudstva Jože Smole. Želel me je predstaviti in nekako povrniti zaupanje v našo organizacijo, ki je menda v tistem obdobju prišla na slab glas zaradi notranjih razprtij in odstavljenega tajnika. Zelo odločno me je vprašal, kdaj imam namen priti v službo. Povedala sem mu, da je običajni postopek tak, da najprej človek dobi sklep ali obvestilo o izbiri in šele nato da odpoved v službi, kjer dela. To pojasnilo je sprejel in mi obljubil, da bo šel sklep še tisti dan na pošto in da bo naslednji dan pri meni preveril, ali sem ga dobila. S strani zveze ni bilo nobene pošte. In tako me je spoštovani Hubert klical teden dni in ponavljal, da so mu na zvezi rekli, da so sklep o izbiri poslali. Predlagala sem mu, da se ob 13. uri istega dne, po njegovi službi, dobiva na zvezi in se končno spoznava. Prišla sem, a v tajništvu ni bilo nikogar, ki bi kaj vedel o poslanem sklepu. Administratorka je zvezo zapustila, nadomestila jo je nova oseba, ki pa ni imela nobenih pooblastil; ni bila na seji, tudi zapisnika upravnega odbora ni bilo. Ostali zaposleni pa so nemo gledali v strop, ko jih je predsednik soočil s problemom in prošnjo, naj se kdo usede za pisalni stroj in napiše sklep po njegovem nareku. Ko sem vzela sklep v roke, me je predsednik prosil, naj delo nastopim naslednjega dne, saj vendar vidim, da me organizacija slepih nujno potrebuje. To se seveda ni moglo zgoditi. Odšla sem nazaj v službo, napisala odpoved in nadrejene prosila, naj me čim prej razrešijo. Opravila sem zaostalo in sprotno delo ter pisala poročila, za katera je bil rok šele na pomlad.

Službo na Zvezi društev slepih in slabovidnih Slovenije sem nastopila v ponedeljek, 1. 2. 1988. Vse dopoldne sem iskala in urejala podatke o zaposlenih, ki niso bili zbrani in arhivirani na enem mestu. Kot sem že omenila, je le teden dni pred mojim prihodom v tajništvo na novo prišla delavka, ki so jo sprejeli zaradi odpovedi prejšnje in mi ni mogla biti v zadostno pomoč. Odpoved sta dala tudi vodja založniške in informativne dejavnosti ter računovodkinja. Sedaj naj bi šlo zares. Ugotovila sem, da je en delavec že dalj časa na bolniškem dopustu. Z enega od medobčinskih društev slepih in slabovidnih so me obvestili, da je umrl dolgoletni član in funkcionar organizacije. Sodelavce sem prosila, naj poiščejo črno zastavo in jo izobesijo. Ko smo jo nekje založeno in prašno našli, sem ugotovila, da je preperela, da je najbrž pred tem dolgo visela zunaj in da na njej ni več znakov črne barve. Šla sem v računovodstvo, da bi izdali naročilnico za nakup nove, a sem ugotovila, da na računu ni likvidnostnih sredstev. Vzela sem denar iz svoje torbice in sodelavca prosila, naj gre kupiti novo črno zastavo, ki smo jo izobesili pokojniku v slovo.

10.3.2 Organizacijske in poslovne spremembe

Spremembe so bile neobhodne. Uveljavljeno delovanje organizacije sem spoznavala hitro, dan za dnem v rednem delovnem času, popoldne pa sem se lotila primerjav s sorodnimi organizacijami. Primorana sem bila pripraviti sistemizacijo delovnih mest, pri čemer sem dajala velik poudarek pridobljenim delovnim izkušnjam, ker sicer že zaposleni s svojo izobrazbo ne bi mogli zasesti potrebnih delovnih mest. Nihče od zaposlenih, ki so želeli ostati in delati v organizaciji, ni ostal brez službe, zaradi odhodov pa smo nadomestili dve delavki. Poleg razporeditev in zadolžitev v strokovni službi zveze je bilo treba pripraviti analitično oceno delovnih mest z modelom za stimulatивно nagrajevanje, kar v današnjem besednjaku pomeni plače. Uvedla sem evidentiranje prihodov in izhodov oziroma delovnega časa s tako imenovano uro ter uvedla obvezno izdajanje potnih nalogov za uporabo službenega avtomobila.

Po ureditvi razmer, pooblastil in odgovornosti v strokovni službi zveze sem se organizacijskih sprememb lotila tudi v poslovanju organizacije. Loterijska sredstva, ki smo jih ‚po ključu‘ delili medobčinskim društvom, so bila s strani zveze od takrat dalje izplačana mesečno na dogovorjen dan, z namenom lažjega načrtovanja aktivnosti na medobčinskih društvih, ki sem jih zaradi koordinacije dela večkrat obiskala, prisluhnila njihovim težavam in jim skladno z možnostmi pomagala. Še posebej nepozabni so spomini na tista medobčinska društva, ki so upoštevala dogovorjeno, saj so si prizadevala doseči zastavljene cilje. Šteli so rezultati, tako pri pridobivanju prostorskih pogojev za izvajanje posebnih socialnih programov medobčinskih društev kot pri strokovni pomoči za pridobitev javnih sredstev za izvajanje teh programov. Ukinila sem poslovne račune v domovih oddiha, ker sicer ni bilo mogoče načrtovati tekoče likvidnosti organizacije. V domovih oddiha ni bilo redno zaposlenih, domovi niso bili pravne osebe. V organizaciji s številnimi dejavnostmi je za načrtovanje likvidnosti treba imeti red. Ni sprejemljivo, da bi domovi izdali naročilnice za vzdrževalna dela, nabavo drobnega inventarja in prehrano, istočasno pa bi na zvezi izdali naročilnice za izdelavo in nakup na primer najmanj tone brajevega papirja, nakup velikega števila avdiokaset, številnih tehničnih pripomočkov itd. Režim nabav mora biti dogovorjen, usklajen in postopen, tako kot so omejena finančna sredstva.

10.3.3 Sodelovanje s predsednikom in upravnim odborom zveze

Ko sem začela delati na zvezi, je bil njen predsednik Hubert Verdnik. Bil je razgledan človek. Čeprav mu razmere med vojno in po osvoboditvi niso dovoljevale, da bi pridobil formalno višjo izobrazbo, je bil ekspert in moj veliki učitelj ter mentor za delo s težko vrsto invalidnosti – slepoto. Znal je ločiti zrno od pleve. Spoštoval je člane, slepe in slabovidne, ne glede na spol ali kakršnokoli pripadnost. Podobno kot jaz je imel empatijo, sposobnost vživljanja v druge. Ta lastnost je bistveno pripomogla k najinemu uspešnemu sodelovanju. Hubert je samo namignil, kaj slepi potrebujejo, Nevenka pa se je

tega dela lotila. Uspeh je bil zagotovljen. Ko je Hubert zaradi zdravstvenih razlogov prenehal s predsednikovanjem, ga je leta 2001 nasledil Brane But, nato pa je leta 2005 mandat prevzel Stane Padežnik. Po moji presoji je bilo sodelovanje z obema korektno. Oba sta zavzeto in argumentirano zastopala avtentične interese slepih in slabovidnih na državni ravni. Prav tako sta zagovarjala potrebo po delovanju medobčinskih društev na lokalni ravni. Ocenjujem, da so bili vsi trije predsedniki v času mojega službovanja napredni možje. Zavzemali so se za dobrobit članstva ter pridobitev sistemskih pravic za slepe in slabovidne, ki so jih primerjali s pravicami, doseženimi v drugih razvitih državah. Takoj ko so zaznali, da bi lahko država slepim katero od pridobljenih pravic vzela oziroma ukinila, so se izkazali kot sposobni voditelji, ki so nas povezali, da smo se uprli tako na strokovni kot širši družbeni ravni. Vsi trije predsedniki so se zavzemali, da bi obdržali pridobljeno premoženje zveze ter ga sprotno obnavljali in vzdrževali.

Sodelovanje z upravnim odborom je bilo solidno. Ker je po statutu zveze predsednik zveze hkrati predsednik upravnega odbora, to pomeni, da gre za visoko avtoriteto. Predsednika izvoli najvišji organ zveze; predsednik ima možnost, da se izkaže tudi s predlogi za upravni odbor. Tako vlogo so odigrali vsi trije predsedniki v času mojega dela na zvezi. Tajnik pri tem sodeluje le s strokovnimi argumenti in podatki, potrebnimi za odločanje in realizacijo. Na sejah upravnega odbora v vseh petih mandatih sem poleg predsednikov občudovala znanje in sposobnosti člana upravnega odbora Milana Bobinskega, profesorja defektologije in predsednika mariborskega medobčinskega društva slepih in slabovidnih, ki je s svojim strokovnim znanjem znal in zmožel pomagati slepim in slabovidnim otrokom ter njihovim staršem, še posebej otrokom z dodatnimi motnjami v telesnem in/ali duševnem razvoju. Njegove delavnice in seminarji bi bili še danes potrebni in aktualni. Adolf oziroma Dolči Videnšek, magister prava, je na sejah upravnega odbora blestel z izčrpnimi pravnimi stališči, Janez Hrovat pa je na zadeve gledal zelo pragmatično, pri čemer ni zanemarjal še kako potrebnega podjetništva tudi v invalidski organizaciji, kot je naša. Jože Možgan, doktor medicine, je pogosto izstopal pri širših družbenih vprašanjih, pa tudi pri analiziranju posameznih osebnosti znotraj članstva zveze, zaradi česar so se obrazi vseh prisotnih nemalokdaj zresnili. Anton Tonček Kos in Tone Žakelj sta bila neverjetna. S svojim vplivom in delovanjem nista nikdar povzročala napetosti, delovala sta pomirjevalno in spravljivo. Jože Zupanc je bil posebej vpet v življenje in delo slepih in slabovidnih. Do potankosti je poznal financiranje zveze ter slabosti in prednosti, ki jih je znova in povsod, kjer je bilo le mogoče, znal izpostaviti, vse v korist naše organizacije. Bil je tudi izvrsten pri ponašarjanju lika slepih na humoren način.

Naj samo omenim, da smo se kmalu po mojem prihodu na zvezo, zadnje dni februarja 1988, peljali s staro službeno stoenko na sejo upravnega odbora zveze, ki je bila sklicana na medobčinskem društvu v Mariboru. Vozila je sodelavka Darja Černe, sama pa sem sedela na sovoznikovem sedežu in proučevala zaključni račun za leto 1987, da bi ga znala vsaj malo predstaviti članom upravnega odbora, čeprav v obravnavanem obdobju še nisem delala v naši organizaciji. Na zadnjih sedežih so sedeli trije slepi: Hubert Verdnic, Janez Hrovat in Jože Zupanc. Iznenada je začela stoenka popuščati, nakar je v močnem dežju ugasnila. Takoj sem se ob cestišču z dežnikom pognala na

plano, da bi odpravila okvaro, tako da bi v Maribor prišli še pravočasno, ob uri sklica seje upravnega odbora. Odvila sem svečke in jih obrisala s suho krpo, hkrati pa obrisala razdelilno kapo. Stoenka še vedno ni vžgala. Jože Zupanc je z zadnjega sedeža prišel do mene, še enkrat odprl pokrov motorja, malo pobožal po svečkah in zavpil: ‚Darja, prižgi!‘ In stoenka je vžgala. Jože pa je dodal: ‚Pa naj še kdo reče, da slepi nismo dobri mehaniki!‘ Bili so veseli in žalostni dogodki, ni jih bilo malo.

10.3.4 Vzdrževanje premoženja

V času mojega službovanja smo najprej adaptirali dotrajan dom v Piranu, na Trgu bratstva 4 oziroma na Rokovem trgu. Nadaljevali smo z adaptacijo doma v Piranu v Ulici svobode 24, pri čemer smo takoj naleteli na spomeniškovarstvene poslikave. S podporo takratnega predsednika izvršnega sveta Občine Piran Andreja Grahorja smo objekt v Ulici svobode 24 zamenjali z enim od objektov nekdanje piranske bolnice na Vrtni ulici 1 in ga preuredili v 15 apartmajev s skupnim večnamenskim prostorom v pritličju. Nadaljevali smo z adaptacijo doma oddiha v Izoli, Sv. Petra 3, skupaj s prilagojeno plažo. Kupili in opremili smo apartmaja v Simonovem zalivu in Dolenjskih Toplicah. Po umiritvi razmer z begunci (v začetku devetdesetih let), ki so zaradi vojne ob razpadu Jugoslavije iz notranjosti Hrvaške in Bosne prišli v Istro, smo popolnoma prenovili tri enote v Červarju in adaptirali grad na Okroglem pri Kranju. To so bili veliki in zahtevni projekti, ki smo jih izvajali glede na stopnjo dotrajanosti objektov in druge okoliščine, ki smo jih morali upoštevati pri načrtovanju. Pri financerjih smo morali še posebej dobro utemeljiti dodatne nakupe. Vse te projekte smo načrtovali po vrstnem redu in na osnovi tehničnih argumentov pridobili finančna sredstva, ki so bila v tem obdobju namenjena za naložbe v osnovna sredstva invalidskih organizacij in njihovo vzdrževanje. Vse to bi bilo težje ali celo nemogoče uresničiti, če ne bi bilo enotnosti na ravni zveze. V mislih imam razpravo in pozitivno naravnane sklepe organov upravljanja zveze, za kar so se posebej zavzeli in izpostavili vsi trije predsedniki, s katerimi sem sodelovala v času službovanja na zvezi. Nikakor pa ne smem pozabiti na vse sodelavce strokovne službe zveze, ki so s posebnim zanosom spremljali posodobitve in naraščajočo vrednost nepremičnin v lasti zveze. Najtesnejši sodelavci pri teh projektih – Darja Černe, Bogdan Saksida, Dragi Mumelj in Blaž Pavlin – so me še posebej iskreno podpirali, saj so poleg rednega dela pri svojih zadolžitvah večkrat tudi v popoldanskem času in vikendih pomagali pri zaključnih delih in pripravah na začetek obratovanja.

10.3.5 Strokovna služba – hrbtnica razvoja organizacije

Že ob nastopu dela na zvezi sem sama s seboj in s sodelavci razčistila filozofijo strokovne službe. Znano je, da delavci opravljajo strokovne in tehnične naloge za zvezo in njene organe upravljanja. Večkrat pa je bilo, vsaj na začetku mojega dela, treba

poudariti, da smo tukaj zaradi slepih in slabovidnih in ne obratno. Z osebno zagnanostjo in delom sem skušala dajati zgled sodelavcem, kar je večina zelo kmalu sprejela. Prvih petnajst let mojega dela nas je bilo devet zaposlenih, toliko, kot je imela zveza medobčinskih društev. To je bilo nenapisano pravilo, ki smo se ga dosledno držali, čeprav se je obseg dela povečeval, pa tudi zahteve po večji strokovnosti so postajale iz dneva v dan izrazitejše.

Posodobili smo tehnologijo za izdelovanje zvočnih knjig in učbenikov ter računalniško vodeno brajevo tiskarno za tiskanje brajevih časopisov in drugega gradiva tudi v povečanem tisku za slabovidne. Nenehno je bilo treba slediti razvoju informacijsko-komunikacijske tehnologije za slepe in slabovidne ter začeti delati z računalniki tako na zvezi kot na medobčinskih društvih.

Za informatika Borisa Koprivnikarja, ki je delal v takratnem Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki, in slepo študentko Sonjo Pušnik smo organizirali potovanje in usposabljanje za delo z računalnikom s pomočjo brajeve vrstice v nemškem Marburgu, in sicer z namenom, da bosta znanje prenesla med naše člane v Slovenijo. Kot donacijo je zveza takrat pridobila prvi računalnik z brajevo vrstico. Vrednost takega kompleta je bila v tistem času primerljiva z vrednostjo avtomobila nižjega srednjega razreda. Kmalu zatem smo po argumentiranih utemeljitvah od Loterijskega sveta pridobili sredstva za nakup še devetih brajevih vrstic za medobčinska društva ter začeli z izvajanjem računalniških tečajev za slepe v domovih na Okroglem in v Izoli.

Za potrebno sem ocenila, da se tudi zaposleni usposobijo za delo z računalnikom in da hkrati tako zveza kot medobčinska društva preidejo na elektronsko poslovanje. Tudi za vsa medobčinska društva nam je uspelo kupiti računalnike, jih inštalirati in z njimi napolniti jedilnico v domu oddiha na Okroglem za izvedbo računalniškega tečaja.

Zaradi narave dela in racionalnosti sem na osnovni vikend računalniški tečaj povabila zaposlene na zvezi in medobčinskih društvih. Zaposlenim na medobčinskih društvih tajnik zveze ni neposredno nadrejen, zato sem zaradi njihovih dela prostih dni dvomila o udeležbi. In res so mi začeli telefonirati celo nekateri predsedniki medobčinskih društev; zakaj je vse to potrebno, češ da bodo oni še vedno tipkali na pisalne stroje in nosili pošiljke na pošto, ker to ni tako težko. Poleg tega si morajo zaposleni čez vikend odpočiti in ostati pri svojih družinah. Težko mi je bilo o potrebnosti razvojnih nalog poleg zaposlenih ozaveščati še funkcionarje. Delavcem sem priporočala, naj se brezplačnega usposabljanja udeležijo, saj bodo s tem, ko bodo postali računalniško pismeni, dosegli napredek v svojem strokovnem razvoju. Bodrila sem jih in jim dopovedovala, da bodo tisti, ki ne bodo znali delati z računalnikom, ostali osamljeni, saj ne bodo mogli hitro in učinkovito komunicirati med društvi, z zvezo in navzven. Še posebej sem jih vzpodbudila k razmišljanju, ko sem navedla podatek, da je že več kot deset slepih v Sloveniji računalniško opismenjenih; in ti bodo na društvene računalnike zaman pošiljali sporočila ali vprašanja, ki jih zaradi računalniške nepismenosti tajnikov nihče ne bo niti odprl.

Na moje prijetno presenečenje so se usposabljanja udeležili prav vsi zaposleni po društvih in na zvezi. Razlike v starostni in izobrazbeni strukturi so bile precejšnje, temu primerno je bilo dojemanje snovi. V zvezke smo si zapisovali ukaze in postopke, tudi najenostavnejše, na primer kako se računalnik prižge in ugasne. Vzdušje je bilo mavrično. Slišale so se kletvice, kadar se je kdo večkrat zmotil, jok in smeh. A tudi to smo premagali. Naslednji teden smo z medobčinskih društev na zvezo že navsezgodaj dobivali elektronsko pošto z zadevo: ‚test‘ ali ‚dobro jutro‘. Če se je komu pri delu kaj zataknilo, je poklical po telefonu, dobil navodila in stvar je stekla. Uspelo nam je ustvariti tovarištvo in solidarnost ne samo pri delu z računalniki, ampak tudi pri težjih strokovnih nalogah.

Podobno usposabljanje je bilo potrebno tudi v prelomnem obdobju, ko je financiranje oziroma sofinanciranje iz Loterijskega sveta prešlo na Fundacijo za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v RS. Vzpostavljena je bila začetna metodologija za ocenjevanje delovanja posamezne invalidske organizacije in izvajanja posebnih socialnih programov ter za investicije. Kandidature za dodelitev sredstev je bilo treba pripraviti na posebnih obrazcih. Ni bilo več mogoče pisati uveljavljenih dolgih prošenj za financiranje oziroma sofinanciranje dejavnosti invalidskih organizacij. Pripraviti je bilo treba posebne socialne programe, jih vsakega posebej finančno ovrednotiti po posameznih postavkah ter navesti vzroke za nujnost izvajanja posebej prilagojenih programov za posamezne vrste invalidnosti, v našem primeru za slepe in slabovidne. Še posebej zahtevni so bili elaborati za investicijska sredstva, ki so morali biti podkrepjeni z dovoljenji in predračuni.

Ta preobrat so slepi in slabovidni predsedniki medobčinskih društev ter člani upravnega odbora težko razumeli. Zaposleni na zvezi in medobčinskih društvih pa niso bili usposobljeni za pisanje projektov in programov, s katerimi je bilo mogoče kandidirati za sredstva tako na državni kot lokalni ravni, saj so tudi občine začele sofinancirati le programe ali projekte.

S predsednikom zveze Hubertom Verdnikom sva se dogovorila, da zaradi nujnosti organiziramo vikend usposabljanje na Okroglem ter nanj povabimo predsednike in tajnike medobčinskih društev, pa tudi delavce strokovne službe in nekaj funkcionarjev zveze, in sicer z namenom, da se vsi pripravimo na nov način kandidiranja na razpise. Za zunanjo strokovno pomoč smo na usposabljanje povabili prof. Zoro Tomič, diplomirano sociologinjo, takratno predsednico Socialne zbornice Slovenije in častno članico ZDSSS.

Zdelo se mi je, da je bil uvodni del s strokovnimi napotki razumljiv. Ko pa smo se lotili praktičnega dela, to je pisanja posameznih posebnih socialnih programov za slepe in slabovidne, se je velikokrat zataknilo. Koncentracija je popuščala in spet so se pojavila vprašanja, kot na primer zakaj je treba toliko pisati ali zakaj se vprašanje o namenu ponavlja pri vsakem posebnem socialnem programu. Opazila sem, da je nekaj predsednikov odšlo na klepet v bife ali celo domov. Po odmoru smo se zaposleni odločili, da bomo vztrajali; ves dan in pozno v noč smo pisali osnutke posebnih socialnih programov za zvezo in medobčinska društva. Najbolj zagnana skupina s tajnikom MDSS

Koper Dragom Šajnom in tajnikom MDSS Kranj Emilom Murijem na čelu je delala vse do zgodnjih jutranjih ur. In uspelo nam je.

ZDSSS s svojimi devetimi medobčinskimi društvi se je na osnovi prvega razpisa Fundacije za financiranje invalidskih organizacij prijavila za financiranje v predpisanem roku in na predpisanih obrazcih, po zaključenem ocenjevanju pa ji je bilo odobrenih največ sredstev med vsemi invalidskimi in humanitarnimi organizacijami v RS. Čeprav me je vse to dodatno bremenilo, še danes sodim, da je bilo tako prav.

10.3.6 Delo ponoči za rešitev društva

Pri naštevanju, kako in zakaj smo delali tudi ponoči, bom izpostavila še dva primera. V MDSS Nova Gorica so se v volilnem letu člani začeli deliti, niso bili več enotni. Posamezni člani so lastno društvo tožili vsepovprek. Na društvo sta prišli celo policija in davkarija. Prejšnja slepa predsednica je zadeve pojasnjevala, pisnih dokumentov pa ni mogla posredovati, ker je nekdanja tajnica prav tedaj odšla v pokoj. Nekdanja predsednica ni bila več zastopnica društva. To je z izvolitvijo postal mladi novi predsednik z okvaro vida, ki je bil dolžan uradnim osebam posredovati zahtevano dokumentacijo. Zaradi močne slabovidnosti in ker arhiv ni bil urejen, za zunanje organe ni mogel pripraviti potrebnih arhivskih zapisnikov, sklepov in izpisov prejetih nakazil ter urediti gradiva, ki ga je bilo treba pripraviti za njihove vsakokratne obiske. Na društvo je prišla nova mlada videča pomoč, a zaradi pomanjkanja izkušenj kljub iskrenim prizadevanjem vsemu temu ni bila kos.

Na zvezo smo dobili vabilo na občni zbor MDSS Nova Gorica. Predsednik zveze Hubert Verdnik se je dogovoril, da odpotujemo še z dvema članoma upravnega odbora, in novoizvoljenemu predsedniku novogoriškega društva Igorju Miljavcu potrdil udeležbo predstavnikov zveze na občnem zboru. V petek, tik pred koncem delovnega časa, pa smo na zvezi prejeli kopijo e-pošte, iz katere sem razbrala, da je vabilo na občni zbor v Novi Gorici prejel tudi takratni direktor Direktorata za invalide Luj Šprohar, sicer naš član. Za vabilo se je MDSS Nova Gorica zahvalil in se hkrati opravičil, da se občnega zbora ne bo udeležil. V pismu je ocenil, da so razmere v novogoriškem društvu resne in zapletene; če jih ne morejo razrešiti, naj občni zbor sprejme sklep o razpustitvi društva.

Pošta visokega državnega uradnika me je presenetila in razžalostila. Odšla sem k predsedniku zveze in mu prebrala vsebino pisma. Povedala sem mu, da se želim občnega zbora v Novi Gorici osebno udeležiti, da bi lahko ocenila položaj in ugotovila, ali res ni drugih možnosti in poti kot skrajni predlog direktorja Direktorata za invalide: ukinitve društva. Menila sem, da bi bila to za številne slepe in slabovidne osebe s tega območja velika izguba in škoda. Predsednik Hubert Verdnik je bil predlogu naklonjen, saj tudi sam ni vedel, kako naprej, še najmanj pa si je želel, da bi MDSS Nova Gorica prenehalo delovati.

Na občnem zboru sem ugotovila, da je krožilo veliko natolcevanj, polresnic, laži ter insinujacij, predvsem pa, da šepa obveščanje članstva. Zadalji smo si nalogo, da bomo s pomočjo zveze in zunanjih organov, ki so že uvedli ustrezne postopke, zadevam prišli do dna in člane o ugotovitvah obveščali.

V ponedeljek, po končanem delu na zvezi, sva se s sodelavko Darjo Černe odpeljali na novogoriško društvo, kjer smo skupaj z novo sodelavko društva iskale papirje, ki so jih za svoj pregled potrebovali zunanji organi. Iz fasciklov in predalov smo uredile ovojne spise z dokumentacijo, ki bi bila v pomoč predsedniku Igorju Miljavcu pri posredovanju dokumentacije in odgovorov na zastavljena vprašanja zunanjim organom. Pozno ponoči sva se z Darjo odpeljali proti Ljubljani. Čez nekaj dni so z društva na zahtevo pregledovalcev poslovanja zvezo zaprosili za pomoč pri finančnih zadevah: dokazila o prejemkih po sklepih izvršnega odbora društva, nakazilih kupcev itd. S sodelavko zveze iz računovodstva Jožico Žagar sva se po zaključenem delu na zvezi odpravili v Novo Gorico in skupaj z novo sodelavko društva pripravili zahtevano dokumentacijo, ki je čakala novoizvoljenega predsednika, da jo je lahko naslednje dopoldne posredoval pristojnim organom. Teh zadev pač nismo mogli urejati na daljavo. Še danes mi je v posebno zadovoljstvo, da smo lahko članom nalili čistega vina. V novogoriškem društvu pod predsednikovanjem Metode Likar ni bilo ugotovljenih nepravilnosti. Tako so bile novemu predsedniku Igorju Miljavcu dane možnosti za opravljanje tekočega in nadaljnjega razvojnega dela.

Zavedam se, da za zaposlene na zvezi, za novo delavko društva in ne nazadnje zame te naloge niso bile nikjer predpisane. Še danes sem vesela, da smo lahko pomagali društvu iz zagate, v kateri se je znašlo zaradi spleta okoliščin in po mojem mnenju zaradi značajskih lastnosti ljudi.

10.3.7 Dodatek za pomoč in postrežbo za slabovidne

Drugi primer, ki ga želim izpostaviti, je dodatek za pomoč in postrežbo za slabovidne. Znano je, da smo si na zvezi dolga leta prizadevali, da bi poleg dodatka za pomoč in postrežbo za slepe uzakonili tudi nižji dodatek za pomoč in postrežbo za slabovidne. Za tako spremembo zakona so si ob uvajanju sprememb in dopolnitev Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju prizadevali številni funkcionarji, predvsem Drago Šajn in Tomaž Wraber, oba člana z ostankom vida. Predloge oziroma pripombe na delovno gradivo in osnutek predloga zakona smo v predpisanem roku posredovali Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve, ki je bilo zadolženo za pripravo sprememb tega zakona. Žal naših predlogov niso upoštevali, verjetno zaradi povečanih finančnih obremenitev Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Ko smo na sestanku na zvezi našim funkcionarjem poročali, da so bili naši predlogi zavrtnjeni, je Tomaž Wraber predlagal, da bi v zadnjem hipu vložili amandma. Znano je, da amandmaje ne morejo vlagati društva oziroma druge pravne in fizične osebe. To pristojnost imajo le poslanci, odbori in komisije DZ ter Vlada RS. Komaj sem čakala, da se bo sestanek končal, ker sem se zavedala, da če želimo biti uspešni, ni dovolj izražati zahteve na sestanku, ampak jih moramo uresničiti tam, kjer je treba, in tako, kot je treba.

S sodelavko Darjo Černe, ki je med drugim vodila evidenco članstva, sva se dogovorili, da bova tistega dne popoldne in zvečer pripravljali osnutek amandmaja, ki ga bom prihodnje jutro odnesla v DZ in poiskala poslanca, ki bi ga bil pripravljen vložiti. Vedela sem, da nihče ne bo sprejel predlagateljstva, če poleg predloga amandmaja ne bo ustreznih argumentov, utemeljitev in finančnega izračuna. Lotili sva se dela ter pripravili oceno stanja in razloge za sprejetje amandmaja, oceno finančnih posledic predloga amandmaja za Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, prikaz ureditve v drugih pravnih sistemih, oceno drugih posledic, ki jih bo imelo sprejetje amandmaja, ter predstavitev medsebojnih povezav. Že iz naštetega je razvidno, da tu ni šlo za pisanje na pamet, ampak na osnovi podatkov in drugih strokovnih znanj. Proti jutru sva imeli čistopis.

Domov sem se šla le stuširat in preobleč ter odšla v državni zbor. Iskala sem poslance, ki bi prevzel predlagateljstvo. Uspelo mi je prepričati poslanko, zdravnico Majdo Ano Kregelj-Zbačnik, ki je bila v tem obdobju predsednica Odbora za zdravstvo, delo, družino in socialno politiko. Odločila se je, da tega predloga ne bo ponudila v obravnavo odboru, ki ga je vodila, ampak bo predlagateljstvo prevzela osebno, ker ima dobro pripravljeno utemeljitev. Želela pa je, da ostanem na balkonu državnega zbora, da bi se lahko takoj posvetovala z mano, če ji ne bo kaj jasno oziroma če pride do zapletov. Poleg tega sem nekaj znanih poslancev prosila, naj ta amandma podprejo, vendar ne samo z glasovanjem, ampak aktivno, tako, da se priglasijo k besedi in poslanko Zbačnikovo podprejo, ne glede na njihovo različno strankarsko pripadnost. In izšlo se je. Ko sem z balkona na zaslonu videla izid glasovanja, sem bila presrečna. Čestitala sem si in hitela na zvezo povedat, da nam je uspelo. Od takrat dalje tudi slabovidni prejemajo tako imenovani dodatek II., dodatek za pomoč in postrežbo. Stavek, ki sem ga večkrat ponavljala, je bil: ‚Za uspeh ni dovolj govorjenje in retorično nastopanje, potrebno je tudi argumentirano pisanje.‘«

10.3.8 Primat pri dodelitvi sredstev FIHO

Ko se v spominih vračam na prehojeno pot, se pogosto vprašam, kako mi je uspelo uskladiti obveznosti v službi, družini ter pri opravljanju številnih družbenih in političnih funkcij, ki sem jih prevzemala z namenom, da bi bilo življenje invalidov in drugih ogroženih skupin prebivalstva v naši državi prijaznejše. Obveznosti sem poskušala ustrezno

organizirati in usklajevati, delala sem tudi popoldne in včasih pozno v noč. Vse to pa ne bi šlo, če me ne bi podpirali mož in sinova, ki sta prevzemala tudi del gospodinjskih opravil. Pri tem ne gre zanemariti dodatne moralne podpore, ki sem je bila deležna pri članih upravnega odbora zveze in predstavnikih drugih invalidskih organizacij, ki so bile takrat včlanjene v Svet invalidskih organizacij Slovenije.

Kmalu zatem, ko sem začela delati na zvezi, so potekli mandati dotedanjim članom Loterijskega sveta pri Loteriji Slovenije, ki je bil takrat pristojni organ za dodeljevanje sredstev invalidskim, humanitarnim in športnim organizacijam. Upravni odbor zveze me je predlagal za članico Loterijskega sveta, da bi se izkazala tudi na področju financiranja teh organizacij. Pri tem je jasno izrazil pričakovanje, da ZDSSS obdrži primat nad ustvarjenimi loterijskimi sredstvi. Neštetokrat je bila ponovljena utemeljitev, da je bila v nekdanji Jugoslaviji loterija ustanovljena za slepe in kasneje za gluhe, za pomoč pri premagovanju njihove težke invalidnosti in zato, ker so imeli senzorni invalidi po takratnih predpisih le malo pravic. V Loterijski svet sem bila izvoljena soglasno. Moja odgovornost na tem področju je postala še večja, ker me je Loterijski svet na ustanovni seji imenoval za predsednico Komisije za pripravo predlogov za dodelitev sredstev invalidskim, humanitarnim in športnim organizacijam v Sloveniji. Obe funkciji na Loteriji Slovenije sem opravljala prostovoljno. Sestanke teh organov so sklicevali proti koncu delovnega časa, zato sem morala na zvezi z delom pohiteti, da sem se lahko udeležila vseh sej Loterijskega sveta, na katerih sem utemeljevala predloge, ki jih je za svet pripravila komisija, ki sem jo vodila.

Za pripravo na seje Loterijskega sveta in komisije sem na loteriji predsedela veliko popoldnevov. Prebrala sem vse prošnje invalidskih, humanitarnih in športnih organizacij za dodelitev sredstev ter si iz njihovih utemeljitev delala opomnike in izvlečke s preglednicami, da smo na sejah komisije lažje, predvsem pa verodostojno pripravili predloge za odločanje o dodelitvi sredstev na svetu. Z osebnimi obiski invalidskih, humanitarnih in športnih organizacij sem dobila uvid v njihove dejavnosti ter se dodatno seznanila z njihovimi ovirami, težavami in nerešenimi problemi. Pri administrativno-tehnični pomoči komisiji in svetu je bila s strani Loterije Slovenije zadolžena Irena Mikulan, ki je bila moja desna roka. Naš mandat se je zaključil leta 1993.

Zaradi spremenjenega Zakona o igrah na srečo je od leta 1993 pristojnost za imenovanje 23-članskega Loterijskega sveta dobil Državni zbor Republike Slovenije. Tudi državni zbor me je leta 1993 imenoval za članico Loterijskega sveta za naslednje mandatno obdobje. In novi Loterijski svet me je spet imenoval za predsednico zgoraj omenjene komisije. Prevladalo je spoznanje, da je dodeljevanje sredstev zelo kompleksna tema, ki zahteva poznavanje tako subjektov, ki se financirajo oziroma sofinancirajo iz loterijskih sredstev, kot tudi njihovih različnih dejavnosti, seveda ob upoštevanju finančnih omejitev.

Po sprejetju Zakona o lastninskem preoblikovanju Loterije Slovenije je prišlo do velikih vsebinskih sprememb. Loterija Slovenije se je preoblikovala v delniško družbo, za upravljanje s sredstvi, ki se naberejo od plačil dajatev pri prirejanju iger na srečo, pa

je država ustanovila dve novi pravni osebi, in sicer Fundacijo za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji ter Fundacijo za financiranje športnih organizacij v Republiki Sloveniji. Po sprejetju potrebnih predpisov in aktov v obeh fundacijah me je Državni zbor RS leta 1998 imenoval za članico 27-članskega sveta Fundacije za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v RS (FIHO), prav tako pa tudi v naslednjem sestavu, torej v mandatnem obdobju 2003–2008. Tudi v FIHO sem oba mandata vodila Komisijo za ocenjevanje in pripravo predlogov za razporeditev sredstev invalidskim organizacijam v RS, medtem ko je bila za humanitarne organizacije v fundaciji ustanovljena posebna komisija.

Na prvi pogled je to delovanje videti enostavno. Skoraj 20 let sem sodelovala pri pregledovanju vlog in ocenjevanju posebnih socialnih programov invalidskih organizacij ter utemeljenosti vlog za naložbe v osnovna sredstva in njihovo vzdrževanje. S člani komisije, ki so bili imenovani v vseh teh letih, mi je uspelo vzpostaviti iskreno in tovariško sodelovanje, na sejah pri pripravi predlogov pa tudi pozitivno in konstruktivno delovno vzdušje. Soočali smo se tudi z različnimi pogledi in nakazovali različne rešitve, dokler se nismo poenotili oziroma sklep sprejeli z večino glasov. In potem smo ga zagovarjali kot eden. Še posebej poglobljeno sem sodelovala s Slavkom Ribašem, Ivom Jakovljevičem, Jožetom Okornom in Midhetom Huskičem.

Ker se je v obravnavanem obdobju vsako leto prijavilo čedalje več društev, ki so se deklarirala kot invalidske organizacije, saj naj bi delala za invalide, in društev, ki so v vlogah utemeljevala, da so humanitarne organizacije, je FIHO pristojnima ministrstvom predlagala, naj pripravita pravne okvire za ugotavljanje statusa invalidskih in humanitarnih organizacij. Za ministrstvo, ki je pripravljalo Zakon o invalidskih organizacijah, smo za daljše obdobje izdelali posebno analizo o prosilcih in razpoložljivih sredstvih po posameznih letih ter utemeljen predlog izhodišč za formalno ureditev statusa teh organizacij. Moja prizadevanja so bila vedno usmerjena v realno vrednotenje potreb posameznih skupin invalidov in primerljivost teh zahtev. Po sprejetju Zakona o invalidskih organizacijah so se lahko za sredstva Fundacije za financiranje invalidskih organizacij v RS na letnih javnih razpisih potegovale le invalidske organizacije, ki jim je država podelila ta status, enako pa po sprejetem Zakonu o humanitarnih organizacijah velja za te organizacije.

Veliko število prosilcev ter pluralizacija programov in storitev sta v fundaciji terjala sprejetje noveliranih kriterijev za ocenjevanje posebnih socialnih programov. V sodelovanju s Socialno zbornico Slovenije smo prišli do strokovnih opredelitev za posebne socialne programe invalidskih organizacij in programe humanitarnih organizacij. Izdelali smo novelirana merila in kriterije pri ocenjevanju posebnih socialnih programov invalidskih organizacij, kar smo vgradili v akte fundacije in predpisali posebne obrazce. Zaradi lažjega ugotavljanja morebitnih odstopanj smo pričeli tudi z nadzorovanjem porabe sredstev fundacije, za kar je bilo treba pripraviti poseben pravilnik, po katerem smo izvajali preglede in o ugotovitvah poročali svetu fundacije. Tudi pri vsem tem sem kot predsednica Komisije za pripravo predlogov za razporeditev sredstev invalidskim

organizacijam sodelovala in glede na izkušnje predlagala čim bolj strokovne, vendar pragmatične rešitve.

Do mojega odhoda v pokoj leta 2006 oziroma do prenehanja mandata v svetu FIHO leta 2008 je ZDSSS v fundaciji ohranila primat pri dodelitvi razpoložljivih sredstev invalidskim organizacijam. Večkrat sem naletela na obtožbe posameznikov, da je zveza zaradi mojih funkcij v privilegiranem položaju pri financiranju. To ni bilo res. Prav zato, ker sem izhajala iz zveze, sem morala dodatno utemeljevati potrebo po posebnih socialnih programih in storitvah, ki so tako na državni kot lokalni ravni neobhodne zaradi gibalnih in komunikacijskih ovir, s katerimi se srečujejo slepi in slabovidni. Res pa je, da sem bila pri opravljanju funkcij pri viru informacij, zato sem v okviru zveze skupaj s predsednikom pravočasno organizirala tematska usposabljanja za delavce zveze in medobčinskih društev.

Takoj po sprejetju Zakona o invalidskih organizacijah smo se usposobili za oddajanje predpisanih vlog ter vsebinske dokumentacije za pridobitev statusa invalidske organizacije. Medobčinska društva slepih in slabovidnih so pridobila status invalidske organizacije, zveza pa poleg tega še status reprezentativne invalidske organizacije za zastopanje slepih in slabovidnih na državni ravni. Hitro in dobro smo se usposobili za pisanje in utemeljevanje posebnih socialnih programov in storitev za slepe in slabovidne, pri čemer je bilo pomembno tudi razdelano finančno načrtovanje za izdelavo investicijskih elaboratov, ki jih je zahtevala fundacija pri kandidiranju za osnovna sredstva in njihovo vzdrževanje. Za nas so bile takrat spremembe pogojev financiranja podobne, kot jih ima danes naša država pri črpanju evropskih sredstev.

10.3.9 Članstvo ZDSSS v Socialni zbornici Slovenije od leta 1993

V devetdesetih letih je takratno Ministrstvo za zdravstvo in socialno varstvo pripravljalo prvi Zakon o socialnem varstvu v samostojni Republiki Sloveniji in na osnovi široke strokovne razprave v njegova določila umestilo Socialno zbornico Slovenije kot povsem nov subjekt v sodobnem pluralnem sistemu socialnega varstva. Zakon je bil sprejet konec leta 1992. Socialna zbornica Slovenije, katere temeljna dejavnost je skrb za povezanost, razvoj in strokovno izboljšanje socialnovarstvene dejavnosti v državi, se je sestala na ustanovni skupščini leta 1993 in za prvo predsednico soglasno izvolila Zoro Tomič, profesorico sociologije, ki je zbornici predsedovala daljše obdobje ter s sklepom skupščine zbornice leta 2002 postala njena častna članica.

Zelo kmalu po ustanovitvi Socialne zbornice Slovenije sem se njenim individualnim članom pridružila tudi sama in ostala članica do danes. Ocenila sem za potrebno, da poskrbim tudi za lastno boljše poznavanje dela na socialnovarstvenem področju, še posebej na področju izvajalcev posebnih socialnih programov v invalidskih organizacijah. Kmalu zatem je v Socialno zbornico Slovenije kot kolektivni član pristopila tudi

ZDSSS, in sicer z namenom, da med drugim pridobi pravico do partnerskega sodelovanja v zadevah, ključnega pomena za stroko, ki se nanašajo na pomoč slepim in slabovidnim, ter mnenja o posebnih socialnih programih za slepe in slabovidne, s katerimi je kandidirala za sredstva in jih je financer zahteval.

V okviru Socialne zbornice Slovenije sem se udeleževala strokovnih seminarjev, ki so takrat praviloma potekali ob koncih tedna, na eni izmed letnih skupščin pa sem bila izvoljena v upravni odbor zbornice, ki me je za določeno obdobje izvolil za svojo predsednico. Odlično sem sodelovala s prvo predsednico Zoro Tomič in njeno naslednico Zmago Prost. Prav tako mi je v lepem spominu ostalo sodelovanje z Žarko Brišar Slana, prvo sekretarko zbornice, in Bojanom Regvarjem, ki jo je nasledil. S slednjim so me v času, ko sem vodila upravni odbor, še posebej povezovala prizadevanja za pridobitev lastnih prostorov za Socialno zbornico Slovenije. Ta se je namreč od ustanovitve dolga leta neprestano selila po najetih prostorih – od ljubljanskega Ria in Konzorcija na Linhartovo ulico, nato pa na Zemljemersko in Koseško. Izjemno pozornost sem namenila predlogu za nakup prostorov na Ukmarjevi 12 v Ljubljani, kjer ima zbornica še danes svoj sedež. Tako so zagotovljeni prostorski pogoji za njeno izobraževalno središče.

10.3.10 Izvolitev v republiško skupščino Slovenije leta 1990

Naj pojasnim še svojo izvolitev v republiško skupščino leta 1990, ko smo v Sloveniji izvedli prve neposredne, svobodne in tajne volitve v vse tri zbere Skupščine Republike Slovenije. V predvolilnem času so se invalidske organizacije, zbrane na sestanku takratnega Sveta invalidskih organizacij Slovenije, začele pripravljati na novo obdobje prihajajočega večstrankarskega sistema. Že samo misel, da bi se lahko invalidsko varstvo v strankah spolitiziralo, je povzročala zaskrbljenost pri vseh zbranih na sestanku, ki ga je vodil pokojni Boris Šuštaršič, takratni predsednik Sveta invalidskih organizacij Slovenije. Predstavniki invalidskih organizacij so se dogovorili, da bi bilo zaradi zagovarjanja interesov invalidov in njihovih pridobljenih pravic v Jugoslaviji ter za vzpostavljanje sodobnejšega invalidskega varstva po vzoru skandinavskih držav dobro in primerno, da bi posamezni invalidi kandidirali za izvolitev v družbenopolitični zbor in zbor občin, če bo posamezna občina predlagala kakega invalida.

V razpisu za kandidiranje delegatov v družbenopolitični zbor in zbor občin namreč ni bilo omejitev v zvezi z obveznim statusom o zaposlitvi. Na Svetu invalidskih organizacij je bilo dogovorjeno, da je kandidiranje v družbenopolitični zbor stvar osebne presoje o sposobnostih za tako odgovorno funkcijo in da ne bodo nikomur zapirali vrat, prisotni pa so se poenotili pri nekaj imenih, ki jih bodo v predvolilnem obdobju še posebej podpirali, ker so se s poznavanjem področja invalidskega varstva ter z nastopi v okviru nekdanje Socialistične zveze delovnega ljudstva, ki je bdela nad invalidskim varstvom, posebej izkazali.

Za kandidiranje v zbor združenega dela so bili poleg imena in priimka potrebni še rojstni podatki, poklic, stalno prebivališče in zaposlitev, ker so te delegate lahko volili le zaposleni. Kar naenkrat je nekaj predstavnikom invalidskih organizacij prišlo na misel,

da bi predlagali mene. Osupnila sem in jim rekla, da to ne pride v poštev, ker nimam ambicij, da bi bila političarka. Dodala sem, da najbrž sploh ne bi bila izvoljena, da se te politične odgovornosti bojim in da ne bi dovolj uspešno zagovarjala vseh rešitev v korist posameznih skupin invalidov. Spomnila sem jih, da je poleg mene še nekaj zaposlenih sekretarjev oziroma tajnikov v invalidskih organizacijah, ki niso prevzeli še nobene prostovoljne funkcije za dobro invalidov. Boris Šuštaršič mi je javno obljubil pomoč pravnika iz vrst zaposlenih v društvu oziroma njegovem invalidskem podjetju, če se mi bo pri kakem zakonu ali amandmaju kaj zataknilo.

Na seji Sveta invalidskih organizacij nisem dala soglasja, ker nisem pričakovala tega predloga. Naslednjih nekaj dni so me v službi obiskovali posamezni predsedniki invalidskih organizacij in me prosili, naj vendar podpišem soglasje h kandidaturi, ker sicer ne bo nikogar, ki bi se izpostavil pri nerešenih vprašanjih, ker jih ne bo poznal tako kot jaz. Nisem več zmogla invalidom reči ne, zato sem predsedniku Hubertu Verdniku podpisala soglasje h kandidaturi za izvolitev v Zbor združenega dela Skupščine Republike Slovenije, še vedno misleč, da je to le list papirja in da ne bom izvoljena. Moja kandidatura je bila glede na zaposlitev na ZDSSS vložena v skupino 16, kar pomeni, da so kandidate volili zaposleni v državnih organih in družbenih organizacijah v Sloveniji. Izvoljena sem bila s prepričljivo velikim številom glasov. Poti nazaj ni bilo. Čakalo me je veliko novega dela, pa tudi posvetovanja o različnih zadevah, o katerih smo odločali na sejah zbora združenega dela in skupnih sejah skupščine.

Znano je, da smo veliko pozornosti namenili osamosvajanju Slovenije. Člani skupščine, izvoljeni spomladi 1990, smo že za konec leta razpisali plebiscit, na katerem smo se prebivalci Slovenije odločili za samostojno državo, neodvisno Republiko Slovenijo. Sprejeli smo potrebno zakonodajo, ki je bila podlaga za osamosvojitve Slovenije. Seje so bile pogoste. Zjutraj sem odhitela v službo na zvezo, da sem uredila najpomembnejše ter sodelavcem naročila, naj odgovorno opravijo svoje zadolžitve. Ko smo imeli poslanci čas za kosilo, sem se odpeljala na zvezo, ki ni bila daleč od državnega zbora, kjer sem pregledala prispelo pošto, sopodpisovala dopise in druga gradiva, ki so jih medtem sodelavci pripravili za oddajo, in dala potrebna navodila. Zveza s svojimi društvi in številnimi programi ne more dobro funkcionirati, če delo ni sproti in dobro opravljeno, pri čemer ne gre zanemariti zagotavljanja tekoče likvidnosti in usklajene porabe. Če pa je bil za posamezen dan namesto enournega določen le 30-minutni odmor, sem vodjo pisarne na zvezi Dragi Mumelj prosila, naj me v avli skupščine pričaka z mapo; tako sva v bližnji pisarni ali jedilnici uredili najnujnejše.

Med desetdnevno vojno za Slovenijo (med 27. junijem in 6. julijem 1991) ter po njej, ko je Slovenija odbila napad Jugoslavije in dosegla neodvisnost, je bilo stanje še naporejše in nepredvidljivo. Zgodaj zjutraj sem morala oditi na zvezo, nato v skupščino in, če ni bilo popoldanske ali nočne seje, še na FIHO, saj je komisija, ki sem jo vodila, tudi prve dni julija za tekoči mesec glede na priliv sredstev razporedila sredstva za delovanje, izvajanje posebnih socialnih programov in naložbe, tako da tudi na tem področju ni bilo zastojev.

10.3.11 Tople malice rešile gradbišče v Piranu

V tistem času me je iz Pirana poklical vodja našega gradbišča, predstavnik izvajalca gradbenih del. Prav takrat smo imeli veliko odprto gradbišče pri prenovi objekta za ohranjanje zdravja na Vrtni ulici, ki smo ga iz nekdanjega dela piranske bolnice preurejali v 15 samostojnih enot, vključno z večnamenskim prostorom v pritličju. Vodja gradbišča mi je povedal, da zaradi vojne težko obvladuje delavce, ki so iz različnih republik nekdanje Jugoslavije, saj želijo prekiniti z delom in odpotovati domov. Poleg tega je imelo gradbeno podjetje likvidnostne težave, ker za dela na različnih gradbiščih ni dobilo pravočasnih plačil izstavljenih računov, zato ni moglo plačati računa za tople malice delavcem na našem gradbišču.

Takoj po zaključku dela v skupščini sem se odpeljala na gradbišče v Piran. Zbralo se je skoraj 50 delavcev, ki so bili zaskrbljeni zaradi vojne, hkrati pa lačni, ker jim obrat v Piranu ni več prinašal hrane. Povedala sem jim, da so prav na tej lokaciji v sorazmerno varnem položaju, ker je na vseh zemljevidih objekt še vedno označen kot bolnica. Tako ga tudi jugoslovanska vojska ne bo bombardirala. Poleg tega sem jim iz prve roke povedala, da je bila v skupščini sprejeta ocena, da bo agresor po tako odločnem odporu teritorialne obrambe, policije in prebivalstva kmalu prenehal z napadi in incidenti. Zagotovila sem jim, da bo zveza takoj naslednje jutro gradbenemu podjetju nakazala del sredstev za opravljeno delo, vodja gradbišča kot pooblaščen predstavnik izvajalca pa je obljubil, da bodo iz nakazanih sredstev piranskemu obratu takoj poplačali toplo hrano za delavce na našem gradbišču.

In tako je tudi bilo. Delavci so nam zaupali in delo je naslednji dan spet steklo. Tistega dne pa je za večerjo poskrbel vodja gradbišča z velikimi količinami kruha, posebne salame in kumaric, za nekatere pa je iz trgovine prinesel marmelado. Prepričana sem bila, da če bi vodji gradbišča delavci zbežali, bi zaradi višje sile prišlo do prekinitve del ter tako do škode in drugih zapletov. Spraševala sem se, kdaj (če sploh) bi se delavci vrnili, ter razmišljala o drugih nepredvidljivih zapletih, ki bi se pojavili pri tej naložbi. Zato sem se po dogovoru z delavci z lažjim srcem vrnila v Ljubljano.

10.3.12 Skupščinska komisija za vprašanja invalidov

Po osamosvojitvi smo v skupščini hiteli s sprejemanjem področne zakonodaje. Pripravljala so jo različna ministrstva, ki pa v predloge niso vgradila olajšav ali posebnosti za invalide. Od takratnega izvršnega sveta so v skupščino prihajali zakoni, v katerih ni bilo besede o invalidih, invalidskih organizacijah in invalidskih podjetjih. Osnutke ali predloge zakonov sem hitro posredovala Svetu invalidskih organizacij. Držali so besedo in mi sporočali, s čim niso zadovoljni in kaj bi bilo treba popraviti, dodati ali spremeniti. Tako sem oblikovala amandmaje, ki sem jih predstavila na seji skupščine. Ko sem šla za govornico, nisem imela političnih komentarjev, ampak sem predlagala rešitve,

pomembne za življenje in delo invalidov. Če gledam z leve proti desni, so me največkrat podprli in se z jasno izraženimi stališči izpostavili Anka Osterman, Peter Starc, Miran Potrč, Jaša Zlobec, Tatjana Prešeren, Matjaž Peskar, Primož Rode, Janez Remškar, Janez Lampret in Vitodrag Pukl.

Skupščina je takrat na predlog posameznih strank ustanovila številne komisije. Zdelo se mi je, da nekatere izmed njih niso nujno potrebne. Zato sem se opogumila in še sama pripravila predlog za ustanovitev Komisije za vprašanja invalidov v obliki Odloka o ustanovitvi in nalogah Komisije za vprašanja invalidov. Hkrati sem posamezne stranke zaprosila, naj za člane komisije predlagajo kandidate, ki bodo delovali čim bolj neodvisno in v korist invalidov. Predlog odloka sem večkrat prebrala, kaj dodala in spreminjala malenkosti. Ko pa sem prejela predloge za sestavo komisije, sem pripravila še sklep o imenovanju, v katerem sem za predsednika predlagala Matjaža Peskarja, za podpredsednico pa sebe. S tema dokumentoma sem obiskovala člane skupščine in večina mi je obljubila glas za. Tudi zakonodajno-pravna služba skupščine na predlagana dokumenta ni imela pripomb, zato sta bila moja predloga kmalu uvrščena na dnevni red in na moje veliko veselje z veliko večino sprejeta.

Odtlej nisem bila več sama. Če je Svet invalidskih organizacij Slovenije, posamezna invalidska organizacija ali Združenje invalidskih podjetij na komisijo naslovilo pobudo ali predlog v zvezi z zakonodajo, ki je bila v obravnavi, sva z Matjažem Peskarjem poskrbela, da so bili predlagatelji povabljeni na sejo Komisije za vprašanja invalidov, na kateri so lahko članom komisije neposredno predstavili svoje pomisleke in predloge. Če je bil predlog za člane komisije sprejemljiv, ga je komisija posredovala skupščini, kar je imelo še večjo težo. In tako sva z Matjažem Peskarjem vzpostavila dobro sodelovanje. Matjaž je amandmaje predstavljal na sejah zbora občin in družbenopolitičnega zbora, jaz pa na sejah zbora združenega dela in na skupnih sejah skupščine. Vloženi in sprejeti so bili številni amandmaji na prve slovenske zakone: Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, Zakon o zdravstveni dejavnosti, Zakon o socialnem varstvu, stanovanjski zakon, davčna zakonodaja, Zakon o obrambi in zaščiti, Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti in drugi. Vse preveč strokovnih zadev s področja invalidskega varstva smo reševali v skupščini, premalo pa na ministrstvih in takratnem izvršnem svetu, kar dolgoročno ne more in ne sme obveljati.

Poleg Sveta invalidskih organizacij Slovenije, ki je izvršnemu svetu predlagal, naj imenuje svojo komisijo za invalidsko varstvo, smo to od izvršnega sveta zahtevali tudi na skupščinski Komisiji za vprašanja invalidov. Predlog smo utemeljili s pregledom številnih amandmajev, ki smo jih vložili, ker smo v skupščino prejeli nedodelane predloge zakonov, ki niso upoštevali potreb invalidov in njihovih organizacij. Spomladi 1991 smo v skupščino prejeli predlog prve strategije za določeno področje, in sicer za področje invalidskega varstva. Gradivo z naslovom Obvladovanje in razvoj invalidskega varstva v sodobni družbi – Konceptcija strategije invalidskega varstva v Sloveniji je pod vodstvom Borisa Šuštaršiča pripravila posebna medresorska komisija, ki jo je v ta namen imenoval izvršni svet. Razvojno strategijo smo v Komisiji za vprašanja invalidov podprli,

saj je temeljila na strokovnih ocenah stanja na tem področju in na razvojnih ciljih, s katerimi želimo vzpostaviti sodobno invalidsko varstvo, ki bo sposobno obvladovati objektivno naraščajočo invalidsko problematiko.

Zahteven dokument sem dolgo proučevala, marsikdo pa ni povsem dojel pomena strategije. Med številnimi cilji, ki posegajo v vse sfere življenja in dela, je v njej jasno zapisano, da se sredstva Loterije Slovenije (za razliko od drugih republik) še naprej porabljajo v socialno-humanitarne namene ter da se zaradi uporabe različnih pojmov invalidnosti enotno uporablja pojem invalid. Na Komisiji za vprašanja invalidov smo predlagali široko razpravo o tem dokumentu. Razvojno strategijo sta obravnavala še Komisija za strategijo nacionalnega in regionalnega razvoja ter Odbor za delo, zaposlovanje in socialno politiko, katerega članica sem bila tudi sama. Tudi ti skupščinski telesi sta razvojno strategijo podprli. Zatem so jo obravnavali in sprejeli vsi trije skupščinski zbori, na katerih sva jo z Matjažem Peskarjem kot poročevalca Komisije za vprašanja invalidov uspešno zagovarjala. Ob sprejetju strategije pa je bil sprejet še dodaten sklep, ki je izvršnemu svetu naložil pripravo operacionalizacije strategije; določiti je torej moral naloge, roke in izvrševalce, da razvojni dokument ne bo ostal le v predalih ministrstev, saj invalidsko varstvo po svoji vsebini posega v pristojnost več resorjev s področja družbenih dejavnosti.

Vlada je temu sklepu prisluhnila tako, da je ustanovila Direktorat za invalide, za direktorja pa je imenovala našega člana Luja Šproharja. Kasneje je Direktoratu za invalide dodala še naloge za bolnike. Šprohar je direktorat vodil sedem let. V tem času operacionalizacija razvojne strategije invalidskega varstva ni zagledala belega dne. Prav tako so posamezna ministrstva v zadevah, povezanih z invalidi, prek vlade v državni zbor še vedno posredovala nedodelane predloge. To so dejstva. Prepričana sem, da se direktoratu med ministrstvi ni uspelo dovolj strokovno uveljaviti, najbrž pa je za svoje poslanstvo imel tudi premalo pooblastil.

Ne glede na to, da sem se branila kandidirati v skupščino, lahko danes ugotovim, da sem ponosna, ker sem pri odločitvah sodelovala v prelomnem obdobju, to je v času, ko smo Slovenci dobili svojo državo, ustavo in zakone. Menim tudi, da sem s svojim prispevkom kot članica sveta FIHO, članica in nekaj časa predsednica upravnega odbora Socialne zbornice Slovenije ter ne nazadnje članica Skupščine Republike Slovenije izkazala pripadnost slepim in slabovidnim, širše pa sem prispevala k temu, da so loterijska sredstva in del sredstev od posebnih iger na srečo ne glede na večkratne poskuse, da bi se stekala v proračun, do danes ostala neproračunski vir za financiranje invalidskih, humanitarnih in športnih organizacij v Republiki Sloveniji. Bila sem pač tajnica ZDSSS.

To moje delo, ki je najbrž presegalo zgolj delo tajnika zveze, je očitno opazil še kdo; sem častna članica ZDSSS. To imenovanje delim z vsemi, s katerimi sem sodelovala.

10.4 Pričevanje Mirjane Hafnar

10.4.1 Rehabilitacija skrita v poklicno rehabilitacijo

Začetki mojega sodelovanja z medobčinskimi društvi slepih in slabovidnih segajo v leto 1999, ko smo skupaj s predstavniki društev in strokovnimi delavci Centra slepih, slabovidnih in starejših Škofja Loka sodelovali pri zaposlovanju dijakov, ki so končali program izobraževanja telefonist ali administrator, v domačem okolju.

Po ukinitvi samoupravnih interesnih skupnosti, ki so financirale, denimo šolo hoje, opismenjevanje, svetovanje in drugo pomoč za osebe z okvaro vida, je v družbi nastala zakonska praznina. Ljudje, ki so izgubili vid, niso več imeli pravice do rehabilitacije na osebni ravni. Napotitev na rehabilitacijo je potekala le prek centrov za socialno delo, in še to v primeru težkih življenjskih situacij, ali pa prek Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije kot poklicna rehabilitacija za aktivne zavarovance. Tako je za večino pozneje oslepelih bila rehabilitacija skrita v poklicno rehabilitacijo, ker se je moral posameznik najprej opremiti z novimi tehnikami in veščinami ter doseči stopnjo neodvisnega funkcioniranja. Same zakonske podlage za napotitev na rehabilitacijo, ki jo je izvajal Center slepih, slabovidnih in starejših Škofja Loka, tako več ni bilo.

Večina slepih in slabovidnih (na primer upokojenci, kmetje) te možnosti ni imela oziroma so jim prve oblike pomoči nudila društva, ki so v svoje programe vključevala tudi zunanje sodelavce.

10.4.2 Aktivnosti za samostojno življenje

Medobčinska društva slepih in slabovidnih so v nastali zakonski vrzeli edina izvajala programe pomoči slepim in slabovidnim. Tako sem po letu 1994 začela z rednim sodelovanjem z medobčinskimi društvi slepih in slabovidnih. To je trajalo vse do leta 2010. Prek tridnevni seminarjev ob koncih tedna v Izoli, na Okroglem in sedežih društev smo v programe rehabilitacije vključevali člane. Tako smo iz leta v leto napredovali v aktivnostih za samostojno življenje. Sodelovanje v rehabilitacijskih programih društev je bilo različno intenzivno, najbolj stalno pa z MDSS Nova Gorica, Ptuj, Murska Sobota in Koper, kar se je odražalo tudi na kakovosti življenja posameznikov in delovanju društev.

10.4.3 Napredek rehabilitantov

Pri svojem strokovnem delu sem tako spoznala veliko oseb z okvaro vida in spremljala njihov napredek. Po štirih desetletjih srečujem nekdanje dijake in rehabilitante kot uspešne strokovne delavce zveze in/ali društev ter diplomante različnih izobraževalnih programov. Vsi so aktivno vključeni v družbo. Prav vsak posameznik in družinski član je prek procesov rehabilitacije dosegel individualen napredek in bolj ali manj uspešno nadaljeval življenje z okvaro vida.

10.4.4 Napor za uzakonitev pravice do rehabilitacije

Z Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije sem intenzivno sodelovala pri dolgotrajnih naporih za uzakonitev pravice do celovite rehabilitacije slepih in slabovidnih vse od leta 1994. Projekt Rehabilitacija pozneje oslepelih oseb je bil prva strokovna podlaga za samoizvajanje rehabilitacije in uveljavljanje pravice. Šele po dveh desetletjih je bila pravica na podlagi projekta Celovita rehabilitacija slepih in slabovidnih končno uzakonjena.

Z zvezo sem sodelovala tudi kot članica komisije za pse vodiče, v programih usposabljanja spremljevalcev in usposabljanja trenerjev psov vodnikov za delo s slepimi.

Pravica do celovite in poklicne rehabilitacije, prilagojeni izobraževalni programi, programi s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za otroke in mladostnike, dobra opremljenost s pripomočki ter ozaveščanje življenjskega, izobraževalnega in delovnega okolja danes osebam z okvaro vida omogočajo izbiro vključitve v rehabilitacijo ter ob aktivnem prizadevanju posameznika tudi boljšo kakovost življenja brez vida in večjo neodvisnost.

10.4.5 Sprejemanje okvare vida

Življenje z okvaro vida za posameznika in družino ni enostavno. Po začetnih krizah in stiskah ob okvari vida se začne vsakodnevna pot edukacije in rehabilitacije. Končni rezultat je v največji meri odvisen od volje, aktivnosti posameznika in podpore okolja. Slepi in slabovidni so najprej ljudje, ki ne vidijo, in ne samo slepi. Mnogo problemov slepih in slabovidnih izvira iz nerehabilitiranosti kot tudi predsodkov okolja.

Stopnja rehabilitiranosti slepih in slabovidnih, predvsem mlajših, je dobra. Celostno rehabilitacijo dosegajo le peščica posameznikov. V preteklosti, ko ni bilo te možnosti, jih je večina razvijala le svoja močna področja, na primer pismenost in uporabo prilagojene

informacijsko komunikacijske tehnologije (IKT), gibanje z belo palico, športne aktivnosti ali samo intelektualne sposobnosti.

Pogosto pride v procesu do zapletov zaradi pomanjkanja ustrezne strokovne pomoči pri samem sprejetju okvare vida. Izguba vida v odraslem obdobju pomeni živeti dva načina življenja v enem življenju in zahteva reorganizacijo posameznika prav na vseh področjih. Posamezni primeri izjemno težkih življenjskih zgodb na rehabilitaciji so se izkazali kot popolna reorientacija življenja in funkcioniranja.

11 ČASTNI ČLANI ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE

11.1 dr. Anton Kržišnik

Rodil se je 8. 6.1890 v Podobenu pri Poljanah, umrl pa 28. 12. 1973 v Ljubljani. Osnovno šolo je obiskoval v Poljanah, gimnazijo pa v Kranju. Pravo je doštudiral na Dunaju. Pred drugo svetovno vojno je kot sodnik služboval v Bosni in Hercegovini ter Celju. Bil je tudi član Prostoziidarske lože.

Že leta 1941 se je povezal z OF in aktivno sodeloval v NOB do osvoboditve. Na drugem zasedanju Avnoja je bil izvoljen v nacionalni komite in prevzel področje za socialno politiko. Po osvoboditvi je opravljal dolžnost Zveznega ministra za socialno skrbstvo Vlade Republike Slovenije. Zaradi nasprotovanja ob izključitvi francoskega jezika iz učnega programa gimnazij je prišel v nemilost pri tedanjih oblasteh in se vrnil iz Beograda v Ljubljano. Bil je tudi ljudski poslanec in podpredsednik skupščine Ljudske republike Slovenije.



Anton Kržišnik (Foto osebni arhiv).

Anton Kržišnik se je kot minister za socialno skrbstvo 11. avgusta 1946 udeležil tudi ustanovne skupščine Združenja slepih Jugoslavije za Slovenijo (pravne naslednice leto pred tem razpuščenega Podpornega društva slepih), ki je bila v prostorih Ministrstva za socialno skrbstvo v Ljubljani. V uvodnem nagovoru je obrazložil namen in pomen (ponovne) ustanovitve naše organizacije ter predlagal program, ki je v poznejših letih, ko se je preimenovala v Zvezo slepih Slovenije in današnjo Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije, usmerjal njeno delo. Med drugim je Kržišnik izrekel tudi naslednje besede: »Ta skupščina je dokaz, da slepi ne računate več na miloščino drugih ljudi, ki je bila za vas zgolj poniževanje, temveč da si hočete s pomočjo svoje organizacije ustvariti sebi primerno življenje.« (Bizant, Breznik 1969: 51–55; Confidenti, Ušlakar, Okorn 1971)

Veliko je delal na znanstveno-raziskovalnem področju socialnega dela. Napisal je več učbenikov, najpomembnejše njegovo delo pa je Socialna politika skozi zgodovino. Bil je predavatelj na Višji šoli za socialne delavce v Ljubljani. Njegov prispevek k oblikovanju socialne politike ga uvršča med pomembne ustvarjalce na tem področju.

Ko je živel v Ljubljani, se je rad vračal v rojstno vas Podobeno in se skoraj redno ustavljal tudi v Domu slepih v Škofji Loki. Pomembno je bilo njegovo nasprotovanje težnji, da bi dom slepih preselili na Petrovo Brdo na koncu Selške doline. Tudi sicer je imel posluh za potrebe Doma slepih v Škofji Loki. Po njem je bil dom slepih poimenovan v Center slepih in slabovidnih dr. Antona Kržišnika. Zaradi sodelovanja v tako imenovanem kočevskem procesu med drugo svetovno vojno so po osamosvojitvi srednjo šolo v Škofji Loki preimenovali v Center slepih in slabovidnih Škofja Loka, ob tem pa njegovo ime izbrisali iz naziva šole.

Zveza slepih Slovenije je dr. Antona Kržišnika na redni seji skupščine v Dolenjskih Toplicah 20. oktobra 1962 imenovala za častnega člana svoje organizacije, sočasno pa tudi Minko Skaberne.

Vira:

Vekoslav Mlekuž [ur.]: Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.

Confidenti, Peter, Okorn, Anica, Ušlakar, Nace (1971): *Razvoj in delo organizacije slepih na Gorenjskem*. Kranj: Osnovna organizacija Zveze slepih Kranj.

11.2 Minka Skaberne

Rodila se je 10. januarja 1882 v Kranju kot četrti otrok v družini, umrla pa 12. julija 1965. Oče Franc Ksaver, gimnazijski profesor filozofije, ji je umrl, ko je bila stara manj kot dve leti. Mati Viktorija je tako pri tridesetih letih ostala sama s štirimi otroki. Ostala je brez lastnih dohodkov, a odločena, da bodo njeni otroci dosegli visoko izobrazbo. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje sta bila izobrazba in znanje v tedanjih meščanskih krogih cenjeni vrednoti. Študij na univerzi je bil dostopen le moškim, šolanje deklet pa se je končalo z učiteljiščem. Tako so Minkini trije bratje študirali na dunajski univerzi, Minka pa je pri devetnajstih letih končala študij na ljubljanskem učiteljišču.



Minka Skaberne (Foto arhiv ZDSSS).

Nekaj let je učiteljevala po raznih ljubljanskih šolah, kjer si je pridobila osnovno prakso in pogoje za poklicni izpit, ki ji je odprl pot do stalnega mesta v dekliškem učiteljišču. To mesto je dobila leta 1909, ko ji je bilo 27 let. Dve leti pozneje je opravila tečaj za pouk slepih na Dunaju.

Po prihodu slovenskih slepih vojakov v Ljubljano in ustanovitvi prvega zavoda za slepe, pri kateri je aktivno sodelovala tudi Minka, se je zanjo začelo aktivno delo na vseh področjih. Organizirala je tečaje za prepisovalke, nadzirala delo prostovoljk in pouk slepih na novoustanovljenem zavodu, skrbela za brajevo knjižnico in Dom slepih v Škofji Loki, ustanovljen leta 1936, prav tako z njeno pomočjo. Leta 1937 se je pri petinpetdesetih letih upokojila kot profesorica učiteljišča.

Svojo pozornost je slepim posvetila tudi po upokojitvi. Že leta 1946 je bila spet pre-zaposlena z vodenjem prepisovanja knjig v brajev točkopis. Najprej je prevzela skrb za škofjeloško knjižnico slepih, nato postala odbornica Združenja slepih za Slovenijo in ustanovila tako imenovano tretjo brajevo knjižnico, kjer so pod njenim vodstvom prepisovali in izposojali v brajici pisane knjige po vsej Sloveniji. Pozneje so se temu delu pridružile še zvočna knjižnica in knjige iz brajeve tiskarne. Vsi trije deli danes tvorijo osrednjo knjižnico za slepe in slabovidne v Sloveniji.

Kljub strojnemu prepisovanju, ki se je postopoma uveljavljalo, ročno prepisovanje v brajev točkopis ni izgubilo pomena, in Minka Skaberne je neutrudno delala do smrti v juliju 1965. Na stotine knjig je bilo prepisanih na ta način.

Leta 1952 je bila odlikovana z redom dela 2. stopnje in redom zasluge za narod 3. stopnje. Od leta 1956 je za svoje delo dobivala skromno plačilo.

Skupščina Zveze slepih Slovenije jo je v zahvalo za njeno neprecenljivo delo na seji 20. oktobra 1962 v Dolenjskih Toplicah imenovala za častno članico, enako kot dr. Antona Kržišnika. Popolnoma zbrana in svežega duha se je leta 1964 udeležila prireditve, na kateri je bila imenovana za pedagoško svetnico.

Vira:

Šelih, Alenka [et. al.] (2007): *Pozabljena polovica: Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Založba Tuma, d. o. o. in SAZU.

Vekoslav Mlekuž [ur.]: *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.

11.3 Bogomira (Mira) Dobovšek

Bogomira Dobovšek, bolj znana kot Mira Dobovšek, se je rodila 13. 11. 1905 v meščanski ljubljanski družini kot najstarejša od petih otrok. Umrla je 25. 8. 1994 v Ljubljani, kjer je tudi pokopana. Imela je precej težko otroštvo. Pri desetih letih ji je nenadoma umrl oče in mama je stežka preživljala veliko družino. Po končani osnovni šoli je obiskovala zasebno dekliško meščansko šolo, nato pa še državno učiteljsko. Leta 1931 je v Beogradu diplomirala iz tiflopedagogike in oligofrene pedagogike ter postala prva slovenska strokovno usposobljena učiteljica s tega področja.



Mira Dobovšek (Foto Center Iris).

Najprej je poučevala v Dobropolju, nato pa je bila leta 1928 izbrana za učiteljico na razpisu Zavoda za slepe otroke in mladino v Kočevju. Po treh mesecih dela v zavodu jo je oblastna uprava za dva meseca, omogočila ji je tudi štipendijo, poslala na izpopolnjevanje v sorodne ustanove v Nemčijo in Avstrijo. Po vrnitvi septembra 1929 ji je zaupala vodstvo šole, ki jo je z dvema prekinitvama vodila do upokojitve ob koncu leta 1963.

V Kočevju je šola delovala v težkih razmerah, saj so bili prostori majhni, strokovnega kadra je bilo premalo, šola pa precej odmaknjena od slovenskega kulturnega in upravnega središča. Dobovškova je s svojo iznajdljivostjo in marljivostjo že na začetku uvedla številne spremembe. Nabavila je prve strokovne knjige za pedagoge, za učence pa veliko učil in učnih pripomočkov. Tako je bil kočevski zavod prva osnovna šola na Slovenskem, ki je imela svoj peskovnik. Še pred drugo svetovno vojno je bila v zavodu urejena gospodinjska učilnica in uveden pouk gospodinjstva. Na njeno pobudo je bila obnovljena obrtna pletarska šola in tako so že pred drugo svetovno vojno pletarji opravljali pomočniške izpite. Močno je spodbujala pouk glasbe. S svojim znanjem so se učenci večkrat predstavili na akademijah in celo v prenosih na radiu Ljubljana. Ti javni nastopi, najodmevnejša je bila akademija ob 20-letnici zavoda leta 1939, so pomembno prispevali k temu, da je širša javnost spoznala pomen šole za slepe in da je še pred vojno niso preselili v neprimerne prostore v Mengšu.

Novo veliko preizkušnjo za zavod in Dobovškovo kot ravnateljico je pomenil izbruh druge svetovne vojne. Kočevje so zasedli Italijani in v delu zavoda organizirali poštni urad za potrebe svoje vojske. Nekaj gojencev je odšlo domov, večina pa je ostala, a delo je bilo okrnjeno. Proti koncu leta 1943 je bil v bombardiranju poškodovan del zavoda. Načrtovali so že preselitev v zavod za gluhe v Ljubljani, a po zasilnem popravilu in na prošnjo gojencev do tega ni prišlo. Po vnovičnem bombardiranju in novih poškodbah na stavbi ob koncu leta 1944 pa je bila selitev neizbežna. V Ljubljani so jih zelo lepo sprejeli.

Po drugi svetovni vojni so obstajali načrti za preselitev zavoda v Šmarje pri Jelšah. Z odločnostjo in ob pomoči takratne pristojne ministrice Lidije Šentjunc je Dobovškovi uspelo, da je zavod ostal v Ljubljani in dobil dom na Langusovi ulici, kjer je še danes.

Velika sprememba po vojni je bila ta, da je bilo v zavodu precej učencev, ki so izgubili vid zaradi poškodb z vojnim materialom, ob tem pa so imeli še kakšne druge poškodbe. Ravnateljica Bogomira Dobovšek je temu posvečala veliko pozornosti. O tem je večkrat tudi predavala, med drugim na kongresu defektologov Jugoslavije leta 1960. Na to temo je bil leta 1964 posnet tudi dokumentarni film z naslovom Kaj se je Zvonko naučil, za katerega je prispevala scenarij in bila tudi njegova režiserka.

Zavod na Langusovi je bilo treba opremiti s sodobnimi učnimi pripomočki, pri čemer so bili v veliko oporo naši izseljenci. Kmalu se je pokazalo, da bi bilo delo v zavodu precej lažje, če bi imeli na voljo večje prostore. Dobovškova se je že sredi petdesetih let prejšnjega stoletja lotila zbiranja projektne dokumentacije za izgradnjo novega šolskega poslopja. Kmalu potem, ko se je gradnja začela, je iz zdravstvenih razlogov zaprosila za razrešitev z mesta ravnateljice in se upokojila. Tudi po upokojitvi je budno spremljala delo v zavodu.

Leta 1955 je bila med ustanovnimi člani društva defektologov Slovenije in tudi članica njegovega izvršnega odbora. Med letoma 1960 in 1968 je na Pedagoški akademiji v Ljubljani predavala tiflopedagogiko.

V letih po drugi svetovni vojni je bila močno povezana tudi z organizacijo slepih. V več mandatih od 1947 do sredine šestdesetih let je bila članica glavnega odbora Zveze slepih Slovenije in nekaj let delovala tudi kot blagajničarka. Dvakrat je bila predstavnica slovenske zveze slepih na kongresih jugoslovanske zveze slepih.

O njenem zasebnem življenju ni nobenih podatkov. Živela je za dobrobit slepih in slabovidnih.

Za svoje delo je Bogomira Dobovšek prejela več priznanj. Leta 1939 red sv. Save IV. stopnje, ob 60-letnici zavoda priznanje in ob 70-letnici še plaketo zavoda.

Društvo defektologov ji je podelilo tudi najvišje priznanje, plaketo Antona Skale.

Zveza slepih Slovenije jo je (najverjetneje) leta 1971, zaradi njenega prispevka k boljšemu položaju slepih in slabovidnih na Slovenskem, razglasila za častno članico.

Viri:

Vekoslav Mlekuž [ur.]: *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.

https://sl.wikipedia.org/wiki/Mira_Dobov%C5%A1ek (21.12.2009)

Kordiš, Ivan (2017): Njena družina so bili slepi otroci. Kočevska. [marec 2017], str. 20.

Golob, Marija [ur.](1999): *Pot k svetlobi*. Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino.

Šorn, Mojca (2009): Zavod za slepe otroke in mladino v Kočevju. *Kronika Ljubljana*. LVI [izredna številka].

11.4 Julijana Bezjak

Julijana (Julka) Bedjanič se je rodila 3. 6. 1912 v trdni kmečki družini v Obrežu pri Središču ob Dravi, umrla pa 23. 11. 2002. Družina Bedjanič je dala mnogo izobražencev, univerzitetnih profesorjev (kot sta bila dr. Vratislav Bedjanič in dr. Milko Bedjanič), duhovnikov, profesorjev, učiteljev ter zdravnikov. Oče je bil kmet in poslanec v skupščini v Beogradu pred drugo svetovno vojno. Družina je imela pet hčera (Micka, Julka, Angela, Justina in Marta) ter sina Jožeka.



Julka Bezjak (Foto osebni arhiv).

Po končani ljudski in meščanski šoli je obiskovala učiteljske v Mariboru. Ker takoj ni dobila službe, se je zaposlila pri družini Rosina v Mariboru kot vzgojiteljica njihovih otrok. Prvo službo kot učiteljica je dobila leta 1934 na Mavrlenu v Beli krajini, kjer je ostala do leta 1937, ko se je poročila z zdravnikom dr. Antonom Bezjakom in si ustvarila družino. Sočasno je dobila službo kot učiteljica na Polenšaku, blizu domačije svojega moža, kjer je poučevala do leta 1940, ko se je vrnila v domačo hišo v Obrežu in rodila sina Marjana. Čez eno leto je povila sina Marka in leta 1942 hčerko Alenko.

V začetku okupacije so Nemci takoj izselili v Srbijo njenega očeta s hčerkama Justino, študentko, in Marto, srednješolko. Preživeli so in se leta 1945 vrnili v Obrež, obe hčerki v partizanski uniformi. Julka Bezjak je med okupacijo živela sama s tremi otroki, mož je bil na prisilnem delu v Avstriji. Živeli so v Obrežu v hiši družine Rakuša, ki si jo je ustvarila sestra Micka. Med okupacijo je bila skupaj s sestro Angelo, ki je bila pripadnica VOS, aktivistka OF in po vojni aktivna članica ZZB NOB.

Od leta 1945 do 1950 je z družino živela in delala kot učiteljica v Središču ob Dravi, kjer je na silvestrovo leta 1946 rodila hčerko Silvestro. Leta 1950 je bil mož Anton kot zdravnik premeščen iz Središča skupaj z družino v Ljutomer, kjer se je žena Julka zaposlila v nižji gimnaziji. Leta 1953 so ji prepovedali poučevanje, kljub temu da je bila aktivistka OF in članica ZZB NOB, ter jo premestili v Zavod za socialno varstvo na mesto referentke. Razlog za prepoved poučevanja so bili njena globoka krščanska vera, redno obiskovanje, skupaj z možem, nedeljskih maš, predvsem pa dejstvo, da je svoje otroke vpisala k verouku. »Če prepušča vzgojo svojih otrok duhovniku, potem ni sposobna vzgajati naših otrok v šoli v marksističnem duhu!« je bil glavni očitok. Ves čas, od učiteljskega naprej pa do smrti, je bila predana gledališču, kot igralka in režiserka. Za to dejavnost je prejela Linhartovo plaketo in njej izredno dragoceno Severjevo nagrado za življenjsko delo.

Že leta 1951 je postala članica Zdravstveno socialne službe KS Ljutomer in članica krajevne organizacije Rdečega križa, kjer je veliko prispevala k reševanju problemov

ostarelih občanov. Na Zavodu za socialno varstvo se je leta 1953 kot referentka neposredno seznanila s težkim življenjem in problemi siromašnih, nezaposlenih, bolnih, dninarjev, viničarjev, predvsem pa je v podrobnosti spoznala težko življenje posameznikov, ki so bili slepi ali slabovidni. Prizadevala si je in pomagala pri vzpostavljanju organiziranega delovanja slepih na terenu. Tako je bistveno pripomogla k ustanovitvi prve področne organizacije slepih v Sloveniji leta 1948, društvu slepih s sedežem v Ljutomeru. Do takrat je bilo namreč delovanje slepih organizirano samo na ravni Slovenije. Težave slepih in slabovidnih, veliko jih je tudi osebno spoznala, so jo tako globoko presunile, da se je začela še bolj zavzeto posvečati reševanju njihovih specifičnih problemov, ne le profesionalno, temveč tudi v prostem času kot aktivistka Osnovne organizacije Zveze slepih Murska Sobota, še posebej pa po upokojitvi. Urejala jim je socialno pomoč in stanovanja, pomagala pri izobraževanju in iskanju službe. Ni delovala le »politično« in propagandno kot funkcionarka omenjene organizacije, ampak je v osebni stiku s posamezniki reševala njihove probleme, predvsem s pomočjo državnih institucij, ki jih je dobro poznala.

Julka Bezjak je zaradi pomoči slepim in slabovidnim postala častna članica današnje Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije. Listino o častnem članstvu ji je 31. maja 1971 podelila takratna predsednica zveze Mimi Breznik.

Za svoje nesebično predano humanitarno delo, predvsem na področju slepih in slabovidnih, ter za svojo predano in uspešno gledališčno dejavnost je leta 1987 prejela državno odlikovanje Red zaslug za narod s srebrno zvezdo. Kot funkcionarka in članica MDSS Murska Sobota je Julka Bezjak ostala dejavna več kot 50 let, vse do svoje smrti.

11.5 Vilma Kralj

Rodila se je 2. 1. 1909 v Trstu, umrla pa 6. 10. 2004 v Ljubljani. Otroštvo je preživela v rojstnem kraju. Po prvi svetovni vojni se je kot mnogi primorski Slovenci s svojimi starši preselila v takratno Jugoslavijo. Kot vsestransko nadarjeno dekle se je odločila za učiteljski poklic in šolanje na učiteljski končala leta 1929. Dve leti pozneje se je kot učiteljica zaposlila v Zavodu za slepe otroke in mladino v Kočevju, kjer je sprva vodila pouk ročnih del in telovadbe.

Leta 1936 je pred državno komisijo v Beogradu opravila diplomski izpit iz defektologije – tiflopedagogike. V zavodu je poučevala v nižjih in višjih razredih, bila razredničarka kot tudi predmetna učiteljica. Gojenci zavoda so jo imeli radi in jo kot učiteljico zelo cenili. Z ustreznimi in učinkoviti pedagoškimi prijemi je učencem znala posredovati številne praktične veščine, ki so jim pozneje v vsakdanjem življenju precej olajšale težave, povezane s slepoto.



Vilma Kralj (arhiv Centra IRIS).

Njena iznajdljivost in požrtvovalnost sta še zlasti prišli do izraza v letih druge svetovne vojne, ki tudi Zavodu za slepe otroke in mladino v Kočevju ni prizanesla. V času, ko je s svojimi izkušenimi sodelavkami – tiflopedagoginjami Miro Dobovšek, Ivo Vivod Pregelj, Tejo Janežič in Franico Vrhunc reševala gojence iz bombardiranega zavoda, sta njena razsodnost in neustrašnost veliko pripomogli, da so bili vsi njihovi varovanci nepoškodovani in rešeni iz ruševin. Pogumno je sodelovala tudi pri selitvi zavoda iz Kočevja v Ljubljano, kjer so leta 1944 v takratni gluhonemnici gojenci skupaj s pedagoškim kadrom našli začasno zatočišče. Maja 1945 je bila imenovana za delegatko Narodne vlade v ljubljanskem Zavodu za slepe, 25. oktobra 1945 pa je postala njegova ravnateljica. A že v začetku januarja 1947 je bila poslana v Portorož, kjer je prevzela vodenje novoustanovljenega Zavoda za slepo mladino Primorske, ki je tedaj spadala pod cono B.

Po priključitvi Primorske k Jugoslaviji je portoroški zavod prenehal delovati, gojenci tega zavoda pa so bili vključeni v Zavod za slepe v Ljubljani, kamor se je skupaj z njimi vrnila tudi Vilma Kralj.

Njeno tiflopedagoško delo je v zavodu zapustilo pomembne in dokaj vidne sledi. Poleg tega, da je bila pri opravljanju svojih delovnih dolžnosti izredno dosledna, je sodelovala pri izdaji različnih učbenikov, prilagojenih za slepe in slabovidne otroke. Gradiva za poučevanje slepih in slabovidnih je pripravljala tudi sama: Abecednik za brajev točkopis za 1. razred, Prva čitanka za učence 1. razreda, Pionirsko branje za učence 5. razreda, Spoznavanje prirode za 6. razred. Svoj delež je prispevala tudi pri snovanju različnih učnih pripomočkov, ki so slepim in slabovidnim učencem laže približali snov,

določeno po učnih programih. Takšni pripomočki so stavnica za učenje brajice, malo računalno za učence 1. razreda in bralna mizica za slabovidne. Pripomočke je po njenih nasvetih izdeloval Cene Zorc. Pripravljala je tudi seminarje za starše otrok z več motnjami, kot mentorica pomagala takratnim učiteljiščnikom pri pisanju diplomskih nalog, pripravljala hospitacije za člane kolektiva in učitelje drugih šol, predavala o slepih in slabovidnih otrocih na učiteljiščih v Ljubljani in na Primorskem ter urejala arhiv zavoda.

Je tudi avtorica več strokovnih člankov in predavanj: Slepí otrok v družini (Novi život, 1950), Šola za starše (predavanje na seminarju šolskega kolektiva, 1959), Vloga družine pri vzgoji slepega otroka (predavanje na seminarju za starše, 1961) in drugih. Upokojila se je kot pedagoška svetnica leta 1966.

Pri oblikovanju različnih publikacij je tesno sodelovala tudi z Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije. Dejavna je bila kot članica kulturno-prosvetne komisije pri takratnem republiškem odboru Zveze slepih Slovenije, sodelovala pri urejanju brajevega tiska in urejanju arhiva omenjene komisije. S svojimi prispevki je v veliki meri obogatila monografijo Svetloba izpodriva temo, pri kateri je sodelovala kot sooblikovalka in sourednica. Sodelovanje z zvezo slepih je dobilo še večji razmah po njeni upokojitvi. Uredila je tudi zbirko Naše pesmi, šopek pesniških umotvorov slepih pesnikov iz leta 1973. Dolgo vrsto let je sodelovala pri organiziranju tečajev ročnih del in jih vodila tudi kot mentorica. Udeleženske teh tečajev se je še danes s hvaležnostjo spominjajo, saj jim je zapustila obširno znanje na področju pletenja in drugih ročnih del.

Za svoje delo je prejela več nagrad in priznanj. Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana ji je leta 1979 podelil Zlato značko zavoda in deset let pozneje plaketo za pomoč pri urejanju muzeja v zavodu ter za pripravljenost nudenja strokovnih nasvetov. Prejela je tudi plaketo Antona Skale.

Zveza slepih Slovenije ji je za njen prispevek k izboljšanju položaja slepih in slabovidnih na Slovenskem podelila častno članstvo leta 1971.

Vilmo Kralj lahko povsem zaslužno uvrstimo med tiste, ki so pri nas orali ledino na področju izobraževanja slepih in slabovidnih. Ob skromnem številu tehničnih pripomočkov, ki so bili v njenem času na voljo, se moramo zavedati, da je bila s strani tiflopedagogov potrebna velika mera požrtvovalnosti, potrpežljivosti in iznajdljivosti. Kraljevo so odlikovale vse te lastnosti, zato se je bomo s hvaležnostjo spominjali, lik njene plemenite osebnosti pa bo še naprej prisoten med nami.

Viri:

Golob, Marija [ur.](1999): *Pot k svetlobi*. Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino.

Poljak Istenič, Saša (2013): *Slepi in slabovidni v družbi: Med zgodovinsko perspektivo in sodobnimi vprašanji [Konferenca o položaju slepih in slabovidnih od začetka 19. stoletja do danes, Ljubljana 23. in 24. april 2013]. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.*

11.6 Cvetka Štangl Rožanec

Tiflopedagoginja Cvetka Rožanec se je rodila 17. 9. 1926 v vasi Račica blizu Loke pri Zidanem Mostu. Po končani štiri-razredni osnovni šoli je šolanje nadaljevala na meščanski šoli v Šmihelu pri Novem mestu. Vendar pričela se je druga svetovna vojna in želja po nadaljevanju študija je morala počakati več let. Šolanje ji je uspelo nadaljevati leta 1946, ko se je vpisala na enoletno vzgojiteljsko šolo v Ljubljani, ki jo je končala z odličnim uspehom. Kasneje je ob izrednem študiju diplomirala na učiteljišču v Ljubljani, ko pa se je pričel izredni študij tiflopedagogike na Pedagoški akademiji v Ljubljani, je pridobila naziv tiflopedagoginje.



Cvetka Rožanec (Foto osebni arhiv).

V Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani (današnji Center IRIS) se je zaposlila leta 1947 in v njem delala do leta 1981, ko se je upokojila. Njeno prvo delovno mesto je bilo v enoti doma (internata), kjer je opravljala vzgojno delo, kasneje je poučevala na osnovni šoli, najpogosteje v prvem in drugem razredu. Ti začetni razredi so za slepe in slabovidne učence še posebej pomembni, saj usvajajo prilagojene tehnike branja in pisanja. Cvetka Rožanec se je pozneje specializirala prav za delo v začetnih razredih osnovne šole za slepe, svoje znanje pa je izpopolnjevala s študijem domače in tuje literature ter z izobraževanjem v takratni Jugoslaviji in v tujini. Posebej pomembno je bilo njeno prirejanje in tiskanje učbenikov za slepe in slabovidne učence. Vodila je namreč založniško dejavnost, ki je bila v času njenega delovanja obsežna. Udeleževala se je kongresov tiflopedagogov za nemško govoreče področje v Zvezni republiki Nemčiji, kjer se je seznanila z vrsto novosti (uvajanje tiflomobilne službe, vključevanje slepih in slabovidnih otrok v redne šole, o najnovejših tehničnih pripomočkih za slepe in slabovidne itd.).

Med njena pomembnejša dela uvrščamo leta 1969 nastali Abecednik za opismenjevanje slepih otrok. Njegov sestavni del so metodična navodila za uporabo in reliefne podobe k obravnavi posameznih črk. Abecednik je bil ob 50-letnici Zavoda za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani natisnjen v tiskarni Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije. Leta 1975 je bil ponatisnjen, tokrat v plastificirani obliki. Cvetka Rožanec je priredila tudi Prvo berilo za slepe za tisk v brajevi pisavi, ki je priloga abecednika (bralni del).

Med pomembnejšimi aktivnostmi Cvetke Rožanec velja omeniti vodenje seminarjev za starše slepih in slabovidnih predšolskih otrok, ki jih je organizirala Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije, ter izdelavo navodil za starše te skupine otrok, ki jih je leta 1970 objavila revija Otrok in družina. Med njene pomembnejše dosežke uvrščamo uvajanje pisalnih strojev za slepe učence v prve razrede osnovne šole, kar se je kasneje pokazalo za uspešno prakso pri nadaljnjem opismenjevanju. Bila je med prvimi,

ki je začela z izvajanjem mobilne tiflopedagoške službe za slepe predšolske otroke ter učence na domu in v vrtcih. Za vse večjo populacijo otrok je izdelala Priročnik in delovni zvezek za vaje vida (1970) in sodelovala pri urejanju Priročnika za brajevo notacijo (1974). Uredila je tudi brošuro o prikazu dela v zavodu ter posnela film o učenju in aktivnostih slepih in slabovidnih otrok v šoli in prostem času, ki so ga prikazali obiskovalcem in študentom.

Kot ugledna pedagoginja je imela pogoste vzorne nastope za učitelje in študente Pedagoške akademije in druge obiskovalce takratnega zavoda ter sodelovala v komisiji za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami – za slepe otroke in otroke z okvaro vida. Bila je mentorica številnim mladim tiflopedagogom in kar dvanajst let vodila strokovni aktiv v Zavodu za slepo in slabovidno mladino. Bogata je tudi njena vpetost v delo Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije, kjer je več kot štirideset let urejala časopis Moj prijatelj.

Cvetka Rožanec je za svoje bogato pedagoško delo na področju izobraževanja in usposabljanja slepih in slabovidnih otrok prejela številna priznanja:

- 1968: priznanje Izobraževalne skupnosti Slovenije,
- 1979: ob 60-letnici Zavoda za slepo in slabovidno mladino zlato značko za pripravo abecednika za slepe, za izobraževanje staršev predšolskih otrok ter za uspehe v založniški dejavnosti,
- 1980: Plaketo Društva defektologov Jugoslavije in priznanje Antona Skale Društva defektologov Slovenije,
- 1986: naziv častna članica Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije, in sicer za požrtvovalno in dolgoletno delo,
- 2019: posebno priznanje za življenjsko pedagoško delo in prispevek k razvoju tiflopedagoške stroke s strani Centra IRIS, naslednika Zavoda za slepo in slabovidno mladino, in sicer ob 100-letnici šole za slepe otroke na Slovenskem.

11.7 Zora Tomič

Rojena je bila 16. 8 1929 v Slovenski Bistrici. V Mariboru je obiskovala učiteljišče, pozneje pa v Ljubljani študirala na Filozofski fakulteti in kot prva študentka pridobila diplomo iz sociologije.

Od leta 1967 je bila članica Izvršnega sveta SRS (danes Vlada Republike Slovenije), kjer je sodelovala v delovnih telesih in komisijah v okviru Zveznega izvršnega sveta v Beogradu.

Delovala je tudi v več zveznih in slovenskih socialno-zdravstvenih telesih. Pogosto je prisluhnila potrebam slepih, zlasti tistih, ki so vid izgubili v odrasli dobi, in pripomogla k njihovem vključevanju v socialno okolje. Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije ji je zato leta 1987 podelila listino o častnem članstvu.

Med letoma 1987 in 2001 je vodila Zvezo društev za cerebralno paralizo Slovenije. Je tudi ustanovna članica Socialne zbornice Slovenije, kateri je od ustanovitve leta 1993 do 2002 tudi predsedovala. Tega leta je postala njena častna članica. Med letoma 2003 in 2009 je bila predsednica Društva UNICEF Slovenija.

Leta 1998 je prejela častni znak svobode Republike Slovenije z utemeljitvijo »za dolgoletne zasluge na področju socialnega in invalidskega varstva ter za prispevek v dobro invalidom Slovenije, posebej tistim s cerebralno paralizo«. Je tudi častna članica Sončka – Zveze društev za cerebralno paralizo Slovenije. Za predano delo, velik osebni angažma in strokovno podporo je leta 2019 prejela tudi plaketo Socialne zbornice Slovenije.



Zora Tomič (Foto arhiv Socialne zbornice slovenije).

11.8 Hubert Verdnik

O življenju in delu Huberta Verdnika izveste več na straneh te monografije, zato na tem mestu objavljamo odlomek iz zapisnika 1. seje skupščine ZDSSS z dne 5. 4. 2001:

»Predsednik delovnega predsedstva mag. Adolf Videnšek je ugotovil, da so predsednik zveze in organi zveze razrešeni ter, da ima naša zveza v aktih predvidene rešitve o načinu dela in vodenju do konstituiranja upravnega odbora. Ob tem se je dosedanjemu predsedniku zveze Hubertu Verdniku še posebej zahvalil za dolgoletno delo, pri katerem je izkazal tudi osebnostne sposobnosti in naravnost pri reševanju problemov včasih pa tudi konfliktov. Gradil je identiteto organizacije in ugled, ki ga uživa v državi. Možgan Jože je v imenu Izvršnega odbora Medobčinskega društva Kranj poleg zahvale dosedanjemu predsedniku Hubertu Verdniku predlagal, da mu skupščina podeli naziv častnega člana Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije, v kolikor take rešitve predvidevajo akti zveze.



Hubert Verdnik (Foto arhiv ZDSSS).

Na predlog predsednika delovnega predsedstva je tajnica zveze člane skupščine seznanila s 13. členom statuta zveze, ki med drugim določa kriterije in pristojnost skupščine za podelitev naziva častnega člana.

Člani skupščine so brez razprave soglasno (z aklamacijo) sprejeli naslednji

SKLEP:

Hubertu Verdniku se za posebne zasluge pri uresničevanju ciljev in nalog za slepe in slabovidne podeli naziv častnega člana Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Hubert Verdnik je v krajšem zahvalnem govoru s ponosom sprejel odločitev najvišjega organa zveze, ki mu je s tem aktom izkazal najvišje priznanje.«

11.9 Nevenka Ahčan

Objavljamo dokument z utemeljitvijo častnega članstva Nevenke Ahčan:

Na osnovi sklepa, sprejetega na 9. seji upravnega odbora zveze z dne 2. 6. 2006 in 2. 3. 2007, upravni odbor skupščini zveze predlaga, da Nevenki Ahčan, dolgoletni tajnici zveze, na svoji 3. seji podeli naziv in listino častne članice zveze za zasluge, ki jih ima pri uresničevanju ciljev in nalog za slepe in slabovidne.



Obrazložitev:

Nevenka Ahčan (Foto osebni arhiv).

Nevenka Ahčan, roj. 5. 11. 1950, s stalnim bivališčem v Ljubljani, Melikova 106, je vsa svoja službena leta delala na socialnem in tudi na širšem družbenem področju.

Med mnogimi njenimi aktivnostmi se je še posebej izkazala v Komisiji za vprašanja invalidov ter Odboru za delo, zaposlovanje in socialno politiko v prvem slovenskem parlamentarnem obdobju, kot predsednica Upravnega odbora Socialne zbornice Slovenije in članica Sveta fundacije za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij. Povsod se je aktivno zavzemala za sistemske rešitve na področju socialnega in invalidskega varstva.

Vedno si je prizadevala razumeti posebne potrebe slepih in slabovidnih ter drugih invalidov. Z osebnostnimi lastnostmi, sposobnostmi, izredno delavnostjo in čutom za humanost je veliko prispevala h kvalitetnemu delu pri zadovoljevanju potreb oseb z invalidnostjo, še posebej z okvaro vida.

S svojim strokovnim znanjem, sposobnostmi, ustvarjalnostjo in dolgoletnimi izkušnjami je bistveno pripomogla k razvoju invalidskega varstva v Sloveniji ter k celostnemu razvoju Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije, tako da se lahko ta primerja s podobnimi organizacijami v najrazvitejših evropskih državah. Oblikovala je številne sistemske predloge in praktične rešitve, ki jih je znala ustrezno utemeljevati in zagovarjati.

Zadnjih osemnajst let in pol je delala kot tajnica Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije. Njeno delo in vsestranska prizadevanja, da bi rešitve invalidskega varstva približala slepim in slabovidnim, so daleč presejala okvire tega delovnega mesta. Na vseh področjih njenega dela je bilo mogoče čutiti željo storiti čim več za dvig kvalitete življenja slepih in slabovidnih.

PREDLOG SKLEPA:

1. Nevenki Ahčan se v znak hvaležnosti za zasluge pri uresničevanju ciljev in nalog v korist slepih in slabovidnih podeli naslov častne članice Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije.

11.10 Stanislava (Slavka) Gusić

Stanislava Slomšek (poročena Šuković in Gusić) se je rodila 7. 1. 1919 v Ravnah pri Šoštanju kot tretji otrok Jakobu in Frančiški Slomšek. Umrla je 28. 10. 2012.

Mladost je preživljala v Šoštanju, kjer je končala osnovno in meščansko šolo. Leta 1939 se je poročila z oficirjem jugoslovanske kraljeve vojske iz Črne gore, Vojinom Šukovićem, ki je služboval v Slovenj Gradcu. Tja se je preselila in leta 1940 rodila sina Boška. V letu 1941, ko je vojna vihra zajela tudi ozemlje Jugoslavije in se je kraljeva vojska umikala proti jugu države, se je z možem in sinom umaknila tudi Stanislava. Mož Vojin je leta 1942 padel, leto pozneje pa ji je zaradi hude bolezni umrl še sin Boško. Vojno je preživela pri soprogovih starših v vasi Blatina blizu Kolašina v Črni gori.



Stanislava Gusić (Foto odsebni arhiv).

Sredi leta 1945 se je vrnila v Šoštanj k svoji družini, sestri Ivanki, bratu Jožefu in staršem. Najprej se je zaposlila na občinski upravi v Šoštanju, pozneje pa na občinski upravi v Velenju, kjer je delala kot referentka za socialno varstvo odraslih. Kot socialna delavka je delala polnih 35 let. V tem obdobju se je Šaleška dolina spreminjala iz nerazvite podeželske v izrazito industrijsko občino. Hiter razvoj občine je povzročil mnoga nova in raznovrstna socialna vprašanja, zlasti probleme med starejšimi ljudmi in invalidi, ki jih je Stanislava spremljala in reševala. Pomagala je uveljaviti pravico do pokojnine in socialnih dodatkov ostarelim kmečkim ljudem ter invalidom, ki bi brez njene pomoči lahko ostali brez denarja. Upokojila se je 1. avgusta 1968.

Leta 1948 je spoznala Ivana Gusića iz Metlike, ki se je zaradi tuberkuloze zdravil v bolnišnici Topolšica. Čez tri leta sta se poročila in si uredila dom v središču Šoštanja. Leta 1952 je rodila hčerko Adrijano, 1956 pa sina Nadana Janeza.

Osebnostno je bila izrazito socialni tip ženske. Še toliko bolj zaradi svoje izkušnje, ko je izgubila prvega moža in sina. Za zgled sta ji bila tudi starša, ki sta leta 1939 vzela v rejo dojenčka Karla Werbnigga, ki se je znašel na občini Šoštanj. Ker ni bilo nikogar, ki bi otroka vzel v skrbstvo, je to storil Jakob Slomšek, ki je takrat služboval na občini Šoštanj kot stražmojster (mestni stražar).

Stanislava, med ljudmi bolj znana kot Slavka, je želela pomagati ljudem v stiski in nesreči, predvsem pa delati v splošno dobro, zato je bila članica številnih organizacij: društva Sokol, ZZB NOB in Temeljne organizacije slušno prizadetih Šoštanj. Med drugim je bila tudi porotnica na sodišču v Šoštanju in Velenju. Bila je stalno prisotna na terenu v vlogi nudenja vsakovrstne pomoči ljudem. K njej so hodili po nasvete in

pomoč tudi na dom. Sodelovala je v krajevni skupnosti Šoštanj in na udarniških akcijah, ob tem pa skrbela za družino, v kateri je bilo polno ljubezni, razumevanja in spoštovanja različnosti.

Kot videča se je 28. novembra 1955 včlanila v Okrajni odbor Združenja slepih Slovenije v Celju. Po sklepu plenuma glavnega odbora Združenja slepih Slovenije je 9. januarja 1956 postala skupščinska odbornica Zveze slepih Slovenije.

Že 1. septembra 1961 je dobila priznanje za delo v Zvezi slepih Slovenije, 20. marca 1966 pa je bila odlikovana z medaljo dela, ki je bila med medaljami SFRJ po pomembnosti na tretjem mestu (takoj za vojaškimi).

Ob 25-letnici svoje ustanovitve ji je Osnovna organizacija slepih Celje 23. aprila 1971 izrekla priznanje za aktivno sodelovanje. Republiški odbor Zveze slepih Slovenije pa ji je 31. maja 1971 za njeno delo podelil diplomu za sprejem v častno članstvo Zveze slepih Slovenije.

Viri:

Nadan Janez Gusić: osebni arhiv.

[brez avtorja] (1966). Odlikovani borci. Šaleški rudar [7. april 1966]

[brez avtorja] (1968). Tovarišica Slavka Gusić se poslavlja. Šaleški rudar.[14. julij 1968].

M. V. (1972). Za lepši videz Šoštanja. Šaleški rudar [14. maj 1972]

11.11 Danica Vogrinec

Danica Vogrinec, z dekliškim priimkom Orel, se je rodila 3. 8. 1920 na Studencih v Mariboru. Umrla je 26. 6. 1972 v Murski Soboti za posledicami prometne nesreče na Janževem Vrhu pri Gornji Radgoni. Na zadnjo pot jo je pospremila množica Mariborčanov. Imela je tudi pet let mlajšo sestro Olgo.

Na Danico Vogrinec se ljudje spomnijo takrat, ko začnejo razmišljati, da bi šli zadnja leta svojega življenja preživljati v dom za starostnike, enega najboljših v Evropi, ki je od leta 1974 v Mariboru poimenovan po njej.

Pred drugo svetovno vojno je bila zaposlena v tovarni Josipa Benka, kjer je opravljala administrativna in pisarniška dela. Že kmalu po začetku vojne je navezala stike z OF in delala kot terenska aktivistka. Tudi družina se je zelo angažirala pri pomoči partizanom.

V partizanih na Pohorju se je leta 1944 poročila s poročnikom Dušanom Vogrincem in leta 1946 rodila sina Vasjo, pet let pozneje pa Bojana. V začetku marca 1945 se je udeležila sestanka na Pobrežju in se verjetno po aretacijah aktivistov OF, ki so jih izvedli Nemci v sredini marca, umaknila nazaj na Kozjak, od koder se je vrnila 9. maja ob 15. uri s takrat največjo skupino partizanov, ki so prišli v osvobojeni Maribor. Pri organizaciji življenja v mestu je začela takoj delovati kot namestnica načelnika odseka za socialno skrbstvo.

Kljub družini in neutrudnemu delu je leta 1959 diplomirala na šoli za socialne delavce v Ljubljani. Naslov diplomske naloge je bil Opeklina, oparina, ožganina (socialno-etnološka študija). Mentor je bil prof. dr. Marij Avčin, predstojnik Mestne otroške bolnice v Ljubljani.

Njeno strokovno in družbeno-politično delo je bilo prežeto s spoznanjem, da je človek največja vrednota in da mora sleherni od nas to dokazovati z dejanji povsod tam, kjer je to potrebno. Svojega dela ni omejila le na Maribor, z njim je posegla v slovenski in jugoslovanski prostor. Odgovorne dolžnosti in naloge je opravljala med prijatelji mladine, na konferenci za rehabilitacijo invalidov, v zvezi društev socialnih delavcev, kot mentorica številnim mladim socialnim delavcem, v republiški skupščini, organizacijah gluhih in slepih, pri koordinacijskem odboru za načrtovanje družin, v republiški konferenci SZDL kot predsednica sekcije za socialno-varstvena vprašanja in razvijanje solidarnosti ter humanih odnosov med ljudmi, na jugoslovanski konferenci za socialno delo, med poklicnimi tovariši v skupnosti občinskih socialnih služb, pa tudi kot dobra in zvesta sodelavka republiškega sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo.



Danica Vogrinec (Foto osebni arhiv).

Tudi med slepimi in slabovidnimi je bila zelo zaslužna za organiziranje mariborskega društva slepih in slabovidnih. Bila je mecenka, njihova simpatizerka, članica izvršnega odbora društva, ena najboljših socialnih delavk, saj je pomagala, da so slepi dobili hišo v Mariboru in zaposlitve.

Za njeno aktivno vlogo pri skrbi za slepe in slabovidne ji je republiški odbor Zveze slepih Slovenije leta 1970 pod vodstvom Mimi Breznik podelil častno članstvo.

Viri:

Osebni arhiv sorodnikov

12 DRŽAVNI NAGRAJENCI

V tem prispevku želimo predstaviti dosežke slepih in slabovidnih na različnih področjih. Zanimale so nas le državne nagrade. Izpustili pa smo tiste, ki so jih podeljevali posamezni mediji ali stanovske institucije. Področne nagrade, ki smo jih upoštevali, so tiste, ki jih podeljujejo posamezna ministrstva. Za nekatere nagrade smo dobili samo podatke, kdo je bil prejemnik, ne pa tudi, kdaj in za katero delo oziroma udejstvovanje ga je pridobil. Podatke smo zbirali na medmrežju, zanje smo zaprosili tudi podeljevalce nagrad, medobčinska društva slepih in slabovidnih ter posameznike. Opravili smo tudi pogovore s posameznimi prejemniki. Na podlagi pogovorov domnevava, da so vsi člani Okteta Louisa Braila dobili Gallusovo značko.

12.1 Državna odličja, ki jih podeljuje predsednik države

ALEŠ KODRA – 1992, Častni znak svobode Republike Slovenije.

DUŠAN PORENTA – 1975, Red dela s srebrnim vencem za marljivo in vestno delo v telefonski centrali.

JANKO PLETERSKI – 1993, Zlati častni znak svobode Republike Slovenije.

JOŽE ZUPANC – 1996, Častni znak svobode Republike Slovenije.

MILAN BOBINSKI – v obdobju nekdanje republike Jugoslavije je prejel številna državna odlikovanja:

- **1988, Ukaz predsedstva SFRJ mu je podelil Red zaslug za narod s srebrnimi žarki;**
- **1981, predsednik republike Kancelarija ordena Beograd mu je podelil Orden zasluga za narod sa srebrnim zracima;**
- **1977, predsednik SFRJ, pisarna odlikovanj Beograd, mu je podelil Red zaslug za narod s srebrno zvezdo;**
- **1964, predsednik republike Kancelarija ordena Beograd mu je podelil Orden za vojne zasluge sa srebrnim mačevima;**
- **1998, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve mu je podelilo nagrado za izjemne uspehe pri delu na področju socialnega varstva (za življenjsko delo). Omenili smo le priznanja na državni ravni, preostale nagrade in priznanja bodo zapisane v portretu.**

EVGEN BAVČAR – 2004, Red za zasluge.

ZVEZA DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE – 1995, Srebrni častni znak svobode Republike Slovenije.

12.2 Sklad Borisa Kidriča

ANDREJ KIRN – 1979, za delo Marxovo razumevanje znanosti in tehnike.

BORIS MAJER – 1969, za delo Med znanostjo in metafiziko.

JANKO PLETERSKI:

- **1966, za delo Narodna in politična zavest na Koroškem;**
- **1972, v skupini z Bogom Grafenauerjem, Jankom Pleterskim, Ivanom Tomšičem, Lojzetom Udetom, Franom Zwitterom za delo Koroški plebiscit;**
- **1987, za delo Narodi, Jugoslavija, revolucija.**

JANEZ GJURA – 1985, v skupini z Edvardom Malijem, Stanetom Droljcem, Borutom Habičem, Damijano Dimic, Janezom Gjuro st., Janezom Požunom, Andrejem Fliksom, Jadranom Korla, Janezom Gjuro ml., Dušanom Arkom, Tomom Gečevim in Mirom Špoljaričem za tehnično izboljšavo Razvoj in uvajanje penobetonov v graje-nje pri nas.

12.3 Področne plakete, značke in priznanja RS

12.3.1 Gallusove:

ANTON ŽAKELJ – vse tri Gallusove značke, petje v zboru Alpina, cerkvenem pevskem zboru Žiri in Oktetu Louisa Braila.

DEŽIDER CENER – Gallusova značka, petje v Oktetu Louisa Braila.

FRANC MOHORIČ – Gallusova značka, petje v Oktetu Louisa Braila.

FRANC DONKO – Gallusova značka, petje v Oktetu Louisa Braila.

FRANC ŽERDONER – vse tri Gallusove značke (celo dve zlati), več priznanj s festivalov (npr. Ptujski), pevec Okteta Louisa Braila.

HUBERT VERDNIK – Gallusova značka, petje v Oktetu Louisa Braila.

KARIN VEBER STRAMŠEK – bronasta Gallusova značka.

MATEJA FORTE – 2010, bronasta Gallusova značka za igranje v orkestru Špičikuc.

MILICA DEBELJAK – prejemnica področnih plaket, Gallusove listine do 2010, Kurnikove nagrade in plakete za leto 1984 za dolgoletno vsestransko delo v ljubiteljski kulturi.

OKTET LOUISA BRAILLA – Gallusova značka.

RUDI PUSTINEK – Gallusova značka, petje v Oktetu Louisa Braila.

SLAVKO MIHELČIČ – zborovodja Okteta Louis Braille, Gallusova značka.

STANE PIRC – Gallusova značka, petje v Oktetu Louisa Braila.

STANKO SERDINŠEK – Gallusova značka, petje v Oktetu Louisa Braila.

TANJA VIDNJEVIČ – 2012, 2017, bronasta in srebrna Gallusova značka za petje v mešanem pevskem zboru Gorenje.

12.3.2 Linhartove:

EDVARD VODEB – bronasta Linhartova značka.

METKA PAVŠIČ – 1996, Linhartova zlata značka, ki jo je prejela za posebne dosežke v gledališču za vlogo upravnice v komediji Dan oddiha.

12.4 Bloudkove plakete

PAVEL JANEŽIČ – 1973 je prejel plaketo za vključevanje slepih in slabovidnih v šport, zlasti v smučanje.

MARTIN KOŠIR – 1973 je prejel plaketo za zasluge pri razvoju smučanja slepih in slabovidnih.

ANTON KOS – 1983 je prejel plaketo za dolgoletno delo v judu.

REPREZENTANCA SLEPIH SLOVENIJE V IGRI Z ZVENEČO ŽOGO (goalball) – 1998 je prejela plaketo za doslej največje uspehe med moštvi v okviru športa invalidov.

SILVA RAZLAG – 2007 je prejela plaketo za pomemben prispevek k razvoju in popularizaciji šaha, kegljanja in športnega delovanja invalidov.

ANDREJA RAZLAG – 2012 je prejela plaketo za pomembne mednarodne športne dosežke v kegljanju.

12.5 Področje socialnega varstva in nagrade za življenjsko delo

BRANE BUT – 2019 mu je Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti podelilo nagrado za življenjsko delo na področju socialnega varstva in izvajanja rejniške dejavnosti.

12.6 Nagrade in priznanja za inovacije na področju usposabljanja, dela in življenja invalidov

ŠTEFAN STAŠUK – 1995 je prejel priznanje za izdelavo pripomočka za zapisovanje in odčitavanje telefonskih števil ter računanje slepih, 1994 priznanje za varno krožno žago in zabijalnik za žeblje, 1992 pa nagrado za libelo in šablonsko merilo.

PROSTOVOLJSTVO

IGOR MILJAVEC – 2014 je prejel plaketo Državnega sveta najzaslužnejšim društvenim delavcem in delavkam – prostovoljcem in prostovoljkam z različnih področij delovanja.

TOMAŽ WRABER – 2011 je prejel plaketo Državnega sveta najzaslužnejšim društvenim delavcem in delavkam – prostovoljcem in prostovoljkam z različnih področij delovanja.

Viri:

Bobinski, M. Nagrade. 2019. Osebni arhiv.

Državni nagrajenci. 2019. Arhiv Republike Slovenije.

Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. 2019. Dostopno na: http://www.jskd.si/priznanja-in-nagrade/2016/nagrajenci_abersek.htm.

Kurnikove nagrade za leto 1984 – Milica Debeljak. 2019. Dostopno na: <https://www.zkot-rzic.si/kurnikove-nagrade-in-plakete-za-leto-1984/>.

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor – Vrste odlikovanj. 2019. Dostopno na: <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/objave/Vrste-odlikovanj?OpenDocument>.

Pregledi in iskanja po podatkovni zbirki ARS. 2019. Dostopno na: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25647>.

Prejemniki plaket DS – prostovoljci 2014. Igor Miljavec. 2020. dostopno na: <https://www.prostovoljstvo.org/index.php?t=news&id=1651>.

Republika Slovenija, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport – Bloudkova priznanja. 2019. Dostopno na: http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_sport/bloudkova_priznanja/.

Republika Slovenija, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti – Podelitev nagrad in priznanj za delo na področju socialnega varstva in izvajanja rejniške dejavnosti. Brane But. 2019. Dostopno na: http://mddsz.arhiv-spletisc.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/8549/index.html.

Stašuk, Š. Nagrade in priznanja za inovacije na področju usposabljanja, dela in življenja invalidov. 2020. Osebni arhiv.

Wraber, T. Plaketa Državnega sveta najzaslužnejšim prostovoljcem za leto 2011. 2020. Osebni arhiv.

13 VELIKI DONATORJI NAŠE ZVEZE

13.1 Donatorji

Pripravili smo zgodovinski pregled ljudi, ki so čutili s slepimi in nam na podlagi volila, oporok ali donacij pomagali pri pridobivanju zemljišč in nastanitvenih kapacitet, ki jih po večini slepi uporabljamo še danes. Donacije predstavljajo podarjena sredstva v obliki denarja ali v naravi.

13.1.1 Tomo Zupan

Slepim in slabovidnim je najbolj poznan in širokosrčen donator, saj je njegov gradič priljubljeno mesto za srečanja, izobraževanja, športna udejstvovanja in počitek. Rojen je bil 21. 12. 1839 v Smokuču, umrl pa 8. 3. 1937 na Okroglem. Skozi svojo bogato kariero je pridobil več nazivov. Imenovali so ga pridigar, pesnik, pisatelj, jezikoslovec, slovenski literarni zgodovinar, sam pa je najraje poučeval Franceta Prešerna, zato ga širša množica pozna kot velikega prešernoslovca. Po študiju bogoslovja je leta 1863 postal ordinarij, v letih od 1862 do 1867 je bil prefekt v Alojzijevišču, kjer je v času šolanja na ljubljanski klasični gimnaziji tudi bival. Leta 1868 je opravil izpit iz verouka. Ljubiteljsko je v istem obdobju študiral staro cerkveno slovanščino in slovenščino ter leta 1869 opravil zrelostni izpit iz slovenskega jezika pri Franu Miklošiču na Dunaju. Oba predmeta je dolga leta poučeval na različnih šolah v Ljubljani in Kranju. Leta 1881 je postal vodja Alojzijevišča. Službo je opravljal vse do leta 1893. Po upokojitvi se je preselil na svoj gradič na Okroglem, ki ga je dal zgraditi še v času svojega službovanja.



Tomo Zupan (Foto arhiv ZDSSS).

Gradič so sestavljali osnovna hiša, gospodarsko poslopje in nekaj hektarov obdelovalne zemlje. Mnogi slepi in slabovidni, ki z veseljem obišejo današnji Dom oddiha na Okroglem, so si zastavljali vprašanja, zakaj je zapustil gradič z vso obdelovalno površino ravno slepim. Tomo Zupan je imel željo, da bi se na posestvu izobraževali slepi otroci, zato ga je najprej želel zapustiti uršulinkam, ki pa so dedovanje zavrnilo. Ideja, da zapusti svoje posestvo slepim z namenom izobraževanja slepih otrok, se mu je porodila ob izgubi enega njegovih največjih dobrotnikov, škofa Janeza Zlatoustega Pogačarja, ki je bil ob svoji smrti popolnoma slep. To se je Zupana močno dotaknilo, saj je v svoji oporoki ob obrazložitvi, zakaj gradič zapušča slepim, zapisal, da je bil njegov največji dobrotnik velik človek, ki je bil ob smrti slep in telesno obnemogel. Ob odkritju spominskega kipa škofu Janezu Zlatoustemu Pogačarju leta 1912 je napisal tudi svojo najbolj znamenito pridigo, imenovano Breznica. V njej našteje vsaj 120 Slovencev, ki so

bili rojeni v okolici brezniške župnije in so s svojimi deli prispevali k razvoju slovenske kulture kot tudi znanosti.

13.1.2 Robert Kollmann

Rodil se je 5. 5. 1872 v Ljubljani, umrl pa 12. 6. 1932. Rodil se je v obrtniško družino. Končal je Mahrovo trgovsko šolo, pri očetu Francu se je izučil steklarstva ter izuril za delo v trgovini s steklom in porcelanom. Po odsluženi vojaščini je leta 1902 prevzel očetovo obrtniško dejavnost in podjetje pod svojim okriljem močno razširil. Po smrti svojega očeta je bil leta 1909 izvoljen v Upravni odbor Mestne hranilnice Ljubljana. V njej je vse do svoje smrti opravljal delo v upravnih odborih na različnih funkcijah. Ljudje so ga poznali kot velikega dobrotnika. Podpiral je narodna društva. Leta 1928 ob praznovanju 60-letnice svoje trgovine je z darom takratnih 100.000 dinarjev ustanovil Narodno galerijo v Ljubljani, kjer še danes najdemo njegov doprsni kip.



Robert Kollman (Foto arhiv NUK).

Njegovo posestvo – Kollmannov grad, imenovano tudi Vila Rožnik, je na podlagi volila zapustil v izmeri ene polovice slepim. V oporoki je postavil pravila za upravljanje svojega premoženja, da bi se lahko po njegovi smrti premoženje ohranjalo še nekaj časa in bi ljudje, potrebni pomoči, imeli korist od tega daljše obdobje. Naročil je, da je treba vilo prodati, denar od prodanih stavb in zemljišč pa naložiti v Mestno hranilnico Ljubljana. Pri tem mora glavnica ostati nedotaknjena, obresti pa se razdelijo enkrat letno. Za pomoč so lahko zaprosili slepi, ki so se izkazali s člansko izkaznico društva in plačano članarino. Prišla je vojna in s tem tudi upad denarja v Kollmannovem skladu. V času vojne so lahko slepi zaprosili za sredstva, vendar so leta 1945 razpisali zadnje podpore, ob tem je bila glavnica že devalorizirana in do izplačila ni prišlo, saj se je maja slavilo konec vojne. Leta 1964 se je celotni ljubljanski odbor odločil, da izroči Združenju slepih Slovenije preostanek denarja, ki je bil naložen v hranilnici, z nalogo, da zagotovi nakup potrebnega orodja za pletarstvo in ščetarstvo, ki sta bila takrat poklica, za katera so slepe in slabovidne izobraževali še vrsto let.

13.1.3 Franc Lakmayer

Rodil se je 24. 7. 1863 v Hosinu na Češkem, umrl pa 24. 12. 1946 na Vrhniki. Bil je velik dobrotnik pomoči potrebnim ljudem in znanja željnim čebelarjem. Zase je pravil, da je človek s češko dušo in slovenskim srcem. Njegova pot v Sloveniji se je začela leta 1885, ko je s skupino čeških študentov prišel v Ljubljano na študij bogoslovja. Leta 1888 je bil posvečen v mašnika. Svojo poklicno pot kot kaplan je začel opravljati v Hrenovicah pri Postojni. S seboj je prinesel kranjič (to je bil panj iz desk, na Slovenskem imenovan tudi kranjič), ki ga je dobil nekaj mesecev pred odhodom iz Ljubljane. Poklicna pot ga je zanesla tudi v župnije v Naklem, Trnje na Krasu, Grahovo in Sveti Jošt nad Vrhniko. Svojo poklicno pot pa je sklenil leta 1933 v Preddvoru pri Kranju, kjer je služboval od leta 1908. Kot župnik se je udeleževal v mnogih skupinah vernikov in jih spodbujal k marsikateri dejavnosti.



Franc Lakmayer (Foto literarni vir).

Njegova največja strast so bile čebele, poljedelstvo in živina. Če se je s sokrajani zaklepetal o teh temah, je izgubil občutek za čas, zaradi tega so ga morali večkrat iskati in klicati, da je prišel na kuhan obed. Že v času študija je hodil s tovarišem Alojzom Železnim med počitnicami naokrog in iskal ter proučeval čebelje panje. Opazil je, da je pismenost tamkajšnjih okoliških prebivalcev slaba, dostopna literatura pa po večini v tujem jeziku. Med službovanjem v Hrenovicah pri Postojni se mu je utrnila ideja, da bi ljudi naučil čebelariti po novejših metodah v panjih s premičnim satjem. Do takrat so ljudje večinoma poznali le čebelarjenje v kranjičih. Ideja, napisati priročnik o čebelarjenju, je dozorela med službovanjem v Svetem Joštu nad Vrhniko, ki zanj predstavlja 15 najlepših let njegovega življenja. Razmišljal je, da bi ljudi podučil o čebelarjenju in jih tako spreobrnil, da bi povečali svoje dohodke. Najprej je začel z izobraževanjem ljudi na svojem posestvu ob župniji, nato je ljudem dajal brezobrestne kredite za nakup čebeljih družin in izboljšanih panjev, ki jih je izdeloval mizar v vasi. Vendar ljudje kljub vsemu čebelarjenja še vedno niso obvladali. Zaradi svojega širokega nabora znanja in govorjenja šestih tujih jezikov je pokupil vso dostopno literaturo o čebelarjenju ter začel pisati Umnega čebelarja. Z željo, da bi knjigo prikupil širši množici ljudi, jo je razdelil na dva dela, ki sta vsebovala splošno in napredno čebelarjenje. Delno je bila knjiga zapisana v preprostem jeziku, da bi jo vsi razumeli, delno pa v strokovnem. S tem je ovrigel vse trditve, da čebelarstvo ni donosen posel. Njegov moto je bil, da je treba v večletnem obdobju poskusiti več različnih panjev in ugotoviti, kateri je najustreznejši vsakemu posamezniku, da ima zagotovljen uspeh. Njegov cilj je bil spraviti knjigo v vsako vas, v vsako hišo, čeprav s posojanjem. Leta 1907 je tako izšel Umni čebelar pri Mohorjevi založbi in postal katekizem slovenskih čebelarjev.

Leta 1933 se je upokojil in kupil hišo na Vrhniki, v kateri je živel mirno in spokojno vse do svoje smrti leta 1946. Eno tretjino celotnega premoženja od prodaje hiše

je zapustil Združenju slepih Slovenije. Takratna vrednost dediščine je znašala 121.050 dinarjev. Župnik Franc Lakmayer je pomemben tako za slepe kot tudi za čebelarje. Po njem se danes imenuje tudi čebelarsko društvo, ki deluje v Preddvoru, kjer je Lakmayer zaključil svoje službovanje.

13.1.4 Milena Bregar

Zemljišče v Ribnici na Dolenjskem, ki je stalo na Merharjevi ulici 6 v Ribnici, smo slepi in slabovidni podedovali po Mileni Bregar, rojeni 8. 3. 1911 in umrli 6. 12. 2000. Na podlagi oporoke nam je zapustila eno četrtno kupnine za hišo in sedem arov pripadajočega zemljišča. Žal nam podatkov o njenem življenju ni uspelo pridobiti, da bi lahko v pisani besedi povedali kaj več o njenem življenju.

13.1.5 Marjeta Zore

Rodila se je 6. 3. 1919 in umrla 15. 7. 1993. Na podlagi oporoke nam je zapustila stanovanja na Trgu MDB 10 v Ljubljani, ki so v našem upravljanju še danes. Tudi pri Marjeti Zore žal dodatna raziskovanja niso obrodila sadov, da bi lahko opisali njeno življenjsko pot.

13.1.6 Milica Abram

Rodila se je 7. 1. 1937, umrla pa 21. 1. 2000. V posest in upravljanje nam je na podlagi oporoke zapustila nepremičnine na Vilharjevi in nekaj zemljišč v Trnovskem predmestju. Več besed o njenem življenju je spisanih v portretu, ki ga je po spominih zapisal njen nečak dr. Tomo Turk.



Milica Abram (Foto arhiv ZDSSS).

13.1.7 Karmel Kleva

Slepim je najbolj poznan kot dobrotnik, ki je prispeval 79.368 evrov za ureditev plaže v Izoli. Rodil se je 26. 2. 1922, umrl pa 10. 3. 2015. Bil je četrti otrok mami Mariji in prvi otrok očetu Jožefu, ki je bil takrat že precej v letih. Svojega očeta in njegovih naukov se je Karmel rad spominjal vse življenje. Oče je umrl, ko je imel le šest let. Ko je končal osnovno šolo, se je želel šolati za trgovca ali mizarja, mati pa si je zanj želela, da gre v semenišče. Vendar je šolanje za njegovo družino predstavljalo prevelik strošek. Po dveh letih vajeništva v kovinarski delavnici v Izoli se je odpravil domov in pomagal bratu pri delu na kmetiji. Osnovno šolo in vajeniško obdobje je opravljal v italijanskem jeziku, saj je bil takrat v uradih in ustanovah slovenski jezik prepovedan. Poročil se je mlad, vendar je moral že deset dni po poroki k vojakom, saj se je v Evropi začela druga svetovna vojna. Leta 1943 se je vrnil domov, misleč, da je vsega konec in se bo lahko posvetil svoji družini. Leto pozneje so Istro zasedli nemški vojaki, ki so si njihov dom vzeli za štab, s svojo družino pa se je zatekel k ženinim staršem. Po vojni je bil izvoljen v krajevne, pozneje tudi v okrožne oblasti, kjer je bil zadolžen za preskrbo hrane in drugih dobrin, ki jih je takrat povsod primanjkovalo. Počel je tisto, kar si je želel. Bil je trgovec in poslovodja v kmetijski dejavnosti vse do svoje upokojitve.

Čeprav je do upokojitve trdo delal, je sam zase pravil, da so se mu pozneje odprli vsi ventili po ustvarjanju, ki so do takrat čakali in vreli v njem zaradi pomanjkanja časa. Začel je ustvarjati z lesom. O lesu ni vedel ničesar, vendar so se mu ideje in podobe rojevale v glavi. Za prvi kos lesa je poprosil gozdarje, saj je les ležal na tleh, Karmel pa je iz njega izrezljal istrskega oslička. Ob tem je občutil strast in nastajale so nove umetnije. Ustvarjal je iz raznovrstnega lesa, karkoli mu je prišlo pod roke, je uporabil in nastala je nova umetnija. Vsa dela so nastajala v Maliji, njegovem rodnem kraju. Ljubil je istrsko zemljo, kljub temu da mu je prinesla tudi nekaj gorja, kot je pravil sam. Nekaj njegovih reliefov prikazuje družinske prizore, kot so večeri z družino, sobotno kopanje v škafu, kartanje za mizo, kmečka opravila in mnoge druge. Rezbaril je več kot dvajset let. Svoja dela je na pobudo Slavka Gaberca prvič razstavil v izolski knjižnici. Pozneje tudi v rojstni vasi Malija, v Kopru in ostalih istrskih krajih. Za svoje delo je prejel priznanje občine Izola in denarno nagrado, ki jo je podaril MDSS Koper, društvu distrofikov, preostalo tretjino pa je namenil za ohranjanje svojih ročnih del. Tiste reliefe, ki jih ni podaril prijateljem, so razstavljeni v Maliji, vaški galeriji, kjer naj bi bile na ogled še danes, če so držali obljubo, ki so jo dali Karmelu. V zadnjih letih svojega življenja je pisal tudi spomine. Obujal je svoje otroštvo, družino, vojni čas. Upal je, da bodo spomini nekoč objavljeni. Morda bi se mu lahko tako posthumno zavalili za vso dobroto, ki jo je premogel, in za nesebično razdajanje.

13.1.8 Zveza slepih Jugoslavije

Kot možno kapaciteto za dom oddiha, ki bi nudil slepim in slabovidnim kakovosten oddih, je prepoznala gradič na Okroglem. Zveza slepih je gradič v posest in upravljanje dobila za 99 let od Splošnega ljudskega premoženja Kranj. Leta 1941 si je gradič prilastil okupator, ki ga je uporabljal vse do konca vojne. Po vojni je Jugoslovanski Rdeči križ v poslopja na Okroglem naselil grške otroke, ki so med vojno izgubili dom in starše. Poslopja so bila dotrajana, poškodovana in potrebna precejšnje obnove. Leta 1957 je Zveza slepih Jugoslavije donirala Zvezi slepih Slovenije denarna sredstva za ureditev šestindvajsetih ležišč, moderne kuhinje, dveh jedilnic, dnevne shrambe za kuhinjo in pralnice. Dodatno je Zveza slepih Jugoslavije donirala denarna sredstva na letni ravni za izboljšave in udobnost uporabnikov doma oddiha.

13.1.9 Zveza slepih Slovenije

Ni samo prejemale donacije, temveč je donirala tudi sama. Leta 1954 se je na tretji skupščini odbor odločil in prodal hišo na Teharjah. Ves izkupiček od prodaje, ki je znašal poldrugi milijon dinarjev, je namenil domu slepih za dograditev delavnic v Stari Loki. Sprva so denar nameravali le posoditi, vendar so ga po tehtnem premisleku spremenili v dotacijo.

13.2 Financerji ZDSSS

Financerji ZDSSS so:

- **FIHO kot glavni financer (Pred tem je bila Loterija Slovenije.)**
- **Ministrstvo za kulturo**
- **Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti**
- **Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport**
- **Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije**
- **Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje**
- **Mestna občina Ljubljana**
- **Javni štipendijski, razvojni, invalidski in preživninski sklad Republike Slovenije**

ZDSSS pridobi sredstva tudi od:

- **najemnin in oddaje lastnih kapacitet;**
- **prispevkov uporabnikov na programih;**
- **dohodnine fizičnih oseb (0,5 %);**
- **članarin (15 % pobrane članarine MDSS).**

13.2.1 Loterija Slovenije in FIHO

Začetki Loterije Slovenije segajo v leto 1945 z ustanovitvijo Državne klasne loterije, ki se je leta 1952 preimenovala v Jugoslovansko loterijo. Po letu 1960 so začeli z najstarejšima igrama na srečo, kot sta prirejanje športne napovedi z dvanajstimi tekmovalnimi pari in Loto. Leta 1972 je prenehalo delovanje Jugoslovanske loterije in ustanovljen je bil Loterijski zavod Slovenije, kar pomeni začetek samostojne poti Loterije Slovenije. Leta 1981 se je zavod preimenoval v Loterijo Slovenije, kot jo poznamo še danes. Po tem letu so nekaj obstoječih iger na srečo preoblikovali in dodajali nove.

13.2.2 Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij (FIHO)

Podporno društvo slepih se je med obema vojnama financiralo iz članarin in donacij. Po drugi svetovni vojni je Zveza slepih Jugoslavije dobivala sredstva iz državnega proračuna, po preoblikovanju »Klasne Lutrije« v Loterijo Jugoslavije pa iz njenih sredstev.

Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij Republike Slovenije, skrajšano FIHO, je začela delovati leta 1996 na podlagi Zakona o lastninskem preoblikovanju Loterije Slovenije, s katerim so določili materialno in pravno podlago za ustanovitev. Leta 1998 so z odlokom o ustanovitvi FIHO to določili kot samostojno pravno osebo, v prehodnih določbah pa podaljšali dotedanji sistemski način financiranja invalidskih in humanitarnih organizacij ter delovanje loterijskega sveta do uveljavitve nove ureditve, ki je nato sledila v okviru lastninskega preoblikovanja Loterije Slovenije. FIHO je od leta 1989 naš večinski financer, saj dobimo od nje več kot polovico sredstev za posebne socialne programe in delovanje. V letu 2018 je bil delež FIHA dobrih 55 odstotkov.

V obdobju svojega delovanja so doživeli nekaj sprememb in sestavili nekaj pravilnikov, vendar je njihov namen vseskozi enak tistemu, ki je bil zastavljen ob ustanovitvi. FIHO namenja sredstva za delovanje organizacij, posebne socialne programe ter investicije in vzdrževanje prostorov.

S pomočjo Loterije Slovenije in fundacije FIHO ter z nekaj lastnimi finančnimi sredstvi smo v 100-letni zgodovini, ki jo pišemo, nakupili in prenovili kar nekaj nepremičnin, ki so nam v veselje in uporabo dostopne še danes. Gre predvsem za kapacitete, ki so namenjene domovom oddiha in programu aktivnega ohranjanja zdravja. Leta 1940 smo kupili hišo v Novih Jaršah, za kar so bila uporabljena lastna sredstva, hiša pa je po drugi svetovni vojni postala last Zveze slepih Slovenije, ki je bila pravna naslednica Društva slepih. V obdobju od 1946 do 1947 so kupili zemljišče ob Zaloški cesti. Zasedili smo podatek, da so bili leta 1962 kupljeni in na novo urejeni poslovni prostori, kjer ZDSSS deluje še danes, to je na Groharjevi 2 v Ljubljani. Leta 1967 se je pridružila še knjižnica, ki je do takrat delovala v prostorih Zavoda za slepo mladino (sedanji Center Iris). Okoli leta 1955 so prodali hiši v Jaršah in na Vrhniki. Leta 1955 je Zveza slepih Slovenije kupila hišo na Celovski cesti 195. Nacionalizirana je bila leta 1964, vrnjena po denacionalizacijskem postopku pa v letu 2004. Leta 2010 smo hišo prodali novemu lastniku Alpod d.o.o. Zveza slepih Slovenije je leta 1965 kupila hišo z vrtom v Izoli. Za nakup hiše je v celoti prispeval finančna sredstva Republiški izvršni svet, za notranjo ureditev hiše pa republiški odbor zveze in nekatera podjetja. Okoli leta 1970 smo v paketu kupili Apolonijevo palačo in Trg Bratstva v Piranu. Leta 1989 je bila vložena zahteva za vpis lastništva. Trg Bratstva smo odkupili od Občinskega sindikalnega sveta Murska Sobota Zveze društev upokoencev Slovenije. Leta 1976 se je Zveza slepih Slovenije preimenovala v Zvezo društev slepih in slabovidnih Slovenije. Leta 1991 smo Apolonijevo palačo menjali za Vrtno ulico. Hišo na naslovu Cesta sv. Petra 3 v Izoli smo kupili leta 1976, nadaljnji postopki glede lastništva so se urejali še v letih od 1985 do

1999. V obdobju od 1975 do 1976 smo na Hrvaškem postopoma kupili štiri apartmaje v Červarju, ki jih slepi uporabljamo še danes. Za stanovanje na Trubarjevi ulici 4 v Izoli smo leta 1999 sklenili soinvestitorsko pogodbo z MDDS Koper. Leta 1990 smo podali namero za odkup Simonovega zaliva, Morova 25 b, vendar je do dejanskega odkupa prišlo dobro desetletje pozneje. Odkupili smo ga od Gradis inženiringa leta 2004. Leta 2000 se je pokazala tudi priložnost za nakup apartmaja v Dolenjskih Toplicah, ki smo ga kupili iz stečajne mase Obrtne zadruga Hrast. Leta 1994 smo prostore na Železni cesti 14 v Ljubljani prodali Republiki Sloveniji, nato smo leta 1995 kupili IO v peti etaži in štiri parkirne bokse na Robbovi 14 v Ljubljani.

Viri in literatura

Abram, M. 2019. Arhiv Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Bregar, M. 2019. Arhiv Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Cankar, I. 2019. Slovenska biografija – Kollmann Robert. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi285448/>.

FIHO – Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji. 2019. Dostopno na: <https://fiho.si/zgodovina/>.

Loterija Slovenije. 2019. Mejniki. Dostopno na: https://www.loterija.si/LOTERIJA,,o_podjetju,zgodovinski_mejniki.htm.

Ostale omenjene nepremičnine, 2019. Arhiv Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Pahor, Š. 2016. Karmel Kleva in kopališče za slepe. Dostopno na: <https://www.noviglas.eu/karmel-kleva-in-kopalisce-za-slepe/>.

Vekoslav Mlekuž [ur.]: *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije, 1969.

Suhadolnik, S. in Lisac, L. A. 2019. Slovenska biografija – Zupan Tomo. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi881750/>.

Zaletel, P. 1988. Utrl je pot naprednemu slovenskemu čebelarstvu: Franc Lakmayer – njegovo življenje in delo. Slovenski čebelar 90(1) str. 9–11. Dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-GUEDHUKB>.

Zore, M. 2019. Arhiv Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Žlebir Zavrl, D. 2019. Srečanje gorenjskih čebelarjev. Dostopno na: <http://www.gorenjskiglas.si/article/20191130/C/191139990/1016/srecanje-gorenjskih-cebelarjev>.

13.3 Ana Nuša Kerševan

Rojena je 5. 5. 1930 v Renčah, ki stojijo ob levem bregu reke Vipave, le dobrih deset kilometrov od Nove Gorice. V Ljubljano se je s starši, ekonomskimi migranti iz Italije, preselila leta 1934. V času vojne je bila še premlada, da bi bila partizanka, vendar rada pove, da se je od »tovarišic«, močnih ženskih osebnosti iz naše zgodovine, ogromno naučila. V Ljubljani je dokončala osnovno šolo in gimnazijo, študij pa nadaljevala v Beogradu, kjer je diplomirala iz zunanje trgovine.



Nuša Kerševan (Foto: Zdene Podlesnik).

Po izobrazbi je ekonomistka. Izkušnje in potrebno znanje je nabirala v podjetju Slovenijales, kjer je bila edina ženska v popolnoma moškem vodstvenem kolektivu. Kmalu so jo zamikale tudi politične vode. Še pred osamosvojitvijo Slovenije je postala druga županja v zgodovini mesta Ljubljana. Mesto županje je opravljala v mandatnem obdobju od 1986 do 1990. Med njene večje dosežke prištevamo tudi mesto predsednice skupščine SFRJ (Socialistična federativna republika Jugoslavija). Že v času svojega županovanja se je začela zavzemati za invalide. V Ljubljani so v okviru evropske pobude začeli z urejanjem težko dostopnih mest, ki so invalidom predstavljala ovire in jim onemogočala socialno-kulturno udejstvovanje. Med prvimi urejenimi objekti so bili operna hiša, Narodni muzej Slovenije in zdravstveni domovi.

V Lions klubu Ljubljana je kot ustanovna članica od leta 1995 delovala kot zakladnica, pozneje pa se je v klubu usmerila tudi na področje socialnega varstva ter pomoči slepim in slabovidnim. Bila je tudi mentorica v Lions klubu Rožnik, hkrati pa je postala tudi članica v komisiji za pomoč slepim in slabovidnim. S svojim delovanjem na področju slepih in slabovidnih v okviru Lions kluba Rožnik je mnogim članom zveze pomagala, da so lažje prišli do potrebnih tehničnih pripomočkov, ki omogočajo večjo vključenost v življenje in delo slepih in slabovidnih. Pod njenim okriljem so v Lions klubu nakupili tehnične pripomočke, za katere je strokovni delavec na zvezi menil, da so nujno potrebni. Podarili so jih Zvezi društev slepih in slabovidnih, ki jih je podelila društvom, ti pa naprej upravičencem do posameznega pripomočka.

Pridobila je več priznanj. Mednje sodijo tri guvernerjeva priznanja, nagrada Lion of the year, dve priznanji Lions Cluba International (1996 in 2008), dve dodatni priznanji LCI (za projekta SightFirst 1 in vodenje aktivnosti na področju diabetesa) ter plaketo ZDSSS. Leta 2010 je dobila naziv Častna meščanka Ljubljane.

Še vedno deluje in sodeluje na mnogih dogodkih kot slavnostna govornica ter se zavzema za pravice ljudi. Rada pove, da je nanjo že v otroštvu naredil velik vtis takratni

župan mesta Ljubljane, Ivan Hribar, ki je v njenih očeh zapisan kot načelen gospod, od katerega se je ogromno naučila, predvsem o Ljubljani.

Viri:

Košir, I. (2018): Nuša Kerševan, nekdanja županja Ljubljane. Mladina. Dostopno na: <https://www.mladina.si/186755/nusa-kersevan-nekdanja-zupanja-ljubljane/>.

https://sl.wikipedia.org/wiki/Nu%C5%A1a_Ker%C5%A1evan.

14 SKLADA ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE

14.1 Sklad slep slepemu

Namen sklada Slep slepemu je gojiti solidarnost med slepimi in slabovidnimi. Zaradi pomanjkanja dokumentacije le sklepamo, da je bil sklad ustanovljen v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja. Sklad se polni iz članarin slepih in slabovidnih, ki jih člani plačujejo našim medobčinskim društvom. Iz njega finančno pomoč prejmejo slepi in slabovidni, ki zaradi slabega socialnega stanja ali nenadne nesreče nimajo dovolj sredstev za zadovoljitev osnovnih življenjskih potreb. Verodostojnost vloge preverijo na medobčinskih društvih, višino pomoči pa določi član UO, zadolžen za ta sklad. Zadnja posodobitev pravilnika je bila v decembru 2018.

14.2 Sklad Milice Abram

Ta sklad je namenjen štipendiranju šolajočih se slepih in slabovidnih. Nastal je na pobudo bratov naše donatorice Milice Abram, Rajka in Josipa Turka, s privolitvijo upravnega odbora februarja 2005. Sklad je dobrodelen in letno financira vsaj dve štipendiji. Pravilnik sklada je bil prenovljen v začetku leta 2020. Komisijo za izbor kandidatov sestavljajo dva predstavnika družine Turk in trije predstavniki zveze. Sklad se delno financira iz dohodkov zapuščine Milice Abram, če ta sredstva ne zadoščajo za vsaj dve štipendiji, pa ga dopolnimo iz lastnih sredstev zveze. V najboljših letih je bilo podeljenih sedem štipendij, v zadnjem obdobju pa le po dve vsako leto.

Viri:

Pravilnik o skladu Slep slepemu (3208/2018). Arhiv ZDSSS.

Ustna povpraševanja. (2020). Opravił Matej Žnuderl.

Pravilnik o ustanovitvi in delovanju sklada Milice Abram. (2019). Arhiv ZDSSS.

15 STROKOVNA SLUŽBA ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE

Ker menimo, da so strokovni delavci hrbtenica delovanja naše organizacije od njenih začetkov v letu 1920 do današnjega jubileja, in bodo tudi v prihodnje, smo pripravili seznam strokovnih delavcev, zaposlenih na ZDSSS, ki so s svojim delom zapustili vidnejšo sled ali nam vtisnili neizbrisen pečat. Brez njih bi delovanje naše organizacije bilo nemogoče.¹

Ime in priimek	Področje dela	Začetek zap.	Zaključek zap.	Upokojen
AHČAN NEVENKA	TAJNICA ZDSSS	1. 2. 1988	14. 9. 2006	
BEVK SUZANA	ORGANIZATORKA OHRANJEVANJA ZDRAVJA	1. 9. 2015		
BREŠAR MLAKAR DUŠAN	KNJIŽNICA – IZPOSOJA	1. 1. 1999		
CAR POLONA	VODJA PROGRAMOV	1. 12. 2012		
ČERNE DARJA	ORGANIZATORKA REKREACIJE IN LETOVANJA	1. 1. 1988	30. 10. 2014	30. 10. 2014
ČERNE KATARINA	BIBLIOTEKARKA + PROJEKT KSS	15. 2. 2013		
ČUFER BARBARA	VODJA PROGRAMOV			
DOLTAR KAROLINA	VODJA OA	1. 4. 2013		
DRNOVŠEK TINA	VODJA PISARNE	9. 6. 2008	14. 7. 2019	
HOČEVAR OLGA	ORGANIZATORKA KNJIŽNICE IN KUL- TURNIH DEJAVNOSTI	31. 1. 1984	31. 1. 1988	
HRIBAR BRANE	KNJIŽNIČAR	1. 11. 1976	28. 2. 1996	
KASTELIC MARIJA	HIŠNICA – KURIRKA	14. 9. 1966		
KOSI BRIGITA	MREŽA SPREMLJEVALCEV	8. 5. 2008		
KREBS EDVARD	TAJNIK ZDSSS	1. 4. 1987	30. 11. 1987	
KRIČEJ ŠTEFICA	VODJA RAČUNOVODSTVA	3. 5. 2006		
KUŠAR ŠTEFAN	TAJNIK ZDSSS	15. 9. 2018		

¹ Seznam je oblikovan po podatkih, dostopnih v arhivu zveze.

MARN BRANKA	RAČUNOVODSTVO	28. 4. 1988		
MIHELIČ BLAŽ	INFORMATIVNA DEJAVNOST	25. 3. 1999	1. 2. 2018	
MUMELJ DRAGA	VODJA GLAVNE PISARNE	21. 3. 1988	8. 6. 2008	
OBLAK DANICA (PINTAR)	RAČUNOVODSTVO	19. 4. 1995		
PAJEK NIKA	VODJA PISARNE	12. 8. 2019		
PAVLIN BLAŽ	TISKARNA	16. 9. 1985		
PAVLIN LUKA	PROJEKT KSS	1. 8. 2014	30. 6. 2015	
PAVLIN LUKA	JAVNA DELA	1. 3. 2018	31. 12. 2019	
PAVLIN LUKA	USKLAJEVALEC OA	1. 1. 2020		
PEROZZI IZTOK	ZVOČNI ČASOPISI	11. 7. 1985		
PUNGERTNIK SONJA	VODJA PROGRAMOV	1. 9. 2000	31. 12. 2006	
SAKSIDA BLAŽ	PROJEKT KSS	3. 6. 2013	2. 11 2015	
SAKSIDA BLAŽ	REFERENT ZA ZVOČNE ČASOPISE	2. 11 2015		
SAKSIDA BOGDAN	TEHNIČNI PRIPOMOČKI	1. 5. 1985	31. 12. 2019	31. 12. 2019
SERAŽIN AZRA	TAJNICA ZDSSS	15. 9. 2006	10. 12. 2018	
STERLE DUŠAN	KNJIŽNICA – IZPOSOJA	22. 6. 1986		
ŠEGA TONE	TAJNIK ZDSSS	1. 4. 1984	31. 3. 1987	
VOGRINČIČ BOŠTJAN	PROJEKT KSS	1. 6. 2013	31. 10. 2015	
VOGRINČIČ BOŠTJAN	JAVNA DELA	1. 2. 2018	31. 12. 2019	
ZUPANC JOŽE	TAJNIK ZDSSS			
ŽAGAR JOŽICA	RAČUNOVODSTVO	1. 4. 1996	30. 4. 2006	30. 4. 2006

15.1 Brane Hribar

Rodil sem se 29. 2. 1952 v Ljubljani.

Na ZDSSS sem bil zaposlen od leta 1976 do 1997 v Knjižnici slepih in slabovidnih Minke Skaberne, ki smo jo tedaj imenovali tudi »fonoteka«. Zadolžen sem bil za izposajo zvočnih in brajevih knjig, ki sem jih tudi razvažal na pošto in nekaterim članom v Ljubljani. Občasno sem spremljal tudi slepe. Moja žena ne vidi, zato sem ji v pomoč in spremstvo že 45 let. Najin zelo priljubljen hobi je vožnja z motorjem.

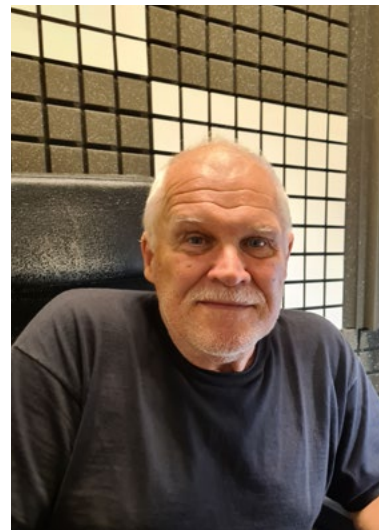


Brane Hribar (Foto arhiv ZDSSS).

15.2 Iztok Perozzi

Rodil sem se 17. 4- 1949 v Novem mestu

V rojstnem kraju sem končal splošno gimnazijo. Po srednji šoli sem se vpisal na Pedagoško akademijo v Ljubljano in tik pred koncem prenehal s študijem, ker se mi je zataknilo pri enem od profesorjev in sem tako izgubil vso voljo za dokončanje študija. Odšel sem na radio Zeleni val, kjer sem bil dolga leta urednik turistične oddaje in oddaje z narodnozabavno glasbo. Ob delu na radiu sem pridobil tudi izobrazbo za moderatorja in voditelja.



Na ZDSSS sem se zaposlil leta 1985. Moje delo se je začelo v tiskarni pri Blažu Pavlinu, ki je takrat odhajal na dosluženje vojaškega roka, tako da sem približno tri mesece s pomočjo Jožice Nebec in Cirila Podjeda pripravljaj časopise v brajici. Tiskanje je bilo ročno, zato precej naporno, hkrati pa sem pripravljaj še časopis v povečanem črnem tisku. Časopis smo razmnoževali na kopirnem stroju.

Iztok Perozzi (Foto arhiv ZDSSS).

Zadnjih nekaj let mojega službovanja na zvezi sem bil tehnični urednik vseh zvočnih časopisov, kar je pomenilo, da sem vodil sestanke uredniških odborov, zbiral material, ki so ga prinašali uredniki, razdelil vsebino zvočnih časopisov med bralce (moški, ženski glas), zmontiral posnetke na kasete ali trakove (zgoščenk še nismo poznali), vse skupaj zapakiral ter odpeljal na pošto. Zgodilo se je tudi, da bralec ali bralka nista utegnili prebrati vsebine, zato sem jo v takem primeru prebral sam.

V tistih časih je vsak zaposlen na ZDSSS imel še kakšno dodatno nalogo. Jaz sem skrbel za službene avtomobile, veliko prevažal slepe in slabovidne ter bil njihov spremljevalec. Bilo je precej voženj v tujino in takratno še skupno državo Jugoslavijo. Bil sem še tajnik komisije za pse vodiče, kar je bilo zahtevno delo, saj je vključevalo delo na terenu. Vedno pa sem sodeloval tudi pri športnih akcijah, zlasti smučanju.

Po odhodu iz zveze leta 1997 (pa tudi že med službovanjem na zvezi) sem poučeval harmoniko v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, potem pa sem prekinil (iz meni neznanih vzrokov) sodelovanje in praktično prenehal sodelovati s slepimi. Po čisto golem naključju mi je Dušan Sterle, vodja knjižnice ZDSSS, omogočil, da sem začel brati knjige in drugo literaturo za potrebe slepih, kar počnem še danes.

16 SLEPI IN SLABOVIDNI V SODOBNI DRUŽBI

Objavljamo nekatere povzetke raziskav, predstavljenih na konferenci ZRC SAZU aprila 2013.

16.1 Komunikacija medicinske sestre s slepim pacientom

V raziskavi, ki sem jo za diplomsko nalogo izvedla septembra in oktobra 2012 v Zdravstvenem domu Murska Sobota, Splošni bolnišnici Murska Sobota in Domu starejših Rakičan, je sodelovalo 88 anketirancev različne starosti, spola in izobrazbe, in sicer bolničarji/negovalci, zdravstveni tehniki in diplomirane medicinske sestre oziroma diplomirani zdravstveniki. Namen raziskave je bil ugotoviti, kakšna je komunikacija medicinske sestre s slepim pacientom. Pomembna ugotovitev je bila, da se zdravstveni delavci pri svojem delu redko srečujejo s slepimi osebami. Kljub temu so komunikacijo z njimi ocenili kot zelo pomembno. Prav tako so menili, da mora biti zdravstveni delavec kar najbolj prijazen, potrpežljiv, natančen, dosleden in komunikativen. Na vprašanje o dodatnem izobraževanju so odgovorili, da bi se ga morda udeležili, nekaj pa jih je to možnost zavrnilo. Anketiranci sicer poznajo pravilno komunikacijo, vendar pa dodatnemu izobraževanju o slepoti niso naklonjeni. Na žalost je slepa oseba/pacient nad obravnavo v zdravstveni ustanovi pogosto razočarana, saj z njo ne komunicirajo profesionalno.

16.2 Razvoj inkluzivnega izobraževanja slepih skozi presečišča sistemskih in paradigmatških sprememb

Inkluzija je koncept, ki v zgodovini vzgoje in izobraževanja slepih ni dolgo prisoten. Prvi zametki vključevanja slepih otrok v redne oblike izobraževanja so se pojavili v 60. letih prejšnjega stoletja, ko se je šolski sistem v ZDA znašel pred ključnimi problemi socialne in ekonomske neenakosti. V tem obdobju je prišlo do prvega paradigmatškega premika v konceptualnem pojmovanju vzgoje in izobraževanja slepih, in sicer do prepoznavanja t. i. integracije. Ta pa je v 70. letih vodila do drugega paradigmatškega premika, tj. inkluzije. V slovenskem prostoru smo o integraciji prvič resno razpravljali dobrih 30 let pozneje, konec 90. let, ko je takratna vlada sprejela prvi zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Ta zakon je doslej doživel že vrsto sprememb, a inkluzije do današnjega dne v svoje člene še ni implementiral. Prispevek sklepno opozarja na določene sistemske in izkustvene vzvode, s katerimi bi bilo mogoče tudi v Sloveniji slepim otrokom omogočiti inkluzivno vzgojo in izobraževanje, kot so ga deležni njihovi vrstniki v bolj demokratični družbi.

16.3 Dostopnost muzejev slepim in slabovidnim

Nova vloga muzeja v sodobni družbi spreminja njegov kontekst in kulturo muzejskega dela, ki temelji na izvajanju strokovne javne službe s poudarkom na varstvu kulturne dediščine in komuniciranju z najširšo javnostjo. Zagotavljanje dostopnosti do informacij o kulturni dediščini ter vključevanje slepih in slabovidnih v njeno varstvo je eden izmed ciljev, ki mu v zadnjih letih namenimo posebno skrb. Z zagotavljanjem fizične, spletne in tehnološke dostopnosti do informacij o kulturni dediščini na način, prilagojen slepim in slabovidnim osebam, omogočamo pridobivanje raznovrstnih spoznanj in razumevanj ter možnosti za raziskovanje naše kulturne dediščine. Pobudo za izboljšanje dostopnosti do muzejskih zbirk funkcionalno oviranim ljudem je dalo ministristvo, pristojno za kulturo, ki je tudi sofinanciralo izdajo strokovnih publikacij: Dostopen muzej – Smernice za dobro prakso (2009) in Muzeji, javnost, dostopnost (2011). Zaposleni v muzejih lahko v njih najdejo smernice za izvajanje konkretnih aktivnosti, ki tudi slepim in slabovidnim odpirajo možnosti za seznanjanje in pridobivanje novih vedenj o predmetih in vsebinah s področja kulturne dediščine. S tem se udejanja cilj vseživljenjskega učenja, izobraževanja in kakovostnega preživljanja prostega časa ter aktivnega vključevanja slepih in slabovidnih oseb v javno življenje.

16.4 Prilagoditev stalne postavitve športne zbirke Rudolfa Cvetka v Narodnem muzeju Slovenije

Leta 2003 je Narodni muzej Slovenije pridobil dediščino sabljaškega mojstra Rudolfa Cvetka, ki je leta 1912 kot član avstrijske reprezentance osvojil srebrno olimpijsko medaljo. Stalno postavitev športne zbirke Rudolfa Cvetka, ki je od leta 2008 na ogled v Narodnem muzeju Slovenije na Metelkovi, sem s pomočjo sodelavcev prilagodil slepim in slabovidnim obiskovalcem. Ker v slovenskih muzejih take prakse še ne poznamo, sem pri iskanju rešitev pomoč poiskal na Zavodu za slepo in slabovidno mladino Ljubljana (ZSSML). V prvi fazi prilagoditve smo določili standarde in način, kako ob realnih finančnih virih doseči optimalno strokovno rešitev. V ZSSML smo izdelali tridimenzionalne kopije muzejskih predmetov, jih opremili z legendami v brajici in namestili na razstavne vitrine. V drugi fazi smo izdelali oznake za vodenje slepih in slabovidnih do razstavne dvorane in po njej. Izdelali smo informativne table in tridimenzionalne zemljevide javnih površin v vseh etažah muzejske stavbe ter informativno tablo z osnovnimi podatki o odpiralnem času in cenami vstopnic. Predložene osnutke so pred izdelavo pregledali tudi slepi in slabovidni učenci ter dijaki zavoda. Veliko pozornosti smo namenili izboru lokacij, optimalni namestitvi informativnih tabel in tridimenzionalnih zemljevidov po posameznih etažah ter oznakam v osebem dvigalu in sanitarijah. Nazadnje smo položili poseben trak za označevanje poti, ki slepe in slabovidne vodi do informativnih točk oziroma tridimenzionalnih zemljevidov posameznih etaž in razstavne dvorane ter naprej po razstavni dvorani do vitrin oziroma tridimenzionalnih kopij izbranih predmetov. S tem prilagoditev stalne postavitve športne zbirke Rudolfa Cvetka še zdaleč ni končana. Z ZSSML pripravljamo (poseben) pedagoški program, ki ga bomo najprej ponudili njegovim učencem in dijakom, po skupnem ovrednotenju projekta pa tudi širši javnosti. Na osnovi pridobljenih izkušenj bomo nadaljevali s prilagoditvijo ostalih zbirk Narodnega muzeja Slovenije slepim in slabovidnim obiskovalcem.

16.5 Slepí in slabovidni v slovenskih muzejih

Medtem ko se je večina slepih in slabovidnih otrok v preteklosti šolala v različnih specializiranih zavodih, so od sprejetja zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2000) večinoma integrirani v redno izobraževanje, določene izobraževalne naloge, povezane predvsem s spoznavanjem kulturne dediščine, pa (lahko) prevzemajo tudi druge institucije, npr. muzeji. Sodobni muzeji so po definiciji ICOM »institucije v službi družbe in njenega razvoja«, zato naj bi se vse manj ukvarjali z zgodovino in identiteto naroda, družbene elite in privilegiranih skupin, vse več pa z družbeno aktualnimi temami, med katere sodi tudi integracija oziroma inkluzija družbeno marginaliziranih skupin. Prispevek prinaša primere vključevanja slepih in slabovidnih oseb v dejavnosti slovenskih muzejev in razmišljanja o oblikah medsebojnega sodelovanja. Na splošno so pri obravnavi oseb z motnjami v razvoju muzealci in raziskovalci postavljeni pred dva problema: kako reprezentirati tako družbeno skupino in kako ji omogočiti dostop do te reprezentacije oziroma muzeja na splošno. Poleg tega si muzeji prizadevajo tudi za njihovo aktivno vključevanje v muzej, npr. s pedagoško-andragoškimí dejavnostmi, okroglimi mizami in drugimi oblikami sodelovanja. S tem želijo prispevati k lažjemu vključevanju marginaliziranih skupin v družbo, večji pravičnosti in demokratizaciji ter vplivati na stereotipe in predsodke o njih ter na javno mnenje na splošno.

16.6 Sinteza govora za slepe in slabovidne uporabnike

Hitremu razvoju računalniške tehnologije sledijo tudi tehnologije, ki omogočajo govorno komunikacijo med človekom in strojem. Tu sta v ospredju predvsem tehnologiji samodejne prepoznavne in sinteze govora. Govorne tehnologije ponujajo možnost enakopravnega vključevanja skupin uporabnikov s posebnimi potrebami v sodobno informacijsko družbo (e-vključenost), predvsem ostarelih, slepih in slabovidnih ter oseb z govornimi ali motoričnimi motnjami. Samodejna sinteza govora omogoča samodejno pretvorbo elektronskih vhodnih besedil v govor. Za slovenščino obstaja več sintetizatorjev govora, ki so namenjeni uporabi na osebnih računalnikih. Dva izmed njih sta komercialno dostopna, in sicer Proteus TTS, ki je bil razvit v sodelovanju med Alpine-om in Fakulteto za elektrotehniko Univerze v Ljubljani, ter Amebisov Govorec. Kljub temu da so tehnologije samodejne sinteze govora za slovenski jezik na voljo že več let in da jih je možno uporabiti v številne namene, jih pretežno uporabljajo le skupine oseb s posebnimi potrebami, v glavnem slepi in slabovidni uporabniki. Sinteza govora za slovenščino je trenutno dosegla že visoko stopnjo razumljivosti, kar kažejo tudi rezultati preizkusov evalvacije sintetizatorja govora Proteus TTS s semantično nenapovedljivimi povedmi. Vendar preizkusi naravnosti sintetičnega govora vedno znova pokažejo, da je sintetični govor obstoječih slovenskih sintetizatorjev govora nenaraven in robotski. Obstoječi sintetizatorji govora imajo le po dva moška glasova ter niso sposobni generirati čustveno obarvanega govora. Zato bodo nadaljnje raziskave in razvoj pri sintezi slovenskega govora usmerjene v razvoj naravno zveneče ekspresivne sinteze govora, ki bo sposobna modelirati in podajati različna čustvena oziroma ekspresivna stanja ter bo imela možnost prilagoditve na govor različnih govorcev. Razvojno delo pa bo usmerjeno v prenos sintetizatorja govora na mobilne telefone v okviru evropskega AAL projekta ALICE.

Opomba uredništva: V okviru projekta Vzpostavitev infrastrukture Knjižnice slepih in slabovidnih je bil razvit sintetizator govora slovenskega jezika - eBralec. Omogoča samodejno prebiranje poljubnih elektronsko shranjenih besedil, zapisanih v slovenskem jeziku. Avtomatsko generiran govor je zelo naraven in uporaben v najrazličnejših rešitvah, poleg moškega vsebuje tudi ženski glas.

16.7 Slikarji med slepimi in slabovidnimi. Skromni začetki v Medobčinskem društvu slepih in slabovidnih Novo mesto

Trije slabovidni slikarji, Rezka Arnuš iz Dolenjskih Toplic, Ivan Stojan Rutar iz Kopra in Valentin Cundrič z Jesenic, so leta 2006 v Kopru pripravili skupno razstavo. Takrat sta se prva dva domenila, da likovno kolonijo naslednje leto organizirajo v Novem mestu. Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Novo mesto je leta 2008 odprtje svojega novega doma počastilo z razstavo slik slabovidnih članic Rezke Arnuš in Justine (Tinke) Šetina ter pridruženega člana iz Kopra Ivana Stojana Rutarja. Julija 2009 je omenjena trojica uresničila še koprski dogovor o koloniji. Slikanje je tako pri novomeškem društvu pognalo korenine. Tamkajšnja trojica predano ustvarja na vsakoletnih domačih kolonijah ter se redno udeležuje kolonij drugod po Sloveniji in v zamejstvu. Spodbudili in pritegnili so tudi člane drugih slovenskih društev. Doslej so »nagovorili« že 13 slabovidnih slikarjev po vsej Sloveniji in spomladi 2013 pripravljajo skupno razstavo. Povezovalni člen je, da je vid večini opešal pozneje. Tega konjička, ki je za skoraj slepo osebo precej nenavaden, so se lotili po upokojitvi. Kot primer naj navedem Rezko Arnuš, ki je mnogo let sramežljivo skrivala svoje slikanje. Brez moževega sodelovanja ne bi šlo, saj je oseba z okvaro vida pač vezana na pomoč. Kljub težavam in oviram je že kmalu prejela priznanja in nagrade. Zanimivo pa je, da se ti slikarji nikoli ne prijavljajo kot slabovidni.

Vir:

Poljak Istenič, Saša (2013): *Slepi in slabovidni v družbi: Med zgodovinsko perspektivo in sodobnimi vprašanji [Konferenca o položaju slepih in slabovidnih od začetka 19. stoletja do danes, Ljubljana 23. in 24. april 2013]*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

17 UMETNIKI

17.1 Franc Žerdoner

Rodil sem se 26. 4. 1949 v Lipju pri Velenju. Nekaj časa sem živel v Velenju, po dograditvi hiše leta 1998 pa sem se z družino preselil nazaj v rodno Lipje v krajevni skupnosti Vinska Gora, kjer danes živim z ženo in hčerkino družino. Prvi razred osnovne šole sem obiskoval v domačem kraju. Zaradi zelo slabega vida so mi pozneje svetovali prešolanje v Zavod za slepe v Ljubljani, kjer sem tudi končal osnovno šolo in se v Centru slepih v Škofji Loki izučil za poklic telefonista. Delo telefonista sem sprva opravljal v Žalcu, potem pa vse do upokojitve v tovarni Gorenje v Velenju, kjer sem bil med drugim tudi vodja telefonistov.

Že v ranem otroštvu sem imel dva velika hobija, šport in glasbo. Veliko sem se ukvarjal z atletiko. Po prihodu iz srednje šole nazaj domov sem dve leti treniral v Celju, celo štirikrat do petkrat na teden. Veljal sem za enega boljših atletov med slabovidnimi. Trikrat sem nastopil na prvenstvih Jugoslavije, leta 1968 pa sem sodeloval na mednarodnem tekmovanju v Stuttgartu. Ampak oboje skupaj ni šlo, zato sem se povsem posvetil glasbi, čeprav sem bil, kolikor je čas dopuščal, športno aktiven, še posebej v okviru celjskega društva slepih.

Začetki mojega glasbenega udejstvovanja segajo v osnovnošolsko obdobje. V zavodu sem igral več instrumentov v več različnih sestavih. Med drugim sem v dveh ansamblih združil moči tudi z našim velikim intelektualcem in svetovljanom Evgenom Bavčarjem. Ob koncu osnovne šole sem sestavil narodnozabavni trio z dvema pevkama in zanj napisal svoje prve skladbe. Leta 1966 je v okviru celjskega društva slepih nastal trio Franca Žerdonerja.

Leta 1970 sem ustanovil narodnozabavni ansambel Šaleški fantje, s katerim smo do leta 2002 igrali doma in v tujini, največ v Nemčiji, Avstriji, Španiji, Belgiji, na



Franc Žerdoner (Foto: osebni arhiv).

Nizozemskem ... Bili smo tudi redni gostje vseh pomembnejših festivalov. Največje uspehe smo dosegli na Ptujskem. Leta 1999 smo dobili nagrado za najboljši ansambel festivala, štirikrat pa nagrado Zlati Orfej. Posneli smo sedem kaset in štiri zgoščenke. Na vseh pomembnejših domačih televizijah smo posneli za več kot tri ure in pol programa. Sodelovali smo tudi na odmevnejših radijskih in televizijskih oddajah, kot so novoletni videomeh, alpski večer, Koncert iz naših krajev, Prizma optimizma in druge. V ansamblu sem igral klaviature in harmoniko, pa tudi pel. Najodmevnejši skladbi Šaleških fantov sta bili Nimam cajta in Milka.

Po koncu dela s Šaleškimi fanti sem ustanovil Ansambel Franc Žerdoner s prijatelji. Petkrat smo se uvrstili na festival Slovenska polka in valček, na katerem smo dvakrat prejeli nagrado za najboljše besedilo in najboljšo izvedbo. Posneli smo tri zgoščenke in imeli več televizijskih nastopov. Leta 2016 sem v okviru društva upokojencev Vinska Gora ustanovil ansambel Vingosi, ki izvaja glasbo iz časov mojega otroštva. Tudi z njimi smo že posneli zgoščenko in več videospotov.

Za vse ansamble, s katerimi sem sodeloval, sem prispeval glasbo in priredbe za mnoge skladbe, ob tem pa še za nekatere druge ansamble, kot so Vikend, Sredenšek, Podkrajski fantje, Tapravih 6. Bilo je več kot 200 skladb.

Petje je bilo od nekdanj moje veselje, poleg petja v ansamblih sem redno pel v različnih pevskih sestavih, včasih kar v več hkrati. Med drugim sem bil deset let član okteta slepih Louis Braille. Štiri leta sem prepeval v zboru celjskega društva slepih in slabovidnih. Več let sem vodil zbora Šentjanški fantje in društva upokojencev Vinska Gora. Med letoma 1989 in 2011 sem intenzivno sodeloval z rudarskim oktetom, za katerega sem napisal tudi glasbo za njegovo najbolj znano pesem Pet nas je bilo. V okviru rudarskega okteta sem vodil tudi vaje, ko smo izvajali zabavno in narodnozabavno glasbo. Oktetu še vedno občasno pomagam, tako sem bil lani z njimi na turneji po Slovaški in Češki. Leta 2011 so me k sodelovanju povabili fantje s Frankolovega, sekstet Lindek, ki deluje še danes. Ob vsem tem sem s harmoniko spremljal mnoge druge zборе, med drugim tudi našega priznanega pevcu Ladka Korošca.

Najvišje sem pel in igral na 3842 metra visoki gori Aiguille du Midi, pa tudi pri Aljaževem stolpu na Triglavu, najnižje pa 500 metrov pod zemljo v premogovniku Velenje. Igral sem tudi na poroki Zlatka Zahovića.

Za svoje delo sem prejel več priznanj. Med drugim priznanje OF občine Žalec in županovo priznanje Mestne občine Velenje. Prejel sem več priznanj Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije. Pred leti sem dobil Gallusovo značko, največ pa mi pomeni priznanje grb Mestne občine Velenje, ki sem ga prejel leta 2013.

Posebno presenečenje so mi ob 70-letnici pripravili v domačem turističnem društvu, saj so mi poklonili zgoščenko mojih najuspešnejših skladb.

17.2 Zoran Škrinjar

Rodil sem se 20. 8. 1960 v Trbovljah. Živim v Ljubljani. Študiral sem na ljubljanski Akademiji za glasbo pri Primožu Lorenzu in Aciju Bertonciju, ljubljanski Filozofski fakulteti na oddelku za muzikologijo ter na Konservatoriju za glasbo in balet Ljubljana na oddelku za jazz. V tujini pa sem se vpisal na Akademijo muzičkih umetnosti v Beogradu.

Specializacijo sem opravil pri prof. Arbu Valdma ter v Celovcu na Vorarlberger Landeskonservatoriumu pri prof. Alekseju Kornjenku (klasiko) in Robbu Bargadu (jazz). Obiskoval sem različne mojstrske tečaje pri svetovno znanih profesorjih za klasiko, kot so Arbo Valdma, Evgen Indjic, Sergej Dorensky, Konstantin Bogino, ter za jazz (Berklee School of Music Boston, Reggie Workman, Barry Harris, Kenny Barron, Ron Carter, James Williams, Boško Petrovič) v Avstriji, Estoniji, Švici, Italiji, Nemčiji, na Češkem, Slovaškem, Hrvaškem.

Po poklicu sem akademski glasbenik – pianist, profesor klavirja, skladatelj in muzikolog. Imam magisterij, opravljeno specializacijo in podiplomska izobraževanja.

Med študijem sem bil zaposlen na Glasbeni šoli Ljubljana Vič-Rudnik in dve leti na Srednji vzgojiteljski šoli v Ljubljani do invalidske upokojitve.

Zaradi izgube vida in prisilne invalidske upokojitve sem v svojem poklicu izgubil skoraj vse možnosti redne zaposlitve. Profesionalno in osebno rehabilitacijo sem izvedel večinoma sam, saj so mi tako na Zpizu kot na vseh invalidskih organizacijah, povezanih s slepoto, rekli, da pri nas rehabilitacija za koncertnega pianista ni možna, zato sem izumil svoj sistem študija klasičnega in jazzovskega klavirja ter ga pozneje dopolnil s svojimi mednarodnimi raziskavami.



Zoran Škrinjar (Foto: osebni arhiv).

Svoje bogato znanje sem lahko pozneje uporabil tudi pri zelo specifičnem pedagoškem izzivu – ko sem slepe otroke učil klasični klavir. Zaradi velikega nepoznavanja tovrstne profesionalne materije nisem v Sloveniji nikoli imel ustrezne podpore pri svojih profesionalnih podvigih, izjema je bilo nekajletno zelo uspešno sodelovanje z različnimi slovenskimi Lions klubi. Za to se jim najlepše zahvaljujem, saj so s tem pomagali tako meni kot tudi mojim slepim učencem, ki so bili njihovi štipendisti. Zahvala gre tudi ZDSSS in nekaterim MDSS, ki so me občasno podprli pri nekaterih umetniških projektih.

S svojimi umetniškimi prispevki sem sodeloval pri mnogih najpomembnejših predstavah ZDSSS, ki so bile na državni ravni. Z različnimi slovenskimi Lions klubi sem imel koncerte, televizijska in radijska snemanja ter predstavitve.

Moji posebni dosežki so izidi treh samostojnih zgoščenk pri založbi ZKP RTV SLO, in sicer dve jazzovski (En' mal' smo kvartal, The magic voice of Miss Mysterious) s svojimi avtorskimi skladbami in znanimi evergreeni ter ena klasična zgoščenska Manj znani Mozart (z RTV simfoniki in dirigentom Antonom Nanutom).

17.3 Maksimiljan Vinšek

Rodil sem se 1. 10. 1954 v Trbonjah v Vuzenici. Osnovno šolo sem obiskoval v Zavodu za slepo in slabovidno mladino v Ljubljani, srednjo šolo pa v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki, kjer sem pridobil poklicno izobrazbo telefonista – administratorja. Zaposlen sem bil na telefonski centrali v železarni na Ravnah na Koroškem.

Zaradi slabega vida sem se moral odpovedati veliko stvarjem in načrtom, iskati tujo pomoč ter prilagoditi življenje v realni okvir.

Na ravni ZDSSS sem sodeloval v kulturni sekciji z javnimi nastopi skupaj z drugimi našimi člani in umetniki, kar 35 let pa sem bil dejaven tudi pri MDSS Maribor.

Na kulturno-umetniškem področju sem prejel kar nekaj nagrad: na mednarodnem tekmovanju za nagrado Avsenik za igranje na diatonično harmoniko leta 2012 srebrno priznanje ter na državnem prvenstvu Zlata harmonika Ljubečna v letih 2007, 2009, 2012 in 2017 zlato plaketo. Podelili so mi tudi naziv Ljudski godec za leto 2017 in plaketo Avgusta Stanka. Mednarodno tekmovanje na diatonično harmoniko v Avstriji 2018 mi je prineslo pokal za prvo mesto, mednarodno tekmovanje za pokal Rutar v Avstriji 2019 pa pokal za drugo mesto.

Ker sem bil zelo aktiven in uspešen tudi v športu, sem na državnem prvenstvu v steznem kegljanju leta 2019 v kategoriji slepih B1 osvojil bronasto medaljo, na mednarodnem tekmovanju v govorečem pikadu v Bosni in Hercegovini leta 2019, prav tako v kategoriji slepih, pa bronasto medaljo.



Maks Vinšek (Foto: osebni arhiv).

17.4 Natalija Žitnik Metaj

Rodila sem se leta 1966 v Kranju. Po poklicu sem medicinska sestra. Zaradi poslabšanja vida sem se leta 1998 včlanila v MDSS Kranj.

Slikarstvo me je pritegnilo že v osnovni šoli v rodnih Železnikih. Učitelj likovne vzgoje me je ves čas spodbujal. Leta 1979 sem se udeležila Male Groharjeve slikarske kolonije v Škofji Loki. Slabovidnost, šolanje in služba so slikarstvo za dolga leta postavili na stranski tir. Nekje globoko v meni pa je tlela iskra navdiha. Le malo vetra je bilo treba, da se je iskra razplamtela v žareč ogenj. Ta piš je zavel, ko smo na Medobčinskem društvu slepih in slabovidnih Kranj ustanovili skupino slepih in slabovidnih slikarjev. Pobudo za ustanovitev skupine je dal Ivan Stojan Rutar iz MDSS Koper. Skupina se je prvič zbrala jeseni 2008. Na prvih slikarskih delavnicah nas je bilo šest slabovidnih kandidatov za slikarje in trije spremljevalci. Prvi mentor je bil Ivan Stojan Rutar. Seznanil nas je s tehniko akril na platno. Leta 2009 je slikarska skupina delovala kot študijski krožek na MDSS Kranj. Mentorica krožka je bila Marjeta Žohar, s katero smo nadaljevali delo v akrilni tehniki. V okviru tega študijskega krožka smo imeli še druge mentorje, ki so nas seznanili s tehnikami: svinčnik, akvarel, oglje in linorez. Zaradi slabega vida sedaj ustvarjam skoraj izključno v tehniki akril na platno. Po končanem študijskem krožku spomladi 2010 smo se slikarji odločili, da delo nadaljujemo v sodelovanju z Marjeto Žohar. Aprila 2010 je v Izoli pod okriljem Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije potekala slikarska kolonija. V sproščenem vzdušju sem se naučila veliko o barvah in različnih načinih njihovega nanosa. Leta 2013 sem sodelovala na natečaju JSKD na temo Parafraze in prisvojitve. Sodelovala sem na dveh slikarskih kolonijah v okviru ZDSSS na Okroglem.

Dodatno sem se osnov likovnega ustvarjanja, projekcije, geometrijske oblike, kompozicije in zlatega reza samostojno učila leta 2014 na tečajih v organizaciji Layerjeve hiše v Kranju. Kasneje sem se spopadla še s tehniko risanja cvetja s svinčnikom. V tem obdobju sem sodelovala tudi na mednarodnih razstavah. Slikar Ivan Stojan Rutar je navezal stik z italijanskimi slepimi slikarji, ki so nas povabili k sodelovanju.

Tematsko me zaradi zahtevne igre senc in geometrijskih oblik privlačijo tihožitja. Rada slikam pejsaže. Najraje imam gore in jezera, uspelo pa mi je tudi nekaj slik s cvetjem. Redko slikam ljudi. V zadnjem času se vse bolj navdušujem nad abstraktnim slikarstvom, ker mi daje več svobode pri izražanju čustev. Rada imam močne tople barve, ki jih umirjam z modro ali zeleno.



Natalija Žitnik Metaj (Foto: osebni arhiv).

Do sedaj sem ustvarila več kot 90 slik. Sodelovala sem na 32 skupinskih razstavah in imela eno samostojno slikarsko razstavo.

Navdušenje nad slikarstvom me je privedlo do raziskovanja življenja naše prve slikarke Ivane Kobilce. Njeno življenje in delo sem predstavila s filatelističnim gradivom. Kot članica Filatelističnega društva Lovro Košir Škofja Loka sem s svojim eksponatom sodelovala na dveh mednarodnih filatelističnih tekmovalnih razstavah: Deveto okno v Kranju in EVROPHILA v Škofji Loki. Na obeh tekmovanjih sem prejela pozlačeno medaljo.

17.5 Terezija Arnuš

Rodila sem se 11. 10. 1953 na Božakovem pri Metliki. Osnovno šolo sem obiskovala v Metliki, srednjo zdravstveno šolo v Novem mestu, višjo zdravstveno pa v Ljubljani, kjer sem pridobila poklic višja fizioterapevtka.

Težave z očmi so se mi začele že v srednji šoli. Kljub temu sem uspešno doštudirala in aktivno delala 25 let kot vodja fizioterapije v zdravilišču Dolenjske Toplice, kjer z družino tudi živim in ustvarjam.

Z ljubiteljskim slikanjem se ukvarjam že več kot dvajset let. Željo po likovnem ustvarjanju sem imela že od otroških let, vendar zaradi dela in družine s slikanjem nisem mogla začeti pred upokojitvijo. Moji prvi slikarski koraki so bili zelo težki, saj sem imela vid že zelo prizadet. Ostalo mi je le še deset odstotkov vida. To je bil zadnji čas, da sem se začela učiti slikanja. Seveda sem se lahko vključila v učenje na različne tečaje slikanja le v skupine videčih, saj takrat med slabovidnimi še ni bilo nikjer organizirane likovne dejavnosti. Bilo je težko, saj sem se v skupini videčih počutila manj vredna in sem bila primorana prilagajati slikanje svojemu postopnemu zmanjševanju vida.

Poleg likovne sekcije pri KUD Dolenjske Toplice sem vključena še v LKD Mavrica Novo mesto in KUD Artoteka Bela krajina iz Črnomlja. Pri delu mi svetujejo različni akademski slikarji, še največ pa domačin, akademski slikar Jože Kumer. Po spominu slikam krajino, tihožitje, podobe Bele krajine, v zadnjem času pa figure, akte in abstrakcijo. Motive jemljem iz etno-kulturne dediščine Slovenije, njenih običajev, spominov iz otroštva in ljudskega izročila. Slikala sem v različnih tehnikah. Zaradi slabšanja vida, ki mi ga je ostalo manj kot pet odstotkov, zdaj slikam na večja platna v akrilu, mešanih tehnikah, pri skicah pa si pomagam z ogljem. Mož Branko mi je v veliko pomoč. Podpira me pri likovnem ustvarjanju, pripravlja barve in je nepogrešljiv pri moji mobilnosti.

Do zdaj sem sodelovala že na več kot 200 skupinskih razstavah in imela 22 samostojnih razstav. Tako sem skupinsko razstavljala v Budimpešti, Sarajevu, Karlovcu, Firencah, Milanu, Coseanu, po več mestih v Estoniji kot tudi po Sloveniji. Samostojno pa sem razstavljala po različnih galerijah in ustanovah po Sloveniji, v tujini pa na Dunaju, Karlovcu in Larnaki. Redno se udeležujem različnih slikarskih kolonij in ex-tempor. Leta 2018 sem bila izbrana za udeležbo na 51. Mednarodnem taboru likovnih samorastnikov v Trebnjem, kjer je moje delo ostalo v stalni zbirki galerije Likovnih samorastnikov Trebnje.



Terezija Arnuš (Foto: osebni arhiv).

Za svoja dela sem prejela več kot 40 nagrad in priznanj doma in na tujem. Med najodmevnejšimi nagradami v konkurenci videčih so naslednje:

- štirikrat izbrano delo na regijski razstavi v organizaciji JSKD Slovenije,
- dvakrat uvrstitev na državno razstavo v organizaciji JSKD Slovenije,
- diploma za umetniške dosežke in udeležbo na 51. Mednarodnem taboru likovnih samorastnikov Trebnje 2018,
- dvakrat dobitnica priznanja na mednarodnem ex-temporu v Coseanu v Italiji,
- dobitnica več certifikatov in priznanj za slike v organizaciji ZLDS,
- prejemnica več nagrad na različnih ex-temporih.

V konkurenci slabovidnih pa sem dobitnica 4. nagrade na Art Senses 2013 v Grossetu v Italiji, ki ga je organizirala Evropska zveza slepih.

Tudi sicer skušam biti dejavna članica ZDSSS. V mandatnem obdobju od 2013 do 2017 sem bila članica skupščine zveze ter aktivno sodelovala v odboru ZDSSS za kulturno dejavnost.

Odkar sem skupaj s Stojanom Rutarjem začela s slikarsko dejavnostjo med slepimi in slabovidnimi v Sloveniji, pa sem vključena v organiziranje slikarskih kolonij ZDSSS. Te potekajo tri dni in jih imamo vsako leto drugje. Prvo smo organizirali v Novem mestu 11. julija 2009. Večnamensko dvorano v Domu oddiha slepih in slabovidnih na Okroglem pri Kranju, kjer potekajo predavanja, delavnice in seje skupščine zveze, služi pa tudi za jedilnico, krasijo štiri moje, za stalno razstavljene slike živahnih barv (dve v velikosti 60 krat 60 centimetrov, dve pa malo manjši).

17.6 Darinka Lozinšek

Rodila sem se 17. 11. 1963 v Slovenj Gradcu, živim v Mariboru. Osnovno šolo sem obiskovala v Podvelki. Šolanje sem nadaljevala na poklicni administrativni šoli v Centru slepih in slabovidnih v Škofji Loki, kjer sem se izučila za poklic administratorja. Takoj po končanem šolanju sem se zaposlila v tovarni perila in konfekcije PIK Maribor, kjer sem delala v letih 1980–1987. Nato sem se prezaposlila v podjetje Birostroj in bila tam zaposlena do leta 1997, zatem pa sem delala na Zavodu za zdravstveno zavarovanje Slovenije, območna enota Maribor. Na vseh delovnih mestih sem opravljala delo telefonistke. Leta 2013 sem se redno upokojila.



Darinka Lozinšek (Foto: osebni arhiv).

Kako je na mojo življenjsko pot vplivala okvara vida (na izbiro šole, poklica, službe in hobijev)? Pri treh letih so domači ugotovili, da zelo slabo vidim. Kljub temu me je mama vpisala v redno osnovno šolo, kjer sem zaradi močne kratkovidnosti sedela v prvi klopi. Pri vsaki uri sem nešteto krat vstala, šla k tabli, si prebrala stavek, ga zapisala v zvezek in ta postopek ponavljala iz ure v uro. Na začetku šolanja me je obiskal tiflopedagog iz Zavoda za slepo in slabovidno mladino Ljubljana. Predlagal je, naj me pošljejo v osnovno šolo v zavod, a je moja mama zatrdila, da bom redno osnovno šolo uspešno končala v domačem kraju. Hvaležna sem ji, da sem lahko ostala med svojimi domačimi in v poznanem okolju. Mamina napoved se je uresničila, uspešno sem končala osnovno šolo. Zataknilo se je pri željah za bodočnost. Srčno sem si želela postati turistična vodnica ali poštna uslužbenka. Očesna zdravnica me je sprva prijazno prepričevala, kasneje pa nepopustljivo povedala, da me bo kar sama vpisala v gimnazijo in da naj ne hodim k njej, ko bom izgubila vid zaradi veliko učnega gradiva. Popustila sem ter odšla v Center slepih in slabovidnih v Škofjo Loko. V prostem času sem veliko hodila v hribe, bila sem radioamaterka, veliko sem brala, takrat še v črnem tisku, nekaj let pa že posegam po zvočnih knjigah, saj vid potrebujem še za veliko drugih stvari in za vsakodnevna gospodinjska opravila. Zaradi težav z vidom sem se morala odreči marsikateri želji, a sem se kljub temu kar dobro znašla.

V mandatnem obdobju 2013–2017 sem bila članica Skupščine Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije. Delovala sem v treh komisijah: za spremljanje področja kulture, žensk ter kulturno-založniških dejavnosti in informiranja. Zdaj sem še članica komisije za priznanja ZDSSS na področju kulture.

V zadnjih letih vodim kulturno področje pri Medobčinskem društvu slepih in slabovidnih Maribor: organiziram literarne večere ter vodim pogovore z gosti (pesniki, pisatelji) in proslave ob pomembnih praznikih.

Leta 2019 sem sodelovala pri projektu »Projektno delo z negospodarskim in neprofitnim sektorjem v lokalnem in regionalnem okolju – Študentski inovativni projekti za družbeno korist 2016–2020: Poslušam in tipam (PiT)«. Izdelali smo tipno in hkrati zvočno slikanico Lev Rogi najde srečo avtorja Igorja Plohla.

Od leta 2012 sem sodelovala pri naslednjih projektih:

- 1. Evropska prestolnica kulture: moderiranje na odprtju fotografske razstave StereOTIP.**
- 2. Zveza prijateljev mladine Maribor, Natečaj za najboljši slogan nestrpnosti 2013 »100 ljudi 100 čudi« na temo Svet slepih je poln domišljije.**
- 3. Študentska založba: Odprimo vrata kulture slepim in slabovidnim.**
- 4. Galerija Škuc: Sodelujem, Aktiv.**
- 5. Srednja trgovska šola – aranžerski oddelek Maribor: sodelovanje pri pripravi veččutne razstave slik evropskih umetnikov in pomoč pri organiziranju razstave po Sloveniji.**
- 6. Pedagoška fakulteta: TACTUS I in TACTUS II (tip, aktivnost, kreativnost, tim, umetnost, slepota), Potipaj me – unikatna zbirka tipnih slikanic.**
- 7. Umetnostna galerija Maribor: povezovanje našega članstva z obiski po vodenih veččutnih razstavah.**
- 8. Predstavljam življenje slepih in slabovidnih pri projektih, v katerih sodelujejo študenti likovne umetnosti Pedagoške fakultete Maribor.**
- 9. Pišem članke za časopis Obzorje in sem članica delovne skupine za kulturo pri Svetu invalidov Mestne občine Maribor.**
- 10. Maja 2019 sem bila soprejemnica Častnega Valvasorjevega priznanja za leto 2018: za razvijanje programov za slepe in slabovidne v Umetnostni galeriji Maribor, ki ga podeljuje Slovensko muzejsko društvo. Prejemnice smo bile: dr. Jerneja Herzog, Brigita Strnad, dr. Aksinja Kermauner in Darinka Lozinšek.**
- 11. Junija 2019 smo na predlog Slovenskega narodnega gledališča Maribor priznanje za prispevek na področju inovativnosti z naslovom Senzorična umetnost – umetnost na otip prejeli: Danilo Rošker, Alen Kavčič, Borut Ambrožič, Milan Mugerle in Darinka Lozinšek. Priznanja podeljuje Gospodarska zbornica Slovenije.**
- 12. Na pobudo Boruta Ambrožiča, predsednika Hortikulturnega društva Maribor, ki nadaljuje aktivnosti v okviru 150-letnice svojega delovanja, smo v sodelovanju z Radiem Maribor, Knjižnico slepih in slabovidnih Minke Skaberne, članico Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Maribor Darinko Lozinšek in dramskim igralcem Bojanom Maroševičem novembra 2019 uspešno zaključili »inovativno-zvočni projekt«. Posneli smo zvočno knjigo Vodnik po izjemnih drevesih v mestnih parkih Maribora.**

17.7 Oktet Louis Braille v spominu še živi

Prepričan sem, da se številni člani zveze spominjajo dogodka, ki je pred triinštiridesetimi leti zaznamoval kulturno dejavnost slepih in slabovidnih na področju pevske poustvarjalnosti. V mislih imam ustanovitev okteta Louis Braille, ki smo ji bili priča 2. maja 1977 v domu oddiha na Okroglem. Na podlagi avdicije, ki jo je med kandidati za sodelovanje v oktetu Louis Braille izvedel prof. Danilo Čadež, smo se na prvi vaji zbrali pevci iz različnih krajev Slovenije: Stane Sardinšek, Dezider Cener in Franc Donko iz Maribora, Rudi Pustinek iz Povzele, Franc Žerdoner iz Velenja, Franc Mohorič iz Štor pri Celju, Stane Pirc iz Ljubljane in Anton Žakelj iz Žirov. Iz objektivnih razlogov je po določenem času Franc Donko prenehal sodelovati, nastalo vrzel pa je zapolnil Hubert Verdnik. Na začetku nas je vodil prof. Jože Gregorc, nekoliko pozneje pa glasbeni pedagog in skladatelj Slavko Mihelčič. Organizacijsko vodstvo je prevzel Hubert Verdnik.

V desetletnem obdobju, kolikor je trajalo delovanje našega okteta, je ta vokalni sestav prerasel v kulturno-umetniško skupino, ki je v veliki meri pripomogla k večji prepoznavnosti našega članstva v slovenskem kulturnem prostoru. Prof. Slavko Mihelčič nam je v mraku bolj pomanjkljivega glasbenega znanja s svojo izkušnostjo in bogatim znanjem na široko odpiral okno v svet kulture na področju vokalne glasbe. K vidnemu napredku je v precejšnji meri pripomogla tudi okoliščina, da smo se v oktetu zbrali pevci z določenimi izkušnjami, ki smo jih pridobili s sodelovanjem v pevskih zborih v domačem kraju ali posameznih medobčinskih društvih. Sledi dela prof. Slavka Mihelčiča nekateri občutimo še danes, četudi je od prenehanja delovanja okteta minilo že 33 let.

Da sledi delovanja okteta niso ostale le v tistih, ki smo v njem sodelovali, pričajo arhivski podatki, ki jih je sproti urejal tenorist Stane Sardinšek. Naj iz tega arhiva navedem nekaj podatkov. Iz različnih vokalnih skladb, ki jih je oktet osvojil, je razvidno, v



Oktet Louisa Braila (Foto: arhiv ZDSSS).

kolikšni meri smo se seznanjali s pevsko kulturo z različnih področij in obdobj. Slovenskih ljudskih in umetnih pesmi je naš oktet osvojil 68, pesmi jugoslovanskih narodov 16, pesmi tujih narodov pa prav tako 16. Skupno število skladb je torej doseglo magično število sto. Na ljubljanski televiziji smo snemali trikrat in ustvarili 33 posnetkov. Na koprski televiziji smo snemali enkrat in posneli tri pesmi. Na ljubljanskem radiju smo snemali osemkrat in posneli 56 pesmi. Mariborski radio je posnel 26 pesmi, ljubljanska televizija pa je izdala kaseto s 15 pesmimi.

V desetletnem obdobju smo izvedli 18 celovečernih koncertov, na katerih smo zapeli 393 pesmi, v tem času pa smo izvedli še 10 malih koncertov, na katerih smo zapeli 71 pesmi. Poleg tega smo sodelovali na osemnajstih proslavah in akademijah, na katerih smo zapeli 168 pesmi. Vabljeni smo bili na 6 tovariških srečanj, kjer smo zapeli 41 pesmi. Žal smo morali sodelovati tudi na dveh pogrebih in v poslednje slovo zapeli 4 pesmi. Nastopili smo še na nedeljski matineji v mestnem gledališču v Ljubljani in tam izvedli 20 pesmi. V javni radijski oddaji »Prizma optimizma« smo izvedli 5 pesmi. Skupno število javnih nastopov okteta Louis Braille je tako 56, število zapetih pesmi na teh nastopih pa je 702. Septembra 1978 smo nastopili tudi v tujini, in sicer v Nemčiji v Stuttgartu, kjer smo sodelovali v kulturnem programu ob zaključku športnega tekmovanja invalidov Srednje Evrope.

Prikaz teh arhivskih podatkov bo marsikoga prepričal, da desetletno delovanje okteta Louis Braille ne pomeni zgolj svetle epizode v življenju njegovih članov, marveč tudi uspešno obdobje kulturnega udejstvovanja v okviru zveze. Z našimi nastopi smo dokazali, da je tudi v posebnih pogojih, značilnih za slepe in slabovidne, mogoče ustvariti primerljiv opus, s katerim se lahko postavimo ob bok marsikateri amaterski skupini, ki deluje v lažjih pogojih.

Po triintridesetih letih se v spominu vračam v čas, ko smo se enkrat na mesec sestajali na skupnih vajah in v ubrano harmonijo usklajevali vse tisto pevsko gradivo, ki nam ga je prof. Mihelčič poslal na kasetah z namenom, da se ga naučimo doma, na vaji pa pridobimo potrebno dinamiko in vse tiste finese, ki dajo skladbi potreben čar in jo čustveno približajo poslušalcem. Desetletno sodelovanje pa podoživljam zlasti ob poslušanju posnetkov, ki jih skrbno hranim v spomin na čase, ko so nam bile muze naklonjene. Ob tem si želim, da bi tudi danes med našimi člani vzniknila podobna skupina, ki bi na enak način ali pa še uspešneje promovirala kulturno ustvarjalnost slepih in slabovidnih pri nas.

V nepozabnem spominu sta mi za vedno ostala prvi tenorist Stane Pirc, ki je v čas večnosti prestopil leta 1990, in baritonist Rudi Pustinek, ki se je od nas za vedno poslovil leta 1997. Nikakor pa ne smemo pozabiti tudi dolgoletnega predsednika ZDSSS Huberta Verdnika, ki pri oktetu ni sodeloval le kot pevec, marveč je več let deloval tudi kot organizacijski vodja. Za vedno se je od nas poslovil leta 2009. V mislih še vedno živijo z nami in ohranili jih bomo v najlepšem spominu.

Avtorji prispevkov

1. NAGOVORI IN VOŠČILA

predsednik Republike Slovenije Borut Pahor, nekdanji predsednik Vlade Republike Slovenije Marjan Šarec, predsednik Vlade Republike Slovenije Janez Janša, nekdanji predsednik Državnega zbora Republike Slovenije mag. Dejan Židan, predsednik Državnega zbora Republike Slovenije Igor Zorčič, nekdanja ministrica za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Ksenija Klampfer, minister za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Janez Cigler Kralj, predsednik Državnega sveta Republike Slovenije Alojz Kovšca, predsednik Sveta za invalide Republike Slovenije Dane Kastelic, varuh človekovih pravic Peter Svetina, predsednik Nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije Borut Sever, predsednik Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije Matej Žnuderl

2. UVODNA BESEDA

Uredniški odbor, Tomaž Wraber

3. SLEPI IN SLABOVIDNI V PRETEKLOSTI

Stane Padežnik, Aleksandra Serše, Jurij Auer, Luka Pavlin, Viki Vertačnik, Dušan Brešar Mlakar, doc. dr. Dragica Čeč, izr. prof. dr. Petra Svoltjšak, Dunja Dobaja, dr. Ivanka Huber, doc. dr. Darja Kerec, mag. Miodrag Janković, mag. Blaž Otrin, dr. Mojca Šorn, dr. Branko Šuštar,

4. SPLOŠNO O ZVEZI DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE

Luka Pavlin, Suzana Štefanič, Jože Dolenc, Viki Vertačnik, Drago Šajn, Nevenka Ahčan, Branko Petovar, Brane But, Stane Padežnik, Tomaž Wraber, Matej Žnuderl

5. DEJAVNOSTI ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE

Luka Pavlin, Dušan Brešar Mlakar, Blaž Saksida, Viki Vertačnik, Brigita Kosi, Suzana Bevk, Darja Černe, Sonja Pungertnik, Bogdan Saksida, Safet Baltič, Stane Padežnik, Karolina Doltar, Cilka Trobec, Jera Rak, Suzana Štefanič, Mirjana Hafnar, Ivan Železnikar, Anton Žerak, Jožef Gregorc, Emil Muri, Darko Kisovec, Danica Padežnik, Silva Malnarič, Marija Fras, Jožica Žagar, Polona Car, Damjan Goršek, Metka Knez

6. ŠOLANJE SLEPIH IN SLABOVIDNIH

Dušan Brešar Mlakar, Viki Vertačnik

7. ŠTUDIJSKI KROŽKI MED SLEPIMI IN SLABOVIDNIMI

Stane Padežnik, Katrin Modic

8. SLEPI, SLABOVIDNI IN GLEDALIŠČE

Luka Pavlin, Viki Vertačnik

9. **DEJAVNOST SLEPIH IN SLABOVIDNIH VERNIKOV**
Albina Krek, Marinka Drinovec
10. **PRIČEVANJA NEKATERIH NAJBOLJ ZASLUŽNIH ZA RAZVOJ ORGANIZACIJE**
Cvetka Rožanec, Drago Šajn, Nevenka Ahčan, Mirjana Hafnar
11. **ČASTNI ČLANI ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE**
Jože Dolenc, Luka Pavlin, Dušan Brešar Mlakar, Jurij Auer, Viki Vertačnik
12. **DRŽAVNI NAGRAJENCI**
Matej Žnuderl, Suzana Štefanič
13. **DONATORJI IN FINANCERJI**
Matej Žnuderl Suzana Štefanič
14. **SKLADA ZVEZE**
Matej Žnuerl, Suzana Štefanič
15. **STROKOVNA SLUŽBA ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE**
Suzana Štefanič, Brane Hribar, Iztok Perozzi
16. **SLEPI IN SLABOVIDNI V SODOBNI DRUŽBI**
17. **Veronika Jurišaga, dr. Darja Kobal Grum, Vida Koporc Sedej, mag. Jože Podpečnik, dr. Saša Poljak Istenič, dr. Jerneja Žganec Gros, prof. dr. France Mihelič, Ivan Kastelic**
18. **UMETNIKI**
Franc Žerdoner, Terezija Arnuš, Zoran Škrinjar, Maksimilijan Vnšek, Darinka Lozinšek, Natalija Žitnik Metaj, Anton Žakelj

Viri

Literatura

- [brez avtorja] (1966). Odlikovani borci. Šaleški rudar [7. april 1966]
- [brez avtorja] (1968). Tovarišica Slavka Gusić se poslavlja. Šaleški rudar.[14. julij 1968].
- [brez avtorja] (2011): Anton Tonček kos. *Obzorje* 23/2011. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih.
- Barbič, Barbara (2017): Živi spomeniki nesmisla vojne smo. Žal človeka nič ne izuči. *Vrelec: Glasilo občine Dolenjske Toplice*. 212/XIX [28. februar 2017]
- Benko, Irma [et. al.] (2018) *Skupaj zmoremo: Zbornik ob sedemdesetletnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Murska Sobota*. Murska Sobota: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.
- Brodnjak, Silvestra [et. al.] (2017): *Naša pota: Zbornik ob sedemdesetletnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Ptuj*. Ptuj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.
- Brvar, Roman (2014): *Z igro do učenja*. Ljubljana: Math.
- Cankar, Izidor (2019). *Slovenska biografija* – Kollmann Robert. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi285448/>.
- Confidenti, Peter, Okorn, Anica, Ušlakar, Nace (1971): *Razvoj in delo organizacije slepih na Gorenjskem*. Kranj: Osnovna organizacija Zveze slepih Kranj.
- Državni nagrajenci. 2019. arhiv Republike Slovenije.
- FIHO - Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji. 2019. dostopno na: <https://fiho.si/zgodovina/>.
- Golob, Marija [ur.](1999): *Pot k svetlobi*. Ljubljana: Zavod za slepo in slabovidno mladino.
- Golob, Marija: Bogomira Dobovšek. *Naša Komuna* 16-17/XXXII [11. oktober 1994].
- Grobovšek, Sanja, Mihelič, Blaž: *Tradicija za prihodnost: 95 let samoorganiziranja slepih in slabovidnih na Slovenskem*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.
- Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. 2019. Dostopno na: http://www.jskd.si/priznanja-in-nagrade/2016/nagrajenci_abersek.htm
- Jože Možgan, dr. medicine. Občina Železniki podeljuje: Listino častnega občana za leto 2007. Dostopno na: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Hxlz-L07z-lcJ:https://www.zelezniki.si/files/other/posts188/152/9077113535Joze%-2520Mozgan%2520dr.%2520medicine.doc+&cd=2&hl=sl&ct=clnk&gl=si>
- Kobal, J.: Zavodi za slepce, Popotnik 42, 1921.
- Kobal, J.: Odlomki o slepstvu in o pouku slepih otrok, Popotnik 55, 1933—1934.

- Kordiš, Ivan (2017): Njena družina so bili slepi otroci. *Kočevska* [marec 2017]
- Košir, I. (2018): Nuša Kerševan, nekdanja županja Ljubljane. Mladina. Dostopno na: <https://www.mladina.si/186755/nusa-kersevan-nekdanja-zupanja-ljubljane/>.
- Kurnikove nagrade za leto 1984 – Milica Debeljak. 2019. Dostopno na: <https://www.zkot-rzic.si/kurnikove-nagrade-in-plakete-za-leto-1984/>
- Levec, Vladimir: Rodbina Flödnig. V: Izvestja muzejskega društva IV [1894]
- Loterija Slovenije. 2019. mejniki. Dostopno na: https://www.loterija.si/LOTERIJA,,o_podjetju,zgodovinski_mejniki.htm
- M. G. (2014). Država bi morala čim prej spregledati: S posveta o slepi in slabovidni ženski. V: Štajerski tednik, torek, 18. marca 2014.
- M. V. (1972). Za lepši videz Šoštanja. Šaleški rudar [14. maj 1972]
- Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Celje: arhiv.
- Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Koper: arhiv.
- Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Kranj: arhiv.
- Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Ljubljana: arhiv.
- Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Maribor: arhiv.
- Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Murska Sobota: arhiv.
- Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Nova Gorica: arhiv.
- Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Novo mesto: arhiv.
- Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Ptuj: arhiv.
- Mihelič, Blaž (2010): *Leto drugačnega pogleda: 90 let organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.
- Mihelič, Blaž [et. al.] (2000): *Vodi me sonce: Drobci iz organiziranega delovanja slepih in slabovidnih oseb na Slovenskem*.
- Mihelič, Blaž, Čufer, Barbara (2005): *Podaj mi roko: 85 let organiziranega delovanja slepih in slabovidnih na Slovenskem*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.
- Mlekuž, Vekoslav [ur.] (1969): *Svetloba izpodriva temo: Zbornik slepih Slovenije*. Ljubljana: Republiški odbor Zveze slepih Slovenije.
- Možgan, Jože dr. medicine – Občina Železniki. (2020). **PODELJUJE. LISTINO ČASTNEGA OBČANA. za leto 2007.** Dostopno na:
- Nadan Janez Gusić: osebni arhiv.
- Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani. Ljubljana: kranjski deželni odbor 1861–1814, sejni zapisniki deželnega zbora za leta 1870, 1871, 1878, 1880, 1889 in 1896.

Osebni arhivi portretirancev.

Olimpijski komite Slovenije – Združenje športnih zvez. arhiv.

Padežnik, Stane (2000): *Ustvarjalnost ne pozna teme*. Ljubljana: PAST [samozaložba].

Pahor, Špela (2016). Karmel Kleva in kopališče za slepe. Dostopno na: <https://www.noviglas.eu/karmel-kleva-in-kopalisce-za-slepe/>.

Pavlin, Luka, Žitnik Metaj, Natalija, Zavrl Žlebir, Danica (2018): *Upam si, zato zmorem: Zbornik ob 70-letnici Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Kranj*. Kranj: Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih.

Poljak Istenič, Saša (2013): *Slepi in slabovidni v družbi: Med zgodovinsko perspektivo in sodobnimi vprašanji [Konferenca o položaju slepih in slabovidnih od začetka 19. stoletja do danes, Ljubljana 23. in 24. april 2013]*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.

Portal IUS-INFO. Dostopno na: <https://www.iusinfo.si/>

Pravilnik o Skladu Slep – slepemu (3208/2018). Arhiv ZDSSS.

Pravilnik o ustanovitvi in delovanju Sklada Milice Abram. (2019). Arhiv ZDSSS.

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor – Vrste odlikovanj. 2019. Dostopno na: <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/objave/Vrste-odlikovanj?OpenDocument>.

Pregledi in iskanja po podatkovni zbirki ARS. 2019. Dostopno na: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=25647>.

Prejemniki plaket DS – prostovoljci 2014. Igor Miljavec. 2020. dostopno na: <https://www.prostovoljstvo.org/index.php?t=news&id=1651>.

Raskidamo okove tame: Zbornik radova u čast kongresa [Kongres slepih Jugoslavije]. Beograd: Centralni odbor Udruženja slepih Jugoslavije, 1952.

Republika Slovenija, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport – Bloudkova priznanja. 2019. Dostopno na: http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_sport/bloudkova_priznanja/.

Republika Slovenija, Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti – Podelitev nagrad in priznanj za delo na področju socialnega varstva in izvajanja rejniške dejavnosti. Brane But. 2019. Dostopno na: http://mdsz.arhiv-spletisc.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/8549/index.html.

Rezar, Petra (2006): Ali slišimo gluhe. *Žarek dobrote, informativno glasilo Karitas*, 1/IV. [januar 2006].

Ribnikar, Peter (1999): Študentske in dijaške ustanove na Kranjskem. *Arhivi 22* [1999]

Suhadolnik, Stane in Lisac, Ljubomir Andrej (2019). *Slovenska biografija – Zupan Tomo*. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi881750/>.

Šelih, Alenka [et. al.] (2007): *Pozabljena polovica: Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Založba Tuma, d. o. o. in SAZU.

- Šorn, Mojca (2009): Zavod za slepe otroke in mladino v Kočevju. *Kronika Ljubljana*. LVI [izredna številka].
- Štebih, Renata (2019): *Slovenska biografija* – Evgen Bavčar. Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1003860/>
- Šušteršič, Vesna, Munda, Ana, Kalc, Polona (2016): *Mladi slepi in slabovidni z visoko ali višjo izobrazbo ter njihov vstop na trg dela* [diplomsko delo]. Ljubljana: [samozaložba].
- Šušteršič, Vesna (2019): *Socialna vključenost slepih in slabovidnih* [magistrsko delo]. Ljubljana [samozaložba].
- Stašuk, Štefan (2020). *Nagrade in priznanja za inovacije na področju usposabljanja, dela in življenja invalidov: osebni arhiv.*
- Tonkovič, Franjo: *Umro je France Petrič eminentni tiflopedagog i socijalni radnik. V: Socialna misao, mjesečnik za socijalna i kulturna pitanja slijepih. 3/II [Zagreb 1955].*
- Ustna povpraševanja. (2020). Opravi Matej Žnuderl.
- [več avtorjev] (2019): *Slovenska biografija* – Karel Jeraj: Dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi255373/>
- [več avtorjev] *Zbornik Selške doline – Železne niti* (2007). Železniki: Muzejsko društvo Železniki.
- Verdnik, Hubert (1995): *Naših 75 let*. Ljubljana: Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije.
- Wraber, Tomaž: *Plaketa Državnega sveta najzaslužnejšim prostovoljcem za leto 2011. 2020: Osebni arhiv.*
- Zaletel, Pavel 1988. *Utrli je pot naprednemu slovenskemu čebelarstvu: Franc Lakmayer - njegovo življenje in delo. Slovenski čebelar.1/CM.* Dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-GUEDHUKB>
- Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije: arhiv.
- Zveze za šport invalidov Slovenije – Paralimpijski komite: arhiv.
- Žlebir Zavrl, Danica (2019) *Srečanje gorenjskih čebelarjev*. Dostopno na: <http://www.gorenjskiglas.si/article/20191130/C/191139990/1016/srecanje-gorenjskih-cebelarjev>

Spletni viri

www.ibsasport.org (15. 12. 2019)

https://sl.wikipedia.org/wiki/Mira_Dobov%C5%A1ek (21.12.2009)

https://sl.wikipedia.org/wiki/Karel_Jeraj (16. 2. 2020)

www.kpsrd.si (16. 2. 2020)

https://sl.wikipedia.org/wiki/Vesela_jesen_1982 (26. 2. 2020)
https://sl.wikipedia.org/wiki/Vesela_jesen_1980 (26. 2. 2020)
https://sl.wikipedia.org/wiki/Vesela_jesen_1985 (26. 2. 2020)
https://sl.wikipedia.org/wiki/Vesela_jesen_1993 (26. 2. 2020)
https://sl.wikipedia.org/wiki/Vesela_jesen_1981 (26. 2. 2020)
https://sl.wikipedia.org/wiki/Nu%C5%A1a_Ker%C5%A1evan.(20.4.2020)

Viri fotografij

Fran Lakmayer: *Umni čebelar*, Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1907.

Center IRIS: arhiv.

Fotografija Nuše Kerševan: Zdene Podlesnik

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Koper: arhiv)

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Kranj: arhiv.

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Murska Sobota: arhiv

NUK, Slikovna zbirka, G Po 1 Kollmann, R.

Osebni arhivi portretirancev ter njihovih znancev in sorodnikov.

Socialna zbornica Slovenije: arhiv.

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije: arhiv.

Priloga

PRAVILA PODPORNEGA DRUŠTVA SLEPIH V LJUBLJANI

Predložena dne 6. decembra 1920, št. 12690/pr.

Sprememba: II/2 No. 28665/1–1930

Sprememba: II/2 No. 212941/1–18/7. 1938

Pravila Podpornega društva slepih v Ljubljani

I. Ime in sedež društva.

- 1.) Društvo se imenuje »Podporno društvo slepih«. Sedež ima v Ljubljani. Društvo ni politično ter razteza svoj delokrog po Dravski banovini.

II. Namen društva.

- 2.) Namen društva je:
 - a) povzdigovati po moči duševno in telesno blaginjo slepih;
 - b) poviševati njihovo zmožnost do dela in službe;
 - c) udeleževati se časovno pri urejevanju oskrbe za slepe in zanimati se za interese slepih ob vsaki priložnosti;
 - d) zanimati se za druga društva v Jugoslaviji.

III. Sredstva, s katerimi društvo dosega svoj namen.

- 3.) Društvo dosega svoj namen z **a)** doneski članov, **b)** javnimi nabiranjem in prostovoljnimi darovi, volili in pristojbinami kakor tudi javnimi prireditvami, **c)** prodajo izdelkov slepih.

IV. Člani društva.

- 4.) Člani društva so redni, podporni, ustanovni in častni:
 - a) reden član postane lahko vsak slep, brez razlike spola, ako plača predpisano članarino in izpolni sprejemne pogoje;
 - b) podporen član je, kdor daruje letno kakršenkoli znesek;
 - c) ustanoven član postane, kdor daruje društvu enkrat vsoto, ki jo določi občni zbor za ustanovno članstvo;
 - d) za častne člane imenuje odbor lahko one osebe, ki so si pridobile izredne zasluge za društvo.
- 5.) Tudi občine, družbe in zavodi lahko postanejo podporni člani, ako darujejo letno kakršenkoli znesek. Omenjene korporacije imajo pravico do vstopa pri zborovanjih po svojih pooblaščenih in se udeleževati debate.

V. Sprejem članov.

- 6.) Vsi slepi, ki žele vstopiti v društvo kot redni člani, morajo podati svojo željo pismeno in natančno izpolniti rodovnico ter jo oddati odboru, ki naj odloči o sprejemu. Proti takim sklepom je pritožba dopustna na občni zbor. Vsak nanovo vstopajoči član plača pri sprejemu enkratno vpisnino in dalje članarino. Znesek vpisnine in članarine določi občni zbor.

VI. Pravice in dolžnosti članov.

- 7.) Redni in podporni člani imajo pravico:
- a) udeleževati se zborovanj in podjetij društva;
 - b) staviti predloge in nasvete, udeleževati se debate. Redni člani pa še pravico glasovati, voliti in voljeni biti.
- 8.) Redni člani imajo dolžnost:
- a) plačati vpisnino in članarino, ki jo določi občni zbor;
 - b) čuvati društvena pravila in se pokoravati vsem odredbam odbora kakor tudi sklepom občnega zbora.
- 9.) Podporni člani so oproščeni razen članarine vseh obveznosti.
- 10.) Ako član eno leto ne plača predpisane članarine, se izključi.

VII. Obstoj društva.

- 11.) Društvo obstoja, ako šteje deset rednih članov.

VIII. Občni zbor.

- 12.) V času prvih šestih mesecev koledarskega leta se mora vršiti redni občni zbor v Ljubljani, ki ga skliče predsednik, ki mora navesti kraj, čas in dnevni red zborovanja. Vabilo za občni zbor mora biti naznanjeno članom osebno ali pismeno vsaj 14 dni pred občnim zborom.
- 13.) Občni zbor ima pravico:
- a) odločati o poročilih posameznih odbornikov;

- b) voliti odbor;
 - c) določiti vpisnino in članarino rednih, podpornih in ustanovnih članov;
 - d) odločiti o predloženih odborovih predlogih;
 - e) izpremeniti pravila;
 - f) razpustiti društvo;
 - g) določiti način razpustitve.
- 14.) Da se uveljavijo sklepi o spremembi pravil, je potrebna odobritev večine, o razpustitvi društva pa večine navzočih in zastopanih članov. O načinu razpustitve društva je merodajna absolutna odobritev.
- 15.) Občni zbor je ob udeležbi članov, ki imajo glasovalno pravico, sklepčen. Redne člane, ki stanujejo izven Ljubljane, lahko zastopa kak drug reden član; vendar sme tak pooblaščenec zastopati samo dva tuja glasova. To pooblastilo mora naznaniti zastopnik in zastopani vsaj pet dni pred občnim zborom predsedniku ali odboru.
- 16.) Samostojni predlogi članov se sprejmejo na dnevni red le, ako so bili predloženi en mesec pred zborovanjem v pretres odboru.
- 17.) Sklepi občnega zbora so veljavni, ako je zanje glasovala absolutna večina navzočih in zastopanih članov./Izjemo glej v 14./
- 18.) Ako ni za sklepčnost občnega zbora zahtevanega števila navzočih članov, tedaj se vrši pol ure kasneje občni zbor z istim dnevnim redom ob vsaki udeležbi.
- 19.) Izredni občni zbor se skliče, ako večina odbornikov to za potrebno spozna, ali ako ga zahteva rednih članov, ki se pa mora vršiti najkasneje tekom 1 meseca.
- 20.) Občni zbor voli iz svoje srede za dobo enega leta odbor in 2 revizorja. Odbor, sestojč iz: predsednika, podpredsednika, blagajnika in dveh odbornikov. Tajnika nastavi in določi odbor. Volitev je veljavna, ako mandat potrdi absolutna večina. Ako izmed postavljenih kandidatov ni dosegel absolutne večine, se predlaga drugega.
- 21.) Ako spremeni občni zbor pravila, vežejo člane izpremenjena pravila.

IX. Društveni organi.

- 22.) Društvene zadeve oskrbuje odbor in občni zbor.
- 23.) Delokrog posameznih odbornikov si določi odbor sam.

- 24.)** Odbor sklepa v tajnih sejah, ki jih sklicuje predsednik o vseh zadevah, ki ne spadajo v področje občnega zbora. Za društveno premoženje in poslovanje je odbor solidarno odgovoren občnemu zboru.
- 25.)** Odbor ima najmanj šestkrat v letu sejo; vendar pa jo skliče predsednik lahko vsak čas. Seja je sklepčna ob navzočnosti štirih odbornikov. Da odborovi sklepi veljajo, je treba nadpolovične večine glasov navzočih odbornikov. Pri enakem številu odloča predsednik kakor tudi na občnih zborih. O vsaki odborovi seji se mora napraviti zapisnik, ki mora obsegati vse važne predloge in sklepe. Zapisnik seje podpisujeta voditelj seje in zapisnikar.
- 26.)** Ako se odbornik trikrat zaporedoma ne udeleži seje brez opravičljivega razloga, se smatra to kot odpoved mandata; v tem slučaju in v slučaju smrti kakega odbornika kakor tudi v slučaju odložitve mandata ima odbor pravico drugega kooptirati do prihodnjega občnega zbora kot odbornika.
- 27.)** Odbor mora **a)** oskrbovati društveno premoženje, **b)** sprejemati nove člane in jih izključiti, imenovati častne člane in častne predsednike, **c)** sklicevati zborovanja, prirejati predavanja, **d)** posredovati rednim članom službo in delo, **e)** deliti iz društvenega zaklada rednim članom podporo ali posojilo pri njihovem delu, **f)** postaviti si zaupnike, ki se morajo zavzemati za interese društva v okrajih, ki jim jih odkaže odbor. Zaupniki imajo pravico prisostvovati odborovim sejam in glasovati.

X. Predsednik.

- 28.)** Predsednik vodi društvo in ga zastopa na zunaj, predseduje odborovim sejam in občnim zborom ter izvršuje društvene sklepe. V vseh nujnih slučajih odloča predsednik v dogovoru z dvema odbornikoma. Vsako društveno listino, razglasilo in potrdilo podpisujeta pravomočno predsednik in kak drug odbornik.
- 29.)** Če predsednik iz kateregakoli vzroka ne more vršiti svojih dolžnosti, ga v vsem nadomešča podpredsednik, v vseh posameznih slučajih pa tudi kak drug izrecno v to pooblaščen odbornik. Predsednik je odgovoren za svoje poslovanje odboru in občnemu zboru.

XI. Društveno imetje.

- 30.)** Društveno imetje se deli v glavnico, inventar in gotovino v blagajni. Glavnici, ki se mora naložiti plodonosno s pupilarno varnostjo naložiti, pripada pribitek vsakega leta.
- 31.)** Koliko glavnice se sme porabiti v društvene namene, določa odbor.

XII. Preglednika.

- 32.)** Preglednika sta dva in ju voli občni zbor za dobo enega leta. Za preglednika se sme voliti vsak podporen ali nepodporen član, ako že ni odbornik. Dolžnost imata najmanj 4-krat letno in pred vsakim občnim zborom pregledati stanje društvene blagajne, delo posameznih odbornikov in društva sploh. Na občnem zboru imata podati točno pismeno poročilo o poslovanju posameznih odbornikov in o odboru splošnem.

XIII. Izključitev članov.

- 33.)** Člani se izključijo, če **a)** si je kak član pridobil sprejem v društvo proti pravilom, **b)** oškoduje ugled društva, pravila hudo prekrši, postavlja mirno društveno stanje v nevarnost ali si dovoli surovosti do funkcionarjev društva; vendar ima izključeni član pravico pritožiti se na prihodnjem občnem zboru proti temu postopanju.

XIV. Društveni sod.

- 34.)** Prepir v društvu razsaja, zato sestavljeni društveni sod, sestoječ iz treh članov, ki volijo od slučaja do slučaja izmed sebe predsednika. Če se ne morejo zediniti, določi žreb med postavljenimi. Vsaka stranka imenuje po enega društvenega člana za svojega zastopnika, ki ima posvetovalno ne pa glasovalno pravico. Člane častnega sode postavi odbor.
- 35.)** Društveni sod razsodi brezprizivno z absolutno večino: ali **a)** da se tožba odbije, **b)** da se toženec pokara, **c)** da izgubi toženec svoj mandat, **d)** da se izključi iz društva. Društveni sod naznani svojo obsodbo odboru, ki jo izvede.

XV. Društveno leto.

- 36.)** Društveno leto začne s 1. januarjem in konča z 31. decembrom vsakega leta.
- 37.)** Vsak odbornik mora preskrbeti koncem vsakega leta in podati na občnem zboru natančno pismeno poročilo o svojem delovanju do občnega zbora.

Dodatek.

- 38.)** Za primer prostovoljnega razida društva se izvoli tričlanski likvidacijski odbor, ki razdeli društveno premoženje med najpotrebnejše redne člane.

Ako pa merodajna oblast društvo razpusti, preide premoženje društva v upravo »Društva Dom slepih v Ljubljani« za dobo 3 let, da izroči premoženje onemu društvu, ki bi se ustanovilo s sličnimi cilji na področju dravske banovine. V primeru pa, da bi se po preteku 3 let slično društvo ne ustanovilo, naj pripada imovina »Društvu Dom slepih v Ljubljani« v last.

II No 28665/1.

Preosnove društva po vsebini pričujočih pravil ne prepovem.

Kraljevska banska uprava dravske banovine v Ljubljani, dne 4. decembra 1930.

Po odredbi v. d. bana načelnik upravnega oddelka

Kazalo

1 NAGOVORI IN VOŠČILA

1.1 Nagovor predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja	7
1.2 Nagovor nekdanjega predsednika Vlade Republike Slovenije Marjana Šarca	8
1.3 Nagovor predsednika vlade Republike Slovenije Janeza Janše	9
1.4 Nagovor nekdanjega predsednika Državnega zbora mag. Dejana Židana	11
1.5 Nagovor predsednika Državnega zbora Igorja Zorčiča	13
1.6 Nagovor nekdanje ministrice za delo družino, socialne zadeve in enake možnosti Ksenije Klampfer	15
1.7 Nagovor ministra za delo, družino, socialne zadeve in enakemožnosti Janeza Ciglerja Kralja	16
1.8 Nagovor predsednika Državnega sveta Republike Slovenije Alojza Kovšce	18
1.9 Vaše dosedanje delo je vez med sedanjostjo in prihodnostjo, naj vam v prihajajočem jutru zorijo sanje, da se boste lahko postavili zanje	19
1.10 Nagovor varuha človekovih pravic Petra Svetine	21
1.11 Nagovor predsednika nacionalnega sveta invalidskih organizacij Slovenije Boruta Severja	22
1.12 Nagovor predsednika Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije Mateja Žnuderla	23

2 UVODNA BESEDA

Valter Čučkovič: »V slepoti ni zlata, so pa dragulji, ki jih imenujemo Prijatelji!«	26
2.1 Kaj letos praznujemo	28

3 SLEPI IN SLABOVIDNI V PRETEKLOSTI

3.1 Zgodovina odnosa do slepote	32
3.2 Odnos družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju	35
Uvod	35
Ustanove	35
Štipendije	38
Zavodi	40
Šolanje slepih otrok v zavodu	42
Šolanje slepih otrok v javni šoli	45
Zavod v Ljubljani	49
Sklep	50
3.3 Podporno društvo slepih	53
Prvi koraki	54
Pravila Podpornega društva slepih	58
Ključni poudarki v pravilih	59

3.4 Josip Kobal in njegov pomen za izobraževanje slepih otrok	63
Opis obdobja in populacije	63
Življenjska pot Josipa Kobala	64
Pomen pedagoškega dela Josipa Kobala za izobraževanje slepih otrok	65
Sklepna misel	68
3.5 Franica Vrhunc – prva slovenska tiflopedagoginja	70
3.6 Slepi in slabovidni med drugo svetovno vojno in po njej	73
3.6.1 Razmah naše invalidske organizacije in njenih dejavnosti	75
3.6.2 Kronologija spreminjanja naziva upravljavca posestva na Okroglem	76
3.6.3 Slepi opravljajo samostojne poklice	77
3.6.4 Prednostno zaposlovanje slepih in slabovidnih	77
3.7 Karel Jeraj	79
3.8 Milica Debeljak	81
3.9 Franc Rožanec	82
3.10 Zgodovina medobčinskih društev slepih in slabovidnih	83
3.10.1 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Celje	83
3.10.2 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Koper	83
3.10.3 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Kranj	84
3.10.4 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Ljubljana	87
3.10.5 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Maribor	88
3.10.6 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Murska Sobota	89
3.10.7 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Nova Gorica	90
3.10.8 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Novo mesto	90
3.10.9 Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Ptuj	90
3.11 Slepi in slabovidni v družbi	92
3.11.1 Položaj slepih in slabovidnih v prvi polovici 19. stoletja	92
3.11.2 Vojna slepota – primer prve svetovne vojne in slovenski prispevek k izboljšanju položaja vojnih slepcev	93
3.11.3 Obravnavanje problematike Zavoda za slepe otroke v Kočevju na sejah ljubljanske oblastne skupščine in banskega sveta Dravske banovine	94
3.11.4 Zdravstvena kultura na Goričkem v prvi polovici 20. stoletja: Trahom kot posledica socialnih razmer	94
3.11.5 Posledice epidemije trahoma za šolstvo v Prekmurju	95
3.11.6 Prikaz rada Udruženja nastavnika škola defektne dece Kraljevine Jugoslavije	95
3.11.7 Društvo Dom slepih	95
3.11.8 Zavod za slepe otroke in mladino v Kočevju	96
3.11.9 Učitelji, učiteljice in šolanje slepih in slabovidnih v prvi polovici 20. stoletja: Vpogled v pedagoški tisk in arhivsko gradivo	96

4 SPLOŠNO O ZVEZI DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE (ZDSSS)

4.1 Organiziranost ZDSSS	98
4.1.1 Poslanstvo ZDSSS	98
4.1.2 Člani ZDSSS	100
4.1.3 Tajnik ZDSSS	102
4.1.4 Strokovna služba ZDSSS	103
4.1.5 Medobčinska društva slepih in slabovidnih	104
4.2 Predsedniki in tajniki Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije	106
4.2.1 Predsedniki ZDSSS	106
4.2.2 Tajniki ZDSSS	107
4.3 Življenje in delo predsednikov in tajnikov Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije	108
4.3.1 Ivan Bizant	108
4.3.2 Marija (Mimi) Breznik	109
4.3.3 Drago Šajn	110
4.3.4 Nevenka Ahčan	112
4.3.5 Branko Petovar	113
4.3.6 Jože Zupanc	113
4.3.7 Hubert Verdnik	117
4.3.8 Brane But	118
4.3.9 Stane Padežnik	122
4.3.10 Tomaž Wraber	127
4.3.11 Matej Žnuderl	137

5 DEJAVNOSTI ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE

5.1 Knjižnica slepih in slabovidnih Minke Skaberne	142
5.1.1 Razvoj knjižnice in prepis knjig iz običajnega tiska v brajevo pisavo.	142
5.1.2 Zvočne in elektronske knjige	145
5.1.3 Evropski projekt KSS	146
5.1.4 Državno tekmovanje v branju in pisanju brajice in desetprstnem tipkanju	147
5.1.5 Anton Čebulj	149
5.2 Informativna dejavnost	151
5.2.1 Adolf Videnšek	155
5.2.2 Majda Slavinec	156
5.3 Kulturno-umetniška dejavnost	158
5.3.1 Dušan Porenta	159
5.3.2 Evgen Angel Bačar	162
5.3.3 Geno Tinev	164
5.3.4 Vedno spim z odprtimi očmi in ušesi – Dušan Brešar Mlakar	165

5.4 Mreža spremljevalcev za preprečevanje socialne izključenosti	168
5.4.1 Sonja Pungertnik	169
5.5 Osebna asistenca	172
5.6 Ohranjanje zdravja in domovi oddiha zveze	173
5.6.1 Janez Hrovat	177
5.6.2 Darja Černe	178
5.6.3 Srečko Plešnik	179
5.7 Tehnični pripomočki	181
5.7.1 Razvoj računalništva	182
5.7.2 Psi vodniki	183
5.7.3 Računalniško opismenjevanje	183
5.7.4 Tibor Kuronja	184
5.7.5 Bogdan Saksida	185
5.8 Pravica do medicinsko-tehničnih pripomočkov	186
5.8.1 Ljubo Daničič	187
5.9 Skrb za gluho-slepe	189
5.10 Pomoč slepim in slabovidnim otrokom, mladostnikom ter njihovim svojcem	213
5.10.1 Skupina staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč v letih 2001–2009	217
5.10.2 Skupina staršev slepih in slabovidnih otrok in mladostnikov za samopomoč od konca leta 2011 do leta 2019	223
5.10.3 Dr. Jože Možgan	224
5.10.4 Milan Bobinski	226
5.10.5 Življenje in delo Mirjane Hafnar	228
5.11 Skupine za samopomoč	232
5.11.1 Stane Florjančič	233
5.12 Slabovidni v okviru Zveze društev slepih in slabovidnih Slovenije	235
5.12.1 Barbara Krejči Piry	238
5.13 Slepim in slabovidnim intelektualci	240
5.13.1 Ivan Kastelic	242
5.14 Šport, šah in rekreacija	245
5.14.1 Plavanje	246
5.14.2 Smučanje	246
5.14.3 Atletika	247
5.14.4 Planinarjenje	248
5.14.5 Goalball	249
5.14.6 Showdown	250
5.14.7 Stezno kegljanje	250
5.14.8 Šah	251

5.14.9	Nagrajeni športniki	252
5.14.10	Življenje in delo Danice Padežnik	257
5.14.11	Darko Kisovec	259
5.14.12	Življenje in delo Silve Malnarič	263
5.14.13	Anton Tonček Kos	264
5.14.14	Marija Fras	265
5.14.15	Janez Cankar	265
5.15	Aktivnosti slepih in slabovidnih žensk	267
5.15.1	Jožica Žagar	269
5.16	Zaposlovanje slepih in slabovidnih	270
5.16.1	Pavle Janežič	274
5.16.2	France Petrič	276
5.16.3	Nataša Mihevc	278
6	ŠOLANJE SLEPIH IN SLABOVIDNIH	
6.1	Življenje in delo Jožice Nebec	290
6.2	Življenje in delo Iva Gerbca	292
6.3	Življenje in delo Romana Brvarja	293
6.4	Življenje in delo Petra Confidentija	295
6.5	Življenje in delo Francija Kovačiča	296
7	ŠTUDIJSKI KROŽKI MED SLEPIMI IN SLABOVIDNIMI	
7.1	SLEPA KURA ZRNO NAJDE	301
	Katrin Modic: O delu in počutju v krožku	301
8	SLEPI, SLABOVIDNI IN GLEDALIŠČE	
8.1	GLEDALIŠČE SLEPIH IN SLABOVIDNIH NASMEH	306
8.1.1	Viki Vertačnik	308
8.1.2	Luka Pavlin	309
8.2	Slepi in slabovidni na samostojni gledališki poti	312
9	DEJAVNOST SLEPIH IN SLABOVIDNIH VERNIKOV	
9.1	Albina Krek	320
9.2	Marinka Drinovec	323
10	PRIČEVANJA NEKATERIH NAJBOLJ ZASLUŽNIH ZA RAZVOJ ORGANIZACIJE	
10.1	Pričevanje Cvetke Rožanec	326
10.1.1	Začetki brajeve tiskarne Zveze slepih Slovenije	326
10.1.2	Skrb za družine s slepim ali slabovidnim otrokom	327

10.2 Pričevanje Draga Šajna	329
10.2.1 Primer skrbi za članstvo in premoženje	329
10.2.2 Združevanje društev na Primorskem	330
10.2.3 Osebna asistenca in zaposlovanje	331
10.2.4 Bivalne skupnosti in ohranjevanje zdravja	332
10.2.5 Prizadevanja tajnika in funkcionarja	333
10.2.6 Sodelovanje s strokovno službo zveze	335
10.2.7 Obnavljanje domov oddiha	336
10.2.8 Prvo mesto med prejemniki FIHO sredstev	336
10.3 Pričevanje Nevenke Ahčan	339
10.3.1 Prihod na mesto tajnika ZDSSS	339
10.3.2 Organizacijske in poslovne spremembe	341
10.3.3 Sodelovanje s predsednikom in upravnim odborom zveze	341
10.3.4 Vzdrževanje premoženja	343
10.3.5 Strokovna služba – hrbtenica razvoja organizacije	343
10.3.6 Delo ponoči za rešitev društva	346
10.3.7 Dodatek za pomoč in postrežbo za slabovidne	347
10.3.8 Primat pri dodelitvi sredstev FIHO	348
10.3.9 Članstvo ZDSSS v Socialni zbornici Slovenije od leta 1993	351
10.3.10 Izvolitev v republiško skupščino Slovenije leta 1990	352
10.3.11 Tople malice rešile gradbišče v Piranu	354
10.3.12 Skupščinska komisija za vprašanja invalidov	354
10.4 Pričevanje Mirjane Hafnar	357
10.4.1 Rehabilitacija skrita v poklicno rehabilitacijo	357
10.4.2 Aktivnosti za samostojno življenje	357
10.4.3 Napredek rehabilitantov	358
10.4.4 Napor za uzakonitev pravice do rehabilitacije	358
10.4.5 Sprejemanje okvare vida	358
11 ČASTNI ČLANI ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE	
11.1 dr. Anton Kržišnik	362
11.2 Minka Skaberne	364
11.3 Bogomira (Mira) Dobovšek	366
11.4 Julijana Bezjak	369
11.5 Vilma Kralj	371
11.6 Cvetka Štangl Rožanec	374
11.7 Zora Tomič	376
11.8 Hubert Verdnik	377
11.9 Nevenka Ahčan	378

11.10 Stanislava (Slavka) Gusić	380
11.11 Danica Vogrinec	382
12 DRŽAVNI NAGRAJENCI	
12.1 Državna odličja, ki jih podeljuje predsednik države	387
12.2 Sklad Borisa Kidriča	388
12.3 Področne plakete, značke in priznanja RS	389
12.3.1 Gallusove	389
12.3.2 Linhartove	390
12.4 Bloudkove plakete	391
12.5 Področje socialnega varstva in nagrade za življenjsko delo	392
12.6 Nagrade in priznanja za inovacije na področju usposabljanja, dela in življenja invalidov	393
13 VELIKI DONATORJI NAŠE ZVEZE	
13.1 Donatorji	396
13.1.1 Tomo Zupan	396
13.1.2 Robert Kollmann	397
13.1.3 Franc Lakmayer	398
13.1.4 Milena Bregar	399
13.1.5 Marjeta Zore	399
13.1.6 Milica Abram	399
13.1.7 Karmel Kleva	400
13.1.8 Zveza slepih Jugoslavije	401
13.1.9 Zveza slepih Slovenije	401
13.2 Financerji ZDSSS	402
13.2.1 Loterija Slovenije in FIHO	402
13.2.2 Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij (FIHO)	403
13.3 Ana Nuša Kerševan	405
14 SKLADA ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE	
14.1 Sklad slep slepemu	408
14.2 Sklad Milice Abram	409
15 STROKOVNA SLUŽBA ZVEZE DRUŠTEV SLEPIH IN SLABOVIDNIH SLOVENIJE	
15.1 Brane Hribar	414
15.2 Iztok Perozzi	415

16 SLEPI IN SLABOVIDNI V SODOBNI DRUŽBI

16.1	Komunikacija medicinske sestre s slepim pacientom	418
16.2	Razvoj inkluzivnega izobraževanja slepih skozi presečišča sistemskih in paradigmatških sprememb	419
16.3	Dostopnost muzejev slepim in slabovidnim	420
16.4	Prilagoditev stalne postavitve športne zbirke Rudolfa Cvetka v Narodnem muzeju Slovenije	421
16.5	Slepi in slabovidni v slovenskih muzejih	422
16.6	Sinteza govora za slepe in slabovidne uporabnike	423
16.7	Slikarji med slepimi in slabovidnimi. Skromni začetki v Medobčinskem društvu slepih in slabovidnih Novo mesto	424

17 UMETNIKI

17.1	Franc Žrdoner	426
17.2	Zoran Škrinjar	428
17.3	Maksimiljan Vinšek	430
17.4	Natalija Žitnik Metaj	431
17.5	Terezija Arnuš	433
17.6	Darinka Lozinšek	435
17.7	Oktet Louis Braille v spominu še živi	437

Avtorji prispevkov	439
---------------------------	------------

Viri	441
-------------	------------

Priloga:

Pravila podpornega društva slepih v Ljubljani	447
------------------------------------------------------	------------

Naslov:

Od točkopisa do eBralca

100 let organiziranega delovanja slovenskih slepih in slabovidnih

Uredniški odbor

Viki Vertačnik, Stane Padežnik, Luka Pavlin

Jezikovni pregled

Rok Janežič, Anja Miklavčič

Ilustracija naslovnice

Herman & partnerji; Nataša Vuga

Oblikovanje in prelom

Jana Kuharič

Izdajateljica in založnica

Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije,
Groharjeva 2, 1000 Ljubljana

Za izdajateljico in založnico

Matej Žnuderl, predsednik
Štefan Kušar tajnica

Elektronska izdaja

Ljubljana, 2020

Leta 1920 večina slepih ni imela nikakršne izobrazbe. Mnogi izmed njih so bili prisiljeni beračiti. Zdravstvenega varstva niso bili deležni. Takratna humanitarna društva jim posebne pozornosti niso posvečala. Slepi vojaki so dobivali invalidsko pokojnino, če so izpolnjevali določene pogoje.

Leta 2020 slepi in slabovidni sedijo v šolskih klopih in opravljajo različne poklice. Srečamo jih lahko v gledališčih, muzejih, v središču mesta ali na televiziji. Tudi s športom se ukvarjajo in celo razstavljajo svoje slike.

Zakaj se je njihov položaj spremenil? Kako se je razvijal? Kakšne so naloge njihove organizacije? Kako živijo? Odgovore na ta in druga vprašanja najdete na straneh te monografije.

»Izraz inkluzija ni vedno preveč prikladen, saj smo slepi vključeni, smo del družbe že od nekdaj, vključevanje pa naj bi pomenilo bolj to, da nas sprejmejo kot različne, kot tiste, ki po različnih položajih invalidnosti anticipiramo skupno usodo, se pravi, smrtnost v bibličnem smislu, drugače povedano, eksistenčno krhkost v začasju, ki je naš skupen dom.

V tem smislu ob stoletju delovanja v dobro za slepe želim, da bi nam slovenski sobratje v jeziku in kulturi dovolili, predvsem pa omogočili, da smo lahko tudi po slovensko slabovidni, slepi in nepopolni, kot vsi drugi, ter tako nepogrešljivi del enega in istega narodnega telesa.«

Ambasador slepote, »državljan Evrope«, DDDr. Evgen Bavčar ob našem jubileju